Juridikbok.se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

• Kopiera och vidaredistribuera materialet oavsett medium eller format

• Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

• Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.

• Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.

• Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att gör något som licensen tillåter.

Se även information på
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv

http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:juridikbokse-f42ac

Om urkundsförfalskning

Madeleine Löfmarck

Om urkundsför-falskning

AKADEMISK AVHANDLING

som med tillstånd av vittlagfarna
Juridiska fakulteten i Lund
för vinnande av juris doktorsgrad
framställes till offentlig granskning
å Carolinasalen
lördagen den 24 april 1971 kl. 10

av

Madeleine Löfmarck
jur. lic., ld

Om urkundsförfalskning

av

Madeleine Löfmarck

P A Norstedts & Söners förlag
Stockholm

© P A Norstedt & Söners Förlag 1971
Boktryckeri AB Thule, Stockholm 1971 712101

Förord

Denna avhandling har utarbetats vid juridiska institutionen i Lund. Stipendier och anslag har beviljats av juridiska fakulteten i Lund och Statens Råd för Samhällsforskning. För kostnader i samband med tryckningen har bidrag även utgått från Emmy Ekbergs stipendiefond och Emil Heijnes Stiftelse för rättsvetenskaplig forskning.

Professor Per-Edwin Wallén har varit min handledare under avhandlingsarbetet. Hans råd och stöd har varit av avgörande betydelse för mitt arbete. Jag tackar honom varmt för den oerhörda välvilja och hjälpsamhet jag under dessa år fått erfara.

Bland fakultetens övriga lärare vill jag särskilt tacka professor Tore Strömberg, som välvilligt tagit del av manuskriptet till ett flertal partier i avhandlingen.

Genom bidrag från Emmy Ekbergs stipendiefond bereddes jag under hösten 1969 möjlighet att en tid vistas vid Max-Planck-Institut för ausländisches und internationales Strafrecht i Freiburg i.B. Det arbete jag där kunde utföra har varit av stor betydelse för avhandlingens tillkomst.

Till alla som främjat mitt arbete ber jag härmed att få rikta ett varmt tack.

Jönköping den 10 mars 1971.

MADELEINE LÖFMARCK

Förkortningar

AcP	Archiv für die civilistische Praxis
ADB	Automatisk databehandling
BGE	Amtliche Sammlung der Entscheidungen des Schweizerischen Bundesgerichtes
BGH	Bundesgerichtshof
BGH	Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Strafsachen (BGH jämte nr.)
BrB	Brottsbalken (1962)
BrB Kom I, II, II 2	Beckman, N., Holmberg, C., Hult, B., Strahl, I., Brottsbalken jämte förklaringar. Bd. I. Stockholm 1964. Bd. II. Stockholm 1965. Bd. II. 2 uppl. Stockholm 1969.
BSA	Beckman, N., Bergendal, R., Strahl, I., Strafflagen jämte förklaringar till den nya lagstiftningen om brott mot staten och allmänheten. 2 uppl. Stockholm 1957.
Das Recht	Rundschau für den deutschen Juristenstand
DDR StGB	Strafgesetzbuch der Deutschen Demokratischen Republik (1968)
DDR StGB Kom	Strafrecht der Deutschen Demokratischen Republik. Lehrkommentar zum Strafgesetzbuch. Bd. II. Herausgeber: Ministerium der Justiz, Deutsche Akademie für Staats- und Rechtswissenschaft „Walter Ulbricht". Berlin 1970.
DR	Deutsches Recht
E	Entwurf (tyska förslag till strafflag)
GA	Goltdammer's Archiv für Strafrecht
GS	Der Gerichtssaal
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
HR	Häradsrätten
JFFT	Tidskrift, utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
JK	Justitiekanslern
JR	Juristische Rundschau
JW	Juristische Wochenschrift
KF	Kunglig förordning
K. prop.	Kunglig proposition
Kungl. Maj:t	Kunglig Majestät
LagB	Förslag till Straff-balk. Stockholm 1844.
LagC	Förslag till Allmän Criminallag. Andra upplagan, med de förändringar, hwilka Lag-Commiteen wid slutlig granskning af Förslaget infört. Stockholm 1839.

LK	Leipziger Kommentar, Strafgesetzbuch, begründet von L. Ebermayer, A. Lobe, W. Rosenberg, fortgeführt von J. Nagler, herausgegeben von H. Jagusch, E. Mezger, A. Schaefer, W. Werner. 2. Bd. 8. Aufl. Berlin 1958.
LZ	Leipziger Zeitschrift für Deutsches Recht
MLR	The Modern Law Review
NdsRpfl	Niedersächsische Rechtspflege
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avd. I
NJW	Neue Juristische Wochenschrift
NTfK	Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab
OLG	Oberlandesgericht
RB	Rättegångsbalken (1942)
RevScCrim	Revue de science criminelle et de droit pénal comparé
RG	Reichsgericht
RG	Entscheidungen des Reichsgerichts in Strafsachen (RG jämte nr.)
RR	Rådhusrätten
Rspr	Rechtsprechung des Deutschen Reichsgerichts in Strafsachen
Rt	Norsk Retstidende
RÅ	Regeringsrättens årsbok (RÅ jämte nr.)
RÅ	Riksåklagaren eller Riksåklagarämbetet
SL	Strafflagen (1864)
SLÄ	Strafflagen i dess lydelse före den 1 januari 1949
SOU	Statens offentliga utredningar
SRK	Straffrättskommittén
SRK prot.	Straffrättskommitténs protokoll o. a. material (otryckt, Riksarkivet komm. nr. 798)
StGB	Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich (1871)
SvJT	Svensk Juristtidning
SvJT rf.	Svensk Juristtidnings rättsfallsavdelning
TF	Tryckfrihetsförordningen (1949)
Tt	Den tilltalade
UfR	Ugeskrift for Retsvaesen
VD	Weismann, J., Urkundenfälschung. Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts. Bes. Teil VII Bd. Berlin 1907, s. 243 ff.
ZStrW	Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft

Lagtext

BrB 14 kap. Om förfalskningsbrott.

1 §. Den som, genom att skriva annan, verklig eller diktad, persons namn eller genom att falskeligen förskaffa sig annans underskrift eller annorledes, framställer falsk urkund eller ock falskeligen ändrar eller utfyller äkta urkund, dömes, om åtgärden innebär fara i bevishänseende, för *urkundsförfalskning* till fängelse i högst två år.

Såsom urkund anses protokoll, kontrakt, skuldebrev, intyg och annan handling, som upprättats till bevis eller eljest är av betydelse såsom bevis, så ock legitimationskort, biljett och dylikt bevismärke.

2 §. Är brott som i 1 § sägs att anse som ringa, skall för *förvanskning av urkund* dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

Vid bedömande huruvida brottet är ringa skall särskilt beaktas, om urkunden är av mindre vikt, såsom kassakvitto, kontramärke eller dylikt mottagningsbevis, eller om gärningen skett för att förhjälpa någon till hans rätt.

3 §. Om brott som i 1 § sägs är att anse som grovt, skall för *grov urkundsförfalskning* dömas till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om förfalskningen avsett myndighets arkivhandling av vikt eller urkund som är särskilt betydelsefull i den allmänna omsättningen, såsom obligation, aktiebrev eller inteckningshandling, eller om gärningen eljest var av särskilt farlig art.

4 §. Den som förstör, gör obrukbar eller undanskaffar urkund, över vilken han vid tillfället ej äger så förfoga, dömes, om åtgärden innebär fara i bevishänseende, för *undertryckande av urkund* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Är brottet grovt, dömes till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

— — — —

9 §. Den som åberopar falsk urkund — — — eller eljest gör bruk av något, som förfalskats på sätt ovan sägs, dömes, om åtgärden innebär fara i bevishänseende, för brukande av det förfalskade såsom hade han själv gjort förfalskningen.

— — — —

BrB 15 kap. Om mened, falskt åtal och annan osann utsaga.

— — — —

10 §. Om någon i skriftlig utsaga, som jämlikt lag eller författning avgives under edlig förpliktelse eller på heder och samvete eller under annan dylik försäkran, lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, dömes, om åtgärden innebär fara i bevishänseende, för *osann försäkran* till böter eller fängelse i högst sex månader eller, om brottet är grovt, till fängelse i högst två år.

Sker sådan gärning av grov oaktsamhet, dömes för *vårdslös försäkran* till böter eller fängelse i högst sex månader.

11 §. Lämnar någon i intyg eller annan urkund osann uppgift om vem han är eller om annat än egna angelägenheter eller upprättar någon för skens skull urkund rörande rättshandling, dömes, om åtgärden innebär fara i bevishänseende, för *osant intygande* till böter eller fängelse i högst sex månader. Är brottet med hänsyn till att det innefattar missbruk av tjänsteställning eller eljest att anse som grovt, skall dömas till fängelse i högst två år.

Den som åberopar eller eljest begagnar osann urkund som avses i första stycket, dömes, om åtgärden innebär fara i bevishänseende, för *brukande av osann urkund* enligt vad där sägs.

12 §. Missbrukar någon pass, betyg eller dylik för viss man utställd urkund genom att giva sig eller annan ut för honom eller utlämnar han urkunden att sålunda missbrukas, eller utgiver någon sanningslöst handling, som tillkommit medelst genomslag eller fotografering eller på annat dylikt sätt, för riktig kopia av viss urkund, dömes, om åtgärden innebär fara i bevishänseende, för *missbruk av urkund* till böter eller fängelse i högst sex månader eller, om brottet är grovt, till fängelse i högst två år.

13 §. Förnekar någon sin underskrift på urkund, dömes, om åtgärden innebär fara i bevishänseende, för *förnekande av underskrift* till böter eller fängelse i högst sex månader eller, om brottet är grovt, till fängelse i högst två år.

— — — —

Innehåll

Inledning

1. Ämnet för avhandlingen 1
2. Undersökningens uppläggning 3

Kapitel I

Om skälen till kriminalisering av positiv materiell handlingsförfalskning

1. Utvecklingen mot delictum sui generis 7
2. Försöken att ange en ny kriminaliseringsgrund; publica fides-läran 9
3. Agges ståndpunkt 12
4. Analys av urkundernas funktion i syfte att påvisa skälen till en kriminalisering av det slag, som återfinns i BrB 14:1 14

Kapitel II

Den yttre regleringen

1. Systematisk placering av positiv materiell förfalskning i olika rättssystem 21
2. Regleringen av materiell contra immateriell (intellektuell) förfalskning 22
   A. Vissa utländska rättssystem 22
   B. Brottsbalken 24
   C. De lege ferenda 26

Kapitel III

Brottsobjektet urkund;

objektrekvisitet i BrB 14:1

1. Kapitlets utformning. Metoden för den närmare analysen 29
2. Brottsbalkens urkundsbegrepp i belysning av SLÄ, Thyréns lagförslag och motiven till 1948 års reform 32
   A. SLÄ 32
   B. Thyréns lagförslag 35
   C. Motiven till 1948 års reform 36

3. Analys av begreppet urkund 41
A. Krav på utställarangivelse 41
1/ Klargörande av problemställningen: innebörd och relevans av **anonymitet** 41
2/ Debatten i tysk doktrin om kravet på utställarangivelse 44
3/ Kravets berättigande med hänsyn till skälen för kriminaliseringen 48
4/ Slutsats om kravets berättigande de lege lata respektive de lege ferenda 50
5/ Särskilt om bedömningen av missbruk med valsedlar 53
B. Krav på objektets innehåll i övrigt 54
1/ Materialisering av en tanke 55
a) Särskilt om fotografi som beståndsdel i urkund 59
b) Automatiska uppteckningar 62
c) Pengar och värdemärken 71
2/ Krav beträffande själva förkroppsligandet av tanken 74
a) Sättet för förkroppsligandet (behandlingen av bevismärken) 74
b) Graden av förkroppsligande (behandlingen av kontrollmärken) 80
3/ Krav på att den förkroppsligade tanken skall vara av visst, kvalificerat slag 89
a) Typicitet 89
b) Bevisförmåga, bevisbetydelse, bevisbestämning 91
C. Krav på att den angivne utställaren på visst sätt befattat sig med materialiseringens tillkomst 106
1/ Krav på fysisk befattning 108
2/ Särskilt om krav på fysisk befattning från den angivne utställarens sida i fall där egenhändighet krävs enligt lag e.d. 111
3/ Krav på befattning i andligt avseende 112
4/ Särskilt om bestämmandet av urkundsenheten mot bakgrund av vad nu anförts om krav på befattning från den angivne utställarens sida med materialiseringens tillkomst 116
a) Urkundsenheten vid avskrifter 117
b) Urkundsenheten vid telefonrecept 128
c) Urkundsenheten vid telegram 134
d) Urkundsenheten vid anteckning i s.k. gästförteckning 140
e) Sammanfattning rörande urkundsenheten 143

4. Om objektbegreppets benämning 147

Kapitel IV

Det brottsliga förfarandet vid urkundsförfalskning; handlingsrekvisitet i BrB 14:1

1. Allmänt 150
A. Lagtextens utformning 150
B. SLÄ 152
C. Thyréns förslag 153
D. De lege ferenda 154
2. I detalj 155
A. Konsummationspunkten 155
B. Verkan av samtycke 157

1/ De lege lata 157
2/ De lege ferenda 169
3/ Villfarelse rörande förekomsten av samtycke; ratihabering; hypotetiskt samtycke 175
C. Andra till skrivande av annans namn hänförda frågor 179
1/ Skrivande av annans namn med tillägg, utvisande att egenhändighet inte föreligger 179
2/ Fallet NJA 1959 s. 31: skrivande av eget namn, varigenom ändå annan person utpekas som utställare 182
3/ Skrivande av eget namn med oriktigt tillagd titel e.d. 188
4/ Utfärdande av check i eget namn på blankett, hörande till annan persons konto 192
5/ Fallet SvJT 1961 rf. s. 85: konsekvenser för konkurrensbedömningen 198
D. Falskeligt förskaffande av underskrift 199
E. Ändring eller utfyllande av urkund 204
1/ Förhållandet till den första huvudformen 204
2/ Måste ändringen avse en **äkta** urkund? 206
3/ Ändring i efterhand av utställaren själv 209
4/ Utfyllande av urkund 218
5/ Bedömningen av ändring eller utfyllande då flera urkunder föreligger på samma bärare 220
F. Särskilt om missbruk beträffande tryckt skrift 223
1/ Missbruk, varigenom annan med orätt ges sken av att vara skriftens upphovsman 224
2/ Missbruk, varigenom gärningsmannen själv anges som upphovsman 226

3. Sammanfattning 228

4. Om benämningarna falsk — äkta 232

5. Ordet **autentisk** (i negerad form) uttrycker det de lege ferenda förordade handlingsrekvisitet 238

Kapitel V

Fara i bevishänseende;

det tredje rekvisitet i BrB 14:1

1. Det tredje rekvisitets lagtekniska funktion 241
A. BrB 14:1 241
B. SLÄ och Thyréns förslag 248
C. Övrig nordisk rätt 249
D. Tysk rätt 250
E. Fransk rätt 251
F. Engelsk rätt 252
G. Unifieringsförslagen 254
H. De lege ferenda 255

2. Beskaffenheten av den skada, som enligt rekvisitet skall vara riskerad respektive åsyftad 255
A. SRK 255
B. SLÄ och Thyréns förslag 258

C. Praxis 260
D. Tysk rätt 263
E. Övrig nordisk rätt 264
F. Fransk rätt 265
G. Engelsk rätt 268
H. De lege ferenda 269

3. Fara i bevishänseende — ett farerekvisit? 273

4. Sammanfattning av det tredje rekvisitets innebörd 276
A. De lege lata 276
B. Kritik. Synpunkter de lege ferenda 277

Kapitel VI

Gränsdragningsproblemet urkundsförfalskning — osant intygande vid oriktiga namnunderskrifter

1. Gränsdragningsproblemets uppkomst 282

2. Gränsdragningsproblemet i praxis och doktrin 287

3. Försök att fastställa lagstiftarens ståndpunkt 304
A. SRK 304
B. Departementschefen 305

4. Kritik mot SRK:s ståndpunkt 305

5. Försök att fastställa rättspraxis' ståndpunkt 307

6. De lege ferenda 313

7. Särskilt om behovet av generell kriminalisering av osanna skriftliga utsagor 318

8. Slutsats 321

Zusammenfassung 322

Lagförslag, betänkanden m.m. 345

Citerad litteratur 347

I övrigt använd litteratur 354

Åberopade rättsfall 355

Sakregister 358

Inledning

1. Ämnet för avhandlingen.

Föreliggande arbete behandlar det centrala förfalskningsbrottet, i den gällande svenska strafflagstiftningen rubricerat *urkundsförfalskning*. För valet och avgränsningen av ämne har flera synpunkter varit avgörande:

Den svenska förfalskningslagstiftningen har inte varit föremål för någon omfattande vetenskaplig undersökning sedan den genom 1948 års strafflagsreform erhöll sin nuvarande utformning. Man måste gå tillbaka till år 1941, då Agges "Bidrag till läran om förfalskningsbrotten" utkom, för att finna en sådan undersökning. Däremot har vissa problem tagits upp till diskussion i uppsatser och tidskriftsartiklar. Vanligen har detta skett med utgångspunkt från ett eller flera aktuella rättsfall.[1] Vad härvid anförts visar att lagbestämmelserna om förfalskning vållar rättstillämpningen betydande svårigheter. På åtskilliga punkter kvarstår tolkningsproblemen ännu i oförminskad grad, trots att stadgandena varit gällande lag i mer än två decennier.

Det behov av vetenskaplig undersökning, som rättspraxis på detta strafflagsområde aktualiserar, bör ses mot bakgrund av den *lagskrivningsmetod,* som här tillämpats. Lagstiftaren har valt att utforma brottsbeskrivningarna med tanke på de till varje brottstyp hörande praktiskt betydelsefulla huvudfallen. Lösningen av gränsfall och oförutsedda frågor har lämnats åt rättstillämpningen.[2] Denna metod ger avsevärt utrymme för rättsvetenskapligt arbete.[3]

Tillämpningsproblemen bör dock inte ses enbart som en följd av den begagnade lagskrivningsmetoden. Agge påpekar i sitt arbete om förfalskningsbrotten inledningsvis att en rikedom av lagtolkningsspörsmål ständigt uppkommer på förfalskningsrättens område.[4] Uttalanden av samma innebörd återfinns hos en rad utländska författare.[5] Man torde med fog

[1] Strahl SvJT 1945 s. 44 ff., 1949 s. 168 ff., 1953 s. 570 ff., 1960 s. 257 f., 1964 s. 81 ff., 1967 s. 413 f., 1970 s. 362 f.; Thornstedt SvJT 1952 s. 177 ff.; Egedal SvJT 1960 s. 354 ff.; T. Strömberg; Löfmarck SvJT 1969 s. 606 ff., 1970 s. 592 ff.
[2] SOU 1940: 20 s. 66 f., jfr SOU 1953: 14 s. 111.
[3] Elwin s. 1 f., s. 136; jfr Jareborg SvJT 1970 s. 446.
[4] Agge s. 1.
[5] Hurwitz JFFT 1954 s. 286, Weismann VD s. 243, Olbricht ZStrW 31 s. 360, Garraud T. 4 s. 87, Donnedieu de Vabres i förord till Abensour, Richard Revue de droit pénal et de criminologie 28 s. 31.

kunna hävda att förfalskningslagstiftningen tillhör straffrättens mest omdiskuterade och svårbemästrade områden.

Till de problem som sedan slutet av förra århundradet sysselsatt och fortfarande sysselsätter rättsvetenskapsmän och praktiskt verksamma jurister på detta område har på senare tid fogats en rad nya spörsmål. Samhällets omdaning och framför allt den moderna teknikens framväxt har skapat en rad nya, för missbruk utsatta objekt och föranlett tillvägagångssätt vid missbruk, som tidigare inte förekommit. Rättstillämpningen har härigenom kommit att ställas inför problem, som vid tiden för den gällande lagens tillkomst inte kunde förutses. Av praktisk nödvändighet har man tvingats applicera de befintliga lagreglerna på de nya förhållandena. Därigenom har rättstillämpningen i flera avseenden blivit teoretiskt och systematiskt otillfredsställande. Det synes mig vara en angelägen uppgift att rikta uppmärksamheten på det behov av lagstiftning, som det i grund förändrade samhällslivet medfört på förfalskningsområdet.

Förändringarna i samhällslivet, den ökade omsättningen etc. torde även få ses som bakgrund till den kraftiga ökning av antalet förfalskningsbrott, som skett under de senaste åren.[6] Genom att domstolarna sålunda i allt större omfattning haft att syssla med förfalskningslagstiftningen, har problemen och oklarheterna däri fått ökad praktisk kännbarhet.

På nu anförda grunder har jag funnit det befogat att behandla det aktuella strafflagsavsnittet ur några olika aspekter. Den första är den rent dogmatiska, som syftar till att precisera lagreglernas innehåll. Det är ett starkt rättssäkerhetsintresse att klarhet beträffande de skilda brottsrekvisiten råder i rättstillämpningen.[7] Vidare har jag ansett det nödvändigt att ge stort utrymme för undersökning av praxis. Av SRK:s lagskrivningsmetod följer att rättstillämpningen i hög grad får bestämma den gällande rättens utformning. Endast med en noggrann genomgång av praxis är det därför möjligt att nå kännedom om vad som är att anse som gällande rätt på detta område. Det förhållandet att vid tiden för denna lagstiftning konsekvenserna av modern teknik, förändrad samhällsstruktur o. d. inte kunde förutses, ger viss nyare praxis en särskild betydelse.

Vid sidan av försöken att fastställa den gällande rättens innebörd har jag funnit det berättigat att söka ge en egen syn på detta avsnitt av

[6] 1967/1968 var den procentuella ökningen 36,1 %, 1968/1969 21 % (enligt Statistiska meddelanden, undergrupp R, nr 6/1970, s. 11).
[7] Jfr Wallén NTfK 1967 s. 286 ff., Thornstedt Festskrift Herlitz s. 335 f.

straffrätten.[8] Diskussionen om skydd för produkter av modern teknik och bedömningen av nya förfalskningsmetoder måste i stor utsträckning föras de lege ferenda. I vissa frågor kräver divergensen mellan SRK:s och rättspraxis' inställning ett dylikt ställningstagande. De synpunkter jag sålunda anför grundas på en bedömning av de realiteter, som motiverar denna kriminalisering. Denna bedömning har jag ansett mig böra redovisa.

Av arbetets titel framgår att undersökningen inte omfattar alla förfalskningsbrott. Inriktningen på brottet urkundsförfalskning är en följd av den grundsyn jag i det följande skall söka klargöra. Det teoretiska sambandet mellan detta och övriga i brottsbalken upptagna förfalskningsbrott (signatur-, penning- och märkesförfalskning) är inte av det slag, att en gemensam behandling är oundgängligen nödvändig.[9] Bestämmelsernas utformning betingas av de missbrukade objektens karaktär och funktion. Synpunkter, som bör anläggas på en bestämmelse rörande en objektkategori, behöver inte vara tillämpliga på likartade förfaranden beträffande andra objekttyper. Då man i doktrinen behandlat alla s. k. förfalskningsbrott tillsammans har resultatet mestadels blivit ett antal kapitel med ganska ringa inbördes samband. De olika gärningarnas yttre likhet är ur teoretisk synpunkt av liten betydelse.

Brottet urkundsförfalskning erbjuder en stor mängd teoretiska problem. I doktrinen har också den ojämförligt största mödan nedlagts på just detta slags förfalskningsbrott. Min uppfattning är att en tillfredsställande lösning på de olika spörsmålen de lege ferenda endast kan nås genom en analys av objektet, urkunden, och dennas funktion. Denna funktion utgör en praktisk realitet bakom lagstiftningen. Med kännedom om denna funktion kan lagregleringen få den konsekventa utformning, som måste krävas.

2. Undersökningens uppläggning.

Utgångspunkt för föreliggande arbete är en genomgång av praxis rörande urkundsbrott (förfalskning och andra missbruk). C:a 850 mål har genomgåtts, bestående av samtliga i NJA och SvJT refererade rättsfall av detta slag och alla hithörande som B- och C-notiser i NJA upptagna mål från tiden efter den gällande lagstiftningens ikraftträdande samt ett antal underrättsdomar av intresse. Denna undersökning har givit en bild

[8] Den metod jag sökt tillämpa är den, som förordas av Hult i SvJT 1952 s. 580 f.
[9] Jfr Hafter s. 556.

av de i doktrinen behandlade frågeställningarnas praktiska förekomst samt kännedom om övriga vid tillämpningen aktualiserade frågor. Förutom de ur prejudikatsynpunkt betydelsefulla fallen upptas därför åtskilliga av de genomgångna domarna som illustration till problem eller problemlösningar.

Min strävan är att till behandling uppta de problem som möter vid tillämpningen av BrB 14:1. Konsekventa lösningar på de olika delfrågorna kan dock erhållas endast om problemen insätts i ett teoretiskt sammanhang. Lagens rekvisit har valts till utgångspunkt för systematiken; vissa problem hänför sig till objektrekvisitet (urkund), andra till handlingsrekvisitet[1], andra åter till rekvisitet fara i bevishänseende. Dessa tre avsnitt föregås av två kapitel, i vilka förfalskningslagstiftningen diskuteras ur mer allmän synvinkel. I det första av dessa, rubricerat "Om skälen till kriminalisering av positiv materiell[2] handlingsförfalskning", behandlas den historiska utveckling, som lett fram till den gällande lagstiftningen. Vidare genomgås olika i doktrinen hävdade ståndpunkter ifråga om dessa brotts "natur" och slutligen redovisas min bedömning av realiteterna bakom kriminaliseringen i BrB 14:1. I det andra av dessa kapitel diskuteras den yttre regleringen, d. v. s. bestämmelsernas placering i strafflagstiftningen. Ett problem, som vanligen anförs i anslutning till handlingsrekvisitet, har utbrutits till särskild behandling efter de tre "rekvisitkapitlen". Det är frågan om gränsdragningen mellan urkundsförfalskning och osant intygande, BrB 15:11 första fallet.

Agge behandlar i sitt arbete om förfalskningsbrotten främst tre aspekter: förfalskningsbrottens rättsliga natur, deras ställning i rättssystemet samt objektet vid handlingsförfalskning. Som skäl att inte behandla förfalskningsåtgärderna anför han den speciella omständigheten, att det förestående reformarbetet skulle förta en sådan undersökning praktiskt värde.[3] I den tyska doktrinen dominerar undersökningar av det slag, som behandlar endast en eller några få frågeställningar. Detta tillvägagångssätt kritiseras starkt av Jacobsen, som hävdar att de olika spörsmålen rörande dokumentförfalskning hör så intimt samman, att de endast kan lösas i ett sammanhang.[4] Av vad redan anförts om betydelsen av en grundsyn, som leder till konsekvens vid lösningen av de olika delproblemen, framgår att jag på denna punkt helt delar Jacobsens uppfattning.

De övriga bestämmelser i brottsbalken, som rör förfaranden med ur-

[1] Se beträffande denna term nedan s. 150.
[2] Se om denna benämning nedan s. 18 f.
[3] Agge s. 1 f.
[4] Jacobsen s. 3. Jfr Garraud T. 4 s. 117.

kunder (BrB 14:4 o. 9, 15:11—13) utgör enligt vad här angivits inte föremål för någon fullständig genomgång. Emellertid kräver klarläggandet av tillämpningsområdet för BrB 14:1 att dessa bestämmelser, liksom lagens stadganden om förfalskning av andra objekttyper, i vissa avseenden diskuteras.

Kapitel I
Om skälen till kriminalisering av positiv materiell handlingsförfalskning

1. Utvecklingen mot delictum sui generis.

År 1948 kan med fog betecknas som förfalskningsbrottens födelseår som självständig brottstyp i svensk strafflagstiftning. Den då genomförda revideringen av strafflagen utgjorde slutfasen i en utveckling, varigenom förfalskningsbrotten avskiljdes från främst förmögenhetsbrotten men även från brotten mot staten. Införandet av brottsbalken har inte medfört några sakliga ändringar ifråga om förfalskningsbrottens reglering.

1948 års reform innebar dels att förfalskningsbrotten underkastades en inre systematisering, dels att de sista spåren av osjälvständighet undanröjdes genom att de i 8 kapitlet, bland brotten mot staten, behandlade brotten av förfalskningsnatur[1] försvann därur. Det genomgripande avskiljandet av förfalskning från förmögenhetsbrotten hade företagits redan vid 1942 års reform. Ur 22 kapitlet, som under rubriken "Om bedrägeri och annan oredlighet" behandlat gärningar av ömsom bedrägeri-, ömsom förfalskningskaraktär, avlägsnades då alla bestämmelser, som befanns icke behandla förmögenhetsbrott.[2] SRK hade i det förslag, som låg till grund för 1942 års reform, företagit vissa ingripande förändringar i förfalskningskapitlet, SL 12 kap.[3] Reformen ansågs emellertid böra begränsas till sådana ändringar, som omedelbart sammanhängde med revideringen av förmögenhetsbrotten.[4] Såsom ett provisorium, i väntan på en kommande revision, infogades i 12 kapitlet de bestämmelser, som uteslutits ur 22 kapitlet.

Förfalskningsbrottens reglering i äldre svensk rätt präglas av kasuistik. I medeltidsrätten finns ett fåtal stadganden rörande förfalskning. I den följande rättsutvecklingen knyts i praktiken uppdykande fall analogivis härtill. 1734 års lag upptar i Missgärningsbalken förfalskning av handlingar som ett självständigt institut i anslutning till penningförfalskning

[1] SOU 1944: 69 s. 251; se om dessa bestämmelser nedan s. 34.
[2] SOU 1940: 20 s. 28.
[3] SOU 1940: 20 s. 86 ff.
[4] K. prop. 1942: 4 s. 72 f.

och statsförbrytelser. Detta beror, framhåller Thyrén,[5] på tekniska, icke principiella förhållanden. Bedrägerifallen är inte sammanförda utan regleras främst på skilda ställen i de civilrättsliga balkarna. Lagkommitténs förslag till Allmän Criminallag av år 1832 behandlar förfalskning av allmänna handlingar och andra bevismedel bland brotten mot det offentliga (13 kap.). Förfalskning av enskilda handlingar upptas bland förmögenhetsbrotten som en från bedrägeri skild, särskild grupp (26 kap.). Av motiven framgår, att förfalskning likväl betraktades som ett slags bedrägeri:[6]

"Hwar gerning, derigenom man, medelst falsk uppgift eller sanningens döljande, kränker annans rätt, eller sådan kränkning åsyftar, är *bedrägeri* i ordets vidsträcktaste bemärkelse.
Sker det genom eftergörande, förändring eller missbruk af de kännetecken, hwarmed en saks äkta beskaffenhet utmärkes, gifwer man åt gerningen benämning af *förfalskningsbrott,* hwarunder de dit hörande arter af bedrägeri blifwit i lagförslaget hänförde."

I Lagberedningens förslag till straffbalk av år 1844 behandlas förfalskning av allmänna och enskilda handlingar i 14 kapitlet, rubricerat "Om förfalskningsbrott". Inte heller här föreligger, konstaterar Thyrén,[7] några principiella skäl; motiven visar, att man valt mellan att hänföra dessa gärningar till brotten mot enskild person eller till brotten mot staten och att man valt det senare alternativet av det enda skälet, att detta motsvarar systematiken i 1734 års lag.

1864 års SL motsvarar i avseende på förfalskningsbrottens reglering KF 7/9 1858 "Om förfalskning, så ock om bedrägeri och annan oredlighet". Inbegripandet av förfalskning i en grupp av "oredlighetsbrott" ges i motiven till denna förordning en principiell motivering. Vid riksdagsbehandlingen yttrar lagutskottet om de i förordningen sammanförda brotten:[8]

"— — — den klass af brott, som hufvudsakligen kränka egande-rätten och hafva sin grund i vinningslystnaden — — — nemligen stöld och rån samt förfalskning och bedrägeri; — — — De kunna — — — betraktas såsom grenar af samma stam, ty de hafva ett gemensamt mål eller att genom bedrägliga och svikliga medel kränka annans rätt, och äro följaktligen att anse såsom *bedrägeri* i detta ords vidsträcktaste betydelse; men med afseende på medlen sönderfalla de i särskilda grupper, hvilka — — — blifvit sammanfattade under de särskilda benämningarne *förfalskning* och *bedrägeri.*"

5 Thyrén s. 68 f.
6 LagC Motiver s. 76.
7 Thyrén s. 88; se LagB Motiver s. 28 f.
8 Lag-Utskottets Betänkande 1856—1858: 40 s. 14.

Lagutskottet ger här, liksom Lagkommittén i det ovan citerade motivuttalandet, uttryck för en uppfattning, som i kontinental straffrättsdoktrin går under benämningen *falsum-läran.*[9] Inordnandet av förfalskningsbrotten bland förmögenhetsbrotten, som en art av bedrägeri, i de kontinentala rättssystemen kan ledas tillbaka till den romerska rättens falsuminstitut. Detta institut, som ursprungligen[10] endast avsåg testaments- och myntförfalskning men som under kejsartiden utvidgades genom att dit under benämningen *quasi falsum* hänfördes åtskilliga andra gärningstyper, kom så småningom att sammanblandas med ett crimen extra ordinem, *stellionatus;* därigenom reglerades en vid grupp brott, som innefattade förmögenhetsskada. Brytningen med falsumläran, innebärande att svikliga förfaranden medelst skriftliga o. a. bevismedel avskiljdes till en särskild brottsgrupp, markeras av den franska Code Pénal av år 1810. Däri förs förfalskningsbrotten i en grupp för sig under rubriken "Crimes et délits contre la paix publique", en undergrupp till "Crimes et délits contre la chose publique", som utgör den första av lagens två huvudgrupper. Under den andra huvudgruppen, "Crimes et délits contre les particuliers", förs bl. a. bedrägeri under rubriken "Crimes et délits contre les propriétés". I tysk rätt slog uppfattningen om förfalskning såsom ett självständigt, från bedrägeri skilt brott igenom i de lagutkast, som låg till grund för 1851 års Strafgesetzbuch für die Preussischen Staaten.

2. Försöken att ange en ny kriminaliseringsgrund; publica fides-läran.

I och med att den traditionella falsumuppfattningen övergavs och förfalskningsbrotten inte längre uppfattades som bedrägeri- eller oredlighetsbrott, uppstod problemet att finna en annan motivering för dessa gärningars kriminalisering. Under inflytande av Feuerbachs lära om brottet som angrepp på subjektiv rätt, d. v. s. vissa privata personer eller staten tillkommande rättigheter,[1] vann den uppfattning insteg, som avspeglas i Code Pénals systematik: förfalskningsbrotten ansågs rikta sig mot en *allmänheten* tillkommande rättighet.

Diskussioner kring förfalskningsbrottens väsen upptar en betydande del av främst den tyska straffrättsdoktrinen under 1800-talets senare del

[9] Thyrén (Utkast VI s. 114) finner det första belägget för denna lära i svensk förfalskningslagstiftning i 1643 års lagförslag "Om straff i missgerningom"; där behandlas i 11 kap. "Om falss och flärdh (De Crimine Falsi)" falskt vittnesbörd, förfalskning och bedrägeri.

[10] Lex Cornelia testamentaria nummaria, senare benämnd Lex Cornelia de falsis.

[1] Feuerbach hänför själv förfalskning till sin kategori "formelle vage Verbrechen".

och början av 1900-talet. Den uppfattning, som kom att dominera, brukar benämnas *publica fides-läran*. Därunder sammanfattas de teorier, som anger förfalskningsbrottens "Rechtsgut", d. v. s. det skyddsvärda intresse som motiverar denna lagstiftning,[2] som någon form av *tilltro* hos allmänheten eller i samhället överhuvud taget. Företrädarna för denna åsiktsriktning skiljer sig emellertid starkt åt vid angivandet av vari denna tilltro består, liksom vid beskrivningen av de missbruk, som är ägnade att rubba tilltron.[3] Ifråga om tilltrons innebörd anför dansken Goos, att tilltron är en betingelse för "den sociale Handlefrihed".[4] Formuleringen kritiseras starkt av andra författare. Ofta underlåter teoriens företrädare helt att närmare ange innebörden av denna tilltro. De missbruk, varigenom sagda tilltro rubbas, karaktäriseras av flertalet tyska författare som angrepp på dokument*formen*.[5] I Schönke-Schröders kommentar formuleras urkundsförfalskningens väsen som "Missbrauch der Form der Beurkundung im Rechtsverkehr". Dessa missbruk uppges dock, i strid mot den i tysk rätt förhärskande åsikten, även rikta sig mot vissa enskilda individer, nämligen dem, vars "bevisställning" försämras genom att deras namn missbrukas eller genom att de erhåller ett otjänligt bevismedel. Däremot skyddas inte förmögenheten, ej heller tilltron till innehållets sanningshalt, framhålls det[6]. I motiven till det senaste tyska strafflagförslaget anförs, att förfalskningsbestämmelserna inte är avsedda att skydda främmande förmögenhet utan den tilltro, som i rättssamfärdseln åvilar urkunder och liknande bevismedel.[7]

Den vaghet, som präglar publica fidesteorierna, har föranlett åtskilliga författare att helt ta avstånd därifrån. Weismann vill överhuvud taget inte erkänna förfalskning som ett delictum sui generis.[8] Liszt,[9] liksom norrmannen Hagerup,[10] avvisar diskussionerna om förfalskningens

[2] Schönke-Schröder s. 69[38]: "Die strafrechtlichen Tatbestände dienen meist dem Schutz eines bestimmten Rechtsgutes. Die Feststellung dieses *Schutzobjektes* ist die wichtigste Voraussetzung für eine sinngemässe Auslegung und Anwendung des Gesetzes." Termen "Rechtsgut" motsvarar sv. "skyddsintresse, -objekt", varom nedan s. 13; jfr Agge s. 60, Thornstedt Festskrift Herlitz s. 354 f.

[3] Jfr Agge s. 16.

[4] Goos 2 del s. 8.

[5] Jfr även Rigaux-Trousse s. 25 f.

[6] Schönke-Schröder s. 1388[1].

[7] E 1962 s. 473.

[8] VD s. 360. Likartad ståndpunkt intar Hurwitz (JFFT 1954 s. 290) och Griew (Criminal Law Review 1970 s. 553).

[9] Liszt s. 739.

[10] Hagerup s. 192 f.: "det særegne i m i d l e t, det, at et retsstridigt forhold med hensyn til visse bevismidler (dokumenter) eller omsætningsgjenstande (penge) er benyttet som middel til et retsstridigt formaal."

"Rechtsgut" och betraktar det gemensamma i *medlet* för rättskränkningen såsom det för brottsgruppen utmärkande kriteriet. I nyare doktrin kan nämnas Samsons kritik av publica fideslären.[11]

I fransk rätt anges de straffvärda missbruken på ett sätt, som markant skiljer sig från formuleringarna i tysk och skandinavisk förfalskningsrätt. Förfalskning karaktäriseras där inte som missbruk av formen ("die gefälschte Form"), utan som sanningsförvrängning, ett vanställande av den materiella sanningen. Handlingsrekvisitet i brottet *faux en écriture* formuleras i doktrinen "l'altération de la vérité".[12] I den gällande lagtexten återfinns inte denna formulering, men väl i det av Donnedieu de Vabres framlagda förslaget till ny lagtext.[13] Fransk rätts formulering av de straffvärda missbruken motsvaras av en systematik, som i grund skiljer sig från systematiken i de tyska och skandinaviska rättssystemen.[14]

I engelsk doktrin synes frågan om det skyddsvärda intresset bakom förfalskningsbestämmelserna överhuvud taget inte ha diskuterats, ett förhållande som bör ses mot bakgrund av avsaknaden av samlad strafflagskodifikation. I sitt nyligen framlagda utkast till ny förfalskningsreglering hänvisar emellertid Law Commission till "the social danger" som en motivering för kriminalisering.[15] Innebörden härav anges dock inte närmare.

För svensk rätts vidkommande formulerar Thyrén publica fideslären i nära anslutning till Goos:[16]

"Genom bevismedlen vill samhället gifva sina medlemmar säkra hållpunkter såsom motiver för deras rättsligt relevanta handlingar; i det bevismedlen angripas, rubbas dessa hållpunkter och falska motiver bibringas samhällsmedlemmarne: förfalskningsbrottet är därför i sista hand ett angrepp på den "sociala handlingsfriheten"."

De straffvärda missbruken är enligt Thyrén sådana gärningar, som riktar sig mot urkunderna i deras funktion som bevismedel, inte i deras egenskap av sakliga objekt.[17] I motiven till vår nu gällande lagstiftning ansluter sig SRK till publica fideslären med följande formulering:[18]

11 Samson s. 103 ff.
12 Garçon T. 1 s. 531, Garraud T. 4 s. 97, Goyet s. 109, Vouin s. 357.
13 Donnedieu de Vabres Essai s. 231.
14 Se om den franska rättens systematik nedan s. 23.
15 Law Commission s. 20, 26; jfr Griew Criminal Law Review 1970 s. 548. Se om detta uttryck nedan s. 15 not 2 och s. 106 not 92.
16 Thyrén s. 21.
17 Thyrén Utkast VI s. 134.
18 SOU 1944: 69 s. 238.

"Enligt en uppfattning, som numera vunnit allmän anslutning, är det intresse, som skall skyddas genom bestraffningen av förfalskningsbrott, icke närmast dens som producerar äkta bevismedel eller använder dessa i sin verksamhet, och icke heller väsentligen dens som genom missbruk i ett särskilt fall av något bevismedel lider skada i sin förmögenhet eller eljest i sin rätt eller utsättes för fara att lida sådan skada. Det som man vill skydda är något mera allmänt, nämligen samhällsmedlemmarnas intresse att kunna lita på bevismedlen. Även om med ett oäkta eller på annat sätt oriktigt bevismedel i ett särskilt fall icke åsyftas eller förorsakas skada för någon viss rättighet, är det tydligt att förfalskningen är ägnad att undergräva tilltron till bevismedlen och att, om sådana förfaranden lämnas ostraffade och få gripa omkring sig, användningen av bevismedel måste lida allvarligt intrång till nackdel för alla de allmänna och enskilda intressen som kräva användning av sådana hjälpmedel. På denna grund äro både samhället självt och alla dess enskilda medlemmar intresserade av att förfalskning undertryckes genom effektiva straffbestämmelser."

Formuleringen lämnar utrymme för betydande osäkerhet. Klart är, att de avsedda missbruken främst anses rikta sig mot ett allmänheten tillkommande intresse. Uttrycken "icke närmast" och "icke — — — väsentligen" utesluter dock inte möjligheten av att även vissa individuella rättssubjekt tillkommande rättigheter därigenom anses kränkas. "Samhällsmedlemmarnas intresse att kunna lita på bevismedlen" anges ha sin grund i ett antal "allmänna och enskilda intressen som kräva användning av sådana hjälpmedel", men vilka dessa senare intressen är framgår inte av uttalandet. Eftersom termen "bevismedel" inte heller närmare förklaras, kan man inte av objektet sluta sig till vilka intressen som avses. Slutligen ges beträffande de åsyftade missbruksformerna endast en indirekt hänvisning genom den vaga formuleringen "med ett oäkta eller på annat sätt oriktigt bevismedel".

3. Agges ståndpunkt.

I svensk straffrättsdoktrin kritiseras publica fides-läran av Agge. Denne vänder sig dels mot den allmänna läran om brotten såsom riktade mot bestämda intressen,[1] dels mot den därpå grundade uppfattningen om förfalskningsbrotten såsom riktade mot ett primärt, allmänheten tillkommande intresse.[2]

Agge framhåller, att termen skyddsintresse i doktrinen används för att karaktärisera ett brott eller tjäna till ledning för tolkning av ett visst

[1] Agge SAD II s. 206 ff.
[2] Agge s. 50 ff.

straffbud, men att man också velat utnyttja begreppet för den straffrättsliga systembyggnaden. Varje särskild brottsart uppfattas då som riktad mot ett bestämt (abstrakt) intresse, vilket betecknas som brottets *skyddsobjekt* eller *skyddsintresse*. Denna uppfattning röjer ett kvardröjande naturrättsligt betraktelsesätt. Logiskt förhåller det sig tvärtom så, att genom att lagen reagerar mot olika handlingssätt skapas skydd för olika enskilda och allmänna intressen. Intressebegreppet bör alltså uppfattas såsom en av straffbudens innehåll beroende, sekundär företeelse. Som sådant kan begreppet utnyttjas i lagstiftning och doktrin för att på ett praktiskt sätt karaktärisera ett straffbuds ungefärliga innehåll och tjäna som utgångspunkt för systematiken. Det är ett sätt att uttrycka "der vom Gesetzgeber in den einzelnen Strafrechtssätzen anerkannte Zweck in seiner kürzesten Formel". När det gäller brottstyper, som uppfattas som angrepp mot statens eller en mera obestämd allmänhets kollektiva intressen, blir detta emellertid vanskligt, därför att det är ägnat att leda till en oriktig förenkling av de komplicerade sociala och ekonomiska förloppen med ty åtföljande godtycklighet vid rättstillämpningen.[3]

I sitt arbete om förfalskningsbrotten karaktäriserar Agge dessa brott som gärningar, för vilka det utmärkande är att de utgör angrepp på urkunderna i dessas funktion som bevismedel i den rättsliga samfärdseln medborgarna emellan.[4] Brotten kan sägas rikta sig mot de allmänna intressen, som ansluter sig till de olika urkundstypernas ostörda funktion i samhället. Någon reell innebörd får dock talet om dessa intressen endast om man betonar urkundernas *typicitet*. Därmed avses en viss urkundsarts speciella egenskap som hjälpmedel i samfärdseln, grundad på en viss standardisering.[5] Publica fides-läran bygger på en oriktig straffrättslig metod och är ägnad att vilseleda. Den har föranlett en alltför stark betoning av förfalskningsbrottens självständiga ställning gentemot förmö-

[3] Thornstedt (Festskrift Herlitz s. 355 ff.) anför beträffande värdet av skyddsintresseresonemang vid lagtolkning, att en sådan metod är otjänlig då skyddsintresset endast fungerar som en "etikett". Anges detta som en sammanfattning av det, som ett straffbud har till ändamål att skydda, kan metoden äga ett visst värde. Dock måste man, framhåller Thornstedt, inse att det då är uttolkaren (rättsvetenskapsmannen eller domaren), som utväljer de rättspolitiska synpunkterna, och att det föreligger risk för att metoden inskränker det rättspolitiska synfältet.
Elwin (s. 136 f.) anför, att skyddsintresseresonemang kan föranleda en deduktiv tolkning och skymma de rättspolitiska realiteterna. Däremot framhåller han, att "de bakomliggande ändamålsföreställningarna", vilka alltså inte uppfattas som liktydiga med skyddsintresset, bör få spela in vid tolkningen.

[4] Jfr Thyrén ovan s. 11.

[5] Agge s. 57, 120.

genhetsbrotten, främst bedrägeribrottet.[6] Man kan inte bortse från det samspel, som måste råda mellan dessa straffbestämmelser.[7] I praktiken är ett angrepp på en urkund ofta förknippat med ett angrepp mot annans förmögenhet, och vid bedrägeri kan begagnandet av en oriktig urkund utgöra modus operandi. Även bedrägeriet kan för övrigt anses äga ett skyddsintresse av publica fides-karaktär, nämligen intresset av att undertrycka handlingssätt, som undergräver tilliten till andra personers hederlighet i handel och vandel.[8] På samma sätt kan skyddsintressen av publica fides-natur påvisas t. ex. vid konkursförbrytelser, ämbetsbrott och falsk förklaring.[9]

4. Analys av urkundernas funktion i syfte att påvisa skälen till en kriminalisering av det slag, som återfinns i BrB 14:1.

Agges kritiska inställning till publica fides-läran synes starkt befogad. "Allmänhetens tillit" är ett alltför vagt och opreciserat uttryck för att ge någon verklig ledning. Man föranleds invända, att alla i strafflagstiftningen ingående brottsbestämmelser är avsedda att skydda samhällsmedlemmarnas tillit till att brott inte begås, deras tillit till varandra i samhällslivet. Med den innebörden kan uttrycket inte tjäna att belysa en viss brottsgrupps egenart. Vad man formulerat är endast den vid all strafflagstiftning fogade förhoppningen, att denna genom sin existens skall verka preventivt.

Istället för sådana, till intet praktiskt resultat ledande resonemang, hänvisar vissa författare till omständigheter av mer påtagligt slag till ledning för straffrättens utformning. Man påpekar det gemensamma medlet för vissa gärningars begående, det gemensamma i gärningsmännens tillvägagångssätt, viljeinriktning o. d. Agge finner för handlingsförfalskningens vidkommande en sådan påtaglig omständighet i de olika urkundsarternas typicitet, varigenom en viss funktion möjliggörs. Han framhåller, att man i sökandet att bestämma *angreppsobjektet,* d. v. s. det konkreta intresse, enhetligt uppfattat, som kränks vid handlingsförfalskning, tagit fasta på urkundernas funktion i rättslivet som *bevismedel* och fortsätter:[1]

[6] Jfr Hurwitz s. 128 f.
[7] Agge s. 77 ff.; även s. 10 f., s. 69.
[8] Agge s. 71.
[9] Agge s. 87, 91, 98.
[1] Agge s. 56 f.

"Om man kompletterar bevissynpunkten med ett framhållande av vissa urkunders betydelse som *cirkulationsmedel, legitimationsmedel* etc., är den bild man erhåller av de mera konkreta intressen, som kunna sägas utgöra förfalskningsbrottens angreppsobjekt, ganska fullständig."

Enligt min uppfattning kan emellertid varken en hänvisning till bevis-, cirkulations- och legitimationsmedelsfunktionerna eller till faktiska omständigheter av övriga nyss nämnda slag anses tillfyllest som ledning för lagstiftningen och därmed inte heller för förståelsen därav. De kan föranleda lagstiftaren att gruppera bestämmelserna på visst sätt, men de ger ingen ledning vid bestämmandet av *vilka gärningar som bör straffbeläggas*. Den frågan kan inte besvaras utan hänvisning till ett bakomliggande "intresse". Väsentligt är emellertid, att en sådan *motivering* för en kriminalisering får en realistisk utformning.

Som skäl för en kriminalisering av det slag, som återfinns i BrB 14:1, kan enligt min mening anföras ett faktiskt förhållande. Detta förhållande sammanhänger med *den grundläggande funktionen* hos de bevismedel, som i lagen benämns urkunder. Först sedan denna funktion analyserats och därigenom klarlagts, vilka gärningstyper som är ägnade att störa denna funktion, kan något utsägas om straffbestämmelsernas lämpliga utformning.[2] Bristen i de skyddsintresseresonemang, som publica fidesformuleringarna innehåller, är just att de inte drivs ända fram till en sådan analys.[3] Samson framhåller, att publica fides-lärans stora brist ligger i att den försummat att sätta urkundsbegreppet i relation till förfalskningsgärningens skyddsobjekt, att den bestämmer urkundsbegreppet och därmed straffbestämmelsens räckvidd efter synpunkter, som är skilda från bestämmelsens skyddsändamål.[4] SRK tar i sin formulering av publica fides-tanken *bevismedels*karaktären som utgångspunkt.[5] Detsamma

[2] Griew anför beträffande Law Commissions hänvisning till "the social danger" (Criminal Law Review 1970 s. 550; jfr ovan s. 11):
"What concerns me is that the Working Paper in effect uses as its premise what is really a rather sweeping and unproved conclusion — that automendacious" (se om denna term nedan s. 239) "things carry a special danger by their very existence; and then jumps from that conclusion to the creation of offences more or less traditional — — —. I do not believe that in this field — — — we can be content with the acceptance of conventional wisdom. We should be starting again; though the journey might take us to a familiar destination."

[3] Thornstedt (Festskrift Herlitz s. 356) anför om skyddsintresseresonemang vid lagtolkning: "Nackdelen är — — — att skyddsobjekten angivas så vagt och schablonartat, att de icke ge någon verklig ledning för lagbudets tillämpning utan att utfyllas av andra icke närmare redovisade ändamålsöverväganden, som vid behov smugglas in i skyddsobjektets begrepp."

[4] Samson s. 104.

[5] Cit. ovan s. 12.

gäller den tyska doktrinens försök att ange det skyddade intresset. Bevismedel är ett samlingsbegrepp, som bl. a. innefattar alla mot förfalskning skyddade objekt. De olika objekttypernas (urkunder, märken, pengar) skiftande karaktär inverkar alltså inte på skyddsintresset, som det här bestämms.[6] Detta kommittéuttalande förmår därför inte klargöra grunden för utformningen av skyddet för de särskilda typerna av bevismedel och de variationer, som där förekommer. Publica fides-teorien ger ingen motivering, som är specifik för *urkundernas* skyddsbehov.

Enligt min åsikt föreligger alltså i doktrinens försök att finna en ny motivering för förfalskningsbestämmelserna en ofullständighet i bevisföringen, som till stor del förklarar osäkerheten och oenigheten inom denna del av straffrättsvetenskapen. I syfte att utfylla denna ofullständighet skall i det följande ett försök göras att analysera urkundernas funktion.[7]

I ett högt utvecklat samhälle är det inte möjligt att, som i en enkel samhällsform, klara mänskliga mellanhavanden enbart muntligen. För kommunikationen samhällsmedlemmarna emellan krävs begagnande av hjälpmedel. Som ersättning för mänskligt tal använder man sig av olika objekt, vari mänsklig tanke *förkroppsligas*. Sådana objekt kan vara av skiftande beskaffenhet. Det traditionella sättet att förkroppsliga mänsklig tanke är *skrift*. Skrift kan framställas på olika sätt: för hand, med skrivmaskin, tryck etc. Men det finns numera även andra metoder att förkroppsliga mänsklig tanke. Man kan använda sig av olika slags ljuduppfångningsapparater: bandspelare, diktafon o. d. Efter inspelning förkroppsligar bandet, rullen etc. mänsklig tanke på ett sätt, som gör det tjänligt som meddelelsemedel.

Det begrepp, som utgör föremål för denna analys, omfattar produkterna av alla tänkbara metoder för förkroppsligande av mänsklig tanke, d. v. s. allt som kan karaktäriseras som substitut för mänskligt tal. Innan termen urkund i den gällande lagstiftningen närmare undersökts kan man inte förutsätta att denna term där äger denna, vida innebörd. Som beteckning för det här behandlade begreppet används istället termen *materialisering*.

Som meddelelsemedel äger materialiseringen en betydande fördel fram-

[6] Kleineberg LZ 19 sp. 795: "Die Sicherheit des Rechtsverkehrs wird durch Fälschung jedes als Beweismittel in Frage kommenden Gegenstandes gefährdet, und das Mass der Gefährdung ist durch die Art des Fälschungsobjekts nicht bedingt."

[7] Naerstad har helt motsatt uppfattning om värdet av en närmare analys (s. 14 f.): "— — — det som danner grunnlaget — — — er dokumentenes funksjon som vigtige bevismidler. — — — En ytterligere utformning av den rettslige interesse det her dreier sig om synes hensiktsløs, og kan — — — snarere skade enn gagne."

för det mänskliga talet. Materialiseringen har en självständig existens. Den kan fungera självständigt, oberoende av meddelarens person. Häri ligger dess värde. Materialiseringarna utgör oundgängligen nödvändiga kommunikationsmedel i samhällslivet. Denna funktion hos materialiseringarna, deras karaktär av språkligt meddelelsemedel,[8] är enligt min uppfattning den riktiga utgångspunkten för en diskussion om en kriminalisering av det slag, som återfinns i BrB 14:1. Materialiseringarna fyller också andra (ytterligare) funktioner. De kan tjäna som bevarare av mänsklig tanke; de är inte förgängliga på samma sätt som mänskligt tal.[9] Vidare kan de fylla en bevisande funktion; de kan anföras i eller utom rättegång för att styrka något, ofta det varom den förkroppsligade tanken handlar. Som ovan framhållits är det bevisfunktionen som vanligen anförs i motiveringarna till denna lagstiftning. Agge nämner ytterligare några funktioner, som materialiseringar kan fylla, nämligen legitimations- och cirkulationsmedelsfunktionerna.[10]

Onekligen bör alla dessa funktioner beaktas vid utformningen av straffskyddet mot förfalskning. Det är dessa funktioner som närmare bestämmer materialiseringarnas praktiska värde och därmed deras skyddsbehov. Men en förutsättning för dessa olika användningsmöjligheter är den grundläggande, för alla materialiseringar gemensamma *funktionen av meddelelsemedel.* Det är denna funktion, som primärt måste vara bestämmande för kriminaliseringens utformning.

För att materialiseringarna skall kunna fylla meddelelsefunktionen krävs, att de är *allmänt accepterade.* Det förhållandet, att bruket av materialiseringar är så dominerande i dagens samhälle, visar att de faktiskt accepteras. Allmänheten hyser *tilltro* till materialiseringarna. Denna tilltro bärs upp av förekomsten av sanktionsbestämmelser.[11] Själva tilltron kan dock inte utgöra grunden till dessa bestämmelser.[12] Istället är det *behovet av tilltro,* som utgör det primära förhållande, vilket motiverar

[8] Jfr Thornstedt SvJT 1968 s. 122.

[9] Denna funktion, "die Perpetuierungsleistung", tar Samson till utgångspunkt för sin undersökning av urkundsbegreppet. Samma grundläggande betydelse för kriminaliseringen tillmäts den av Schilling (s. 141). Schönke-Schröder tar upp den vid sidan av "Garantiefunktion" och "Beweisfunktion" (s. 1389[2]).

[10] Ovan s. 14 f.

[11] Kriminaliseringen skapar inte ensam denna tilltro. Bakom denna ligger otvivelaktigt moraliska och etiska normer av annan, svårpreciserad karaktär. Jfr om relationen mellan rättsreglernas och dessa övriga normers effekt P. Stjernquist i Legal Essays, Festskrift til Frede Castberg, Oslo 1963.

[12] Samson s. 104: "Ist das Vertrauen auf die Echtheit nämlich nur die Folge des Strafschutzes, dann kann es nicht zu seiner Begründung herangezogen werden." Jfr Agge ovan s. 13.

lagstiftningen. Här föreligger ett kausalsammanhang: Omsättningslivet i ett högt utvecklat samhälle → Behovet av tilltro till materialiseringar som kommunikationsmedel → Sanktionsbestämmelser (vid sidan av moraliska och etiska normer av andra slag) → Accepterande av materialiseringar som hjälpmedel i omsättningslivet.

Detta behov av tilltro till materialiseringar måste närmare undersökas för att man därur skall kunna dra några slutsatser om hur bestämmelserna bör utformas. Finns hos materialiseringen någon omständighet, som gör det möjligt att vilseleda därmed? En jämförelse med mänskligt tal, den *omedelbara* kommunikationsformen,[13] röjer genast en sådan omständighet. Den, vartill talet riktas, kan kontrollera talets ursprung. Han kommer i omedelbar kontakt[14] med meddelaren och behöver inte tveka om, att det är denne som uttalar sig. Den, som befattar sig med en materialisering,[15] saknar denna möjlighet. Han har endast att förlita sig på den i materialiseringen förekommande uppgiften om meddelaren.[16] I detta avseende är alltså den *medelbara* kommunikationsformen underlägsen den omedelbara formen. Detta innebär en praktiskt mycket betydelsefull nackdel, eftersom materialiseringsmottagarens bedömning och värdering av den överbringade förklaringen grundas på hans uppfattning om vem, som uttalar denna. I detta avseende föreligger ett behov att trygga materialiseringars tillförlitlighet. Straffbestämmelser är motiverade.

Det behov av straffskydd, som nu påvisats, beaktas regelmässigt genom de centrala förfalskningsbestämmelserna, som behandlar vad som i teorien benämns *positiv materiell förfalskning*. Därmed avses åstadkommande av ett bevismedel, som helt eller delvis inte är framställt av den

[13] Här används alltså "omedelbar" som beteckning för talet som meddelelsemedel, i motsats till materialiseringar, som karaktäriseras som "medelbar kommunikation". Brodmann använder den förra beteckningen på all användning av språk, d. v. s. både tal och skrift (GS 47 s. 412): "In die Formen der Sprache kleiden wir unsere Vorstellungen, Gedanken und Wünsche, in diesen Formen geben wir ihnen einen *unmittelbaren* Ausdruck. Alles andere Thun verräht sie nur mittelbar." Jfr därom Samson s. 64 ff.

[14] Kontrollen består i förnimmelse med egna sinnen, vanligen flera, ibland ett enda: Samson s. 106: "So kann z.B. bei einer telephonischen Bestellung der Empfänger der Erklärung an der Stimme des Sprechers feststellen, ob dieser seinen richtigen Namen angegeben hat."

[15] Det rör sig här inte om någon bestämd, av urkundsutställaren avsedd person; vad som avses är istället en obestämd individ, som kan tänkas komma att motta materialiseringen.

[16] Detta förhållande påpekas t. ex. av Fuhrmann, s. 5: "— — — da für denjenigen, der die Urkunde nicht unmittelbar aus der Hand des Ausstellers erhält, es regelmässig unklar bleiben muss, ob die Unterschrift von dem Namensträger selbst oder von einem Anderen stammt." Även Samson s. 118, Jacobsen s. 77.

person, från vilken bevismedlet äger sken av att härröra.[17] I brottsbalken behandlas detta brott i 14 kap. 1—3 §§.[18]

En jämförelse mellan omedelbar och medelbar kommunikation, mellan tal och materialisering, är den riktiga utgångspunkten för bestämmandet av kriminaliseringens omfattning på nyss angiven grund. En lagstiftning, som inriktas på att ge materialiseringar samma grad av tillförlitlighet som mänskligt tal, fyller det kriminaliseringsbehov, som rent faktiska förhållanden här betingar. Vad gäller sanningshalten av den meddelade informationen krävs däremot ingen kriminalisering på denna grund. Innehållets sanningshalt är generellt sett inte lättare att kontrollera vid omedelbar än vid medelbar kommunikation. Häri ligger alltså inget hinder för utnyttjande av materialiseringar i samhällslivet. *Intellektuell förfalskning*, d. v. s. enligt teoriens distinktion framställande av ett äkta men osant bevismedel, är följaktligen inte straffvärd på samma grund som positiv materiell förfalskning. Något behov av tilltro till sanningshalten föreligger inte för att meddelelsefunktionen skall kunna fyllas. Då Agge talar om att en sådan kriminalisering är motiverad för att skydda urkundernas ostörda funktion,[19] avser han bevis-, cirkulations- och legitimationsmedelsfunktionerna. Huruvida dessa funktioner kan anses kräva ett generellt straffskydd beträffande urkundernas sanningshalt är en rent kriminalpolitisk fråga. Straffbestämmelser mot intellektuell förfalskning är ett medel att stärka tilltron till materialiseringsinnehållets sanningshalt. Om en sådan effekt eftersträvas, kan kriminalisering av intellektuell förfalskning tillgripas.

En analys av materialiseringarnas primära funktion som meddelelsemedel ger alltså vid handen, att denna funktion är direkt beroende av att positiv materiell förfalskning kriminaliseras. En kriminalisering av intellektuell förfalskning är däremot ingen förutsättning för denna funktion. En sådan reglering utgör istället ett medel att, om så befinnes önskvärt, förläna materialiseringarna ett särskilt värde som bevismedel etc.[20]

[17] T. Strömberg s. 632: "Det osanna ligger i — — — innehållets attribution till en viss person."

[18] SOU 1944: 69 s. 253.

[19] Agge s. 63.

[20] Insikt om olikheten i kriminaliseringsgrund är en förutsättning för förståelse av variationerna i skyddsbehovet; jfr Jacobsen s. 331 om det förhållandet, att dispositiva urkunder, d. v. s. de ur äkthetssynpunkt mest skyddsvärda, till följd av civilrättens regler inte kräver särskilt skydd för sannheten; vidare om behovet att kriminalisera culpösa gärningar som intellektuell förfalskning, omdiskuterat under förarbetena till brottsbalken (K. prop. 1962: 10 B s. 222 f. o. 226 samt följande rättsfall: SvJT 1961 rf. s. 81 (nr 51, osann försäkran), SvJT 1963 rf. s. 73, NJA 1959 C 1053 (åtalspunkt 4), Svea hovrätts domar den 18 maj 1962 nr VIII: B 59

Den nu företagna analysen synes mig kunna tjäna som grund för bedömningen av lagstiftningen på detta område. Den ger en bild av realiteterna bakom kriminaliseringen, mot vilken såväl den yttre regleringen som bestämmelsernas närmare utformning bör prövas. Publica fideslära ger ingen sådan bild. Den primära meddelelsefunktionen förbigås däri med tystnad, måhända därför att den uppfattats som självklar och teoretiskt betydelselös. Vad publica fides-formuleringarna förmår uttrycka är endast, att kriminaliseringsbehovet är av en art, som motiverar en reglering som ett brott mot allmänheten, d. v. s. att möjlighet bör beredas till ingripanden redan innan något bestämt allmänt eller enskilt intresse skadats.[21]

Publica fides-teorien har karaktäriserats som en teori rörande förfalskningsbrottens "natur". Jag vill inte rubricera den här företagna analysen, som syftat till att klarlägga realiteterna bakom kriminaliseringen, som ett sökande efter urkundsförfalskningens "natur"; användningen av den termen befrämjar inte en realistisk och praktisk diskussion i dessa frågor. Vad det här rör sig om är helt enkelt, som rubriken anger, skälen bakom kriminaliseringen.[22]

I följande kapitel prövas den yttre regleringen av denna lagstiftning mot bakgrund av vad som nu anförts. Därefter följer så arbetets huvuddel, undersökningen av urkundsförfalskningsbestämmelsens närmare utformning.

och den 30 april 1963 nr IX: B 67; även SvJT 1966 rf. s. 19, där dock speciella omständigheter synes föreligga: tt hade bevittnat en ännu icke ditskriven namnteckning egenhändighet. I BrB Kom II 2 s. 166 ifrågasätts om här ej förelegat en såväl objektivt som subjektivt täckt osann uppgift. Jfr Strahl i SvJT 1970 s. 363.).

[21] Se härom nedan s. 156 f.

[22] Elwin s. 104: "de bakomliggande skälen för kriminalisering".

Kapitel II
Den yttre regleringen

1. Systematisk placering av positiv materiell förfalskning i olika rättssystem.

Tre olika linjer kan urskiljas ifråga om den systematiska inplaceringen av positiv materiell förfalskning i olika rättssystem.

Den första linjen, som med hänsyn till den ovan tecknade utvecklingen kan betecknas *falsumregleringen,* innebär att förfalskning behandlas tillsammans med bedrägeri och andra brott mot enskild. En sådan systematik återfinns i Finlands strafflag, som tillkom år 1889. Där behandlas förfalskning tillsammans med bedrägeri i ett kapitel, föregånget av skadegörelsebrott och följt av myntbrott och oredlighetsbrott. Hit hör också den tyska StGB av år 1871, som behandlar urkundsförfalskning och vissa andra gärningar mellan bedrägeri- och trolöshetsbrott och dobbleri.

Den andra linjen är den, som kodifierar publica fides-teorien, d. v. s. en reglering av förfalskning som en särskild, mot *allmänheten* riktad brottstyp. En sådan reglering präglar sedan år 1948 den svenska strafflagstiftningen. Den danska strafflagen av år 1930 är också att hänföra till denna grupp. Förfalskning behandlas där i 19 kap., rubricerat "Forbrydelser vedrørende bevismidler"; detta och det föregående penningförfalskningskapitlet är placerade mellan kapitlen om menedsbrott och allmänfarliga brott. Även i den norska strafflagen, som tillkom redan år 1902, finns denna systematik genomförd. Kapitlen om penning- och dokumentförfalskning upptas där, tillsammans med två kapitel om allmänfarliga brott respektive falsk förklaring, mellan brotten mot staten och brotten mot person.[1] Att den franska Code Pénal reglerar förfalskning på detta sätt har ovan konstaterats.[2] Detsamma är förhållandet i den schweiziska strafflagen av år 1937, liksom i den italienska strafflagen av år 1930. I de tyska lagförslagen E 1960 och E 1962 upptas urkundsbrott och penningförfalskning i det fjärde huvudavsnittet, "Straftaten gegen die öffentliche Ordnung", mellan brotten mot enskild förmögenhet och

[1] Om systematiken i den norska lagen Agge s. 22 f.
[2] Se ovan s. 9.

brotten mot staten. Som underrubrik anges "Straftaten gegen die Sicherheit des Rechts- und Geldverkehrs".

En tredje linje, som finns företrädd i gällande rättsordningar, innebär att förfalskning behandlas som ett brott mot *staten*. Östtysklands (DDR) strafflag av år 1968 upptar urkundsförfalskning i 8 kap., "Straftaten gegen die staatliche Ordnung", i ett underavsnitt rubricerat "Straftaten gegen die Rechtspflege". Den sovjetiska strafflagen av år 1960 innehåller, bortsett från regleringen av ämbetsbrott, endast en bestämmelse om förfalskning av handlingar, nämligen art. 196; denna rör enbart offentliga dokument och återfinns bland brotten mot administrativ ordning.[3]

Anglosachsisk rätt kan inte utan vidare hänföras till någon av de nu angivna grupperna. Den engelska Forgery Act av år 1913 är en fristående *statute;*[4] någon omfattande strafflagskodifikation, där de olika brotten insätts i ett system, finns inte. I Stephens sammanställning av engelsk straffrätt upptas forgery som ett brott mot enskild rätt. Cross-Jones behandlar det däremot i ett särskilt avsnitt, benämnt "Miscellaneous offences", efter brotten mot enskild och mot staten och allmän ordning. Förenta Staternas modellstrafflag, Model Penal Code, som är avsedd som förebild för delstaternas strafflagstiftning, innehåller bestämmelser rörande förfalskning i avsnittet "Offences Against Property". Som ovan anförts synes förfalskningsbrottens systematiska ställning föga omdiskuterad i dessa rättssystem.[5]

2. Regleringen av materiell contra immateriell (intellektuell) förfalskning.

A. Vissa utländska rättssystem.

Ovan har antytts,[1] att det föreligger en djupgående olikhet i systematiskt hänseende mellan å ena sidan fransk och å andra sidan tysk och skandinavisk förfalskningslagstiftning. Denna olikhet innebär, att materiella och intellektuella förfaranden i den franska rätten behandlas som ett enda brott, faux en écriture, medan tysk och skandinavisk rätt gör en klar åtskillnad mellan dessa båda typer av förfaranden.

[3] Se Screvens s. 39, Berman s. 220.

[4] Beträffande förfalskning enligt common law citerar Smith-Hogan följande domarord (s. 439 f.): "What might have been the position at common law, it is not necessary for us to discuss. Forgery no longer depends on the common law, nor does it depend on — — — statutes which have been passed from time to time. It depends simply on the statute of 1913 — — —." Jfr dock annan ståndpunkt Law Commission s. 6.

[5] Se ovan s. 11.

[1] Se ovan s. 11.

Den franska rättens systematik utgör en konsekvens av den däri anlagda synen på de straffvärda missbrukens karaktär. Kärnan i dessa missbruk är sanningsförvrängningen, "l'altération de la vérité". Såväl materiell som intellektuell förfalskning innebär ett sådant vanställande av den materiella sanningen. Trots att distinktionen materiell — intellektuell förfalskning här alltså inte är av någon systematisk betydelse, återfinns den i fransk doktrin. Distinktionen anges där vara av värde för förståelsen av sanningsförvrängningens olikartade karaktär.[2] Den definition, som därvid ges begreppen materiell respektive intellektuell förfalskning, är emellertid *inte* densamma som i tysk och skandinavisk doktrin. I fransk doktrin anges materiell förfalskning röra "l'écriture", medan intellektuell förfalskning sägs röra "la substance". Sker sanningsförvrängningen genom en fysisk åtgärd är den ett materiellt angrepp, sker den utan att skriften undergår någon materiell förändring är angreppet intellektuellt.[3] Goyet karaktäriserar materiell förfalskning som en sanningsändring, som ger materiella spår, i motsats till intellektuell förfalskning, som inte lämnar några sådana spår.[4] Den tyska distinktionen innebär, att *resultatet* blir avgörande för klassificeringen av gärningen. Materiell förfalskning är sådana angrepp, som ger till resultat en falsk urkund, d. v. s. en urkund som äger oriktigt "sken" i avseende på sitt ursprung. Vid intellektuell förfalskning är resultatet en äkta men innehållsmässigt osann urkund. Endast John hävdar i tysk doktrin en avvikande uppfattning rörande innebörden av materiell förfalskning:[5]

"Vielmehr halte ich den Satz für richtig, dass, wer zu Beweiszwecken eine Urkunde wissentlich mit falschem Inhalt anfertigt, eine *falsche* Urkunde angefertigt hat, und dass, wer von einer solchen Urkunde zum Zwecke der Täuschung Gebrauch macht, nach § 267 zu bestrafen ist."

Detta har dock föranlett kritik av en enig övrig doktrin.

Den franska distinktionen materiell — intellektuell förfalskning kritiseras i nyare doktrin. Donnedieu de Vabres förordar en övergång till den tyska indelningen efter resultatets karaktär.[6] Chappuis anför, att den tyska distinktionen i förstone kan synas oklar, men att den i själva verket innebär ett mindre ytligt betraktelsesätt.[7]

I den schweiziska strafflagen behandlas positiv materiell och intellek-

[2] Garraud T. 4 s. 121.
[3] Garraud T. 4 s. 120 f., Garçon T. 1 s. 552, Chappuis s. 9.
[4] Goyet s. 110 f.
[5] John ZStrW 6 s. 62 not 15.
[6] Donnedieu de Vabres RevScCrim 1941 s. 278; se nedan s. 215.
[7] Chappuis s. 69.

tuell förfalskning i samma lagrum, artikel 251, med rubriken *Urkundenfälschung*. Lagtexten gör dock en klar åtskillnad mellan dessa båda gärningstyper.

Den västtyska StGB behandlar materiell och intellektuell förfalskning som två skilda brott men i samma kapitel. Det oriktiga i rubriceringen av detta kapitel, *Urkundenfälschung,* påpekas allmänt.[8] I de nya lagförslagen bibehålls denna systematik, medan rubriken ändras till *Urkundenstraftaten.*[9] Även i dansk och norsk rätt regleras materiell och intellektuell förfalskning som skilda brott i samma kapitel. För den norska strafflagens del gäller detta såväl den primära kriminaliseringen i 18 kap. som regleringen av lindrigare gärningar som *forseelser* i 37 kap.

I engelsk förfalskningsrätt förekommer inte den teoretiska indelningen i materiell och immateriell förfalskning. Forgery Act behandlar under den enhetliga brottsbenämningen *forgery*[10] sådana angrepp, som i tysk doktrin rubriceras materiell förfalskning, men handlingsrekvisitet innefattar även vissa gärningar, som enligt den distinktionen utgör intellektuell förfalskning.[11]

B. Brottsbalken.

I brottsbalkens 14 kap., "Om förfalskningsbrott", regleras enligt motiven missbruk av materiell karaktär, dels i positiv bemärkelse, dels av negativ art, innebärande att ett bevismedel helt eller delvis förintas.[1] Till 15 kap. "Om mened, falskt åtal och annan osann utsaga", har hänförts vissa bestämmelser, som enligt motiven utgör en kriminalisering av immateriell förfalskning, i den utsträckning en sådan är av behovet påkallad.[2] Positiv immateriell förfalskning kan vara av två slag. Dels avses därmed den ovan diskuterade intellektuella förfalskningen, d. v. s. den gärningen, att den som framställer ett bevismedel ger det ett oriktigt innehåll.[3] Den andra formen innebär, att ett i och för sig riktigt bevismedel används på ett oriktigt sätt, t. ex. att en för viss man utställd legitimationshandling begagnas av en annan person. Negativ immateriell förfalskning benämns åtgärder, varigenom man utan materiellt angrepp på ett bevismedel söker hindra detta att fylla den uppgift, varför det är avsett.

SRK:s åtgärd att till förfalskningskapitlet hänföra endast materiell

8 T. ex. LK s. 483.
9 E 1962 s. 473.
10 Verbet *forge* betecknar eg. smedens hantverk (smida, hopsmida).
11 Se härom nedan s. 215 f.
1 SOU 1944: 69 s. 247.
2 SOU 1944: 69 s. 314.
3 Se ovan s. 19.

förfalskning innebär ett fasthållande av den förut gällande rättens system. 1942—1948 fanns visserligen vissa immateriella förfaranden upptagna i förfalskningskapitlet, men som ovan framhållits var 1942 års ändringar i detta kapitel endast av provisorisk natur. De bestämmelser, som SRK för till SL 13 kap. (numera BrB 15 kap.), äger endast delvis motsvarighet i de stadganden, som år 1942 utrensats ur bedrägerikapitlet. En av de uppgifter, som förelades kommittén, var just att utreda den lämpliga straffrättsliga regleringen av immateriell förfalskning.[4] Kommittén motiverar i sitt betänkande hänförandet av dessa gärningar till ett från förfalskningsbrotten skilt kapitel på två sätt. Dels anförs det allmänna språkbruket och den därpå grundade allmänna uppfattningen om förfalskning:[5]

"— — — torde materiella och immateriella angrepp på bevismedlens funktion ganska allmänt uppfattas såsom helt skilda ting — — —".

Vidare finner kommittén vissa sakliga överväganden tala emot en gemensam behandling:[6]

"I typiska fall bestå stora olikheter mellan både tillvägagångssätt och gärningsmän tillhörande de båda grupperna. Materiella förfalskningsåtgärder kunna förövas och utnyttjas av personer, som stå helt utanför det ekonomiska eller rättsliga förhållande, vartill bevismedlet hänför sig. Själva förfärdigandet av ett falskt bevismedel kräver ofta, i synnerhet när det gäller stämplar och mynt eller sedlar, vidlyftiga förberedelser och särskilda redskap, kanske en hel verkstad. Sådan verksamhet bedrives därför gärna i större skala, mer eller mindre yrkesmässigt, och ofta i samverkan mellan flera, särskilt vid avsättningen av de förfalskade föremålen. Även förfalskning av handlingar kräver ofta särskilda metoder eller åtminstone längre övning i att övervinna de därmed förenade svårigheterna. — — — Med immateriella missbruk av bevismedel förhåller det sig annorlunda. De kunna ofta icke förövas av andra än dem, som stå i någon särskild relation till det förhållande, som beröres av bevismedlets innehåll. Vidare kräva de i allmänhet icke särskilda förberedelser eller övning och kunna vara ett ögonblicks verk."

Avgörande för om dessa synpunkter skall kunna beaktas är, fortsätter kommittén, att annan lämplig plats kan beredas de immateriella förfarandena:[7]

[4] SOU 1944: 69 s. 243; jfr SOU 1940: 20 s. 88 f.
[5] SOU 1944: 69 s. 245.
[6] SOU 1944: 69 s. 245 f.
[7] SOU 1944: 69 s. 246. Redan i 1940 års betänkande anför SRK om den intellektuella handlingsförfalskningen, att denna äger "beröringspunkter ej blott med annan handlingsförfalskning utan även med oriktiga uppgifter i annan form än skriftlig" (SOU 1940: 20 s. 89).

"Härvid är av intresse att den s. k. immateriella förfalskningen alltid på ett eller annat sätt har karaktären av ett brott mot sanningsplikt."

Samma karaktär tillskrivs brotten mened, falskt åtal och falsk angivelse. Kommittén finner det därför lämpligt att behandla immateriell förfalskning i samma kapitel som dessa brott.

C. De lege ferenda.

SRK:s uttalande om immateriell förfalskning som ett brytande av en sanningsplikt är tydligen avsett som en motivering för den valda systematiken. För inordnandet av de skilda straffbuden i kapitel tar man fasta på olika omständigheter, som anses ge en naturlig och riktig systematik.[1] Som en sådan omständighet synes dock den här valda, brytandet av en sanningsplikt, inte lämpad. Någon primär, av straffbuden oberoende sanningsplikt av naturrättslig karaktär kan SRK uppenbarligen inte avse. Det måste istället röra sig om en sekundär, av straffbestämmelserna betingad sanningsplikt.[2] Den plikt att i vissa situationer hålla sig till sanningen, som genom lagstiftningen åläggs samhällsmedlemmarna, innebär emellertid helt enkelt ett förbud att bryta mot de berörda lagbuden, och en sådan plikt att åtlyda lagen följer av varje straffstadgande. Att i vissa fall den enskilde redan på förhand uttryckligen erinras om denna plikt, såsom fallet är vid edsavläggelse, förändrar ingenting härvidlag. Karaktären av "brott mot sanningsplikt" synes därför inte utgöra en naturlig utgångspunkt för kapitelindelningen inom strafflagstiftningen.

Klart är, att den yttre regleringen, såvitt avser hänförandet av materiell och immateriell förfalskning till olika kapitel, innebär att lagstiftaren bedömt det gemensamma *objektet* som ett svagare samband brotten emellan än vissa andra omständigheter. Jag delar inte SRK:s bedömning i detta avseende. Kriminalisering av positiv materiell förfalskning befanns ovan vara en förutsättning för materialiseringarnas funktion som meddelelsemedel, medan kriminalisering av intellektuell förfalskning utgör ett medel att, om så önskas, ytterligare förhöja materialiseringarnas värde i omsättningslivet. Frågan huruvida en sådan förhöjning är eftersträvansvärd ur kriminalpolitisk synpunkt kommer att behandlas

[1] SOU 1940: 20 s. 54; jfr SOU 1953: 14 s. 101.

[2] Stöd för denna uppfattning utgör bl. a. följande kommittéuttalande i anslutning till stadgandet om osant intygande (SOU 1944: 69 s. 345): "Endast i vissa fall torde böra under straffansvar stadgas en sanningsplikt beträffande egna angelägenheter."

i ett senare sammanhang.[3] Den lämpliga placeringen av en eventuell sådan lagstiftning är dock enligt min uppfattning den, som valts i tysk, norsk och dansk strafflagstiftning, nämligen i *direkt anslutning* till de materiella förfalskningsåtgärderna. Båda dessa slag av stadganden syftar till att "garantera" vissa egenskaper hos materialiseringar. Skillnaden ligger i "garantiens" innehåll, vilket blir av betydelse för bestämmelsernas närmare utformning. Icke desto mindre är skälet att kriminalisera gärningarna som brott *mot allmänheten* detsamma vid båda typerna av förfaranden. Genom att gärningarna bestraffas på ett stadium, då ännu något bestämt rättssubjekt inte lidit skada, får respektive "garantier" den betydelse, som materialiseringarnas funktion anses kräva.[4] Beträffande de brott, varmed SRK sammanfört den immateriella förfalskningen, är skälet till kriminaliseringen på detta tidiga stadium ett helt annat. Vid mened, falsk angivelse, falsk tillvitelse, bevisförvanskning och underlåtenhet att avvärja rättsfel är det *statens judiciella funktion,* som skyddas genom att kriminaliseringen utformats på detta sätt.

Den här förordade systematiken begagnas av Thyrén i dennes strafflagförslag. Han sammanför falskt åtal och därmed närstående brott med mened med den motivering, som nyss angavs.[5] Materiell och immateriell förfalskning behandlar han tillsammans.[6] Intellektuell förfalskning av allmän urkund upptas visserligen inte i denna del av förslaget utan anses böra behandlas i samband med brotten mot staten, men Thyrén anmärker, att det slutligen kan befinnas riktigast att införa även dessa brott bland förfalskningsbrotten.[7]

Det kan synas naturligt att diskutera den systematiska placeringen av straffbud rörande intellektuell förfalskning först sedan den kriminalpolitiska frågan om behovet av en sådan kriminalisering behandlats. Den senare frågan ligger dock egentligen utom ramen för detta arbete och kommer därför inte att behandlas med anspråk på fullständighet. Att den ändå kommer att beröras beror på att den aktualiseras av en särskild, för urkundsförfalskningsbestämmelsens tillämpningsområde vä-

[3] Se nedan s. 318 ff.

[4] I den begränsade mening jag enligt vad ovan anförts (s. 20) finner publica fides-formuleringarna äga innehåll, är sålunda dessa tillämpliga även på immateriell förfalskning; jfr Agge s. 97 f.: "— — — de vådor för den allmänna tilliten, vilka uppstå genom lämnandet av oriktiga uppgifter i handlingar som på grund av sin skriftliga form äga omedelbar betydelse för det allmänna rättslivet".

[5] Thyrén Utkast VIII s. 164 ff.

[6] Thyrén Utkast VI s. 164.

[7] Thyrén Utkast VI s. 164.

sentlig fråga, nämligen gränsdragningen mellan BrB 14:1 och 15:11.[8] Den systematiska placeringen är just i det där behandlade hänseendet av avgörande betydelse. Det blir därför anledning att i det sammanhanget återknyta till de synpunkter, som här anlagts på den yttre regleringen.

[8] Se nedan s. 282 ff.

Kapitel III
Brottsobjektet URKUND; objektrekvisitet i BrB 14:1

1. Kapitlets utformning. Metoden för den närmare analysen.

Den detaljundersökning av lagstiftningen om urkundsförfalskning, som här skall företas, följer lagens uppbyggnad i rekvisit.[1] Att undersökningen bör inledas med objektrekvisitet, urkundsbegreppet, följer av vad ovan anförts rörande skälen till denna kriminalisering. Den verkliga grunden härför är enligt min uppfattning ett i samhällslivet förefintligt behov av just dessa objekt som meddelelsemedel. Detta behov kan tillgodoses genom bestämmelser, som utformas med hänsyn till dessa objekts brister i jämförelse med mänskligt tal. Härav följer, att objektet måste undersökas innan de straffvärda gärningsformerna kan diskuteras. Det är också brottsobjektet som varit bestämmande för arbetets avgränsning; jag skall i det följande försöka visa, hur objektets karaktär bestämmer kriminaliseringens utformning på ett sätt, som gör jämförelser med missbruk av väsensskilda objekttyper föga givande.

Undersökningen av objektrekvisitet inleds med en genomgång av brottsbalkens urkundsbegrepp, sådant detta framgår av lagtext och motivuttalanden. SLÄ[2] och Thyréns förslag ger nödvändig bakgrund till denna lagstiftning. Därefter följer en närmare analys av brottsbalkens urkundsbegrepp i olika avseenden. Utgångspunkt vid denna analys är ett begrepp, som är så vidsträckt att det innefattar lagens urkundsbegrepp, hur än detta i olika avseenden är att närmare bestämma. Detta vida begrepp benämns med den term, som redan använts i analysen av meddelelsefunktionen: materialisering. Från detta vida begrepp söker jag genom *precisering* bestämma brottsbalkens urkundsbegrepp. De preciseringsgrunder, som diskuteras, är olika omständigheter, som an-

[1] Thyrén s. 110: "Hvad — — — angår själfva förfalskandet, uppstår dels frågan: hvilka föremål kunna vara objekt för förfalskning i teknisk mening? dels frågan: huru skall den åtgärd vara beskaffad, hvarigenom objektet förvandlas från äkta till falskt? Vi hafva således vid förfalskandet att skilja mellan *objektet* och *åtgärden.*"

[2] På detta sätt förkortas i det följande SL i dess lydelse före den 1 januari 1949.

setts äga betydelse för karaktären av urkund. För varje sådan omständighet undersöks dess tjänlighet som precisering av grundbegreppet.[3]

Som i det följande närmare skall beröras infördes termen urkund i lagtexten i en bestämd, av allmänt språkbruk oberoende betydelse. I lagtexten anges endast vissa exempel på vad som är att anse som urkunder, men i motiven lämnas en stipulativ definition,[4] avsedd att fastställa denna särskilda innebörd.[5] Denna definition utgör dock inte något grundläggande klargörande av begreppet. Den bygger på andra begrepp, som också kräver betydelsebestämning: "skriftlig handling", "bevismärke", "betydelse som bevismedel".

Den abstrakta lagskrivningsmetod, som SRK använt sig av,[6] innebär även ifråga om urkundsbegreppet ett medvetet överlämnande till rättstillämpningen att lösa vissa problem och därigenom komplettera bilden av den gällande rätten. En viss sådan komplettering har skett i rättspraxis. I några avseenden kan dock ännu inte anses klarlagt vad som är gällande rätts ståndpunkt. Därvid återstår enligt min uppfattning inte annat än att, bl. a. genom utblickar på regleringen i andra rättssystem, söka finna en lösning, som med hänsyn till lagens innebörd i övrigt ter sig logiskt och systematiskt välgrundad. Den tolkningsmetod, som jag alltså i dessa fall ansett mig böra tillämpa, torde med hänsyn till lagskrivningsmetoden inte kunna anses otillåten.[7] Utövad med försiktighet synes den inte innebära något åsidosättande av den straffrättsliga legalitetsprincipen.

De resonemang, som sålunda kommer att föras de lege lata i de avseenden, där rättskällorna inte ger tillräckligt underlag för slutsatser om den gällande rättens ståndpunkt, ansluter sig till vad ovan anförts om skälen bakom lagstiftningen.[8] Häri ligger onekligen ett avlägsnande från motiven. SRK:s betänkande ger inte anledning att anta, att dylika resonemang verkligen förts av lagstiftaren. Som motivering för kommitténs

[3] Samma metod begagnar Samson i sitt arbete; han utgår från grundbegreppet "verkörperte Gedankenerklärung" och prövar olika inskränkande kriterier, dock endast i avseende på karaktären av förkroppsligande (s. 17 f.).

[4] Stipulativ definition: en språklig regel uppställs, som mottagaren måste ta hänsyn till om han vill förstå vad man talar om; kan i motsats till en beskrivande definition inte vara sann eller osann. (Naess s. 30).

[5] SOU 1944: 69 s. 260, cit. nedan s. 39.

[6] Se ovan s. 1.

[7] Jfr Elwin s. 118.

[8] Jfr Samson s. 102: "— — — ist es notwendig, zunächst das Schutzgut der Urkundenfälschung aufzufinden. Wenn das mit genügender Präzision geschehen ist, lässt sich aus dem Schutzgut auch der die Begrenzung des Begriffs tragende Gesichtspunkt entwickeln."

ställningstaganden i olika frågor anförs ofta rättstraditionella och praktiska skäl, men sällan systematisk-logiska hänsyn. Belysande är följande uttalande:[9]

"Vad härefter angår frågan, vilka bevismedel som böra utrustas med straffskydd i detta kapitel, är det tydligt att icke alla bevismedel i t. ex. processrättens bemärkelse kunna komma i fråga. Redan kravet på att förfalskningsåtgärden skall vara materiell utesluter sådana viktiga bevismedel som vittnesmål och andra utsagor inför domstol."

Det anförda skälet hänför sig inte till kriminaliseringsgrunden utan till ett förhållande, som rimligen bör utgöra en följd av en bakomliggande grundmotivering. I vilken utsträckning lagstiftaren avsett att anlägga systematisk-logiska synpunkter och huruvida avsikten verkligen varit att tillgodose sådana krav genom lagstiftningen är ovisst. Den här valda tolkningsmetoden kan därför synas utgöra en efterrationalisering.[10] Såsom sådan framstår metoden dock som motiverad därför, att det för rättstillämpningen är nödvändigt med ett system bakom lagreglerna.

Urkundsbegreppet har i doktrinen gjorts till föremål för synnerligen omfattande undersökningar.[11] I äldre doktrin präglas dessa undersökningar av rättspositivism[12] och begreppsjurisprudens.[13] De behandlade problemställningarna har ofta en påfallande orealistisk karaktär.[14] Det är därför inte förvånande, att urkundsbegreppet trots den oerhörda möda som nedlagts därpå i doktrinen, inte synes äga nämnvärt klarare innebörd i våra dagar.[15] Det bör dock framhållas, att vissa författare tidigt uttryckt en strävan att återföra diskussionen till ett mera realistiskt plan. Hit hör bl. a. Brodmann och Binding. Den senare framför stark kritik mot förhållandena på detta område av den tyska strafflagstiftningen:[16]

[9] SOU 1944: 69 s. 247.
[10] Jfr Agge SAD II s. 202.
[11] Se t. ex. P. Merkel Urkunde samt Kienapfel.
[12] T. ex. Kleineberg LZ 19 sp. 797: "Urkunde bedeutet — — — Kraftverleihung. — — — Urkunde umfasst die lebende und die tote Beweisung."
[13] T. ex. John ZStrW 6 s. 38 ff.
[14] Hurwitz JFFT 1954 s. 290: "De vanskeligheder, dokument- og maerkelaeren kaemper med, er af en påfaldende livsfjern, teoretisk karakter."
[15] Donnedieu de Vabres RevScCrim 1940 s. 158: "Que faut-il entendre par *document,* en matière de faux? Cette question, malgré les études très fouillés dont elle a été l'objet, reste une des plus difficile et des plus obscures du droit pénal. Ce n'est pas une raison d'en éviter l'examen, bien au contraire!" Jfr även Law Commission s. 16 f., varom nedan s. 86.
[16] Binding s. 221.

"Wenn der Gesetzgeber sich in einer schwierigen Materie so unsicher zeigt wie der Reichsgesetzgeber gegenüber den Urkundenverbrechen, dann wird man den Gesetzestext als einen Versuch, nach dem Richtigen zu tasten, betrachten und in der Auslegung bemüht sein müssen, ihn im Sinne des Gerechten und Vernünftigen, d. h. des praktisch Brauchbaren, zu deuten."

Till vad ovan anförts om skälen bakom kriminaliseringen ansluter sig också de synpunkter *de lege ferenda,* som kommer att anföras i de behandlade frågorna. Sådana synpunkter anläggs på varje omständighet, vars värde som precisering av grundbegreppet prövas för den gällande rättens vidkommande. Genom att varje omständighet behandlas ur båda dessa aspekter i ett sammanhang, kan upprepningar undvikas och arbetets omfång begränsas.

Framställningen om brottsobjektet kan inte bli fullständig utan att även övriga rekvisit genomgås. Ofta beror lösningen av ett till objektrekvisitet hörande problem på utformningen av ett annat till bestämmelsen hörande rekvisit. Detta samband innebär, att bevisföringen inte alltid här kan föras till slut, utan diskussionen kan fortsättas och avslutas först sedan undersökningen förts fram till ett senare avsnitt.

2. Brottsbalkens urkundsbegrepp i belysning av SLÄ, Thyréns lagförslag och motiven till 1948 års reform.

A. SLÄ.

1864 års strafflag upptog i förfalskningskapitlets fem första paragrafer materiell förfalskning av olika typer av *handlingar.* I 1 § behandlades s. k. allmänna arkivhandlingar; enligt Agge[1] tyder exemplifieringen i lagrummet på att därmed avsågs handlingar, som

"produceras av myndighet för att *till framtida säkerhet* och nyttjande *bevaras* hos samma eller annan offentlig myndighet eller institution såsom originalurkund i eminentaste mening, såsom ett "yttersta bevisningsmedel".

2 och 3 §§ behandlade s. k. expeditionshandlingar, varmed avsågs allmänna handlingar, utgivna i vissa offentliga rättssubjekts namn eller av särskild ämbets- eller tjänsteman i ärende tillhörande dennes tjänst. 3 § innebar en privilegiation i förhållande till 2 §. Dess användning förutsatte dels, att den förfalskade handlingen var av viss, mindre viktig art, "såsom betyg om frejd, fattigdom, sjukdom eller annat dylikt", dels att gärningsmannens syfte varit av viss, mindre klandervärd art. Förfalsk-

[1] Agge s. 188.

ning av enskilda handlingar reglerades i 4 och 5 §§. Den förra paragrafen behandlade handlingar, som tjänade till bevis om rättighet eller befrielse från förbindelse, alltså vad i doktrinen benämns dispositiva handlingar.[2] Till 5 § hörde handlingar av typen "orlovssedel, betyg om frejd, fattigdom, sjukdom eller annat dylikt". Exemplifieringen innebar en begränsning till attester, d. v. s.[3]

"i bevissyfte avgivna skriftliga förklaringar av en person om något av honom känt eller konstaterbart faktum, vilket icke äger relevans för hans rättsläge — åtminstone icke annat än indirekt, t. ex. på grund av det ansvar han ikläder sig genom att garantera riktigheten av förklaringens innehåll."

Praxis hade dock utsträckt dess tillämpning även till intyg, som givits i egen sak, såsom t. ex. självdeklarationer och boupptecknings.[4] 4 och 5 §§ stod inte i sådant förhållande till varandra, att de tillsammans kunde anses reglera förfalskning av alla eller ens en bestämd, homogen grupp av enskilda handlingar.[5] Den straffrättsliga regleringen var i detta hänseende behäftad med luckor, vilka praxis sökt i någon mån fylla genom att begagna 5 § som ett reservstadgande till 4 §.[6] Uppdelningen mellan 2 och 3 §§, som gjorts efter förebild av 4 och 5 §§, ansågs olämplig och ägnad att förvilla.[7] Utländska allmänna handlingar ingick inte under 1—3 §§. Om dessa stadgades i 10 § med hänvisning till 4 och 5 §§. Därmed ansågs endast åsyftas, att dessa lagrums straffsatser skulle tillämpas, medan uppdelningen i grupper inte kunde ske i enlighet med dessa bestämmelser utan genom en analogi från 2 och 3 §§.[8] Utländska enskilda handlingar innefattades i 4 och 5 §§.

De nu angivna bestämmelserna skyddade de olika handlingstyperna mot positiva materiella förfalskningsåtgärder. I 1 § stadgades även straff för den som, "sig eller annan till nytta eller att därmed skada

[2] Enligt Thyrén Utkast VI s. 147 f. avsåg 12:4 urkunder, vars "tjänlighet till bevismedel om rättighet av lagen är knuten till urkunden på ett varaktigt sätt". Agge framhåller (s. 232), att 12:4 avsåg dispositiva urkunder i vidsträckt mening, d. v. s. både dispositiva urkunder i trängre mening = dokumentstemat innehåller upplåtelse av en rättighet, och dispositiva förklaringar = dokumentstemat innehåller ett erkännande av ett för urkundsproducenten oförmånligt rättsfaktum.

[3] Agge s. 206; även s. 253.

[4] SOU 1944:69 s. 254, Agge s. 258 f. Så också t. ex. signatur på konstverk, se fallet NJA 1942 s. 559.

[5] Agge s. 253; av motsatt åsikt dock Carlén s. 198.

[6] Agge s. 253 f., Thyrén Utkast VI s. 144 f.

[7] Agge s. 203 f.

[8] Thyrén s. 153 f., Agge s. 217 f.

göra", förstörde handling av däri angiven beskaffenhet, d. v. s. allmän arkivhandling. De bestämmelser om förfalskning, som upptogs i 8 kap. tillsammans med förräderi o. d. brott och till brottsobjekt hade handling innefattande bevis för rikets säkerhet eller rättigheter mot annan makt, rörde både positiv och negativ materiell förfalskning. Vidare fanns fram till år 1942 i 22 kap. (2 § 5.) ett stadgande om straff för den som uppsåtligen, till förfång för annans rätt, förstör eller gör obrukbara de handlingar, å vilka denna grundar sig, samt i 23 kap. en straffbestämmelse rörande negativ materiell förfalskning av bokföringsskyldig gäldenär i avseende på bokföringsmaterial. Vid 1942 års reform flyttades den förra bestämmelsen till 12 kap. som § 5 a, medan den senare upphävdes utan att erhålla någon direkt motsvarighet; SRK framhåller, att detta förfarande täcks av 23: 5 i förslaget.[9]

Mot intellektuell förfalskning skyddades dels arbetsbetyg, intyg om sjukdom, fattigdom o. d. handlingar, som inte ägde omedelbar rättslig eller ekonomisk betydelse,[10] dels vissa slag av laglig försäkran av äktenskapsrättslig art.[11] Även dessa stadganden fanns före 1942 års revision i 22 kap.; efter reformen återfanns de i 12 kap. 21 respektive 22 §§.

Den andra formen av positiv immateriell förfalskning, en oriktig användning av ett i och för sig riktigt bevismedel, straffbelades ifråga om pass eller annat för viss person utgivet bevis i 22 kap. 18 §, respektive, efter år 1942, i 12 kap. 6 a §.

Negativ immateriell förfalskning var enligt 22 kap. 13 §, efter år 1942 12 kap. 5 b §, straffbelagd ifråga om handlingar av förskrivningskaraktär, d. v. s. skuldebrev, kontrakt o. d.[12]

De i de olika stadgandena skyddade handlingstyperna skulle enligt rådande uppfattning fylla vissa i lagtexten ej nämnda krav.[13] Sålunda skyddades endast handlingar, som framträdde som utställda av någorlunda bestämbara personer.[14] Vidare krävdes det att handlingen i oförfalskat skick var en s. k. *avsiktsurkund,* d. v. s. att den upprättats i ändamål att tjäna som bevis.[15] Viss osäkerhet rådde ifråga om nödvändigheten av att karaktären av avsiktsurkund framgick av handlingen. Något sådant krav upprätthölls i alla händelser inte generellt av domstolarna.[16]

[9] SOU 1940: 20 s. 230.
[10] SOU 1944: 69 s. 342.
[11] Jfr nedan s. 235.
[12] SOU 1944: 69 s. 353.
[13] SOU 1944: 69 s. 253, cit. nedan s. 36.
[14] Se nedan s. 42.
[15] Se nedan s. 91 ff.
[16] SOU 1944: 69 s. 255 f.

B. Thyréns lagförslag.

I sitt lagförslag uppger Thyrén som sin avsikt att bereda skydd även för vissa, av SLÄ:s bestämmelser icke omfattade handlingstyper. I en översikt över olika lagar och lagförslag fastslår han, att tendensen gått i riktning mot uppställandet av ett enhetligt begrepp såsom förfalskningsobjekt, vilket begrepp inte överskrider det område, som kan betecknas med ordet skrift.[1] I förslaget begagnas termen *urkund,* som i 22 § definieras på följande sätt:

"Med urkund förstås i denna lag huvudskrift, som genom underskrivet namn eller på annat sätt innehåller beteckning av utställaren."

Trots införandet av denna samlingsbeteckning behandlar förslaget förfalskning av handlingar i ett flertal olika paragrafer alltefter urkundens art. Sålunda skyddas i 1 § mot positiv materiell förfalskning "allmän inneliggande urkund", i 2 § övriga allmänna urkunder och i 3 § enskilda urkunder av dispositiv natur. Bland de senare är aktier, obligationer o. d. urkunder uttagna till särskild behandling. I 4 § stadgas straff för positiv materiell förfalskning av alla slags intyg av urkundskaraktär. Dessa stadganden kompletteras av 6 §, som straffbelägger positiv materiell förfalskning av andra urkunder än de i 1—4 §§ omnämnda.[2] För tillämpning av 2—6 §§ krävs att den förfalskade handlingen begagnats. Genom 7 § skyddas dock handlingar av i 1—3 §§ omnämnd beskaffenhet även där något begagnande inte ägt rum.

I förslagets 5 § stadgas straff för begagnande av skrift, som falskeligen utges för avskrift av urkund enligt 1—4 §§. Enligt Thyrén innebär ett sådant förfarande materiell förfalskning.[3]

Vidare straffbeläggs i förslagets 8 och 9 §§ intellektuell förfalskning av enskilda urkunder, medan sådana förfaranden beträffande allmänna urkunder inte behandlas i förfalskningskapitlet.[4] Den andra formen av positiv immateriell förfalskning, oriktig användning av för viss man utställd urkund, regleras i 10 §. I 11 och 12 §§ stadgas straff för negativ förfalskning av i 1—4 §§ angivna urkunder. I den förra paragrafen behandlas förstörande m. fl. materiella angrepp, i den senare förnekande av äktheten.

I Thyréns urkundsbegrepp ingår inte några slags märken. Vissa allmänna stämplar och märken skyddas i förslagets 13 och 14 §§. Enskilda

[1] Thyrén Utkast VI s. 36.
[2] Se härom nedan s. 99.
[3] Se härom nedan s. 122.
[4] Se ovan s. 27.

märken saknar skydd. Bevismärken[5] omnämns överhuvud taget inte, men enligt SRK bör förslaget uppfattas så, att även bevismärken, i den mån de är av allmän natur, skyddas i 13 §.[6]

C. Motiven till 1948 års reform.

SRK anför i sitt betänkande inledningsvis, att kommittén begränsar kretsen av skyddade bevismedel till samma kategorier, som den då gällande rätten upptog, d. v. s. handlingar, stämplar och märken, mynt och sedlar.[1] SLÄ:s uppdelning av handlingar i olika kategorier anses olämplig. Dels föranledde den betydande osäkerhet ifråga om straffskyddets omfattning och en hel del onödigt arbete för domstolarna, dels blev uppdelningen av brotten i olika svårhetsgrader härigenom inte tillfredsställande, eftersom en omständighet, objektets art, blev den helt dominerande härför. SRK inför istället ett enda begrepp för handlingar, som kan utgöra objekt för straffbar förfalskning. Dessa skyddas i förslaget *enhetligt*. Objektets art blir en av flera omständigheter av betydelse för bestämmandet av svårhetsgrad och överhuvud taget för straffmätningen.

Det införda enhetsbegreppet uppges i huvudsak motsvara summan av de i SLÄ skyddade handlingstyperna. De senare tillskrivs vissa gemensamma kännetecken:[2]

"Sålunda skola de framträda i en bestämd språklig form i skrift eller på därmed likvärdigt sätt, t. ex. helt eller delvis i tryck; denna bestämning får anses ligga i själva ordet handling. Vidare skall enligt härskande uppfattning handlingen med hänsyn till avfattning och utstyrsel framträda i sådant skick, som ger vid handen att den i ändamål att tjäna till bevis framställts av en åtminstone relativt bestämd eller bestämbar person såsom dess utställare."

I motsats till den äldre rätten ingår i SRK:s objektbegrepp *alla* handlingar av sådan art. I ett betydelsefullt avseende utvidgas objektbegreppet ytterligare: ovan har nämnts,[3] att praxis uppluckrat den äldre rättens krav på att karaktären av avsiktsurkund skulle framgå av handlingen; denna utveckling anser sig SRK böra godta. Dessutom anför kommittén, att en handling kan bli av betydelse i bevissyfte utan att utställaren haft någon tanke därpå:[4]

[5] Termen definieras nedan s. 37.
[6] SOU 1944: 69 s. 287.
[1] SOU 1944: 69 s. 248.
[2] SOU 1944: 69 s. 253.
[3] Se ovan s. 34.
[4] SOU 1944: 69 s. 256.

"Vilket brev som helst kan innehålla upplysningar om fakta som äro av en avgörande betydelse i någon rättslig angelägenhet, vare sig mellan korrespondenterna eller mellan andra personer, såväl i privata förhandlingar som inför rätta."

Sådana, av SRK såsom *tillfällighetsurkunder* betecknade handlingar, inbegrips därför i det införda objektbegreppet.

Ännu en utvidgning i förhållande till den äldre rätten finner kommittén motiverad. Bland SLÄ:s skyddade handlingstyper ingick inte några slags *märken*. Det kännetecknande för märken i motsats till handlingar anges vara, att de förra inte har[5]

"den bestämda språkliga form som möjliggör att genom läsning taga del av en handlings innehåll".

Med märken förstås enligt betänkandet[6]

"sådana bevismedel, som icke ha bestämd språklig form utan förmedla ett föreställningsinnehåll genom enstaka bokstäver eller siffror i förening med själva märkets utstyrsel."

Med avseende på funktionen skiljer kommittén mellan tre slags märken: bevismärken, kontrollmärken och värdemärken. Till *bevismärken* hänförs tryckta järnvägsbiljetter, kassaregisterkvitton m. fl. märken, vilka[7]

"kännetecknas därav att de utsäga något om ett förhållande, som ligger utanför märket eller ett föremål varmed detta förbundits, t. ex. att en person äger någon viss rättighet eller att en viss prestation eller annan åtgärd blivit verkställd, ofta med angivande av ort eller tid därför".

Kontrollmärken fullgör en liknande funktion, men endast om de anbragts på ett annat föremål. Märket utsäger då något om ett förhållande, som rör detta föremål. Som exempel nämns guld- och silverstämplar. För *värdemärken* är det[8]

"utmärkande att de, fristående eller på visst sätt anbragta, omedelbart medföra en viss rättslig eller ekonomisk verkan",

[5] SOU 1944: 69 s. 257.
[6] SOU 1944: 69 s. 286.
[7] SOU 1944: 69 s. 258.
[8] SOU 1944: 69 s. 258.

såsom t. ex. frimärken.

SLÄ skyddade vid sidan av de olika handlingstyperna allmänna märken i 12 kap. 7 och 8 §§. Enskilda märken saknade skydd. Beträffande enskilda bevismedel blev därför gränsdragningen mellan handlingar och märken av avgörande betydelse för straffbarheten. SRK framhåller, att denna gräns av naturen är oskarp. En handlings språkliga form kan förenklas så, att den övergår till att bli ett märke. Den äldre rättens reglering anses därför medföra en viss godtycklighet. För att undanröja denna föreslår kommittén en uppdelning av märken som förfalskningsobjekt på sådant sätt, att bevismärken inbegrips i det enhetliga objektbegreppet och alltså skyddas vare sig de är allmänna eller enskilda.[9] Bland de exempel, som anförs i andra stycket av stadgandet om urkundsförfalskning, nämner kommittén därför, vid sidan av de uppräknade handlingarna,

"biljett, legitimations- och ransoneringskort, kassakvitto, mottagningsbevis och dylikt bevismärke".

För sådana märken gäller, att de[10]

"visserligen utfärdas till stort antal med enahanda utstyrsel och funktion men att de likväl äro möjliga att individuellt identifiera, t. ex. genom nummer, och att i användningen ett exemplar icke utan vidare kan ersätta ett annat."

Av de angivna exemplen framgår enligt kommittén, att endast märken med karaktär av avsiktsurkund faller under paragrafen:[11]

"Utanför det straffskyddade området falla exempelvis papperslappar allenast upptagande ett nummer, som kunna köpas i den allmänna handeln, detta även om de i det enskilda fallet användas såsom bevismärken."

Departementschefen delar kommitténs uppfattning angående inbegripandet av bevismärken i det enhetliga objektbegreppet men förordar dels, att den krisbetonade märkestypen ransoneringskort borttas ur exemplifieringen, dels att kassakvitton och liknande mottagningsbevis inte nämns här utan istället upptas i 2 § såsom exempel på fall, där en förfalskning i regel bör bedömas som ringa. SRK ger i förslagets 2 § inte några exempel på urkunder av mindre vikt. I departementsförslaget omnämns i denna paragraf "kassakvitto, polett och dylikt mottagnings-

9 SOU 1944: 69 s. 259.
10 SOU 1944: 69 s. 259.
11 SOU 1944: 69 s. 260.

bevis". På lagrådets förordande ändras sedermera denna exemplifiering så, att istället för polett nämns kontramärke; vissa poletter anges utgöra värdemärken, ej bevismärken.[12] Departementschefen påpekar vidare, att uttrycket "dylikt bevismärke" i 1 § skall anses innebära, att förfalskning av bevismärken överhuvud faller inom det straffbara området endast i den mån märket är att anse som jämförligt med en handling.[13]

Om valet av beteckning för det införda, enhetliga objektbegreppet anför SRK:[14]

"Såsom sammanfattande beteckning för de i denna paragraf behandlade förfalskningsföremålen har använts ordet urkund. Detta uttryck användes i juridiskt fackspråk understundom med en mycket omfattande innebörd, nämligen såsom namn på samtliga särskilt framställda bevismedel med undantag av mynt och sedlar, alltså ungefär liktydigt med ordet dokument. Då emellertid det allmänna språkbruket icke har något bestämt urkundsbegrepp, har kommittén ansett sig oförhindrad att bestämma begreppet så att det omfattar de i denna paragraf straffskyddade föremålen. Med urkunder förstås alltså i förslaget skriftliga handlingar med betydelse som bevismedel, även om de ej blivit särskilt framställda för detta ändamål, samt sådana med handlingar nära överensstämmande bevismärken, som avses i denna paragraf."

De sålunda bestämda objekten, urkunderna, skyddas i kapitlets tre inledande paragrafer mot positiv materiell förfalskning, alltefter gärningens hänförlighet till normal, ringa eller grov art. Detta, som *urkundsförfalskning* rubricerade brott, är fullbordat genom själva förfalskningsåtgärden; något begagnande behöver inte ha skett. I förslagets 4 § (SL 12:9, BrB 14:9) regleras brukande av falsk urkund. I motiven framhålls, att alla mot egentlig förfalskning straffskyddade bevismedel kräver skydd även mot brukande:[15]

"Då i förevarande paragraf objektet bestämmes såsom falsk urkund utan någon närmare bestämning av begreppet urkund, torde av sammanhanget framgå, att det här skall ha samma innebörd som i 1 §."

Mot negativ materiell förfalskning skyddas i förslagets 5 § (SL 12:4, BrB 14:4) urkund,[16]

"därvid uttrycket urkund är att fatta med den i 1 § angivna innebörden."

[12] K. prop. 1948: 80 s. 228, 418; jfr SRK i SOU 1944: 69 s. 288.
[13] K. prop. 1948: 80 s. 227.
[14] SOU 1944: 69 s. 260.
[15] SOU 1944: 69 s. 275.
[16] SOU 1944: 69 s. 280.

Brottet rubriceras *undertryckande av urkund.*

Immateriell förfalskning av urkund upptas inte i förfalskningskapitlet. I nästföljande kapitel, i anslutning till brotten mened, falskt åtal m. m., skyddas dock vissa urkunder mot en del sådana angrepp. Intellektuell förfalskning straffbeläggs dels under benämningen *osann försäkran* i förslagets 13 kap. 9 § (SL 13:10, BrB 15:10) beträffande "skriftlig utsaga, som jämlikt lag eller författning avgives under edlig förpliktelse eller på heder och samvete",[17] dels i förslagets 13 kap. 10 § (SL 13:11, BrB 15:11) beträffande "intyg eller annan urkund". I sistnämnda stadgande, med brottsrubriceringen *osant intygande* har SRK i sitt förslag härtill fogat orden "som upprättas till bevis", vilka bortfallit i det remitterade förslaget. Lagrådet anför, att någon sådan begränsning inte erfordras; genom kravet på fara i bevishänseende, vilket skall äga subjektiv täckning på vanligt sätt, blir lämnande av osann uppgift straffbart endast ifråga om avsiktsurkunder.[18] Genom att den lämnade uppgiften måste vara av visst slag, nämligen angå annat än uppgiftslämnarens egna angelägenheter eller vem han är, omfattas enligt motiven vissa urkunder inte av detta straffskydd. Som exempel härpå nämns kvitton av privatpersoner,[19] försäkringsansökningar av de flesta slag samt handelsböcker.[20] I paragrafen omtalas särskilt upprättande för skens skull av urkund rörande rättshandling,[21]

"gärningar, som om de ej räknas till de osanna utsagorna i allt fall stå dem nära".

Brukande av osann urkund regleras i förslagets 13 kap. 11 § (SL 13:11 st. 2, BrB 15:11 st. 2).

Oriktig användning av ett i och för sig riktigt bevismedel straffbeläggs i förslagets 13 kap. 11 § (SL 13:12, BrB 15:12) beträffande "pass, betyg eller dylik för viss man utställd urkund". I samma paragraf återfinns ett stadgande om straff för den som "sanningslöst utgiver handling, som tillkommit medelst genomslag eller fotografering eller på annat dylikt sätt, för riktig kopia av viss urkund". Av placeringen att döma uppfattar lagstiftaren denna gärning som ett oriktigt brukande av den kopierade urkunden.[22]

[17] I K. prop. tillfogades "eller under annan dylik försäkran", se K. prop. 1948: 80 s. 271.
[18] K. prop. 1948: 80 s. 424.
[19] Jfr fallen NJA 1961 s. 415 och NJA 1962 s. 631 samt Holmberg SvJT 1963 s. 628 ff.
[20] SOU 1944: 69 s. 348.
[21] SOU 1944: 69 s. 345.
[22] Se härom nedan s. 124.

De i förslagets 11 § upptagna gärningarna rubriceras *missbruk av urkund*. Så betecknas alltså i förslaget även det begagnande av osann urkund, som i SL och BrB benämns *brukande av osann urkund*.

Om negativ immateriell förfalskning stadgas slutligen i förslagets 13 kap. 12 § (SL 13: 13, BrB 15: 13). SRK vill mot *förnekande av underskrift* skydda "urkund som upprättats till bevis", men i det slutliga förslaget anges objektet enbart som urkund. Departementschefen understryker, att brottsbeskrivningarna i 11—13 §§ i departementsförslaget bygger direkt på det i 12:1 angivna urkundsbegreppet.[23]

3. Analys av begreppet urkund.

A. Krav på utställarangivelse.

1. Klargörande av problemställningen: innebörd och relevans av anonymitet

Den preciseringsmöjlighet, som här först skall prövas på sätt ovan[1] angivits, kan formuleras: Skall en materialisering, för att utgöra en urkund, innehålla uppgift om avgivaren?

Frågan om utställarangivelsens betydelse har behandlats ingående i förfalskningsdoktrinen. Jacobsen, som i sitt arbete om dokumentbrotten gör en historisk och komparativ undersökning av detta krav,[2] framhåller att oklarhet och oenighet i denna fråga delvis torde ha sin grund i, att man i diskussionen härom inte klargjort, om utställarangivelse utgör ett krav för straffskydd överhuvud taget eller om ett sådant krav endast skall tjäna till att särskilja olika skyddade objektgrupper.[3]

Den metod som valts för föreliggande analys torde minska den av Jacobsen påtalade risken för oklarhet. Den primära uppgiften är att undersöka huruvida utställarangivelse är ett krav för materialiseringars straffskydd mot förfalskning, d. v. s. för egenskapen av urkund enligt den gällande rätten. Svaret på den frågan kan sedan föranleda en undersökning av kriteriets lagtekniska funktionsmöjlighet i övrigt.[4]

[23] K. prop. 1948: 80 s. 276.

[1] Ovan s. 29 f.

[2] Jacobsen s. 110 ff.

[3] Jacobsen s. 113. Jacobsen vill själv inte fordra utställarangivelse som ett villkor för straffskyddet; inte heller anser han det lämpligt att av straffmätningshänsyn fasthålla vid ett i detta avseende inskränkt dokumentbegrepp och alltså utnyttja kriteriet för en gränsdragning mellan dokument och märken. Han förordar en dokumentdefinition, som är så vid att den omfattar även de märken, som ter sig skyddsvärda ur samma synpunkter som "egentlige Dokumenter", och denna definition innehåller inga formella kriterier, såsom krav på utställarangivelse e. d. (s. 195 ff.).

[4] Se nedan s. 52 not 9.

Ovan har framhållits, att det för SLÄ:s olika straffskyddade handlingstyper ansågs vara ett gemensamt krav att de skulle framträda i ett skick, som gav vid handen att de "framställts av en åtminstone relativt bestämd eller bestämbar person såsom dess utställare".[5] Thyrén är i sitt förslag till strafflag i detta hänseende något mera fordrande, även om inte heller däri något krav på formlig underskrift uppställs.[6]

SRK utgår vid utformningen av förfalskningsobjektet urkund från vad den finner vara gemensamt för den äldre rättens straffskyddade handlingstyper. Kravet på utställarangivelse, i den utformning detta ägt enligt SLÄ, överförs således till det införda enhetliga objektbegreppet. Kommittén anför härom:[7]

"Själva skriften behöver ej angiva utställaren, men av nyssnämnda krav på skriftens innehåll"[8] "framgår, att utställaren måste vara åtminstone i någon mån bestämbar, t. ex. såsom tillhörande en viss grupp personer, militär vid ett visst förband eller intagna på en viss fångvårdsanstalt. Huruvida skriften är underskriven med namnteckning, initialer, bomärke eller namnstämpel eller helt utan underskrift är i och för sig likgiltigt; det räcker att upplysning om en utställare på ett eller annat sätt kan vinnas ur skriftens innehåll. En fullständigt anonym skrift, vars utställare ej alls kan bestämmas, kan däremot icke genom sitt innehåll äga sådant bevisvärde, att den blir att betrakta som urkund."

Av det genomgångna rättsfallsmaterialet framgår, att i rättstillämpningen urkundsegenskapen sällan ifrågasatts på den grunden, att erforderlig utställarangivelse skulle saknas. I brottsbalkskommentaren hänvisas till följande avgörande:[9]

NJA 1953 s. 23:

Åklagaren hade yrkat ansvar å S. bl. a. för brukande av osann urkund för att S. i anledning av ett mot N. anhängigt bedrägerimål skriftligen och muntligen bestyrkt riktigheten av nio av N. upprättade osanna fakturor.

HR dömde S. för brukande av osann urkund.

HovR fastställde HR:s dom.

HD, dit S. sökt revision, fann S.' bestyrkande av fakturorna ej utgöra åberopande eller eljest begagnande av dem. Den befattning med fakturorna, som bestod i att S. med ledning av dessa låtit upprätta en såsom avskrift betecknad

[5] SOU 1944: 69 s. 253; cit. ovan s. 36.

[6] Jfr Thyréns urkundsdefinition i 22 §, cit. ovan s. 35, och Thyrén Utkast VI s. 147.

[7] SOU 1944: 69 s. 257.

[8] Syftar på kravet att en skrift, för att vara urkund, skall vara "av betydelse såsom bevis genom sitt innehåll, d. v. s. genom vad däri förklaras eller upplyses". Se härom nedan s. 91 ff.

[9] BrB Kom II s. 57.

sammanställning av de i fakturorna föregivna leveranserna, innehållande uttrycklig uppgift att S. av N. köpt de olika varupartierna samt undertecknad med S.' namn i maskinskrift och försedd med intyg av två personer om avskriftens riktighet, var emellertid att bedöma som osant intygande. S. hade därigenom lämnat osann uppgift om annat än egna angelägenheter, vilken åtgärd inneburit fara i bevishänseende. Gärningen var att bedöma som grov.[10]

Fallet kommenteras av Strahl i dennes rättsfallsöversikt i SvJT 1960. Strahl påpekar, att fallet visar att en handling mycket väl kan vara en urkund fastän den inte är undertecknad.[11] Då sammanställningen innehöll maskinskriven uppgift om utställarens namn, innebär emellertid domen i detta avseende endast en bekräftelse på, att egenhändig namnteckning inte krävs. Därom lämnar motivuttalandet inget utrymme för tvivel.

SRK:s uttalande om utställarangivelsens betydelse kräver en närmare undersökning i två avseenden. Det första gäller vad man kan beteckna som *graden* av bestämbarhetskravet; kommittén anger, att utställaren måste vara "åtminstone i någon mån bestämbar". Det andra rör *sättet* för detta bestämmande; därom anför kommittén, att "det räcker att upplysning om en utställare på ett eller annat sätt kan vinnas ur skriftens innehåll". Båda frågorna rör innebörden av *anonymitet*. Till det av Jacobsen (jfr ovan) anförda skälet till oklarhet kan fogas, att man beträffande utställarangivelsens betydelse inte alltid skilt ut frågan om anonymitet kontra icke-anonymitet från frågor, som rör utställarens fysiska och andliga befattning med materialiseringens tillkomst.[12] Brottsbalkskommentarens hänvisning till det ovan refererade rättsfallet innebär uppenbarligen en sammanblandning av dessa skilda problemställningar.

Anonymitetens betydelse berörs däremot i ett annat i brottsbalkskommentaren omnämnt rättsfall:[13]

NJA 1956 s. 301:
Åklagaren hade yrkat ansvar å S. för urkundsförfalskning för att denne olovligen brutit två i ett enskilt val avgivna valförsändelser, vardera bestående av en valsedel och ett valkuvert med av den röstande ifylld namnspegel, samt uttagit valsedlarna och ilagt egenhändigt ifyllda sådana.

RR, som fann styrkt att S. öppnat ett valkuvert, anförde:
"Enligt RR:ns mening måste en i behörig ordning avgiven valsedel anses uppfylla de krav vilka enligt gällande rätt uppställas i fråga om urkund, som avses i 12 kap. SL. Ett olovligt utbyte av sådan valsedel mot valsedel med annat in-

[10] Se om detta fall nedan s. 232 not 8.
[11] Strahl SvJT 1960 s. 258. Jfr BrB Kom II s. 160.
[12] De senare frågeställningarna behandlas nedan s. 106 ff.
[13] BrB Kom II s. 57. Fallet kommenteras av Strahl i SvJT 1960 s. 257.

nehåll torde därför i och för sig vara att bedöma såsom framställande av falsk urkund och undertryckande av äkta urkund.

I 10 kap. 7 § SL har emellertid upptagits en särskild men endast å allmänna val tillämplig straffbestämmelse för otillbörligt verkande vid röstning, varmed bl. a. avses insmugglande och undansmusslande av valsedel. På grund härav kan i regel ett olovligt utbyte av valsedlar vid allmänt val icke bedömas annorledes än såsom otillbörligt verkande vid röstning, och i sådana fall är motsvarande förfarande vid enskilt val straffritt."

I förevarande fall befanns dock den förfalskade urkunden utgöras av valsedelsförsändelsen i dess helhet, d. v. s. namnsedeln inbegripen.

"Då förfalskningsmomentet i detta fall sålunda är betydligt mer framträdande än i fråga om sådant insmugglande och undansmusslande av valsedlar som avses i 10 kap. 7 § SL, är S.' påtalade förfarande att bedöma såsom urkundsförfalskning jämte sådan gärning som vid allmänt val föranleder ansvar för otillbörligt verkande vid röstning.

På grund härav och då i målet ifrågakomna val var enskilt finner RR:n S. skola dömas för urkundsförfalskning."

HovR fann styrkt, att S. förfarit på sätt åklagaren anfört med två valförsändelser. I fråga om det rättsliga bedömandet ansåg HovR de valförsändelser om vilka i målet var fråga utgöra urkunder i SL:s mening. Gärningarna bedömdes som urkundsförfalskning.

HD fann i likhet med HovR förfarandet styrkt i två fall. S. befanns därigenom, på sätt HovR funnit, ha gjort sig skyldig till urkundsförfalskning.

Endast RR har alltså här funnit sig föranlåten att yttra sig angående själva *valsedelns* urkundskvalitet. Såväl RR som de båda högre instanserna betraktar valsedelsförsändelsen i dess helhet som objekt för brottet, varför avgörandet inte äger någon prejudicerande betydelse i fråga om anonymitetens inverkan på urkundskaraktären. Trots detta kan fallet tjäna som utgångspunkt för en diskussion härom. Valsedeln som exempel fyller väl uppgiften att belysa anonymitetens betydelse ur förfalskningssynpunkt. Kring valsedlar kretsar till stor del debatten om utställarangivelse i den tyska doktrinen.

2. Debatten i tysk doktrin om kravet på utställarangivelse.

Kienapfel beskriver hur tysk rätt i detta avseende utvecklats från vad han kallar "die strenge Unterschriftslehre" till "die empirisch-positivistische Unterschriftslehre".[1] Den förra åsiktsriktningen är numera helt övergiven.[2] Kravet på formlig underskrift har ersatts av fordran på "Erkennbarkeit des Ausstellers". Detta utgör ett av de tre kriterier, som uppställs för urkundskaraktären enligt den numera i tysk doktrin allmänt accepterade urkundsdefinitionen, *die Dreielemententheorie*. En urkund

[1] Kienapfel s. 219 ff.

[2] Enligt praxis från tiden före 1943 års reform (varom nedan s. 93) var underskrift väsentlig beträffande offentliga urkunder, men brist härvidlag medförde endast att urkunden frånkändes offentlig karaktär; Kienapfel s. 224.

består enligt denna definition av tre element: *Erklärung, Beweisqualität* och *Ausstellererkennbarkeit.*[3] Schönke-Schröder formulerar det som tre funktioner, vilka är nödvändiga för urkundsegenskapen: *Perpetuierungsfunktion,*[4] *Beweisfunktion* och *Garantiefunktion.*[5] Den sist angivna funktionen innebär ett krav på, att utställaren skall vara bestämbar. Först därigenom erhåller urkunden sitt bevisvärde, eftersom man i rättssamfärdseln utnyttjar "verkörperte Erklärungen" såsom bevismedel i förlitan på, att en bestämd utställare står bakom förklaringen som dess "garant" och att urkunden utgör ett verksamt bevismedel gentemot denne.[6] Den tredelade definitionsformeln stammar från en dom av år 1888.[7] Huvuddelen av praxis har, om än ej uttryckligen, därefter följt die Dreielemententheorie.

Kienapfel framhåller, att inställningen till kravet på Ausstellererkennbarkeit beror av *äkthets*problemets behandling.[8] Den oklarhet som råder i praxis i frågan huruvida utställarangivelse krävs, har enligt Kienapfel sin grund i, att begreppen urkund och äkthet definieras utan hänsyn till varandra. Den vedertagna definitionen av äkthet härleds ur ett uttalande i en dom av år 1881:[9]

"Das Wesen der Fälschung einer Urkunde besteht darin, dass derselben der Schein verliehen wird, als sei sie von einem anderen ausgestellt worden, als von dem, welcher sie wirklich ausgestellt hat."

Ges äktheten den innebörd, som härav motsättningsvis framgår, bör begreppen enligt Kienapfel istället ses som två kugghjul i ett maskineri. Det är insikten om detta samband, som föranlett upptagandet av ett krav på Ausstellererkennbarkeit i urkundsdefinitionen. Den åsiktsriktning, som inte upptar detta kriterium vid sidan av Erklärung och Beweisqualität utan helt håller isär frågan om urkundsegenskap och äkthet, kallar Kienapfel *die Zweielemententheorie.* Enligt denna blir utställarens Erkennbarkeit av betydelse först då äktheten skall prövas.[10]

[3] Kienapfel s. 249.
[4] Se ovan s. 17 not 9.
[5] Schönke—Schröder s. 1389.
[6] Schönke—Schröder s. 1388[1]; jfr s. 1392[16]. Av samma uppfattning Widmann s. 11.
[7] RG 17 s. 282.
[8] Se om förhållandet äkthet — urkundskaraktär nedan s. 106 ff.
[9] RG 4 s. 157.
[10] Åsikten företräds i doktrinen bl. a. av v. Olshausen (s. 1494, 1500) och Weismann (ZStrW 11 s. 40 f.; jfr Kienapfel s. 247 not 139). Frank upptar visserligen inte något krav på Ausstellererkennbarkeit i sin urkundsdefinition, men enligt Kienapfel har han inte helt avstått från ett "personales Garantiemoment" däri (Kienapfel s. 246, jfr Frank StGB s. 574 f.).

Die Zweielemententheorie har tillämpats av RG i en dom av år 1891.[11] För undertryckande av urkund (StGB 274 § 1.) dömdes en person, som borttagit i vederbörlig ordning avgivna valsedlar och istället ditlagt några egenhändigt iordninggjorda valsedlar. I domen utsägs, att utställarens individuella bestämbarhet inte utgör någon förutsättning för egenskapen av urkund:

"Gleichgültig ist, dass aus ihm"[12] "der *Name* des Ausstellers nicht erkennbar wird. Dem Zwecke der geheimen Wahl entsprechend sollen die Namen und Personen der Aussteller der *einzelnen* Wahlzettel verborgen bleiben".

Enligt Kienapfel tyder dock tillämpningen av enbart 274 § 1. på, att handlingsrekvisitet "fälschlich anfertigt" i 267 § om urkundsförfalskning här inte ansetts uppfyllt.

Liksom alla företrädare[13] för die Dreielemententheorie förnekar Kienapfel valsedelns urkundskaraktär. Den erforderliga "Erkennbarkeit des Ausstellers" saknas vid anonymitet:[14]

" "Anonym" im strafrechtlichen Sinn sind alle Schriften, deren Aussteller weder *in* der Urkunde benannt ist noch *aus* der Urkunde für die Beteiligten feststeht."

Dylik anonymitet föreligger enligt Kienapfel vid valsedlar. Viss tvekan kan råda om innebörden av *Erkennbarkeit,* d. v. s. var emellan helt anonyma skrifter och deras motsats, s. k. "benannte Urkunden", (urkunder som är undertecknade eller har avgivaren uttryckligen angiven i texten), gränsen skall dragas. Kienapfel finner, att en entydig praxis likställer *Notorietät* med *Visibilität.*[15] Det räcker att avgivaren kan identifieras genom urkundens innehåll eller t. o. m. genom omständigheter utanför denna, förutsatt att själva urkunden anger dessa omständigheter.[16] Enligt Schönke-Schröder föreligger ingen urkund då utställarens person kan bestämmas endast med hjälp av omständigheter, som ligger helt utanför skriften; det är inte heller tillräckligt att utställaren kan bestämmas endast som tillhörande en viss grupp:[17]

11 RG 22 s. 182.
12 Syftar på valsedeln.
13 Förutom de nedan nämnda kan anföras P. Merkel (Urkunde s. 247 ff.).
14 Kienapfel s. 266.
15 Kienapfel s. 264.
16 Samson (s. 112 not 455) tolkar praxis så, att det räcker "wenn der Aussteller nicht ausdrücklich und sofort erkennbar in der Urkunde fixiert ist, sondern wenigstens aus in der Urkunde enthaltenen Anhaltspunkten irgendwie ermittelt werden kann."
17 Schönke—Schröder s. 1393.

"deshalb ist z. B. ein Wahlschein keine Urkunde, weil sich auch in Verbindung mit der Wählerliste kein bestimmter Aussteller erkennen lässt."

Schönke-Schröder hänvisar till en dom av OLG Stuttgart år 1953,[18] där de enskilda valsedlarna tillerkänts urkundskvalitet. Utgången betecknas av det citerade skälet som oriktig.

Samma dom kritiseras även starkt av Bruns, som framhåller att valsedeln saknar "Notorietät des Ausstellers" i den Binding'ska meningen[19] och att den därför inte är någon urkund ens om man till urkunder hänför *Beweiszeichen,*[20] till vilken kategori Binding velat hänföra valsedlar.[21] Bruns redovisar i artikeln en stor mängd uttalanden i ämnet, varav de flesta äger den innebörden, att en valsedel i brist på förklaringsinnehåll, som anger avgivaren, inte är någon urkund. Han kritiserar den av Alsberg[22] framförda åsikten, att det är tillfyllest att utställaren kan bestämmas såsom tillhörande en viss personkrets. Dylik "artbestämning" är enligt Bruns inte nog. I samma årgång av NJW bemöts Bruns av Richter, som betecknar den förres ståndpunkt som begreppsjurisprudens och ansluter sig till den av OLG Stuttgart anlagda synen. En valsedel har ett innehåll, som stammar från den okände avgivaren, och den som ändrar detta väcker intrycket, att den okände avgivit en annan förklaring än den han i verkligheten avgivit. Enligt Richter finns det ingenting som fordrar eller ens tillåter en annan behandling av valsedlar än av urkunder, som anger utställaren.[23] Bruns genmäler, att Richters resonemang innebär ett otillåtligt åsidosättande av analogiförbudet i straffrätten av kriminalpolitiska skäl.[24]

Schönke-Schröder hänvisar även till en dom av år 1958,[25] där en valsedels urkundskaraktär förnekats i enlighet med die Dreielemententheorie, men där domstolen kommit till en kriminalpolitiskt tillfredsställande lösning genom att betrakta valsedlarna tillsammantagna, inuti valurnan och tillsammans med röstlängden, som en enda urkund.[26] Mot denna dom anför Kienapfel en kritik av samma slag som Bruns' i dennes ovan berörda genmäle.[27] Han ser utgången som ett exempel på en synnerligen

18 NJW 1954 s. 486.
19 Jfr Binding s. 199 f.
20 Se om detta begrepp nedan s. 75.
21 Bruns NJW 1954 s. 457 f.
22 Alsberg GA 61 s. 209 f.
23 Richter NJW 1954 s. 664 f.
24 Bruns NJW 1954 s. 948.
25 BGH 12 s. 108.
26 Schönke—Schröder s. 1393[17].
27 Kienapfel s. 358.

betänklig praxis att, då en lucka i straffskyddet synes hota, åtminstone konstruera ett förfalskningsbrott. Det anmärkningsvärda med detta avgörande anges dock vara, att det i själva verket inte förelåg någon lucka i lagen; StGB 107 a §, *Verfälschen von Wahlergebnissen,* var tillämplig.[28]

I de senaste förslagen till ny tysk strafflag återfinns de ståndpunkter, som sålunda dominerar i modern tysk doktrin. Kravet på Ausstellererkennbarkeit, som omnämns i den föreslagna lagtexten (303 § [3]), kommenteras i motiven:[29]

"Das soll nicht heissen, dass die Urkunde selbst den Aussteller kenntlich machen müsste. Seine Person kann sich auch aus den Umständen, unter denen die Urkunde erscheint, ergeben."

Detta begränsade krav anses inte uppfyllt vid valsedlar. Dessa betecknas istället som Beweiszeichen, då de endast äger "Erkennbarkeit der Beweisbestimmung".[30]

3. Kravets berättigande med hänsyn till skälen för kriminaliseringen.

Då jag efter denna utblick på den tyska debatten skall försöka fastställa anonymitetens inverkan på urkundskaraktären och dess betydelse för straffskyddet mot förfalskning, synes det befogat att undersöka frågans sammanhang med själva kriminaliseringsgrunden betydligt mer ingående än SRK gör i det ovan på s. 42 citerade uttalandet. Kommittén hänvisar där endast till att en urkund skall vara "av betydelse som bevis". Även Schönke-Schröder framhåller, som ovan[1] anförts, icke-anonymitet som en förutsättning för *bevisvärdet,* men det görs där helt klart hur detta följer av den anlagda synen på kriminaliseringens *Rechtsgut.* Agge karaktäriserar kravet på utställarangivelse som en

"av de egenskaper vilka i doktrin och lagstiftning ansetts bilda avgörande kriterier på urkundens — — — bevisfunktion."[2]

Först sedan kravet på bevisvärde prövats för svensk rätts vidkommande kan SRK:s hänvisning till sagda krav ifråga om utställarangivelsens betydelse klart bedömas.[3]

[28] Jfr om fallet NJA 1956 s. 301 nedan s. 53 f.
[29] E 1962 s. 478; jfr nedan s. 58 not 20.
[30] Niederschriften 6. Bd. s. 156.
[1] Se ovan s. 45.
[2] Agge s. 111.
[3] Se härom nedan s. 91 ff.

Anonymitetens inverkan på urkundskaraktären äger emellertid enligt min mening en enklare, av bevisvärdesresonemang oberoende förklaring. Som ovan anförts bör kriminaliseringen av olika förfalskningsåtgärder tjäna till att likställa medelbar kommunikation med omedelbar d:o i tillförlitlighetshänseende. Detta sker genom att bestämmelserna utformas som en "garanti" för riktigheten av uppgifterna rörande det överbringade budskapets ursprung. En anonym materialisering innehåller ingen ursprungsuppgift. Detta gör emellertid inte heller motsvarande omedelbara kommunikation.[4] För att i tillförlitlighetshänseende jämställa medelbar och omedelbar kommunikation behövs alltså här inga "garantier" i form av straffbestämmelser. Detta grundläggande ställningstagande måste, om en systematisk-logiskt riktig reglering eftersträvas, lagtekniskt beaktas genom att förfalskningsobjektet bestämmes så, att däri inte innefattas anonyma materialiseringar.[5] Ett skäl att beteckna förfalskningsobjektet med en term, som innefattar även dylika anonyma materialiseringar, vilka just på grund av avsaknaden av ursprungsuppgift inte *kan* förfalskas, vore att man då kunde utnyttja ett fastställt och välkänt begrepp med en sådan innebörd. Ett sådant begrepp är inte det av SRK införda *urkund*.[6]

Om sålunda enligt min mening ett krav på icke-anonymitet är befogat i urkundsbegreppet i bestämmelsen om positiv materiell förfalskning, kvarstår frågan om ett sådant krav är berättigat i objektbegreppet vid immateriell förfalskning. Även här synes dock begränsningen till icke-anonyma materialiseringar befogad. Till anonyma skrifter fästs lika ringa tilltro som till anonym omedelbar kommunikation, i den mån sådan är tänkbar.[7] Det kan rimligen inte ligga vare sig i allmänhetens eller något individuellt rättssubjekts intresse att anonyma materialiseringar genom lagstiftning mot intellektuell förfalskning tillförsäkras ett särskilt värde som meddelelsemedel.

[4] Begagnande av telefon e. d.

[5] Jfr Mommsen GS 36 s. 54: "— — — zum Mindesten muss aber — — — die Person des Ausstellers mit einiger Bestimmtheit erhellen. Für unsere Untersuchung ist der erkennbare Hinweis des urkundlichen Gedankens auf diesen eben ein Cardinalpunct, weil die Urkundenfälschung, durch fälschliche Anfertigung begangen, darin besteht, diesen Hinweis rechtswidrig zu einem unrichtigen zu gestalten."
Även Weismann ZStrW 11 s. 40: "Ist die Feststellung der Echtheit ausgeschlossen, so gibt es keinen Urkundenbeweis, so gibt es keine Urkunde im Rechtssinn." Jfr dock Kienapfel s. 247 not 139: Weismann avser härmed inte något krav på Ausstellererkennbarkeit för ett sakligt urkundsbegrepp; i själva verket förfäktar han *die Zweielemententheorie*. Jfr ovan s. 45 not 10.

[6] SOU 1944: 69 s. 260, cit. ovan s. 39. Jfr nedan s. 147 ff.

[7] Jfr not 4 ovan.

4. Slutsats om kravets berättigande de lege lata respektive de lege ferenda.

Den påvisade kriminaliseringsgrunden ger ledning för bedömandet av de två frågor, som SRK:s uttalande angående kravet på utställarangivelse föranleder:[1] Var går gränsen mellan anonyma, d. v. s. icke skyddade objekt å ena sidan, och urkunder, objekt för straffbar förfalskning, å den andra, i avseende på 1) *graden* av, och 2) *sättet* för avgivarens bestämbarhet?

Gränsen för straffskyddet bör rimligen sammanfalla med gränsen för det behov av tilltro, som motiverar denna lagstiftning. Detta behov är inte inskränkt till materialiseringar med formlig underskrift. Men det är begränsat till sådana materialiseringar, som röjer sitt ursprung på ett objektivt sätt. Det förhåller sig faktiskt så, att vissa materialiseringar äger ett allmänt känt ursprung, som därför inte behöver anges i varje exemplar. Utanför urkundernas krets kan erinras om mynt, vissa slags fasta märken o. d. På samma sätt kan det tänkas, att en skrift får ett så speciellt och allom bekant utseende, att angivandet av utställaren blir överflödigt. Så är ofta fallet beträffande de i brottsbalkens urkundsbegrepp ingående s. k. bevismärkena. Dylik objektiv kännedom om ursprunget råder däremot inte beträffande en helt anonym skrift enbart därigenom, att upplysning om dess utställare ges till den person, vartill skriften i första hand riktas. Då får kanske denne person anledning att fästa tilltro till skriften, men skriften saknar förmåga att självständigt fungera som hjälpmedel i omsättningen och behöver därför inte skyddas mot missbruk. Den förste mottagarens tilltro, d. v. s. hans villighet att godta skriften som meddelelsemedel, grundas inte på skriften själv. För övrigt kan även denne persons tilltro ifrågasättas. Formlig underskrift uppfattas allmänt som ett bevis på namnbärarens vilja att stå vid sitt ord, medan anonymitet tolkas som bristande vilja i detta avseende. Ifråga om sättet för avgivarens bestämbarhet synes därför det ställningstagande som gjorts i tysk doktrin riktigt och rimligt. För urkundsegenskapen bör krävas, att utställaren antingen är "synlig" ur urkunden (*Visibilität*) eller eljest objektivt känd (*Notorietät*).[2]

[1] Se ovan s. 43.

[2] Likartad ståndpunkt intar Goos (2 Del s. 21 f.): "I og for sig kan den — — — rationelle Fordring, at Skriften maa vaere en Henvendelse til Andenmand eller have den af de objektive Forhold fremgaaende Bestemmelse, at skulle produceres for nogen saadan, vaere opfyldt, om end Udstederens Navn ikke findes — — — i Skriftet, naar de ydre Omstaendigheder paa anden Maade udpege ham." Den danska strafflagens dokumentdefinition innehåller dock ett krav på "betegnelse af udstederen" (171 § 2 st.); jfr nedan s. 58 not 23. I fransk rätt anses *faux en*

Frågan om den erforderliga *graden* av utställarens bestämbarhet aktualiseras vid materialiseringar av typen valsedel. Anonymiteten vid val är inte dikterad av bristande vilja att stå för valsedelns innehåll. Den motiveras istället av, att de röstande i mesta möjliga mån bör skyddas från otillbörlig påverkan. Medför då denna anonymitet, att behov av tilltro saknas? Enligt min mening är så inte fallet. Röstsedeln är en materialiserad förklaring, och den kräver skydd mot förfalskning för att i tillförlitlighet kunna jämföras med sin omedelbara motsvarighet, en muntligen avgiven röst.[3] Eftersom ett muntligt röstningsförfarande ofta ställer sig praktiskt omöjligt, är straffbestämmelser här starkt motiverade.

Vid bedömningen av valsedelsfallen behöver man dock inte stanna vid dylika synpunkter, vilka riskerar att kritiseras som intressejurisprudens. Straffskyddet är inte bara ur kriminalpolitisk synpunkt behövligt utan även systematisk-logiskt befogat. Den faktiska tilltron till dessa materialiseringar har sin grund i det förhållandet, att de i själva verket inte uppfattas som anonyma. Valförfarandet borgar för att valsedlarna är avgivna av just de röstberättigade i detta val. Detta förhållande medför att valsedlarna *kan* förfalskas. Ryckt ur sitt sammanhang blir måhända en valsedel för de flesta en anonym papperslapp utan begripligt innehåll, men gentemot ovannämnda anonyma skrift, varom en enstaka muntlig ursprungsuppgift lämnats, föreligger ändå en markant skillnad. Valsedelns ursprungsangivelse innehålls visserligen inte i själva sedeln, betraktad separat, men i det sammanhang där den förekommer kan ursprunget objektivt fastställas med den grad av bestämdhet, som svarar mot samhällets behov.

Agge framhåller, att uppställandet av ett formellt krav på utställarangivelse för förfalskningsobjektet bottnar i vad han kallar "den objektiverade bevisfunktionen", varmed avses att bevisfunktionen hos urkunden skall återspeglas i urkundens form och innehåll på ett så pass tydligt sätt, att en större eller mindre krets personer klart fattar dess vikt i bevishänseende.[4] Denna syn föranleder Agge att betona "typicitetens"

écriture kunna företas i en anonym skrift genom efterhärmning av en persons handstil "de telle façon qu'on pût croire qu'elle émanait d'elle" (Garçon T. 1 s. 547). Detta härleds ur formuleringen "contrefaçon — — — d'écritures ou de signatures" i Code Pénal art. 147.

[3] Thyrén, som har en annan syn på skälen bakom denna kriminalisering (se ovan s. 11), kommer till motsatt ståndpunkt ifråga om valsedlar vid allmänt val; sådana "borde, legislativt taladt, alldeles skiljas från de genom sitt angrepp på fides publica i det borgerliga samhället karaktäriserade egentliga förfalskningsbrotten". (S. 147). Jfr dock nedan s. 52.

[4] Agge s. 110 f.

betydelse på ett sätt, som jag finner mindre riktigt.[5] Om bevisfunktionen endast anses beteckna karaktären av icke-anonym materialisering synes emellertid Agges uttalande rimma väl med den här företrädda synen. I denna bemärkelse är även en valsedel icke-anonym.[6]

Det synes inte oförenligt med SRK:s ovan citerade uttalande att anse urkundsbegreppet i brottsbalken omfatta valsedlar. Utställaren är "i någon mån bestämbar", nämligen såsom tillhörande gruppen av i det ifrågavarande valet röstberättigade personer. Upplysning om denna grupptillhörighet kan vinnas genom skriftens innehåll, visserligen endast genom hänvisning till bestämmelserna rörande förrättningen, men dock "på ett eller annat sätt". På detta sätt tolkar Thyrén SLÄ:s krav i ifrågavarande hänseende, vilket krav enligt vad ovan anförts överensstämmer med den gällande rättens:[7]

"Vid slutna röstsedlar t. ex. är utställaren endast i så mån bestämbar, att han tillhör de närvarande röstberättigades antal. Men likasom röstsedeln måste anses under vissa förutsättningar vara af dispositiv natur"[8], "så är det ännu tydligare, att dess egenskap af dokument icke kan upphäfvas genom denna relativa obestämdhet med afseende på utställarens person — hvilket skulle leda därhän, att t. ex. insmugglande af oäkta röstsedlar i urnan istället för äkta icke i *något* fall vore straffbart såsom förfalskning."

Ett krav på utställarangivelse är alltså enligt min mening en nödvändig precisering av termen materialisering då det gäller att fastställa förfalskningsobjektet såväl de lege lata som de lege ferenda. Kravet sträcker sig dock inte så långt som till formlig underskrift. Det räcker att utställaren finns angiven i materialiseringen eller att man eljest från denna kan sluta sig till utställarens person eller tillhörighet till viss bestämd personkrets.[9]

[5] Se nedan s. 89 ff.

[6] Jfr Alsberg GA 61 s. 209: "Eine gesetzliche Notorietät wird aber auch durch das Wahlverfahren geschaffen. Der in die Urne gelegte Wahlzettel beweist, dass eine berechtigte Person das Wahlrecht ausgeübt hat. Für die Ermittlung ihrer Individualität hat das Recht kein Interesse. Es verbietet sie sogar."

[7] Thyrén s. 161.

[8] Thyrén hävdar i det föregående (s. 147 f.), att valsedlar i enskilda val kan äga i SLÄ 12:4 angiven karaktär; däremot valsedlar i allmänna val, se ovan s. 51 not 3.

[9] I straffmätningshänseende torde den omständigheten att en urkund är försedd med formlig underskrift kunna förtjäna beaktande. Detta ligger i linje med den traditionella synen på namnförvanskningen såsom förfalskningens kärna (se nedan s. 230).

5. Särskilt om bedömningen av missbruk med valsedlar.

I det ovan (s. 43 f.) refererade fallet NJA 1956 s. 301 framhåller RR, efter att ha uttalat sig för valsedelns urkundskvalitet, att ett förfarande av där behandlat slag med enbart valsedlar i regel inte blir att bedöma som urkundsförfalskning; stadgandet i SL 10:7 om otillbörligt verkande vid röstning (numera BrB 17:8) innebär att för dylika gärningar vid allmänna val sistnämnda stadgande äger exklusiv tillämplighet, varför motsvarande förfarande vid enskilda val är straffritt.

Om RR:s resonemang bedöms som riktigt de lege lata, kan den här gjorda undersökningen av valsedlars urkundskaraktär förefalla praktiskt betydelselös. Enligt min mening är det dock inte klart, att detta verkligen är den gällande rättens ståndpunkt. Än mindre godtagbart synes resonemanget vara de lege ferenda.

Valsedlar fyller en särskild funktion vid sidan av den för alla materialiseringar gemensamma meddelelsefunktionen, nämligen den speciellt *valtekniska* funktionen. Missbruk skadar denna funktion och således dens intresse, som avhåller valet. Till viss del skyddar lagen uttryckligen detta intresse. BrB 17:8 om otillbörligt verkande vid röstning, vilken bestämmelse enligt kapitelrubriken behandlar ett brott mot allmän verksamhet, skyddar valsedlar mot bl. a. missbruk av förfalskningskaraktär då valet gäller ett allmänt ärende.

Om undansmusslande och insmugglande av valsedlar anses innebära åstadkommande av falska urkunder uppkommer frågan, hur stadgandet om otillbörligt verkande vid röstning i BrB 17:8 förhåller sig till straffbudet om urkundsförfalskning. RR:s ovan angivna ståndpunkt, att den förra bestämmelsen är exklusivt tillämplig, och detta inte bara ifråga om allmänt val utan överhuvud taget beträffande denna typ av gärning, vilket skulle medföra straffrihet vid otillbörligt verkande vid enskilt val, synes mig inte riktig. Enligt min uppfattning föreligger här inte s. k. skenbar lagkonkurrens. De två lagrummen skyddar artskilda intressen. Det ena stadgandet kan då inte uppfattas som uteslutande det andra genom privilegiation, kvalifikation, subsidiaritet, konsumtion eller överhuvud taget någon form av skenbar lagkonkurrens.[1] Av de två lagrummen har BrB 14:1 den högre straffskalan. Det kan inte anses rimligt att ett förfarande, som förutom angreppet på meddelelsefunktionen innefattar ett brott mot allmän verksamhet, skall bedömas lindrigare

[1] På samma grund, skillnaden i skyddsintresse, avvisas i tysk doktrin tanken på subsidiaritet i förhållandet mellan StGB 267 § och bestämmelserna i *die Meldeordnungen* om användning av oriktigt namn i polisiära urkunder; se Koppenhöfer NJW 1956 s. 1345 f., varom nedan s. 320 not 13.

än en gärning, som endast är av först nämnt slag. Mellan BrB 14:1 och 17:8 måste istället, beträffande förfalskning av valsedlar vid allmänt val, antagas verklig lagkonkurrens, liksom fallet normalt är vid förfalskning och bedrägeri.[2] Visserligen anförs som stöd för denna reglering av konkurrenssituationen förfalskning—bedrägeri det förhållandet, att lagstiftaren särskilt nämner begagnande av falsk handling i stadgandet om grovt bedrägeri; motsvarande stöd i lagtext eller motiv kan inte åberopas i den här aktuella konkurrensfrågan. I motiven till stadgandet om otillbörligt verkande vid röstning nämner SRK insmugglande och undansmusslande av röstsedlar.[3] Uppenbarligen har kommittén härvid inte föreställt sig någon konkurrenssituation; valsedelns karaktär av urkund synes överhuvud taget inte ha observerats. Detta förhållande bör emellertid enligt mitt förmenande inte utgöra något avgörande hinder för en lösning av den faktiskt föreliggande konkurrensfrågan i enlighet med regleringen av förfalskning—bedrägeri. Har någon vid allmänt val verkat otillbörligt genom att förfalska valsedlar, bör gärningen enligt min mening rubriceras som otillbörligt verkande vid röstning medelst urkundsförfalskning, och det otillbörliga verkandet bör bli att bedöma som grovt. Om förfalskningen inte enbart avsett namnlösa valsedlar utan, som förhållandet var i fallet NJA 1956 s. 301, valsedelsförsändelser med angivna avgivare,[4] kan förfalskningen eventuellt redan i och för sig vara att anse som grov. På samma sätt som vid förfalskning —bedrägeri synes då brottskonkurrens böra antagas.

Av avsevärd praktisk betydelse blir konkurrensfrågan indirekt ifråga om förfalskning av valsedlar vid enskilt val. Med det av RR i 1956 års fall förfäktade synsättet blir missbruk av "rena" valsedlar vid sådant val straffritt. Om förhållandet mellan de båda lagrummen istället uppfattas på här förordat sätt, blir en sådan gärning att bedöma som urkundsförfalskning. Denna lösning är enligt min mening inte bara den lämpligaste de lege ferenda, utan den synes även av ovan anförda skäl kuna hävdas såsom gällande rätt.

B. Krav på objektets innehåll i övrigt.

I detta avsnitt skall prövas olika preciseringsgrunder, som rör vad man i förfalskningsdoktrinen brukar benämna urkundens *innehåll.* Härmed avses hela urkunden minus utställarangivelsen. Att på detta sätt skilja

[2] Se härom BrB Kom II s. 53 f. och nedan s. 156 f.
[3] SOU 1944: 69 s. 185.
[4] Poströster, äkta make-röster; om förfalskning av valsedlar av sistnämnda slag handlar fallet NJA 1959 C 981.

mellan utställarangivelse och innehåll synes något oegentligt: en urkund innehåller ju även utställarangivelsen. De nedan behandlade preciseringsmöjligheterna kan istället sägas avse det i materialiseringen *förkroppsligade.*

1. Materialisering av en tanke.

I det ovan[1] återgivna uttalandet av SRK, där publica fides anges som grund för kriminaliseringen, betecknas de skyddsvärda objekten med termen *bevismedel.* Då kommittén skall närmare ange de skyddade objekten utgår man från detta begrepp. Bland bevismedlen anges vittnesmål och andra utsagor inför domstol inte kunna skyddas här.[2] Vidare nämns fingeravtryck, fotspår o. d.; sådana föremål uppges kunna[3]

"spela en stor roll exempelvis vid indiciebevisning i rättegång, men de äro endast av övergående betydelse och ha redan därför icke en sådan grad av självständighet att deras förvanskning helt allmänt bör kriminaliseras".

De sistnämnda objekten hör till den kategori bevismedel, som i tysk doktrin betecknas *Augenscheinsobjekte*[4] och i svensk doktrin *syneobjekt.*[5] Dessa brukar definieras som föremål, vilka utgör bevis genom sina egenskaper e. d., inte genom vad de intygar.[6]

I fråga om begränsningen till vissa speciella kategorier av bevismedel anför kommittén:[7]

"Straffskyddet — — — måste — — — förbehållas bevismedel, vilka äro så vanliga att upprätthållandet av tilltron till dem är ett intresse av allmän betydelse. Detta förutsätter, att bevismedlet förmedlar ett föreställningsinnehåll, vilket icke omedelbart framgår av en betraktelse av föremålet. Sådan förmedling äger rum genom användning av tecken, såsom skrift med bokstäver eller siffror, prägling av metallföremål och dylikt."

Kravet på förmåga att förmedla ett föreställningsinnehåll, d. v. s. själva karaktären av förkroppsligande (materialisering), ger en grund för avskiljandet av vittnesmål o. a. utsagor. Som kriterium för gränsdragningen mellan de mot förfalskning skyddade objekten och syne-

[1] Se ovan s. 12.
[2] Som ovan (s. 31) påpekas hänvisas kommittén härvid endast till kravet på att förfalskningsåtgärden skall vara materiell.
[3] SOU 1944: 69 s. 247.
[4] Se Heusler AcP 62 s. 237 ff., Wendt AcP 63 s. 309 f., Hasselberg s. 3.
[5] Agge s. 102.
[6] John ZStrW 4 s. 35 f.
[7] SOU 1944: 69 s. 248.

objekt kan dock detta krav inte tjäna. Även syneobjekt förkroppsligar ett föreställningsinnehåll.

Uppställandet av syneobjekt som en från de mot förfalskning skyddade bevismedelskategorierna skild objekttyp har sin grund i den processuella bevismedelsläran. Den legala bevisprövningen innebar en begränsning till vissa arter av bevismedel i process. Sedan den fria bevisprövningen införts har denna distinktion förlorat sin betydelse i processrättsligt hänseende. För straffrättens vidkommande kan en jämförelse mellan de olika förfalskningsobjekten och syneobjekt i termens ursprungliga mening, d. v. s. övriga föremål, som på den legala bevisprövningens tid ägde betydelse som bevis i process,[8] inte längre anses motiverad. Istället måste en avgränsning göras mellan de mot förfalskning skyddade objekten å ena sidan och övriga objekt, som äger ett föreställningsinnehåll, å den andra. I sistnämnda, vida betydelse används termen syneobjekt i den följande framställningen.

I SRK:s uttalande framhålls, att föreställningsinnehållet, för att objektet skall vara skyddsvärt mot förfalskning, inte får omedelbart framgå av en betraktelse av föremålet. Därmed torde kommittén avse att avskilja syneobjekten.

Den angivna omständigheten synes föga ägnad att klargöra gränsen mellan lagens förfalskningsobjekt och syneobjekt. Vissa syneobjekts föreställningsinnehåll kräver nämligen en tydning, som kan vara betydligt mer krävande än förståelsen av t. ex. ett enkelt märke. Om syneobjekten *fotografier och andra bilder* anför SRK, att dessa inte utgör några handlingar därför att de inte utmärks av någon bestämd språklig form.[9] Men sådan form anges heller inte märken äga; märken förmedlar ett föreställningsinnehåll genom enstaka bokstäver eller siffror eller genom andra tecken i förening med märkets utstyrsel.[10] En sådan "wortvertretende Symbol" kan uppenbarligen vara så förenklad, att det alls inte kan anses erforderligt med någon tydning, utan där istället ett rent betraktande (*Augenschein*) är tillräckligt. Graden av erforderlig tankeverksamhet torde således ofta vara högre vid bilder än vid dylika synnerligen enkla märken.

Det förhåller sig utan tvekan så, att ett fotografi eller en bild av annat slag inte utgör någon urkund i brottsbalkens mening. Till samma ståndpunkt de lege ferenda leder den här anförda grundsynen. En bild utgör visserligen en materialisering, men som sådan utgör den, separat be-

[8] Jfr Heusler AcP 62 s. 241, cit. nedan s. 72 not 4.
[9] SOU 1944: 69 s. 257.
[10] Se ovan s. 37.

traktad,[11] inte något substitut för mänskligt tal. Bilden materialiserar utseendet av ett stycke verklighet och förmedlar därigenom en föreställning om detta verklighetsavsnitt. Den funktionen är emellertid inte av det slag, som förfalskningsbestämmelsen rörande urkunder bör skydda.[12]

Någon grundläggande skillnad mellan syneobjekt, å ena sidan, och lagens förfalskningsobjekt tillsammantagna, å den andra, torde inte kunna påvisas. Syneobjekten utgör inte någon homogen grupp, vars skyddsbehov mot förfalskning kan generellt anges.[13] Vidare är lagens olika typer av förfalskningsobjekt inte skyddsvärda på en och samma grund. Skälen bakom kriminaliseringen varierar från en objektkategori till en annan.[14]

Om syftet bakom urkundsförfalskningsbestämmelsen är att jämställa medelbar kommunikation med omedelbar d:o i tillförlitlighetshänseende, är ett krav på förkroppsligande av ett föreställningsinnehåll inte tillräckligt för objektbegreppet. En ytterligare begränsning är nödvändig. Den precisering av grundbegreppet materialisering, som sålunda erfordras, kan formuleras: *En urkund skall förkroppsliga en tanke.* Endast materialiseringar *av tanke* förmår tjäna som substitut för mänskligt tal; endast sådana materialiseringar är skyddsvärda ur den angivna synpunkten.

I tysk rätt är urkundens karaktär av mänsklig tankeförklaring numera en erkänd grundsats.[15] Kienapfel visar, hur denna egenskap betonats i en rad domar med början år 1887 och så småningom tillerkänts grundläggande betydelse för urkundskaraktären. *Die Gegenstandslehre,* som definierar urkunder som "leblose von Menschenhand gefertigte Gegenstände, welche zum Beweise von Tatsachen geeignet sind", har övergivits till förmån för *die Erklärungstheorie,* enligt vilken urkunden utgör en "verkörperte Erklärung".[16] Den vedertagna urkundsdefinitionen, die Dreielemententheorie, uppställer *Erklärung* som en av de tre kriterierna för detta begrepp.[17] [18] Detta kriterium fungerar som avskiljare av syneobjekten, vilka tjänar som bevis, inte genom att förmedla ett tankeinnehåll utan genom sina egenskaper, sin faktiska förekomst på viss

[11] I kombination med skrift kan dock så vara fallet, se nedan s. 62.
[12] Schilling s. 155: "— — — das AO ist ein bestimmter Teil des Wirklichkeitszusammenhanges und als solcher in seiner konkreten Beschaffenheit vorhanden: falsch oder richtig können allein die Vorstellungen von dieser Beschaffenheit sein."
[13] Jfr Hasselberg s. 164 f.
[14] Jfr ovan s. 3, nedan s. 72 ff. och s. 85.
[15] Samson s. 21, äv. not 26.
[16] Kienapfel s. 70 ff.
[17] Se ovan s. 44 f.
[18] *Erklärung* används synonymt med *Gedankenäusserung;* Kienapfel s. 75 not 49.

plats e. d.[19] I förslagen till ny tysk strafflag fastslås i själva lagtexten, att en urkund utgörs av en förkroppsligad förklaring.[20] Den östtyska strafflagen av år 1968 karaktäriserar i en i lagen upptagen definition en äkta urkund som en *Erklärung*.[21]

I den norska lagens dokumentdefinition (179 §) anges dokumentinnehållet med termen *Tilkjendegivende*.[22] Den danska strafflagen har samma uttryck (171 § 2 st.).[23] Innebörden härav är tvivelsutan, att objektet måste förkroppsliga en mänsklig tanke. Detsamma gäller den av Kenny föreslagna definitionen av förfalskningsobjektet *document* i engelsk rätt:[24]

"For the purposes of the law of forgery a document is writing in any form, on any material, which communicates to some person or persons a human statement, whether of fact or fiction."

Uttrycket "human statement" förtydligas till "a message proceeding or purporting to proceed from the human mind".

I svensk lagtext och motiven härtill kan inte påvisas något, som direkt stöder ett antagande att brottsbalkens urkundsbegrepp i detta hänseende överensstämmer med motsvarande begrepp i de angivna rättssystemen.[25] Först då den faktiska avgränsningen av den gällande rättens urkundsbegrepp i olika hänseenden undersökts kan man konsta-

[19] Schönke-Schröder s. 1389[4].

[20] E 1960 304 § (1), E 1962 303 § (3):
"Urkunde ist eine in einer Schrift verkörperte Erklärung, die allgemein oder für Eingeweihte verständlich ist und den Aussteller erkennen lässt und die zum Beweis einer rechtlich erheblichen Tatsache bestimmt ist, gleichviel ob ihr die Bestimmung schon bei der Ausstellung oder erst später gegeben wird."

[21] DDR StGB 240 § (3):
"Eine echte Urkunde ist eine schriftliche oder in anderer Form aufgezeichnete Erklärung, die in Ausübung dienstlicher oder sonstiger beruflicher Befugnisse oder in Wahrnehmung persönlicher Rechte und Pflichten ausgestellt wurde und Rechte und Pflichten begründet, ändert, aufhebt oder die rechtserhebliche Tatsache beweist und ihren Aussteller erkennen lässt." Jfr. DDR StGB Kom s. 278.

[22] Norska strafflagen 179 §:
"Ved Dokument forstaaes i denne Lov enhver Gjenstand, som i Skrift eller paa anden Maade indeholder et Tilkjendegivende, der enten er af Betydning som Bevis for en Ret, en Forpligtelse eller en Befrielse fra en saadan eller fremtraeder som bestemt til at tjene som Bevis."

[23] Danska strafflagen 171 § 2 st.:
"Ved dokument forstås en skriftlig med betegnelse af udstederen forsynet tilkendegivelse, der enten fremtraeder som bestemt til at tjene som bevis eller bliver benyttet som bevis för en rettighed, en forpligtelse eller en befrielse for en sådan."

[24] Kenny s. 371.

[25] Agge definierar "urkund i vidsträckt mening" som "varje föremål som genom mänsklig bearbetning eller annan behandling gjorts till bärare av en tanke" (s. 101).

tera, huruvida den föreslagna preciseringen till materialisering av tanke är riktig de lege lata. Innan så sker skall emellertid beröras en speciell fråga, som rör fotografiers förhållande till urkundsbegreppet.

a) *Särskilt om fotografi som beståndsdel i urkund.*
En praktiskt betydelsefull fråga är huruvida ett fotografi kan ingå som *del* i en urkund. I kommentaren till brottsbalken har SRK:s ovan[1] anförda uttalande angående fotografier och andra bilder utvecklats något; dessa objekt sägs icke ingå i handlingsbegreppet[2]

"annat än som del i en handling, t. ex. i ett körkort".

Uttalandet kommenteras av Thornstedt i dennes anmälan av BrB Kom i SvJT 1968. Ståndpunkten att ett fotografi kan ingå i en handling passar enligt denne inte särskilt väl till handlingens karaktär av språkligt meddelelsemedel men har å andra sidan praktiska skäl för sig:[3]

"En viss utvidgning av handlingsbegreppet utöver lagstiftarens intentioner föreligger dock otvivelaktigt i detta fall."

Hur härmed förhåller sig är avgörande för bedömningen av det praktiskt tänkbara fallet, att någon ändrar enbart fotografiet i en handling, vari ett sådant ingår.

I Tyskland har fall av detta slag i praxis bedömts som Urkundenfälschung,[4] varvid objektet betecknats som en "zusammengesetzte Urkunde". "Zusammengesetzte Urkunde" är enligt Lampe en särskild urkundsform, som uppstår genom att utställaren inbegriper ett syneobjekt i sin förklaring. Det straffrättsliga skyddet utsträcks därvid att omfatta även förhållandet mellan urkunden och detta syneobjekt.[5] Begreppet återfinns i de senare upplagorna av Schönke-Schröder och definieras där på det av Lampe angivna sättet. Det fasta kroppsliga sambandet mellan syneobjekt och urkund till en bevisenhet understryks.[6] Som exempel på de praktiska konsekvenserna av denna konstruktion anförs, att ett utbyte av ett fotografi i ett legitimationskort blir straffbart som Urkundenfälschung. Detta anges inte innebära att det vedertagna

[1] Se ovan s. 56.
[2] BrB Kom II s. 57.
[3] Thornstedt SvJT 1968 s. 122.
[4] LK s. 484, Kienapfel s. 114 not 256.
[5] Lampe NJW 1965 s. 1749.
[6] Schönke-Schröder s. 1398[36a].

äkthetsbegreppet överges, utan att det anpassas till rättssamfärdselns behov.[7] Kienapfel ställer sig däremot kritisk till införandet av begreppet "zusammengesetzte Urkunde". Han karaktäriserar detta som en tillämpning av *das Bestandteilsprinzip,* varigenom man på omväg upphäver gränsen mellan urkunder och syneobjekt; det är denna princip, som banat väg för en utvidgning av urkundsbegreppet i praxis till *Beweiszeichen,* sigill, varubeskrivningar m. m.[8]

Ifråga om fotografi som del i urkund synes engelsk rätt överensstämma med tysk. Begreppet *document* omfattar enligt Williams[9]

"a pictorial photograph attached to and referred to in what is otherwise a document".

För den svenska rättens del behandlas frågan om bilder, ritningar o. d. som beståndsdel i urkunder av Thyrén. Denne anser sig kunna konstatera, att SLÄ:s bestämmelser täckte även förfalskning av sådana objekt då de ingick i handlingar av i lagen skyddat slag.[10]

I svenskt refererat rättsfallsmaterial berörs frågan om fotografi som del i en urkund i följande avgörande:

NJA 1963 s. 373:
Åklagaren hade yrkat ansvar å E. bl. a. för urkundsförfalskning för att denne ändrat namn och födelsetid i ett för annan person utfärdat körkort. Fotografiet, som enligt E. varit löst instoppat i körkortsfodralet, hade stuckits under körkortet och inte ersatts med något nytt.

HR dömde E. för urkundsförfalskning. Fara i bevishänseende befanns föreligga genom att körkortet i detta tillstånd kunde vilseleda åtminstone en privatperson.

HovR fastställde HR:s dom. E:s påstående, att han efter ändringen beslutat sig för att inte använda körkortet, ansågs visserligen vinna visst stöd; detta oaktat
"måste dock vid tidpunkten för ändringen fara anses ha förelegat, att E. skulle framdeles komma att begagna det förfalskade kortet."

En ledamot var skiljaktig och ville ogilla åtalet med motivering, att fara i bevishänseende inte förelegat.

HD fann, att fara i bevishänseende inte förelåg till följd av att något fotografi av E. inte anbragts samt att körkortet förvarats undanlagt. Ansvar för urkundsförfalskning kunde därför inte följa. Förfarandet ansågs därmed innefatta försök till urkundsförfalskning. Eftersom E.

[7] Schönke-Schröder s. 1398[36a]: "der Unechtheitsbegriff bei § 267 ist nicht vorgegeben, sondern richtet sich nach den Bedürfnissen des Rechtsverkehrs."
[8] Kienapfel s. 112 ff.; se om Beweiszeichen nedan s. 75.
[9] Williams MLR 11 s. 157.
[10] Thyrén s. 163 f.

"med hänsyn till vad han — — — vidtagit för att fara i bevishänseende icke skulle uppkomma måste anses hava frivilligt föranlett att brottet icke fullbordats",
skulle emellertid inte heller straff för försök ådömas.

HD motiverar bedömningen som försök, istället för fullbordad förfalskning, med att fara i bevishänseende inte uppkommit; det är alltså enligt HD:s mening detta rekvisit, som är kuperat.[11] Som skäl för denna sin bedömning anför HD, att körkortet inte kunde tänkas komma att begagnas av tt i det befintliga skicket och inte heller av någon annan person.[12] Detta antagande motiveras med, att tt övergivit sin brottsplan genom att underlåta att sätta sitt fotografi i körkortet. Med all reservation för vad HD verkligen avsett att uttrycka i denna dom, synes ett sådant resonemang förutsätta att fotografiet betraktas som en del av brottsobjektet — urkunden. Insättande av nytt fotografi skulle ha bidragit till framkallande av sådan fara i bevishänseende, som skulle ha fullbordat förfalskningsbrottet. Eftersom enligt lagens ord den relevanta faran uppkommer genom åtgärden att framställa falsk urkund,[13] måste insättandet av nytt fotografi utgöra en sådan åtgärd och fotografiet således anses ingå i urkunden. Genomgången av praxis har givit ytterligare belägg för ett sådant synsätt.[14]

Det refererade rättsfallet aktualiserar även frågan om frivilligt tillbakaträdande från försök. Att ett tillbakaträdande här anses föreligga innebär, att tt:s förfarande bedöms som ett *ofulländat* försök. Han vidtar inte någon positivt förebyggande åtgärd utan avstår endast från fortsatt handlande. Det senare är tillräckligt i sådana fall, där för brottets fullbordan krävs en serie åtgärder, varav ingen åtgärd i och för sig är tillräcklig för resultatets uppnående.[15] Vidare anser HD att tillbakaträdandet skett frivilligt. I sin rättsfallsöversikt i SvJT 1967 ifrågasätter Strahl riktigheten av denna bedömning. Han finner, att HD stöder denna sin uppfattning på att kortet förvarats undanlagt.[16] Emellertid synes, som ovan framhållits, även det förhållandet att körkortet inte försetts med fotografi ha beaktats vid prövningen huruvida fara i bevishänseende förelegat och därigenom fått betydelse för bedömningen som

[11] Jfr BrB Kom II s. 546.
[12] Jfr SOU 1944:69 s. 268 f., varom nedan s. 245.
[13] Jfr SOU 1944:69 s. 269.
[14] Fallen NJA 1952 C 857, NJA 1960 C 21, NJA 1963 C 14 (åtalspunkt 2) och NJA 1968 C 692 (åtalspunkt 12, 16 och 21).
[15] BrB Kom II s. 563 f.
[16] Strahl SvJT 1967 s. 413.

frivilligt tillbakaträdande. Genom denna sin underlåtenhet kan tt anses ha frivilligt avbrutit utförandet av sin brottsplan.[17]

De lege ferenda kan anföras, att konstruktionen "zusammengesetzte Urkunde" är befogad med hänsyn till syftet med kriminaliseringen. Fotografiet i t. ex. ett körkort utgör en del av denna materialiserings innehåll. Körkortet utsäger att en person med angivet namn, angiven födelsetid och i fotografiet angivet utseende avlagt för erhållande av körkort erforderliga prov och är berättigad att föra motorfordon. Allt detta utgör en tanke i här avsedd bemärkelse, och en obehörig ändring, som resulterar i att denna materialisering får ett annat innehåll, bör straffas som förfalskning. Fotografiet ersätter en muntlig beskrivning av körkortsinnehavarens utseende och gör körkortet till en självständig informationskälla härom.

Från huvudregeln att syneobjekt inte faller under urkundsbegreppet får alltså såväl de lege lata[18] som de lege ferenda formuleras ett undantag av innebörd, att ett syneobjekt kan ingå som del i en urkund om den förkroppsligade tanken till någon del ligger i detta, med själva urkunden sammanfogade objekt.

b) *Automatiska uppteckningar.*

I en artikel i SvJT 1960 tar Egedal upp frågan om urkundsbegreppets räckvidd i ett speciellt hänseende. Han undersöker där huruvida s. k. färdskrivardiagram[1] anses ingå i lagens urkundsbegrepp. Från praxis anförs bl. a. följande två hovrättsavgöranden:[2]

[17] Innebörden av en bedömning som försök till urkundsförfalskning diskuteras även nedan s. 247 f.

[18] För den gällande rättens del är denna huvudregel ännu endast en hypotes; se nedan s. 70, 74.

[1] Egedal lämnar följande tekniska beskrivning av färdskrivare (SvJT 1960 s. 354):

"— — — de vanligen förekommande typerna ha erforderligt urverk med klocka och övrig mekanism inrymd i ett med lock försett metallhölje. Apparaterna ha tre oberoende av varandra fungerande mekanismer, en för registrering av hastigheten, en för registrering av kör- och uppehållstider och en för registrering av den körda väglängden. Var och en av dessa mekanismer reglerar ett stift, som på ett i apparaten insatt diagramblad markerar avsedda fakta. Stiften äro rörliga upp och ned i en och samma vertikalspringa. Diagrambladet är cirkelformat och försett med erforderligt tryck av tidsangivelser m. m. Bladet, som är avsett för registrering under ett dygn, drives runt av apparatens urverk. Enligt de av biltrafiknämnden och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen meddelade bestämmelserna skall å varje diagramblad antecknas fordonets registreringsnummer, datum då diagrammet upptecknades och förarens eller förarnas namn eller initialer. Dessa anteckningar kunna göras i samband med att diagrambladet uttages ur färdskrivaren."

[2] Egedal SvJT 1960 s. 356 respektive 357.

Svea hovrätts dom den 4 oktober 1957 nr IV: B 107:
En åkeriägare hade bundit samman skrivstiften på färdskrivaren till sin lastbil och därefter framfört bilen.

HR dömde honom för urkundsförfalskning under anförande bl. a. av, att "diagramskivorna med däråinritade diagram få anses utgöra urkunder i strafflagens mening".

HovR fastställde domslutet med en något annorlunda motivering, vilken dock inte angick diagrammens urkundskvalitet.

Svea hovrätts dom den 9 september 1958 nr V: B 105:
Två förare av samma bil hade vid olika tillfällen sammankopplat skrivstiften på bilens färdskrivare och därefter framfört bilen.

RR ansåg diagrambladen utgöra urkunder men fann, att ansvar för urkundsförfalskning ej kunde komma ifråga, enär fara i bevishänseende ej förelegat[3] p. g. a. osannolikheten av att de förfalskade bladen skulle tagas för äkta.

HovR fann i likhet med RR diagrambladen vara att anse som urkunder i strafflagens mening. Vidare ansågs där fara i bevishänseende styrkt och de tilltalade dömdes för ringa urkundsförfalskning.[4]

Färdskrivardiagram skiljer sig från urkunder av de slag, som anges i lagens exemplifikation, genom att de framställs av en teknisk apparat; någon människa kan inte utpekas som den direkte framställaren. Detsamma är förhållandet med sådana pappersskivor, som markeras i s. k. kontrollur. I ett fall rörande missbruk med ett kontrollur har HD vägrat meddela prövningstillstånd:

NJA 1961 C 177:
En vaktkonstapel skulle vid ronder på bestämda tider i ett patrulleringsområde medelst där utplacerade nycklar dra upp ett medfört ur, varvid en pappersskiva inuti uret perforerades. Tt hade öppnat uret, borttagit den ilagda skivan och i dess ställe placerat en ny, av honom själv perforerad skiva.

HR dömde vaktkonstapeln för urkundsförfalskning i förening med åsidosättande av tjänsteplikt. Det framhölls, att den markering som skulle ske genom kontrolldragningarna var att hänföra till en av anstaltsledningen verkställd markering. Genom att ta ut de insatta skivorna och ersätta dem med andra hade tt framställt falska bevismärken.

HovR fastställde HR:s dom och HD vägrade prövningstillstånd.

Frågan om urkundskaraktären hos objekt av detta slag har länge uppmärksammats i tysk förfalskningsdoktrin och -praxis. Diskussionerna

[3] Se om den innebörd, som här ges rekvisitet fara i bevishänseende, nedan s. 246 not 18.

[4] *Ringa* med motiveringen, att inget tydde "på att de tilltalade begått gärningarna i avsikt att bereda sig själva ekonomisk vinning eller att åsamka skada eller olägenhet"; jfr nedan s. 257.

härom har nyligen lett till en betydelsefull lagstiftningsåtgärd.[5] Bakgrunden till denna lagstiftning skall här i korthet tecknas.

Ett av de mest omdiskuterade fallen i tysk förfalskningspraxis gäller ett missbruk med ett kontrollur, varigenom oriktig markering på en pappersskiva åstadkommits.[6] Weismann kommenterar fallet i en undersökning om urkundsförfalskningens reglering i ett strafflagsförslag,[7] där han ansluter sig till Bindings åsikt, att erkännandet av hålet (perforeringen) som urkund innebär djupast tänkbara misskännande av urkundsbegreppet.[8] I annat sammanhang utvecklar Weismann sin uppfattning i detta avseende. Han finner det logiskt omöjligt att inbegripa kontrollurskivan i urkundsbegreppet. Vem är dess utställare? En utställare är nödvändig för urkundskaraktären. Om vaktkonstapeln anses som utställare, är urkunden äkta. Men det är ju han, som är föremål för kontrollen. Är det uret som är utställare? Hur skall då äktheten bedömas?[9]

Weismanns uppfattning har vunnit gehör i praxis. Kienapfel omnämner dels en dom från år 1942 angående färdskrivardiagram,[10] dels en dom från år 1913 angående sifferskiva i kontrollur,[11] i vilka urkundsegenskapen förnekats. Den motivering, som därvid anförts, är att uppteckningarna inte utgör *Erklärungen*. Kienapfel framhåller att dessa avgöranden de lege lata måste anses träffande och dogmatiskt riktiga. Åsikten att en urkund utgör en förkroppsligad förklaring är numera klart hävdvunnen i såväl praxis som doktrin.[12] Kienapfel nämner även två nyare avgöranden, båda från år 1959,[13] där färdskrivardiagram inte ansetts skyddade genom stadgandet om Urkundenfälschung i StGB 267 §, och kommenterar:[14]

"Mit Recht. Der Fahrtschreiber registriert selbsttätig äussere Vorgänge während der Fahrt — Fahrtgeschwindigkeit, Bremsvorgänge, Beschleunigung, Haltezeiten — und macht sie in Form eines Diagrammes sichtbar. *Die Erklärung irgendeiner Person liegt darin nicht. Das Kernelement des Urkundenbegriffs ist nicht erfüllt.*"

5 Se Löfmarck SvJT 1970 s. 592 ff.
6 RG 34 s. 435.
7 Weismann ZStrW 31 s. 785.
8 Binding s. 184 not 4.
9 VD s. 336.
10 DR 1942 s. 1469; Kienapfel s. 169, där färdskrivardiagrammet karaktäriseras som "der Prototyp schutzwürdiger technischer Aufzeichnungen".
11 Das Recht 1913 N. 2361; Kienapfel s. 169 f.
12 Se ovan s. 57 f.
13 OLG Stuttgart NJW 1959 s. 1379 och OLG Hamm NJW 1959 s. 1380; Kienapfel s. 384.
14 Kienapfel s. 384 f.

Kienapfel klargör problemställningen på ett utomordentligt sätt.[15] Det gäller inte, vilket kunde ligga nära till hands att anta, ett ifrågasättande av urkundsegenskapen hos alla de handlingar och märken, som inte framställts av människohand utan med tillhjälp av olika slags tekniska anordningar.[16] Det råder numera, såväl i tysk som i andra länders doktrin, enighet om att urkundsbegreppet inte är avhängigt av sättet för framställningen.[17] Ansträngningarna att från urkundsbegreppet avskilja tekniska upptecknings har uppfattats som hävdande av ett krav på egenhändighet och därigenom blivit föremål för oberättigad kritik.

Kienapfel understryker att särgruppen tekniska upptecknings börjar först där *självständig automation* träder istället för teknisk skrivhjälp. Denna särgrupp kan indelas i två underavdelningar. Den första omfattar "automatische Aufzeichnungen", vilka kännetecknas av att mät- eller kontrollinstrumentet automatiskt fixerar ett värde, ett förlopp eller ett tillstånd på ett underlag. Som exempel anförs bl. a. färdskrivardiagram, kontrollskivor, elektroencefalogram (EEG) och elektrokardiogram (EKG). Den andra undergruppen utgörs av "automatische Anzeigen", varmed avses angivelser av instrument, som inte fixerar resultatet på nyssnämnda sätt utan endast gör detta avläsbart. Gas- och elmätare, taxameter, vägmätare och enkla vågar anförs som exempel på sådana instrument. De lege lata saknar enligt Kienapfel den förra gruppen urkundsegenskap därför att sådana upptecknings inte utgör *Erklärungen,* på sätt anförs i de av honom refererade domarna. Den senare gruppen brister i samma avseende men saknar dessutom den nödvändiga karaktären av förkroppsligande.[18]

Samson framhåller som ett villkor för urkundskaraktären att objektet utgörs av tecken, "die auf einen vom Aussteller gedachten Sachverhalt hinweisen". Så är tveklöst ej fallet beträffande helautomatiska upptecknings, vartill Samson räknar t. ex. kvitton från de moderna tankautomaterna. Beträffande delvis automatiska upptecknings, dit Samson hänför skivor i kontrollur, uppges urkundskaraktären vara beroende av huruvida den medverkande individen därur kan bestämmas eller ej. Har tjänstgörande nattvakter på ett patrulleringsområde varsin

[15] Kienapfel s. 164 ff.

[16] Om vikten av att avskilja frågan om fysisk befattning med materialiseringens tillkomst (egenhändighet) jfr ovan s. 43.

[17] Se härom nedan s. 109.

[18] Kienapfel s. 385: "Die *automatische Anzeige* — — — verhält sich zur automatischen Aufzeichnung wie das flüchtige Wort zur Schrift. Ihr fehlt die eigene körperliche Existenz".

nyckel, som gör olika slags märken, är dessa märken "verkörperte Gedankenerklärungen".[19]

Kienapfel framhåller vidare att kärnproblemet beträffande automatiska uppteckningar inte är begreppsfrågan utan straffskyddets utformning. Det väsentliga är inte huruvida automatiska uppteckningar kan innefattas i begreppet urkund utan omfattningen av skyddsbehovet beträffande sådana uppteckningar. Sammanfaller detta med det för urkunder stadgade skyddet? I förarbetena till de senaste tyska lagförslagen behandlas frågan om skydd för automatiska uppteckningar emellertid med huvudvikt på begreppsproblemet. Det ifrågasätts, huruvida manipulationer med instrument och uppteckningar resulterar i oäkta eller endast osanna produkter.[20]

Den inställning, som kommer till uttryck i de nya lagförslagen, innebär att den vedertagna äkthetsdefinitionen[21] överges eller åtminstone modifieras.[22] Som förfalskning betecknas beträffande automatiska uppteckningar även det fallet, att någon genom obehörig påverkan på apparaten eller dennas funktion utövar inflytande på upptecknings-resultatet. I lagtexten[23] heter det att detta fall skall anses likställt med framställande av falsk uppteckning, men enligt motiven är avsikten

[19] Samson s. 39 ff.

[20] Niederschriften 6. Bd. s. 173, 8. Bd. s. 23 f., 26, 30, 258 f., 13. Bd. s. 687 ff. Jfr Kienapfel s. 387 not 219.

[21] Se ovan s. 45.

[22] Jfr Schönke-Schröder s. 1398[36a], cit. ovan s. 60 not 7.

[23] E 1962 306 § (I E 1960 avviker texten något i redaktionellt hänseende): *"Fälschung und Unterdrückung technischer Aufzeichnungen.*

(1) Wer zur Täuschung im Rechtsverkehr

1. eine unechte technische Aufzeichnung herstellt oder eine technische Aufzeichnung verfälscht oder
2. eine unechte oder verfälschte technische Aufzeichnung gebraucht, wird mit Gefängnis bis zu drei Jahren oder mit Strafhaft bestraft.

(2) Ebenso wird bestraft, wer eine technische Aufzeichnung, über die er nicht allein verfügen darf, vernichtet, beschädigt, unbrauchbar macht, beiseite schafft oder unterdrückt, um ihren Gebrauch im Rechtsverkehr zu verhindern oder zu erschweren.

(3) Technische Aufzeichnung ist eine Aufzeichnung eines Messwertes, Zustandes oder Geschehenablaufs, die durch ein technisches Gerät ganz oder zum Teil selbsttätig bewirkt wird, den Gegenstand der Aufzeichnung allgemein oder für Eingeweihte erkennen lässt und zum Beweis einer rechtlich erheblichen Tatsache bestimmt ist, gleichviel ob ihr die Bestimmung schon bei der Herstellung oder erst später gegeben wird.

(4) Der Herstellung einer unechten technischen Aufzeichnung steht es gleich, wenn der Täter durch störende Einwirkung auf den Aufzeichnungsvorgang das Ergebnis der Aufzeichnung beeinflusst.

(5) Der Versuch ist strafbar."

härmed endast att undvika missförstånd; fallet omfattas i själva verket av det i lagtexten under (1) — se not 23 — angivna förfarandet.[24]

Den utvidgning av straffskyddet, som föreslås i lagförslagen, har emellertid inte ansetts kunna anstå till en kommande genomgripande strafflagsrevision. Den 1 september 1969 trädde en ny bestämmelse ikraft under 268 § i StGB.[25] Bestämmelsen rubriceras *Fälschung technischer Aufzeichnungen* och motsvarar i sak förslagens 306 § sånär som på dennas andra stycke.[26]

Den nya straffbestämmelsen kommenteras i 15:e upplagan av Schönke-Schröder. Där fastslås inledningsvis, att de i bestämmelsen skyddade objekten inte faller under urkundsbegreppet eftersom de inte utgör "von einer Person als Aussteller herrührende Gedankenerklärungen".[27] Om det i 268 § under (3) upptagna fallet, att någon påverkar själva apparaten eller dess funktion, anförs att ett sådant förfarande *inte* innebär framställande av en oäkta uppteckning;[28] oäkta är en automatisk uppteckning då den inte härrör från den tekniska framställningsprocedur, som den ger sken av att härröra från, eller då den i sitt föreliggande skick inte härrör därifrån.[29] Äkthetsbegreppet ges vidare en utvidgning ifråga om "zusammengesetzte technische Aufzeichnungen", vilken konstruktion här används på motsvarande sätt som beträffande urkunder.[30] Sålunda är det framställande av oäkta teknisk uppteckning att utbyta den vid ett elektrokardiogram fästade uppgiften om patientens namn mot en oriktig dylik uppgift.[31]

268 § täcker inte den gärningen att någon utan påverkan på apparaten eller själva upptecknings proceduren ger felaktiga förutsättningar för upptecknandet, såsom då någon medvetet felprogrammerar en datamaskin.[32]

Den tyska rättens förnekande av automatiska upptecknings urkundskaraktär med motivering, att dessa inte utgör *Gedankenerklärungen,*[33]

[24] E 1962 s. 482.
[25] Denna § hade stått tom sedan 1943 års revision; jfr nedan s. 263.
[26] Undertryckande regleras inte i 268 §; istället har 274 § utvidgats att omfatta även automatiska upptecknings.
[27] Schönke-Schröder s. 1415[1].
[28] Schönke-Schröder s. 1421[46].
[29] Schönke-Schröder s. 1419[32].
[30] Se ovan s. 59 f.
[31] Schönke-Schröder s. 1420[38].
[32] Schönke-Schröder s. 1420[39].
[33] E 1962 s. 481 ang. skydd mot missbruk med automatiska upptecknings: "Die Vorschriften über den Schutz von Urkunden taugen hierfür nicht; denn solche technischen Aufzeichnungen enthalten keine auf einen Aussteller zurückgehende menschliche Erklärung."

grundas på praktiska realiteter. Bestämmelsen i 267 § om Urkundenfälschung är, liksom sin svenska motsvarighet, utformad som ett skydd mot "äkthet" i en speciell betydelse. Denna utformning betingas just av objektets karaktär av mänsklig tankeförklaring: de beivrade missbruken är sådana, som rör uppgiften om förklaringens proveniens från en bestämd individ. Mot andra slag av missbruk har dessa objekt inte ansetts äga samma behov av straffrättsligt skydd.

De automatiska upptecknings arna har däremot ansetts kräva ett i viss mån annorlunda utformat skydd. Dels är det beträffande sådana inte proveniensen från en bestämd individ som är av betydelse (någon sådan kan överhuvud taget inte sägas föreligga), utan det väsentliga är upptecknings ens härkomst från en bestämd framställningsprocedur; dels anses dessa upptecknings ar dessutom kräva skydd mot missbruk, som består i störande av själva framställningsproceduren. Eftersom således skyddsbehovet vid dessa objekt inte är analogt med det, som föreligger beträffande mänskliga tankeförklaringar, har en särskild bestämmelse ansetts nödvändig.

Den svenske lagstiftaren har inte uppmärksammat väsensskillnaden mellan materialiseringar, som framställts av en människa medelst ett tekniskt hjälpmedel, och automatiska upptecknings ar. Den senare kategorien var vid tiden för denna lagstiftnings tillkomst ännu knappast aktuell. I kommentaren till brottsbalken anförs emellertid beträffande dessa slags objekt:[34]

"Urkundsbegreppet torde vara att fatta så vidsträckt, att det omfattar även på helt maskinell väg åstadkomma anteckningar. — — — Tidigare har ansetts, att urkundsbegreppet innefattar ett krav på bestämd språklig form. Detta krav är säkerligen uppfyllt även om kodbeteckningar användes. Man torde emellertid böra sträcka urkundsbegreppet längre och därunder inbegripa även grafiska framställningar, t. ex. kardiogram eller pappersremsa på vilken en självregistrerande barometer tecknar en kurva. Ett annat exempel är de markeringar, som s. k. färdskrivare på bil gör på ett i apparaten insatt diagramblad."

Kommentatorn ansluter sig alltså till den inställning, som enligt vad ovan anförts synes dominera i svensk praxis. Automatiska upptecknings ar hänförs till lagens urkundsbegrepp. Det konstateras att dylika upptecknings ar "härrör — — — från maskinen",[35] vilket dock inte föranleder något ifrågasättande av urkundskaraktären.

Huvudfrågan i Egedals tidigare härovan omnämnda artikel är be-

[34] BrB Kom II s. 58.
[35] BrB Kom II s. 58.

dömningen av missbruk, som består i manipulation med själva apparaten. Enligt Egedal bör sådana förfaranden inte rubriceras som urkundsförfalskning, eftersom en sådan bedömning inte är förenlig med lagens äkthetsbegrepp.[36] Samma ståndpunkt redovisas i brottsbalkskommentaren.[37]

Inställningen i tysk rätt i den nu berörda frågan rimmar väl med den här anförda grundsynen. De automatiska uppteckningarna har till funktion att upplysa om förlopp, värden, teoretiska samband o. d., vilka den mänskliga hjärnan inte utan maskinernas hjälp kan få tillgång till. Deras funktion är *inte* att ersätta mänskligt tal som meddelelsemedel. Till dessa uppteckningar finns en faktisk tilltro, som kan anses motivera straffskydd, men denna tilltro har en speciell grund, nämligen det förhållandet att maskiner inte "ljuger" i mänsklig bemärkelse.[38]

Den angivna grundsynen gör det befogat att hålla de automatiska uppteckningarna utanför det sökta objektbegreppet. Åtskilliga av de synpunkter jag redovisar beträffande de till detta begrepp hänförda objekten kan visserligen anföras även ifråga om automatiska uppteckningar. I vissa avseenden blir emellertid, som den tyska debatten illustrerar, bedömningen en annan.

Till urkundsbegreppet, tolkat som mänsklig tankeförklaring, kan hänföras uppteckningar, som framställts medelst den moderna teknikens mest avancerade "skrivhjälpmedel" (telex, teleprinter), men inte produkter av sådan apparatur, som *framställer* eller *bearbetar* information. Med denna tolkning av urkundsbegreppet aktualiseras frågan om särskild kriminalisering av missbruk med objekt av sistnämnda slag. Mot bakgrund av den pågående utvecklingen mot ett alltmer automatiserat samhälle synes en sådan kriminalisering starkt befogad. Automatiska uppteckningar ersätter i ökad omfattning mänskliga tankeförklaringar i omsättningslivet.[39] Inom rättslivet är en sådan övergång nu aktuell. Med införandet av ADB-systemet inom inskrivningsväsendet tillkommer en rad automatiska produkter av stor praktisk betydelse. Lagfartsbevis, pantbrev, gravationsbevis m. m. ersätts med utskrifter av till den

[36] Egedal SvJT 1960 s. 357 f.
[37] BrB Kom II s. 58.
[38] SOU 1969:9, ADB inom inskrivningsväsendet, s. 42 (beträffande de registerutdrag, som skall ersätta gravationsbevis m. m.): "Framställningsmetoden får anses garantera att utdragen korrekt återger registerinnehållet." Jfr nedan s. 70.
[39] I en artikel i tidskriften Juristnytt/Samhällsvetaren nr 12 år 1969 diskuterar Peter Seipel den kommande användningen av datamaskiner inom juridiken. Han förutskickar att "i växande utsträckning kommer handlingar att lämna myndigheter utan någon underskrift av en ansvarig tjänsteman" (s. 364).

centrala databanken anslutna radskrivare.[40] Inskrivningsregistrets uppgifter återges skriftligt på s. k. fastighetskort.[41] Sådana uppgifter kan erhållas vid de lokala inskrivningsmyndigheterna, liksom vid kreditinrättningar och hos kommuner,[42] genom utskrift på automatisk skrivmaskin eller avläsning på bildskärm.[43] Det är uppenbart att de sålunda framställda produkterna i lika hög grad som de till det gällande inskrivningssystemet hörande handlingstyperna kräver skydd mot missbruk.

Den tyska lagstiftningen bör kunna tjäna som utgångspunkt för en svensk reglering. I ett avseende kan dock möjligen den tyska bestämmelsen vara otillräcklig. Automatiska uppteckningar kan i brottsligt syfte effektivt utnyttjas genom missbruk, som består i felaktig programmering eller annat bibringande av felaktiga förutsättningar för upptecknandet. Som illustration kan anföras ett fall, där en kontorist vid ett sjukhus givit oriktiga tjänstgöringsuppgifter beträffande två vid sjukhuset anställda personer till den datacentral, där lönerna uträknades; liksom kriminaliseringen av bedrägeri inte ensam anses tillfyllest då en urkundsförfalskning varit medel härför, synes i detta fall utnyttjandet av datamaskinens lönebesked fordra särskild kriminalisering.

Jag kommer således fram till att en precisering till materialisering *av tanke* inte hävdas för urkundsbegreppet enligt gällande svensk rätt ifråga om automatiska uppteckningar. Praxis har hittills, med brottsbalkskommentarens stöd, gått i riktning mot en utvidgning av urkundsbegreppet till att omfatta även dessa, såsom skyddsvärda uppfattade objekt.[44] De lege ferenda kan dock en sådan utvidgning knappast godtas. En logisk-systematiskt riktig reglering kräver enligt min mening ett urkundsbegrepp, som endast omfattar mänskliga tankeförklaringar.[45] I engelsk rätt synes denna uppfattning vedertagen:[46]

[40] SOU 1969:9 s. 25.
[41] SOU 1969:9 s. 33.
[42] SOU 1969:9 s. 55.
[43] SOU 1969:9 s. 25.
[44] Med den gällande rättens reglering berör denna problematik således inte objektbegreppet utan närmast handlingsrekvisitets innebörd. Att jag ändå ansett det berättigat att behandla problemet i samband med urkundsbegreppet beror, förutom på den tyska rättens behandling av frågan, på att häri ligger ett väsentligt stöd för min uppfattning om objektbegreppets lämpliga utformning, vilken uppfattning kommer till uttryck i den här behandlade preciseringen till materialisering *av tanke*.
[45] Ragnemalm diskuterar (s. 42 ff.) huruvida automatiska uppteckningar kan utgöra *beslut* av myndighet. I det föregående karaktäriserar han beslut som *uttalande;* en automatisk uppteckning, t. ex. ett av en datamaskin framställt löneutbetalningskort, kan, anför Ragnemalm, sägas innefatta ett uttalande från den myndighet, som begagnat sig av den tekniska apparaten. — Förvaltningsrättsligt synes

"The real test of a document is whether it is a writing which conveys to the mind of all persons able to read it the same message of the spoken word. The message must emanate, or purport to emanate, from a human being; accordingly the "reading" on a gas meter, on a steam pressure gauge, on a thermometer, or such-like mechanical register, will not be a message which can be the object of forgery."

Law Commission röjer en viss tveksamhet beträffande den gällande rätten på denna punkt; förslaget innebär dock att automatiska uppteckningar skall ingå i förfalskningsbestämmelsens objektbegrepp.[47]

c) *Pengar och värdemärken.*

Ett krav på att en urkund skall materialisera *en tanke* innebär, som nedan skall visas, ett avskiljande av ytterligare några objektgrupper, nämligen pengar och värdemärken. Hur stämmer en sådan inskränkning med gällande rätt respektive med här anförd syn de lege ferenda?

I brottsbalken regleras förfalskning av pengar och värdemärken i 14:6 och 14:7, vid sidan om förfalskning av urkunder. SRK påpekar inledningsvis, att *penningförfalskning* i många lagar regleras i ett från dokumentförfalskning helt skilt sammanhang. Härom anför kommittén:[1]

"Delvis gör sig gällande den betraktelsen, att mynt och sedlar endast i ringa mån ha betydelse såsom bevismedel för ett föreställningsinnehåll som ligger utanför penningarnas egen beskaffenhet. Ett protokoll, ett intyg och även ett skuldebrev tjäna på ett utpräglat sätt att rikta tanken på ett förlopp eller ett rättsförhållande, som i och för sig är fristående från bevismedlet. Penningarnas särskilda utstyrsel förmedlar knappast något annat föreställningsinnehåll än att de tillhöra en viss kategori och tillkommit på behörigt sätt; även åt det sistnämnda ägnar man i det dagliga livet icke någon medveten uppmärksamhet."

Detta förhållande anser kommittén emellertid inte utgöra skäl för en reglering av penningförfalskning i ett från urkunds- och märkesförfalskning skilt kapitel. Släktskapen med värdemärken och med urkunder av typ aktiebrev, obligation och andra värdepapper understryks.

Däremot anför kommittén sagda förhållande som grund för att inte tillerkänna *värdemärken* egenskap av urkund. För dessa märken anges utmärkande att de,[2]

detta resonemang väl befogat; någon anledning att låta användningen av automatik inverka på beslutsbegreppet föreligger uppenbarligen inte där. I straffrättsligt hänseende finns däremot, som ovan framhållits, starka skäl att uppmärksamma skillnaden mellan mänsklig tankeförklaring och automatisk uppteckning.

[46] Russell s. 1219.

[47] Law Commission s. 17 och 26.

[1] SOU 1944:69 s. 248 f.

[2] SOU 1944:69 s. 258.

"fristående eller på visst sätt anbragta, omedelbart medföra en viss rättslig eller ekonomisk verkan. Denna knytes i omsättningen till själva märket och detta förmedlar sålunda i regel icke några föreställningar utöver sådana som hänföra sig till märket såsom föremål, att det är av viss art, valör o. s. v. och tillkommit i behörig ordning."

SRK:s formulering erinrar om det i äldre tysk doktrin framförda kravet på att en urkund skall bevisa "eine ausserhalb ihrer selbst liegende Tatsache".[3] Detta krav utvecklas först av Heusler, som använder det för att avskilja urkunder från syneobjekt.[4] Kravet upptas och omgestaltas sedermera av John,[5] vars ståndpunkt anammas av praxis. Istället för att avskilja urkunder från syneobjekt, vilken uppgift övertas av kravet på "verkörperte Gedankenerklärung",[6] utnyttjas kravet för att ytterligare inskränka urkundsbegreppet.[7] Samson, som undersöker detta krav, betecknar det som numera praktiskt taget enhälligt förkastat; den avgörande invändningen är att även en dispositivurkund endast bevisar det tankeinnehåll, som finns inlagt däri.[8]

SRK:s ovan citerade uttalande kan inte anses utgöra en tillfredsställande motivering för den genomförda systematiken. Inget försök görs att knyta an till skälen bakom kriminaliseringen eller på annat sätt styrka den anförda olikhetens relevans. Utvecklingen i Tyskland visar att denna skillnad inte duger som kriterium för en rationell avgränsning av förfalskningsobjektet urkund.

Det begrepp, som SRK valt som utgångspunkt för bestämmandet av objektet, *bevismedel*,[9] är inte ägnat att klargöra den erforderliga gränsdragningen mellan urkunder å ena sidan och värdemärken och pengar å den andra. Även de senare objekttyperna fyller en bevismedelsfunktion. Då jag här hävdar att det avgörande skälet för den gällande rättens systematik i detta hänseende är en skillnad i *funktion* mellan å ena sidan urkunder och å den andra pengar och värdemärken, är det därför

[3] Se Schönke-Schröder s. 1391[13].

[4] Heusler AcP 62 s. 241: "Augenscheinsobject ist eine Sache, deren zu verificierende Beschaffenheit oder Eigenschaft gerade den bestrittenen Punkt bildet, um den der Process geführt wird. Urkunde ist eine Sache, welche über den ausserhalb ihrer liegenden Streitpunkt Auskunft giebt."

[5] John ZStrW 4 s. 1 ff.

[6] Se ovan s. 57 f.

[7] Samson s. 29.

[8] Samson s. 31 f.; jfr Wendt AcP 63 s. 309.

[9] Se ovan s. 55.

[10] I tysk praxis har i fallet RG 62 s. 203 klart utsagts att gränsdragningen mellan urkunder och värdemärken skall ske med hänsyn till funktionen; se härom Kienapfel s. 146 f. Där sätts dock *betalningsmedel* och *bevismedel* i ett motsatsförhållande, som jag finner mindre riktigt.

inte denna bevismedelsfunktion som avses.[10] Istället åsyftas det förhållandet, att urkunder kräver skydd i sin funktion som meddelelsemedel, sin egenskap av *substitut för mänskligt tal,* medan pengar och värdemärken måste skyddas i sin funktion som *bärare av ekonomiskt värde.*[11] För de senare föreligger alltså en speciell kriminaliseringsgrund, som inte är identisk med de skäl, som enligt vad ovan anförts motiverar straffskyddet för urkunder.

Även till urkundsbegreppet hänförda objekt kan utgöra bärare av ekonomiskt värde: skuldebrev, växel, check, aktiebrev. Eftersom det ekonomiska värdet hos dessa objekt uttrycks som en tanke, vilken måste utläsas, är dock ett med hänsyn till meddelelsefunktionen utformat förfalskningsskydd fullt adekvat även för sådana handlingar.[12]

Funktionsolikheten måste beaktas vid utformningen av straffbestämmelserna.[13] I brottsbalken skyddas värdemärken och pengar i vissa avseenden annorlunda än urkunder, men SRK hänvisar därvid inte till funktionsskillnaden. Istället formuleras en rad "undantag", som gäller för värdemärken och pengar, från den för urkunder tillämpliga "huvudregeln". Sålunda betecknas mynt, även om det tillverkats av därtill behörig person,[14] som falskt om det inte uppfyller stadgade krav i fråga om vikt och halt:[15]

"För ett äkta mynt väsentligt är nämligen icke blott, såsom i fråga om urkunder och märken som avses i 7 §, dess skrift eller prägling innehållande vissa tecken utan även själva föremålets fysiska beskaffenhet".

Ett annat "undantag" påpekas vid märkesförfalskning: sådan förfalskning kan bestå i att ett redan använt värdemärke överflyttas till ett annat föremål.[16] I kommentaren till brottsbalken inbegrips detta i positiv materiell förfalskning som ett specialfall:[17]

[11] Om dessa två gruppers skilda funktioner som betalningsmedel se Jacobsen s. 185 f.

[12] Sedan Riksbankens utfästelse om inlösen borttagits kan sedlarna inte längre anses jämställda med skuldebrev eller check.

[13] Intresset av att pengars och värdemärkens funktion som bärare av ekonomiskt värde inte rubbas tillkommer inte i första hand allmänheten utan utgivaren.

[14] Om "huvudregeln" för urkunder i detta avseende se nedan s. 166.

[15] SOU 1944:69 s. 283.

[16] SOU 1944:69 s. 291; den systematiska osäkerheten illustreras av departementschefens uttalande (K. prop. 1948:80 s. 242): "Vad angår — — — fallet, att någon flyttar ett makulerat frimärke från en postbehandlad försändelse till en icke postbehandlad, synes det mig väl vara tveksamt huruvida, såsom kommittén anfört, eftergörande av frimärke föreligger, men då förfarandet i allt fall är att hänföra under någon av de i §:n beskrivna brottsliga gärningsformerna saknar frågan praktisk betydelse."

[17] BrB Kom II s. 93.

"I dessa fall får märket över huvud icke användas på nytt och det torde därför vara att anse såsom falskt".

Vidare förklarar kommittén att pengar inte, såsom urkunder, kräver skydd mot negativ materiell förfalskning,[18] samt att uttryckligt krav på "fara i bevishänseende" inte erfordras beträffande penningförfalskning.[19]

Det kan förefalla onödigt att fördjupa sig i de teoretiska olikheterna mellan objektgrupperna urkunder, värdemärken och pengar, eftersom brottsbalkens reglering i detta avseende inte synes erbjuda några gränsdragningsproblem. Detta är dock enligt min uppfattning berättigat därför, att insikt om den funktionsskillnad, som finns mellan materialiseringar av ekonomiskt värde och materialiseringar av tanke, är en förutsättning för en rätt förståelse av straffbestämmelsernas olikartade utformning.

Jag finner alltså, att den gällande rättens reglering ifråga om värdemärken och pengar bekräftar den ifrågasatta preciseringen till materialisering av tanke de lege lata, och att denna precisering i detta hänseende måste anses ge en lämplig avgränsning av objektbegreppet.[20]

2. Krav beträffande själva förkroppsligandet av tanken.

a) *Sättet för förkroppsligandet (behandlingen av bevismärken).*

De två typer av objekt, som SRK hänför till begreppet urkund, handlingar och bevismärken, skiljer sig åt genom det sätt, på vilket tanken förkroppsligas. Medan handlingar äger en bestämd språklig form saknar bevismärken sådan form, varför man inte genom läsning kan ta del av ett sådant märkes innehåll.[1] Agge ger följande beskrivning av denna olikhet:[2]

"Märket med sitt ytterst sammandragna språkuttryck eller rent symboliska teckeninnehåll avser att direkt och snabbt väcka en viss, relativt stereotyp association, medan urkunden med sitt relativt variabla innehåll appellerar till ett reflekterande studium av dess på språklig grundval utformade tankeyttring".

[18] SOU 1944:69 s. 282.
[19] SOU 1944:69 s. 283; härvid antyds dock en funktionsolikhet som motivering: "Det måste anses att varje förfalskning av penningar erbjuder en viss fara för missbruk, bland annat därför att penningarna till skillnad från de flesta urkunder äro användbara i var mans hand".
[20] Jfr motsatt uppfattning i det av Law Commission framlagda förslaget till ny engelsk förfalskningslagstiftning, nedan s. 86.
[1] SOU 1944:69 s. 257.
[2] Agge s. 149.

Enligt SLÄ var denna skillnad av systematisk betydelse.[3] Genom den enhetliga regleringen av handlingar och bevismärken har denna skillnad i sättet för förkroppsligandet däremot inte någon sådan betydelse i den gällande rätten.

I tysk förfalskningsrätt hör frågan om en urkund kräver bestämd språklig form till de mest omdebatterade. Å ena sidan hävdar vissa författare med skärpa ett krav på skriftlighet, trots att StGB inte övertagit det i förebilden, 1851 års Strafgesetzbuch für die Preussischen Staaten, förefintliga kravet härpå för urkundskaraktären. Till dessa s. k. traditionalister hör Binding,[4] P. Merkel,[5] Oetker,[6] Maurach[7] och Welzel.[8] Å andra sidan avvisas kravet på skriftlighet av de s. k. modernisterna, bland vilka kan nämnas Jagusch,[9] Weismann,[10] Ebermayer,[11] v. Olshausen[12] och Schönke-Schröder.[13] Modernisternas uppfattning är den, som bäst svarar mot inställningen i praxis. Till urkunder hänförs där även s. k. *Beweiszeichen,* varmed avses[14]

"solche mit einem Gegenstand fest verbundenen Zeichen, die geeignet und bestimmt sind, wenn auch nur mit Hilfe anderer Beweismittel oder Auslegungsbehelfe, über ihr Dasein hinaus eine Gedankenäusserung ihres Urhebers zu vermitteln und für bestimmte rechtliche Beziehungen Beweis zu erbringen".

Däremot inbegrips inte s. k. *Kennzeichen* i lagens urkundsbegrepp. Till denna grupp hänförs sådana märken, vilkas innehållna tankeyttring inte angår något rättsligt relevant förhållande utan blott tjänar till att skilja den betecknade saken från andra föremål.[15] Praxis' gränsdragning i detta avseende kritiseras starkt i doktrinen. Schönke-Schröder betecknar den som "praktisch undurchführbar".[16]

I arbetet på en ny tysk strafflag framlades år 1927 ett lagförslag med

[3] Se ovan s. 38.
[4] Binding s. 185.
[5] P. Merkel Urkunde s. 223 ff.
[6] Oetker s. 7 f.
[7] Maurach s. 424.
[8] Welzel 11. Aufl. s. 403.
[9] LK s. 492 f.
[10] VD s. 333 f.
[11] Ebermayer s. 419.
[12] Olshausen s. 1477.
[13] Schönke-Schröder s. 1390[7]: "Entscheidend ist allein, dass den genannten Zeichen wortvertretende Eigenschaft zukommt. Daher ist nicht erforderlich, dass die Erklärung in Schriftzeichen verkörpert ist."
[14] Schönke-Schröder s. 1394[22].
[15] Schönke-Schröder s. 1394[22].
[16] Schönke-Schröder s. 1394[22].

en urkundsdefinition, som uteslöt Beweiszeichen; offentliga sådana erhöll dock ett särskilt skydd.[17] I de senaste lagförslagen har Beweiszeichen uppställts som en självständig, med urkunder helt likställd grupp.[18] Den föreslagna lagtexten innehåller följande definition:[19]

"Beweiszeichen ist ein verkörpertes Zeichen, das zum Beweis einer rechtlich erheblichen Tatsache bestimmt und zu diesem Zweck hergestellt, ausgegeben oder an einer Sache angebracht ist und das die Beweisbestimmung sowie den, von dem es herrührt, allgemein oder für Eingeweihte erkennen lässt."

Enligt motiven inbegrips i detta begrepp åtskilliga Kennzeichen därigenom, att något krav på innehållen Erklärung inte uppställts. Det framhålls, att Beweiszeichen ersätter urkunder där snabbhet i omsättningen eftersträvas och att man med den föreslagna regleringen undgår den besvärliga gränsdragningen.[20]

Samson ställer sig kritisk till den sålunda föreslagna regleringen. Denna innebär ett beaktande både av det i doktrinen framförda kravet på skriftlighet och ett anammande av den i praxis visade tendensen till utvidgning av förfalskningsobjektet. Regleringen är en följd av att urkundsförfalskningens skyddsobjekt inte preciserats tillräckligt.[21] Vissa av de till Beweiszeichen hänförda objekten faller enligt Samson direkt under urkundsbegreppet, om detta utformas rationellt. Huruvida en i kod uttryckt eller förkortad förklaring bör tillmätas urkundskaraktär beror på graden av stabilitet hos tecknen och hos "nyckeln" till dessa tecken. En måttstock härpå utgör storleken på den införstådda kretsen. Tillräcklig stabilitet betyder att märket äger den *Perpetuierungsleistung*, som Samson anser grundläggande för skyddsbehovet mot förfalskning.[22]

Den norska lagens dokumentdefinition[23] — *Tilkjendegivende* — är så vid, att den inbegriper en stor mängd olika slags märken.[24] Tillkännagivandet behöver inte ske i skrift utan kan göras "paa anden Maade". Den danska strafflagen är i detta avseende betydligt mer restriktiv. En-

17 E 1960 s. 439 f.
18 Jfr Niederschriften 6. Bd. s. 153.
19 E 1960 304 § (2); motsvarar E 1962 304 § 2. (vissa redaktionella ändringar).
20 E 1962 s. 476.
21 Jfr ovan s. 30 not 8.
22 Samson s. 147: "— — — vielmehr kann nur unterschieden werden zwischen verkörperten Erklärungen, die die Perpetuierungsleistung erbringen, und solchen, bei denen das nicht der Fall ist." Jfr ovan s. 17 not 9.
23 Se ovan s. 58 not 22.
24 Se härom nedan s. 87. — Se om nummerskyltar på motorfordon som dokument rättsfallen Rt 1963 s. 1343, 1965 s. 706 och 1965 s. 911.

ligt lagens definition av dokument[25] måste tillkännagivandet vara skriftligt. Kravet på utförlighet har dock i praxis satts så lågt, att nummerskyltar på fordon, under förutsättning att utställaren funnits angiven, behandlats som dokument. Bevismärken i svensk rätts mening skyddas inte mot förfalskning. Hurwitz kritiserar starkt dansk rätts ståndpunkt härvidlag; det totala särskiljandet mellan dokument och märken betecknas som föråldrat.[26] Även Jacobsen ställer sig kritisk till denna uppdelning. Han framhåller behovet av straffskydd för bevismärken, vilka uppkommer till följd av en pågående "forfladigelse" av dokument, och föreslår en gränsdragning inom märkenas krets, varigenom vissa av dessa hänförs till det enhetliga objektbegrepp han förordar.[27]

Den svenske lagstiftarens ställningstagande i detta hänseende rimmar väl med den här företrädda grundsynen. En gränsdragning efter graden av utförlighet eller allmänförståelighet är inte förenlig med kriminaliseringsgrunden.[28] Varje materialisering av tanke äger teoretiskt förmågan att fungera som meddelelsemedel, oavsett hur tanken formulerats eller förkortats, och därför är skydd mot förfalskning principiellt befogat.[29] En gränsdragning med hänsyn till graden av allmänförståelighet måste bli både osäker och godtycklig.[30] Redan användningen av nationella språk utesluter stora delar av jordens befolkning från gruppen av "invigda". Ur systematisk-logisk synpunkt kan det inte anses riktigt att tillmäta sådana omständigheter relevans genom *objektrekvisitet*. En annan sak är, att meddelelseförmågans bredd kan tillåtas inverka på straffbarheten eller enbart på straffmätningen via ett vid sidan av objekt- och handlingsrekvisit uppställt rekvisit, om detta befinnes lämpligt för att ernå önskad kriminaliseringsomfattning.

En annan fråga, som rör det sätt på vilket förkroppsligandet av tanken skall ske, är huruvida endast med *synsinnet* förnimbara materialiseringar ingår i objektbegreppet.

[25] Se ovan s. 58 not 23.
[26] Hurwitz s. 124.
[27] Se ovan s. 41 not 3; om konsekvenserna av Jacobsens förslag se nedan s. 87.
[28] Jfr Agge s. 129: "Man måste — — — i princip giva de författare rätt, vilka hävda, att någon allmäntillgänglighet icke ligger i urkundens begrepp."
[29] Jfr Garçon T. 1 s. 535: "Le caractère plus ou moins secret des signes ne nous paraît avoir, non plus, aucune importance."
[30] Den flytande gränsen illustreras av järnvägsbiljetter; de delvis handskrivna utgör handlingar, de helt tryckta bevismärken. Se dock fallet NJA 1920 s. 41, där en delvis handskriven månadsbiljett betraktats som ett märke. Det synes logiskt nödvändigt att objekten, trots denna yttre olikhet, behandlas likformigt, som fallet är enligt BrB; se fallet SvJT 1959 rf. s. 36. Jfr Thyrén Utkast VI s. 49 f. och Agge s. 150 not 31.

Frågan har aktualiserats genom den tekniska utvecklingen. Numera kan en tanke förkroppsligas genom ljudupptagningar av olika slag (bandspelare, diktafon o. d.). För svensk rätts del är problemet löst av lagstiftaren. SRK deklarerar att begreppet handling (och därmed lagens urkundsbegrepp) innefattar diktafonrullar och talfilm.[31] [32]

Den tyska rättens urkundsbegrepp omfattar däremot endast sådana objekt, som uppfattas med synsinnet.[33] Schönke-Schröder framhåller att även ljudupptagningar fixerar Erklärungen men att för urkundsbegreppet väsentligt är

"das optisch-visuelle Verständnis ihres Inhalts".[34]

Behovet av straffskydd har emellertid blivit kännbart.[35] I motiven till de senaste lagförslagen framhålls:[36]

"Werden solche Tonaufnahmen im Rechtsleben dazu hergestellt, um rechtlich erhebliche Tatsachen zu beweisen, so stehen sie in ihrem Beweiswert den Urkunden nicht nach."

I den föreslagna lagtexten uppställs därför vid sidan om Urkunden, Beweiszeichen och technische Aufzeichnungen som särskilt skyddat objekt *eine in einem Tonträger oder in einem anderen technischen Mittel verkörperte Erklärung*.[37] Sådana objekt skyddas likformigt med Urkunden och Beweiszeichen.

[31] SOU 1944:69 s. 257; talfilm synes vara att karaktärisera som en "zusammengesetzte Urkunde" med den tyska terminologien; se ovan s. 59 f.
[32] Jfr begreppet *allmän handling* i TF: enligt nyare rättspraxis (RÅ 1965 ref. 25) inbegrips upptagningar av dessa slag däri. Jfr även SOU 1966:60, Offentlighetskommitténs förslag till ny lydelse av TF 2 kap. 2 §, motivering s. 130.
[33] E 1962 s. 479.
[34] Schönke-Schröder s. 1389[6].
[35] Jfr Gerstenberg NJW 1956 s. 540.
[36] E 1962 s. 479.
[37] E 1962 304 § 1. (motsvarar E 1960 305 §, där dock passussen "oder — — — Mittel" saknas): "Der Urkunde im Sinne des § 303 stehen gleich

1. eine in einem Tonträger oder in einem anderen technischen Mittel verkörperte Erklärung, die allgemein oder für Eingeweihte verständlich ist und den Erklärenden erkennen lässt und die zum Beweis einer rechtlich erheblichen Tatsache bestimmt ist, gleichviel ob ihr die Bestimmung schon bei der Erklärung oder erst später gegeben wird, — — —"

Beträffande den i 1962 års förslag tillkomna passussen "oder in einem anderen technischen Mittel" anförs (E 1962 s. 479):
"— — — die Technik ermöglicht auch die Fixierung von Erklärungen in der Weise, dass die Erklärung auf elektromagnetischem Wege auf Band genommen und das Band beim Durchlaufen durch ein Schreibgerät die Impulse für die Wiedergabe des Erklärungstextes in Maschinenschrift liefert. In einem solchen Falle ist die Erklärung weder in einem *"Tonträger"* noch in einer Schrift verkörpert. Ihr Schutz ist aber — — — gleichwohl geboten."

Ljudupptagningar innefattas inte i den schweiziska strafflagens urkundsbegrepp. Legaldefinitionen i 110 art. 5. upptar ett krav på skriftlighet. Schwander pekar på behovet att utfylla denna "lucka" i lagen.[38] Den nyligen ikraftträdda östtyska strafflagen innefattar däremot denna objektkategori.[39]

I den engelska rättens objektbegrepp, *document,* vilket inte definieras i lagen, innefattas inte materialiseringar, som uppfattas med hörseln. Enligt Kenny är document = *writing,* varmed avses[40]

"human speech expressed in a more permanent form than sound, and reaching the mind of the person to whom it is addressed by another sense than that of hearing."

En begränsning av straffskyddet till materialiseringar, som vädjar till mottagarens synsinne, kan knappast anses befogad. I dagens samhälle används och accepteras åtskilliga slag av självständiga tankeförmedlare, som med den moderna teknikens hjälp uppfattas med andra sinnen. Även *blindskrift* utgör en sådan typ av materialisering. Om objektet äger förmåga att självständigt fungera som meddelelsemedel för den innehållna tanken, är skydd mot förfalskning principiellt befogat.

Den svenska regleringen, som innebär att objekt av dessa slag inbegrips i urkundsbegreppet, är med här företrätt synsätt systematiskt mera tillfredsställande än den i Tyskland föreslagna regleringen. Ett skäl för att inte innefatta dessa objekt i begreppet urkund utgör för tysk rätts del det förhållandet, att urkundsbegreppet där anses innefatta ett krav på *Verkörperungswille;* ljudupptagningar o. d. anses dock böra skyddas oavsett förekomsten av sådan vilja.[41] Innebörden härav kommer att närmare diskuteras nedan.[42] Här skall endast konstateras, att ett krav på "förkroppsligandevilja" inte kan anses motiverat med hänsyn till skälen bakom kriminaliseringen, varför detta inte utgör något skäl mot ett inbegripande av ljudupptagningar o. d. i det enhetliga objektbegreppet de lege ferenda.

Schönke-Schröder hävdar i sin kommentar till den nya bestämmelsen om automatiska uppteckningar (268 §), att denna även avser ljudupptagningar.[43] Denna tolkning är anmärkningsvärd och knappast förenlig

[38] Schwander s. 452.
[39] DDR StGB Kom s. 278.
[40] Kenny s. 371.
[41] E 1962 s. 479 f.
[42] Se nedan s. 113.
[43] Schönke-Schröder s. 1417[17].

med den distinktion, som i motiven till de senaste lagförslagen görs mellan urkunder och automatiska upptecknings: avgörande är härvidlag karaktären av mänsklig tankeförklaring, som utmärker urkunder till skillnad från dylika upptecknings. Ur systematisk-logisk synpunkt torde ett sammanförande av ljudupptagningar och automatiska upptecknings inte vara lämpligt; dessa två objekttyper synes inte kräva skydd mot missbruk i samma avseenden.

b) *Graden av förkroppsligande (behandlingen av kontrollmärken).* I motsats till de ovan behandlade bevismärkena innefattas *kontrollmärken* inte i brottsbalkens urkundsbegrepp. Hur skiljer sig ett sådant märke från de objekt, som betecknas urkunder, och vad är skälet till att denna olikhet tillmäts systematisk betydelse?

Beträffande skillnaden mellan en urkund och ett kontrollmärke upplyser SRK att kontrollmärket i motsats till urkunden endast fungerar om det anbragts på ett annat föremål.[1] Som exempel på kontrollmärken anförs guld- och silverstämplar och justeringsmärken på mått och vikt. Sådana märken skyddas, i den mån de härrör från offentlig myndighet, i förslagets 12 kap. 7 § (SL 12: 7, BrB 14: 7). Av samma slag är enligt kommittén den i en särskild paragraf skyddade märkestypen konstnärssignatur[2] (förslagets 12 kap. 9 §, SL 12: 5, BrB 14: 5).

Gränsdragningen mellan urkunder och kontrollmärken enligt BrB synes inte vålla rättstillämpningen nämnvärda svårigheter. Att i några fall denna fråga blivit föremål för prövning av HD synes ha sin grund i ett enskilt motivuttalande. I anledning av ett remissyttrande över 1944 års strafflagförslag anför departementschefen, att under SL 12: 5 borde hänföras endast sådana fall, där någon olovligen förfalskar annans signatur.[3]

"Har åter någon helt oberättigat signerat en annans verk med sitt namn och innebär åtgärden fara i bevishänseende, kan ansvar ifrågakomma för osant intygande enligt 13:11 i departementsförslaget."

SRK konstaterar i sitt betänkande endast, att[4]

"om en konstnär skulle anbringa eller låta anbringa sin signatur å ett verk, som härrör från någon annan såsom upphovsman, detta utgör s. k. intellektuell förfalskning och icke blir straffbart enligt förevarande paragraf, som endast avser materiell förfalskning."

1 SOU 1944:69 s. 258.
2 SOU 1944:69 s. 300 f.
3 K. prop. 1948:80 s. 235.
4 SOU 1944:69 s. 302.

Däremot påstår kommittén inte, att detta utgör enligt förslaget straffbar intellektuell förfalskning, d. v. s. osant intygande, vilket vore oförenligt med den bestämning, som i förslaget ges begreppet urkund. Den bristande överensstämmelsen mellan departementschefens uttalande och SRK:s uppdelning av förfalskningsobjekten påtalas i följande båda rättsfall:

NJA 1951 s. 620:[5]
Åklagaren hade yrkat ansvar å innehavaren av en guldsmedsaffär för brukande av osann urkund för att denne — efter att ha å kontrollstämplat silverarbete borttagit tillverkarens namnstämpel och istället ditsatt sin egen — hållit arbetet till salu i sin affär.

RR ogillade åtalet, enär det inte förelåg en sådan urkund som avsågs i 13 kap. 11 § SL.

HovR fastställde RR:s dom.

RÅ sökte revision under anförande, att skilda motivuttalanden förelåg.

HD fastställde domslutet med motiveringen, att stämpeln närmast var ett kontrollmärke och som sådant inte av sådan offentlig art, som krävdes för tillämpligheten av 12: 7 och 9 SL.

NJA 1954 s. 364:[6]
Åklagaren hade yrkat ansvar å en konstnär bl. a. för signaturförfalskning för att denne utan tillstånd målat över signaturerna på två av honom köpta oljemålningar och istället ditsatt sin egen signatur.

RR ogillade åtalet med motiveringen, att gärningen inte utgjorde materiell förfalskning.

HovR, dit åklagaren fullföljt talan under yrkande om ansvar för osant intygande, fann att signaturer inte ingick i det för 12: 1 och 13: 11 SL gemensamma urkundsbegreppet och att därför sistnämnda stadgande inte var tillämpligt. RR:s dom fastställdes.

HD fastställde domen.

Trots att själva särskiljandet av de två typerna av förfalskningsobjekt, urkunder och kontrollmärken, inte vållar problem, har vid tillämpningen av bestämmelsen om kontrollmärkesförfalskning i praxis uppkommit vissa svårigheter, som synes vara att tillskriva det förhållandet, att SRK inte i sin motivering går närmare in på *funktionsskillnaden* mellan kontrollmärken och urkunder. Ett sådant problem aktualiseras i följande rättsfall:

[5] Jfr Strahl SvJT 1953 s. 573.
[6] Jfr Strahl SvJT 1960 s. 258.

NJA 1958 s. 401:
Åklagaren hade yrkat ansvar å P. och L. bl. a. för märkesförfalskning för att dessa överflyttat registreringsskyltarna från en bil till en annan.

HR, där P. och L. bestred ansvar på den grunden att registreringsskyltarna inte kunde sägas ha blivit falskeligen anbragta, fann skyltarna utgöra offentliga kontrollmärken. Genom deras anbringande på ett fordon, för vilket de inte var avsedda, hade fara i bevishänseende uppkommit. Båda dömdes för märkesförfalskning.

HovR fann i likhet med HR skyltarna utgöra offentliga kontrollmärken.

"Då under betingelser, som i förevarande fall föreligga, dylika registreringsskyltar överflyttats till annan bil utan att ny registrering berättigat därtill, har åtgärden inneburit, att skyltarna falskeligen anbragts å den andra bilen."

HR:s dom fastställdes i denna del.

P. och L. sökte revision under anförande, att de i och för sig haft rätt att åsätta bilar registreringsskyltar, varför anbringandet ej skett falskeligen i lagens mening. RÅ medgav de tilltalades revisionstalan och uppgav sig i ett yttrande för det första ej anse registreringsskyltar utgöra kontrollmärken, för det andra betvivla märkningens offentliga karaktär samt slutligen inte anse åsättandet ha skett falskeligen; då det ingått i P:s åtagande gentemot köparen att åsätta registreringsskyltar på den nya bilen, vore det tveksamt huruvida i detta fall kunde anses föreligga annat än en sådan s. k. intellektuell förfalskning, som inte är straffbar såsom märkesförfalskning.

HD ogillade den mot P. och L. förda talan med motiveringen, att anbringandet å bil av registreringsskyltar inte är att hänföra till offentlig kontrollmärkning.

Eftersom HD här inte ansett skyltarna utgöra offentliga kontrollmärken har frågan, huruvida anbringandet skett *falskeligen,* inte behövt upptas till prövning. Föredragande revisionssekreteraren, som däremot ansåg skyltarna vara av sådan karaktär, uttalade i det avseendet samma åsikt som de båda lägre instanserna: oavsett de tilltalades eventuella *behörighet* att utföra dylik märkning, måste denna anses ha skett falskeligen.

I motiven uppges vid märkesförfalskning ifrågakomma[7]

"I huvudsak samma former — — — som vid de förut behandlade arterna av förfalskning".

I det följande understyks behörighetens betydelse för äktheten på samma sätt som gjorts beträffande urkundsförfalskning:[8]

"Det som föranleder att märkningen är — — — falsk är att den icke utförts av därtill behörig person. Om en sådan person skulle utföra en kontrollmärkning på annat än föreskrivet sätt, t. ex. utan användande av föreskrivet red-

[7] SOU 1944:69 s. 290.
[8] Jfr SOU 1944:69 s. 264 f., varom nedan s. 165 ff.

skap, kan föreligga ett tjänstefel men icke något förfalskningsbrott. Vem som är behörig framgår av de bestämmelser, som gälla för varje särskilt slag av kontrollmärkning."

Härav kunde synas följa, att av behörig person utförd märkning alltid är äkta. SRK anför emellertid, att med dylikt eftergörande[9]

"är att likställa att någon överflyttar ett märke, som en gång blivit åsatt ett föremål och därmed upphört att rätteligen kunna användas för märkning, till ett annat föremål. — — — I dessa fall är icke någon behörig att använda märkena på nytt och den förnyade användningen utgör därför en förfalskning".

Åsikten att i ovan refererade fall skyltarna var falskeligen anbragta måste anses svara mot SRK:s i motiven ådagalagda mening.[10] RÅ:s uppfattning i frågan synes dock väl förklarlig med hänsyn till motivens utformning. Kommittén använder sig av belysande exempel istället för saklig motivering.[11]

SRK:s uraktlåtenhet att redovisa de skilda funktionerna medför, att olikheterna i straffskyddet beträffande urkunder och dit ej hänförliga märken inte får en tillfredsställande motivering. Förutom den av fallet NJA 1958 s. 401 illustrerade olikheten rörande betydelsen av behörighet gäller detta straffskyddets begränsning till offentlig kontrollmärkning,[12] kravet på att kontrollmärket skall ha anbragts för att förfalskningen skall anses fullbordad[13] och det förhållandet att kontrollmärkesförfalskning kan ske genom förfalskning av det märkta föremålet.[14] I sistnämnda hänseende hänvisar SRK endast till en "stadgad uppfattning".[15]

De för systematiken avgörande, skilda funktionerna hos urkunder respektive kontrollmärken klarläggs genom att karaktären av förkropps-

[9] SOU 1944:69 s. 291.

[10] Jfr fallet NJA 1949 C 187, där tt överflyttat guldkontrollstämplar från vissa föremål till andra.

[11] Om den osäkerhet som gränsdragningen mellan olika förfalskningsobjekt vållar anför Hurwitz (JFFT 1954 s. 288): "Ikke blot den bevisfunktion, som skulle vaere det centrale *faelles*element i dokument- og maerkeforbrydelsernas angrebsobjekt, er af tvivlsom karakter. Langt større tvivl og vanskeligheder frembyder *sondringen* inden for disse delikter mellem dokumenter og maerker."

[12] SOU 1944:69 s. 289.

[13] SOU 1944:69 s. 291.

[14] SOU 1944:69 s. 293.

[15] Ett uttalande om regleringen av missbruk med s. k. fasta märken i en särskild paragraf tyder på bristande insikt hos kommittén om funktionsskillnadens betydelse för systematiken: " — — — att hänföra dem under ett utvidgat urkundsbegrepp (1 §) skulle förefalla främmande och möjligen vara ägnat att fördunkla urkundsbegreppets innebörd." (SOU 1944:69 s. 304).

ligande närmare undersöks. Enligt SRK äger båda dessa objektkategorier förmåga att förmedla ett föreställningsinnehåll, som inte omedelbart framgår av ett betraktande av föremålet. Skillnaden i funktion har inte samband med sättet för förkroppsligandet. Avgörande är istället förkroppsligandets *fullständighet.*

För fransk rätts del formulerar Donnedieu de Vabres ett krav på att en urkund skall äga "un contenu intellectuel", vilket anges vara fallet då skriften innefattar "une expression de pensée *se suffisant à elle-même.*"[16]

Hos urkunderna i brottsbalkens mening är förkroppsligandet fullständigt; en sådan materialisering äger förmågan att *självständigt* förmedla hela föreställningsinnehållet. Inbegripandet av bevismärken i urkundsbegreppet är ur denna synpunkt följdriktigt. Sådana märken innebär ett fullständigt förkroppsligande; hela föreställningsinnehållet finns angivet däri, även om för *uttydandet* härav förhållanden utanför märket får betydelse.[17] Ett kontrollmärke, däremot, är inte självständigt i detta hänseende. Visserligen kan detta sägas i och för sig äga ett fullständigt föreställningsinnehåll: ett S-märke, som inte anbragts på någon elektrisk apparat, utsäger att det är ett för sådan märkning avsett märke. Endast *i kombination med det märkta föremålet* materialiserar emellertid kontrollmärket ett föreställningsinnehåll av det slag, som kräver skydd mot förfalskning.[18]

Kontrollmärken saknar alltså den *självständighet,* som är en förutsättning för funktionen som meddelelsemedel i omsättningen; de fyller inte den funktion, som bestämmelsen om urkundsförfalskning enligt den

[16] Donnedieu de Vabres Essai s. 68.

[17] SRK:s ståndpunkt (SOU 1944:69 s. 260, varom ovan s. 38) att urkundsbegreppet inte omfattar t. ex. papperslappar med enbart nummer, vilka kan köpas i allmänna handeln, är i linje med de åsikter, som i tysk doktrin anförts i anslutning till ett omdiskuterat rättsfall, RG 4 s. 3: Urkundskaraktär tillerkändes där vissa bleckmärken, som utnyttjades av en godsägare och dennes anställda som bevis för utfört arbete; se v. Buri GS 36 s. 194 f., GS 39 s. 36 ff. I dessa fall ligger förklaringsinnehållet inte i själva märket utan följer av en (tyst) överenskommelse rörande användningen.

[18] Weismann ZStrW 11 s. 27: "ist nicht *am* Gegenstand das Zeichen, welches dauernd die beweiserhebliche Erklärung in sich bewahrt, sondern ist *mit* dem Gegenstand ein Zeichen gemacht." Jfr Donnedieu de Vabres Essai s. 68.
En motsatt uppfattning anför Oetker (s. 126 ff.) beträffande konstnärssignatur; han hävdar, att en sådan utgör en förkortning av satsen "Jag, N. N., målade denna tavla", vilken sats han anser äga klar urkundskaraktär. Förkortandet bör inte innebära, att denna karaktär går förlorad. — Enligt min uppfattning är en konstnärssignatur inte en förkortad fullständigt förkroppsligad tanke utan endast en delvis förkroppsligad sådan.

angivna grundsynen är avsedd att säkra.[19] Brottsbalkens avskiljande av dessa objekt från urkundsbegreppet måste anses systematiskt riktigt. Beträffande kontrollmärken är intresset av att hindra missbruk ett annat än det, som föreligger beträffande urkunder: det är att möjliggöra en riktig bedömning av *det märkta föremålet*.[20] Ett märke angående äganderätt angår envar, som berörs av det sakrättsliga läget beträffande det märkta föremålet. För honom är det av vikt att märkets angivelse av detta läge stämmer med det verkliga förhållandet. Detta exempel är dock mindre lämpligt i avseende på BrB:s reglering, eftersom SRK i betänkandet undantar vanliga märken angående äganderätt från sin kategori kontrollmärken på den grunden, att sådan märkning "icke tillkommit i kontrollsyfte".[21] Som ett slags kontrollmärke, och därmed ett undantag från regeln att endast offentliga sådana skyddas mot förfalskning, synes kommittén däremot betrakta konstnärssignaturen, som fått en egen bestämmelse.[22] Straffbestämmelser om missbruk av signatur på konstverk motiveras av intresset att möjliggöra en riktig bedömning av det märkta konstföremålet. Det är inte upphovsmannaskapet till signaturen, som där står i centrum, utan upphovsmannaskapet till konstverket. Kriminaliseringsgrunden är beträffande dessa objekt inte densamma som för urkunder,[23] och följden härav är att behovet av straffskydd inte sammanfaller.

Det verkliga skälet till de avvikelser i förhållande till urkundsskyddet, som i brottsbalken föreligger ifråga om straffskyddet av kontrollmärken, är att märkets föreställningsinnehåll på sätt ovan framhållits inte ligger enbart i själva märket utan även i det märkta föremålet. Därigenom är det inte tillräckligt att genom straffbestämmelser garantera, att märkets ursprung anges riktigt. Istället är det *märkningens* riktighet, som skall garanteras. Bestämmelser, som syftar till att garantera riktigheten av olika slags märkning, finns utanför brottsbalken; främst märks 1960 års

[19] Enligt Schönke-Schröder (s. 1396[26]) är det utmärkande för urkunder att "ihre Gedankenerklärung vom Aussteller mit gleichem Beweiswert auch mündlich müsste abgegeben werden können"; så är inte fallet med osjälvständiga märken.

[20] Jag är sålunda inte enig med Hurwitz (JFFT 1954 s. 289): "Nogen klar, med henblik på strafansvaret for eftergørelse og forfalskning relevant sondring mellem bevismaerker og garanti-, kontrol-, ejer- og differentieringsmaerker m. v. kan ikke gives."

[21] SOU 1944:69 s. 290.

[22] Se ovan s. 80 not 2.

[23] Jfr Agges utlåtande i fallet NJA 1942 s. 559; det gäller att tillgodose allmänhetens intresse av konstlivets sundhet och konsthandelns pålitlighet, icke minst ur kulturell synpunkt, konstverks betydelse såsom kapitalplaceringsobjekt dock icke att förglömma.

lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk och 1960 års varumärkeslag. Det torde kunna ifrågasättas, om det är systematiskt riktigt att behandla vissa missbruk beträffande osjälvständiga märken i förfalskningskapitlet. För tysk rätts del förfäktar Kienapfel åsikten, att specialföreskrifter för olika typer av sådana märken är att föredra framför en reglering som förfalskningsbrott.[24] Thyrén motiverar en kriminalisering som förfalskning på följande sätt:[25]

"Missbruk af fabriks- och handelsmärken träffar ej mindre allmänheten, som bedrages i fråga om varans genom märket bevisade ursprung — således fides publica — än märkets rätte innehafvare, som kränkes i sin individualrätt."

Enligt min uppfattning är det tveksamt, om det angivna, allmänheten tillkommande intresset är av sådant slag, att särskild kriminalisering utöver de bestämmelser, som skyddar enskilda skadelidande, är erforderlig.

En helt annan inställning i detta hänseende redovisar Law Commission i sitt år 1970 framlagda förslag till ny engelsk förfalskningslagstiftning. Däri föreslås ett objektbegrepp, som omfattar[26] "all tangible things" alternativt en uppräkning av vissa typer av sådana föremål, vilken inte skulle begränsas till "documents". Därmed skulle, anför Law Commission",[27]

"the inherent difficulty of defining what is a document — — — take on a mainly historical interest".

Den motivering, som anförs för ett objektbegrepp, som går utöver "documents", är emellertid föga övertygande; det framhålls, att ett tredimensionellt föremål kan förfalskas lika lätt som en skrift och att det därför måste anses ologiskt att uppställa en straffbestämmelse för förfalskning av enbart "documents" utan motsvarande bestämmelse rörande förfalskning av andra föremål. Förslaget synes på denna punkt knappast väl genomtänkt.[28]

Det tyska begreppet Beweiszeichen innefattar sådana objekt, som enligt brottsbalkens terminologi utgör kontrollmärken.[29] Sådana skyddas

[24] Jfr Kienapfel s. 391 f.
[25] Thyrén s. 12.
[26] Law Commission s. 26.
[27] Law Commission s. 10.
[28] Jfr Griew Criminal Law Review 1970 s. 553.
[29] I E 1962 (s. 480) anförs om praxis' Beweiszeichen-begrepp: "Meist sind sie — — — für sich allein nicht verständlich, sondern empfangen ihren Sinngehalt erst in Verbindung mit der Sache, an der sie angebracht — — — werden." Detsamma gäller termen Beweiszeichen i schweizisk rätt (Schwander s. 455).

alltså i praxis som urkunder; undantagna är endast sådana märken, som kan betecknas som Kennzeichen.[30] I de senaste lagförslagen likställs kontrollmärken, under beteckningen Beweiszeichen, med urkunder. Kienapfel anför häremot en kritik, som väl rimmar med ovan angivna synpunkter: till gruppen Beweiszeichen blir att hänföra den grupp Kienapfel betecknar som *Sachbeschriftungen,* varibland Warenbeschriftungen utgör huvudkategorien. Sachbeschriftungen saknar den "autonome geistige Existenz", som motiverar straffskydd mot förfalskning.[31] Samson, däremot, vill tillerkänna konstnärssignaturer, exlibris och andra ägar- och härkomstmärken urkundskaraktär, om innebörden av märket inte är på särskilt sätt hemlighållen.[32] Schönke-Schröder förordar en gränsdragning inom de osjälvständiga märkenas krets efter förekomsten av bevismedelsfunktion;[33] till urkunder bör hänföras märken, som fyller en sådan funktion, t. ex. konstnärssignaturer, men inte sådana märken, som endast är avsedda att skydda den egna intressesfären, såsom t. ex. äganderättsmärken i böcker.

I dansk doktrin förordar Jacobsen en indelning efter samma principer, som anges hos Schönke-Schröder: blotta identitets- och kännetecken bör falla utanför urkundsbegreppet:[34]

"Den Erklaering, der indeholdes i saadanne Maerker, er rent ensidigt opstillet. Den er ikke Baerer af Ret eller Pligt, ej heller indeholder den nogen til Lov eller Aftale sig støttende Garanti. I Betydning kommer disse Tegn derfor ikke op paa Siden af de egentlige Bevismaerker."

För den norska rättens del hävdar Skeie, att dokumentbegreppet innefattar märken angående äganderätt.[35] Naerstad menar däremot, att sådana märken i regel faller utanför detta begrepp på den grunden, att de inte innehåller något tillkännagivande. Vissa äganderättsmärken får dock anses ha övergått till att utgöra bevismärken. Naerstads kriterium för denna gränsdragning, sedvanan, torde dock ur tillämpningssynpunkt vara vanskligt.[36]

Det kan vara befogat att göra en jämförelse mellan den grupp märken, som här betecknats som osjälvständiga märken, och den objekttyp,

[30] Se ovan s. 75.
[31] Kienapfel s. 118.
[32] Samson s. 146 f.
[33] Schönke-Schröder s. 1396[27]; jfr ovan s. 45.
[34] Jacobsen s. 195.
[35] Skeie s. 599 f.
[36] Naerstad s. 81 f.

som i tysk doktrin rubriceras zusammengesetzte Urkunden.[37] Beträffande de senare har ovan anförts, att det med hänsyn till skälen bakom kriminaliseringen är befogat att behandla syneobjektet som en beståndsdel i urkunden. Vid osjälvständiga märken kan inte samma betraktelsesätt anläggas. Det föremål, som märket anbringas på och vilket utgör en del av föreställningsinnehållet, kan inte ses som en beståndsdel i märket — bevismedlet.[38] Detta påpekas uttryckligen av SRK:[39]

"Det märkta föremålet utgör icke — — — någon del av det genom åsättande av vissa tecken framställda bevismedlet; detta består endast av de åsatta tecknen."

Lika lite som det osjälvständiga märket förmår fungera som substitut för mänskligt tal, kan märket i förening med det märkta föremålet göra detta. Ett fotografi i ett körkort fungerar endast som ett förkroppsligande av den i körkortet innehållna tanken i vad denna avser innehavarens utseende. Det kan därför ur skyddssynpunkt behandlas som en del av urkunden. Beträffande osjälvständiga märken är förhållandet omvänt. En kontrollstämpel på ett guldföremål ersätter en muntlig garanti angående *föremålets* kvalitet och utgör ur skyddssynpunkt en beståndsdel av detta föremål. Som ovan framhållits får detta avgörande betydelse för utformningen av straffskyddet.

Till urkundsbegreppet de lege lata hör således ett krav på att förkroppsligandet skall vara *fullständigt;* det får inte vara så, att tanken till någon del ligger utanför objektet.[40] Utifrån den här förfäktade grundsynen är ett sådant krav för objektbegreppet väl motiverat.

Av intresse i detta sammanhang är ett exempel, som anförs av Tore Strömberg.[41] En taxipassagerare, som efter körningen upptäcker att han glömt sina pengar hemma, skriver på chaufförens begäran sitt namn på en papperslapp. Strömberg menar, att en sådan lapp inte kan vara äkta eller oäkta, därför att den inte har något innehåll som genom namnteckningen återförs på den person, som bär det tecknade namnet. Skriver personen oriktigt namn kan därför ansvar för urkundsförfalskning

[37] Se ovan s. 59 f.
[38] Williams (MLR 11 s. 157) drar ur rättsfallet R. v. Closs, som rörde signatur å konstverk, slutsatsen: "If a thing is not otherwise a document, the addition of a name cannot make it one."
[39] SOU 1944:69 s. 293. Jfr Kienapfel s. 116 ff.
[40] Om skillnaden mellan osjälvständigt förkroppsligande och förkortat sådant se ovan s. 84.
[41] T. Strömberg s. 633 f.

inte ifrågakomma. Däremot kan Strömberg tänka sig att döma honom för osant intygande,

"låt vara att orden "intyg eller annan urkund" inte passa särdeles väl in på en lapp med enbart en namnteckning."

Det är emellertid att märka, att urkundsbegreppet är avsett att vara detsamma i 14: 1 och 15: 11. För urkundskaraktären krävs ett självständigt förkroppsligande av ett föreställningsinnehåll.[42] Papperslappen förkroppsligar inte någon föreställning. Om den betraktas separat saknar den mening. Endast i kombination med den person, som skrivit namnet, och i just detta konkreta sammanhang kan lappen bidra till uppväckandet av en föreställning, nämligen att denna person bär det tecknade namnet. Den fyller samma funktion som ett visitkort.[43] Lappens bristande urkundskvalitet har enligt den här anförda grundsynen sin förklaring i, att den inte är bärare av ett föreställningsinnehåll och därigenom inte kan fylla den kommunikationsfunktion som denna kriminalisering skall skydda. Skriver passageraren oriktigt namn förfar han uppenbarligen brottsligt, men hans brott riktar sig mot den vilseledde taxichauffören, på samma sätt som om namnet endast yttrats muntligen. Allmänheten berörs inte av hans gärning.

3. Krav på att den förkroppsligade tanken skall av visst, kvalificerat slag.

a) *Typicitet.*

I sitt arbete om förfalskningsbrotten, utkommet några år före SRK:s betänkande, förkastar Agge den metod med ett gemensamt begrepp för samtliga skyddade handlingstyper, som SRK sedermera begagnar[1]. Värdet av ett sådant begrepp är enligt Agge ringa. Istället finner han tillvägagångssättet vid utformandet av den då gällande rättens bestämmelser värt efterföljd; lagstiftaren hade där betraktat hela problemet ur praktisk synpunkt och tagit fasta på olika handlingars uppgift i rättslivet. Uppdelningen fyllde visserligen inte i alla delar nutidens praktiska be-

[42] Hafter s. 601 f.: "Die „Urkunde" verlangt eine Erklärung, nicht nur einen Aussteller."

[43] Schönke-Schröder motiverar dessa objekts avskiljande från urkundsgruppen på följande sätt (s. 1389[5]):
"Die Erklärung muss einen Inhalt haben, der über die blosse Aufzählung der Identitätsmerkmale ihres Ausstellers hinausgeht (Visitenkarte), da es sonst an einem selbständigen Merkmal der aus „Brief *und* Siegel" zusammengesetzten Urkunde fehlt."

[1] Agge s. 103, s. 120.

hov, men den var i och för sig väl ägnad att bibehållas vid en framtida reform[2].

En dylik uppdelning är enligt Agge en praktisk nödvändighet för teori och lagstiftning, och den står i en inre överensstämmelse med förfalskningsbrottens väsen, såsom han utvecklar detta. Det är enligt Agge just till urkundernas *typicitet,* d. v. s. varje urkundstyps speciella egenskap såsom rättssamfärdselns hjälpmedel, som de allmänna intressen hänför sig, vilka utgör dessa brotts skyddsobjekt[3] [4].

Som skäl för sin avvikelse från då gällande rätt i detta avseende anför SRK inte i första hand några principiella synpunkter på förfalskningsbrottet. Genom att införa en gemensam brottsbeteckning vill man uppnå dels, att det särskilda objektets art och inte dess tillhörighet till en viss, av rättsliga kännetecken urskiljbar grupp skall tillmätas betydelse och dels, att objektets art, i sin tur, bara skall utgöra en bland flera omständigheter av betydelse för en konkret gärnings straffvärdhet[5].

Vissa andra uttalanden av SRK kunde anses tyda på att den ändå delar Agges synsätt. Det framhålls att straffskydd mot förfalskning förutsätter att det skyddade föremålet typiskt någorlunda ofta begagnas som bevismedel; beträffande dessa "typiska bevismedel" är det av vikt att man kan lita på varje exemplar[6]. Detta anförs dock som motivering för valet av de olika huvudgrupperna av förfalskningsobjekt enligt förslaget; urkunden utgör ett sådant "typiskt bevismedel", syneobjektet däremot brister i detta hänseende[7].

I ett avseende innebär den nya lagstiftningen en utvidgning av objektet vid handlingsförfalskning, varigenom Agges ståndpunkt blir klart otillämplig de lege lata: kravet på handlingens karaktär av avsiktsurkund slopas. SRK anför härom, att en inskränkning till avsiktsurkunder vore omotiverad och mindre följdriktig;[8]

"Vilket brev som helst kan innehålla upplysningar om fakta som äro av en avgörande betydelse i någon rättslig angelägenhet, vare sig mellan korrespondenterna eller mellan andra personer, såväl i privata förhandlingar som inför rätta."

[2] Agge s. 122, s. 262.
[3] Agge s. 120; jfr ovan s. 13.
[4] Jfr P. Merkels urkundsdefinition (Urkunde s. 328):
"Im Strafrecht ist Urkunde ein Originalschriftstück, worin deutlich und anscheinend von einem dazu berufenen Aussteller Rechtsvorgänge, Geschäftsangelegenheiten, Zeugnisse, Urteile, Gutachten und dergleichen glaubwürdig bescheinigt oder festgestellt sind."
[5] SOU 1944: 69 s. 250 respektive s. 270 f.
[6] SOU 1944: 69 s. 248.
[7] Jfr ovan s. 55.
[8] SOU 1944: 69 s. 256.

Erkännandet av icke-avsiktsurkunder som förfalskningsobjekt innebär, att till lagens urkundsbegrepp inte kan anses knutet något krav på typicitet.

För en undersökning huruvida typicitetskravet utgör en riktig precisering av grundbegreppet materialisering de lege ferenda kan följande fråga formuleras: Föreligger endast beträffande vissa, såsom typiska ansedda tankematerialiseringar ett sådant behov av tilltro, som motiverar straffbestämmelser mot förfalskning?

Nödvändigheten av medelbar kommunikation är mest uppenbar inom affärslivet, där i stor omfattning olika standardiseringar, t. ex. växel, kontrakt o. d., utnyttjas. Det utmärkande för dessa standardiseringar är, att man genom att begagna sådana kan underförstå vissa omständigheter, som annars finge upptas i materialiseringen. Dessa omständigheter regleras istället genom det bakomliggande rättssystemets regler.

Med tanke på de frestelser och möjligheter till missbruk, som användningen av dylika standardiseringar erbjuder, är straffskydd naturligen starkt motiverat. Emellertid används för medelbar kommunikation otaliga materialiseringar, som inte kan grupperas efter typicitet. Alla standardiseringar har någon gång uppkommit ur sådana materialiseringar. Straffskydd är principiellt motiverat för att förläna tankematerialiseringar överhuvud taget samma tillförlitlighet som det talade ordet. En generell inskränkning av straffskyddet till vissa mer eller mindre standardiserade former av materialisering, vilket en inskränkning i avseende på *brottsobjektet* skulle innebära, är därför inte befogad. Den logiskt och systematiskt riktiga metoden är istället den, som brottsbalken erbjuder: att låta materialiseringens art vara en av flera omständigheter av betydelse vid prövningen av rekvisitet "fara i bevishänseende"[9].

b) *Bevisförmåga, bevisbetydelse, bevisbestämning.*

Vid undersökningen av, huruvida för urkundsegenskapen gäller några särskilda krav beträffande den förkroppsligade tanken — urkundens innehåll minus utställarangivelsen[1] —, har i föregående avsnitt ett tänkbart sådant krav avvisats, nämligen typicitet. De föreställningar, som ligger bakom uppställandet av ett dylikt krav, kan emellertid hänföras till en vidare problematik i avseende på objektbegreppet: frågan huruvida dit hör något krav på bevisförmåga, bevisvärde och/eller bevisbestämning.

[9] Se härom nedan s. 242.

[1] Jfr ovan s. 54 f.

I BrB 14: 1 andra stycket ges till ledning för förståelsen av lagens urkundsbegrepp några exempel:

"såsom urkund anses protokoll, kontrakt, skuldebrev, intyg och annan handling, som upprättats till bevis eller eljest är av betydelse såsom bevis".

Här fastslås den betydelsefulla avvikelsen från den äldre rätten, att straffskyddet inte längre är inskränkt till avsiktsurkunder. I sin motivering använder SRK formuleringen, att även *tillfällighetsurkunder* omfattas av straffskyddet[2].

Relativsatsen synes emellertid utsäga något mer än att karaktär av avsiktsurkund inte längre erfordras för straffskydd. Lagstiftaren tycks här uppställa ett positivt krav på en handlings innehåll, för att handlingen skall utgöra en urkund. Frågan om brottsbalkens innebörd i detta avseende kräver en utblick på motsvarande problematik i andra rättssystem. Det finns starka skäl att anta, att SRK här influerats av förhållandena i den tyska rätten, vilken i sin tur rönt påverkan från fransk rätt. Ett klarläggande av denna utveckling är nödvändigt för en rätt förståelse av det omdiskuterade kravet på bevisbetydelse och/eller bevisbestämning för urkundskaraktären.

Tyska StGB skyddade före år 1943 mot urkundsförfalskning endast offentliga urkunder samt sådana enskilda urkunder, som var av betydelse som bevis för rättigheter eller rättsförhållanden[3]. Förebilden, 1851 års Strafgesetzbuch für die Preussischen Staaten, hade i 247 § en definition av begreppet Urkunde, innehållande krav på sådan bevisbetydelse:[4]

"Unter Urkunde ist jede Schrift zu verstehen, welche zum Beweise von Verträgen, Verfügungen, Verpflichtungen, Befreiungen oder überhaupt von Rechten oder Rechtsverhältnissen von Erheblichkeit ist."

I motiven till StGB framhålls, att någon definition av urkundsbegreppet i lagen inte kan anses erforderlig, enär detta begrepp är "bekannt und feststehend"[5]. Att lagstiftarens förmodan, av Binding kallad "diese jämmerliche Stelle in den Motiven"[6], var i grund oriktig framgår av den oerhörda tankemöda, som i doktrinen nedlagts på frågan om *Beweiserheblichkeit*[7].

[2] SOU 1944: 69 s. 256.
[3] "eine solche Privaturkunde, welche zum Beweise von Rechten oder Rechtsverhältnissen von Erheblichkeit ist".
[4] Jfr Riedel GS 38 s. 534, Weismann ZStrW 11 s. 55.
[5] E 1870 s. 78.
[6] Binding s. 177 not 2.
[7] Jfr Ebermayer s. 418.

I anslutning till StGB:s ordalydelse fram till reformen år 1943 har av vissa författare hävdats, att något krav på bevisbetydelse för rättigheter eller rättsförhållanden inte ligger i själva urkundsbegreppet. Detta krav är istället utmärkande för en viss art av urkunder, ett "Artmerkmal". Bland företrädarna för denna åsikt, av Kienapfel kallad *differentieringsläran*[8], kan nämnas P. Merkel[9], Mommsen[10], v. Buri[11], Riedel[12] och Goldschmit[13]. I polemik mot dessa har andra författare framfört åsikten, att ett krav på bevisbetydelse ligger i själva urkundsbegreppet. För denna *definitionslära*[14], som alltså inte står i överensstämmelse med lagens dåvarande ordalydelse, uttalar sig bl. a. John[15], Binding[16], A. Merkel[17] och Heusler[18].

Kravet på *Beweisqualität*[19] har i tysk praxis alltsedan 1800-talets slut givits en dubbel innebörd: en urkund skall vara "geeignet und bestimmt" att tjäna som bevis. Detta dubbla krav, kallat *die Concordienformel,* fastslogs på ett för den kommande rättstillämpningen avgörande sätt i en dom år 1887.[20]

1943 års tyska strafflagsrevision innebar, att definitionsläran sanktionerades. I 267 § talas nu endast om "Urkunde". Någon materiell förändring av den gällande rätten innebar reformen inte i denna del, eftersom praxis redan stod på definitionslärans ståndpunkt[21]. Även efter reformen utnyttjas die Concordienformel allmänt av domstolarna. Kravet på bevisbestämning tolkas ibland rent subjektivt, ibland objektiverat subjektivt, d. v. s. som ett krav på *en i urkunden uppenbarad* bevisbestämning.

I de tyska strafflagförslagen av år 1960 och 1962 definieras begreppet urkund så, att det innefattar ett krav på bevisbestämning i rent subjek-

[8] Kienapfel s. 55.
[9] P. Merkel Urkunde s. 382 ff.
[10] Mommsen GS 36 s. 41 f.
[11] v. Buri GS 28 s. 28, GS 36 s. 173.
[12] Riedel GA 34 s. 159 ff.
[13] Goldschmit GS 55 s. 181 ff.
[14] Kienapfel s. 54.
[15] John ZStrW 4 s. 20 ff.
[16] Binding s. 221 f.
[17] A. Merkel s. 446 f.
[18] Heusler AcP 62 s. 288.
[19] Se ovan s. 45 om uppställandet av detta begreppselement.
[20] RG 17 s. 103; jfr Kienapfel s. 191 ff. (årtalet uppenbarligen fel angivet i referatet i RG). Denna formel hade tidigare använts av Preussische Obertribunal i ett berömt avgörande angående undertryckande av urkund, där tt var en av Bismarck förföljd greve v. Arnim (härom bl. a. v. Buri GS 28 s. 1 ff.).
[21] Kienapfel s. 326, Schönke Umgestaltung s. 137 f.

tiv, icke objektiverad bemärkelse[22]; denna bevisbestämning behöver dock inte ske redan vid utfärdandet[23]. I motiven anges att detta[24]

"entspricht der im geltenden Recht überwiegend vertretenen Auffaussung. Die blosse Beweiserheblichkeit genügt nicht."

För egenskapen av Beweiszeichen krävs däremot dels, att bevisbestämningen är i viss mån ursprunglig, dels att den är objektiverad[25]. För "eine in einem Tonträger — — — verkörperte Erklärung" är bevisbestämningskravet formulerat på samma sätt som beträffande urkunder[26].

I doktrinen har anförts starka betänkligheter mot uppställandet av det subjektiva kravet *bevisbestämning* för urkundskaraktären. Riedel framhåller, att urkunden bedöms utan hänsyn till förhållandena vid dess tillkomst och att därvid inte beaktas det ändamål, som fullföljdes vid framställningen; varje indragande av ett subjektivt moment i begreppet, såsom fallet är då bevisbestämning krävs, måste därför anses uteslutet[27]. Boerne och v. Buri hävdar, att en urkund måste igenkännas på sina yttre kännetecken[28]. Även Mommsen avvisar alla subjektiva moment i begreppsbestämningen. Som företrädare för differentieringsläran anser han bevisbetydelse endast vara ett Artmerkmal, utmärkande den i lagen (vid denna tid) särskilt nämnda gruppen av enskilda urkunder, och då enbart i objektiv bemärkelse. Begreppet urkund definierar Mommsen som "ein zu dauernder Erkennbarkeit vergegenständlichter Gedanke"[29].

Mommsens definition skiljer sig från de gängse urkundsdefinitionerna däri, att den inte bygger på grundbegreppet bevismedel[30]. Detta begrepp avvisas uttryckligen av Brodmann, som finner det direkt felaktigt att utgå därifrån vid bestämmandet av begreppet urkund; ett tings väsen bestäms inte av dess användning, tvärtom bestäms dess användning av dess väsen. Som överbegrepp sätter Brodmann istället uttalandet eller förklarandet av en tanke, och skriftligheten blir "artbildende Merkmal"[31].

22 Se ovan s. 58 not 20.
23 Jfr nedan s. 101 vid not 66.
24 E 1962 s. 478.
25 Se ovan s. 76.
26 Se ovan s. 78 not 37.
27 Riedel GS 38 s. 553.
28 Se ovan s. 78 not 37.
29 Mommsen GS 36 s. 41.
30 Typexempel på urkundsdefinitioner, som utgår från "bevismedel": John ZStrW 4 s. 28, Boerne GS 41 s. 383, Weismann ZStrW 11 s. 2.
31 Brodmann GS 47 s. 409 f.

Kienapfel visar, hur *bevismedelskaraktären* utgör tyngdpunkten i hela den tyska urkundsläran. I en dom år 1880 uttalar Reichsgericht[32]:

"Die Bedeutung der Urkunde besteht darin, dass sie Beweismittel ist."

I den ovan omnämnda domen av år 1887 heter det[33]:

"Da Urkunden im Sinne des Zivilrechtes und des Strafrechtes — — — Beweismittel sind — — — gehört es auch zum Wesen der Urkunde, dass sie zum Beweise einer Thatsache geeignet sei".

Urkundens bevismedelsegenskap hör alltsedan dess, konstaterar Kienapfel, till de obestridliga dogmerna i Reichsgerichts urkundslära; den utgör den mittpunkt, varifrån alla linjer utgår, vilka för till de olika begreppselementen, de olika urkundstyperna o. s. v.[34].

Uppställandet av ett krav på Beweisqualität som ett centralt element i begreppet Urkunde äger en intressant historisk förklaring, vilken relateras av ett flertal författare[35]. Det i 1851 års Strafgesetzbuch für die Preussischen Staaten upptagna kravet på bevisbetydelse för urkundskaraktären[36] var inte någon nykonstruktion utan en återspegling av det franska *faux*; kärnelementet i det begreppet är kravet på possibilité de préjudice, vilket är en motsvarighet till skademöjlighetskravet, *apta nocere,* det centrala elementet i det medeltida romanska förfalskningsbegreppet. Genom franskt inflytande kom detta krav att omplanteras i den preussiska strafflagens urkundsbegrepp genom följande resonemang:[37]
Faux = farlig sanningsförvrängning;
Farlighet = possibilité de préjudice, skademöjlighet;
Alltså är en skrift, vars förfalskande inte innebär skademöjlighet, ingen urkund. Skademöjlighet genom förfalskning föreligger alltid, då skriften är av betydelse som bevis för rättigheter eller rättsförhållanden;
Alltså är urkund varje skrift, som är av betydelse som bevis för rättigheter eller rättsförhållanden.

Weismann konstaterar, att resultatet av denna "glidning" blivit teoretiskt otillfredsställande; det ursprungliga kravet på ett begagnande, som innebar skademöjlighet, uppfattades som bestämningen av en egenskap, som tillkommer urkunden oberoende av dess användning. Detta är,

[32] Rspr 1 s. 401.
[33] RG 17 s. 105.
[34] Kienapfel s. 68 ff.
[35] Riedel GA 34 s. 162 ff., Weismann ZStrW 11 s. 53 ff., Kienapfel s. 27.
[36] Jfr ovan s. 92.
[37] Kienapfel s. 27.

menar Weismann, en omöjlighet, eftersom det inte finns något faktum, som inte under några omständigheter kan få bevisbetydelse[38]. Weismann framför tanken på att återvända till utgångspunkten, uppställandet av ett från objektrekvisitet fristående krav på skademöjlighet[39]:

"Überblickt man nun die Ergebnisse der Rechtsprechung und bedenkt die unsägliche geistige Mühe und Arbeit, die es gekostet hat, den enormen Scharfsinn, der in zahllosen Urteilen aufgewandt ist, die Frage der Beweiserheblichkeit und der Rechtserheblichkeit falscher Privaturkunden zu entscheiden, die oft ganz entlegenen Beziehungen auszuklügeln, in denen die Rechtserheblichkeit der Urkunde begründet sei, so wird man die Frage nicht unberechtigt finden, ob es nicht besser gewesen wäre, an dem althergebrachten und erst jüngst wieder in den Entwurf des *nordamerikanischen* Bundesstrafgesetzbuches aufgenommenen Erfordernis der Möglichkeit eines Schadens — — — festzuhalten, woraus jene unsicheren zweifelerregenden Tatbestandsmomente abgeleitet worden sind."

I fransk rätt är förhållandet i detta hänseende alltjämt det, som rådde vid tiden för det franska inflytandet på den preussiska strafflagen. Något krav på bevisbetydelse och/eller bevisbestämning inläggs inte i själva objektbegreppet, document.[40] Det ofta framställda kravet på att ett förfarande, för att utgöra straffbar faux en écriture, skall röra en *titre*[41], är inte någon förutsättning för egenskapen av document utan hänför sig enbart till det i lagtexten icke uttalade kravet på possibilité de préjudice[42]. Att detta rekvisit ansetts innefatta ett dylikt krav förklaras av flertalet författare med, att detta erfordras för en rimlig begränsning av den intellektuella förfalskningens kriminalisering; vid sådana förfaranden fungerar detta krav som en effektiv inskränkning av det straffbara området, medan det för materiella förfaranden anses sakna innebörd[43].

En mot majoriteten avvikande mening rörande kravet på bevisbetydelse hävdas av Donnedieu de Vabres. Denne frånkänner rekvisitet possibilité de préjudice all objektiv innebörd; kvar blir endast en dolus specialis, vetskapen om skademöjlighet. I objektbegreppet inlägger han krav

38 Weismann ZStrW 11 s. 58.
39 VD s. 343.
40 Garçon T. I s. 545 f.
41 Dalloz Faux en écriture s. 2^{14}: "Ne constituent pas — — — de faux — — — les écrits fabriqués qui ne font preuve que contre ceux qui les ont souscrits et n'établissent pas contre les tiers da vérité des mentions qu'ils contiennent."
42 Goyet s. 114, Vouin s. 360, Chappuis s. 20.
43 Dalloz Faux en écriture s. 2^{15}, Garçon T. I s. 547; jfr om innebörden av possibilité de préjudice i detta hänseende nedan s. 251 f.

på *valeur probatoire* och *portée juridique*[44]. Vissa uttalanden tyder emellertid på, att de Vabres synsätt inte är helt väsensskilt från den förhärskande meningen. Han framhåller, att den juridiska karaktären hos objektet, document, inte kan anges utan hänsynstagande till kravet på préjudice[45], och kravet på bevisbetydelse hos objektet betecknas även *préjudice de droit*[46].

Som i Weismanns ovan återgivna uttalande antyds[47] har anglosachsisk rätt inte något krav på bevisbetydelse eller bevisbestämning för objektkaraktären. Enligt Kenny's definition skall förfalskningsobjektet document enligt engelsk rätt endast förkroppsliga "a human statement", varmed avses "a message, proceeding or purporting to proceed from the human mind"[48]. Att något krav på bevisbetydelse inte ligger i själva objektbegreppet understryks av Kenny ytterligare i anslutning till kravet på att ändringen skall avse "a material part"[49]:

"But it is not necessary that the document, as falsified, should be such that if it were genuine it would have any effect."

Objektet writing i Förenta staternas Model Penal Code ges i section 224.1 (1) en innebörd, som inte rymmer något krav på innehållet ur bevissynpunkt[50].

Den norska strafflagen har i dokumentdefinitionen i 179 § ett krav på bevisbetydelse alternativt objektiverad bevisbestämning[51]. I 371 § straffbeläggs emellertid som ett lindrigare brott begagnande av falsk "skriftlig eller trykt Udtalelse" utan någon sådan begränsning[52].

[44] Donnedieu de Vabres Essai s. 67, 70 ff., 73 ff. Det senare uttrycket anges motsvara tyskans *Rechtserheblichkeit* (s. 91).
[45] Donnedieu de Vabres Essai s. 27 f.
[46] Donnedieu de Vabres Essai s. 167: "La notion d'un 'préjudice de droit' s'est cristallisée dans la definition du 'document', objet du faux: un écrit valant comme preuve, destiné ou apte à donner naissance à un droit." Se om Donnedieu de Vabres tolkning av kravet på possibilité de préjudice nedan s. 252, 267 f.
[47] Ovan s. 96; jfr även Kienapfel s. 171.
[48] Se ovan s. 58.
[49] Kenny s. 374.
[50] " 'Writing' includes printing or any other method of recording information, money, coins, tokens, stamps, seals, credit cards, badges, trade-marks, and other symbols of value, right, privilege, or identification."
[51] Se ovan s. 58 not 22.
[52] Norska strafflagen 371 §:
"Med Bøder eller med Fængsel indtil 6 Maaneder straffes den, som i retsstridig Hensigt udgiver eller paa anden Maade benytter som ægte eller uforvansket en eftergjort eller forvansket skriftlig eller trykt Udtalelse, der fremtraeder som umiddelbart hidrørende fra en bestemt Person, eller som medvirker hertil."

I den danska strafflagens dokumentdefinition finns ett krav på objektiverad bevisbestämning alternativt faktiskt bruk för bevisningsändamål[53]. Enligt Hurwitz omfattar bevisfunktionen[54]

"også bevisende virksomhed i handel og vandel uden for processforhold eller med andre ord enhver virksomhed, der er rettet på at overbevise en anden om en vis sammenhaeng af retlig betydning."

Beträffande det svenska rättsläget före 1948 års reform kan anföras följande:

De i SLÄ skyddade handlingstyperna kännetecknades av bestämda, objektivt iakttagbara egenskaper, vilka innebar en förmåga att fungera som bevis, om ock av ofullständigt slag, för någon omständighet i rättsligt eller utomrättsligt förhållande. För straffskydd krävdes dessutom, att handlingen var upprättad i avsikt att tjäna som bevis. Beträffande ett eventuellt generellt krav på bevisbetydelse för karaktär av skyddat objekt anför Thyrén[55]:

"Att vid sidan af de speciella reqvisiterna såsom generelt *objektivt* reqvisit uppställa något motsvarande den Tyska doktrinens "Rechtserheblichkeit" eller "Beweiserheblichkeit für Rechtsverhältnisse", är för den Svenska rättens räkning fullkomligt obefogadt. Den begränsning i denna riktning, som kan medgifvas enligt Svensk rätt, är uteslutande att härleda ur det *subjektiva* reqvisitet, den på praktisk nytta eller skada riktade afsigten;"

Thyrén antyder här, att ett dylikt generellt krav på bevisbetydelse kunde anses ligga i det i SLÄ vid sidan av objekt- och handlingsrekvisit uppställda kravet på, att gärningen skulle ha företagits "sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra". Emellertid var detta rekvisit, i likhet med den tyska rättens "zur Täuschung im Rechtsverkehr", rent subjektivt[56]; ett sådant subjektivt rekvisit kan inte rimligen anses rymma något krav på faktisk bevisbetydelse hos objektet.

I sitt eget lagförslag inlägger Thyrén varken något krav på bevisbestämning eller bevisbetydelse i själva objektbegreppet. Ordet urkund definieras enbart formellt (22 §):

"— — — huvudskrift, som genom underskrivet namn eller på annat sätt innehåller beteckning av utställaren."

53 Se ovan s. 58 not 23.
54 Hurwitz JFFT 1954 s. 287.
55 Thyrén s. 171 f.
56 Se nedan s. 248 f.

Istället uppställer han ett från objektet fristående krav på skademöjlighet, formulerat "är skada att befara av gärningen". Detta krav, som i motsats till SLÄ:s "sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra" och StGB:s "zur Täuschung im Rechtsverkehr" är av *objektiv* karaktär[57], saknas dock i 1 §, som behandlar förfalskning av allmän inneliggande urkund. Som förklaring härtill anför Thyrén att[58]

"gärningen är av den beskaffenhet, att faran synes utan vidare kunna presumeras."

Jacobsen, som behandlar Weismanns[59] och Thyréns åsikter ifråga om bevisbetydelsekrav i objektbegreppet contra skademöjlighetskrav, menar att Thyrén, trots sin uppenbara avsikt, inte lyckas införa ett från bevisbetydelsekrav befriat objektbegrepp; förslagets 3 § behandlar "enskild urkund, vilken tjänar till omedelbart bevis om rättighet eller om befrielse från skyldighet", och i 4 § skyddas "enskild urkund, vilken framstår såsom tillkommen för att tjäna till bevis". Härigenom kommer faktiskt, menar Jacobsen, urkundsbegreppet, såvitt avser enskilda urkunder, enligt förslaget att äga motsvarande begränsning[60].

Emellertid synes Jacobsen inte rätt uppfatta 6 § i Thyréns förslag:

"Den, som i annat fall, än i 1, 2, 3 eller 4 § sägs, brukar falsk urkund såsom äkta, straffes — — —".

Häri skyddas, utan hänsyn till beviskvaliteten, andra enskilda urkunder än avsiktsurkunder. Visserligen uttalar Thyrén härom[61]:

"Den här omtalade gärning är egentligen av förseelses natur och upptages endast för sammanhangets skull, för att visa hela omfånget av straffskyddet för skrift."

Icke förty innebär detta, att avsikten fullföljts.

Jacobsen anser det omöjligt att bygga förfalskningsbrotten på skademöjlighetsbegreppet[62]:

"Skademulighedsbegrebet kan kun føjes til som et for Forbrydelsesbegrebet overflødigt Appendiks og bør derfor udgaa."

[57] Thyrén Utkast VI s. 151; se nedan s. 249.
[58] Thyrén Utkast VI s. 152.
[59] Se ovan s. 96.
[60] Jacobsen s. 140 ff.
[61] Thyrén Utkast VI s. 163.
[62] Jacobsen s. 143.

Begreppet är, fortsätter Jacobsen, ur historisk synpunkt vilseledande, eftersom det har sin grund i bedrägeriuppfattningen. Thyréns förslag betecknas som ett försök att medelst en kompromisskonstruktion kringgå den abstraktion, som dokumentbrotten är uttryck för, och som erfarenheten visat vara en nödvändighet i rättslivet.

Innan jag söker närmare bestämma gällande svensk rätts ståndpunkt ifråga om bevisbestämnings- och bevisbetydelsekrav för urkundskaraktären, skall några allmänna synpunkter på denna problematik anföras.

Bevisbestämning och bevisbetydelse är uppenbarligen två helt skilda ting. Ett krav på bevisbestämning innebär ett krav på viss psykisk inställning hos avgivaren (avsiktsurkunder) eller hos någon, som efter avgivandet befattar sig med objektet; det är ett *subjektivt* krav. Bevisbetydelse, däremot, är något som *objektivt* tillkommer vissa objekt; dess förekomst kan konstateras utan hänsynstagande till avgivarens eller annans psykiska inställning.

Från tysk doktrin anfördes ovan ett flertal kritiska synpunkter på uppställandet av ett sådant subjektivt krav för objektkaraktären, som ett krav på bevisbestämning innebär. Denna kritik kan förefalla helt oemotsäglig. Emellertid är den subjektiva formuleringen uppenbarligen en följd av ett missförstånd. Som Jacobsen påpekar, har man med sådana uttryckssätt i själva verket avsett att uttrycka ett krav på, att objektet skall vara ägnat att utgöra fullt juridiskt bevis för sitt innehåll. Det har förutsatts att en handling, som framträder som bestämd till bevis, också verkligen är ägnad att tjäna som bevis[63], och man har inte insett, att förhållandena vid handlingens tillkomst inte nödvändigtvis påverkar dess formella framträdande:[64]

"Det naeste Skridt er at gøre Bestemmelse til Bevis til et begrebsmaessigt nødvendigt Moment, og dette fører saa til den største Urimelighed paa dette Omraade, idet nogle Forfattere proklamerer den subjektive Bestemmelse til Bevis som Dokumentets Vaesensmaerke. Den strafferetlige Teori konstruerer et Dokumentbegreb, som de positive Retsforfatninger optil Nutiden ikke kender, en Genstand der skal vaere bestemt til men ikke behøver at vaere egnet til Bevis."

Uppfattas kravet på bevisbestämning på detta sätt, en uppfattning som enligt min mening är mycket rimlig, framstår detta krav och kravet på bevisbetydelse som uttryck för samma ståndpunkt ifråga om förfalskningskriminaliseringens lämpliga omfattning. Det synes också stå klart,

[63] Jfr Weismann ZStrW 11 s. 56 f.
[64] Jacobsen s. 145 f.

att den subjektiva formuleringen inte kan anses ur teoretisk synpunkt tillfredsställande.

Utblicken på denna problematik i teori och lagstiftning visar på två olika lösningar. Den ena innebär, att ett krav på visst kvalificerat tankeinnehåll uppställs för själva objektkaraktären. Det andra alternativet är, att objektbegreppet inte förses med en sådan begränsning, men att den önskade inskränkningen av kriminaliseringen istället åstadkoms genom ett krav på att gärningen skall innebära risk för skada av något slag; ett sådant rekvisit måste då utformas objektivt.

När SRK slopar kravet på bevisbestämning, använder man sig av formuleringen att vid sidan av "avsiktsurkunder" även "tillfällighetsurkunder" skall skyddas. Termen "tillfällighetsurkund" utgör en översättning av tyskans *Zufallsurkunde,* varmed avses en urkund, som erhållit bevisbestämning av någon, som efter avgivandet tagit befattning med urkunden. Innebörden är att ett föremål, som inte är någon urkund, genom en viljeakt, som inte påverkar föremålets substans, förvandlas till en urkund[65]. Detta är den allmänt accepterade inställningen i tysk doktrin.[66] På liknande sätt är objektbegreppet uppbyggt i dansk rätt; ett faktiskt begagnande för bevisningsändamål gör ett icke-dokument till ett dokument[67].

Starka skäl talar emellertid för, att SRK inte avsett att genomföra utvidgningen av straffskyddet på det sätt, som användandet av översättningen "tillfällighetsurkunder" synes innebära.

Relativsatsen, i vilken sagda utvidgning uttrycks, har i den antagna lagtexten en något annan lydelse än i kommitténs förslag. SRK:s formulering är:

"evad den upprättats till bevis eller innehållet eljest är av betydelse såsom bevis — — —".

Kommittén säger sig därmed vilja understryka, att en skrift för att anses som urkund skall vara av betydelse genom sitt innehåll, d. v. s. genom

[65] Se t. ex. Schönke-Schröder s. 1392[14]. Hos Rigaux-Trousse finns däremot följande objektiva definition av "documents de hasard" (s. 68): "— — — qui peuvent, accidentellement, contenir la relation d'un fait pouvant avoir des conséquences juridiques et qui, pour cette raison, peuvent être propres à faire preuve".

[66] Kritisk är v. Buri (GS 39 s. 51), som anser att en sådan förvandling inte är möjlig utan ingrepp i föremålets substans.

[67] Hurwitz JFFT 1954 s. 287: "Efter strfl. 1930 § 171 omfatter dokumentbegrebet også rene lejlighedsdokumenter, f. eks. almindelige breve og postkort, der typisk er uden bevisfunktion, men hvis dokumentegenskab konstitueres ved skriftets konkrete benyttelse som bevis."

vad däri förklaras eller upplyses, inte genom den rent yttre beskaffenheten:[68]

"En förfalskning av en skrift som endast är av betydelse för utredning angående papperets kvalitet eller såsom jämförelsematerial vid handskriftsgranskning blir sålunda icke att hänföra till urkundsförfalskning."

Ordet "innehållet" slopas på inrådan av departementschefen, som inte finner detta uttryck erforderligt för det av SRK anvisade syftet. Däremot anses det kunna föranleda[69]

"den misstolkningen att handlingar, ifråga om vilka det ur bevissynpunkt uteslutande är av intresse att underskriften är äkta, icke skulle inbegripas."

Dessa motivuttalanden ställer onekligen relativsatsen i en belysning, som inte alls framgår vid ett studium av enbart lagtexten. Vad SRK haft för avsikt att uttrycka, och vad departementschefen inte avsett att i sak ändra, är inte ett krav på innehållets förmåga att fungera som bevis för något däri berört förhållande, utan endast att en handling, för att utgöra en urkund, skall äga ett föreställningsinnehåll, som är *minimalt meningsfullt*. Med Agges terminologi[70] har lagstiftaren i relativsatsen inte uttryckt ett krav på *materiell beviskraft*, d. v. s. tjänlighet som bevis om något (utanför urkunden såsom sådan liggande[71]) rättsligt relevant faktum; därmed avses istället ett krav på *formell beviskraft*, d. v. s. förmågan att bevisa det nakna faktum, att den i urkunden uttryckta förklaringen verkligen avgivits. Departementschefens motivering för slopandet av ordet "innehållet" sammanhänger uppenbarligen med det ovan påpekade[72] oriktiga bruket av beteckningen "innehållet" för enbart den förkroppsligade tanken, underskriften icke inbegripen.

SRK uppställer, till skillnad från den då gällande rätten, vid sidan av objekt- och handlingsrekvisit ett *objektivt* utformat krav: åtgärden skall innebära *fara i bevishänseende*. Om detta rekvisits innebörd anför kommittén[73]:

"Sådan fara kan naturligen icke föreligga om det förfalskade saknar all betydelse för bevisning. Stundom användes skriftlig form för meddelanden och förklaringar av skilda slag endast för att vinna större tydlighet eller för bekvämlighets

[68] SOU 1944: 69 s. 257.
[69] K. prop. 1948: 80 s. 226.
[70] Agge s. 104.
[71] Se ovan s. 72 ang. denna formulering.
[72] Se ovan s. 54 f.
[73] SOU 1944: 69 s. 268.

skull, t. ex. vid överbringande med posten eller medelst bud, utan någon tanke på att vad som skrivits skulle bevaras till framtida säkerhet. Förfalskning av dylika skrifter kan icke sägas medföra någon fara i bevishänseende, därest icke av särskild anledning blivit fråga om deras användning såsom bevismedel, s. k. tillfällighetsurkunder."

Detta innebär, att SRK i rekvisitet fara i bevishänseende inlägger *just det krav på bevisbetydelse,* som att döma av relativsatsen skulle ingå i själva objektrekvisitet. Ändringen i förhållande till SLÄ ligger inte i en utvidgning av förfalskningsobjektet till att omfatta även "tillfällighetsurkunder". Vad man i själva verket gör är att konstruera brottsobjektet på ett helt nytt sätt, som inte inbegriper något krav på beviskvalitet. Rekvisitet fara i bevishänseende övertar det tidigare till objektet knutna objektiva kravet på bevisbetydelse och det subjektiva kravet på bevisbestämning[74]. Ett belägg för att detta verkligen är SRK:s synsätt utgör ett uttalande av ledamoten Beckman över ett av kommitténs lagutkast[75]. I detta utkast var det objektiva rekvisitet formulerat "där fara är att annan genom förvanskning av bevisläge tillskyndas förfång". Objektet angavs som "handling, vilken genom sitt innehåll kan tjäna till bevis". Beckman anför:

"Fråga är om vilken-satsen — — — säger mer än som ligger i satsen "där fara är att annan genom förvanskning av bevisläge tillskyndas förfång"."

En annan antydan härom utgör departementschefens uttalande om inbegripandet av "tillfällighetsurkunder"[76]:

"Detta innebär icke så mycket en utvidgning av det straffbara området som fastmer en övergång till ett nytt system för bestämmande av dess gränser."

SRK:s kommentarer till rekvisitet fara i bevishänseende i betänkandet ger ytterligare stöd för uppfattningen, att något krav på innehållets beviskvalitet inte ligger i urkundsbegreppet. Förfalskning av dokument av

[74] Departementschefens motivering (K. prop. 1948: 80 s. 226) för att anse skrivande av missivbrev till tidningsinsändare i oriktigt namn utgöra urkundsförfalskning (i anledning av en framställning från Svenska Tidningsutgivarföreningen) ger stöd för denna uppfattning: "— — — ty även om den som förfalskat en insändare icke själv uppfattar handlingen såsom upprättad till bevis, måste han regelmässigt inse att den för mottagaren skall tjäna till bevis om vem som står för insändaren." Kravet på fara i bevishänseende är subjektivt täckt. Jfr betr. praxis fallet NJA 1957 s. 67, varom nedan s. 300.

[75] I skrivelse med anmärkningar till lagutkast 3, SRK prot. vol. 14.

[76] K. prop. 1948: 80 s. 225.

enbart historiskt intresse anges falla utanför bestämmelsen om urkundsförfalskning på den grunden, att rekvisitet fara i bevishänseende inte är uppfyllt.[77] Enligt den tyska teorien följer detta av, att Beweiserheblichkeit och sålunda urkundskaraktär saknas[78].

Thyréns lagförslag torde i detta hänseende ha varit vägledande för kommittén. Däri uppställs, som ovan framhållits, ett objektivt krav på skademöjlighet, medan objektet inte begränsas genom något krav på visst kvalificerat innehåll. Jacobsens invändning, att en sådan reglering innebär ett kvardröjande vid uppfattningen av förfalskning som ett slags bedrägeri[79], kan inte anses berättigad. Därmed avser Jacobsen uppenbarligen, att ett krav på risk för skada i bedrägeristadgandets mening inte kan förenas med uppfattningen av förfalskning som ett delictum sui generis. Som nedan i undersökningen av rekvisitet fara i bevishänseende närmare behandlas inlägger varken Thyrén eller SRK en sådan innebörd i det aktuella rekvisitet[80]. Enligt min uppfattning utgör emellertid inte heller uppställandet av ett krav på *risk* för skada å något individuellt rättssubjekts rättmätiga intresse, att insikten om förfalskning som ett från bedrägeri väsensskilt brott går förlorad[81].

Agge uttalar sig ifråga om det berättigade i ett krav på bevisbetydelse för objektegenskapen för Thyréns ståndpunkt. Han anför, att ett krav på materiell beviskraft[82] för urkundskaraktären knappast torde bidra till begreppets fasthet och praktiska användbarhet[83]. På ett annat ställe konstaterar han, att det är[84]

"mindre riktigt och fördelaktigt att fråga om själva urkundsbegreppet — som ju avser den äkta urkunden och dess objektiva betydelse i rättslivet — upptaga skademöjlighetsrekvisitet till behandling",

men att detta rekvisit kan få betydelse för de straffbara förfalskningshandlingarnas bestämmande och inbördes gradering.

Brottsbalkens reglering framstår som ett i viss mån ofullkomligt försök att undvika de misstag, varom den tyska rätten vittnar. Införandet av rekvisitet fara i bevishänseende har skapat en möjlighet att ernå en teoretiskt tillfredsställande reglering. Det innebär en återgång till det rätts-

[77] SOU 1944: 69 s. 268.
[78] John ZStrW 4 s. 31.
[79] Se ovan s. 99 f.
[80] Se nedan s. 255 ff., 259 f.
[81] Se nedan s. 272.
[82] Jfr ovan s. 102.
[83] Agge s. 104.
[84] Agge s. 119.

läge, som föregick den ödesdigra förskjutningen av bevisbetydelsekravet från det från objektegenskapen skilda *apta nocere* till själva objektbegreppet. Att denna systematik inte kommit till klart uttryck i lagtexten[85] torde kunna förklaras med, att man i mesta möjliga mån sökt ansluta sig till den äldre rätten; man har funnit det berättigat att föregripa rekvisitet fara i bevishänseende vid angivandet av brottsobjektet för att på så sätt kunna anknyta till den vedertagna utgångspunkten vid bestämmandet av förfalskningsobjekten, nämligen *bevismedel.*

Mommsens och Brodmanns kritik mot användandet av bevismedel som grundbegrepp vid bestämmandet av objektet[86] är enligt min uppfattning starkt berättigad. Valet av detta grundbegrepp måste ses i samband med äldre rätts regler om bevis i process; vissa typer av handlingar gällde enligt dessa regler som "fullt bevis". Härom anför Agge[87]:

"— — — i allmänhet kan man icke stanna vid en begränsning av urkundernas straffskydd till en dylik exklusiv grupp. Å andra sidan torde icke närmare behöva utvecklas, huru hart när omöjligt det måste te sig att för urkunder med en svagare, men dock betydlig beviskraft angiva någon viss grad hos denna, vid vilken straffskyddet bör upphöra."

Med den syn på skälen bakom kriminaliseringen, som jag tidigare utvecklat, kan "det ensidiga hävdandet av urkundens bevisande uppgift"[88] inte anses riktigt.[89]

Förmågan att fungera som meddelelsemedel för mänsklig tanke tillkommer varje materialisering därav, oberoende av tankens värde ur bevissynpunkt. Emot uppställandet av ett krav på beviskvalitet talar också, som Agge i det ovan citerade uttalandet framhåller, praktiska hänsyn: Weismann gör en befogad reflektion[90]:

"Wo wäre auch die Tatsache, von der es *undenkbar* wäre, dass sie nicht einmal unter irgend welchen Umständen rechtserheblich werden könnte!"

[85] Att praxis har vissa svårigheter att uppfatta denna systematik framgår av fallet NJA 1964 s. 142, där HR uppfattar brottsobjektet, en rapport från trafikkontroll, som en tillfällighetsurkund i den tyska bemärkelsen, medan HovR betraktar det som en avsiktsurkund enligt samma distinktion. HovR:s motivering är inte i linje med vad som här anförs såsom gällande rätts ståndpunkt: objektets bevisbetydelse uppfattas av HovR som ett kriterium på urkundskaraktären.

[86] Se ovan s. 94.

[87] Agge s. 117 f.

[88] Agge s. 108.

[89] Jfr Hurwitz' kritik av kapitelrubriken "Forbrydelser vedrørende bevismidler" i den danska strafflagen, JFFT 1954 s. 286 f: "— — — bevisfunktionen er ingenlunde altid det centrale i den funktion, som udøves af de dokumenter og maerker, hvorom der er tale."

[90] VD s. 343; samma åsikt Wendt AcP 63 s. 316.

Det kan vidare framhållas, att en gränsdragning efter materialiseringsinnehållets bevisbetydelse alltid blir mer eller mindre godtycklig. Urkundernas funktion i samhällslivet nödvändiggör emellertid att det inte får bero av tillfälligheter huruvida en viss materialisering äger skydd mot förfalskning eller ej.

I motiven till StGB framhålls, att det i doktrinen råder enighet om att[91]

"keineswegs jede Urkunde, in der weitesten Bedeutung des Worts, Gegenstand einer strafbaren Urkundenfälschung sein kann, und es ist daher auch nicht gerechtfertigt, wenn man jede Beschränkung des Verbrechens der Urkundenfälschung, welche auf den *Inhalt* der Urkunde sich stützt, als unrichtig bezeichnet hat."

Vad som enligt min uppfattning är oriktigt i den tyska regleringen är, att den önskade inskränkningen uppnåtts genom ett inskränkt objektbegrepp[92]. Detta bör istället ske genom uppställandet av ett i förhållande till objektet fristående rekvisit. Objektet bör inte ifråga om innehållet (det förkroppsligade) preciseras mer, än vad ovan ansetts erforderligt: det skall utgöra ett uttryck för mänsklig tanke.

C. Krav på att den angivne utställaren på visst sätt befattat sig med materialiseringens tillkomst.

De preciseringsmöjligheter, som i det föregående behandlats, har hänfört sig till utställarangivelsen respektive till det förkroppsligade eller, oegentligt uttryckt, materialiseringsinnehållet. Åtskilliga omdebatterade frågor har därvid kunnat behandlas. Emellertid kvarstår ännu vissa till brottsobjektet hänförliga problem. Som i det följande närmare skall belysas äger dessa problem ett teoretiskt samband: de rör samtliga *den angivne utställarens förhållande till materialiseringens tillkomst.* I föreliggande avsnitt skall undersökas, om det för bestämmandet av förfalskningsobjektet de lege lata respektive de lege ferenda är riktigt, att precisera grundbegreppet materialisering genom att uppställa krav beträffande detta förhållande.

De teorier, som här kommer att diskuteras, brukar i doktrinen inte framläggas i samband med fastställandet av objektbegreppet. I regel dis-

[91] E 1870 s. 79.

[92] Griew (Criminal Law Review 1970 s. 551) ställer sig kritisk mot de av Law Commission föreslagna distinktionerna mellan skyddade och oskyddade objekt och mellan olika typer av skyddade objekt efter "the social danger". Som dylikt kriterium är detta begrepp "as clumsy as it is inexplicit"; det involverar en rad olika omständigheter, som inte kan mätas och inte användas för att avskilja en objektgrupp från en annan.

kuteras dessa frågor i anslutning till handlingsrekvisitet; man inlägger varierande krav på samband angiven utställare — materialiseringstillkomst i begreppet "äkta urkund" och drar därifrån slutsatsen, att en gärning, varigenom bristande dylikt samband åstadkoms, kan vara att bedöma som förfalskning. Teorierna har ansetts röra *äkthetsbegreppet,* inte urkundsbegreppet. Men denna åtskillnad har inte alltid upprätthållits. Det har ifrågasatts om en materialisering, som p. g. a. bristande samband angiven utställare — materialiseringstillkomst är falsk, överhuvud taget är en urkund. Kienapfel, som betecknar förhållandet mellan äkthets- och urkundsbegreppen som "eigenartig und unerforscht"[1], anför som den ena ytterlighetsuppfattningen härvidlag Binding. Denne knyter samman äkthet och urkund genom att äktheten görs till centralt begreppselement för urkunden; en falsk urkund är överhuvud taget ingen urkund[2]. Den förhärskande åsikten i såväl praxis som doktrin anges dock vara, att äktheten inte är någon beståndsdel i själva urkundsbegreppet. Sålunda upptar den i tysk rätt vedertagna urkundsdefinitionen, die Dreielemententheorie, inte något krav på äkthet för urkundskaraktären. Däremot uppställs, som ovan framhållits[3], ett krav på att utställaren skall vara bestämbar. En anonym materialisering betraktas som en icke-urkund; en sådan materialisering kan varken vara äkta eller oäkta. Härigenom kommer rent faktiskt äkthetsfrågan att tillmätas betydelse för karaktären av urkund, nämligen på det sättet att en materialisering måste kunna konstateras vara antingen äkta eller falsk för att utgöra en urkund[4]. Kienapfel påpekar dock, att Reichsgericht aldrig uttryckligen konstaterat ett sådant samband mellan äkthet och urkundskvalitet. Som ett undantag till den underförstådda regeln betecknar han en dom av år 1894, vari det heter[5]:

"Ein wesentliches Begriffsmerkmal der Urkunde — — — bildet die Echtheit der Urkunde, dass heisst die Thatsache, dass sie mit dem Willen ihres angeblichen Ausstellers hergestellt oder doch wenigstens seinem Willen gemäss in den Rechtsverkehr eingetreten ist."

[1] Kienapfel s. 233.

[2] Binding s. 230; av samma åsikt är Widmann, varför dennes prövning av ev. krav på samband av här anfört slag för upphovsmannaskapet (i och för äkthetsprövning, jfr nedan s. 119) får avseende på själva urkundsbegreppet:
"Es ist einmal möglich, dass für die Ausstellereigenschaft eine rein physische Beziehung erforderlich ist, dass also als Aussteller nur der angesehen werden kann, der an der Urkundenherstellung durch eigene Körperbewegung beteiligt ist. Zum anderen ist aber auch denkbar, dass eine irgendwie geartete, geistige Beziehung für die Ausstellereigenschaft genügt." (Widmann s. 32).

[3] Se ovan s. 44 f.

[4] Se ovan s. 49, även not 5.

[5] RG 26 s. 271, Kienapfel s. 234 not 80.

Som Bindings motpol kan die Zweielemententheorie betecknas. Denna urkundsdefinition innehåller inte ens något krav på Ausstellererkennbarkeit, utan förekomsten därav blir av betydelse först då äktheten skall fastställas[6].

Redan det förhållandet, att vissa författare anser krav på samband av här anfört slag böra uppställas för karaktären av urkund, gör det berättigat att diskutera detta krav i anslutning till objektrekvisitet. Väsentlig är också den möjlighet metoden innebär att vinna klarhet beträffande förhållandet äkthet — urkund, en i doktrinen ofta försummad, ytterst betydelsefull fråga.[7]

1. Krav på fysisk befattning.

Till dem, som ser ett fysiskt samband mellan angiven utställare och materialiseringstillkomst som en förutsättning för urkundsegenskapen, hör Brodmann. Denne kräver, att den angivne utställaren *egenhändigt* skall ha förfärdigat åtminstone underskriften; har han inte det föreligger inte någon urkund[1]:

"Man wende mir nicht ein, dass ich hier den Begriff der Urkunde und den der Echtheit durcheinanderwerfe. Diese Begriffe sind nicht durcheinanderzuwerfen. Unter den Begriff Urkunde fällt eben nur die echte. Die unechte Urkunde ist gar keine Urkunde, sie erweckt nur den Schein einer solchen."

Brodmann betecknar sin egen åsikt om urkundens väsen som *naturalistisch*. Enligt denna är t. ex. tryckt skrift inte urkund, eftersom den inte till någon del är egenhändigt utfärdad[2]. Enig med Brodmann är i viss mån Fuhrmann, som dock endast tillämpar detta synsätt på sådana typer av handlingar, som brukar vara egenhändigt undertecknade[3].

Den åsikt nämnda författare företräder brukar kallas *die faktische Theorie* eller *die Körperlichkeitstheorie*[4]. Hit räknas även Frank, Pagel och Boldt. Dessa är ense med Brodmann om att äktheten beror av egenhändigheten. Frank och Boldt drar inte därav slutsatsen, att brist i egenhändigheten medför brist i urkundskaraktären.[5] Pagel däremot anser äktheten i denna bemärkelse utgöra en betingelse för urkundskaraktären[6].

6 Se ovan s. 45.
7 Jfr ovan s. 45, nedan s. 119, 143 ff.
1 Brodmann GS 47 s. 421.
2 Brodmann GS 47 s. 420 ff.
3 Fuhrmann s. 37 f.
4 En ingående analys och kritik av den faktiska teorien görs av Widmann s. 72 ff.
5 Frank StGB s. 581, Boldt DR 1941 s. 992 f.
6 Pagel s. 240 f.; jfr nedan s. 214 not 25.

Den faktiska teorien betecknas numera som föråldrad[7]. En annan åsikt har blivit förhärskande i tysk rätt, nämligen *die ideelle Theorie* eller *die Geistigkeitstheorie*. Enligt denna är äktheten ingen kroppslig egenskap hos urkunden utan ett andligt, ideellt förhållande. Ofta citerat är följande uttalande av Weismann[8]:

"Die Urkundenfälschung ist nicht „Missbrauch der urkundlichen Form", sondern einfach Täuschung über den Aussteller der Urkunde. Den Gegensatz zur Wahrheit des Inhaltes bildet nicht die Echtheit der Form, sondern die Echtheit des Ursprungs. Die Echtheit der Urkunde ist nicht die Echtheit der Form, nicht die Echtheit der urkundlichen Zeichen. Die Echtheit ist überhaupt keine körperliche Eigenschaft der Urkunde, sondern eine ideelle Beziehung, kein faktischer, sondern ein *Rechtsbegriff*."

Bland övriga författare, som uttalar sig för denna åsikt, kan nämnas Schönke-Schröder[9], Kohlrausch-Lange[10], Maurach[11], v. Liszt[12], Goldschmit[13] och Mommsen[14]. Den är även allmänt vedertagen i tysk praxis[15].

Äktheten i denna ideella bemärkelse tillmäts i regel ingen betydelse för själva urkundsegenskapen[16]. Att huvuddragen i den ideella teorien ändå ansetts böra återges här, beror på att denna teori utgör ett klart avståndstagande från det av vissa företrädare för den faktiska teorien hävdade kravet på samband mellan angiven utställare och materialiseringstillkomst för urkundskaraktären. En mera ingående undersökning av den ideella teorien hör dock hemma i avsnittet om handlingsrekvisitet[17].

Frågan huruvida brottsbalkens reglering avspeglar det synsätt, som i tysk doktrin betecknas die Geistigkeitstheorie, kan besvaras först i framställningen om handlingsrekvisitet. I undersökningen av brottsbalkens urkundsbegrepp finns dock anledning att konstatera, att till detta begrepp inte knutits något krav på fysiskt samband angiven utställare —

[7] Timpe påpekar att en så inskränkt tolkning inte är påkallad av rättssamfärdselns behov (s. 28).
[8] Weismann ZStrW 11 s. 34 f.
[9] Schönke-Schröder s. 1403[55].
[10] Kohlrausch-Lange s. 601 f.
[11] Maurach s. 429.
[12] v. Liszt s. 743.
[13] Goldschmit GS 55 s. 169 f.
[14] Mommsen GS 36 s. 55.
[15] Jfr Kienapfel s. 219 samt nedan s. 111 not 1.
[16] Jfr Weismann cit. ovan; Sparr, som delar den andliga äkthetssynen, hävdar dock att en falsk urkund inte är någon urkund, utan motsatsen därtill (s. 19). Samma ståndpunkt företräder Timpe (s. 23).
[17] Se nedan s. 167 ff.

materialiseringstillkomst. SRK talar på ett flertal ställen i sitt betänkande om tryckta handlingar som urkunder[18]. I lagtexten upptas aktiebrev och obligationer som exempel på handlingar, vilkas förfalskande kan vara att bedöma som *grov* urkundsförfalskning. De till urkundsbegreppet hänförda bevismärkena är sällan egenhändigt framställda eller ens undertecknade av den angivne avgivaren. Som ovan anförts[19] uppfattas begreppet urkund såsom innefattande även produkter av helt självständig automation. Något krav på egenhändighet innefattades inte heller i SLÄ:s olika skyddade handlingstyper. Om den regleringen anför Bergendal, att[20]

"även handlingar, som äro i sin helhet tryckta, kunna, om de likväl enligt allmänt bruk erkännas såsom bevismedel, vara förfalskningsobjekt; exempelvis må anföras lottsedlar, statsobligationer, räntekuponger till de flesta obligationer o. s. v."

Lika lite som ett krav på egenhändighet utgör en riktig precisering av grundbegreppet materialisering de lege lata, kan uppställandet av ett sådant krav för objektkaraktären förordas de lege ferenda. Materialiseringarna fyller den skyddsvärda funktionen som meddelelsemedel för mänsklig tankeyttring genom att de äger självständig existens; de förmår överbringa en människas tanke utan att denna människa behöver medverka vid själva överbringandet. Fysiska förhållanden vid materialiseringens tillkomst saknar betydelse för denna funktion. I ett högt utvecklat samhälle måste man kunna utnyttja materialiseringar, som inte framställts av den angivne utställaren själv utan med tillhjälp av mänskligt och/eller maskinellt redskap. Även sådana materialiseringar förtjänar därför den tillförlitlighetsgaranti, som förfalskningsbestämmelserna utgör. När jag ovan fann, att produkter av självständig automation bör falla utanför det de lege ferenda sökta objektbegreppet, motiverades detta inte av bristande egenhändighet utan därav, att sådana produkter inte materialiserar någon mänsklig tanke och därmed saknar just den funktion, som förfalskningsbestämmelserna skall skydda.

Konstaterandet att sättet för materialiseringens tillkomst saknar betydelse för den skyddsvärda funktionen leder inte bara till ett avvisande de lege ferenda av krav på egenhändighet vid bestämmandet av brottsobjektet. Samma ståndpunkt måste även intas vid bedömningen av det

[18] SOU 1944: 69 s. 249, 264, 273, 274.
[19] Se ovan s. 62 ff.
[20] Bergendal s. 234. Enligt Stjernberg (s. 61 f.) krävdes dock en underskrift i handskrift eller t. ex. facsimile.

fysiska förhållandets relevans för utformningen av handlingsrekvisitet; det blir därför anledning återkomma till dessa synpunkter nedan[21].

2. Särskilt om krav på fysisk befattning från den angivne utställarens sida i fall, där egenhändighet krävs enligt lag e. d.

Företrädarna för den ideella teorien uppställer vanligen följande tre villkor för att en urkund, som någon undertecknat med annans namn, skall vara äkta[1]:

1) Undertecknaren skall rättsligen kunna företräda namnbäraren, d. v. s. egenhändighet skall inte krävas för giltighet.
2) Namnbäraren skall ha för avsikt att låta sig företrädas, ej blott att låna ut sitt namn.
3) Undertecknaren skall ha för avsikt att företräda namnbäraren.

Hos de författare, som enligt vad ovan anförts[2] anser äktheten nödvändig för urkundskaraktären, innebär uppställandet av det första av dessa tre villkor, att ett krav på egenhändighet upprätthålls för här avsedda handlingars urkundskaraktär. Till samma resultat, hävdande av ett krav på egenhändighet för dessa objekts urkundskaraktär, kommer Schönke-Schröder genom att göra giltigheten till en förutsättning för den för urkundskaraktären erforderliga *bevisförmågan*[3]*:*

"Die Urkunde muss nicht eigenhändig unterschrieben oder mit einem Handzeichen versehen sein, sofern nicht unter dem Gesichtspunkt der Beweiseignung zu deren Wirksamkeit eigenhändige Unterschrift gesetzlich vorgeschrieben ist (z. B. Testament)."

SRK ger i sitt betänkande klart besked om att något sådant krav inte uppställs för lagens urkundsbegrepp. I anslutning till det nyinförda kravet på fara i bevishänseende anförs[4]:

"— — — kan straffbar förfalskning föreligga även om ett skuldebrev, kontrakt eller liknande handling icke kan åstadkomma den därmed avsedda verkan på grund av formfel, bristande samtycke av förmyndare eller annan dylik anledning."

Därmed är sagt att dylik brist inte påverkar karaktären av urkund.

SRK delar inte ens den för flertalet av den ideella teoriens förespråa-

[21] Se nedan s. 169.
[1] Så t. ex. Schönke-Schröder s. 1403[58]; även i praxis: RG den 9 december 1940, DR 1941 s. 992.
[2] Se ovan s. 107 ff.
[3] Schönke-Schröder s. 1392[17], även s. 1390[9].
[4] SOU 1944: 69 s. 268.

kare gemensamma åsikten, att bristande egenhändighet i fall, där sådan påfordras enligt lag e. d., gör urkunden *oäkta*. Kommittén framhåller att[5]

"varje samtycke av namnets rätte bärare utesluter förfalskningsstraff. Det kan härvid icke göra någon skillnad, om namnteckningen enligt särskilda rättsregler är ogiltig eller eljest obehörig, t. ex. då aktiebolagslagstiftningen i talrika fall fordrar att vissa handlingar skola undertecknas egenhändigt av styrelseledamöter eller andra eller då allmänna handlingar skola undertecknas av någon ämbets- eller tjänsteman personligen."

SRK:s ståndpunkt, att brottsobjektet bör omfatta även de här behandlade materialiseringstyperna utan någon begränsning till fall, där fysiskt samband angiven utställare — materialiseringstillkomst föreligger, måste biträdas mot bakgrund av den här förfäktade grundsynen. Den som olovligen ändrar i ett på grund av formfel (t. ex. bristande egenhändighet) ogiltigt testamente, rubbar dess funktion att överbringa en viss människas tanke och bör följaktligen i princip drabbas av förfalskningspåföljd. Handlingens uppgift att tjäna som lagenligt förordnande om arv är något utöver dess primära karaktär av materialiserad tanke. Det kan vara befogat att från straffbarhet utesluta en konkret gärning därför att ett sådant ogiltighetsskäl föreligger. Detta måste dock lagtekniskt regleras på annat sätt än genom ett inskränkt brottsobjekt. Enligt brottsbalken kan i sådana fall straffbarhet vara utesluten genom att kravet på fara i bevishänseende inte anses uppfyllt (jämför "kan" i kommitténs uttalande på s. 268 i betänkandet, cit. ovan).

Frågan om den civilrättsliga giltighetens betydelse för äktheten hänför sig till utformningen av handlingsrekvisitet[6]. Här skall blott konstateras, att SRK:s uppfattning i detta hänseende måste biträdas av samma skäl, som ovan anförts mot ett till nu ifrågavande handlingstyper begränsat krav på egenhändighet för själva urkundskaraktären. Bristande fysiskt samband rubbar inte meddelelsefunktionen hos dessa handlingar, och åstadkommandet av bristande sådant samband behöver därför inte beivras genom förfalskningsbestämmelser.

3. Krav på befattning i andligt avseende.

Den ideella teorien innebär, att kravet på fysiskt samband angiven utställare — materialiseringstillkomst avvisas. Istället hävdas ett krav på *andligt* samband i detta hänseende. Primärt anförs detta krav som en förutsättning för äktheten; en materialisering, vars utställare inte står i

[5] SOU 1944: 69 s. 262.
[6] Se härom nedan s. 169 ff.

visst, ideellt förhållande till materialiseringens tillkomst, är oäkta. Kravet får alltså avgörande betydelse för utformningen av handlingsrekvisitet[1].

En konsekvens för objektbegreppet av brytandet med den formella teorien utgör emellertid det i tysk doktrin hävdade kravet på *förkroppsligandeavsikt* för objektkaraktären. Kravet på egenhändighet har ersatts med ett krav på att objektet, för att utgöra en urkund, skall ha tillkommit genom eller med stöd av en viljeakt från den angivne utställaren. I motiven till det senaste tyska strafflagförslaget anges ett krav på "Verkörperungswille" som vedertaget i den gällande rättens urkundsbegrepp[2]:

"— — — die Entstehung einer Urkunde zwar nicht immer einen Beurkundungswillen, stehts aber einen Verkörperungswillen des Erklärenden voraussetzt. Die körperliche Festlegung der Erklärung muss vom Willen des Erklärenden getragen sein, der dadurch zum Aussteller der Urkunde wird."

I doktrinen förklaras detta krav på något olika sätt. Jausch formulerar det som en följd av det primära begreppselementet Erklärung[3]:

"Eine Erklärung gibt nur ab, wer den *Erklärungswillen* hat. Daher muss hinter jeder Erklärung ein Bezeugungswille stehen. Sie wird gegeben, um der verkörperten Gedankenäusserung das Gewicht des Ausstellers als des Erklärenden zu verschaffen. Fehlt es an diesem Willen oder an seiner körperlichen Ersichtlichkeit, so liegt keine Urkunde vor."

Jagusch' formulering överensstämmer med det av v. Buri uttalade kravet på, att i en urkund "ein Wille — — — vergegenständlicht wird"[4]; en urkund föreligger[5]

"sobald der Aussteller in überlich Form mit Bewusstsein irgend eine Thatsache in derselben constatirt hat."

Binding uppställer ett krav på "Ernstlichkeit" för egenskapen av äkta urkund och därmed, med dennes ståndpunkt[6], för egenskapen av urkund[7]:

[1] Se nedan s. 167 f.
[2] E 1962 s. 479; detta anförs i anslutning till det föreslagna stadgandet om skydd för ljudupptagningar; beträffande dessa anges något krav på förkroppsligandeavsikt inte böra uppställas, eftersom upptagningar som tillkommit utan dylik avsikt från den talandes sida faktiskt tillmäts bevisvärde i rättslivet. Se ovan s. 79.
[3] LK s. 484.
[4] v. Buri GS 39 s. 41.
[5] v. Buri GS 28 s. 33.
[6] Se ovan s. 107.
[7] Binding s. 207.

"Die verlangte Ernstlichkeit bezieht sich nur *auf den Willen, zu erklären oder zu bekunden, was geschrieben steht.*"

Hos åtskilliga författare kommer inställningen till kravet på förkroppsligandeavsikt endast till uttryck vid behandlingen av den praktiskt betydelsefulla frågan om *avskrifters* urkundskvalitet. Den i tysk doktrin och praxis förhärskande uppfattningen är att enkla, d. v. s. vanliga ovidimerade avskrifter inte utgör urkunder därför att de inte är "verkörperte Erklärungen" utan endast *reproduktioner* av sådana[8]. Undantagen från denna huvudregel sammanfattas i en dom av år 1947, vari konstateras, att avskrifter är att likställa med original då[9]

"die Abschrift kraft gesetzlicher Bestimmungen an die Stelle der Urschrift tritt oder wenn die Abschrift als die von dem angeblichen Aussteller herrührende Urschrift ausgegeben oder unter Umständen verwendet wird, die den Anschein erwecken können und sollen, als sei die Abschrift von dem Aussteller der Urschrift oder doch wenigstens mit seiner Zustimmung zu dem Zwecke hergestellt worden, im Rechtsleben als Ersatz der Urschrift zu dienen."

Samma ståndpunkt ifråga om avskrifters urkundskaraktär hävdas hos Schönke-Schröder. Den utgör där en konsekvens av den syn, som anläggs på förfalskningens väsen; vad som skall skyddas är det bevisvärde en urkund äger i rättssamfärdseln, och detta bevisvärde grundas på att bakom urkunden[10]

"ein bestimmter Aussteller als Garant steht und die Urkunde diesem gegenüber ein wirksames Beweismittel bildet".

Kravet på förkroppsligandeavsikt blir ett annat uttryck för kravet på bevisbetydelse, närmast i dettas subjektiva utformning, *bevisbestämning.* I en artikel rörande den år 1943 genomförda revisionen av den tyska förfalskningslagstiftningen framlägger emellertid Schönke en helt motsatt syn på denna fråga. Vid revisionen bortföll, som ovan anförts[11], kravet på Beweiserheblichkeit för enskilda urkunder i 267 §, vilket krav utgjort ett huvudargument mot erkännandet av enkla avskrifter som förfalskningsobjekt. Schönke förklarar sig här beredd att förkasta även kravet på förkroppsligandeavsikt[12]:

"Es erscheint fraglich, ob es für den Urkundenbegriff nicht ausreichend ist, dass die Urkunde eine Gedankenerklärung enthält, unabhängig davon, ob sie selbst

[8] Maurach s. 428, LK s. 496, Frank StGB s. 572.
[9] NdsRpfl. 1948 s. 114.
[10] Schönke-Schröder s. 1388[1]; jfr s. 1398[40].
[11] Se ovan s. 93.
[12] Schönke Umgestaltung s. 138.

Erklärung ist oder nur die Reproduktion einer Erklärung. — — —. Es dürfte daher erwägenswert sein, ob künftig nicht auch Abschriften als Urkunden angesehen werden können."[13]

Kravet på förkroppsligandeavsikt har tagits till motivering för två motsatta åsikter ifråga om urkundskaraktären hos *tryckt skrift*. Frank hävdar, att vad som publiceras i en sådan inte är en urkund, därför att det endast utgör en reproduktion av en förklaring; urkund är istället manuskriptet till det publicerade[14]. Jagusch förnekar också urkundsegenskapen hos dessa objekt; han anför, att det beträffande dessa föreligger "offensichtlicher andersartiger Zweckbestimmung"[15]. Goldschmit däremot betraktar endast det publicerade, inte manuskriptet, som en urkund med motiveringen, att endast det förra uppträder som original utåt[16]. Av samma uppfattning är P. Merkel, som framhåller att den motsatta åsikten beror på ett oriktigt beaktande av det formella framställningssättet[17].

För svensk rätts del erbjuder lagtext och motiv inte något stöd för antagandet av ett krav på förkroppsligandeavsikt för urkundskaraktären. SRK:s uttalanden om avskrifter, den handlingstyp där kravet vanligen åberopas, skall nedan närmare genomgås. Någon begränsning med hänsyn till förekomsten av andligt samband angiven utställare — materialiseringstillkomst för karaktären av urkund görs inte i dessa uttalanden[18].

Kravet på förkroppsligandeavsikt, såsom detta framställs i den tyska rätten, är uppenbarligen nära besläktat med det där hävdade kravet på bevisbetydelse. Att förkroppsligandet skett utan andlig medverkan från den, vars tanke förkroppsligats i handlingen, får betydelse för dess bevisvärde *mot denna person*. Kravet är, liksom kraven på Beweiserheblichkeit och Beweisbestimmung, ett utslag av en strävan att begränsa kriminaliseringen till verkligt straffvärda fall. På samma sätt som ovan anförts beträffande de sistnämnda kraven ger emellertid även detta försök att uppnå den önskade begränsningen *via objektbegreppet* ett systematisklogiskt icke godtagbart resultat. Den för den skyddsvärda meddelelsefunktionen väsentliga *självständiga* funktionen förutsätter, att klassificeringen som skyddat respektive oskyddat objekt kan göras enbart på grundval av föremålets objektivt iakttagbara beskaffenhet; dit hör inte förekomsten eller avsaknaden av förkroppsligandeavsikt.

[13] Frågan om avskrifters urkundskaraktär behandlas nedan s. 117 ff.
[14] Frank StGB s. 572.
[15] LK s. 484.
[16] Goldschmit GS 55 s. 202 f.
[17] P. Merkel Urkunde s. 257; även Siepmann s. 36.
[18] Se nedan s. 118.

För karaktär av skyddat objekt (urkund) bör inte krävas mer än förkroppsligandet av en tanke, vilken tanke framstår som härrörande från en bestämd person[19]. Huruvida den angivne utställaren verkligen medverkat vid förkroppsligandet eller huruvida tanken verkligen härrör från denne person kan inte tillåtas inverka vid prövningen av objektrekvisitet.

Frågan huruvida den angivne utställaren verkligen medverkat vid förkroppsligandet kan onekligen vara av betydelse vid bedömningen av en konkret gärnings straffvärdhet. Den befogade inskränkningen av kriminaliseringen i detta avseende till verkligt straffvärda fall måste dock ske genom ett vid sidan om objekt- och handlingsrekvisit uppställt rekvisit. I brottsbalken erbjuder rekvisitet fara i bevishänseende denna möjlighet[20].

Frågan huruvida tanken verkligen härrör från den angivne personen utgör kärnfrågan vid prövningen av handlingsrekvisitet; detta måste utformas så att det träffar gärningar, varigenom den förkroppsligade tankens ursprung blir oriktigt angivet i en materialisering. Detta andliga samband är vad som skall säkerställas genom kriminaliseringen. Brottsobjektet, däremot, måste kunna bestämmas utan avseende härpå.

4. Särskilt om bestämmandet av urkundsenheten mot bakgrund av vad nu anförts om krav på befattning från den angivne utställarens sida med materialiseringens tillkomst.

Ovan har konstaterats, att SRK inte uppställer något krav på fysiskt samband angiven utställare — materialiseringstillkomst för urkundskaraktären. Att en materialisering inte är egenhändigt framställd kan innebära att den angivne utställaren själv framställt den medelst ett tekniskt

[19] Jfr Kenny s. 371, cit. ovan s. 58: "a message proceeding *or purporting to* proceed — — —" (kursiverat här).

Det anförda innebär, att även tryckt skrift och delar därav (artiklar o. d.) måste anses uppfylla objektrekvisitet i BrB 14: 1. I ett principiellt mycket intressant mål, som dock stannat i första instans, har en RR haft att pröva om införandet av en tidskriftsartikel i annan persons namn skall bedömas som urkundsförfalskning. RR fann, att artikeln inte utgjorde urkund i den mening, som avses i BrB 14: 1. Jag delar inte denna uppfattning. Artikeln utgör en materialisering av en tanke, som framstår som härrörande från en bestämd person, och det tekniska framställningsförfarandet med hjälp av tryckeripersonal och tryckpressar inverkar inte på urkundskaraktären. Därest ett krav på förkroppsligandeavsikt från den verklige utställarens sida skulle hävdas, i strid mot vad ovan befunnits riktigt, måste artikeln anses fylla detta krav. Rättsfallet aktualiserar andra ur förfalskningssynpunkt betydelsefulla frågor, varför det kommer att behandlas även i senare sammanhang (se nedan s. 224 f.).

[20] Se härom nedan s. 118, 121 och 269 ff.

förfarande, eller att denne låtit någon annan person framställa den åt sig. Ett sådant handlande för annan, som föreligger enligt det senare alternativet, kan ha formen av legalt ställföreträdarskap (fullmaktsförhållande); det kan också ske formlöst. Om den formelle framställarens handlande anges i urkunden[1] kommer denna att utpeka en person som sin formelle upphovsman och en annan som sin andlige upphovsman. Den straffrättsliga bedömningen av missbruk med sådana objekt har, som i det följande skall visas, vållat såväl teori som praxis avsevärda problem. Svårigheterna har sin grund i en osäkerhet rörande *urkundsenheten*, d. v. s. frågan varav brottsobjektet — urkunden — består. Det döljer sig bakom de skilda bedömningssätten delade meningar om, till vilken av de två angivelserna om upphovsmannaskap urkundsinnehållet är att hänföra. Eller, annorlunda uttryckt: vem av de sålunda angivna skall anses utgöra urkundens upphovsman?

Upphovsmannaskapets relevans följer av sättet för angivandet av de straffbelagda gärningarna. Som materiell förfalskning, d. v. s. som urkundsförfalskning enligt BrB, bedöms åstadkommandet av en urkund, där den angivne upphovsmannen inte är identisk med den verklige upphovsmannen. Är upphovsmannen riktigt angiven men är urkunden oriktig i andra avseenden, kan framställandet vara att bedöma som osant intygande, d. v. s. som immateriell förfalskning. Eftersom således de brottsliga gärningsformerna anges med utgångspunkt från upphovsmannaskapet, får de olika uppfattningarna härvidlag direkt konsekvens för gärningsbedömningen.

I det följande skall urkundsenheten vid några olika typer av handlingar närmare diskuteras.

a) *Urkundsenheten vid avskrifter.*

Den rättsliga bedömningen av missbruk med avskrifter utgör ett av de praktiskt mest betydelsefulla problemen på förfalskningsrättens område. Den oklarhet som råder härom[1], torde i hög grad bero på att avskrifternas *objektkaraktär* inte klarlagts innan man ingått på prövningen av de olika missbrukens art.

Termen avskrift kräver närmare bestämning. Då Agge behandlar gränsdragningen mellan original och avskrift, av vilka endast den förra kategorien skyddades i SLÄ, hänför han till original de s. k. *dupletterna.*

[1] Se om sådan angivelses irrelevans för äktheten och om äkthetsprövningen då sådan angivelse saknas nedan s. 179 ff. respektive 158 ff.

[1] Jfr Skolöverstyrelsens remissyttrande över förslaget till brottsbalk, K. prop. 1962: 10 B s. 222.

Därmed avses ett flertal exemplar av en och samma handling, vilka vart och ett är[2]

"den omedelbara bäraren av den i handlingen uttryckta förklaringen".

Vissa dupletter är *kopior,* vilket innebär att de genom något tekniskt tillverkningssätt framställts samtidigt med det första exemplaret. Alla kopior är dock inte dupletter; härför krävs[3]

"att kopian verkligen färdigställts genom underskrift eller på annat för respektive urkundstyp vedertaget sätt och att den framträder som original och icke såsom en avskrift vars text genom kopiering visserligen tillkommit samtidigt med originalets".

SRK framhåller, att enligt dess förslag avskrifter innefattas i objektrekvisitet:[4]

"Även enligt förslaget komma endast sådana åtgärder att vara straffbara som ur praktisk synpunkt böra bekämpas. Denna begränsning erhålles emellertid icke — såsom enligt den gällande rätten delvis är förhållandet — genom en uppräkning av handlingar som överhuvud ifrågakomma som brottsobjekt, utan genom kravet på att åtgärden skall innebära fara i bevishänseende, varom vidare nedan. Även en handling som tillhör en i allmänhet mindre viktig grupp, t. ex. en avskrift, kan i särskilda fall användas på ett sådant sätt att dess trovärdighet är starkt förtjänt av lagens skydd."

Om avskrifter yttrar sig kommittén vidare i anslutning till förslagets 13 kap. 11 § andra fallet, vilket motsvarar BrB 15: 12 andra fallet. Denna bestämmelse sägs avse[5]

"handlingar som, i olikhet mot vanliga avskrifter, genom det sätt på vilket de tillkommit äro ägnade att inge föreställningen att de äro riktiga kopior. En vanlig avskrift framstår icke såsom trovärdig, med mindre avskriftens riktighet betygats."

Slutligen omnämns avskrifter såsom tänkbart objekt för brottet undertryckande av urkund[6]:

"Vidare märkes att t. ex. avskrifter ibland kunna fylla i det närmaste samma funktion som originalhandlingar, nämligen då dessa icke vidare existera."

[2] Agge s. 151.
[3] Agge s. 152.
[4] SOU 1944: 69 s. 254 f.
[5] SOU 1944: 69 s. 351 f.
[6] SOU 1944: 69 s. 280.

Av dessa uttalanden framgår, att missbruk med avskrifter enligt SRK:s reglering kan falla utanför det straffbelagda området därigenom, att rekvisitet fara i bevishänseende inte är uppfyllt. Kommittén säger klart ifrån, att avskrifter innefattas i begreppet urkund.[7]. Häri ligger ett avgörande stöd för den ovan framförda åsikten, att lagens urkundsbegrepp inte innefattar krav på egenhändighet eller förkroppsligandeavsikt.

SRK uttalar sig inte vidare om den rättsliga bedömningen av gärningar med vanliga avskrifter som brottsobjekt. I kommentaren till brottsbalken behandlas däremot missbruk med avskrifter i en kort framställning under stadgandet om osant intygande. Kommentatorn anför där:[8]

"Avskrift är, sedan dess likhet med originalet blivit bestyrkt med ett eller flera namn, i och för sig en originalhandling, och ändringar däri är därför att bedöma såsom förfalskning. Avskriften ter sig ju såsom en urkund, vilken i det skick den föreligger härrör från undertecknarna av attesten om dess riktighet, och att ändra i en sådan urkund är att ge den sken av att i sitt nya skick härröra från dessa. Annorlunda förhåller det sig, där en avskrift från början, d. v. s. innan den blivit bestyrkt, göres olik originalet. Att upprätta en sådan handling och kalla den avskrift är icke att förfalska. Originalet består ju oförändrat, och den nya handlingen är icke oäkta men väl oriktig."

Bakom detta uttalande om bedömningen av vissa slags missbruk med avskrifter ligger en bestämd syn på urkundskaraktären hos ovidimerade respektive vidimerade avskrifter. För att klarlägga detta måste i någon mån framställningen om handlingsrekvisitet föregripas.

Urkundsförfalskning tillgår enligt brottsbalken så, att någon antingen framställer en falsk urkund eller ändrar en äkta urkund. Teoretiskt är innebörden av dessa två tillvägagångssätt densamma: resultatet är en urkund, som i sitt föreliggande skick inte härrör från den person, som den ger sken av att härröra från. För prövningen huruvida handlingsrekvisitet är uppfyllt (urkunden är falsk) skall en *jämförelse* göras *mellan den skenbare och den verklige upphovsmannen* till den berörda urkunden. Är dessa två identiska, är urkunden äkta; är de inte det, är urkunden falsk och handlingsrekvisitet sålunda uppfyllt.

För att äktheten skall kunna prövas är det alltså nödvändigt att veta vem som är den verklige upphovsmannen och vem som är den skenbare d:o. Bestämmandet av den verklige upphovsmannen utgör en bevisfråga, ingen rättsfråga. Fastställandet av det skenbara upphovsmannaskapet

[7] Som exempel från praxis på att avskrifter betraktats som urkunder kan anföras det ovan på s. 42 f. refererade fallet NJA 1953 s. 23; se om dupletter fallet NJA 1964 s. 142; även fallet NJA 1951 C 830, varom nedan s. 203 not 21.
[8] BrB Kom II s. 166.

kan däremot innebära ett teoretiskt problem. Som ovan framhållits "pekar" vissa handlingar på mer än en individ. Så är fallet vid vidimerade avskrifter; dessa anger dels originalets upphovsman, dels de vidimerande personerna. För att äktheten av en sådan handling skall kunna prövas måste det stå klart, vem av dessa som är skenbar upphovsman i det för äktheten relevanta hänseendet.

Brottsbalkskommentaren utpekar i det ovan citerade uttalandet *de vidimerande personerna* som skenbara upphovsmän till en bestyrkt avskrift; efter en ändring härrör handlingen inte längre från dessa, och därför är den falsk[9]. Beträffande den ovidimerade avskriften anförs, att denna inte blir falsk genom att den före vidimeringen görs olik originalet. Därmed är sagt, att den skenbare upphovsmannen då är identisk med den verklige upphovsmannen, som är *avskrivaren*. Den bristande överensstämmelsen med originalet tillmäts ingen betydelse för äktheten.

Med kommentatorns synsätt utgör själva framställandet av en oriktig avskrift inte något brott. För att ändå uppnå ett praktiskt godtagbart resultat använder denne i fortsättningen på det ovan anförda uttalandet följande konstruktion[10]:

"Om nu emellertid avskriften förelägges någon till bestyrkande och denne bestyrker avskriftens likhet med originalet genom påskrift på avskriften, har en skriftlig osann uppgift kommit till stånd, nämligen den mening vari uppges att avskriften är lik originalet. Den som med vetskap, eller över huvud med uppsåt omfattande oriktigheten, förmått annan att bestyrka likheten är då förfallen till ansvar för anstiftan av osant intygande, och detta vare sig den bestyrkande kan fällas till ansvar för osant intygande eller icke."

Kommentatorns synsätt överensstämmer inte med den systematik, som SRK enligt betänkandet avsett att genomföra. Inbegripandet av avskrifter i förfalskningsobjektet görs utan reservationer; lika litet som beträffande andra objekt kan det ifråga om avskrifter vara kommitténs mening, att det formella framställningsförfarandet skall tillmätas relevans ur förfalskningssynpunkt. Det väsentliga är här liksom vid originalhandlingar, framställda med mänskligt eller maskinellt redskap, upphovsmannaskapet till den förkroppsligade *tanken*. Den för äkthetsprövningen relevante upphovsmannen är *originalavgivaren*. Den som framställer en med orätt såsom avskrift betecknad handling, antingen så att avskriften

[9] Exempel på sådan gärning erbjuder fallet NJA 1954 C 848; domsmotiveringen ger dock ingen klarhet beträffande där anlagt synsätt ifråga om upphovsmannaskapet. — Jfr Schönke-Schröder s. 1399[40a].

[10] BrB Kom II s. 166.

innebär ett oriktigt återgivande av originalet eller att något original aldrig funnits, måste anses framställa en *falsk* urkund.

Brottsbalkskommentatorns anförda konstruktion medför en annan bedömning i påföljdshänseende än vad som följer av att originalavgivaren betraktas som relevant upphovsman och den oriktiga avskriften sålunda som en falsk urkund. För normalfallet av osant intygande är straffskalan böter eller fängelse i högst sex månader, medan urkundsförfalskning av normal art är belagd med fängelse i högst två år.

Funktionen som meddelelsemedel fyller avskrifter, likaväl som original, förutsatt att en garanti erbjuds för att den materialiserade tankens ursprung anges riktigt. Det är därför i hög grad befogat att avskrifter bereds samma skydd mot förfalskning som originalhandlingar. Det måste emellertid framhållas att det i samhällslivet kan förhålla sig så, att vissa avskrifter inte accepteras som hjälpmedel i samfärdseln, och då är det inte motiverat att med hjälp av förfalskningsbestämmelser söka bygga upp en tilltro till och uppmuntra användningen av sådana materialiseringar. Enligt SRK förhåller det sig så med ovidimerade avskrifter. I verkligheten synes dock även ovidimerade avskrifter ibland tillmätas en viss tilltro, nämligen då någon annan tilltrosförhöjande omständighet föreligger beträffande själva handlingen. Denna kan t. ex. vara avfattad på ett papper, som är försett med en myndighets namn i tryck. Om gärningsmannen inte gör någon ansträngning för att få handlingen accepterad, genom vidimation, användning av märkt papper e. d., kan rekvisitet fara i bevishänseende inte anses uppfyllt. Men om han vidtar någon sådan åtgärd bör han anses begå urkundsförfalskning; han har då framställt en urkund med vilseledande sken i avseende på tankens ursprung; den förkroppsligade tanken stammar inte från den angivne originalavgivaren utan från avskriftens framställare.

En genomgång av praxis visar att kommentatorns åsikt anammats av domstolarna[11]. I fallet NJA 1958 C 866 (åtalspunkt E. I) hade tt, en bouppteckningsförrättare, som inte fått en bouppteckning registrerad, till dödsbodelägarnas advokat sänt en såsom avskrift betecknad handling, återgivande bouppteckningens text samt stämpelavtryck. Denna handling hade av tt gjorts olik originalet i två avseenden: dels innehöll den en föregiven namnteckning av ytterligare en förrättningsman, dels hade under stämpelavtryckstexten "På häradsrättens vägnar" skrivits ordet "oläslig". Åtalet ogillades i denna del med motiveringen, att handlingens egenskap av riktig avskrift inte bestyrkts och förfarandet därför inte kun-

[11] Så t. ex. fallen NJA 1957 C 773, NJA 1964 C 310 (åtalspunkt 2) och NJA 1965 C 1126 (åtalspunkt 1—3).

de anses innefatta osant intygande. Enligt min uppfattning uppfyller denna gärning såväl objekt- som handlingsrekvisit i BrB 14: 1, och dessutom måste gärningen med hänsyn till handlingens sken av trovärdighet anses uppfylla kravet på fara i bevishänseende.

Den här hävdade uppfattningen om SRK:s synsätt i nu berört hänseende överensstämmer med regleringen i Thyréns lagförslag. Denne reserverar visserligen termen urkund för "huvudskrift"[12], men i förslagets 5 § stadgas om skrift, som falskeligen utges för avskrift av urkund enligt någon av de föregående paragraferna[13]. Denna gärning betraktas som *materiell* förfalskning, inte immateriell sådan, vilken behandlas i förslagets 8 §. Detta innebär, att Thyrén vid äkthetsbedömningen betraktar originalavgivaren som relevant upphovsman.

Agge tar i sin framställning inte ställning till frågan hur detta förfarande bör bedömas, utan inskränker sig till att formulera frågeställningen[14]:

"— — — lämna vi här öppen frågan, huruvida det svikliga förskaffandet av ett bestyrkande av en felaktig avskrift av en äkta handling kan betraktas såsom materiell eller intellektuell förfalskning — — —".

Från andra rättssystem kan anföras exempel på den här förordade ståndpunkten. Som framställande av falskt document behandlas förfarandet i engelsk rätt[15]. Detsamma är fallet i Förenta staternas Model Penal Code; angivandet av det som forgery straffbara förfarandet i artikel 224.1 (1) (b) innehåller en passus om åstadkommande av en handling, som

"purports — — — to be a copy of an original when no such original existed".

Enligt den danska strafflagen, vars dokumentdefinition tolkas såsom innefattande avskrifter, anses användande av oriktig kopia inte utgöra intellektuell förfalskning utan dokumentfalsk[16]. I norsk rätt synes frågan vara föremål för delade meningar. Medan Hagerup anser dylika gärningar utgöra immateriell förfalskning[17], förfäktar Naerstad en uppfattning, som rimmar med den här anförda[18]:

12 Jfr ovan s. 35.
13 Thyrén Utkast VI s. 147.
14 Agge s. 159 f.
15 Russell s. 1229: "— — — if a man makes a copy of a receipt, adds to such copy material words, not in the original, and then offers it in evidence on a suggestion of the original being lost, he may be prosecuted for forgery."
16 Hurwitz s. 140 f.
17 Hagerup s. 201 not 23, s. 208 f.
18 Naerstad s. 106; även not 3.

"— — — synes det ikke å vaere nogen grunn til ut fra den rasjonelle opfatning av dokumentfalsket, som ser det essentielle heri som et misbruk av et saerlig viktig bevismiddel, å holde den falske utferdigelse av en kopi — — — utenfor."

Som materiell förfalskning behandlas framställande av en oriktig kopia såväl i Donnedieu de Vabres' lagförslag[19] som i det förslag till lagtext, som framlades av belgaren Richard vid *VIIIe Conférence pour l'Unification du Droit Pénal* i Bryssel år 1947[20]. Beträffande den gällande franska rätten anför dock Donnedieu de Vabres, att själva framställandet av en ovidimerad avskrift inte utgör faux[21].

I en artikel, föranledd av den i Juridiska Föreningens i Finland diskussionsprogram för år 1954 upptagna frågan: "Innefattar förfärdigandet och begagnandet av till riktigheten bestyrkt falsk avskrift av en urkund förfalskning?", hävdar Nybergh, att den här förordade regleringen är den, som sedan 1948 års reform gäller i svensk rätt[22]. Även för den finska rättens del hävdar Nybergh denna tolkning. Som motivering anför han regeln om samtyckets inverkan på äktheten[23]:

"En oriktig avskrift kan — — — icke anses hava tillkommit med utställarens av originalet samtycke, vadan förfalskningsåtgärden här utgör förfärdigandet av en oäkta urkund."

Nybergh berör även den i brottsbalkskommentaren förordade konstruktionen[24]:

"Nämnvärd hjälp erbjuder icke heller straffstadgandet om osant intygande. — — — Förfalskaren, vars underskrift ju icke finnes å avskriften, kunde — — — endast straffas för att han genom att ingiva handlingen begagnat sig av den osanna vidimeringen. Straffet för ett sådant begagnande stode likväl ej i riktig och rimlig proportion till den brottslighet, vartill han faktiskt gjort sig förfallen."

Jag vill för svensk rätts del instämma i vad Nybergh avslutningsvis anför rörande sin tolkning[25]:

"Den ståndpunkt jag gjort mig till tolk för grundar sig icke på analogisk tolkning in malam partem. Den grundar sig helt enkelt på en riktigare uppfattning

19 Donnedieu de Vabres Essai s. 232, art. 4 och 5.
20 Richard s. 46, art. 2 och 5. Se om denna konferens Strahl SvJT 1947 s. 694.
21 Donnedieu de Vabres RevScCrim 1940 s. 162.
22 Nybergh JFFT 1955 s. 116 f.
23 Nybergh JFFT 1955 s. 114; jfr nedan s. 157 ff.
24 Nybergh JFFT 1955 s. 121 f.
25 Nybergh JFFT 1955 s. 120.

av ifrågavarande rättsinstitut och på antagandet att just denna uppfattning medvetet eller omedvetet har legat till grund för vår lags stadganden i ämnet — — —".

Ett obestridligt stöd för den i kommentaren redovisade uppfattningen om brottsbalkens reglering i ifrågavarande hänseende utgör emellertid *BrB 15:12 andra fallet*. Detta stadgande, som i SRK:s betänkande återfinns i 13:11, innebär att ett sanningslöst utgivande av handling, som tillkommit medelst genomslag eller fotografering eller på annat dylikt sätt, för riktig kopia av viss urkund skall bedömas som *missbruk av urkund*, ett immateriellt brott. SRK har i sitt förslag samlat tre slags gärningar i en paragraf, nämligen 1) åberopande eller utlämnande av osann urkund, 2) utgivande av oriktig teknisk eller fotografisk kopia, samt 3) missbruk av för annan person utställd urkund. Uppenbarligen betraktar kommittén envar av dessa gärningar som missbruk av äkta urkund, d. v. s. i fall 2) ett begagnande av *originalet*.

Innebörden av denna reglering synes riktigt uppfattad i brottsbalkskommentaren[26]:

"— — — det fallet att någon vid duplicering av en text manipulerar med dupliceringsmaskinen så att något i texten bortfaller. Eftersom den så åstadkomna texten, ehuru osann emedan den icke är lika med originalet, likväl härrör från den från vilken den ser ut att hörröra, föreligger icke en förfalskning. Däremot kan ansvar enligt 15: 12 för missbruk av urkund ifrågakomma."

Åsikten att framställningen av en oriktig teknisk eller fotografisk kopia utgör missbruk av originalet måste innebära, att den kopierande inte anses framställa en falsk urkund. Kommitténs inställning kan endast förklaras som ett kvarhållande av eljest förkastade kroppsligt-formella tankegångar; medan man i övrigt bortser från det formella förhållandet vid materialiseringens tillkomst och istället fäster all vikt vid det andliga upphovsmannaskapet till den förkroppsligade tanken, har man för de tekniska och fotografiska kopiornas del inte förmått göra detta. Den i övrigt anlagda synen skulle här leda till, att originalavgivaren betraktades som relevant upphovsman och äkthetsprövningen sålunda resulterade i en bedömning som materiell förfalskning. Anmärkningsvärt är att denna ståndpunkt hävdas av en av SRK:s ledamöter under lagstiftningsarbetet; enligt protokollsanteckningarna anmärker Bergendal om behandlingen av missbruk att detta slag såsom immateriell förfalskning i

[26] BrB Kom II s. 58.

ett utkast, att det "borde vara förfalskningsstraff". Strax därefter finns antecknat följande uttalande av Bergendal:[27]

"Även den som av godtroende skaffar sig underskrift på vidimation bör straffas för förfalskning."

Den bristande logiken i den genomförda regleringen framgår av följande uttalande av kommittén i anslutning till förslagets 12:4 om brukande av falsk urkund[28]:

"Att åberopa en urkund genom företeende av avskrift därav kan icke anses såsom ett brukande av själva urkunden; överensstämmer avskriften icke med den äkta urkunden, kan ansvar för missbruk av urkund enligt 13:11 ifrågakomma, om avskriften är vidimerad eller framställd på sådant särskilt sätt, som angives i sistnämnda lagrum."

Vad som inte kan vara ett brukande av själva urkunden kan rimligen inte heller vara ett missbruk av densamma. Den logiska inadvertensen avstyrs dock av departementschefen, som anför att även ett brukande i form av enbart ett åberopande av en urkund i avskrift bör falla under brukandebestämmelsen[29].

De synpunkter SRK anlägger på de immateriella förfalskningsbrotten[30], är överhuvud taget inte tillämpliga på den i BrB 15:12 andra fallet reglerade gärningen. En sådan framställning är långt ifrån ett "ögonblicks verk"; den kräver noggranna förberedelser. Typen av gärningsman och tillvägagångssättet är de för *materiella* angrepp utmärkande, inte de som anges kännetecknа immateriella missbruk.[31]

I den tyska doktrinen har bedömningen av missbruk med fotografiska och tekniska kopior på senare tid uppmärksammats. I praxis har fotokopior inte tillerkänts karaktär av urkund; begagnande av fotokopia av oäkta urkund har bedömts som missbruk av den kopierade urkunden[32]. Schröder anför stark kritik mot detta synsätt. Han framhåller, att det inte kan tillämpas på sådana fall[33]

[27] Utdrag av SRK:s protokoll, kapitelvis sammanställda i sept. 1942, s. 9; jfr s. 14. SRK prot. vol. 14.
[28] SOU 1944:69 s. 277.
[29] K. prop. 1948:80 s. 246.
[30] SOU 1944:69 s. 245 f.; jfr ovan s. 25.
[31] Som materiell förfalskning har i fallet NJA 1966 C 533 (åtalspunkt II) bedömts åberopande av reverskopior, där originalen varit falska eller obefintliga.
[32] Se rättsfall anmärkta av Schönke-Schröder s. 1399[42]; om bedömningen av avskrifter i allmänhet i tysk rätt, se ovan s. 114.
[33] Schröder JR 1965 s. 232.

"bei denen der Täter an einer Photokopie Manipulationen vornimmt, die diese nicht mehr als getreue Wiedergabe ihres Vorbildes erscheinen lassen."

Schröder hävdar, att fotografiska och tekniska kopior, vilka numera godtas som bevismedel i rättssamfärdseln, måste anses utgöra urkunder och sålunda själva utgöra objekt för de olika slags missbruk, som därmed förekommer. Samma åsikt anförs i de senaste upplagorna av Schönke-Schröder[34].

Det här förfäktade synsättet återfinns i tysk doktrin, såvitt avser bedömningen av framställning av oriktig, vidimerad avskrift, hos Welzel[35]:

"Wer — — — die angebliche Abschrift einer Urkunde amtlich beglaubigen lässt, stellt eine unechte Urkunde her — denn die abschriftlich mitgeteilte Erklärung stammt nicht vom Aussteller — und verstösst gegen § 267."

Till belysning av stadgandet i BrB 15:12 skall anföras ett avgörande av Högsta domstolen, vars prejudikatvärde dock är diskutabelt[36]:

NJA 1966 B 17:
Åklagaren hade yrkat ansvar å W. för urkundsförfalskning för att denne framställt en handling med oriktigt sken av att vara en fotostatkopia av ett domstolsprotokoll. W. hade sammanställt beläggningsstämplar och namnteckning ur ett äkta domstolsprotokoll med en av honom själv författad text på lösa blad, vilka vid fotokopieringen lagts på det äkta protokollet, samt själv bestyrkt kopians överensstämmelse med originalet.

RR dömde W. för urkundsförfalskning.

HovR fastställde domen.

HD fann förfarandet utgöra missbruk av urkund samt, enär W. med sin namnteckning bestyrkt kopians överensstämmelse med originalet, tillika osant intygande.

En dissident anförde, att bestyrkandet utgjorde osant intygande och att gärningen visserligen innefattade missbruk av urkund genom att W. sanningslöst utgivit den av honom åstadkomna handlingen för riktig kopia, men att ansvar borde ådömas enbart enligt SL 13:11 första stycket och inte dessutom enligt 13:12.

Varför har HD inte, såsom underrätterna, ansett förfarandet utgöra urkundsförfalskning? Det uppenbara skälet härtill är att gärningen uppfyller de för missbruk av urkund uppställda rekvisiten. Förekomsten av detta stadgande måste rimligen innebära att en sådan gärning inte skall

[34] Schönke-Schröder s. 1399[42].
[35] Welzel 11. Aufl. s. 413.
[36] Fallet anmärkt i BrB Kom II 2 s. 171.
Om betydelsen av att en HD-dom endast redovisas i notisavdelningen i NJA se Elwin s. 6; i detta fall synes skälet vara lagens bristande systematik.

bedömas som urkundsförfalskning. Fallet kompliceras därigenom att handlingen även försetts med vidimation. HD:s åtgärd att döma tt såväl enligt 13: 11 som enligt 13: 12 kan emellertid svårligen förenas med SRK:s i motiven uttalade uppfattning; kommittén motiverar där straffbestämmelsen rörande oriktiga tekniska och fotografiska kopior med att framställningssättet förlänar sådana kopior en trovärdighet, som enkla avskrifter saknar[37]. En liknande tilltrosförhöjande omständighet anges vidimation utgöra. Dissidentens mening att dessa båda lagrum inte är avsedda att tillämpas samtidigt synes till följd härav välgrundad. HD har dock uppenbarligen hållit sig strikt till lagens systematik, vilken innebär att framställandet av den oriktiga kopian och av vidimationen utgör missbruk av *två olika urkunder;* den förra gärningen utgör enligt BrB 15: 12 (SL 13: 12) ett missbruk av originalurkunden, medan bestyrkandet som objekt har kopian eller vidimationen som särskild urkund.[38]

Rättsfallet illustrerar på ett övertygande sätt denna lagstiftnings brister. Tt:s åtgärd att framställa en handling med oriktigt sken av kopia av domstolsprotokoll utgör rimligen en förfalskning och en mycket farlig sådan. Det för rättssamfärdseln, såväl som för gärningsmannen själv, väsentliga med denna handling var dess sken av att förkroppsliga ett uttalande av domstolen ifråga. Framställningssättet, liksom vidimationen, gör handlingen tjänlig att fungera och accepteras som meddelelsemedel beträffande domstolens uttalande. I detta hänseende föreligger inte någon artskillnad utan på sin höjd en gradskillnad mellan original, vidimerad avskrift och fotokopia.[39] Mot bakgrund av detta faktiska förhållande ter sig lagens reglering oriktig; framställning av oriktig fotokopia bör, liksom framställning av oriktig avskrift, anses innebära åstadkommande av *falsk* urkund. Vid det förstnämnda tillvägagångssättet torde fara i bevishänseende utan vidare anses föreligga, medan vid vanliga avskrifter detta bör anses vara fallet endast då någon tilltrosförhöjande omständighet tillkommer.

Stadgandet i BrB 15: 12 andra fallet, liksom den i brottsbalkskommentaren hävdade bedömningen av missbruk med ovidimerade respektive vidimerade avskrifter, kan inte förenas med den systematik, som i övrigt präglar denna lagstiftning. Urkundsbegreppet är i brottsbalken konstruerat så, att det innefattar en utställarangivelse och det förklaringsinne-

[37] SOU 1944: 69 s. 351 f.; cit. ovan s. 118.

[38] Jfr nedan s. 128; på där anförda grunder synes det senare alternativet utgöra gällande rätts ståndpunkt.

[39] Jfr fallet SvJT 1969 rf. s. 44, där en namnteckning, som medelst karbonpapper anbringats på en genomslagskopia, betecknats som "egenhändig".

håll, som hör till sagda angivelse. Vid enkla avskrifter och ovidimerade fotografiska och tekniska kopior utgörs urkunden av angivelsen av originalavgivaren jämte det återgivna originalinnehållet. En vidimerad avskrift eller fotokopia måste däremot anses innehålla *fler än en urkund*[40]; det avskrivna eller kopierade utgör en materialisering av en tanke från originalavgivaren, medan vidimationen är ett förkroppsligande av den eller de vidimerandes tanke. Anammandet av den ideella teorien får således betydelsefulla konsekvenser för *urkundsenheten* och därmed, på sätt ovan anförts[41], för själva gärningsbedömningen.

b) *Urkundsenheten vid telefonrecept.*

En annan objektkategori, beträffande vilken skilda uppfattningar om urkundsenheten medfört olikartad bedömning av missbruk, är de s. k. telefonrecepten[1]. Om en därtill obehörig person företar en ändring i ett vanligt skriftligt läkemedelsrecept eller framställer en handling med sken av giltigt dylikt recept, föreligger en typisk urkundsförfalskning. Däremot råder i praxis delade meningar om hur man bör bedöma den gärningen, att en person telefonerar in ett recept under föregivande av att vara en för receptutfärdande behörig person.

Kommentaren till brottsbalken innehåller i 1:a upplagan under stadgandet om urkundsförfalskning följande uttalande[2]:

"Om — — — någon till ett apotek intelefonerar ett recept, falskeligen utgivande sig vara viss läkare och ett apoteksbiträde med anledning därav skriver ett recept och förser det med den uppgivne läkarens namn, föreligger icke förfalskning eller anstiftan av förfalskning."

I linje med detta uttalande i kommentaren är följande avgörande:

Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 5 maj 1967 nr III: 107:

L. hade inringt recept till olika apotek och därvid uppgivit sig vara läkare. I ett fall var läkarnamnet uppdiktat, i de övriga användes namn på existerande läkare. Åklagaren yrkade ansvar för urkundsförfalskning och, beträffande obehörigen åtnjutna läkemedelsrabatter, för bedrägeri (i några fall försök till bedrägeri).

RR fann, att det sätt på vilket de ifrågavarande recepten tillkommit icke kunde anses ha inneburit att någon förfalskningsåtgärd vidtagits. Däremot ansågs det styrkt, att L. begått bedrägeri respektive bedrägeriförsök.

HovR fastställde RR:s dom i avseende på bedrägeri och försök därtill men

[40] Se om detta synsätt nedan s. 144 ff.
[41] Se ovan s. 117.
[1] Se härom Löfmarck SvJT 1969 s. 606 ff.
[2] BrB Kom II s. 66; jfr nedan s. 130 vid not 5.

ansåg gärningarna dessutom utgöra anstiftan till osant intygande med följande motivering:

"Vad härefter gäller frågan, om L:s förfarande varit brottsligt jämväl i annat avseende, är upplyst, att apotekare och receptarier, som tagit emot telefonsamtalen från L., med ledning av L:s osanna uppgifter ifyllt blanketter för telefonrecept med bl. a. uppgivna läkare- och patientnamn och läkemedelsordinationer samt bestyrkt uppgifterna med sitt namn, allt i enlighet med föreskrift i medicinalstyrelsens receptkungörelse den 15 november 1965 (MF nr 100). De urkunder som sålunda framställts har varit äkta, icke falska. Däremot har i urkunderna lämnats osanna uppgifter till följd av att L. vilselett dem, som upprättat urkunderna. Förfarandet har inneburit fara i bevishänseende. L. är på grund härav förfallen till ansvar för anstiftan till osant intygande, vilket med hänsyn till den av L. avsedda användningen av läkemedlen, de stora kvantiteter recepten avsett samt antalet recept är att anse som grovt brott. Brotten är icke att främst betrakta som medel för bedrägeribrotten, vilka i förhållande till syftet med de osanna intygandena är bisaker."

En helt annan uppfattning kommer till synes i följande avgörande[3]:

Svea hovrätts dom den 25 oktober 1960 nr Ea I: B 152:
W. hade till ett apotek inringt recept på narkotiskt läkemedel och därvid uppgivit sig vara överläkaren O., en existerande person. Åklagaren yrkade ansvar för grovt osant intygande.

RR ansåg gärningen utgöra osant intygande, vilket dock inte var att bedöma som grovt.

HovR, dit W. fullföljt talan, dömde däremot W. för urkundsförfalskning. Efter hänvisning till de då gällande, av medicinalstyrelsen utfärdade bestämmelserna om telefonering av recept till apotek anförde HovR:

"I förevarande fall verkställdes på apoteket i anledning av W:s telefonsamtal nedteckning av receptet i föreskriven ordning. Den sålunda tillkomna handlingen, som gav falskt sken av att vara en av (O.) utfärdad ordination, finner hovrätten i betraktande av vad ovan upptagits vara att anse som sådan urkund varom förmäles i 12 kap. 1 § strafflagen. Genom W:s förfarande har — oavsett den kontrollskyldighet som åvilat apotekspersonalen — uppkommit fara i bevishänseende. W. har medverkat vid tillkomsten av den falska urkunden på sådant sätt att han är att anse som gärningsman."

En dissident ansåg varken urkundsförfalskning eller osant intygande föreligga; han ville istället döma tt för föregivande av allmän ställning.

Det ovan citerade uttalandet i brottsbalkskommentaren — utkommen i tiden mellan det senare och det förra här refererade fallet — har san-

[3] På detta sätt har Svea hovrätt även resonerat i dom den 4 april 1962 nr I:B 45 (åtalspunkt 16; se om detta fall nedan s. 134 not 13 och s. 191 not 14) och i dom den 13 december 1963 nr V:B 186.

nolikt varit bestämmande för praxis. Det synes därför förtjäna en närmare undersökning.

Uttalandet är inte hämtat från SRK:s betänkande och återfinns inte heller i BSA. Det har uppenbarligen varit kommentatorns mening att anföra obehörigt intelefonerande av läkemedelsrecept som ett belysande exempel på, vad lagtextens "falskeligen förskaffa sig annans underskrift" *inte* skall innebära.

Exemplet kan inte anses träffande. Vad som skall illustreras är, att som urkundsförfalskning är att bedöma sådana fall, där en persons underskrift erhålls genom ett till själva undertecknandet omedelbart hänförligt svek, men däremot icke sådana fall, där underskriften tecknas med full avsikt men den misstänkte ändå förmått undertecknaren därtill genom något medelbart vilseledande. Att betrakta urkunden som falsk i det första fallet men som äkta i det senare är helt i linje med den av SRK hävdade andliga äkthetssynen[4]. Beträffande telefonrecept ligger problemet emellertid annorlunda till. Det gäller där inte att avgöra, huruvida apoteksbiträdet står i sådant ideellt förhållande till receptet, att detta kan anses vara äkta enligt nyssnämnda grundsyn. Detta spörsmål uppkommer först sedan man konstaterat att apoteksbiträdet, inte den inringande personen, är den ur förfalskningssynpunkt relevante upphovsmannen. Ett sådant konstaterande rimmar inte med SRK:s syn på äkthetsprövningen.

I 2:a upplagan av brottsbalkskommentaren har den aktuella meningen, i och för sig oförändrad, flyttats till ett annat ställe; den illustrerar inte längre falskeligt förskaffande av underskrift. Istället anförs detta fall för att rent allmänt visa när en urkund inte är falsk, d. v. s. inte fått sken av att vara utfärdad av någon annan än den verklige utfärdaren[5]. Denna version är emellertid, enligt mitt förmenande, lika oförenlig med SRK:s ideella grundsyn som den ursprungliga versionen.

För en bedömning av upphovsmannaskapet till telefonrecept krävs kännedom om de närmare bestämmelserna om telefonreceptförfarandet. Gällande föreskrifter härom finns i medicinalstyrelsens kungörelse den 15 november 1965 angående förordnande och utlämnande av läkemedel från apotek m. m. (MF nr 100), den s. k. receptkungörelsen. Då ett recept inrings till ett apotek har den mottagande farmaceuten att ifylla en särskild blankett. Denna är i stort sett utformad som blanketterna för skriftliga recept. Överst skall ifyllas uppgifter om patientens namn, födelsetid och adress. Därunder anges det ordinerade läkemedlets art,

[4] Se härom nedan s. 199 ff.
[5] BrB Kom II 2 s. 64.

mängd och användningssätt. Nederst på blanketten för telefonrecept skall ifyllas uppgift om den inringandes namn, yrke, adress och telefonnummer. I en särskild ruta, intill uppgiften om ordinerat läkemedel, skall mottagaren skriva sitt namn samt datum för mottagande. Förekomsten av denna uppgift och avsaknaden av dagteckning och egenhändig namnteckning av läkaren utgör de främsta olikheterna i formellt avseende gentemot skriftliga recept. Vidare krävs vid skriftliga recept uppgift om patientens adress endast vid förordnande av narkotiska läkemedel.

Enligt bestämmelserna måste farmaceuten kontrollera ett inringt recept om anledning finns att misstänka att den inringande inte är den han uppger sig vara. I praktiken brukar man, då läkaren är igenkänd, åsätta en stämpel utvisande att kontroll inte erfordras. Är läkaren inte igenkänd görs en kontrollringning till det uppgivna numret och därefter åsätts och ifylls en stämpel om verkställd kontroll.

Mot bakgrund av dessa bestämmelser måste telefonreceptet anses innefatta *två skilda urkunder*. Den mottagande farmaceutens namnteckning och datum för mottagandet utgör i och för sig en urkund. Utställare härtill är farmaceuten. Enligt 6 § receptkungörelsen har farmaceutens namnteckning den innebörden, att receptets mottagande bestyrks. Genom detta skriftliga bestyrkande kan emellertid farmaceuten inte anses bli utställare av telefonreceptet i dess helhet. Själva ordinationen stammar från den inringande läkaren, och denne måste, även om han inte själv hållit i pennan, anses vara upphovsman till telefonreceptet i denna del.

Intygandet från farmaceuten om mottagandet bör jämföras med en vidimation av en avskrift. Om man för en vidimerad avskrifts del möjligen kunde hysa tvivel om, att denna utgör en från originalavgivaren stammande urkund i vad den anges återge ett original och istället betecknar själva avskriften som en del av vidimanternas bestyrkandeurkund, måste motsvarande syn på telefonrecept anses helt omotiverad. Den utfärdande läkaren står i precis samma ideella förhållande till ett telefonrecept som till ett vanligt skriftligt recept[6]. Skillnaden är enbart den, att i det förra fallet egenhändigheten ersatts av ett handlande genom annan person.

Den, som mot rätta förhållandet bestyrker att en kopia överensstämmer med originalet, begår ett osant intygande. Saknar vidimanten insikt om den bristande överensstämmelsen föreligger inte subjektiv täckning,

[6] Se ovan s. 112 ff.

men icke förty är intygandet i objektivt hänseende *osant*. På telefonreceptet kan ett motsvarande synsätt inte anläggas. Farmaceutens bestyrkande av uppgifter hon faktiskt mottagit kan *inte* anses osant, även om de mottagna uppgifterna är i objektiv mening osanna. Jagusch uttalar angående bedömningen av en urkunds sanningshalt[7]:

"Für den Wahrheitsgehalt ist der jeweilige Urkundenzweck von Bedeutung. Eine Gruppe von Urkunden bezeugt nur die tatsächliche Abgabe gewisser Erklärungen anderer Personen oder die genaue Wiedergabe von Beobachtungen eines Geschehnisses nach der Erinnerung des Ausstellers. Eine andere Gruppe beurkundet, weitergehend, die objektive Richtigkeit eines Sachverhalts, ganz oder wenigstens teilweise. Zu unterscheiden sind also blosse *Berichtsurkunden* von der Gruppe der *Tatsachenfeststellungs-Urkunden* — — —."

Medan en vidimation av en avskrift utgör en Tatsachenfeststellungs-Urkunde, kan farmaceuten endast anses frambringa en Berichtsurkunde. Om man inte vill se själva inringandet som ett framställande av en falsk urkund i brottsbalkens mening, saknas alltså den möjlighet att på annan väg komma åt inringaren/framställaren, som föreligger beträffande vidimerade avskrifter; den obehörige inringaren kan inte straffas för anstiftan av osant intygande, eftersom den mottagande farmaceuten inte ens i objektiv bemärkelse begår något osant intygande[8].

Det ovan refererade avgörandet av hovrätten över Skåne och Blekinge, där tt dömdes för anstiftan till osant intygande, kan, i enlighet med vad nu anförts, inte biträdas ens med utgångspunkt från åsikten att farmaceuten är relevant upphovsman. I följande avgörande har också samma hovrätt betraktat ett telefonrecept som en Berichtsurkunde:

Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 12 oktober 1964 nr II 280:
En kvinna hade från ett apotek uthämtat läkemedel under åberopande av ett telefonrecept. Receptet var inringt av en läkare, som dock förmåtts härtill av en person, som uppgivit oriktigt namn. Åklagaren yrkade ansvar för brukande av osann urkund.

HR frikände kvinnan med motivering, att ifrågavarande telefonrecept inte kunde hänföras till sådan osann urkund som avsågs i SL 13: 11 1 st.

HovR, dit åklagaren fullföljt talan, anförde, att enär läkarens föreskrifter riktigt återgivits i det ifrågavarande telefonreceptet och detta därför inte var osant, ansvar för brukande av osann urkund inte kunde följa. Eftersom den åtalade gärningen ej heller eljest var belagd med straff, ogillades åklagarens talan och fastställdes HR:s dom.

[7] LK s. 505; samma innebörd Blanche s. 230.

[8] Belysande ifråga om bedömningen av sann — osann i detta hänseende är fallet NJA 1960 C 43, där en bouppteckning bedömts som en Tatsachenfeststellungs-Urkunde från en god man; denne hade underlåtit att uppge en av honom känd, men av bouppgivaren utelämnad, fordran.

I detta fall var alltså uppgiften om receptinringarens identitet en under alla omständigheter *sann* uppgift. Uppgifterna om patienten, för vilken ordinationen var avsedd, betraktades emellertid också som sanna. Om hovrätten betraktat receptet i denna del som en av läkaren avgiven urkund, skulle den inte kunnat underlåta att döma kvinnan för brukande av osann urkund, eftersom hon insett att läkaren vilseletts att lämna osann uppgift om patientens identitet; en dylik urkund från läkaren måste betraktas som en Tatsachenfeststellungs-Urkunde.[9] Har receptet istället enbart ansetts utgöra ett intyg av den mottagande farmaceuten, som domsskrivningen tyder på, är utgången förståelig; farmaceuten har sanningsenligt intygat vad den inringande läkaren uppgivit och har därför inte i objektivt hänseende uppfyllt rekvisiten för brottet osant intygande.

Det kan inte anses tillfredsställande att, med bortseende från den inringandes medverkan, betrakta telefonreceptet enbart som ett intyg av farmaceuten om mottagandet av vissa uppgifter. Den obehörige inringaren kan inte straffas för anstiftan av osant intygande. De straffbestämmelser, som omedelbart hänför sig till ett oriktigt hävdande av viss behörighet, täcker inte det väsentligen straffvärda i sådana gärningar[10], lika litet som möjligheten att tillämpa bedrägeristadgandet i avseende på läkemedelsrabatten.

Såväl de lege lata som de lege ferenda synes kunna hävdas, att ett obehörigt inringande av telefonrecept bör bedömas som *urkundsförfalskning*. Systemet med telefonrecept utgör en förenkling av det vanliga skriftliga receptförfarandet, motiverat av en önskan att vid behov möjliggöra snabb expediering. Skillnaden mellan de två förfaringssätten är uteslutande formell och därför irrelevant ur förfalskningssynpunkt, i enlighet med SRK:s allmänna syn[11]. Mot bakgrund av den här hävdade grundsynen är det såväl vid den vanliga skriftliga receptmetoden som vid telefonreceptförfarandet *receptutfärdarens* förhållande till receptet som är väsentligt[12]. Ett recept fungerar som meddelelsemedel angående

[9] Jfr beträffande norsk rätt rättsfallet Rt 1958 s. 1034, där en läkares utfärdande av recept på narkotika i andra personers namn än den, för vilken läkemedlen var avsedda, bedömts som intellektuell förfalskning enligt 189 §.

[10] Jfr dissidentens mening i Svea hovrätts dom den 25 oktober 1960 nr Ea I : B 152, refererad ovan s. 129.

[11] Om framställande av en urkund genom ett telefonförfarande, se Garçon T. I s. 537.

[12] Jfr om ett med telefonreceptfallet principiellt likartat utnyttjande av ett "mänskligt verktyg" Rigaux-Trousse s. 280: "— — — l'acte doit, dans ce cas, être réprimé comme si l'intermédiaire n'existait pas. Il doit être mis à charge de l'auteur réel comme s'il avait agi seul."

en ordination. Denna funktion tillåts även telefonledes avgivna recept att fylla, förutsatt att deras andliga ursprung garanteras. En sådan garanti bör förfalskningskriminaliseringen enligt mitt förmenande utgöra.

Jag har här ansett mig böra redogöra för problematiken kring missbruk av telefonrecept i dess helhet, trots att denna kan synas främst hänförlig till framställningen rörande handlingsrekvisitet. Skälet härtill har ovan angivits: bedömningen av gärningen är direkt beroende av hur brottsobjektet — urkunden — uppfattas. För fullständighetens skull skall även fastslås, att den form av missbruk, som finns representerad i det ovan på s. 132 refererade rättsfallet, med den här anförda ståndpunkten blir att bedöma som medverkan till osant intygande. Som i anslutning till referatet framhölls medför åsikten att läkaren är relevant upphovsman nämligen, att uppgifterna om patientens identitet måste betraktas som osanna[13]; läkaren avger en Tatsachenfeststellungs-Urkunde[14].

c) *Urkundsenheten vid telegram.*

En objekttyp, vars urkundskvalitet livligt omdebatterats i främst den tyska doktrinen, är telegram. Huvudfrågan är huruvida det av telegraftjänstemannen framställda mottagarexemplaret, "die Ankunftsdepesche", utgör en urkund, och hur, i enlighet därmed, missbruk med sådana objekt skall bedömas. I stor utsträckning begagnas därvid samma argument som beträffande avskrifter i allmänhet. Det före 1943 års reform förefintliga kravet på begagnande för konsummation har dock för telegramförfalskningens del inneburit en särskild komplikation[1]. Vidare

[13] På detta sätt har fallet NJA 1960 C 208 (åtalspunkt 15) bedömts. Tt hade med uppgivande av annat namn än sitt eget förmått olika läkare att utfärda telefonrecept. Åklagaren hade yrkat ansvar för grovt osant intygande; RR dömde tt för anstiftan till grovt osant intygande. Målet fullföljdes inte i denna del.

Samma betraktelsesätt har i fallet NJA 1962 C 1113 anlagts på ett fall av brukande.

I det ovan på s. 129 omnämnda fallet Svea hovrätts dom den 4 april 1962 nr I: B 45 har som grovt osant intygande bedömts den gärningen, att tt under den tid han varit förordnad som provinsialläkare i olika personers namn utskrivit recept på narkotiska läkemedel, vilka varit avsedda att förbrukas av honom själv (åtalspunkt 4).

[14] Möjligheten att på detta sätt utnyttja en behörig receptutfärdare borde vara ringa till följd av receptkungörelsens bestämmelse, att narkotiskt läkemedel inte må förordnas för person, som ej är känd för den ordinerande, utan att vederbörandes identitet styrkts på ett betryggande sätt (4 § 3 p.).

Vad här anförts om sannhetsbedömningen i läkares urkund illustreras av fallet NJA 1968 C 1275, där tt dömdes för anstiftan till osant intygande för att han förmått en läkare att sjukskriva en annan person, vilken tt utgav sig vara.

[1] Jfr Zint GA 54 s. 61, Meyer GS 47 s. 81 ff., Ortloff GA 28 s. 194 ff., Goos 2 Del. s. 60.

måste de till avskriftsdebatten hänförliga argumenten numera i viss mån anses otillämpliga ifråga om telegram; dessa avges ofta inte i skriftlig form utan genom ett *telefonförfarande*[2].

Enligt SLÄ utgjorde telegram förfalskningsobjekt, i motsats till vad i allmänhet var fallet beträffande avskrifter[3]. Till detta resultat kom man genom att betrakta telegramtexten som en del i en av telegraftjänstemannen avgiven, offentlig urkund[4].

I SRK:s betänkande berörs missbruk med telegram vid stadgandet om osant intygande[5]:

"Ett annat hithörande fall är, att en telegraftjänsteman utger oriktig utskrift av telegram. En telegramutskrift innebär nämligen en under ämbetsansvar avgiven utsaga att telegrammet har det i utskriften angivna innehållet.

Den gärningen att en telegraftjänsteman framställer en telegramutskrift, som till innehållet inte överensstämmer med beställningen, utgör enligt detta motivuttalande ett osant intygande. Någon fullständig lösning av förfalskningsproblematiken vid telegram innebär dock inte uttalandet. Hur skall den gärningen bedömas, att telegraftjänstemannen utger en beträffande beställarens identitet oriktig utskrift? Och, ur praktisk synpunkt viktigast: hur skall bedömas ett förfarande, varigenom någon sänder ett telegram i oriktigt namn?

Ett flertal lösningar har framlagts i doktrinen. Företrädarna för den ideella teorien anser sändande av telegram i oriktigt namn utgöra urkundsförfalskning; i enlighet med teoriens grundprincip ser de avsändaren — beställaren — som den ur förfalskningssynpunkt relevante upphovsmannen. Problemet anförs som ett bevis på den kroppsligt-formella teoriens ohållbarhet[6]. Vanligen betraktas telegramutskriften (mottagarexemplaret) som ett *original,* vilket avgetts av beställaren med telegraftjänstemannen som redskap[7]. Mommsen anför om denne tjänstemans roll[8]:

"Dass der Letztere — — — dann blosse Schreibwerkzeuge sind, springt in die Augen. Man hat langer Hand dictirt."

[2] Jfr Schönke-Schröder s. 1404[61], Welzel 11. Aufl. s. 412.
[3] Se ovan s. 117.
[4] Agge s. 156.
[5] SOU 1944: 69 s. 348.
[6] Jfr Schönke-Schröder s. 1404[61], Mommsen GS 36 s. 56.
[7] Så t. ex. v. Buri GS 36 s. 201, v. Liszt s. 745, Weismann ZStrW 11 s. 32, Welzel 11. Aufl. s. 412, Maurach s. 429 och Goldschmit GS 55 s. 204; den sistnämnde betecknar telegrafen som en "Distanzschreibmaschine".
[8] Mommsen GS 36 s. 55.

Schönke-Schröder anlägger detta betraktelsesätt på den av telegraftjänstemannen på avsändarstationen verkställda nedteckningen; denna nedteckning blir en urkund, ty den är bestämd att tjäna som bevis för rättsförhållandet mellan beställaren och telegrafen. Beträffande mottagarexemplaret anförs[9]:

"Das Ankunftstelegramm ist, da es mit Willen des Absenders als Reproduktion des Originals dem Adressaten zugeht, als selbständige Urkunde anzuerkennen, obwohl es sich als durch die Post hergestellte Abschrift des Originals darstellt."

Uppfattningen att mottagarexemplaret är en *avskrift* men som sådan dock en urkund hävdas också av Frank. Denne företrädare för den faktiska teorien frånkänner avskrifter i allmänhet urkundskaraktär men uppställer bl. a. det undantaget, att en avskrift, som enligt utställarens vilja skall gälla som original i rättssamfärdseln, utgör en urkund[10]. En medelväg går Sparr, som betraktar mottagarexemplaret som ett *duplikat* av avsändarexemplaret, framställd av telegraftjänstemannen på beställarens uppdrag och således en beställarens urkund[11].

Den ideella teoriens företrädare betonar avsändarens i mottagarexemplaret nedlagda förkroppsligandeavsikt[12]. Vissa författare anser sådan avsikt nödvändig för urkundskaraktären och förnekar i enlighet därmed avsändarexemplarets urkundskvalitet. Goldschmit anför om avsändarens psykiska inställning[13]:

"Die erste Niederschrift ist ihm nichts als ein Entwurf, dessen Abfassung eine straflose Vorbereitungshandlung ist. Die Willenserklärung ist erst mit der Niederschrift der Ankunftsdepesche beendigt. Die Abgangsdepesche ist Beweis dafür, was hat geschrieben werden wollen, die letztere beweist erst, was wirklich geschrieben worden ist."

De angivna författarna betraktar alla, antingen de rubricerar mottagarexemplaret som original, duplikat eller avskrift, en beställning i oriktigt namn som materiell förfalskning; telegrammet får då sken av att härröra från någon annan (namnbäraren) än den verklige upphovsmannen (beställaren). Även telegraftjänstemannens åtgärd, varigenom sådant sken väcks, betraktas som urkundsförfalskning[14].

[9] Schönke-Schröder s. 1404[61].
[10] Frank StGB s. 573.
[11] Sparr s. 27, även Jagusch LK s. 487.
[12] Se ovan s. 113 ff.
[13] Goldschmit GS 55 s. 204.
[14] Schönke-Schröder betecknar dock inte dennes oriktiga avskrivande av ett beställt telegram som framställande av en falsk urkund utan som förfalskning av äkta urkund, s. 1404[61].

I motsats härtill betecknar Lenz mottagarexemplaret som en av telegraftjänstemannen avgiven urkund; han karaktäriserar detta som[15]

"eine vom Telegraphenamte ausgestellte Originalurkunde, in welcher der Adressat verständigt wird, dass eine Mitteilung von einer bestimmten Person an ihn eingetroffen ist."

Sparr anför stark kritik mot denna åsikt; i telegramutskriften finns, hävdar han, inget meddelande av det slag Lenz anför. Lenz' slutsats, att avgivandet av ett oriktigt mottagarexemplar utgör intellektuell förfalskning, betecknar såväl Sparr som Binding som "geradezu horrend"[16].

I dansk doktrin behandlas telegramutskriften som ett av beställaren avgivet dokument[17]. I norsk doktrin framhåller Naerstad såsom ett bevis för det oriktiga i förnekandet av avskrifters dokumentkaraktär, att företrädarna för denna åsikt här tvingas tillgripa konstruktionen, att utskriften är ett original[18]. Uppfattningen av mottagarexemplaret som en av beställaren genom en "innocent agent" avgiven urkund uttalas för engelsk rätts del av Kenny[19]. I fransk rätt uppfattas såväl telegraftjänstemannens som beställarens missbruk som faux en écriture; beställarens åtgärd utgör, om denne agerar som privatperson, förfalskning av en enskild urkund eller av en "écriture de commerce"[20]:

"Dans ce cas, ce n'est pas sur la transmission que portera le faux, mais sur l'original même de la dépêsche."

Denna inställning speglar kvarhållandet av en kroppsligt-formell grundsyn i den franska rätten[21].

Thyrén begagnar sig i sitt lagförslag inte av den konstruktion, som tillämpades ifråga om telegram enligt SLÄ. I förslagets 22 §, vari urkund definieras som "huvudskrift", stadgas:

[15] Lenz s. 252.
[16] Lenz s. 186 f.; Sparr s. 29, Binding s. 256 f. not 5.
[17] Goos 2 Del. s. 28 not 14 och s. 31, Jacobsen s. 213 f.
[18] Naerstad s. 77.
[19] Kenny s. 377; jfr s. 375: "And a — — — telegram sent to a newspaper containing false news is not a forged document; although it would be if it were sent falsely in the name of one (e. g. the official reporter) who did not send or authorize the sending of it, for in such a case it would purport to be *his* message, which it is not."
[20] Garraud T. 4 s. 104.
[21] Jfr nedan s. 167 not 40, s. 200 f. Jfr även den genom en lag av den 16 juni 1966 tillkomna art. 151—1 i Code Pénal, där straff stadgas för den som "aura frauduleusement apposé ou tenté d'apposer une signature au moyen d'un procédé non manuscrit."

"Utskrift å tjänstens vägnar av telegram å ankomstorten vare lika med huvudskrift ansedd."

Thyrén anför härom[22]:

"Då urkundsbegreppet bestämmes såsom här skett, synes nödigt att stadga särskilt straffskydd för *telegram*. Den på ankomstorten utfärdade telegrafiska depeschen är uppenbarligen en avskrift, icke huvudskrift; ofta avskrift av en hel serie avskrifter. Men de faktiska förhållandena i rättslivet göra det ofta nödvändigt att på blotta grundvalen av detta slags avskrifter avsluta stora affärer, avsända stora leveranser o. s. v., och det vore en boja på affärslivets utveckling, om ej största möjliga tilltro kunde skänkas åt telegrammets äkthet. Detta är skäl nog att behandla förfalskning av telegram såsom förfalskning av urkund i huvudskrift."

Det inledningsvis citerade kommittéuttalandet, att telegraftjänstemannens oriktiga utskrift av ett telegram utgör osant intygande, ter sig onekligen som ett fasthållande av SLÄ:s ståndpunkt; en sådan bedömning synes förutsätta, att telegrammet betraktas enbart som en av telegraftjänstemannen avgiven urkund. Konsekvenserna av ett sådant betraktelsesätt på bedömningen av en beställares missbruk måste emellertid beaktas. Själva beställningen av ett telegram blir då inte en framställning av en urkund. Inte heller blir en sådan gärning straffbar som anstiftan till osant intygande, ty telegraftjänstemannens urkund är endast en Berichtsurkunde, och telegrammets bristande överensstämmelse med verkliga förhållandet ifråga om beställarens identitet gör inte denna urkund osann[23]. Den som sänder ett telegram i oriktigt namn skulle undgå det förfalskningsansvar, som motsvarande åtgärd i ett brev skulle medföra.

Att SRK ifråga om telegram skulle stå kvar vid SLÄ:s ståndpunkt rimmar illa med kommitténs i övrigt ådagalagda inställning. Som ovan anförts[24] har SRK en annan inställning än SLÄ i fråga om avskrifters förfalskningsskydd. Därigenom bortfaller skälet för den i SLÄ begagnade konstruktionen beträffande telegram.

Telegrafering utgör en bland många metoder för förkroppsligandet av en tanke. Framställningssättet kan variera; den förr vanliga metoden, att beställaren personligen dikterade telegrammet för tjänstemannen, som skötte morseapparaten, innebär, liksom den numera vanliga meto-

[22] Thyrén Utkast VI s. 168; jfr Thyrén s. 180.
[23] Se ovan s. 131 f. I ett särskilt fall, nämligen överbringande av rättegångsfullmakt genom telegram, är sannheten av telegraftjänstemannens urkund att bedöma på annat sätt; KK 1947 om sådant förfarande (vid RB 12: 10) ger denna urkund en vidare innebörd.
[24] Se ovan s. 118.

den med telefonbeställning, att något av beställaren skrivet original inte existerar. Vid telefonbeställning erhålls en nedteckning av den mottagande tjänstemannen, som vidarebefordrar detta innehåll till bestämmelseortens telegrafstation, där mottagarexemplaret färdigställs. Skillnaden gentemot telefonreceptförfarandet är förekomsten av ännu ett led.

Variationer i själva framställningssättet bör inte påverka den straffrättsliga bedömningen. De människor, som i högre eller lägre grad är beställaren behjälpliga vid framställningen, är fullt jämförbara med maskinella skrivhjälpmedel; de utgör redskap, utnyttjade för framställningen av en tankematerialisering[25]. Med detta synsätt måste ett telegram, som i det skick det framträder inte andligen härrör från den däri angivne beställaren, anses vara falskt och ett förfarande, som ger ett sådant resultat, utgöra materiell förfalskning.

I vad avser det praktiskt betydelsefulla fallet, att *beställaren* är gärningsman, har genomgången av praxis givit stöd för denna tolkning[26]. Något exempel på en telegraftjänstemans oriktiga återgivande av ett beställt telegram eller avgivande av ett fiktivt telegram har inte påträffats. Onekligen torde för ett sådant fall det återgivna kommittéuttalandet lägga hinder ivägen för en bedömning som urkundsförfalskning.

I enlighet med vad ovan anförts rörande vidimerade avskrifter och telefonrecept måste även ett telegram anses innefatta fler än en urkund. Telegraftjänstemannens tjänsteanteckningar utgör en av denne avgiven tankeförklaring[27]. Även denna urkund kan tänkas utgöra objekt för straffbart missbruk. För gärningsbedömningen blir det sålunda även här uppfattningen om *urkundsenheten,* som är avgörande.

[25] I fallet NJA 1968 s. 523 har HD ansett ett telegram inte uppfylla RB:s föreskrift om att revisionsinlaga skall vara egenhändigt undertecknad av käranden eller hans ombud; en dissiderande ledamot framhöll vikten av lagstiftningsarbete för klarläggande av behovet att likställa telegram o. a. *fjärrskrift* med inlaga i rättegång.

[26] Så t. ex. fallen NJA 1952 C 390, där RR i sina domskäl (i vilka HovR instämde) fann styrkt, att tt "genom att å blanketten till telegrammet — — — såsom underskrift anbringa namnet (N. N.) avsett att giva sken av, att telegrammet avsänts av denne och sålunda framställt en falsk urkund, vilken åtgärd inneburit fara i bevishänseende." Även fallet NJA 1955 C 113.

[27] Jfr Lampe NJW 1965 s. 1749, Welzel 11. Aufl. s. 412; däremot Binding s. 256: "Beide Annahmen, dass Absender *und* Telegraphenbeamter Aussteller wären, würden sich höchstens dann mit einander vertragen, wenn man bezüglich des Textes eine doppelte Beurkundung annehmen wollte. Davon findet sich jedoch im Telegram keine Spur. Unsichtbare Urkunden aber giebt es nicht." Jfr även Thyrén s. 129, cit. nedan s. 144 f.

d) *Urkundsenheten vid anteckning i s. k. gästförteckning.*
Ett förfarande, vars rättsliga bedömning kräver en undersökning av urkundsenheten, är lämnande av oriktig identitetsuppgift i gästförteckning på hotell och pensionat. Sådana gärningar bedöms av våra domstolar regelmässigt som osant intygande. De utgör en betydande andel av de enligt denna paragraf avdömda målen.

Även om bedömningen av dessa gärningar inte vållar rättstillämpningen nämnvärda svårigheter, måste teoretiska betänkligheter anföras mot sagda praxis. Följande hovrättsavgörande, vartill de fåtaliga doktrinuttalandena hänför sig, kan därvid tjäna som utgångspunkt[1]:

SvJT 1958 rf. s. 32:
L. hade i resandeliggaren på ett hotell som identitetsuppgifter rörande en kvinna i hans sällskap tecknat sitt eget efternamn samt oriktigt förnamn och födelsetid. Avsikten var att paret skulle erhålla ett dubbelrum.

RR ansåg gärningen inte böra bedömas svårare än som förseelse mot 42 § K. stadgan 1917 angående hotell- och pensionatsrörelse.

HovR anförde, att det av RR åberopade lagrummet angav sig vara subsidiärt i förhållande till allmänna strafflagen; gärningen utgjorde osant intygande, enär den inneburit fara i bevishänseende med avseende på kvinnans identitet.

Tore Strömberg upptar med hänvisning till detta rättsfall ifrågavarande gärningsform till behandling i sitt försök att finna en rationell gränsdragning mellan urkundsförfalskning och osant intygande.[2]. Han påpekar, att rättspraxis inte tvekat att rubricera förfarandet som osant intygande[3]. Strömberg gör en jämförelse mellan anteckningen i liggaren och taxipassagerarens namn på en papperslapp i sitt ovan[4] omtalade exempel, varvid ingendera befinns utgöra någon verklig identitetsuppgift. Anteckningen i liggaren tillerkänns dock, i motsats till lappen, ett innehåll. Därefter anför Strömberg:

[1] Omnämnandet av detta rättsfall i BrB Kom II (s. 161) är anmärkningsvärt: det anges där falla under "osann uppgift om vem han är" i BrB 15: 11. Eftersom mannens felaktiga uppgifter inte avsåg honom själv utan kvinnan i hans sällskap, måste dock HovR ha avsett det slags osant intygande, som rör "annat än egna angelägenheter". Jfr fallet NJA 1959 C 682, där RR bedömt tt:s namnuppgifter rörande såväl honom själv som en kvinna i hans sällskap som osant intygande, men där åklagaren i HovR bestämde sin talan att endast avse den egna namnuppgiften.

[2] T. Strömberg s. 634 f.

[3] Genomgången av praxis stöder till fullo Strömbergs uttalande. Tillämpning av hotellstadgans ansvarsbestämmelse har påträffats endast i två domar i första instans, NJA 1949 C 264 (åtalspunkt 20) och NJA 1967 C 565.

[4] Ovan s. 88.

"Enligt hotellstadgan är det tillräckligt, att den resande *låter inskriva* identitetsuppgifterna i liggaren. Uppgifterna kunna alltså lämnas muntligen av den resande och skrivas in av någon företrädare för hotellet. I det fall att gästen själv skriver sitt namn i liggaren kan det följaktligen betvivlas, att det skrivna namnet i liggaren är att betrakta som en egentlig namnteckning med det erkännande eller hävdande av upphovsmannaskap som en sådan innefattar. Tänker man sig, att en resande istället får lämna identitetsuppgifter genom att fylla i och underteckna en blankett, där särskild plats har angivits för den resandes egenhändiga namnteckning, är blanketten otvivelaktigt att betrakta som en urkund. Den som uppger annans namn på en sådan blankett och som skriver under blanketten med detta namn gör sig principiellt skyldig till urkundsförfalskning."

Till urkundsbegreppet knyter Strömberg här ett krav på erkännande eller hävdande av upphovsmannaskap. Något dylikt hävdande från gästens sida anses inte föreligga ifråga om anteckningen i liggaren. Detta konstaterande måste anses riktigt. Därmed är emellertid ingalunda klart, att anteckningen i liggaren inte är att betrakta som en urkund. Hotellstadgans bestämmelser måste anses innebära, att *hotellinnehavaren* hävdar ett upphovsmannaskap till de i liggaren införda uppgifterna; 34 § i den fram till år 1967 gällande stadgan föreskrev, att innehavaren skulle avfordra gästen ifrågavarande uppgifter vid dennes ankomst, och uraktlåtenhet härvidlag straffbelades i 41 §. Liggaren måste betraktas som en av hotellinnehavaren avgiven Berichtsurkunde[5]. Någon urkund från *gästen* kan däremot inte anses uppkomma, vare sig denne själv skriver ned de avfordrade uppgifterna eller förestavar dem för en företrädare för hotellet. Gästen avger inte någon utsaga till polismyndigheten; hans handlande riktar sig endast mot hotellet. Han avger inte sin uppgift i en urkund utan endast muntligen eller, av praktiska skäl, direkt i den förteckning, som innehavaren annars skulle ifylla med ledning därav.

Genom införandet av den nya hotellförordningen av den 16 december 1966 har ingen saklig ändring skett i nu berört hänseende. I 13 § stadgas att gäst skall avfordras identitetsuppgifter och att dessa uppgifter skall förvaras i form av en gästförteckning. I 18 § c) finns en bestämmelse om straff för hotellinnehavare, som brister härvidlag, och i 17 § b) stadgas straff för gäst, som lämnar oriktig uppgift.

På de blanketter, som numera vanligen används, ifyller gästen efternamn i en kolumn, förnamn i en annan o. s. v. Någon underskrift förekommer inte från gästens sida. Istället skall *bostadsupplåtaren* nederst på blanketten ifylla namn, adress och telefonnummer. Blankettens utseende

[5] Jfr ovan s. 132.

visar, liksom hotellförordningens bestämmelser, att det är hotellinnehavaren, som här avger en urkund, inte gästen. Lämnar den förre medvetet oriktig uppgift genom att underteckna en blankett med oriktiga uppgifter om en gästs identitet, faller förfarandet under hotellförordningens 18 §. Detta stadgande anger sig inte vara subsidiärt till allmänna strafflagen och synes därför enligt reglerna om förhållandet specialstraffrättslig — allmänstraffrättslig reglering böra tillämpas exklusivt. Ansvar för osant intygande skall inte ådömas[6].

Orsaken till att gästens lämnande av oriktig identitetsuppgift inte är att bedöma som osant intygande är, väl att märka, inte bristande egenhändighet. Den formella framställningen kan inte tillmätas relevans vid gärningsbedömningen. Det avgörande är, att gästförteckningen inte kan anses innehålla någon urkund med gästen som utställare. Det är istället hotellinnehavaren som är upphovsman till den eller de urkunder gästförteckningen innefattar.

Hotellinnehavarens åtgärd att i gästförteckningen omedvetet avge oriktig identitetsuppgift beträffande en gäst innebär inte i objektiv mening ett osant intygande; han intygar endast att en gäst, som uppgivit sagda identitet, tagit in på hotellet. Denna uppgift är sann[7]. Härav följer, att gästen inte kan dömas för anstiftan till osant intygande. Förfarandet faller inte under något stadgande i brottsbalken. Istället måste ansvarsbestämmelsen i hotellförordningens 17 § b) anses tillämplig[8].

En prövning av urkundsenheten enligt det andliga synsätt, som präglar brottsbalkens reglering, leder alltså till ståndpunkten att praxis' bedömning av hotellfallen inte kan anses riktig. Stadgandet om osant intygande är, med hänsyn till brottsobjektangivelsen, inte tillämpligt på gästens förfarande. Ett krav på konsekvens synes här inte kunna bemötas med kriminalpolitiska argument; hotellförordningens ansvarsbestämmelser är väl

[6] I fransk rätt är hotellinnehavarens dolösa underlåtenhet eller oriktiga införing reglerad som faux en écriture i Code Pénal art. 155.

[7] Samma uppfattning har i schweizisk praxis uttryckts i en dom av år 1947 (BGE 1947, 73. Bd., IV. Teil, s. 50):

"Der für die amtliche Fremdenkontrolle bestimmte Anmeldeschein des Hotelgastes ist weder bestimmt noch geeignet, die Identität des Ausstellers mit dem Träger des angegebenen Namens oder die weiteren, seine persönlichen Verhältnisse betreffenden Tatsachen, nach denen im Anmeldeformular gefragt wird, zu beweisen. Insoweit enthält er blosse Behauptungen. Er ist Urkunde nur insofern, als er festhält, welche Erklärung der Aussteller im Augenblick der Ausfüllung des Scheines abgibt, nicht auch in dem Sinne, dass er die abgegebene Erklärung als inhaltlich wahr beweisen würde."

[8] I BrB Kom II 2 s. 169 anförs motsatt uppfattning.

lämpade att reglera sådana hithörande fall, där ansvar för bedrägligt beteende inte aktualiseras[9].

e) *Sammanfattning rörande urkundsenheten.*
Den genomförda undersökningen har lett fram till två för denna lagstiftning väsentliga konstateranden. Båda gäller upphovsmannaskapet beträffande urkunder och därmed frågan om urkundsenheten, d. v. s. vad som utgör en urkund i lagens mening.

Den första slutsatsen är, att som upphovsman till en urkund inte alltid är att anse den person, som formellt framställt handlingen. Det är det ideella, det andliga upphovsmannaskapet, som är det ur förfalskningssynpunkt väsentliga. Upphovsman i denna bemärkelse är den person, som talar i urkunden. Den ideella teorien har i doktrinen framställts som en teori rörande äktheten. Onekligen får denna teori betydelsefulla konsekvenser i avseende på det från äktheten utgående handlingsrekvisitet; den innebär, att inte varje framställande av urkund i annans namn blir att bedöma som framställande av en falsk urkund[1]. Men teoriens avgörande betydelse ligger i själva verket i dess konsekvenser ifråga om *brottsobjektet.*

I det moderna samhällslivet blir det allt vanligare med handlingar, som anger en person som andlig upphovsman och en annan som formell sådan. Varav består urkunden i en sådan handling? Vilken av de två utställarangivelserna konstituerar, tillsammans med ett "innehåll", brottsobjektet vid missbruk med en sådan handling? Den ideella teorien ger svaret: det är angivelsen av det andliga upphovsmannaskapet, som är relevant; brottsobjektet — urkunden — utgörs av ett förklaringsinnehåll jämte angivelsen om det andliga upphovsmannaskapet till detta innehåll. Härmed är den teoretiska utgångspunkten för äkthetsbedömningen given: då det relevanta upphovsmannaskapet fastställts kan en jämförelse göras mellan den verklige och den skenbare upphovsmannen[2].

Den ideella teoriens konsekvenser för objektbestämningen kan synas så självklara, att doktrinens tystnad i det avseendet är befogad. De ovan behandlade speciella frågeställningarna visar dock, att så inte är fallet; vid äkthetsbedömningen har man, uppenbarligen utan närmare funderingar, som relevant upphovsman uppfattat den formelle framställaren; med angivelsen härom har man sedan jämfört den verklige utställaren.

[9] Frågan huruvida en generell kriminalisering av osanna utsagor är kriminalpolitiskt berättigad berörs nedan s. 318 ff.
[1] Se härom nedan s. 228.
[2] Jfr ovan s. 119, nedan s. 228.

Det andra konstaterandet har här framkommit som en följd av den första slutsatsen: handlingar, som anger en person som andlig upphovsman och en annan som kroppslig d:o, har befunnits utgöra inte en, utan *två skilda urkunder*[3]. En vidimerad avskrift är en urkund från originalavgivaren, vars tanke finns materialiserad i avskriften, och dessutom en urkund från den vidimerande personen i form av ett intygande, att avskriften överensstämmer med ett förefintligt original. Ett telefonrecept är en urkund från den inringande läkaren, men det är också en urkund från den ifyllande farmaceuten, som intygar att hon mottagit vissa uppgifter. Ett telegram är en urkund från avsändaren i vad det utgörs av dennes meddelande till adressaten samt avsändarangivelsen; det är dessutom en urkund från telegraftjänstemannen i form av ett intygande, att en telegrambeställning mottagits och effektuerats.

Konstaterandet att en enda handling kan innehålla fler än en urkund är emellertid inte i och för sig en följd av den andliga synen på upphovsmannaskapet. Även handlingar, i vilka andligt och formellt upphovsmannaskap sammanfaller, kan innehålla mer än en urkund. Ett typexempel erbjuder den viktiga handlingsformen *växel;* varje namnteckning på en växel, av utställare, acceptant, endossent, utgör en utställarangivelse, som tillsammans med ett visst innehåll konstituerar en särskild urkund. Växeln innehåller en urkund från varje påtecknare. Än mer iögonfallande är urkundsflerheten beträffande skuldebrev med påtecknad borgen; där är de olika utställarnas (gäldenär respektive borgensman) förklaringar klart åtskilda[4].

Det förhållandet, att en handling kan innehålla flera urkunder av nu angivet, egenhändigt slag, har uppmärksammats i doktrinen[5]. För den svenska rättens del var SLÄ:s reglering ett incitament härtill, eftersom missbruk med offentliga och enskilda handlingar där reglerades i olika lagrum. Thyrén anför att detta kan leda till[6]

"uppdelande af en och samma fortlöpande handling i en allmän och en enskild del; så vid (privat) *telegram,* där själfva innehållet, såsom utgörande en blott

[3] Till angivelsen om det formella framställandet hör alltid ett "innehåll", en förklaring, även om denna är delvis underförstådd (N.N. genom A.A.).

[4] En handling kan också utgöra en enda urkund från flera utställare, nämligen då handlingen endast innefattar en gemensam förklaring från dessa, såsom t. ex. kontrakt; jfr Schönke-Schröder s. 1393[17] och nedan s. 222.

[5] LK s. 488: "Unterzeichnen mehrere Aussteller, so liegt eine mehrheit von Urkunden vor", s. 494 f: "Mehrere Urkunden auf demselben Träger"; Kienapfel s. 112 ang. ransoneringskort med den berättigades påskrift, Skeie s. 604 om växel.

[6] Thyrén s. 129, jfr även s. 205, cit. nedan s. 186, där räkning och kvittens därpå betecknas som juridiskt talat olika handlingar.

reproduktion af en privat skrift, hvaruti intet offentligt-rättsligt moment objektiverat sig, icke bör anses såsom allmän handling (och icke alltid ens såsom till förfalskningsobjekt öfverhufvud duglig handling — — —), men väl de af telegrafverket utfärdade uppgifterna om afsändningsort, afsändningstid och ankomsttid."

Agge talar om

"kombinerade urkunder som en postanvisning med därå tecknat kvitto",

och konstaterar, att det i rättspraxis finns en benägenhet att

"betrakta varje å handlingen tecknad förklaring som en urkund för sig".[7]

I nyare tysk doktrin har en speciell aspekt av fenomenet flera urkunder i samma handling tagits upp till diskussion. Vid sidan om zusammengesetzte Urkunden, d. v. s. urkunder, vari ingår ett syneobjekt[8], talas om *abhängige Urkunden*. Termen, som lanserats av Lampe, definieras av denne på följande sätt[9]:

"Abhängige Urkunden sind Urkunden, deren Inhalt vom Inhalt anderer Urkunden, auf die sie sich beziehen und die mit ihnen fest verbunden sind, abhängen."

Lampe diskuterar det straffrättsliga skyddets omfattning beträffande dessa objekt. Han konstaterar, att abhängige Urkunden kräver en utsträckning av straffskyddet mot förfalskning[10]:

"Der strafrechtliche Schutz erstreckt sich bei ihnen nicht nur auf ihre eigene Unversehrtheit, sondern auch auf die Unversehrtheit der in ihnen vom Aussteller begründeten Abhängigkeit von anderen Urkunden."

Bedömningen av missbruk beträffande urkunder av detta slag kommer att beröras i framställningen rörande handlingsrekvisitet[11].

[7] Agge s. 186, jfr i not 79 anm. rättsfall. — Se om urkundsenheten vid kvitterade postanvisningar o. d. nedan s. 185 f. Ett exempel på att skillnaden mellan begreppen urkund och handling inte klart insetts av domstolen utgör Svea hovrätts nedan på s. 289 f. refererade dom den 30 december 1958; tt anges där ha framställt två oäkta urkunder, vilka *i de delar dessa sammanhängde med namnteckningarna* ägde sken av att härröra från annan person.
[8] Jfr ovan s. 59 ff.
[9] Lampe NJW 1965 s. 1748.
[10] Lampe NJW 1965 s. 1748.
[11] Se nedan s. 220 ff.

Förekomsten av fler än en urkund i samma handling i sådana fall, där en person anges som formell och en annan som andlig upphovsman, berörs däremot inte i doktrinen. Som av den ovan företagna undersökningen framgår, har denna konsekvens av den ideella teorien uppenbarligen förbisetts av teoriens förespråkare. Belysande är Schönke-Schröders framställning: däri har i de senaste upplagorna införts Lampes ovan återgivna åsikt om abhängige Urkunden. I anslutning härtill framhålls, att samma grundsats gäller även vid vidimerade avskrifter[12]. Betraktas detta uttalande separat synes det innebära ett hävdande av den syn på urkundsenheten vid avskrifter, som ovan förfäktas[13]. Emellertid framgår det på andra ställen i kommentaren, att vidimerad avskrift inte betraktas som "die räumliche Verbindung zweier selbständiger Urkunden"[14]. Själva avskriften tillmäts inte urkundskaraktär; istället anläggs det betraktelsesätt, som för svensk rätts del hävdas i brottsbalkskommentaren[15]. Avskriften inbegrips i vidimationsurkunden, och en ändring i avskriften utgör därefter urkundsförfalskning[16]

"da dadurch der Beglaubigungsvermerk inhaltlich unrichtig wird".

Omnämnandet av vidimerade avskrifter i anslutning till abhängige Urkunden innebär uppenbarligen endast en anvisning om, att det vid sådana avskrifter förhåller sig på samma sätt beträffande urkundsinnehållets bestämmande, som det gör vid två självständiga urkunder på samma bärare, fastän det ifråga om vidimerad avskrift inte är en annan urkund, som bidrar med innehåll, utan en icke-urkund.

Den uppfattning om urkundsenheten, vartill den ideella teorien leder, är onekligen av starkt teoretisk karaktär. Urkundsbegreppet blir enligt denna överhuvud taget *inte något materiellt begrepp*. Konstaterandet att en urkund utgörs av ett förklaringsinnehåll jämte angivelsen om denna förklarings avgivare innebär, att begreppet ges en immateriell bestämning. Därmed har man definitivt avlägsnat sig från det allmänna språkbrukets urkundsbegrepp; en urkund i allmänt språkbruk är identisk med bäraren, handlingen. En växel är *en* urkund i dagligt tal, hur många påteckningar den än innehåller[17] [18]; däremot utgör den otvivelaktigt flera

12 Schönke-Schröder s. 1398[36b].
13 Jfr ovan s. 117 ff.
14 Schönke-Schröder 14. Aufl. s. 1340[7a].
15 Jfr ovan s. 119 ff.
16 Schönke-Schröder s. 1399[40a].
17 Se om urkundsbegreppet i allmänt språkbruk nedan s. 147 ff.
18 I den år 1967 ikraftträdda Penal Code of New York State, § 170.00 2., är denna betydelseskillnad uppmärksammad. Problemet löses genom att termen *complete written instrument* ges en dubbel betydelse:

urkunder i den i BrB 14 och 15 kap. använda bemärkelsen. I SRK:s reglering måste begreppet urkund anses äga den angivna, immateriella innebörden, trots att detta inte direkt framgår av lagtexten eller det tryckta betänkandet[19].

4. Om objektbegreppets benämning.

Efter den undersökning av objektbegreppet i stadgandet om urkundsförfalskning, som nu företagits, synes det befogat att något diskutera valet av benämning för sagda begrepp.

Som ovan anförts[1] innebar 1948 års reform införandet av en ny benämning i förfalskningslagstiftningen: urkund. Tidigare saknades gemensam term för objektbegreppet vid handlingsförfalskning. SRK anför[2]:

"Då — — — det allmänna språkbruket icke har något bestämt urkundsbegrepp, har kommittén ansett sig oförhindrad att bestämma begreppet så att det omfattar de i denna paragraf straffskyddade föremålen."

Kommitténs uppfattning synes riktig såtillvida, som det allmänna språkbruket inte kan anses ge ordet urkund *en enda* bestämd innebörd. En genomgång av excerpterna till Svenska Akademiens Ordbok ger emellertid stöd för uppfattningen, att ordet urkund i svenskt språkbruk används i två, särskilda betydelser. Den ena är *historiskt dokument;* som urkunder betecknas historiskt värdefulla eller intressanta handlingar av skiftande slag, varvid egenskapen av urkund betingas av handlingens ålder, inte arten av dess innehåll. Den andra betydelsen av ordet anknyter däremot direkt till innehållets art och handlingens därav givna funktion; som urkund betecknas ett original, en *ursprunglig version* med ett bevisvärde ifråga om det "rätta" innehållet; detta innehåll är av visst, kvalificerat slag. Man talar t. ex. om "kristendomens urkunder" och om landskapslagarna som "vördnadsvärda lagurkunder".

Ordet urkund används i svensk lagtext utanför förfalskningslagstiftningen i den senare av de angivna betydelserna. I lagstiftningen rörande

"An endorsement, attestation, acknowledgment or other similar signature or statement is deemed both a complete written instrument in itself and a part of the main instrument in which it is contained or to which it attaches."

[19] Detta grundläggande synsätt illustreras av en under kommittéarbetet föreslagen formulering av brottsobjektet: "en i skrift, tryck eller på annat dylikt sätt fästad (framställd) utsaga eller förklaring". (SRK prot., PM i vol. 14.) Jfr Skeie s. 600 f.: "Den gjenstand som bærer dokumentet — — —."

[1] Se ovan s. 39.

[2] SOU 1944 : 69 s. 260.

aktiebolag och stiftelser förekommer termen "stiftelseurkund"[3]; ordet urkund uttrycker där originalitet och bevisvärde beträffande ett rättssubjekts tillkomst.

Undersökningen av brottsobjektet urkund i förfalskningslagstiftningen visar, att ordet urkund där inte äger någondera av de två i allmänt språkbruk förekommande betydelserna. Historiska dokument ingår visserligen i detta begrepp, men det historiska eller vetenskapliga värdet saknar relevans vid bestämningen[4]. Avvisandet av kraven på bevisbetydelse, bevisbestämning och förkroppsligandeavsikt fråntar begreppet den innebörd, som detta äger i den andra i allmänt språkbruk påvisade och i annan lagstiftning förekommande betydelsen.

Benämningen urkund har nu funnits i förfalskningslagstiftningen under mer än två decennier. Den har onekligen hunnit bli väl inarbetad såsom del i brottsrubriceringen urkundsförfalskning. Detta förhållande måste dock vägas mot önskemålet, att för brottsrekvisitet finna en benämning, som i största möjliga utsträckning förmår väcka de avsedda associationerna.

För det objektbegrepp, som ovan hävdats de lege ferenda, är benämningen urkund än mindre adekvat. En grundläggande synpunkt vid bestämmandet av detta objektbegrepp har varit att eliminera de krav på objektets innehåll i bevishänseende, vilka befunnits sammanhänga med valet av ordet bevismedel som terminologisk utgångspunkt. Benämningen urkund befäster snarast uppfattningen att sådana krav skulle ligga i objektet.

Ett tänkbart alternativ till den nuvarande terminologien är enligt min uppfattning att brottsobjektet primärt anges som *skrift*. Detta ord väcker inga föreställningar om ett kvalificerat innehåll. Däremot innebär det ifråga om materialiseringens form en alltför långtgående begränsning. Eftersom den absoluta merparten av alla till denna straffbestämmelse hänförliga gärningar har till objekt en skriftlig materialisering, synes det dock försvarligt att använda denna term som riktlinje; i stadgandet eller möjligen i motiven får då göras ett tillägg, utsägande att förutom skrift skyddas varje objekt, som på annat sätt självständigt förkroppsligar en tanke, samt att med skrift här endast avses skriftlig materialisering av tanke.

Ovan har framhållits att begreppet urkund i förfalskningslagstiftningen äger immateriell karaktär[5]. I allmänt språkbruk avses med ordet ur-

[3] 5—7 §§ aktiebolagslagen, 12 § 1929 års lag om tillsyn över stiftelser, 3 och 4 §§ KK 1930 med vissa bestämmelser i anledning av lagen om tillsyn över stiftelser.
[4] Jfr SOU 1944: 69 s. 268 och ovan s. 103 f.

kund otvivelaktigt något materiellt; det kan sägas beteckna en undergrupp till *handlingar* och ligger således på samma "plan" som det begreppet. Det synes mig knappast praktiskt möjligt att *primärt* formulera objektrekvisitet på ett sätt, som uttrycker den immateriella innebörden[6]. Desto angelägnare framstår det att denna innebörd fastslås på annat, för rättstillämpningen vägledande sätt. Hur detta kan göras diskuteras närmare nedan[7].

[5] Se ovan s. 146.
[6] Jfr ovan s. 147 not 19.
[7] Se nedan s. 238 f.

Kapitel IV
Det brottsliga förfarandet vid urkundsförfalskning; handlingsrekvisitet i BrB 14:1

1. Allmänt.

Sedan undersökningen av brottsobjektet urkund nu slutförts skall i det följande undersökas hur detta objekt skyddas i stadgandet om urkundsförfalskning. Härvid skall först behandlas det i detta stadgande ingående *handlingsrekvisitet.*

Beteckningen handlingsrekvisit för lagens angivelse av det brottsliga handlingssättet innebär onekligen för denna lagstiftnings del en risk för oklarhet; ordet handling begagnas här även i betydelsen skrift[1]. Eftersom termen handlingsrekvisit är allmänt vedertagen i straffrättsdoktrinen, har jag dock inte funnit det berättigat att här införa en annan beteckning.

A. Lagtextens utformning.

BrB 14: 1 omnämner två olika typer av brottsliga förfaranden: 1) framställande av falsk urkund, och 2) falskeligt ändrande eller utfyllande av äkta urkund. Enligt SRK består mellan dessa två förfaringssätt ingen olikhet av betydelse för straffbarheten; även det senare förfarandet uppges resultera i en *falsk* urkund, d. v. s. en urkund som[1]

"icke i allo härrör från den person, vilken framstår som urkundens utfärdare."

Den första huvudtypen av förfalskningsåtgärd, framställande av falsk urkund, kan enligt lagtexten bestå i skrivande av annans namn eller i ett falskeligt förskaffande av annans underskrift, men det kan även ske "annorledes". Förfalskning genom skrivande av annans namn äger enligt kommittén i regel avseende på[2]

[1] Jfr Thyrén Utkast VI s. 50.
[1] SOU 1944: 69 s. 261.
[2] SOU 1944: 69 s. 261 f.

"sådana urkunder vilka enligt lag eller på grund av vedertaget bruk äro försedda med underskrift eller eljest namnteckning av utställaren. Det avgörande för äktheten av en sådan handling är huruvida namnteckningen är äkta."

Vid skrivande av annans namn anges varje *samtycke* från namnets rätte bärare utesluta förfalskningsstraff. Samma effekt tillskrivs sådana tillägg, som upplyser om att annan än namnbäraren tecknat namnet, t. ex. "genom N. N. enligt uppdrag". Sistnämnda förfarande utgör, om något uppdrag inte föreligger, enligt kommittén intellektuell förfalskning, d. v. s. framställande av en äkta men osann urkund. Blotta tillägget m(ed) h(and) p(å) p(enna) anses dock inte frita från ansvar för urkundsförfalskning.

Gärningstypen falskeligen förskaffa sig annans underskrift har berörts ovan i anslutning till frågan om urkundsenheten vid telefonrecept[3]. Härmed avses ett förskaffande av en persons underskrift på en handling t. ex. genom utbyte av handlingar i sista stund, men däremot inte sådana fall, där undertecknaren vill underteckna just den handling, som han förser med sin namnteckning, fastän denna hans vilja bygger på oriktiga föreställningar, som bibragts honom genom vilseledande rörande t. ex. värdet av en vara. Kommittén påpekar betydelsen härav i civilrättsligt hänseende; enligt avtalslagens 30 § får en genom svek åstadkommen rättshandling, även i skriftlig form, göras gällande mot den förledde av en godtroende medkontrahent; en falsk handling är däremot helt ogiltig i förhållande till den föregivne utfärdaren[4].

Med det fall att en falsk urkund framställs annorledes avses enligt betänkandet framför allt förfalskning av med underskrift icke försedda handlingar samt av bevismärken. Avgörande är därvid framställarens *behörighet:* urkunder, som framställts av behörig person, är äkta även om vederbörande överträtt given befogenhet. Urkunder framställda av därtill icke behöriga personer är falska.

Den andra huvudformen, falskeligt ändrande av urkund, kan bestå i utplåning av en del av urkunden. Som urkundsförfalskning skall detta dock endast bestraffas om handlingen därefter fortfarande utgör ett användbart bevismedel, som på grund av sin ofullständighet innebär fara i bevishänseende[5]. I annat fall kan förfarandet vara straffbart som undertryckande av urkund. Har avsikten varit att ersätta det utplånade med ny text men förfarandet avbrutits innan detta hunnit ske, kan straff inträda för försök till urkundsförfalskning.

[3] Se ovan s. 130.
[4] SOU 1944: 69 s. 263.
[5] SOU 1944: 69. s. 264; jfr fallet NJA 1964 s. 142.

Kommittén framhåller, att urkundsutfärdaren själv kan vara berättigad att ändra i urkunden. Så anges vara fallet innan urkunden börjat utöva sin bevisfunktion. Även senare torde han enligt kommitténs uppfattning vara berättigad att företa ändringar, beträffande dispositiva urkunder dock endast i den mån han äger förfoga över urkunden som sak[6].

Utfyllande av en urkund innebär enligt SRK förfalskning då det sker av därtill icke behörig person. Är utfyllaren behörig men överskrider given befogenhet är gärningen inte att bedöma som förfalskning, men däremot föreligger ett trolöshetsbrott. Denna bedömning motiveras med att överensstämmelse ernås med det likartade fullmaktsförfarandet; fullmaktsgivaren blir, om fullmäktigen överskrider given befogenhet, bunden gentemot godtroende medkontrahent. Samma civilrättsliga resultat får utfyllarens åtgärd utöver given befogenhet, eftersom hans förfarande inte utgör förfalskning och urkunden alltså är att betrakta som äkta (jfr. ovan).

B. SLÄ.

SRK:s förslag innebar ifråga om handlingsrekvisitets utformning ett betydelsefullt avsteg från den då gällande rätten. För straffbarhet krävdes enligt SLÄ att det förfalskade *begagnats*. Endast beträffande s. k. allmänna arkivhandlingar var förfalskningen fullbordad i och med förfalskningsåtgärden, vilket sammanhängde med att lagrummet, SL 12:1, behandlade även förstörande[1]. Kommittén motiverar sin avvikelse med, att ett ingripande på ett stadium då begagnande ännu ej skett eller kan styrkas ofta är både möjligt och påkallat. Kravet på begagnande hade enligt SRK till huvudsaklig uppgift att från straffbarhet utesluta sådana ofarliga gärningar, där förfalskaren inte haft något allvarligt syfte att vilseleda; detta framgick av lagens fordran att begagnandet skolat ske sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra. En motsvarande begränsning avser kommittén att ernå medelst det införda rekvisitet fara i bevishänseende[2].

I BrB anges framställande av falsk urkund kunna ske genom skrivande av annan, *verklig eller diktad,* persons namn. Detta på departementschefens förslag infogade förtydligande innebar ingen ändring gentemot SLÄ i dess efter 1942 års reform gällande lydelse. Före denna reform gjordes dock beträffande enskilda urkunder en åtskillnad mellan gärningar, där verklig persons namn använts, och sådana, där namnet varit

[6] SOU 1944: 69 s. 265.
[1] SOU 1944: 69. s. 260.
[2] Se nedan s. 246 f.

diktat. Endast den förra gärningen behandlades som förfalskning enligt SL 12: 4 respektive 5. Begagnande av veterligen falsk, i diktad persons namn skriven handling upptogs i 22 kap. 16 § 1 respektive 2 st., efter urkundens hänförlighet till i 12: 4 och 5 angivna kategorier. Med verkligt namn, i motsats till diktat, avsågs därvid enligt Thyrén[3]

"namn, som i och för sig är — och af delinqventen ansetts vara — *egnat* att inom den afsedda användningssfären leda tanken till en bestämd person såsom utställare."

Handlingsrekvisitets utformning i SRK:s förslag uppges svara mot själva förfalskningsåtgärdens utformning i SLÄ; utöver de däri omtalade gärningsformerna upptas endast falskeligt utfyllande av äkta urkund. Även Thyrén påpekar SLÄ:s tystnad i sistnämnda avseende.[4] I praxis synes inte ha förelegat någon tvekan om, att även enligt SLÄ ett obehörigt utfyllande av en in blanco undertecknad handling utgjorde förfalskning. En sådan gärning förelåg i fallet NJA 1943 s. 490; tt hade vid tjänstgöring på en militärexpedition tillgripit två in blanco underskrivna beställningsblanketter å tjänsteresa, vilka han ifyllt och använt. HD dömde för förfalskning enligt då gällande SL 12: 2.

C. Thyréns förslag.

Thyrén intar i sitt förslag samma ståndpunkt ifråga om förfalskningsbrottets konsummationspunkt som senare SRK: i motsats till den då gällande rätten vill han som förfalskning bestraffa gärningar, som inte fortskridit till begagnande[1]. Undantag görs dock för urkunder av i SLÄ 12: 5 behandlat slag. Straffbar förfalskning av sådana handlingar kräver enligt förslaget att begagnande skett.

Thyréns formulering av lagtexten innebär att ingenting utsägs om vari själva förfalskningsåtgärden skall bestå ("förfalskar", "brukar — — — falsk — — — urkund"). Av motiveringen till 2 § framgår dock, att Thyrén i det avseendet inte syftar till någon avvikelse från gällande rätt[2]:

"Det i Str.L. 12: 2 särskilt nämnda fall, att förfalskaren "förskaffat sig" äkta underskrift eller sigill, synes lika litet som andra särskilda förfalskningsåtgärder

[3] Thyrén s. 200. Jfr om diktat namn fallet NJA 1927 s. 313. Som skrivande av verklig persons namn bedömdes användande av avlidens namn i fallet NJA 1927 s. 194.

[4] Thyrén Utkast VI s. 61.

[1] I 2—6 §§ stadgas straff för begagnande av falska handlingar av däri nämnda slag; i 7 § straffbeläggs själva förfalskningsåtgärden beträffande allmänna handlingar och handlingar av i 3 § nämnt slag. Jfr ovan s. 35.

[2] Thyrén Utkast VI s. 161.

behöva framhållas (såvida däri icke skall ligga annat, än som rationellt faller inom förfalskningsinstitutet). Den i detta sammanhang uppkommande frågan om gränslinjen mellan förfalskning och bedrägeri måste överlämnas åt tolkningen (liksom fallet är enligt nu gällande lag)."

I framställningen om objektrekvisitet har berörts den utvidgning i förhållande till SLÄ, som förslagets 5 § innebär[3]. Däri stadgas straff för begagnande av skrift, som falskeligen utges för avskrift av urkund enligt 1—4 §§. Som ovan närmare utvecklats innebär Thyréns reglering av dessa gärningar som materiell förfalskning en logiskt mer tillfredsställande lösning än den i brottsbalkskommentaren förordade indirekta kriminaliseringen som medverkan till osant intygande.

D. De lege ferenda.

Efter genomgången av handlingsrekvisitets allmänna utformning i SLÄ, Thyréns förslag och den nu gällande rätten skall här anföras några allmänna synpunkter på detta rekvisit med utgångspunkt från den inledningsvis anförda grundsynen. Dessa synpunkter kommer i den följande framställningen att konfronteras med vad som i olika hänseenden är att betrakta som gällande rätts ståndpunkt.

Den verkliga grunden för denna kriminalisering är ett behov av tilltro till materialiseringar. Det är ett vitalt intresse i det moderna samhällslivet att materialiseringar kan utnyttjas som substitut för mänskligt tal. För att materialiseringarna skall accepteras krävs att de åtnjuter tilltro. I ett avseende är materialiseringarna klart underlägsna motsvarande omedelbara kommunikation: mottagaren kan inte omedelbart kontrollera ursprunget. Han erhåller en uppgift härom i materialiseringen, men denna kan vara oriktig. Genom att straffbestämmelser stadgas mot avlämnande av oriktiga sådana uppgifter säkras utgångsläget för en värdering av den i materialiseringen nedlagda informationen. Därigenom ökar tilltron till materialiseringar i allmänhet.

Undersökningen av brottsobjektet har enligt min uppfattning visat att detta bör anges så, att det omfattar alla tankematerialiseringar med angivet eller notoriskt ursprung. Avgränsningen av fall, som av något skäl inte kan anses förtjäna kriminalisering, bör inte göras genom ett inskränkt brottsobjekt. Sådana skäl hänför sig inte till objektet som sak. Straffbestämmelserna blir inte effektiva, d. v. s. de fyller inte det påvisade behovet att säkra tilltron till materialiseringar, om inte klassificering-

[3] Se ovan s. 122.

en som skyddat respektive oskyddat objekt kan göras utifrån enbart föremålet som sådant.

Hur skall då det brottsliga förfarandet anges för att bestämmelserna skall fylla det påvisade behovet? Karaktäriseringen av materialiseringar som substitut för mänskligt tal ger vid handen, att det ur förfalskningssynpunkt väsentliga är uppgiften om *vem som talar* i urkunden. För värderingen av den materialiserade informationen krävs kännedom om meddelarens identitet. Det är i detta avseende materialiseringarna befunnits underlägsna motsvarande omedelbara kommunikation. Vid bestämmandet av brottsobjektet konstaterades, att meddelaren ofta inte är identisk med materialiseringsframställaren i fysisk mening. Angivandet av det brottsliga förfarandet måste ske på ett sätt, som undanröjer alla tvivel i detta avseende.

Handlingsrekvisitet i stadgandet om urkundsförfalskning bör alltså täcka alla förfaranden, som resulterar i att en urkunds andliga ursprung blir oriktigt angivet.[1]

Inte heller via handlingsrekvisitet bör således enligt min uppfattning den behövliga inskränkningen av kriminaliseringen till konkret straffvärda fall genomföras. Med hänsyn till skälen bakom kriminaliseringen måste det anses systematiskt riktigast, att objekt och brottsligt förfarande anges generellt, så att därigenom en bild av gärningstypen erhålls. De inskränkningar av kriminaliseringens omfattning, som krävs för att uppnå en kriminalpolitiskt tillfredsställande reglering, hänför sig lika litet till själva handlingsmönstret som till brottsobjektet som sak. En rad olika omständigheter vid sidan härom måste beaktas vid bedömningen av ett konkret falls straffvärdhet. Härför krävs uppställandet av ytterligare ett rekvisit[2].

2. I detalj.

På samma sätt som ovan i framställningen om objektrekvisitet skall i det följande en rad till handlingsrekvisitet hänförliga problem behandlas såväl de lege lata som de lege ferenda.

A. Konsummationspunkten.

Ovan har anförts att SLÄ:s handlingsrekvisit, beträffande andra handlingstyper än s. k. allmänna arkivhandlingar, innefattade ett krav

[1] Frågan om man de lege ferenda bör kunna vända på detta konstaterande och anse, att alla urkunder som anger sitt andliga ursprung riktigt är äkta, måste ännu lämnas öppen; se härom nedan s. 218.

[2] Se nedan s. 255.

på *begagnande*. Thyrén framhåller, att denna reglering måste anses exceptionell, då den svenska lagen saknade generellt försöksstraff[1]. Frågan om förfalskningsbrottets konsummation har ett klart samband med kriminaliseringen av försök. Uppställandet av ett krav på begagnande för fullbordad förfalskning aktualiserar försöksstraff för fall, där endast själva förfalskningsåtgärden utförts. Om däremot förfalskningen anses fullbordad redan i och med själva förfalskningsåtgärden, måste en eventuell kriminalisering av försök ges en annan innebörd[2].

SRK:s avvikelse från den äldre rätten ifråga om konsummationspunkten utgör en följd av dess uppfattning om förfalskningsbrottets karaktär. Med en motivering, som bygger på publica fides-tanken, reglerar kommittén förfalskning som ett *brott mot allmänheten*. Detta innebär, att gärningen inte uppfattas som riktad mot något bestämt rättssubjekt, och att stadgandet utformas utan hänsyn till uppkomsten av skada eller risk för skada för visst rättssubjekt. Beträffande konsummationspunktens förläggning anför kommittén vid bestämmelsen om straffnedsättning vid frivilligt tillbakaträdande[3]:

"Skälen ——— äro ——— dels ——— att strafflagen måste söka uppehålla tilltron till de i samhället använda bevismedlen genom att undertrycka däremot riktade gärningar även innan de hunnit medföra allvarligare skadeverkningar i de särskilda fallen ———".

Med konsummationspunktens bestämning sammanhänger regleringen av *konkurrens* mellan förfalskning och brott, som riktar sig mot särskilda rättssubjekt, främst bedrägeri. Enligt SLÄ i dess lydelse före 1942 års reform ansågs förfalskningen i allmänhet konsumera ett bedrägeri, som begåtts genom begagnande av falsifikatet[4]. Med hänsyn till att konsummationspunkten för förfalskningen och bedrägeriet i sådana fall sammanföll, ter sig denna reglering naturlig. Enligt BrB är förhållandet ett annat: då gärningen fortskridit till ett bedrägeri bör i normala fall

[1] Thyrén Utkast VI s. 154.

[2] Jfr BrB 14: 11 o. 12, SOU 1944: 69 s. 305 ff. Jfr ovan s. 61, nedan s. 247 f. Beträffande försöksbedömningen då begagnande krävs för fullbordat brott, se det danska rättsfallet UfR 1965 s. 896, där tt, som utfyllt en körkortsblankett men inte åsatt stämpel och utfärdarunderskrift, frikändes från ansvar för försök till dokumentfalsk.

[3] SOU 1944: 69 s. 309.

[4] Dock ej om förfalskningen var lindrigare bestraffad än bedrägeriet, såsom fallet var enligt SL 12: 5; då antogs konkurrens enligt SL 4 kap. föreligga. Efter 1942 års reform var straffet för grovt bedrägeri högre än förfalskningsstraffet. Jfr ang. förhållandet bedrägeri — förfalskning enligt SLÄ fallet NJA 1944 s. 354, varom Strahl i SvJT 1949 s. 164.

hela brottsligheten anses täckt av det i bedrägeribestämmelsen stadgade straffet. Därvid blir vanligen BrB 9: 3 om grovt bedrägeri tillämplig[5].

Bestämmandet av konsummationspunkten till själva förfalskningsåtgärdens fullbordande innebär för svensk rätts del en återgång till ett tidigare rättsläge. Kravet på begagnande för konsummation infördes först genom KF 1858[6]; dessförinnan fanns inte något sådant krav i svensk rätt[7].

BrB:s reglering i detta hänseende överensstämmer med förhållandet i flertalet närliggande rättssystem[8]. Ett krav på begagnande finns dock i den finska strafflagen[9], vars reglering starkt påminner om SLÄ, och i den danska strafflagen[10]. I den tyska StGB fanns före 1943 års reform ett krav på begagnande för konsummation. I doktrinen anfördes stark kritik häremot, bl. a. med hänvisning till att något sådant krav inte funnits i äldre tysk rätt och inte heller i det romerska falsum-institutet[11]. Vid 1943 års reform borttogs begagnandekravet. 267 § om Urkundenfälschung anger numera tre alternativa handlingsmönster:

"Wer zur Täuschung im Rechtsverkehr eine unechte Urkunde herstellt, eine echte Urkunde verfälscht oder eine verfälschte Urkunde gebraucht — — —".

Den här anförda grundsynen kan inte förenas med ett krav på begagnande för fullbordat brott. Tilltron till materialiseringar stärks otvivelaktigt genom möjligheten att ingripa med straff redan innan något individuellt rättssubjekt lidit skada[12]. En annan fråga är, om *risk* för sådan skada bör krävas för straffbarhet; det problemet kommer att behandlas i framställningen rörande rekvisitet fara i bevishänseende[13].

B. Verkan av samtycke.

1. De lege lata.

Beträffande den första i lagtexten upptagna metoden att framställa en falsk urkund, skrivande av annan, verklig eller diktad persons namn, anför SRK i betänkandet[1]:

[5] SOU 1944: 69 s. 252 f.
[6] Jfr ovan s. 8.
[7] Jfr Thyrén s. 215 f., Thyrén Utkast VI s. 133.
[8] Norska Almindelig borgelig Straffelov 185 §, engelska Forgery Act section 1, franska Code Pénal art. 145—147, USA:s Model Penal Code art. 224.1 (1), StGB 267 §.
[9] Finska strafflagen 36 kap. 4 och 5 §§.
[10] Danska Borgerlig straffelov 171, 173 o. 174 §§.
[11] Zint GA 54 s. 58, Meyer GS 47 s. 119; jfr Thyrén s. 32.
[12] Jfr Thyrén s. 218.
[13] Se nedan s. 269 ff.
[1] SOU 1944: 69 s. 262.

"Till skrivande av annans namn anknyter sig det praktiskt icke oviktiga spörsmålet, vilken betydelse som tillkommer samtycke av den vilkens namn skrives. Den gällande rätten får genom ordet "falskeligen" anses ha angivit att skrivande av en annans namn skall ske olovligen, och detta betyder främst att det icke skall ha skett med samtycke."

Att ett ombud använder sin huvudmans namn utan något tillägg betecknas som mindre tillfredsställande men anses inte motivera straff för förfalskning[2]. Kommitténs inställning till samtycke i fall, där egenhändighet krävs enligt lag e. d., har berörts i det föregående[3]; dylika krav anges icke förta samtycket nämnda ansvarsupphävande verkan.

Av det citerade uttalandet framgår, att SRK ifråga om inställningen till samtycke ansluter sig till den då gällande rättens ståndpunkt. I den föreslagna lagtexten framgår denna inställning, anför SRK[4],

"tillräckligt tydligt — — — av kravet att en falsk urkund skall hava framställts."

Samtyckets verkan i avseende på förfalskning berörs av Agge i dennes framställning av straffrättens allmänna del, vari samtycke som *objektiv straffrihetsgrund* behandlas[5]. Med straffrihetsgrund avser Agge en omständighet, som föranleder att en gärning inte skall betraktas som brott, trots att gärningen formellt sett uppfyller rekvisiten för en viss kriminaliserad gärningstyp. I sådana fall föreligger formell lagtypicitet[6], men det

[2] Skrivande av annans namn med samtycke men utan angivande av företrädandeförhållandet synes bland juridiskt icke skolade personer allmänt uppfattas som *brottsligt;* jfr fallet NJA 1954 C 748, där den person, i vars namn tt utkvitterat en penningsumma, förnekade att hon givit sitt samtycke härtill med kommentaren, att hon trott sig i sådant fall medverka till ett förfalskningsbrott.

[3] Se ovan s. 111 f.

[4] SOU 1944: 69 s. 262. I BrB 14: 5 finns däremot inställningen till samtycke direkt uttryckt i lagtexten: "Om någon utan lov anbringar — — —." Dansk, norsk, tysk och fransk lagtext utsäger ingenting direkt om verkan av samtycke; i den engelska Forgery Act och USA:s Model Penal Code finns samtyckets ansvarsupphävande verkan klart utsagd, se nedan s. 165, liksom i Jugoslaviens strafflag, art. 307: "Urkundenfälschung wird angenommen und nach Art. 306 dieses Gesetzbuches macht sich strafbar — — — 3. wer eine Urkunde im Namen einer Person ohne ihre Genehmigung — — — ausstellt".

[5] Agge SAD III s. 368 ff. Se om valet av beteckning (straffrihetsgrund, grund för brottslighetens uteslutande, allmän objektiv ansvarsfrihetsgrund etc.) Agge SAD III s. 338 ff., Strahl s. 46, Nelson Rätt och Ära s. 106 ff.; Thornstedt Komp. s. 47 f.

[6] Jfr ty. "Tatbestandsmässigkeit", Schönke-Schröder s. 9[3]: "T. bedeutet die Feststellung, dass eine Handlung die Voraussetzungen eines bestimmten strafgesetzlichen Deliktstypus erfüllt. In diesem Sinn würde T. die Feststellung sein, dass alle Voraussetzungen für die Rechtsfolge der Strafe vorliegen. Der Begriff der T. wird

brister i materiell typicitet[7]; vid sidan av brottsbeskrivningens objektiva och subjektiva krav erfordras, att det inte föreligger någon särskild grund att undanta det konkreta fallet från straffbudets tillämpningsområde, någon straffrihetsgrund.

Agge framhåller, att svensk rätt saknar generella regler om samtycke, och att frågan om den straffrättsliga relevansen av samtycke får lösas för varje brottsart för sig med hjälp av erkända lagtolkningar och allmänna rättspolitiska överväganden. Doktrinen har sökt uppställa allmängiltiga satser: brott som riktar sig mot statens intressen ger inget utrymme för en dispositionsrätt över gärningens straffbarhet i form av samtycke från något individuellt rättssubjekt, medan samtycke i betydande utsträckning kan utgöra en objektiv straffrihetsgrund vid brott mot enskilda intressen. Tvekan kan uppstå beträffande brott, som anses rikta sig mot allmänhetens rättssfär. Därom framhåller Agge:[8]

"Givetvis får man ej låta förvilla sig därav, att brottet — eller rättare sagt det yttre förverkligandet av brottet — icke sällan synes rikta sig mot viss individuell person, t. ex. vid urkundsförfalskning enligt 14: 1. — — — Den som sålunda omedelbart beröres av brottet kan icke anses representera allmänhetens intressen på ett sådant sätt att han äger dispositionsrätt över gärningens straffbarhet."

Därefter anförs dock:

"I ett annat praktiskt betydelsefullt fall har praxis emellertid intagit en annan ståndpunkt. Sålunda synes det sedan gammalt ha ansetts tillåtet att utan angivande av uppdrag eller behörighet teckna annans namn med hans samtycke på olika slags urkunder, trots att detta ur allmän synpunkt knappast är väl förenligt med det intresse av den allmänna tilliten till underskrivna handlingars äkthet, "publica fides", som motiverar förfalskningsbrottens utformande som en särskild brottsgrupp vid sidan av bedrägeri och andra oredlighetsbrott."

I en not fortsätter han:

"I varje fall bör undantagsregeln tillämpas restriktivt och förutsätta uppdrag eller samtycke just till den konkreta åtgärden; jfr NJA 1947 s. 302. Man kan i

jedoch regelmässig in einem engeren Sinn gebraucht. Mann meint dann nur den Teil der Deliktsvoraussetzungen, der innerhalb des Gesamttatbestandes das negative Urteil der Rechtsordnung über die *Tat* zum Ausdruck bringt, also unter Ausschluss insbesondere der Schuldvoraussetzungen."

[7] Jfr ty. "Rechtswidrigkeit", Schönke-Schröder s. 12[11]: "Rechtswidrig ist — — — eine Handlung dann, wenn sie — — — tatbestandsmässig ist und ein besonderer Rechtfertigungsgrund nicht vorliegt." Se om "rättsstridighet" Agge SAD III s. 330 ff.

[8] Agge SAD III s. 377 f; jfr Strahl s. 50.

viss utsträckning komma till samma resultat vare sig man bygger på föreställningen om ett straffrättsligt verkande samtycke eller man anser straffbarhet vara utesluten redan på den grund att rekvisiten "falsk" urkund eller "fara i bevishänseende" ej anses uppfyllda, när annans namn tecknats med stöd av ett muntligen givet uppdrag eller något slags ställningsfullmakt."

Agge antyder här olika möjligheter att lagtekniskt förklara samtyckets ansvarsupphävande verkan vid förfalskning. Vilken av dessa möjligheter, som är att anse som gällande rätts ståndpunkt, kan förefalla betydelselöst. Invändningar om samtycke synes inte kunna vålla domstolarna några rättsliga problem utan endast bevisfrågor, ofta av mycket besvärlig karaktär. Denna uppfattning kan dock inte anses riktig. Samtyckets lagtekniska funktion måste klarläggas, för att dess verkan och konsekvenser till fullo skall kunna konstateras.[9]

Ett exempel på att samtyckets verkan utgjort en rättsfråga för domstolen att ta ställning till utgör det av Agge omnämnda fallet

NJA 1947 s. 302:
Åklagaren hade yrkat ansvar å B. för grovt bedrägeri medelst förfalskning för att denne tecknat sin hustrus namn på postanvisningar och utkvitterat beloppen. B. invände, att han haft en skriftlig fullmakt från hustrun, vilken gjorde honom behörig att uppbära henne tillkommande medel.

RR godtog B:s invändning och fann, att till följd av fullmakten någon förfalskning inte förelåg.

HovR fann det klart, att B. handlat utan hustruns uppdrag eller samtycke; B. förskyllde ansvar för grovt bedrägeri medelst förfalskning.

HD ansåg i likhet med HovR, att något uppdrag eller samtycke från hustrun inte förelåg. "Med hänsyn härtill måste B. — oansett att han vid ifrågavarande tid må hava innehaft fullmakt, som enligt sin lydelse medförde behörighet att uppbära H. tillkommande medel — anses hava medelst förfalskning bedragit sig till postanvisningsmedlen." HovR:s domslut fastställdes med viss ändring rörande påföljden. En dissident ansåg, att B:s invändning att han haft fullmakt inte kunde lämnas utan avseende, varför ansvar inte kunde ådömas för förfalskning; däremot ansågs B. förskylla ansvar för förskingring.

[9] Jfr Chappuis s. 71 f. (om den ideella teorien): "Cette conception de la régularité du titre a le défaut de l'imprécision. Si l'on admet que le consentement de celui qui est présenté dans l'acte comme son auteur en fait un titre régulier, bien que cet acte n'émane pas matériellement de lui, faudra-t-il que ce consentement soit exprès? Suffira-t-il qu'il soit tacite? Suffira-t-il même qu'il n'y ait pas de consentement, mais que le rédacteur de l'acte ait simplement connaissance de la volonté de celui au nom de qui il rédige le titre? Suffira-t-il enfin, pour que l'acte soit considéré comme régulier, que le rédacteur ait par hasard exprimé la volonté de celui qu'il présente comme l'auteur de l'acte, alors que telle n'était pas son intention?"

Alla tre instanserna synes ha fäst tilltro till B:s uppgift, att han innehaft en fullmakt. RR tillmätte fullmakten betydelse som ansvarsupphävande samtycke, men detta gjorde inte HovR och HD:s majoritet. Dessa har uppenbarligen, som Agge framhåller, inte betraktat fullmakten som ett samtycke till just den konkreta åtgärden att skriva hustruns namn på dessa postanvisningar, vilket ansetts nödvändigt för att ansvar för förfalskning inte skulle följa.[10]

Samtycke som *allmän straffrihetsgrund* i svensk rätt måste anses ha avseende enbart på gärningar, som riktar sig mot bestämda rättssubjekts intressen. Agge förklarar samtyckets verkan så, att rättsordningen godtar en eljest straffbelagd gärning, därför att den person som närmast berörs av gärningen inte betraktar denna som en kränkning av hans intressen; volenti non fit injuria[11]. Ett godtagande av samtycke som en allmän straffrihetsgrund vid förfalskning synes helt oförenligt med uppfattningen om förfalskning såsom ett mot allmänheten riktat brott[12]. Lagregleringen bygger på uppfattningen, att det inte gäller att skydda något bestämt rättssubjekts intresse. I förslaget till brottsbalk finns i 1 kap. 10 § en regel om samtycke som straffrihetsgrund, vilken fått utgå i det antagna förslaget. SRK uttalar därvid[13]:

"Samtycke utesluter straffbarhet endast vid brott som rikta sig mot enskild person. Om brottet riktar sig mot staten eller allmänheten, finnes en motsvarighet till samtycke allenast i den formen att vid vissa brott myndighet kan lämna tillstånd som utesluter straffbarhet, t. ex. vid egenmäktighet i förhandling med främmande makt enligt SL 8: 3. Om ett brott mot staten eller allmänheten tilllika riktar sig mot viss enskild man, som fallet kan vara vid t. ex. mened, utesluter dennes samtycke till gärningen icke straffbarhet."

Även i 1944 års betänkande kan man finna belägg för att samtycke inte uppfattas som en allmän straffrihetsgrund: medan den äldre rätten med ordet "falskeligen" sägs ha angivit, att skrivande av annans namn skulle ha skett olovligen, anges detta i den föreslagna lagtexten[14]

"framgå av kravet att en falsk urkund skall hava framställts."

Enligt Agge betecknar ord som "olovligen", "obehörigen" o. d. i själva brottsbeskrivningen inte någon för just den aktuella brottstypen säregen atypisk situation, utan därmed erinras om förefintligheten av vissa för

[10] Se om detta rättsfall nedan s. 162, 164, 166.
[11] Agge SAD III s. 368.
[12] Jfr Schönke-Schröder s. 1410[81].
[13] SOU 1953: 14 s. 144.
[14] SOU 1944: 69 s. 262.

hela grupper av brottsarter gemensamma straffrihetsgrunder.[15] Medan alltså SLÄ:s formulering tyder på att samtycke där betraktats som en allmän straffrihetsgrund, ger SRK:s uttryckssätt klart vid handen, att samtycke friar från förfalskningsansvar därför att ett vanligt objektivt brottsrekvisit inte är att anse som uppfyllt: urkunden är då inte falsk; handlingsrekvisitet är inte uppfyllt.

Ett ytterligare belägg härför utgör SRK:s reglering av brukande av falsk urkund. I kommentaren till förslagets 12: 4, som innehåller denna kriminalisering, anför kommittén[16]:

"Om en urkund skrivits i annans namn med dennes samtycke i och för begagnande på visst sätt, kan 4 § icke bliva tillämplig på ett brukande som sker sedan samtycket därtill återkallats eller som, t. ex. efter det urkunden stulits, äger rum på ett helt annat sätt än det vartill samtycke lämnats. Ty i intetdera fallet var urkunden vid sin tillkomst falsk och den kan icke sedermera, utan materiell förändring, förlora sin egenskap av äkta urkund."

Betraktas samtycke som en allmän straffrihetsgrund även vid förfalskning är det rimligt att kräva, att samtycket skall gälla just den konkreta åtgärd, varigenom förfalskningen genomförts. HD:s bedömning i fallet NJA 1947 s. 302 synes alltså väl förenlig med den ståndpunkt, som enligt vad ovan anförts torde ha varit SLÄ:s. SRK:s mening är däremot uppenbarligen att samtycket utgör en brist i handlingsrekvisitets täckning.[17] Hur ett samtycke bör vara beskaffat för att tillerkännas sådan verkan skall närmare diskuteras i det följande.

Uppställande av ett krav på icke-samtycke i brottsbeskrivningen måste motiveras utifrån själva grunden för kriminaliseringen. Ett sådant krav måste vara förenligt med det påvisade skyddsbehovet. I doktrinen har man ofta funnit det omöjligt att med publica fides-tanken och regleringen som ett brott mot allmänheten förena åsikten, att samtycke skulle medföra brist i själva "der Tatbestand"[18]. Så är fallet hos företrädarna för den formella teorien i tysk doktrin, främst Frank[19] och Boldt[20], liksom i den franska doktrinen[21]. För belgisk rätts del anför Rigaux-Trousse[22]:

[15] Agge Abstrakt norm s. 17 f.
[16] SOU 1944: 69 s. 276.
[17] Jfr Strahl s. 49.
[18] Jfr Schönke-Schröder s. 9[9]: T. = summan av "die Voraussetzungen eines bestimmten strafrechtlichen Delikstypus".
[19] Frank StGB s. 568 f, 581.
[20] Boldt DR 1941 s. 993.
[21] Donnedieu de Vabres Essai s. 210 f.
[22] Rigaux-Trousse s. 517.

"— — — la volonté individuelle ne peut rendre licite ce que la loi prohibe dans un but de sauvegarde de l'intérêt général."

Denna åsikt synes bero på det inledningsvis påpekade förhållandet, att själva kriminaliseringsgrunden inte blivit tillräckligt klarlagd. Man har inte insett realiteterna bakom talet om publica fides.

Vad som behöver säkras är allmänhetens tilltro till urkunderna. Denna tilltro sviktar därför att urkunden i ett avseende är rent faktiskt underlägsen motsvarande omedelbara kommunikation: mottagaren kan inte själv kontrollera dess ursprung, utan måste lita på uppgiften därom i själva urkunden. Avgivandet av oriktiga sådana uppgifter måste beivras. Det ursprung, som mottagaren är intresserad av, är emellertid inte det formella, inte vem som håller i pennan; detta kan variera med olika framställningsmetoder. Det är det *andliga* ursprunget, som är relevant för mottagaren; för värderingen av det i urkunden förmedlade tankeinnehållet måste han veta, vem meddelaren är.

Om kriminaliseringsgrunden uppfattas på detta sätt står det klart, att samtycke bör beaktas i själva brottsbeskrivningen. Emellertid är det också uppenbart, att ordet "samtycke" inte helt svarar mot vad det här gäller att uttrycka. Det är i enlighet med vad nyss anförts befogat att från förfalskning avskilja skrivande av annans namn *då därigenom det andliga ursprunget inte blir oriktigt angivet.* Är det skrivna namnet = namnet på den verklige andlige upphovsmannen föreligger inte det påvisade skälet att straffbelägga. Så är dock inte alltid fallet när namnbäraren givit sitt samtycke till skrivandet av namnet. I tysk doktrin har detta förhållande uppmärksammats och beaktats genom uppställandet av två krav för samtyckets ansvarsfriande verkan: 1) namnbäraren skall ha för avsikt att låta sig företrädas; 2) undertecknaren skall ha för avsikt att företräda namnbäraren.[23] Det räcker alltså inte med ett samtycke till brukande av namnet. Det måste vara ett samtycke *att företrädas.* Samma innebörd har stadgandet i section 1 (2) (c) i den engelska Forgery Act, där en handling sägs vara falsk

"if, though made in the name of an existing person, it is made — — — by his authority with the intention that it should pass as having been made by some person, real or fictitious, other than the person who — — — authorized it."

Denna ståndpunkt utgör en logisk konsekvens av kriminaliseringsgrunden. Om namnbäraren endast givit sitt tillstånd till att hans namn sätts på en urkund, vars andlige upphovsman är undertecknaren, ett samtycke i avsikt att lura tredje man angående företrädandeförhållandet, kan

[23] Schönke-Schröder s. 1403[58], s. 1404[60], jfr ovan s. 111.

inte det angivna andliga ursprunget sägas överensstämma med det verkliga[24]. Undertecknandet måste då anses fylla handlingsrekvisitet vid urkundsförfalskning: en falsk urkund framställs[25]. I det ovan refererade fallet NJA 1947 s. 302 innehade visserligen undertecknaren — mannen — en fullmakt, som enligt sin lydelse gjorde honom behörig att utkvittera pengar för fullmaktsgivarens — hustruns — räkning. Men hans gärning innebar inget faktiskt företrädande. Han hade inte för avsikt att företräda hustrun och hustrun hade inte för avsikt att låta sig företrädas. Urkundens andlige upphovsman var mannen, inte hustrun. HD:s bedömning, att en falsk urkund åstadkommits genom mannens förfarande, stämmer således med den här förordade utformningen av "samtyckesregeln"[26].

Ovan har konstaterats, att motiven kan anses stödja den här förordade tolkningen av samtycke som en brist i handlingsrekvisitet. Beträffande den närmare innebörden härav finns dock i SRK:s betänkande inget belägg för det här anförda synsättet. Kommittén konstaterar att samtycke utesluter förfalskningsansvar[27]; några villkor av den art, som uppställs i tysk doktrin, nämns inte. Genomgången av praxis visar, att domstolarna stundom tolkar samtyckesregeln på det sätt, som här förordas[28]. Ofta synes dock motiven tolkas bokstavligt, så att även ett samtycke till vilseledande angående en urkunds andliga ursprung accepteras som ansvarsfriande[29].

[24] Jfr Weismann ZStrW 11 s. 38: "Auch nicht das Einverständnis des Namensträgers ist an sich imstande, die Urkundenfälschung auszuschliessen. Nicht unter dem Gesichtspunkt der Verletzung des Namensrechtes ist die Urkundenfälschung strafbar." Jfr nedan s. 172 f.

[25] Å andra sidan kan skäl att bestraffa saknas trots att uttryckligt samtycke inte givits. I fallet NJA 1957 C 673 (åtalspunkt 16) ansågs en överenskommelse mellan S. och R. att S. månadsvis skulle tillföra R. visst belopp för växelomsättning berättiga R. att teckna S.' namn på omsättningsväxlar då betalning inte åtföljts av ifyllda växelblanketter.

[26] Med HD:s *domslut* kan jag däremot inte instämma de lege ferenda; de civilrättsliga följderna bör beaktas via ett tredje rekvisit; jfr nedan s. 167 not 37, s. 171.

[27] SOU 1944: 69 s. 262.

[28] Jfr det i not 25 nämnda fallet NJA 1957 C 673; även fallet NJA 1944 s. 394, där en vid en tandklinik anställd person utan tandläkarlegitimation tecknat en vid kliniken arbetande tandläkares namn å ett kvitto, samt fallet NJA 1958 B 49 (åtalspunkt M), där tt:s hustru lämnat sitt tysta samtycke till användande av det namn hon burit som ogift; RR anförde: "Enär hon under en tid av femton år ej begagnat detta namn, kan emellertid hennes samtycke icke i förevarande avseende tillerkännas någon betydelse."

[29] Jfr fallet NJA 1960 C 311, där en åtkomsthandling (kvitto) å bil ansetts äkta därför att namnbäraren lämnat sitt samtycke till användandet av hans namn därpå; kvittot var upprättat för skens skull, ansvar ådömdes för osant intygande.

Den här förordade innebörden av samtyckesregeln kräver en formulering av handlingsrekvisitet, som klart uttrycker den grundläggande, andliga äkthetssynen. Sådana formuleringar finns i anglosachsisk lagtext. I den engelska Forgery Act section 1 (2) heter det:

"A document is false within the meaning of this Act if the whole or any material part thereof purports to be made by or on behalf or on account of a person who did not make it, nor authorize its making."

Enligt Förenta Staternas Model Penal Code section. 224. 1 (1) (b) begår den person en förfalskning, som

"makes — — — any writing so that it purports to be the act of another who did not authorize that act — — —".

SRK insätter inte samtyckesregeln i något större sammanhang. Den anförs som ett undantag, utan angivande av någon verklig grund[30]:

"— — — kan det uppenbarligen icke ifrågakomma att inskrida däremot med straff för förfalskning; fastmera måste anses att varje samtycke av namnets rätte bärare utesluter förfalskningsstraff."

När kommittén senare kommer in på lagtextens formulering "annorledes framställer falsk urkund", anförs att falskheten[31]

"måste avgöras efter samma grunder, som gälla för de förut berörda, mera typiska fallen."

Den bristfälliga motiveringen i det föregående gör denna hänvisning föga givande. Kommittén ger dock härefter, i avseende på tryckta urkunder, en praktiskt betydelsefull anvisning:

"Beträffande de talrika handlingar som framställas helt och hållet tryckta, möjligen med namnteckningar i facsimile, bl. a. vissa obligationer samt kuponger till obligationer och aktier, kunna sålunda de exemplar icke anses vara falska, som framställts av därtill behöriga personer. Om sålunda för framställningen anlitats ett i förhållande till det utförande bolaget fristående tryckeriföretag, måste det avgörande bliva om beställningen verkställts av en behörig företrädare för bolaget. Har detta icke skett, äro produkterna att anse såsom falska, även om tryckeriets personal är i god tro. Likaså måste sådana exemplar anses falska, som å tryckeriet kunna ha framställts utöver det antal som blivit behörigen beställt. Att däremot en behörig beställare saknat befogenhet att låta

[30] SOU 1944: 69 s. 262.
[31] SOU 1944: 69 s. 264.

framställa urkunder av det ifrågavarande slaget och möjligen haft för avsikt att för egen del missbruka dem, medför icke att de bliva att anse såsom falska. På motsvarande sätt måste bedömas de fall, i vilka bevismärken blivit olovligen framställda. Om den funktionär, som framställt eller utlämnat märket, därvid överskridit sin befogenhet, t. ex. om en biljettförsäljare vid en järnvägsstation icke erhållit full betalning, är biljetten likväl att anse såsom äkta. Om däremot en biljett framställts av en person, som icke har befattning med biljettförsäljningen — oavsett om han eljest är befattningshavare vid järnvägen eller icke — blir biljetten att anse såsom falsk, även om vederlag presterats."[32]

Avgörande för äktheten anges här vara, huruvida gärningsmannen ägt *behörighet* att (låta) framställa ifrågavarande urkund; om han därvid handlat inom ramen för sin *befogenhet* eller överskridit denna har ingen relevans för äkthetsbedömningen.

Den äkthetsregel, som SRK här anför, är formulerad som en för tryckta urkunder specifik regel. Kommittén använder emellertid ett behörighetsresonemang på flera andra ställen i sin motivering till stadgandet om urkundsförfalskning: en ändring av urkund anges vara lovlig i många fall då den vidtas enligt bemyndigande av utfärdaren[33]; ett utfyllande av en in blanco-underskriven handling anges inte uppfylla handlingsrekvisitet då utfyllaren ägt behörighet[34]. Det synes mig befogat att ge kommitténs hänvisningar till behörigheten en generell betydelse ifråga om äktheten och därmed handlingsrekvisitets närmare innebörd. Undantaget rörande samtycke framstår då som motiverat; det insätts i ett konsekvent sammanhang, utan vilket lagstiftningen inte kan förstås.

Lagen synes alltså böra tolkas så, att skrivande av annans namn gör urkunden falsk om den skrivande inte äger behörighet härtill[35]. Det undantag, som skall stipuleras, är förekomsten av behörighet.

Denna tolkning innebär att en gärning av det slag, som fallet NJA 1947 s. 302[36] avser, enligt brottsbalken skall bedömas på ett annat sätt än HD gjorde enligt den då gällande rätten. Den omständigheten att tt innehade en fullmakt, som gjorde honom behörig att lyfta pengar för hustruns räkning, medför att urkunden inte skall anses falsk; det brister

[32] Ett exempel på det sist anförda utgör fallet NJA 1951 C 690.
[33] SOU 1944: 69 s. 265, se nedan s. 209.
[34] SOU 1944: 69 s. 265, se nedan s. 219.
[35] Att SRK med behörighet avser denna terms innebörd i avtalslagen (10 §, jfr Almén-Eklund s. 41 f) framgår av de otryckta protokollen. Gränserna för behörigheten diskuteras i fallet NJA 1955 C 691: en boutredningsman hade uttagit medel från delägarnas konto med företeende av en fullmakt, som han själv skrivit och försett med delägarnas namn och bevittning; han ansågs ha överskridit sin behörighet och dömdes för grovt bedrägeri medelst förfalskning.
[36] Se ref. ovan s. 160, även s. 164.

i handlingsrekvisitets täckning, varför ansvar för urkundsförfalskning inte kan följa[37].

Redan i framställningen om brottsobjektet fanns anledning att beröra de olika teorier, som i doktrinen anförts rörande innebörden av uttrycket "falsk urkund"[38]. Där angavs i korthet innebörden av den s. k. formella teorien eller die Körperlichkeitstheorie, som uppställer egenhändighet som ett krav för äkthet, och vars främsta företrädare är Frank och Boldt. Emot denna ställdes den ideella teorien eller die Geistigkeitstheorie, som numera är den förhärskande i tysk doktrin. Enligt denna är egenhändighet inget krav för äkthet. Äktheten är, framhåller Weismann[39], ingen kroppslig egenskap utan ett rättsbegrepp.

Regleringen av fall av samtycke innebär att den formella teorien inte biträds av den svenske lagstiftaren[40]; även icke egenhändigt framställda urkunder erkänns här som äkta. Svarar då brottsbalkens reglering mot doktrinens ideella teori?

Liksom flertalet förespråkare för den ideella teorien reserverar den svenske lagstiftaren kravet i andligt avseende till äkthetsfrågan. Även om det avsedda andliga sambandet inte befinns föreligga är objektet, förutsatt att det uppfyller kraven för urkundskaraktär i övrigt, en urkund. Sagda brist medför endast att urkunden skall bedömas som falsk, en rättslig bedömning som inte inverkar på dess faktiska karaktär av urkund. Till urkundsegenskapen hör däremot kravet att urkunden skall ange sin avgivare på något, om än blott indirekt sätt. Begreppen urkund och äkthet kan med Kienapfels bild ses som två kugghjul i ett maskineri[41].

Det andliga sambandet anges inte på samma sätt av alla, som bekänner sig till den ideella teorien[42]. Två åsiktsriktningar kan urskiljas. Den

[37] Ovan s. 164 konstaterades, att utgången blir densamma med det här de lege ferenda förfäktade synsättet; detta följer dock inte av att handlingsrekvisitet inte anses täckt, utan bristen hänför sig till det tredje rekvisitet, jfr nedan s. 171.

I fallet NJA 1958 C 1075 ansågs urkundsförfalskning inte föreligga enär tt handlat med stöd av ställningsfullmakt (för barn).

[38] Se ovan s. 108 f.

[39] Weismann ZStrW 11 s. 34 f., cit. ovan s. 109.

[40] I fransk rätt intas motsatt ståndpunkt ifråga om effekten av samtycke (Donnedieu de Vabres Essai s. 211); dock har i vissa extrema fall ett skrivande för annan godtagits, såsom vid förande av annans hand vid skrivande av testamente, då testator varit för svag att själv föra pennan; jfr Dalloz Faux en écriture s. 24, Blanche s. 175, även där anm. rättsfall. Denna reglering stöder åsikten, att fransk rätt i grunden bygger på den formella teorien, jfr nedan s. 200 f., ovan s. 137.

[41] Kienapfel s. 234, se ovan s. 45.

[42] Widmann uppställer med hänsyn till dessa variationer mot den formella teorien ett flertal olika teorier av ideell natur (s. 111 ff).

ena betonar den faktiska *viljan* eller *förklaringsavsikten*. Hit hör Jagusch, som betecknar urkundens avgivare som den, som[43]

"ihr Zustandekommen willentlich und wissentlich verursacht."

Även Maurach och Mommsen uttalar sig i denna riktning[44]. Den andra ståndpunkten företräds av bl. a. Weismann, enligt vilken en urkund är äkta[45]

"wenn der angebliche Aussteller auch wirklich zu ihr in einer solchen Beziehung steht, dass ihr Inhalt vor dem Recht als seine Erklärung gilt."

Äkthetsfrågan blir en fråga om rättslig behörighet, om en fullmakts giltighet, behovet av skriftlig fullmakt o. s. v.:[46]

"Es ist hier nicht der *Erklärungs*wille des bezeichneten Ausstellers, von welchem die Echtheit der Urkunde abhängt. Sie beruht auf seinem Willen insofern, als die Vertretung auf seinem Willen beruht. Aber die urkundliche Erklärung selbst kann möglicherweise sogar seinem ausdrücklichen Willen widersprechen."

Samma synsätt redovisar Schönke[47], Lenz, Timpe, Kohlrausch-Lange och Kaeser[48]. Avgivarens psykiska inställning tillmäts inte relevans; istället uppfattas den *civilrättsliga verkan* som avgörande.

Skillnaden i formulering innebär en betydelsefull praktisk olikhet. Området för straffbar förfalskning blir inte lika stort enligt de två synsätten. Om för äkthet krävs en faktisk psykisk inställning från den angivne utställarens sida, en vilja att förklara just det, som urkunden innehåller, blir till förfalskning hänförliga de fall, där en uppdragstagare överträder given *befogenhet;* enligt den "civilrättsliga" versionen[49] skall förfalskningsbestämmelsen tillämpas endast i sådana fall, där uppdragstagaren överskrider sin *behörighet.*

Det behörighetsresonemang, som SRK ovan befunnits använda vid bedömningen av äktheten, innebär uppenbarligen ett anammande av den ideella teorien i den civilrättsliga, av Weismann företrädda versio-

[43] LK s. 486.
[44] Maurach s. 430 f, Mommsen GS 36 s. 55.
[45] Weismann ZStrW 11 s. 17.
[46] Weismann ZStrW 11 s. 36.
[47] Schönke Urk.fälschung s. 254, 257 f., Schönke Umgestaltung s. 139; i Schönke-Schröder betonas däremot förklaringsavsikten, s. 1403[55].
[48] Lenz s. 152 f., Timpe s. 41, Kohlrausch-Lange s. 602, Kaeser s. 10.
[49] Fuhrmann kallar denna åsiktsriktning "die juristische Theorie" (s. 23 not 1); Widmann använder dock denna beteckning i mer inskränkt bemärkelse. I det följande används här benämningen "den civilrättsliga teorien".

nen[50]. Avgörande för äktheten av i annans namn skrivna urkunder är inte den angivne utställarens faktiska vilja utan den skrivandes behörighet[51].

2. De lege ferenda.

I det följande skall diskuteras lämpligheten av den utformning SRK enligt vad ovan anförts får anses ha givit handlingsrekvisitet.

En formell äkthetssyn är helt oförenlig med den här förfäktade grundsynen. Fysiska förhållanden vid en materialiserings tillkomst saknar betydelse för dess funktion att självständigt överbringa mänsklig tanke; vad mottagaren har intresse av att veta och kunna förlita sig på är vem som talar i urkunden, vem meddelaren är. Klart är därför att det istället är ett visst andligt samband, som behöver säkras. Vilket är då detta? Är det det civilrättsligt relevanta sambandet angiven utställare — urkundsinnehåll, eller är det det faktiska andliga sambandet mellan den angivne utställaren och urkundens innehåll, sådant detta kommit att utformas?

Problemet rör den betydelsefulla *frågan om nödvändigheten av kongruens mellan civilrätt och straffrätt*. Om äktheten görs beroende av behörigheten uppnås sådan kongruens mellan civilrättslig giltighet och straffrättslig äkthet; en rättshandling, som företagits för en persons räkning av en annan, därtill behörig person, binder den företrädde civilrättsligt. En urkund rörande en sådan rättshandling är civilrättsligt giltig, även om rättshandlingen i något avseende eller i sin helhet strider mot den företräddes faktiska vilja. Om företrädaren överskridit sin befogenhet kan rättshandlingen ändå göras gällande mot den företrädde av en tredje man i god tro. Av det sagda följer, att ett krav på överensstämmelse mellan urkundsinnehållet och den angivne utfärdarens faktiska vilja för äkthet medför bristande kongruens.

För förfalskningslagstiftningens del har problemet berörts i tysk och

[50] Denna uppfattning stöds av den på ett flertal punkter iögonfallande överensstämmelsen mellan Weismanns uttalanden och SRK:s synpunkter; som exempel kan anföras Weismann ZStrW 11 s. 30 ang. tryckta urkunders äkthet — SOU 1944: 69 s. 264 (cit. ovan s. 165 f.), ZStrW 11 s. 35 ang. tecknande av eget namn med oriktigt tillägg om företrädandeförhållande — SOU 1944: 69 s. 262, varom nedan s. 179, ZStrW 11 s. 34 ang. falskeligt förskaffande av underskrift — SOU 1944: 69 s. 263 f., varom nedan s. 199 f., ZStrW 11 s. 36 f. ang. förskaffande av och uttag från bankbok i oriktigt namn — SOU 1944: 69 s. 345, varom nedan s. 285 f. Se dock nedan s. 173 avvikelser från Weismanns uppfattning.

[51] I fallet NJA 1964 C 450 har ett överskridande av befogenhet inom ramen för behörighet (inblanco-fullmakt+muntligt uppdrag) bedömts såsom behörighetsmissbruk.

dansk doktrin. I tysk doktrin hävdas, att sådan kongruens är nödvändig[1]. Hurwitz anför för dansk rätts del i anledning av regleringen av fall av överskriden befogenhet, att sådan överensstämmelse inte är möjlig att genomföra[2]. Jacobsen anser det oriktigt att eftersträva sådan kongruens[3]. I sin framställning om brottsobjektet vid förfalskning berör Agge något denna problematik; han finner det oriktigt att låta äkthetsbedömningen bero av en handlings civilrättsliga giltighet[4].

Frågan om nödvändigheten av kongruens i allmänhet mellan straffrätt och civilrätt har debatterats livligt i såväl tysk[5] som svensk straffrättsdoktrin. De svenska författarna hävdar i allmänhet, att straffrätten måste utformas självständigt[6].

Med förfalskningsbestämmelserna avses att skydda ett allmänheten tillkommande intresse. Skyddsintresset har ansetts oförenligt med varje indragande av hänsyn till enskilda rättssubjekts förhållanden vid utformningen av de skilda bestämmelserna. Denna argumentering är enligt min mening riktig *då det gäller utformningen av objekt- och handlingsrekvisit*. De verkliga skälen bakom kriminaliseringen motiverar att dessa rekvisit ges en generell utformning, utan indragande av omständigheter, som inte rör objektet som sak respektive handlingsmönstret som sådant. Det förhållandet att civilrättens regler håller enskilda rättssubjekt (frånsett den företrädde) skadeslösa i sådana fall, där befogenheten överträtts inom behörighetens ram, är *en omständighet, som logiskt inte sammanhänger* med förfalskningens handlingsmönster. Detta handlingsmönster är, med här anfört synsätt, ett oriktigt angivande i en urkund av dennas andliga ursprung. Med andligt ursprung avses då det faktiska, svarande mot den angivne avgivarens verkliga vilja. Det är inte tillräckligt, att den angivne utfärdaren velat få en urkund av detta slag utfärdad åt sig; urkunden skall också ha upprättats så, som avgivaren avsett. Har den givits ett annat innehåll är det inte uppdragsgivaren, som återger sin vilja i urkunden. Dess andlige fader är då inte denne, utan uppdragstagaren. Handlingsrekvisitet bör utformas så, att det täcks av varje överskridande av befogenhet vid utställande av urkund i annans namn.

[1] Schönke Urk.fälschung s. 256.
[2] Hurwitz s. 142.
[3] Jacobsen s. 250; se därom nedan s. 202; jfr dock s. 331 ang. behovet av skydd för sannheten hos dispositiva urkunder, vilket uttalande kommenteras ovan s. 19 not 20; där synes Jacobsen göra straffrätten beroende av civilrättens utformning.
[4] Agge s. 132 ff.
[5] Se Bruns, Schaffstein Deutsche Rechtswissenschaft 1939 s. 241 ff.
[6] Bergendal SvJT 1949 s. 44, Thornstedt Om företagaransvar s. 39 not 57, Elwin s. 138 ff.

Enligt min åsikt är sålunda brottsbalkens handlingsrekvisit i detta avseende alltför inskränkt.

Ifråga om handlingsrekvisitets utformning finner jag således den variant av den ideella teorien, som betonar *viljan,* innebära den ur logisk och systematisk synpunkt mest tillfredsställande regleringen. En sådan reglering finns genomförd i den engelska rätten, där överskridande av befogenhet vid urkundsutfyllande inte bara anses göra handlingen falsk utan (uppsåt förutsatt) bedöms som straffbar forgery[7]. Den kritik företrädarna för den formella teorien anför mot den civilrättsliga versionen av den ideella teorien måste anses starkt befogad[8]:

"Endlich besteht das sehr erhebliche Bedenken, ob man den Echtheitsbegriff nicht vollständig seines objektiven Charakters entkleidet, wenn man ihn in dem Masse subjektiviert, dass man ihn nicht nur von der kausalen Beziehung der Urkunde zum Willen einer Person, sondern auch davon abhängig macht, wie sich dieser Wille zur Rechtsordnung verhält."

De civilrättsliga följderna innebär omständigheter av betydelse för individuella rättssubjekts risk för skada vid förfalskning. Detta är, enligt mitt förmenande, en synpunkt som kan och skall beaktas vid utformningen av straffstadgandena. Behovet av tilltro till materialiseringar i samhällslivet tillgodoses därigenom, att konkret farliga gärningar beivras. Ett längre gående straffskydd är inte motiverat. Dessa frågor kommer att behandlas nedan i framställningen om rekvisitet fara i bevishänseende[9]. Detta rekvisit är enligt min uppfattning det systematiskt riktiga instrumentet att genomföra den befogade inskränkningen av kriminaliseringen. Till detta rekvisit blir med här förfäktat synsätt hänförliga de synpunkter på behörighetens betydelse, som SRK i likhet med en variant av den ideella teorien beaktar i själva handlingsrekvisitet. Där kommer också att framhållas som anmärkningsvärt, att SRK vid utformningen av det tredje rekvisitet tar bestämt avstånd från varje beaktande av skaderisk för individuellt rättssubjekt med motiveringen, att detta är oförenligt med den rationella kriminaliseringsgrunden; denna principiella ståndpunkt synes inte förenlig med den utformning kommittén enligt vad ovan anförts givit handlingsrekvisitet.

Det kan synas föga praktiskt betydelsefullt att, som här skett, kritisera SRK:s lagtekniska metod att beakta behörighetens betydelse. Även enligt

[7] Kenny s. 377 f, Harris s. 358.
[8] Frank ZStrW 32 s. 93; även Boldt DR 1941 s. 993, Fuhrmann s. 23, Brodmann GS 47 s. 423.
[9] Se nedan s. 269 ff.

här förfäktat synsätt får förekomsten av behörighet vanligen ansvarsfriande verkan vid förfalskning. Det kan emellertid visas, att den av SRK valda metoden, konsekvent genomförd, i vissa avseenden leder till resultat som inte är godtagbara och som inte heller hävdas av den svenske lagstiftaren. Detta gäller för det första frågan om samtyckes verkan i fall, där egenhändighet krävs enligt lag e. d. Behörighetsresonemanget leder till, att samtycke i sådana fall inte kan tillerkännas verkan; urkunden måste anses falsk och handlingsrekvisitet sålunda uppfyllt. Som ovan framhållits är detta dock inte SRK:s ståndpunkt; samtycke tillerkänns verkan även i sådana fall[10]. Den kongruens mellan civilrättslig giltighet och straffrättslig äkthet, som SRK:s reglering av handlingsrekvisitet i övrigt syftar till, uppges alltså här.

I tysk rätt anses däremot, som ovan anförts[11], lagligt egenhändighetskrav förta samtycket dess ansvarsfriande verkan[12]. Denna ståndpunkt är den enda, som kan förenas med den ideella teorien i dess civilrättsliga utformning[13]. Därmed är dock inte sagt, att tysk rätt i allo svarar mot denna variant av die Geistigkeitstheorie. Nedan skall visas att i ett annat hänseende, nämligen ifråga om befogenhetsöverskridande vid utfyllande av urkund, den faktiska viljan utgör det för äkthetsbedömningen avgörande andliga sambandet[14].

Med här förfäktat synsätt bör en i strid mot lagligt egenhändighetskrav genom annan utfärdad urkund anses äkta om innehållet överensstämmer med den angivne utfärdarens faktiska vilja. Den kritik som i dansk doktrin anförts av Smith mot denna, av SRK faktiskt hävdade ståndpunkt, kan inte anses berättigad[15]. Smith relaterar ett rättsfall, vari tt framställt dokument i österska och sovjetiska myndigheters namn att användas inför det danska "vareforsyningsdirektoratet" (handelskommission); tt uppgav sig genom bestickning ha erhållit dessa myndigheters tillåtelse att förfara på detta sätt. Enligt Smith är domstolarnas bedömning av tt:s gärning som förfalskning riktig, därför att sagda tillåtelse inte kunde tillerkännas verkan mot förvaltningsrättsligt egenhändighetskrav. I enlighet med vad ovan anförts måste emellertid här anses föreligga ett vilseledande angående företrädandeförhållandet; tt hade endast myndigheternas tillåtelse att använda deras namn, inte att framställa ur-

[10] Se ovan s. 111 f., 158.
[11] Se ovan s. 111.
[12] Schönke-Schröder s. 1403[57], E 1962 s. 477.
[13] Timpe s. 32 ff, LK s. 487.
[14] Se nedan s. 219.
[15] Smith NTfK 1952 s. 427.

kunder, som dessa myndigheter skulle stå för. Dokumentens andlige upphovsman var tt, inte de angivna myndigheterna; de var därför falska och handlingsrekvisitet vid urkundsförfalskning sålunda uppfyllt.

En annan konsekvens av den civilrättsliga teorien är, att äktheten blir något *relativt;* de civilrättsliga verkningarna är betingade av mottagarnas (eller medkontrahenternas) psykiska inställning, deras goda eller onda tro. Enligt Weismann måste detta också beaktas vid äkthetsbedömningen, såsom[16]

"wenn der Aussteller der Urkunde mit demjenigen, für welchen sie bestimmt ist, verabredet hat, einen falschen Namen zu gebrauchen, damit er dritten Personen verborgen bleibe. Jenem gegenüber ist die Urkunde keine falsche; denn falsch ist nur, was einen falschen Schein herforbringt. Was aber bei dem einen eine falsche Vorstellung erweckt, das kann bei einem andern, bei dem Eingeweihten, gerade die richtige hervorzubringen geeignet sein."

Denna slutsats drar emellertid inte SRK av sitt behörighetsresonemang. Äkthet — falskhet uppfattas inte som relativa egenskaper[17]. Den psykiska inställningen hos den, som närmast skulle kunna vilseledas av gärningen, beaktas inte vid handlingsrekvisitet utan anges vara en omständighet, som kan få betydelse vid prövningen av rekvisitet fara i bevishänseende[18].

Med det civilrättsliga synsättet måste äktheten också bli tidsmässigt relativ.[19] Enligt Weismann kan en urkund, som till följd av avsaknad av samtycke är falsk, genom ett samtycke i efterhand förvandlas till en äkta urkund[20]. Detta överensstämmer inte heller med SRK:s ståndpunkt. Vid stadgandet om brukande av falsk urkund anför kommittén, att en urkunds egenskap av falsk eller äkta måste bedömas efter förhållandena vid tiden för dess frambringande[21].

Uttrycket falsk urkund används i BrB 14: 1 för att ange resultatet av ett förfarande, som uppfyller det angivna handlingsrekvisitet. Detta rekvisit utgör inte brottet urkundsförfalsknings hela objektiva sida.[22] Däri ingår även kravet på fara i bevishänseende; det rekvisitet anges vara av vanligt slag, d. v. s. äga en objektiv och en subjektiv sida, vilka båda skall

[16] Weismann ZStrW 11 s. 37.
[17] Jfr ovan s. 162.
[18] SOU 1944: 69 s. 269.
[19] Se om ratihabering nedan s. 176 f.
[20] Weismann ZStrW 11 s. 36.
[21] SOU 1944: 69 s. 276.
[22] Till denna hör också objektrekvisitet, som dock anges i uttrycket "falsk urkund".

täckas av den konkreta gärningen för att ett brott skall föreligga. Det yttre förverkligandet av urkundsförfalskningen, med Agges terminologi[23], består i åstadkommandet av en falsk urkund, vilken åtgärd innebär fara i bevishänseende. Att uttrycket falsk urkund inte avser hela denna brottets objektiva sida fastslås av SRK i motiveringen till stadgandet om brukande av falsk urkund[24]:

"Den urkund som brukas skall vara falsk. Härmed avses endast, att den skall ha tillkommit genom ett förfarande som i yttre hänseende motsvarar den i 1 § givna gärningsbeskrivningen. — — — Förevarande paragraf skall — — — tillämpas, även om den som framställt den falska handlingen går fri från ansvar på grund av bristande tillräknelighet eller uppsåt eller på grund därav att hans åtgärd icke inneburit fara i bevishänseende."

Värdet av en språklig symbol med denna betydelse är obestridlig; för lagskrivningens del framgår detta av den funktion begreppet fyller i brukandebestämmelsen. Dess värde är dock beroende av innebördens lätttillgänglighet. Ett argument för den här förfäktade åsikten, att handlingsrekvisitet bör ges en generell utformning, fri från varje anknytning till logiskt ej till handlingsmönstret hörande omständigheter, är att uttrycket falsk urkund därmed kan få en klar, allmänt användbar betydelse[25].

Skillnaden mellan SRK:s utformning av handlingsrekvisitet (den civilrättsliga teorien) och den de lege ferenda hävdade utformningen (faktiska vilje-teorien) får konsekvenser på brukandebestämmelsen, som bygger direkt på förfalskningsbestämmelsens handlingsrekvisit. En urkund, som tillkommit genom ett överskridande av befogenheten inom behörighetens ram, blir med SRK:s synsätt äkta. Det kan därför aldrig bli aktuellt att bestraffa brukande av en sådan urkund som förfalskningsbrott. Med det här förfäktade synsättet är en sådan urkund falsk. Förekomsten av behörighet är en omständighet, som skall beaktas först vid prövningen av fara i bevishänseende; rekvisitet falsk urkund i stadgandet om brukande är uppfyllt. Även i detta stadgande återfinns emellertid ett krav på fara i bevishänseende. Den civilrättsliga sidan skall därför beaktas även vid detta brott. Här blir det dock fråga om den fara, som kan anses föreligga vid brukandegärningen, inte den föregående förfalskningsåtgärden. Logiskt synes detta vara det lämpligaste sättet att låta

[23] Agge SAD III s. 377.
[24] SOU 1944: 69 s. 275 f.
[25] Se om betydelsen av detta uttryck nedan s. 232 ff.

omständigheter av betydelse för berörda individuella rättssubjekt inverka på den rättsliga bedömningen[26].

3. Villfarelse rörande förekomsten av samtycke; ratihabering; hypotetiskt samtycke.

Frågan vilken betydelse som skall tillmätas en *villfarelse rörande förekomsten av samtycke* till skrivande av annans namn har prövats i följande hovrättsavgörande[1]:

SvJT 1963 rf. s. 61:
Åklagaren hade yrkat ansvar å Astrid P. för urkundsförfalskning under anförande, att hon falskeligen på två checkblanketter, vilka hon mottagit av G., på G:s diktamen ifyllt belopp och tecknat namnet J., en existerande person. Astrid P. invände, att hon känt och haft förtroende för G. och därför trott på dennes uppgift att J. lämnat sitt tillstånd.

RR ansåg inte hennes invändning förtjäna avseende; gärningen bedömdes som urkundsförfalskning.

HovR fann, att tilltro måste sättas till hennes uppgift, att hon trott sig ha J:s samtycke; åtalet ogillades.

Beträffande samtycke som objektiv straffrihetsgrund anses en villfarelse rörande förekomsten av sådant samtycke utgöra en s. k. faktisk villfarelse, som enligt vedertagna straffrättsliga principer utesluter uppsåt hos gärningsmannen[2]. I detta sammanhang berör Thornstedt frågan, hur en villfarelse rörande de rättsliga kraven för ett dylikt, verkande samtycke skall bedömas[3]. Han finner, att reglerna om objektiva straffrihetsgrunder bör betraktas som moment i själva straffbudet; en villfarelse av sådant slag bör därför i regel betraktas som en egentlig, icke ansvarsfriande, rättsvillfarelse.

Samtycke till skrivande av annans namn utgör, som ovan visats, en brist i handlingsrekvisitets täckning. En villfarelse rörande förekomsten av sådant samtycke är en faktisk villfarelse, som innebär bristande subjektiv täckning av detta rekvisit. SRK anför i sitt betänkande, att de vanliga reglerna om uppsåt är tillämpliga vid bedömningen av tvivel hos gärningsmannen beträffande[4]

"förekomsten av samtycke eller någon annan omständighet, som undantagsvis skulle kunna göra gärningen strafflös."

[26] Det här förfäktade, från SRK:s avvikande synsättet, är alltså i detta hänseende inte oförenligt med lagtextens gällande utformning.
[1] Se härom Strahl SvJT 1967 s. 413.
[2] Agge SAD III s. 419, Thornstedt Om rättsvillfarelse s. 284.
[3] Thornstedt Om rättsvillfarelse s. 284 ff.
[4] SOU 1944: 69 s. 270.

Det behörighetsresonemang, som ovan befunnits utgöra SRK:s ståndpunkt ifråga om äktheten av i annans namn skrivna urkunder, innebär att handlingsrekvisitet innehåller ett krav på icke-behörighet. Enligt den vanliga täckningsprincipen måste då gärningsmannens uppsåt täcka det förhållandet, att (sådana omständigheter, som konstituerar) behörighet inte förelåg. Den i rättsfallet behandlade gärningen blir med denna tolkning inte att anse som urkundsförfalskning på den grunden, att handlingsrekvisitet inte är subjektivt täckt.

Med det här förfäktade synsättet blir utgången densamma; handlingsrekvisitet måste anses sakna subjektiv täckning. Skälet härför är dock, att detta rekvisit uppfattas som innehållande ett krav på icke-befogenhet. Tt:s invändning innebär, att hon trott sig inte bara vara behörig utan även befogad att ifylla blanketterna på sätt som skett.

Om en person tror sig endast vara behörig men inte befogad att framställa en urkund för annans räkning med visst innehåll, blir med SRK:s synsätt urkunden äkta och handlingsrekvisitet således inte uppfyllt. Med det de lege ferenda anförda synsättet blir en sådan urkund falsk. Ett felaktigt antagande att behörighet förelegat medför dock att rekvisitet fara i bevishänseende, sådant detta de lege ferenda bör bestämmas[5], inte kan anses subjektivt täckt. Gärningsmannen har inte känt till den fara, som åtgärden inneburit därigenom, att det till behörigheten knutna civilrättsliga skyddet inte var för handen.

Om en tilltalad invänder att han handlat under villfarelse rörande de rättsliga krav, som uppställs för att samtycke skall äga ansvarsfriande verkan vid förfalskning, utgör detta en rättsvillfarelse, som inte medför straffrihet. En felaktig tro att samtycke till användande av annans namn utan företrädande är tillräckligt kan således inte tillmätas relevans.

Beträffande verkan av *ratihabering* vid förfalskning anför Thyrén[6]:

"Uppenbart är, att i den mån ett gifvet rättssystem fordrar begagnande af falsariet för deliktets konsummation, en ratihabition, som inträder före begagnandet, utesluter antagande af fullbordadt delikt. ——— Beträffande åter en efterföljande ratihabition, så måste dess verkan i afseende på deliktets upphäfvande principielt förnekas. Hit hör icke det fall, att t. ex. en handelskommis i något fall använder principalens namn, där han på grundade skäl kan förmoda, att denne, ehuru intet bemyndigande gifvits, skall ratihabera; öfverhufvud icke, hvad som kan anses falla inom gränserna för en *negotii gestio*."

SRK:s ovan återgivna uttlande, att en urkunds äkthet måste bedömas

[5] Se härom nedan s. 269 ff.
[6] Thyrén s. 214.

efter förhållandena vid tiden för dess frambringande[7], kan inte förenas med ett godtagande av ratihabering som ett ansvarsfriande samtycke. Som ovan påpekats leder den av kommittén i övrigt accepterade civilrättsliga äkthetsteorien här till ett sådant godtagande, en åsikt som hävdas i tysk doktrin[8]. Thyren invänder häremot att ratihabering i så fall måste tillerkännas verkan även efter åtal och dom[9]. Denna kritik synes starkt berättigad. Ett godkännande i efterhand till framställande av urkund i den ratihaberandes namn kan i och för sig inte tillåtas inverka på gärningsbedömningen. Endast förhållanden, som förelåg vid gärningens företagande, kan beaktas vid denna bedömning.

I debatten om samtycke som objektiv straffrihetsgrund i svensk doktrin har skilda meningar anförts ifråga om verkan av s. k. *hypotetiskt samtycke*. Enligt Agge föreligger hypotetiskt samtycke i fall,[10]

"då omständigheterna äro sådana, att man *objektivt sett kan antaga* att intressebäraren ej skulle ha haft något att invända mot intrånget, därest han med full insikt om de relevanta förhållandena varit i tillfälle att i förväg fatta ståndpunkt till det skedda intrånget i hans straffrättsligt skyddade intressen."

Skillnaden mellan denna form och verkligt samtycke kan visserligen, framhåller Agge, synas ringa, då i svensk rätt verkligt samtycke inte anses kräva att en manifestation av viljeinriktningen skett före den eljest straffbara handlingens företagande; det är tillräckligt att den avsedda viljeinriktningen förelegat hos intressebäraren vid den tidpunkten (viljeriktningsteorien)[11]. Agge anser denna skillnad relevant. Han framhåller, att vid verkligt samtycke intressebärarens faktiskt existerande viljeinriktning utgör det relevanta rättsfaktum, som måste kunna bevisas ha förelegat redan då handlingen företogs, medan motsvarande rättsfaktum i det senare fallet består i en värdering, ett antagande om intressebärarens viljeberedskap vid nämnda tidpunkt. Agge vill inte erkänna hypotetiskt samtycke som allmän straffrihetsgrund[12]. Av motsatt uppfattning är Thyrén och Strahl[13].

SRK:s kortfattade uttalanden rörande samtycke vid förfalskning utsäger ingenting om inställningen till hypotetiskt samtycke. Inte heller har frågan om sådant samtyckes verkan vid förfalskning förelegat till bedömande i något i tryck refererat rättsfall.

[7] Ovan s. 173.
[8] Ovan s. 173; även LK s. 502.
[9] Thyrén s. 215.
[10] Agge SAD III s. 422 f; jfr Agell s. 25.
[11] Agge SAD III s. 417 f; jfr Agell s. 24 f, Strahl s. 51.
[12] Agge SAD III s. 425.
[13] Thyrén Principer s. 117 f, Strahl s. 52, Strahl SvJT 1960 s. 274.

SRK betraktar urkunder, framställda i annans namn, som äkta då behörighet förelegat. En invändning om hypotetiskt samtycke innebär inte, att behörighet verkligen varit förhanden. Kommitténs syn på äkthetsbedömningen synes sålunda inte tillåta, att ett hypotetiskt samtycke uppfattas som en brist i handlingsrekvisitets täckning. Som nedan skall beröras synes inte heller en invändning härom kunna beaktas vid prövningen av rekvisitet fara i bevishänseende, med den utformning kommittén givit detta rekvisit[14]. Från praxis kan dock anföras ett exempel på att en invändning om hypotetiskt samtycke ansetts frita från ansvar för förfalskning. En HR:s frikännande dom i ett mål rörande tecknande av annans (den ene tt:s mors) namn såsom acceptant på en växel fastställdes av HovR med motiveringen:[15]

"Omständigheterna i målet — — — äro sådana att såväl G. som S. haft grundad anledning antaga, att (G:s mor), därest hon varit i tillfälle att fatta ståndpunkt i saken, icke skulle haft något att erinra emot att hennes namn tecknades å växeln."

De lege ferenda bör ett hypotetiskt samtycke inte anses inverka på prövningen av handlingsrekvisitet. För äkthet krävs att urkunden utformats i enlighet med den angivne utställarens faktiska vilja. Sådan vilja måste kunna anses föreligga utan att den manifesterats före urkundsframställningen (jfr. ovan); vid hypotetiskt samtycke rör det sig emellertid endast om antagandet att en sådan, i själva verket inte föreliggande vilja under andra betingelser kunde ha förelegat. Denna situation kan synas ligga nära det ovan behandlade fallet, där en villfarelse rörande förekomsten av samtycke föreligger; i båda fallen avses en omständighet av subjektiv karaktär. Emellertid måste en avgörande skillnad anses föreligga: en invändning om villfarelse rörande förekomsten av samtycke innebär ett hävdande av bristande uppsåt, medan en invändning rörande hypotetiskt samtycke inte kan hänföras vare sig till handlingsrekvisitets objektiva eller subjektiva sida. Det här anförda synsättet tillåter dock, att en invändning om hypotetiskt samtycke kan beaktas vid det tredje rekvisitet; styrks en sådan inställning hos namnbäraren, kan varje risk för skada å något individuellt rättssubjekt vara utesluten. En sådan bedömning bör enligt mitt förmenande anläggas i det ovan (vid not 15) återgivna hovrättsfallet.[16]

[14] Se nedan s. 257 not 8.
[15] Svea hovrätts dom den 5 december 1966 nr VII: B 146.
[16] Se om beaktande av hypotetiskt samtycke via det tredje rekvisitet nedan s. 270 not 5.

C. Andra till skrivande av annans namn hänförda frågor.

Till skrivande av annans namn hänför sig inte bara frågan om samtyckets verkan. Åtskilliga andra problem aktualiseras av denna formulering i lagtexten.

Det i rättstillämpningen mest kännbara av dessa problem är otvivelaktigt frågan om gränsdragningen mellan urkundsförfalskning och osant intygande: när skall skrivande av annans namn anses utgöra urkundsförfalskning, och när skall det bedömas som lämnande av osann uppgift om vem man är, den i BrB 15: 11 först angivna formen av osant intygande? Denna fråga kräver en omfattande undersökning. Jag har valt att inte behandla den i anslutning till handlingsrekvisitet vid urkundsförfalskning utan i ett särskilt kapitel efter det att även det återstående rekvisitet i förfalskningsbestämmelsen, fara i bevishänseende, genomgåtts.[1] En fördel med denna framställningsmetod är, att de teoretisk-systematiska konsekvenserna av stadgandet i 15: 11 kan bedömas klart genom att handlingsrekvisitet i 14: 1 dessförinnan behandlats utan hänsyn till förefintligheten av denna bestämmelse. Vidare kan vid behandlingen av gränsdragningsfrågan beaktas synpunkter, som framkommit vid undersökningen av rekvisitet fara i bevishänseende.

Då handlingsrekvisitet vid urkundsförfalskning här behandlas, sker detta således med bortseende från den i 15: 11 första fallet föreliggande kriminaliseringen.

1. Skrivande av annans namn med tillägg, utvisande att egenhändighet inte föreligger.

Ovan har anförts[1], att SRK inte anser skrivande av annans namn i lagens mening föreligga då en handling obehörigen undertecknats med annans namn men med ett tillägg, som visar att namnet inte skrivits av namnbäraren, t. ex. formuleringen "genom N. N. enligt uppdrag". Kommittén motiverar detta på följande sätt[2]:

"Hans egen namnteckning är då äkta och det oriktiga ligger i den i handlingen innehållna förklaringen att han handlat enligt uppdrag. Detta innebär icke materiell förfalskning utan s. k. intellektuell förfalskning; denna kan vara straffbar enligt 13: 10 i förslaget."[3]

[1] Se nedan s. 282 ff.
[1] Se ovan s. 151.
[2] SOU 1944: 69 s. 262.
[3] Förslagets 13: 10 motsvarar BrB 15: 11.

Däremot anses inte blotta tillägget "m. h. p. p." (med hand på penna) frita från ansvar för materiell förfalskning, varvid kommittén hänvisar till rättsfallet NJA 1936 s. 390. Där hade tecknande av annans namn med tillägget "m. h. o. p." (med handen om pennan) av HD bedömts enligt SL 12: 4 i dess då gällande lydelse. Likaså anges obehörigt anbringande av firmanamn tillsammans med den egna signaturen utgöra materiell förfalskning med motiveringen, att det avgörande där är firmanamnet medan den personliga signaturen tillmäts ringa betydelse. Kommittén sammanfattar[4]:

"Den gränsdragning, varom här är fråga, hänför sig till innebörden av uttrycket "annans namn"; denna är att bestämma enligt allmänt rådande uppfattning och torde icke närmare kunna angivas i lagtexten."

Den regel kommittén här uppställer innebär att ett obehörigt skrivande av annans, icke juridisk, persons namn jämte det egna namnet såsom ombud inte uppfyller handlingsrekvisitet i stadgandet om urkundsförfalskning. Regeln återfinns hos Weismann[5]:

"Wenn der Vertreter seinen eignen Namen mit einem das Vertretungsverhältnis ausdrückenden Zusatze zeichnet, so ist die Urkunde allemal eine echte; sie ist es auch dann, wenn das Vertretungsverhältnis in Wahrheit nicht besteht; so wenn z. B. jemand „als Vormund" unterzeichnet, ohne es zu sein; da ist die Urkunde echt, nur ihr Inhalt unwahr."

Enligt Thyrén träffades förfaranden av detta slag inte av SLÄ:s förfalskningsbestämmelser; han hänvisar därvid till det förhållandet, att intellektuell förfalskning inte var straffbelagd[6]:

"Det behöfver icke utföras, att det skulle leda till olidliga hårdheter, om man å ena sidan ville behandla dylik falsk uppgift såsom förfalskning, medan å andra sidan intellektuell förfalskning in genere lämnas ostraffad eller åtminstone icke straffas såsom förfalskning."

I sitt lagförslag hänför Thyrén till 8 § om intellektuell förfalskning[7]

"Sådana fall, som t. ex. att någon undertecknar en handling med sitt eget namn men falskeligen (i handlingen) uppgiver sig vara prokurist för viss firma eller att någon kvitterar en främmande räkning under (å kvittot synligt) förebärande, att han haft uppdrag därtill o. s. v. — — —".

[4] SOU 1944: 69 s. 263.
[5] Weismann ZStrW 11 s. 35; om överensstämmelsen mellan Weismanns ståndpunkt och SRK:s uttalande se ovan s. 169 not 50.
[6] Thyrén s. 209.
[7] Thyrén Utkast VI s. 164.

Hur stämmer då SRK:s ståndpunkt med den innebörd kommittén i övrigt ger handlingsrekvisitet "framställa falsk urkund"? I betänkandet har något tidigare getts definitionen[8]

"— — — en urkund, som är falsk, d. v. s. icke i allo härrör från den person, vilken framstår som urkundens utfärdare."

Av regleringen i övrigt framgår, att kommittén härmed avser det andliga härrörandet; det är ett oriktigt angivande av den förkroppsligade tankens andliga ursprung, som gör urkunden falsk. Den regel SRK här uppställer innebär inte något beaktande av urkundens äkthet i denna mening. I de fall, där gärningsmannen faktiskt tecknat sitt eget namn, konstaterar man att denna namnteckning är äkta. Detta är förvisso sant, *men det saknar betydelse för urkundens äkthet.* Gärningsmannen uppger sig äga rätt att skriva en annan persons namn. Eftersom den uppgiften inte är med verkliga förhållandet överensstämmande, är urkunden osann. Detta har SRK tagit till intäkt på, att gärningen utgör intellektuell förfalskning, framställande av en äkta men osann urkund. Men gärningsmannen uppger inte bara att han äger rätt att teckna den angivne personens namn. Fastmera uppger han att det är denne andre som är urkundens andlige upphovsman[9]. Detta är det väsentliga i hans förfarande, både i hans egen föreställning och ur objektiv synpunkt. Han framställer en urkund med sken av att andligen härröra från någon annan än den, som den verkligen härrör från, och denna gärning är täckt av uppsåt[10]. På detta sätt måste det anses förhålla

[8] SOU 1944: 69 s. 261.

[9] Jfr Naerstads kritik av Thyréns här angivna ståndpunkt, s. 97 not 2: "Det usanne ligger imidlertid i selve angivelsen av fullmaktsforholdet, forsåvidt kan også den falske underskriven av navn betegnes som usann."

[10] I fallet NJA 1915 s. 371 bedömde HD:s majoritet undertecknande av kvitton med verklig persons namn "genom" en diktad namnförkortning enligt dåv. SL 22: 16 (= diktat namn); en dissident ansåg, i linje med den här hävdade ståndpunkten, förfarandet straffbart jämlikt SL 12: 4 (= verkligt namn). I fallet NJA 1955 s. 574, åtalspunkt I B, borde aktualiserats frågan om tt, som var förordnad som boutredningsman i dödsbo, genom att efter slutredovisning utfärda omslagsrevers för lån i en av honom själv från boet genom bulvan köpt fastighet, begått urkundsförfalskning; han väckte därigenom sken av att dödsboet var andlig utfärdare, vilket inte var fallet därest behörighet saknades. Domstolarna har dock inte beaktat företrädarangivelsens konsekvens för äkthetsprövningen. Brist i behörighet har endast ansetts kunna medföra ansvar för osant intygande. Se härom Strahl SvJT 1960 s. 258. I fallet NJA 1955 C 318 (åtalspunkt I.3) har kvittering av avi om rek. i annans namn utan behörighet "gm" egna namnet bedömts som egenmäktigt förfarande och osant intygande. I fallet NJA 1954 C 574 har gärningar av detta slag bedömts som grovt bedrägeri.

sig både i de fall, som SRK bedömer som materiell förfalskning, d. v. s. där annans namn skrives med enbart tillägget m. h. p. p. och där en obehörig firmateckning följs av egna signaturen[11], och i de fall av skrivande av annans namn med tillägg, utvisande vem "redskapet" är, som SRK vill rubricera som intellektuell förfalskning. Kommitténs ståndpunkt i de sistnämnda fallen kan inte förenas med den utformning, som i övrigt ges åt handlingsrekvisitet. Lagen bör enligt mitt förmenande istället tolkas på det här förfäktade sättet, som är i linje med den av lagstiftaren anammade andliga äkthetssynen. En sådan tolkning kan försvaras antingen med att motiven innebär en inre motsägelse eller, som i det följande skall visas, med att HD i rättsfallet NJA 1959 s. 31 knäsatt en ståndpunkt, som på denna punkt gör motiven otillämpliga[12].

Anmärkas bör, att praxis inte tvekat att som förfalskning rubricera sådana fall, där en person på ett postgiroutbetalningskort e. d. obehörigen tecknat annan persons (den rätte adressatens) namn på platsen för kvittering samt sitt eget namn såsom ombud. Som exempel härpå kan anföras fallen NJA 1967 C 1121, NJA 1967 C 1212 och NJA 1968 C 1129. I detta fall ljuger gärningsmannen visserligen även om det formella upphovsmannaskapet till kvitteringen. Ur förfalskningssynpunkt saknar dock detta relevans; det väsentliga är här, liksom i det ovan diskuterade fallet, den oriktiga uppgiften rörande urkundens (kvitteringens) andliga ursprung.

2. Fallet NJA 1959 s. 31: skrivande av eget namn, varigenom ändå annan person utpekas som utställare.

I kommentaren till brottsbalken återges det ovan anförda kommittéuttalandet om skrivande av annans namn med tillägg, som visar att egenhändighet inte föreligger. Till detta uttalande fogas följande påpekande[1]:

"Det är icke uteslutet, att någon kan anses skriva annans namn ehuru det namn han tecknar är det han själv bär. Att skriva eget namn under sådana omständigheter att namnet framstår såsom annans namnteckning är att anse såsom skrivande av annans namn."

Påpekandet är uppenbarligen föranlett av ett särskilt rättsfall, vartill kommentatorn här hänvisar, nämligen

[11] Denna situation förelåg i fallet NJA 1954 C 455.
[12] Jfr nedan s. 185. Här föreligger alltså enligt min åsikt ett särskilt skäl, som berättigar ett frångående av motiven, jfr Thornstedt Festskrift Herlitz s. 361.
[1] BrB Kom II s. 63.

NJA 1959 s. 31:
Åklagaren hade yrkat ansvar å N. A. för grovt bedrägeri medelst urkundsförfalskning för att denne, som av misstag fått ett till en annan person med samma namn ställt postgiroutbetalningskort utlämnat till sig, falskeligen skrivit namnet N. A. på kortet och därigenom utfått beloppet.

RR ansåg det inte mot tt:s nekande styrkt, att denne insett att han inte var rätt adressat; åtalet ogillades.

HovR, som däremot fann det uteslutet att tt skulle ha handlat under inflytande av misstag att utbetalningskortet var avsett för honom, anförde:

"A:s åtgärd att utan tillägg eller ändring teckna sitt eget, med adressatens helt överensstämmande namn på utbetalningskortet, kan icke anses utgöra förfalskningsbrott. Däremot innefattar A:s förfarande bedrägeri."

En dissident ville fastställa RR:s dom.

En dissident ville döma A. för grovt bedrägeri medelst urkundsförfalskning; han var i likhet med majoriteten övertygad om, att A. inte handlat p. g. a. misstag:

"Han måste i stället ha förstått, att adressaten var en annan person med namnet N. A. Ifrågavarande namnlikhet kan ej medföra, att åtalade förfarandet icke skulle vara att anse såsom urkundsförfalskning. På utbetalningskortet är nämligen adressaten angiven på sådant sätt att det omedelbarligen framgår, att det icke kan vara fråga om tilltalade A."

HD, dit båda parter sökt revision, ansåg inte heller att tt kunde ha handlat under inflytande av misstag. Gärningen befanns utgöra grovt bedrägeri medelst urkundsförfalskning med motiveringen:

"Genom kvitteringen å utbetalningskortet, av vilket tydligt framgick att det var ställt icke till A. utan till annan med samma namn, har A. givit kortet sken av att vara kvitterat av den rätte adressaten."

Författaren till brottsbalkskommentaren synes i ett avseende ge detta avgörande en obefogad innebörd. HD påstår inte att A. genom sitt förfarande skrivit annans namn. Vad som utsägs är att A. givit kortet sken av att vara kvitterat av den rätte adressaten, d. v. s. att han framställt en falsk urkund. Enligt lagtexten kan detta ske på annat sätt än genom skrivande av annans namn. Uttrycket "annorledes" innebär rimligen en anvisning om, att alla tänkbara sätt att framställa falska urkunder fyller handlingsrekvisitet[2]. Visserligen anges i motiven med detta uttryck främst åsyftas handlingar och bevismärken, som inte innefattar namnunderskrift[3]; den omständigheten, att SRK inte beaktat ett förfarande

[2] Jfr Agge Abstrakt norm s. 21.
[3] SOU 1944: 69 s. 264.

av denna speciella karaktär innebär dock inte något hinder att här använda lagtexten på ett naturligt sätt.

Kärnfrågan i detta fall är, liksom i de av SRK anförda fallen av skrivande av eget namn med något sorts tillägg, inte huruvida ett skrivande av annans namn kan anses föreligga. Vad det gäller är att avgöra *om en falsk urkund framställts genom förfarandet.*

I detta fall hade gärningsmannen tecknat sitt eget namn; domskälen ger ingen anledning betvivla, att HD ansåg själva namnteckningen äkta. En namnteckning, separat betraktad, är äkta om den skrivits av en person, som bär detta namn.[4] Ändå konstaterar HD att tt givit kortet sken av att vara kvitterat av en annan person, nämligen den rätte adressaten. Andra omständigheter än själva namnteckningen har uppenbarligen tillmätts betydelse för bedömningen av *urkundens* äkthet. Vilka omständigheter detta är ger HD en antydan om:

"utbetalningskortet, *av vilket tydligt framgick* att det var ställt icke till A. utan till annan med samma namn, — — —".[5]

HD delar uppenbarligen den uppfattning, varåt RÅ ger uttryck i sin revisionstalan[6]:

"Förfalskning torde — — — föreligga, om handlingen innehåller individualiserande moment, som föra tanken till annan än gärningsmannen."[7]

De moment RÅ anför i det aktuella fallet är kortets anvisning om ett visst rättsförhållande mellan adressaten och en statlig inrättning samt en överstruken adress, varifrån kortet eftersänts till en för adressaten och gärningsmannen gemensam poste restante-adress.

HD:s bedömning är i linje med ett avgörande, som företagits enligt SL i dess före 1948 års reform gällande lydelse och vartill RÅ hänvisar i sin revisionstalan. Detta fall, NJA 1944 s. 245, gällde en man, som vid anhållande för misshandel uppgivit sig heta Gustav Adolf J. istället för Gustav Edvard J. Han underskrev ett delgivningserkännande, en rättegångsfullmakt och vid ett senare tillfälle ett erkännande om mottagande av varning för lösdriveri, vilka handlingar upptog namnet Gustav

[4] Jfr Weismann VD s. 370: "eine an sich echte Unterschrift."
[5] Kursiveringen gjord här.
[6] NJA 1959 s. 34.
[7] Så även den ene dissidenten i HovR (jfr ovan); om äkthetsbedömningen då en i och för sig äkta namnteckning kan missförstås anför Thyrén (s. 206): "Rättesnöret härvid är sålunda frågan huruvida handlingen innehåller individualiserande momenter, som kunna supplera de tvetydiga momenterna."

Adolf J., med namnet Gustav J. HovR, i vars dom HD inte gjorde ändring, dömde J. för förfalskning enligt SL 12: 5 med motiveringen:

"Det är uppenbart att J. genom att underteckna delgivningsbevisen på sätt skett avsett att därmed — sig till nytta — giva sken av att dessa undertecknats av den i stämningen och beskedet omförmälda Gustav Adolf J."[8]

Skillnaden mellan fallet NJA 1959 s. 31 och de av SRK omnämnda gärningarna, där annans namn skrivs med ett tillägg, som upplyser om bristande egenhändighet, är rent praktiskt ganska påtaglig. I 1959 års fall utnyttjar tt en tillfällig namnlikhet, som gör det möjligt för honom att utan användande av annat namn än sitt eget ge urkunden sken av att härröra från någon annan. I de senare fallen skriver gärningsmännen annans namn jämte sitt eget namn, och därvid vilseleder de inte beträffande det formella upphovsmannaskapet. För bedömningen i förfalskningshänseende har dock dessa olikheter inte någon betydelse. I båda grupperna av fall framställs, trots skrivande av eget namn, urkunder med oriktigt sken i avseende på det andliga ursprunget; i båda grupperna har gärningsmännen uppsåt till just detta.

Den regel, som fastslås av HD i fallet NJA 1959 s. 31, kan formuleras: en urkund är falsk då den ger sken av att vara utfärdad av annan än den i själva verket är utfärdad av. Vilket sken en urkund skall anses äga i detta hänseende beror inte bara på det namn, som använts vid underskriften[9]; även andra omständigheter i handlingen kan vara bestämmande för urkundens sken.

Denna regel kräver förtydligande i ett avseende, som HD inte i detta fall haft anledning att uppmärksamma: "utfärdad av" avser det andliga upphovsmannaskapet, d. v. s. upphovsmannaskapet till den förkroppsligade tanken, i de fall där detta inte sammanfaller med det formella upphovsmannaskapet.

Eftersom i framställningen om urkundsbegreppet ovan fastslagits att en handling inte alltid utgör en enda urkund, bör det även framhållas att de

[8] Se om detta rättsfall nedan s. 284 f.; jfr Strahl SvJT 1949 s. 172. Utgången rimmar inte med Stjernbergs åsikt (s. 66): "Har man skrivit sitt eget namn, ehuru i den beräkning, att det på grund av namnlikhet skall förväxlas med en annan existerande persons namn, blir gärningen aldrig att hänföra till förfalskning, utan kan endast straffas som bedrägeri."

[9] Stöd för att detta är praxis' ståndpunkt ger fallet NJA 1966 s. 299 (se ref. nedan s. 298 f.), där det förhållandet, att det begagnade namnet tillkommit den kvinnliga gärningsmannen som ogift inte beaktades. Jfr Strahl i SvJT 1970 s. 362 f. (där ett tryckfel förekommer i sid-angivelsen).

relevanta omständigheterna, de individualiserande momenten, kan finnas i en annan urkund än den, som utgör brottsobjekt för den gärning, som skall prövas. I 1959 års fall är brottsobjektet — urkunden — den kvittens tt framställer genom sin namnteckning. De individualiserande momenten föreligger däremot i den urkund, som utgörs av postgiroutbetalningskortet i övrigt, d. v. s. en postverkets urkund. Här är det alltså fråga om abhängige Urkunden; tt:s urkund får delvis sitt innehåll genom postens urkund[10]. Thyrén anför[11]:

"Det kan t. o. m. icke anses nödvändigt att ifrågavarande individualiserande moment (titel etc.) innehålles i (juridiskt taladt) *samma* handling; t. ex. om en räkning, med utställarens namn och adress åtryckta, qvitteras af en person med samma namn, utan utsättande af titel och adress."

Den regel, som av HD fastslagits för svensk rätts vidkommande, har kommit till uttryck även i andra länders förfalskningsrätt. I tysk rätt är det i praxis klarlagt, att andra omständigheter än namnet kan vara utslagsgivande vid bestämmandet av den skenbare utställaren[12]; förhållandet kommenteras av ett flertal författare[13]. För dansk rätts del anförs samma ståndpunkt av Jacobsen[14]. I fransk doktrin uppmärksammades tidigt namnteckningens relativa betydelse för äktheten; Blanche påpekar, att en signatur är äkta endast då den verkligen härrör från den individ, som i handlingen utpekas som utfärdare[15]. I engelsk rätt knäsattes denna regel redan genom fallet Mead v. Young (civilmål) av år 1790[16]. Den finns nu klart angiven i Forgery Act, vari efter den generella formuleringen av handlingsrekvisitet[17] särskilt framhålls, att en urkund är falsk bl. a.[18]

"if, though made in the name of an existing person, it is made by him — — — with the intention that it should pass as having been made by some person, real or fictitious, other than the person who made — — — it."

10 Jfr ovan s. 145, nedan s. 220 ff.
11 Thyrén s. 205.
12 Jfr RG 4 s. 157; se ovan s. 45.
13 Weismann VD s. 370, Schönke Urk.fälschung s. 261 f, Boldt DR 1941 s. 993, Jagusch LK s. 504, Timpe s. 40 not 101.
14 Jacobsen s. 225 not 1, där bl. a. anförs ett rättsfall, vari en person vid namn Jens Peter Mogensen Byron William Berg avgivit urkunder med varierande namnkombinationer för att väcka sken av att de utställts av skilda personer.
15 Blanche s. 195; jfr dock den distinktion, som här ovan (s. 184) gjorts mellan namnteckningens äkthet och urkundens äkthet.
16 Gooderson MLR 15 s. 22.
17 Section 1 (2), återgiven ovan s. 165.
18 Section 1 (2) (c).

Innebörden av denna passus har diskuterats i engelsk doktrin. Gooderson framhåller, att ordalagen tyder på att härunder skall inbegripas åtskilliga fall, där urkunden inte i och för sig ger anledning till misstag beträffande avgivarens identitet utan är förfalskad i avsikt att genom muntligt agerande användas som något, som den inte är[19]. Därmed skulle ett avsteg föreligga från den regel, som Kenny formulerat och som ansetts vara ett träffande uttryck för innebörden av forgery[20]:

"for the purposes of the law of forgery the writing *must tell a lie about itself.*"

Gooderson visar med några rättsfall, att passusen tolkats på sådant sätt. Han anför bl. a. ett fall från år 1847, R. v. Mitchell, där tt åtalats för brukande (uttering) av en falsk växelaccept. Accepten löd "J. Cooper, Leeds", och den var skriven av en stalldräng med detta namn. Tt utgav den emellertid för att vara skriven av en solid köpman med samma namn, också han från Leeds. Mitchell dömdes för forgery, begången genom en "innocent agent"[21].

Den engelska rätten går alltså ett steg längre än vad HD genom 1959 års avgörande gjort för svensk rätts del; den kräver inte, att de omständigheter som föranleder det oriktiga skenet skall framgå av handlingen[22]. Gooderson är kritisk mot denna utvidgning; urkunden är[23]

"*ex facie* true. The only falsity is the intent at the time of making to pass off the signature as that of another person at a later date."

I fallet Mitchell borde enligt Gooderson tt ha dömts för *obtaining by false pretences;* det fanns ingen anledning att tillgripa stadgandet om forgery.

Den utformning HD här givit den gällande rätten måste anses välgrundad med hänsyn till skälen bakom kriminaliseringen. Den träffar det handlingsmönster, som generellt måste beivras för att användningen av materialiseringar skall tryggas. Materialiseringar kan, även om själva namnteckningen är äkta, lämna oriktig uppgift om sitt andliga ursprung och därmed ge ett felaktigt utgångsläge för bedömningen av den innehållna informationen.

HD:s regel måste tillmätas betydelse även för andra slags gärningar

[19] Gooderson MLR 15 s. 21.
[20] Kenny s. 375.
[21] Gooderson MLR 15 s. 18; ang. innocent agent jfr ovan s. 137.
[22] Jfr Russell s. 1228.
[23] Gooderson MLR 15 s. 19.

än den som förelåg till bedömande i 1959 års fall. Ovan har anmärkts[24] att regeln kan anföras som stöd för den här förordade tolkningen av gällande rätt i fråga om skrivande av eget namn som angivet ombud för annan. Utan tvekan kan regeln vara tillämplig i ett fall av den art, som förelåg i rättsfallet SvJT 1930 rf. s. 71. Där hade en person med sitt eget namn utkvitterat en postgiroförsändelse, som av misstag utlämnats till honom istället för till den rätte adressaten, som var en person med samma efternamn och delvis samma förnamn. Såväl RR som HovR ansåg detta förfarande enbart utgöra bedrägeri. Även om det namn som skrivs inte helt överensstämmer med den rätte adressatens måste med HD:s synsätt i 1959 års fall förfarandet kunna fylla handlingsrekvisitet vid urkundsförfalskning; olikheten kan vara så föga iögonfallande, att urkunden trots denna måste anses äga sken av att vara utfärdad av den rätte adressaten, d. v. s. vara falsk[25].

3. Skrivande av eget namn med oriktigt tillagd titel e. d.

En gärningstyp, som aktualiserar HD:s i fallet NJA 1959 s. 31 uttryckta regel, är skrivande av eget namn med tillägg av en titel, ställning e. d., som inte rätteligen tillkommer vederbörande, ett fall som enligt Thyrén[1]

"under omständigheter kan sväva på gränsen mellan positiv-materiell och positiv-immateriell förfalskning."

SRK omnämner inte detta fall i motiveringen till stadgandet om urkundsförfalskning; det skulle, i enlighet med vad ovan anförts[2], vara att hänföra till formuleringen "annorledes" framställa falsk urkund, och därvid talar kommittén i betänkandet endast om urkunder, som inte är försedda med namnunderskrift. SRK:s tystnad kan inte i och för sig anses innebära ett hinder att under denna formulering i lagen intolka gärningar av nu behandlad art. Det ligger nära till hands att anta, att kommittén delar Thyréns ståndpunkt att sådana gärningar kan utgöra materiell förfalskning[3]:

"Den omständighet, att utställaren i handlingen tillägger sig falska egenskaper af hvad art de må vara, kan enligt Svensk rätt (som icke känner "intellektuell"

[24] Se ovan s. 182.
[25] Jfr Gooderson MLR 15 s. 12 ff. ang. fallet R. v. Martin (The Law Reports, Queen's Bench Division. Vol. 5 (1880) s. 34).
[1] Thyrén Utkast VI s. 62.
[2] Se ovan s. 183 f.
[3] Thyrén s. 207.

förfalskning) icke utan vidare anses innebära förfalskning, men väl, om genom dessa falska uppgifter en annan person göres till indikat och utställarens uppsåt varit sådant."

Emellertid omnämner kommittén detta slags förfarande på annat ställe i betänkandet, nämligen i anslutning till stadgandet om osant intygande[4]. Där uppges först, att detta stadgande inte avser (I)

"en oriktighet av sådant slag som att någon vid sin underskrift på ett intyg om sjukdom med orätt betecknar sig såsom legitimerad läkare. En sådan oriktighet i ett i övrigt riktigt intyg synes icke böra bestraffas i förevarande sammanhang. Frågan i vad mån en dylik gärning bör straffbeläggas synes böra bedömas med ledning av de synpunkter som äro bestämmande för 10: 13 och 14 i förslaget."[5]

Omedelbart därefter anför kommittén: (II)

"Även om namnet i och för sig är riktigt men utställaren genom att i urkunden uppge oriktig födelseort, ställning eller dylikt lämnar oriktig uppgift om vem han är, faller gärningen under paragrafen."

Uttalande II, att gärningar av detta slag kan vara osant intygande, skall i enlighet med vad ovan anförts[6] inte här upptas som ett argument mot en förfalskningsbedömning; förhållandet mellan det första fallet av osant intygande och stadgandet om urkundsförfalskning behandlas nedan i ett särskilt kapitel. Däremot är det här nödvändigt att pröva, hur detta uttalande förhåller sig till uttalande I. Den enda tolkningsmöjlighet, som synes stå till buds, är att uttalande II är en huvudregel och uttalande I ett undantag därifrån: förfaranden, som innebär obehörig tjänsteutövning eller föregivande av allmän ställning, skall inte (dessutom) bedömas som osant intygande[7]. Om oriktigt angivande av ställning anses kunna fylla handlingsrekvisitet vid urkundsförfalskning måste det ifrågasättas, huruvida samma undantag skall uppställas till en sådan regel.

Frågan om skrivande av eget namn med tillägg, utvisande att undertecknaren är en innehavare av allmän ställning, trots förekomsten av be-

[4] SOU 1944: 69 s. 349.
[5] Förslagets 10: 13 och 14 motsvarar BrB 17: 14 och 15.
[6] Se ovan s. 179.
[7] Med denna tolkning kan förenas Svea HovR:s bedömning i fallet NJA 1959 C 474: en medicine kandidat, ej behörig utöva läkaryrket, hade utfärdat recept med angivande av egna namnet, föregånget av "doktor", samt namnet på ett sjukhus, innebärande att han innehade en tjänst med ämbetsansvar. RR: grovt osant intygande medelst föregivande av allmän ställning. HovR: endast föregivande av allmän ställning.

stämmelserna i BrB 17: 14 och 15 kan utgöra urkundsförfalskning, måste enligt min mening bedömas på samma sätt som den ovan behandlade konkurrensfrågan i avseende på missbruk med valsedlar[8]. De nämnda lagrummen återfinns, liksom det vid valsedelsmissbruk aktuella stadgandet 17: 8, i ett kapitel med rubriken "Om brott mot allmän verksamhet". Detta omfattar enligt motiven[9]

"brott som innefatta angrepp på de särskilda organen och deras funktioner."

Enligt brottsbalkskommentaren skyddas däri[10]

"utövare av allmän verksamhet mot angrepp, som bör avvärjas i verksamhetens intresse."

Det är uppenbart, att dessa bestämmelser skyddar intressen, som är artskilda från förfalskningsbestämmelsernas skyddsintresse. Någon skenbar lagkonkurrens synes därför inte kunna föreligga mellan bestämmelser, tillhörande de olika kapitlen. Istället torde förhållandet var detsamma, som normalt föreligger mellan förfalskning och bedrägeri, d. v. s. verklig lagkonkurrens.

Åsikten att BrB 17: 14 och 15 i tillämpliga fall, d. v. s. där den oriktigt tillagda ställningen är allmän, skall anses exklusivt tillämpliga, kan inte rimligen kombineras med den här förfäktade ståndpunkten, att förfaranden av nu behandlat slag under omständigheter kan utgöra urkundsförfalskning. Straffet för urkundsförfalskning av normal art är fängelse i högst två år, för obehörig tjänsteutövning av normal art och för föregivande av allmän ställning böter eller fängelse i högst sex månader. De fall, som förutom angrepp på urkundens riktighet även innefattar ett angrepp på en allmän verksamhet, skulle då bli lindrigare bestraffade än förfaranden, som enbart är av först angivet slag.[11]

Argumentet angående de skilda skyddsintressena är inte utan vidare tillämpligt på förhållandet mellan osant intygande och de ifrågavarande brotten mot allmän verksamhet. Som ovan anförts[12] kan det inte anses klart, att SRK uppfattat osant intygande och övriga brott rörande urkunder i förslagets 13 kap. som riktade mot samma slags intresse som

[8] Se ovan s. 53 f.
[9] SOU 1944: 69 s. 165.
[10] BrB Kom II s. 220.
[11] Samma argument kan inte anföras mot det undantag, som uttalande I synes utgöra till regeln i uttalande II: straffsatsen för normalfallet av osant intygande är densamma som för normalfallet i 17: 14 och för 17: 15.
[12] Jfr ovan s. 25 f.

förfalskningsbrotten. Sammanförandet med brott som mened och bevisförvanskning tyder istället på att intresset att skydda allmän verksamhet därvid beaktats.

Motiven synes alltså inte innebära något hinder för åsikten att det av HD i fallet NJA 1959 s. 31 anlagda synsättet är tillämpligt även på ifrågavarande förfaranden[13]. Skrivs eget namn med tillägg av oriktig titel eller ställning, varigenom urkunden får sken av att ha en annan andlig upphovsman än den verklige, måste handlingsrekvisitet för urkundsförfalskning anses uppfyllt. Omständigheter i själva handlingen ger detta sken; en falsk urkund har framställts[14]. En annan sak är att här, som i alla övriga fall, för straffbarhet dessutom krävs att gärningen innebär fara i bevishänseende. Detta rekvisit utgör lagens redskap att från kriminalisering avskilja fall, som av någon speciell anledning inte anses straffvärda. Att låta sådana hänsyn spela in vid prövningen av handlingsrekvisitet kan, som ovan framhållits, endast skapa oklarhet.

Den här anförda ståndpunkten överensstämmer, förutom med Thyréns uppfattning, med regleringen i dansk[15] och norsk rätt. I den norska strafflagens 181 § heter det:

"Som falsk anses ogsaa det Dokument, — — — hvori Udstederen urigtig tillaegger sig en Stilling, som er af vaesentlig Betydning for dets Beviskraft, — — —."[16]

Enligt Naerstad innebär detta, att ett sådant förfarande utgör materiell förfalskning[17]:

"Navnet trer i disse tilfelle fullstendig tilbake for stillingen. Det er her utstederens særlige egenskaper som danner grunnlaget for dokumentets motiverende

[13] Jfr även SRK:s syn på skrivande av firmanamn genom egen signatur, ovan s. 180.

[14] Ett exempel på en gärning, som bör falla under BrB 14:1, finns i Svea HovR:s dom den 4 april 1962 nr I: B 45 åtalspunkt 10: tt hade utfärdat recept i eget namn jämte stämpel angivande behörighet såsom provinsialläkare. Recepten antedaterades så att de gav sken av att vara utfärdade under en tid, då tt verkligen varit förordnad som provinsialläkare. Såväl RR som HovR bedömde denna gärning som grovt osant intygande. Se om detta rättsfall ovan s. 129 not 3 och s. 134 not 13 samt nedan s. 232 not 8.

[15] Jfr Hurwitz s. 137.

[16] På samma sätt regleras förfarandet i Jugoslaviens strafflag, art. 307: "Urkundenfälschung wird angenommen und nach Art. 306 dieses Gesetzbuches macht sich strafbar — — — 4. wer als Aussteller einer Urkunde seiner Unterschrift eine Stellung oder einen Rang beisetzt, obgleich er keine derartige Stellung oder keinen derartigen Rang hat, dieser Zusatz aber für die Beweiskraft der Urkunde von wesentlicher Bedeutung ist;"

[17] Naerstad s. 96 f.

betydning, og det synes da å være like full grunn til å betrakte et dokument utferdiget på denne måte som uekte, som det der er utstedt i falsk navn."

Av annan åsikt är Skeie, som menar att det endast likställs därmed, medan det i själva verket är immateriell förfalskning[18]. Weismann tolkar den norska rätten på samma sätt som Naerstad[19]. I tysk rätt regleras i StGB 277 § vid sidan om utfärdande av läkarintyg i annans (därtill behörig persons) namn även det fallet, att någon utfärdar ett dylikt intyg i eget namn jämte en honom inte tillkommande behörighetsbeteckning. Enligt Schönke-Schröder utgör det senare förfarandet intellektuell förfalskning, medan det förra innebär en omotiverad privilegiering av gärningar, som egentligen utgör urkundsförfalskning.[20] Jagusch och Binding betraktar däremot även blotta angivandet av oriktig behörighetsbeteckning som materiell förfalskning[21]. I de senaste lagförslagen finns ingen motsvarighet till StGB 277 §; de där behandlade gärningstyperna anses täckta av stadgandet om urkundsförfalskning. I motiven anförs[22]:

"Auch der weitere Fall des § 277, dass der Täter lediglich unter einer ihm nicht zustehenden Berufsbezeichnung ein Gesundheitszeugnis ausstellt, kann dann, wenn dadurch zugleich eine Täuschung über seine Person eintritt, Urkundenfälschung sein."

4. Utfärdande av check i eget namn på blankett, hörande till annan persons konto.

Ett annat problem rörande namnteckningar på urkunder, vilket bör jämföras med HD:s i 1959 års fall uttalade ståndpunkt, berörs i följande båda hovrättsavgöranden:

1. Svea hovrätts dom den 22 januari 1964 nr IV: B 9:
Åklagaren hade yrkat ansvar å L. för bl. a. grovt bedrägeri och urkundsförfalskning i sex fall, för att L. i sitt eget namn utställt checkar på blanketter, tillhörande en annan persons konto med en bank och därmed bedragit sig till kontanter, varor m. m.

RR biföll åklagarens yrkande med motivering, att L:s förfarande

"— särskilt med hänsyn till att checkerna varit avsedda för annan person, vilken tilldelats de förevarande, numrerade checkblanketterna — inneburit att L. falskeligen utfyllt äkta urkunder. Åtgärden har uppenbarligen inneburit fara i bevishänseende."

[18] Skeie s. 609.
[19] VD s. 370.
[20] Schönke-Schröder s. 1440 f[1].
[21] Jagusch LK s. 504 f., s. 534, Binding s. 235.
[22] E 1962 s. 486.

HovR, dit L. fullföljt talan under yrkande om frikännande från ansvar för urkundsförfalskning i detta avseende, ansåg att L.

"genom att förfara med ifrågavarande, annan person tillhöriga checkblanketter på sätt som skett framställt falska urkunder."

Åtgärderna befanns ha inneburit fara i bevishänseende. L. ansågs därför övertygad om urkundsförfalskning. Med tillämpning av regeln om återfall i brott rubricerades gärningarna som grov urkundsförfalskning och grovt bedrägeri.

2. Svea hovrätts dom den 20 mars 1964 nr II: B 43:
Åklagaren hade yrkat ansvar å J. för grovt bedrägeri medelst urkundsförfalskning bl. a. för att denne i eget namn utställt ett flertal checkar på blanketter ur sin hustrus checkblock, vilket han tillgripit.

HR bedömde dessa gärningar enbart som bedrägeri respektive försök till bedrägeri under anförande, att J:s förfarande att utfärda checkar i eget namn inte kunde anses innefatta förfalskningsbrott.

HovR, dit åklagaren fullföljt talan under yrkande att ifrågavarande gärningar skulle bedömas som grovt bedrägeri medelst förfalskning respektive försök till sådant brott, anslöt sig till HR:s bedömning med motiveringen:

"Vad angår de i åtalspunkterna 2 och 4—26 angivna checkarna, så innefatta dessa checkar av J. i eget namn gjord betalningsanmodan till trassatbanken beträffande ifrågavarande checkbelopp. Enär J. icke ägt tillgodohavande hos banken, innebär hans användning av checkarna, i åtalspunkterna 2, 4, 5 och 7—26 bedrägeribrott samt i åtalspunkt 6 försök till dylikt brott mot vederbörande checkmottagare. Varken den omständigheten att checkblanketterna varit av trassatbanken märkta med visst kontonummer eller annat förhållande vid J:s utfärdande av förevarande checkar kan emellertid anses föranleda därtill, att utfärdandet av checkarna är att bedöma som förfalskning."

Domstolarna har här haft att ta ställning till frågan om utfärdande av check i eget namn på blankett, tillhörande annan persons konto, kan utgöra urkundsförfalskning. Ett sådant tillvägagångssätt kan under vissa förhållanden vara lovligt, nämligen då checkutfärdaren p. g. a. fullmakt från kontoinnehavaren e. d. äger behörighet att utställa check för dennes räkning. Föreligger inte sådan behörighet, utgör förfarandet ett bedrägeri. Men är det dessutom en förfalskning?

Med de refererade fallen har Svea hovrätt inom loppet av två månader givit två helt motsatta svar på den aktuella frågan. I fall 1 bedömdes förfarandet som förfalskning, i fall 2 ansågs samma förfarande inte utgöra förfalskning. Här skall först ett försök göras att ur domskälen utläsa vilka de synsätt är, som lett till de skilda bedömningarna.

I fall 1 ansåg RR att tt *falskeligen utfyllt* äkta urkunder. Förfarandet

hänförs alltså inte till den första av de i lagen upptagna huvudtyperna av förfalskningsåtgärder, framställa falsk urkund, utan till den andra, nedan behandlade huvudtypen, falskeligen ändra eller utfylla äkta urkund. Det slag av ändring, som sker genom olovligt utfyllande, föreligger enligt SRK *inte* i[1]

"det fall att en urkund, som enligt sin art kräver namnunderskrift, icke blivit av utfärdaren försedd därmed; om senare en underskrift med hans namn obehörigen anbringas av annan person föreligger ett sådant skrivande av annans namn, som ovan berörts och otvivelaktigt utgör förfalskning."

I enlighet med vad ovan anförts om urkundsenheten kan ingen urkund från kontoinnehavaren anses föreligga, förrän denne underskrivit blanketten (respektive falsk dylik urkund förrän någon därtill obehörig person underskrivit den). Däremot utgör *blanketten* dessförinnan en urkund från trassatbanken. Man kan mycket väl tänka sig, både att en falsk dylik blankett-urkund kan förfärdigas och att en förefintlig sådan blankett kan falskeligen ändras, t. ex. till att avse annat konto. Emellertid är det klart att ett förfarande av här behandlat slag inte rör denna, trassatbankens urkund. Brottsobjektet är den urkund, som utgörs av betalningsanmodan till banken. RR:s ståndpunkt att gärningen innebär falskeligt utfyllande kan därför inte förklaras med att checken redan före undertecknandet innefattade en urkund. Brottsobjektet är här en urkund, som till sin art kräver namnunderskrift. Gärningsmannens åtgärd innebar att en sådan namnunderskrift obehörigen anbringades. RR:s åsikt kan inte biträdas.

HovR kom i fall 1 till samma slut som RR: förfarandet bedömdes som urkundsförfalskning. Den kortfattade motiveringen visar att HovR inte delat RR:s uppfattning om till vilken huvudtyp av förfalskningsåtgärd förfarandet är hänförligt. HovR fann att L. framställt falska urkunder. I enlighet med vad nyss anförts är det endast denna den första av lagens huvudtyper, som här kan komma ifråga. Med formuleringen "annan person tillhöriga" har HovR tydligen avsett att ange vilka omständigheter den ansett innebära handlingsrekvisitets uppfyllande. Dessa omständigheter skall diskuteras sedan även HovR:s i fall 2 tillämpade, motsatta ståndpunkt klarlagts.

I fall 2 ogillade HR åtalet för förfalskning med hänvisning enbart till att gärningsmannen tecknat sitt eget namn. HovR gav en utförligare motivering. Det framhölls att checkarna utgjorde

[1] SOU 1944: 69 s. 265.

"av J. i eget namn gjord betalningsanmodan till trassatbanken",

och det påpekades att varken den omständigheten att checkblanketterna var av banken märkta med visst kontonummer eller annat förhållande kunde föranleda en bedömning som förfalskning.

Då vi här skall pröva hur dessa domar förhåller sig till den ståndpunkt HD intagit i fallet NJA 1959 s. 31 kan först konstateras, att HR i fall 2 motiverar sin bedömning på samma sätt, som HovR gjorde i 1959 års fall: *namnteckningen* var äkta, därför var det inte någon förfalskning. Ovan har visats, att HD förklarat detta synsätt oriktigt; *urkundens* äkthet är beroende även av andra omständigheter än namnteckningens äkthet[2].

Denna konsekvens av 1959 års HD-avgörande har uppenbarligen beaktats av HovR i fall 1; det anfördes att blanketterna tillhörde annan person, och förfarandet bedömdes, trots namnteckningens äkthet, som förfalskning.

I fall 2 tyder HovR:s formulering av domskälen onekligen på att HD:s ståndpunkt även där uppmärksammats. HovR synes därvid ha kunnat resonera på endera av två sätt. Den ena möjligheten är att fallen inte ansetts analoga; HD:s i 1959 års fall uttalade regel har inte ansetts tillämplig på det här aktuella förfarandet. Den andra möjligheten är att fallen ansetts analoga, men att HD:s regel här befunnits leda till ett motsatt resultat; här fanns inga omständigheter i själva handlingen, som trots den äkta namnteckningen kunde anses göra urkunden falsk.

Frågan om dessa checkfall är analoga med det i 1959 års fall behandlade förfarandet kan vid ett ytligt betraktande synas vara att besvara nekande. I 1959 års fall utnyttjade gärningsmannen en tillfällig namnlikhet och kunde därigenom, utan att skriva annat namn än sitt eget, ge utbetalningskortet sken av att vara kvitterat av den rätte adressaten. I checkfallen finns inte samma möjlighet för gärningsmannen att "skriva annans namn" genom att skriva sitt eget namn.

Denna uppfattning håller dock inte för ett närmare betraktande. Det väsentliga i 1959 års fall är inte den omständigheten att gärningsmannen kan sägas ha skrivit annans namn trots att han skrivit sitt eget. Det väsentliga är att han genom sitt förfarande väckt sken av att annan person än han själv, nämligen den rätte adressaten, kvitterat å utbetalningskortet. Detta har han kunnat göra *därför att* vissa omständigheter i handlingen utpekat undertecknaren som en bestämd person. Det för-

[2] Jfr ovan s. 185.

hållandet att gärningsmannens eget namn överensstämde med den rätte adressatens var här en nödvändighet för att utbetalningskortet skulle få sken av att vara utfärdat av den senare. Själva handlingen erbjöd möjlighet till jämförelse mellan den rätte adressatens namn och det vid kvitteringen använda namnet.

Även i checkfallen kan gärningsmannen genom att skriva sitt eget namn på blanketten ge urkunden sken av att vara utfärdad av annan person, *därför att* handlingen utpekar en bestämd annan person som utfärdare. Denne andre person är naturligtvis den behörige *kontoinnehavaren*. Den omständighet, som utpekar honom, är det på blanketterna angivna kontonumret[3]. Än klarare framstår analogien med 1959 års fall om det aktuella förfarandet tänkes avse sådana förekommande blanketter, på vilka den behörige kontoinnehavarens namn finns tryckt eller skrivet (t. ex. resecheckar). Om en person, som råkar ha samma namn som kontoinnehavaren, tecknar sitt namn på en sådan check, föreligger samma situation som i 1959 års fall. En sådan gärning skulle utan tvekan bedömas på det av HD anvisade sättet. I de här aktuella fallen kan gärningsmannen uppnå samma resultat, trots att hans namn inte stämmer med kontoinnehavarens, därför att identifieringen av checkarna endast sker genom numrering. Någon skillnad för bedömningen bör detta rimligen inte göra[4].

Den inställning till frågan när en falsk urkund föreligger, som HD gett uttryck åt i fallet NJA 1959 s. 31, måste anses medföra att utfärdande av check i eget namn på blankett, som anger sig tillhöra annan persons konto, uppfyller handlingsrekvisitet i BrB 14: 1. Av de ovan refererade hovrättsavgörandena synes alltså fall 1 böra biträdas. Emellertid torde en bedömning som förfalskning vid denna gärningstyp inte kunna förväntas i den nuvarande rättstillämpningen[5]. I fall 2 fann sig nämligen

[3] Denna omständighet kan dock inte anses medföra att skrivande av oriktigt namn på check inte utgör förfalskning om blott den verklige utställaren är kontots rätte innehavare. I ett sådant fall blir namnteckningens bristande äkthet avgörande; jfr fallet NJA 1965 C 639, där tt utställt ett antal checkar utan täckning (ingenting i akten tyder på, att han därvid använt annan persons konto); de fall, där ett oriktigt namn använts, bedömdes som grovt bedrägeri medelst urkundsförfalskning.

[4] Jfr engelsk rätt, Kenny s. 376: "to sign your own name as endorser of a cheque, which (to your knowledge) is drawn in favour of another man who has the same name as yourself, is a forgery." Även Cross-Jones s. 253.

[5] Vid genomgången av praxis har påträffats en rad avgöranden i linje med fall 2. Jfr fallen NJA 1953 C 291, NJA 1963 C 1032, NJA 1965 C 29 (där åtalet för bedrägeri ogillades såsom icke tillräckligt styrkt), NJA 1965 C 670 (åtalspunkt 5) och NJA 1967 C 451 (åtalspunkt 4).

åklagaren föranlåten att, sedan HovR ogillat åtalet för förfalskning, till RÅ göra en framställning om fullföljd till HD. I anledning därav uttalade RÅ:

"De påstådda förfalskningsåtgärderna bestå i att J. i eget namn utställt checkar. Varken numreringen eller annan omständighet kan emellertid anses ha medfört, att de av J. utfärdade checkarna givits sken av att härröra från annan än J.; jämför NJA 1959 s. 31. Vid sådant förhållande kan förfalskningsbrott icke föreligga; — — — Ämbetet ansluter sig alltså till hovrättens bedömning i det hänseende varom nu är fråga."

Uttalandet återgavs i en cirkulärskrivelse till rikets allmänna åklagare[6] och kan förväntas medföra att gärningar av detta slag inte åtalas som förfalskningsbrott.

Utöver vad i sak anförts mot den inställning, som RÅ här ger uttryck för, kan det förtjäna att påpekas att fallet NJA 1959 s. 31 av RÅ anförs som stöd för åsikten att ifrågavarande förfaranden *inte* utgör förfalskning. Detta kan endast förklaras som ett ensidigt beaktande av *namnteckningens äkthet,* en inställning som ter sig väl förklarlig med hänsyn till den utformning motiven fått. SRK talar, som ovan framhållits, överhuvud taget inte om att urkunder, som till sin art kräver namnunderskrift, kan falskeligen framställas på något annat sätt än genom förfaranden, som kan hänföras till skrivande av annans namn eller falskeligt förskaffande av underskrift. I kommentaren till brottsbalken befästs denna uppfattning därigenom att 1959 års fall anförs som ett exempel på ett, visserligen mycket speciellt, fall av skrivande av annans namn.

Den formulering handlingsrekvisitet fått i BrB 14: 1 kan i detta avseende inte anses helt tillfredsställande. Lagstiftaren använder sig av exemplifiering vid angivandet av den första huvudtypen av förfalskningsåtgärd, framställande av falsk urkund[7]. Förutom skrivande av annans namn nämns endast det speciella fallet falskeligen förskaffa sig annans underskrift. Visserligen tillfogas ordet annorledes, varmed måste avses att alla åtgärder, som innebär framställande av en falsk urkund, uppfyller rekvisitet, men detta skyms av den dominerande plats, som i stadgandet givits åt skrivande av annans namn[8]. Med hänsyn till de svårigheter, som rättstillämpningen ställs inför vid prövningen av handlingsrekvisitet, synes en generell formulering av detta rekvisits innebörd i lagtext el-

[6] RÅ:s cirkulär nr. 138, utgivet den 15 juli 1964.
[7] Jfr SRK:s deklaration ang. sin lagskrivningsmetod, SOU 1953: 14 s. 111, även SOU 1940: 20 s. 66 f.
[8] Jfr SOU 1944: 69 s. 263, cit. ovan s. 180; jfr Naerstad s. 91.

ler motiv vara nödvändig[9]. Hur en sådan generell beskrivning lämpligen bör utformas diskuteras närmare nedan[10].

5. Fallet SvJT 1961 rf. s. 85: konsekvenser för konkurrensbedömningen.

Slutligen skall i korthet beröras en situation, där HD:s i 1959 års fall uppställda regel, sammanställd med SRK:s ideella äkthetssyn, får betydelse för bestämmandet av den brottsliga gärningen, d. v. s. vari den begångna förfalskningen består. Den frågan torde i sin tur få betydelse för konkurrensbedömningen.

Den avsedda situationen förelåg i fallet

SvJT 1961 rf. s. 85:[1]

Åklagaren hade yrkat ansvar å L. för bl. a. bedrägeri och förfalskning under anförande: A. hade vid telefonbeställning av varor sanningslöst uppgett sig vara representant för viss firma. Han hämtade därefter personligen varorna och kvitterade följesedlar med diktade namn.

RR fann L. förskylla ansvar för osant intygande; han hade endast haft för avsikt att dölja sin identitet.

HovR bedömde däremot gärningarna som urkundsförfalskning med motivering, att L. framställt falska urkunder. Då emellertid förfalskningarna inte ingick som nödvändiga led i själva bedrägeribrotten, förelåg brottskonkurrens; gärningarna rubricerades som bedrägeri och urkundsförfalskning.

En ledamot förenade sig med majoriteten ifråga om domslutet men motiverade förfalskningsansvaret med, att det var

"uppenbart att — — — L. när han såsom medel för ovan berört bedrägeribrott undertecknade följesedeln med diktad persons namn insett, att han därigenom gav sedeln sken av att vara underskriven av representant för den däri angivne beställaren, — — —."

HovR har här inte betraktat undertecknandet av följesedlarna som medel för de bedrägerier, som bestod i att L. genom vilseledande utverkat varor. Förklaringen härtill synes vara, att man fäster avgörande vikt vid att L. inte *tecknat* sig som ombud för den uppgivna firman; han anses endast ha skrivit ett diktat namn för att dölja ett redan begånget bedrägeri.

Emellertid har HD i fallet NJA 1959 s. 31 sagt ifrån att en urkunds skenbare utställare skall bestämmas med hänsyn även till andra omstän-

[9] Jfr motsatt uppfattning Weismann VD s. 369.

[10] Se nedan s. 218, 232 f., 238 f.; jfr den generella formuleringen i den engelska Forgery Act, återgiven ovan s. 165.

[1] Om frågan huruvida urkundsförfalskning eller osant intygande förelegat, se nedan s. 293, s. 300.

digheter i handlingen än själva namnunderskriften. I föreliggande fall angavs i följesedlarnas text den av L. uppgivna firman som beställare respektive köpare. Med HD:s synsätt måste därför L. genom tecknandet av det diktade namnet anses ha givit följesedlarna sken av att vara undertecknade av ombud för denna firma. L. har som andlig upphovsman angivit sagda firma, medan den verklige andlige upphovsmannen var L. själv. Det är den bristande överensstämmelsen *i detta avseende,* som konstituerar förfalskningarna. Dessa förfalskningar synes vara att betrakta som led i bedrägeribrotten; under sådant förhållande föreligger verklig lagkonkurrens, inte brottskonkurrens. Med denna bedömning bör BrB 9: 3 om grovt bedrägeri vara tillämplig.

Den särskilda motivering, som en ledamot av HovR anförde, synes ligga i linje med mitt resonemang. Denne instämmer dock, som av referatet framgår, med majoriteten ifråga om domslutet och därmed antagandet av brottskonkurrens.

Möjligt är att HovR här stött sig på SRK:s ovan behandlade uttalande ifråga om sådana fall, där någon tecknar sitt eget namn med oriktigt angivande av företrädandeförhållande. SRK har för dessa fall inte dragit konsekvensen av den andliga äkthetssynen utan tar namnteckningens äkthet till intäkt för urkundens äkthet. Detta uttalande kan tänkas ha hindrat HovR att här se längre än till den formelle upphovsmannens namnteckning[2]. Som ovan anförts kan dock SRK:s ståndpunkt i denna del inte anses utgöra gällande rätt, då den vare sig går att förena med övriga kommittéuttalanden rörande äktheten eller med HD:s mening i 1959 års fall.

D. Falskeligt förskaffande av underskrift.

Enligt BrB 14: 1 kan en falsk urkund framställas genom att någon falskeligen förskaffar sig annans underskrift. Härmed avses enligt SRK[1]

"sådana fall, då man begagnar sig av en persons misstag, ofta framkallat av den brottslige genom svek, för att erhålla den förres underskrift på en urkund som han i själva verket icke vill underteckna."

Enligt kommittén är det viktigt att skilja de hithörande fall, som är att hänföra till urkundsförfalskning, från vissa närliggande gärningar, som endast utgör bedrägeri. För att förfalskning skall föreligga krävs att un-

[2] Jfr dock SRK:s motsatta ståndpunkt ifråga om skrivande av eget namn i kombination med obehörig firmateckning, SOU 1944: 69 s. 262 f., varom ovan s. 180.
[1] SOU 1944: 69 s. 263, jfr ovan s. 130.

dertecknaren tror sig underskriva en annan handling än den, som verkligen föreligger, på grund av vilseledande uppgifter från gärningsmannen, på grund av att denne utbytt en handling i sista stund e. d. Har däremot gärningsmannen förmått honom till undertecknandet enbart genom att framkalla oriktiga föreställningar angående värdet av en vara eller andra i sammanhanget betydelsefulla fakta, utgör gärningen inte förfalskning utan endast bedrägeri.

SRK framhåller att denna distinktion äger civilrättslig betydelse. En falsk handling uppges i förhållande till den föregivne utfärdaren vara helt ogiltig, medan en genom svek åstadkommen rättshandling får göras gällande mot den förledde av en medkontrahent som inte själv förövat sveket eller insett eller bort inse detta. Genom den gränsdragning mellan förfalskning och icke-förfalskning, som kommittén här genomfört, uppnås kongruens mellan civilrättslig giltighet och straffrättslig äkthet. Detta förhållande har ovan berörts i anslutning till frågan om behörighetens respektive befogenhetens betydelse för äktheten[2]. Jag framhöll där att SRK synes betrakta uppnåendet av sådan kongruens som ett argument vid bestämmandet av äktheten och därmed handlingsrekvisitet, medan det enligt mitt förmenande inte är befogat att därvid eftersträva sådan kongruens.

Lagstiftarens åtgärd att till handlingsrekvisitet vid urkundsförfalskning hänföra förskaffande av underskrift utgör det kanske klaraste belägget för den *andliga äkthetssynen.* Endast om det andliga upphovsmannaskapet betraktas som det för äkthetsprövningen relevanta, kan sådana gärningar hänföras till materiell förfalskning[3].

Den formella teorien leder beträffande fall av falskeligt förskaffande av underskrift till ståndpunkten att urkunden är äkta. Enligt Frank måste underskriften anses utslagsgivande vid äkthetsbestämningen; om underskriften och det övriga innehållet, som i ifrågavande fall, är skrivna av olika personer, blir urkunden äkta om det är bäraren av det underskrivna namnet, som faktiskt tecknat detta[4].

Inställningen till förskaffande av underskrift i fransk doktrin styrker uppfattningen, att den franska regleringen vilar på den formella teoriens grund.[5] "L'extorsion frauduleuse de signature" betraktas som intellektu-

[2] Jfr ovan s. 169 ff.

[3] Jfr Kenny s. 377: det nedan s. 202 återgivna uttalandet om förskaffande av underskrift återfinns i ett stycke, som inleds: "A man may be guilty of forging a document even though no part of it was written by him."

[4] Frank StGB s. 568 f.

[5] Jfr ovan s. 137 och s. 167 not 40.

ell förfalskning[6]. En motsatt uppfattning har dock Donnedieu de Vabres; denne anser det vara materiell förfalskning då[7]

"la signature n'est pas l'effet d'un acte *volontaire* de la victime."

I Code Pénal art. 400 finns en bestämmelse om utverkande av underskrift genom våld eller hot. Detta brott upptas bland "Crimes et délits contre les propriétés". Endast en strikt formell äkthetssyn kan förhindra en bedömning av detta slags gärningar som förfalskning.

Den av SRK för svensk rätts del antagna ståndpunkten motsvarar den i tysk doktrin dominerande meningen[8]. Weismann anför om de fall, som är att hänföra till StGB 267 §[9]:

"hier hat der Unterzeichner die urkundliche Erklärung nicht etwa irrtümlich gewollt, sondern überhaupt nicht gewollt."

I Jugoslaviens strafflag finns detta slags förfalskning angivet i lagtexten, liksom fallet är i BrB. Innebörden är dock betydligt utförligare angiven[10]:

"Urkundenfälschung wird angenommen und nach Art. 306 dieses Gesetzbuches macht sich strafbar — — — wer jemanden über den Inhalt einer Urkunde täuscht und dieser auf diese Urkunde seine Unterschrift setzt in der Meinung, er unterschreibe eine andere Urkunde oder einen anderen Inhalt;"

På liknande sätt anges förfarandet i den norska strafflagen[11]:

"Lige med Dokumentfalsk straffes det, naar — — — Underskriften forskaffes ved Hjaelp af en Vildfarelse, paa Grund af hvilken den gives paa et andet Dokument eller et Dokument af andet Indhold end tilsigtet, — — —."

I den danska strafflagen stadgas i 173 § att det för dokumentfalsk angivna straffet skall tillämpas

"når underskriften ved hjaelp af en vildfarelse er opnået på et andet dokument eller på et dokument af andet indhold end af underskriveren tilsigtet."

[6] Garçon T.1 s. 558 ff, jfr rubrik s. 556, Vouin s. 358.
[7] Donnedieu de Vabres RevScCrim 1941 s. 288.
[8] Jfr Widmann s. 34: området för förfalskning synes enligt tysk rätt här vara något mindre än enligt svensk rätt. Jfr Naerstad s. 102.
[9] Weismann ZStrW 11 s. 34.
[10] Jugoslaviska strafflagen art. 307 punkt 2.
[11] Norska strafflagen 180 §.

Den norska och danska regleringen synes inte innebära att förfaranden av detta slag verkligen uppfattas som materiell förfalskning[12]. Hagerup vill dock som förfalskning klassificera ett sådant förfarande i den mån villfarelsen rör själva dokumentsidentiteten och inte bara innehållet[13]. Jacobsen anser även det senare fallet hänförligt till förfalskning; att i ett sådant fall urkunden civilrättsligt inte torde betraktas som falsk bör inte hindra en utformning av straffrätten enbart efter "de reale Hensyn"[14].

För engelsk rätts vidkommande anför Kenny att förskaffande av underskrift genom vilseledande angående dokumentets innehåll inte är forgery. De lege ferenda hävdas dock att i sådana fall, där[15]

"the deceived person—as where he is blind or illiterate—is entitled to repudiate the document as not being his genuine act, the fraudulent author of this document is guilty of forgery through an innocent agent."[16]

De lege ferenda måste SRK:s reglering i ifrågavarande avseende biträdas. Har undertecknaren inte för avsikt att utfärda den urkund, som han förmås att underteckna, så härrör denna inte andligen från honom. Urkundens andlige upphovsman är då istället den, som förmår honom till undertecknandet; den bristande överensstämmelsen mellan verklig och skenbar upphovsman gör urkunden falsk.

Även den gällande rättens ståndpunkt att fall av medelbart svek inte skall hänföras till förfalskning står i överensstämmelse med den här hävdade grundsynen[17]. I sådana fall är det namnbäraren, som är urkundens andlige upphovsman; den angivne och den verklige utfärdaren är identiska. Visserligen är inte alla de konsekvenser urkunden får förenliga med undertecknarens faktiska vilja. Men detta beror på att han handlar med utgångspunkt från oriktiga föreställningar, och därvid gör användningen av den medelbara kommunikationsformen ingen skillnad. Förklaringen skulle fått samma utformning om den givits genom omedelbar kommunikation. I de fall, som är att hänföra till förfalskning, är förhållandet ett annat. Där skulle inte en muntligen given förklaring från undertecknaren ha fått detta innehåll.

[12] Jfr Skeie s. 608.
[13] Hagerup s. 207.
[14] Jacobsen s. 250; jfr ovan s. 170 not 3.
[15] Kenny s. 377.
[16] Jfr dock Russell s. 1228.
[17] Detta trots att gränsdragningen i många fall måste bli svår; belysande är fallet NJA 1955 C 318, där tt förmått en kvinna att underteckna växelblanketter, som han uppgav avse omsättning men begagnade som nyväxlar. Domstolarna dömde inte för förfalskning (jfr även nedan s. 203 not 21).

Det som enligt min uppfattning motiverar den gällande rättens ståndpunkt i detta hänseende är alltså olikheten ifråga om det andliga upphovsmannaskapet. Däremot kan inte den civilrättsliga regleringen vara bestämmande för utformningen av handlingsrekvisitet. Detta rekvisit måste, som ovan framhållits, utformas med hänsyn till skyddsintressets allmänna natur. En annan sak är att, som nedan närmare behandlas[18], skaderisken för individuella rättssubjekt bör beaktas för att kriminaliseringen skall få en motiverad omfattning. Detta måste dock ske genom ett tredje rekvisit. För detta rekvisit blir då civilrättens regler av betydelse. Eftersom ett förskaffande av underskrift genom medelbart svek de lege lata faller utanför det som förfalskning straffbara området redan genom handlingsrekvisitets krav på bristande andligt samband, kommer rekvisitet fara i bevishänseende i dessa fall inte att fylla den angivna funktionen.

Beträffande fransk rätt kan anföras, att ifrågavarande gärningar enbart bestraffas som bedrägeri; i övrigt lämnas de ostraffade[19]. Enligt Chappuis har rättstillämpningen här beaktat "l'imprudence de la victime"; med hänsyn till undertecknarens oförsiktighet anses förfalskningsstraffet vara för hårt. Synpunkten att undertecknarens bristande försiktighet gör förfarandet mindre klandervärt avvisas av Thyrén[20]:

"Otvifvelaktigt kan förfalskning ofta föreligga, där det beror på indikatens egen oaktsamhet, att han undertecknat en till större eller mindre del annan handling än han velat underteckna."

Med hänsyn till skälen bakom kriminaliseringen kan det inte anses motiverat att beakta undertecknarens eventuella försummelse; till följd av den oriktiga uppgiften om urkundens andliga ursprung föreligger här ett mot allmänheten riktat förfalskningsbrott. En genomgång av svensk förfalskningspraxis visar dock, att falskeligt förskaffande av underskrift här, liksom i fransk rättstillämpning, mycket sällan beivras som förfalskning. Endast bedrägeriansvar utdöms[21]. Ett förfarande, som otvivel-

[18] Se nedan s. 269 ff.

[19] Garçon T. 1 s. 560, Donnedieu de Vabres RevScCrim 1941 s. 287 f., Chappuis s. 40.

[20] Thyrén s. 208.

[21] Jfr fallet NJA 1966 C 271 (åtalspunkt 22: förskaffande av inblanco-underskrifter på kontraktsformulär och växelblanketter genom vilseledande angående tillämnad användning) och det i not 17 ovan omnämnda fallet NJA 1955 C 318. En bedömning som förfalskning påträffades i det särpräglade fallet NJA 1951 C 830: tt hade förskaffat sig järnvägens stämpel på dublettdelen av en fraktsedel utan att det upptäcktes, att han på denna del fyllt i annan station än den på original- och notisdelarna angivna. Han lyckades genom att reklamera med stöd av dublettdelen utfå 5 700 kronor.

aktigt faller under lagens formulering, är det numera inte sällsynta fallet att en agent förmår någon att teckna en beställning på t. ex. ett större bokverk genom att vilseleda angående urkundens verkliga innebörd[22]. En rubricering som förfalskning skulle medföra, att sådana förfaranden kunde bestraffas enligt den för grovt bedrägeri stadgade straffskalan. Praxis' underlåtenhet i detta avseende innebär således praktiska konsekvenser för straffmätningen, vilka inte synes överensstämma med lagstiftarens avsikt.

E. Ändring eller utfyllande av urkund.

Under denna rubrik skall behandlas frågor, som anknyter till den andra i lagtexten upptagna huvudtypen av förfalskningsåtgärd, "eller ock falskeligen ändrar eller utfyller äkta urkund".

1. Förhållandet till den första huvudformen.

Indelningen i de två huvudtyperna, framställande av falsk urkund och ändring av urkund, går igen i övrig skandinavisk och i tysk förfalskningslagstiftning. I doktrinen framhålls att denna olikhet i tillvägagångssättet saknar betydelse för gärningens rättsliga bedömning[1]. Även SRK understryker de två gärningsformernas teoretiska samband då den formulerar sin ovan på flera ställen omnämnda definition på en falsk urkund: den äldre rättens handlingsformer falskeligen skriva annans namn, å falsk skrift tillsätta eller förskaffa sig underskrift och förändring av äkta handling anges böra vara straffbara även i fortsättningen:[2]

"Gemensamt för dem är att man åstadkommer en urkund, som är falsk, d. v. s. icke i allo härrör från den person, vilken framstår som urkundens utfärdare."

Och kommittén fortsätter:

"Såsom framgår av det sagda sker förfalskning antingen så att förfalskaren framställer en helt ny urkund, som alltså till alla delar är oäkta, eller ock på det sättet att han använder en äkta urkund, vilken till större eller mindre del förändras. Mellan dessa handlingstyper består icke någon olikhet av avgörande betydelse för straffbarheten."

[22] Jfr Weismann VD s. 372 not 2: "Man denke z.B. an den nicht so seltenen Fall, dass unerfahrene Personen von gewissenlosen Agenten oder Reisenden zur Unterzeichnung von Bestellscheinen veranlasst werden, deren Inhalt ihnen ganz falsch dargestellt worden ist."

[1] Se t. ex. Binding s. 230, Schönke-Schröder s. 1400[46], s. 1405[64]; även E 1962 s. 476 f. Jfr Maurach nedan s. 213.

[2] SOU 1944: 69 s. 261.

Engelsk rätt avviker ifråga om handlingsrekvisitets formulering från tysk och skandinavisk rätt. Som ovan anförts[3] ges i Forgery Act en generell beskrivning av "a false document". Denna beskrivning täcker båda huvudtyperna av förfaranden. För tydlighets skull har till den generella beskrivningen fogats några påpekanden om olika fall, då en handling skall anses falsk. Det heter där bl. a.[4]:

"and in particular a document is false — — — if any material alteration, whether by addition, insertion, obliteration, erasure, removal or otherwise, has been made therein;"

Inte heller i den franska förfalskningslagstiftningen återfinns tudelningen av handlingsrekvisitet. Orsaken härtill är dock en annan än i engelsk rätt; medan Forgery Act innehåller en generell beskrivning av innebörden av materiell förfalskning, behandlas i Code Pénal materiell och immateriell förfalskning tillsammans. I lagtexten anges olika handlingsmönster, och dessa angivelser anses vara uttömmande. För att faux en écriture skall föreligga måste gärningen kunna hänföras till något av dessa mönster. I doktrinen har stor möda ägnats åt att finna ett gemensamt drag hos dessa olika handlingsmönster. Ett sådant har man funnit i förvrängningen av sanningen, l'altération de la vérité[5].

Mot bakgrund av den här anförda synen på förfalskning måste de två gärningsformernas teoretiska likhet understrykas. Genom båda förfaringssätten åstadkoms en urkund, vars angivne andlige utfärdare inte är dess verklige d:o. För att detta skall framstå klart måste i SRK:s ovan angivna definition av en falsk urkund[6] orden *i allo* understrykas. Utelämnas de täcker definitionen endast den första huvudtypen av förfalskningsåtgärd. En dubbel äkthetsdefinition, som den Schwander uppställer för den schweiziska straffrättens del[7]:

"Eine Urkunde ist *echt,* wenn sie wirklich von derjenigen Person stammt, welche in ihr als Aussteller bezeichnet ist, und wenn zugleich der Urkundeninhalt derjenige ist, für den der Aussteller durch seine Unterschrift einsteht."

kan synas klargöra inbegripandet av den andra huvudformen på ett bättre sätt. SRK:s i motiven använda definition tjänar dock ett annat,

[3] Se ovan s. 165; återstoden av denna generella formulering återges och kommenteras nedan s. 216.
[4] Section 1 (2) (a). Jfr även ovan s. 163, s. 186; jml. 1925 års Criminal Justice Act, section 35, är denna uppräkning inte uttömmande.
[5] Jfr ovan s. 23.
[6] SOU 1944: 69 s. 261, cit. ovan s. 204.
[7] Schwander s. 454.

väsentligt syfte: den fastslår att bakom de skilda förfaringssätten finns en gemensam teoretisk innebörd.

Att den exemplifierande metod, som SRK använder i lagtexten för att ange handlingsrekvisitet, inte kan anses tillfredsställande har i det föregående framhållits[8]. Det var därvid fråga om räckvidden av den första gärningstypen, framställa falsk urkund. Här skall anföras en nackdel med den valda metoden, vilken sammanhänger med formuleringen av den andra, nu behandlade gärningstypen. Vi uppställer då frågan:

2. Måste ändringen avse en äkta urkund?

Enligt BrB 14: 1 kan förfalskning bestå i falskeligt ändrande av en *äkta* urkund. Denna formulering är ägnad att väcka tvekan beträffande bedömningen av sådana fall, där den ändrade urkunden redan före ändringen var falsk. Det är inte ovanligt att en falskeligen förfärdigad eller ändrad urkund blir föremål för förnyad förfalskning.

Frågan har diskuterats i utländsk doktrin. Naerstad anför att den norska lagens formulering[1], som överensstämmer med den svenska lagens i detta hänseende, vållar svårigheter för domstolarna. Han hävdar att ett falskt dokument kan vara föremål för förfalskning och att ordet äkta i lagtexten får ses som en pleonasm. Som skäl härför anför han[2]:

"Et falsk dokument, hvad enten det er blitt til ved forfalskning av et ekte eller ved en falsk utferdigelse, er også et dokument, og sådan som det foreligger, øver det i det almindelige samkvem en viss innflytelse."

Åsikten att ett falskt dokument kan vara föremål för straffbar förfalskning måste anses befogad. Naerstads motivering kan dock inte godtas; det falska dokumentet är inte i och för sig skyddsvärt. Naerstad anför emellertid i det följande att den som förfalskar ett eftergjort dokument egentligen inte förfalskar utan framställer ett nytt falskt dokument,[3]

"noget han altså hensiktsmessigst foretar ved å endre et allerede foreliggende falsk dokument istedenfor å utferdige et nytt. Men strafferettslig sett må han ansees på samme måte som om han hadde utferdiget et falsk dokument fra nytt av."

I den tyska förfalskningsdoktrinen har denna fråga livligt omdebatterats. Att märka är därvid att de tyska termerna *falsch* och *verfälscht* an-

[8] Se ovan s. 165, 197.
[1] Norska strafflagen 185 § 2 st.
[2] Naerstad s. 107.
[3] Naerstad s. 107.

vänds i klarare åtskilda betydelser än de svenska motsvarigheterna[4]. "Verfälscht" reserveras regelmässigt för produkter av falskeligt ändrande, medan "falsch" vanligen endast används för att beteckna resultatet av falskeligt framställande.[5]

Den numera förhärskande meningen torde vara den, som anförs i nyare upplagor av Schönke-Schröders kommentar. Ändring av en redan falsk urkund anses där innebära förfalskning. Inledningsvis konstateras att framställande av falsk urkund och falskeligt ändrande av urkund inte utgör några motsatser; det andra alternativet är ett specialfall av det första[6]. Detta förhållande anges äga betydelse i synnerhet för bedömningen av upprepad förfalskning av en urkund, eftersom det andra alternativet enligt lagtexten[7] kräver en äkta urkund som utgångsmaterial[8]:

"ist die wiederholte Verfälschung des gleichen Teils der Urkunde als *Herstellung* einer falschen Urkunde strafbar."

Frågan har också aktualiserats i de senaste tyska lagförslagen. I såväl E 1960 som E 1962 talas om förfalskning av urkund utan bestämningen äkta[9]. Avsikten är enligt motiven att fylla igen något som uppfattas som en lucka i lagen[10]. En annan åsikt hävdar Lampe; enligt honom föreligger här inte alls någon lucka, ty varje falskelig ändring av urkund innebär framställande av en falsk urkund och täcks alltså av den första i lagen angivna huvudformen[11].

I Schönke-Schröders kommentar anförs att specialfallet falskeligen ändra inte passar in på upprepad förfalskning av *samma del* av en urkund. Att ändringen skett falskeligen skulle nämligen då innebära, att urkunden i sitt nya skick inte hade samme andlige upphovsman som förut, vilket förhållande inte framgick av urkunden. Denna omständighet kan inte i och för sig anses medföra straffvärdhet; en förfalskares upphovsmannaskap förtjänar inte skydd. För det fall att den nya förfalskningen avser en annan del av urkunden än den föregående förfalsknings-

[4] Jfr BrB Kom II s. 160: "Med falsk urkund avses i BrB en förfalskad urkund."
[5] Jfr t. ex. Weismann ZStrW 11 s. 17 om det för äktheten relevanta andliga sambandet: "Fehlt es an einer solchen Beziehung, so ist die Urkunde falsch; fehlt es daran nur für einen Teil der Urkunde, so ist die Urkunde verfälscht."
[6] Schönke-Schröder s. 1405[64].
[7] StGB 267 §, återgiven ovan s. 157.
[8] Schönke-Schröder s. 1405[66]; se även nedan.
[9] E 1962 303 § (1):
"Wer zur Täuschung im Rechtsverkehr
1. eine unechte Urkunde herstellt oder eine Urkunde verfälscht — — —."
[10] Niederschriften 6. Bd. s. 178, E 1962 s. 477. Jfr Welzel 5. Aufl. s. 320.
[11] Lampe JR 1964 s. 14.

åtgärden anses denna formulering däremot adekvat. Denna uppfattning bringas till överensstämmelse med StGB:s formulering ("eine echte Urkunde verfälscht") genom att urkunden betecknas som äkta i de av den första förfalskningsåtgärden inte berörda delarna. Till stöd för en sådan uppfattning anförs ett uttalande av Jagusch:[12]

"Betrifft die Änderung den Text, so bleibt die Urkunde im unberührten Teil echt, falls er selbständige Bedeutung hat, hinsichtlich des abgeänderten wird sie unecht."

Därmed har en helt ny innebörd av uttrycket falsk urkund introducerats. En och samma urkund uppges kunna vara både äkta och falsk på en gång. Det kan förefalla väl överensstämmande med allmänt språkbruk att beteckna en urkund, vari företagits en mindre ändring, som äkta i övriga delar. En sådan distinktion är i avseende på begreppet handling av betydelse i civilrättsligt hänseende: medan en handling i de delar den obehörigen ändrats är helt ogiltig, kan den i av ändringen ej berörda delar under vissa omständigheter tillerkännas giltighet[13]. För det straffrättsliga urkundsbegreppets del kan däremot denna åtskillnad inte anses befogad. För utformningen av straffskyddet mot förfalskning räcker det, att en urkund betecknas som antingen falsk eller äkta.

Ifråga om bedömningen av förfalskning av redan falsk urkund synes Lampes uppfattning vara den, som bäst svarar mot den här förfäktade grundsynen[14]. Varje gärning, som resulterar i en falsk urkund, bör innefattas i lagens handlingsrekvisit. Materialet för åtgärden spelar därvid ingen roll. Den nya förfalskningsåtgärden innebär en fara för att någon skall bibringas en oriktig föreställning som utgångspunkt för sin bedömning av den i urkunden förkroppsligade tanken. Denna fara blir inte mindre beaktansvärd därför, att det redan dessförinnan förelåg en fara för ett sådant vilseledande. Den senare förfalskarens åtgärd blir inte mindre straffvärd därigenom, ty det är inte den konkreta urkunden, som skyddas med lagbestämmelserna. Vad som skall skyddas är användningen av urkunder i allmänhet, och häremot är även en upprepad förfalskning ett hot.

Formuleringen av handlingsrekvisitet i BrB 14: 1 kan inte anses till-

[12] LK s. 510.
[13] Jfr Hessler s. 32 ff, s. 227 ff.
[14] I den ovan (not 11) angivna artikeln utgår dock Lampe själv från en annorlunda grundsyn; förfalskningslagstiftningen betraktas som ett medel att trygga bevisningen. Lampe anser därför försöken att "utvidga" det straffbara området på sätt som skett i de senaste lagförslagen betydelselösa. Istället bör man inrikta sig på att kriminalisera även undertryckande av falsk urkund.

fredsställande ur denna synpunkt. Uttrycken "framställer falsk urkund" och "falskeligen ändrar eller utfyller äkta urkund" är ägnade att uppfattas som två sidoordnade, skilda handlingsmönster. SRK:s uttalanden rörande metoden för lagskrivningen[15] gör det befogat att anta att detta inte varit kommitténs mening, utan att uttrycken istället utgör en exemplifiering av ett i lagtexten inte uttryckligen angivet handlingsmönster. Insikten härom gör varje tvivel ifråga om behandlingen av upprepad förfalskning opåkallat[16]. Rättstillämpningens svårigheter på denna punkt får ses som en direkt följd av SRK:s lagskrivningsmetod.[17]

3. Ändring i efterhand av utställaren själv.

Beträffande gärningsformen ändring av urkund gör SRK följande påpekande[1]:

"I fråga om ändring av urkund är viktigt att uppmärksamma att en sådan naturligtvis ofta kan vara lovlig, nämligen i många fall då den vidtages av urkundens utfärdare eller enligt bemyndigande av honom. Så är till en början fallet, då urkunden ännu icke genom att utgivas eller på däremot svarande sätt börjat att utöva sin funktion som bevismedel. Då är utfärdaren ännu helt herre däröver. Även senare kan han i vissa fall vara berättigad att vidtaga ändringar i urkunden. Om denna innebär omedelbar bevisning om en rättighet eller förpliktelse, såsom ett kontrakt eller skuldebrev, torde härför erfordras att utfärdaren vid ändringstillfället äger förfoga över urkunden såsom sak (jfr 5 §), t. ex. ett inlöst skuldebrev som han ämnar utgiva ånyo. Är åter fråga om ett intyg eller dylikt torde utgivaren, även om annan äger förfoga över handlingen, kunna vidtaga ändring däri utan att göra sig skyldig till förfalskning. Ändring skall alltså, såsom det i lagtexten uttryckes, ske falskeligen."

Av uttalandet framgår att ändring i efterhand av utställaren själv eller av en person, som denne bemyndigat, i vissa fall inte skall anses fylla handlingsrekvisitet vid urkundsförfalskning. Denna innebörd tillskrivs ordet *falskeligen* i formuleringen av den andra huvudtypen av förfalskningsåtgärd.

Ovan har konstaterats att SRK inte gör någon teoretisk åtskillnad

[15] Jfr ovan s. 197 not 7.
[16] Jfr Thyrén s. 203.
[17] Lampe JR 1964 s. 14: "— — — verleitet der vom Gesetz konstruierte Gegensatz zwischen Fälschen und Verfälschen stehts aufs neue zu irrtümern, weil er für das Verfälschen den Blick auf das zugrunde liegende Objekt der Fälschung ablenkt und dieses zum Gegenstand des Schutzes zu machen scheint, obwohl doch alles auf das verbrecherische Erzeugnis ankommt, auf das Pseudoprodukt der falschen Urkunde."
[1] SOU 1944: 69 s. 265.

mellan de två huvudtyperna av förfalskningsåtgärder; såväl framställande som ändring av i lagen angivet slag ger till resultat en falsk urkund. En falsk urkund är en urkund, som helt eller delvis inte härrör från den, som den ger sken av att härröra från.

En urkund, som i efterhand ändrats av urkundsutställaren själv (eller av honom bemyndigad person) härrör trots ändringen helt och hållet från den person, som den ger sken av att härröra från. Den kan alltså inte betecknas som falsk med denna definition. Men SRK hävdar likväl, att vissa sådana ändringar fyller rekvisitet falskeligen ändra äkta urkund.

Som framgår av citatet ovan ger SRK ingen verklig motivering för sitt ställningstagande i detta hänseende. Istället uttrycker sig kommittén mycket försiktigt ("torde härför erfordras — — —", "torde utgivaren — — — kunna vidtaga ändring — — —") och hänvisar till innebörden av ordet falskeligen, vilken måste anses långt ifrån klar[2].

Enligt norsk rätt är förfalskningsbestämmelsens räckvidd i detta avseende densamma som i svensk rätt[3]. Dansk rätt, däremot, hänför ändring i efterhand av utställaren själv till förfalskning enbart i sådana fall, där dokumentet före ändringen försetts med påteckning av annan person och denna påteckning berörs av ändringen. Enligt Hurwitz anläggs då den synpunkten att denna påteckning förfalskas genom utställarens ändring av dokumentet[4]. Goos understryker att ändrarens egen urkund inte kan bli falsk genom ett sådant förfarande[5]. Av annan åsikt är Jacobsen, som anser dokumentfalsk föreligga då utställaren själv, sedan han begagnat dokumentet i något rättsförhållande, ändrar detta och utger det för att vara oförändrat i syfte att vilseleda. Några konsekvenser för begreppet falskt dokument drar Jacobsen inte härav; han konstaterar endast[6]:

"Der ses ikke at vaere nogen Grund til at behandle Udstederen af et Dokument anderledes end enhver anden under de angivne Omstaendigheder."

I tysk praxis bedöms ändring i efterhand av utställaren själv på samma sätt som enligt den svenska rätten. Sådan ändring utgör urkundsförfalskning om den företas sedan utställaren förlorat[7]

[2] Jfr nedan s. 232 ff.

[3] Jfr Skeie s. 610; i den före år 1902 gällande lagtexten straffades den som förfalskade något "af ham selv eller nogen anden udstedt Dokument" (1842 års Kriminallag, 21 kap. 27 §, jfr Naerstad s. 91).

[4] Hurwitz s. 141; jfr ang. urkundsenheten ovan s. 144 f. och nedan s. 221.

[5] Goos 2 Del. s. 54.

[6] Jacobsen s. 237.

[7] Lampe GA 1964 s. 328, jfr RG:s dom den 19 februari 1918, JW 1918 s. 514, med kommentar av v. Liszt.

"die tatsächliche und rechtliche Verfügungsgewalt über die Urkunde."

När så sker bestäms inte av utställarens förlust av äganderätt eller besittning utan av

"der Erwerb eines *Anspruchs* oder *Interesses* auf *Unversehrtheit* des gedanklichen Inhalts der Urkunde durch einen Dritten."

I den tyska doktrinen dominerar åsikten att ändring i efterhand av utställaren själv kan utgöra urkundsförfalskning. Motiveringarna varierar dock. Ett flertal författare delar praxis' ståndpunkt. Motiveringar av denna art återfinns i arbeten från 1800-talets senare del såväl som i helt nya framställningar[8]. Några författare hävdar att ändring i efterhand av utställaren själv med hänsyn till lagens äkthetsbegrepp inte kan anses fylla handlingsrekvisitet i StGB 267 §. I kritik mot Mommsen[9] anför v. Buri[10]:

"Denn besteht die Aechtheit der Urkunde in der Aechtheit der in ihr enthaltenen Bestätigung, und ist der Inhalt dieser Bestätigung für ihre Aechtheit ohne Bedeutung, so kann auch die selbst unberechtigte Veränderung dieses Inhalts, welche die Aechtheit der Bestätigung bestehen lässt, die Urkunde nicht zu einer unächten qualificieren. Sie bleibt vielmehr unerachtet der unberechtigten Veränderung ihres Inhalts ächt, wenn diese Veränderung von demjenigen herrührt, welchen sie als ihren Aussteller und beziehungsweise als den Hersteller der erlittenen Veränderung bezeichnet."

Till urkundsförfalskning vill dock v. Buri föra vissa fall av ändringar, nämligen sådana där en annan "bestätigender Wille" vid sidan om den ursprunglige utställarens tillkommit. Så anser han vara fallet inte bara då urkunden själv vittnar därom, t. ex. då ett indossament tecknats på en växel[11], utan även då den andra viljan inte kommit till uttryck i urkunden. Om en borgenär ändrar i ett kvitto sedan detta mottagits såsom giltigt av gäldenären, är det urkundsförfalskning, ty kvittot är då också uttryck för gäldenärens vilja[12].

Även P. Merkel hävdar att en urkund inte kan anses bli falsk genom utställarens ändring i efterhand. Detta anser han dock inte utesluta möjligheten av att en sådan gärning kan utgöra urkundsförfalskning[13]:

[8] Så t. ex. Mommsen GS 36 s. 45, Lorenz s. 195, där hithörande fall särskilt omnämns i det behandlade förslaget till lagtext, Spohr sp. 10 f, Schönke Umgestaltung s. 139, Kohlrausch-Lange s. 603, Jagusch LK s. 487 o. 504, Kaeser s. 11.
[9] Se not 8.
[10] v. Buri GS 36 s. 315.
[11] Jfr dansk rätt ovan s. 210.
[12] v. Buri GS 36 s. 316.
[13] P. Merkel JW 65 s. 665.

"Geschützt werden soll das Vertrauen nicht nur in die Echtheit schriftlicher Beweisaussagen, sondern auch in deren unveränderten Bestand; man vertraut darauf, dass die schriftliche Beweisaussage so geblieben ist, wie sie ursprünglich gelautet hat. Wer sie abändert, um ihr den Anschein zu geben, als habe sie von jeher so gelautet, der verfälscht."

I nyare tysk doktrin har kritiken mot praxis' ståndpunkt blivit kraftigare. Det hävdas, att ändring i efterhand av utställaren själv aldrig kan utgöra urkundsförfalskning. Kaufmann anför att sådana gärningar endast kan innebära undertryckande av urkund[14]. Lampe konstaterar att[15]

"die Möglichkeit einer Urkundenfälschung durch den Aussteller"

spränger äkthetsbegreppet; praxis' inställning utgör enligt Lampe ett överskridande av legalitetsprincipen, och den kan ses som en följd av den tyska rättens begränsade kriminalisering av immateriell förfalskning. Lampes åsikt har anammats i senare upplagor av Schönke-Schröders kommentar. Tidigare hävdades där den i praxis knäsatta ståndpunkten. I de senaste upplagorna framhålls att urkundsförfalskning måste resultera i en falsk urkund och att därför en ändring av utställaren själv inte faller under StGB 267 §. Den förhärskande meningen uppges leda till[16]

"einer Veränderung des Echtheitsbegriffes, da auch die inhaltlich veränderte Urkunde vom Aussteller herstammt und damit echt ist. — — — Im übrigen ist noch niemand bestraft worden, der seine inhaltlich unrichtige Erklärung später richtig gestellt hat; dies zeigt umgekehrt, dass durch die h.L. (nach § 267 nicht strafbare) Lüge bestraft wird."

En annan grupp författare erkänner, mer eller mindre klart uttalat, att dessa fall inte kan anses resultera i en falsk urkund i lagens vedertagna mening men intolkar ändå dessa i 267 §:s handlingsrekvisit genom en vidgning av detta rekvisits innebörd. Mest kategorisk i detta avseende är Binding, som hävdar att varje ändring, obefogad eller ej, är förfalskning[17]

"falls nur das so hergestellte Schriftstück zum Falschbeweis zwecks Täuschung benutzt werden soll."

[14] Kaufmann ZStrW 71 s. 411, Niederschriften 13. Bd. s. 684.
[15] Lampe GA 1964 s. 330.
[16] Schönke-Schröder s. 1406 f[68] (även s. 1408[72]).
[17] Binding s. 229.

Med hänvisning till de försök som gjorts i doktrinen att precisera när en ändring är obefogad utbrister Binding[18]:

"Desshalb würden alle jene Untersuchungen besser gespart!"

Maurach anför ändring i efterhand av utställaren själv som ett undantag från huvudregeln att en urkund är falsk då det saknas *Sichbekennen* från den angivne utfärdarens sida; detta undantag är det enda skälet att för tydlighets skull i lagtexten bibehålla de två olika huvudtyperna av förfalskningsåtgärder[19]. Weismann hävdar också att de två förfaringssätten teoretiskt är ett; detta föranleder honom dock inte att uppställa utställarens ändring i efterhand som något undantag. Istället når han slutsatsen, att en sådan gärning kan utgöra urkundsförfalskning, genom att införa en speciell definition av begreppet falsk urkund vid den andra gärningstypen[20]:

"Eine echte Urkunde ist verfälscht, wenn ihr ursprünglicher Inhalt wesentlich verändert und so der falsche Schein erzeugt ist, als sei dieser ihr veränderter ihr ursprünglicher, d.h. der ihr durch die Ausstellung gegebene Inhalt."

För Frank, företrädaren för den formella äkthetssynen, är problemet ett annat. Han reserverar termen unecht för urkunder, som inte undertecknats egenhändigt av den angivne utfärdaren; det kan alltså inte ifrågakomma att kalla en av utställaren själv i efterhand ändrad urkund falsk. Inte ens en ändring av en därtill helt obehörig person gör enligt detta synsätt urkunden falsk. Men Frank reserverar inte brottet urkundsförfalskning för framställande av vad han betecknar som falska urkunder; i enlighet med lagen hänför han dit även ändring av obehörig. Detta hör enligt Frank till det andra slaget av urkundsförfalskning, vilket han betecknar som *Erklärungsfälschung*. Härmed avser han varje uppväckande av den oriktiga föreställningen att någon i urkundsform förklarat något, som han i själva verket inte förklarat. Till Erklärungsfälschung hänför Frank även ändring i efterhand av utställaren själv under de i praxis hävdade förutsättningarna. Genom en sådan ändring väcks skenet att urkunden från början haft det tankeinnehåll, som i själva verket givits den först i efterhand. Frank betraktar handlingsrekvisitet som uppfyllt vid varje ändring; avgränsningen av vissa fall, i enlighet med

[18] Binding s. 229.
[19] Maurach s. 432; jfr Schönke-Schröder s. 1405[64], E 1960 s. 442, E 1962 s. 477.
[20] Weismann ZStrW 11 s. 43; jfr VD s. 369 not 2. Den vedertagna äkthetsdefitionen ger Weismann i ZStrW 11 s. 28.

praxis' riktlinjer, gör Frank genom att förklara urkundskaraktären brista då skriften ännu inte erhållit "Bestimmung für den Rechtsverkehr"[21].

Åsikten att fall av ändring i efterhand av utställaren själv bör hänföras till urkundsförfalskning genom ett vidgande av handlingsrekvisitet och därmed av begreppet falsk urkund utvecklas ingående av Zeiler.[22] Denne anser den vedertagna falskdefinitionen alltför snäv, och eftersom lagen inte ger någon definition alls bör inget hinder föreligga för fortskridande vetenskaplig tolkning. Utställarangivelsens riktighet är måhända det mest väsentliga för bedömningen av urkundsinnehållet, men även andra omständigheter äger betydelse härför. De omständigheter Zeiler pekar på är angivelser av *tidpunkt och plats för utfärdandet* av urkunden. Oriktighet i dessa avseenden ger på samma sätt som oriktig utställarangivelse urkunden ett bevisvärde, som rätteligen inte tillkommer den[23]. Om även dessa omständigheter tillmäts relevans vid äkthetsprövningen faller ändring i efterhand av utställaren själv utan vidare in under straffbudet. Dessutom leder enligt Zeiler detta synsätt till att en "egen" urkund kan falskeligen framställas[24]:

"Nach meiner Auffassung ist also Verfälschung die Veränderung des Inhalts einer vorliegenden Urkunde nach irgend einer wesentlichen Richtung und damit die Erweckung des Anscheines, als rühre die urkundliche Erklärung in ihrer Gesamtheit (einschliesslich also einer Angabe über Ort und Zeit der Errichtung) von dem aus dem Inhalte der Urkunde zu entnehmenden Aussteller her. Fälschliche Anfertigung aber liegt vor, wenn eine urkundliche Erklärung neu hergestellt und ihr der Anschein gegeben wird, als rühre sie von einem andern als dem wirklichen Aussteller her oder als sei sie zwar von diesem hergestellt worden aber zu einer andern Zeit oder an einem andern Orte."

Med detta synsätt menar Zeiler sig förverkliga den allmänt hävdade uppfattningen att de två gärningsformerna är två sidor av samma sak.[25]

För den franska rättens del ställer sig frågan om den straffrättsliga be-

[21] Frank StGB s. 569, 579.

[22] Zeiler ZStrW 34 s. 846 ff.

[23] Jfr Donnedieu de Vabres Essai s. 81, Garçon T.1 s. 532.

[24] Zeiler ZStrW 34 s. 852.

[25] En annan utvidgning av falskbegreppet föreslås av Pagel: under samma omständigheter, varunder handlande i oriktigt namn kan utgöra förfalskning, bör så anses vara fallet "wo die Identität des tatsächlich in den Bereich des Erklärens gezogenen Gegners geleugnet wird und deswegen ihm gegenüber rechtlich nicht erklärt ist." (s. 286). Pagel karaktäriserar urkundsförfalskning som *Identitätsnegation*; vid Fälschung blir, till skillnad från vanlig lögn, "die Identität geleugnet. Es wird eine bestimmte, von der vorgenommenen Handlung verschiedene dargestellt. Infolgedessen ist das gefälschte Rechtsgeschäft gar keins, die gefälschte Urkunde gar keine Urkunde." (s. 240 f., jfr ovan s. 108 not 6).

handlingen av nu aktuella gärningar annorlunda. Materiell och intellektuell förfalskning behandlas där som ett enda brott, faux en écriture. En ändring av utställaren själv utgör en *altération de la vérité*, och förutsatt att *intention frauduleuse* och *possibilité de préjudice* kan styrkas faller gärningen under lagens stadgande. Frågan huruvida en sådan gärning utgör materiell förfalskning berörs av Donnedieu de Vabres, som anser det befogat att söka klarlägga indelningen i materiell och immateriell förfalskning även för den franska rättens vidkommande. Den vedertagna uppfattningen i fransk doktrin är att materiell förfalskning rör *l'écriture*, medan immateriell förfalskning rör *la substance*[26]. Själv hävdar de Vabres en annan indelning[27]:

"Le faux matériel se caractérise par le défaut *d'authenticité* de l'acte; le faux intellectuel, par son défaut de *véridicité*."

En handling är enligt de Vabres materiellt falsk då den vilseleder angående sin identitet; i första hand gäller detta avgivarens identitet, som är det väsentligaste momentet. Men en handling kan också vara materiellt falsk till följd av en ändring efter det att den inträtt i rättssamfärdseln, och detta även om det är den ursprunglige utställaren, som företagit ändringen:

"L'acte envisagé trompe sur son état civil. Il se présente au public différent, quant à son origine, de ce qu'il est en réalité."

Uppenbarligen stämmer de Vabres åsikt i stort sett överens med Zeilers ovan redovisade ståndpunkt.

I engelsk doktrin nämner Kenny ett rättsfall av år 1957, R. v. Hopkins and Collins, där frågan var om utfärdarens ändring i efterhand innebar forgery[28]. I detta mål förelåg även till bedömande vissa från början oriktigt gjorda införingar i bokföring. I domen utsägs, att sistnämnda gärningar utgjorde forgery. Enligt Kenny är detta inte förenligt med engelsk rätts ståndpunkt, men domen måste i detta hänseende betecknas som

"obiter, since the words in italic show that the court were unanimous in agreeing that the original entries in the cash book had been altered on dates subsequent to those on which they had originally been made and thus the book did

[26] Jfr ovan s. 23.
[27] Donnedieu de Vabres RevScCrim 1941 s. 278.
[28] Kenny s. 375 f; även Russell s. 1234, Law Commission s. 13.

satisfy the doctrine established not only before but also since the Forgery Act, 1913, was enacted, that the entries when so altered represented themselves to be that which they were not, i. e. entries made on the original dates."

Kenny anför här som engelsk rätts ståndpunkt, att en ändring i efterhand av utställaren själv fyller handlingsrekvisitet vid forgery, då urkunden efter ändringen inte längre är vad den utger sig för att vara. En urkund är falsk då den "tells a lie about itself"; vad som måste stämma är inte bara uppgiften om utfärdaren utan även angivelserna om tidpunkt och ort för utfärdandet. Denna ståndpunkt finns fastslagen i andra delen av den generella beskrivning av innebörden av "a false document", som ovan återgivits i sin första del. Det heter där[29]:

"A document is false within the meaning of this Act — — — if, though made by or on behalf or on account of the person by whom or by whose authority it purports to have been made, the time or place of making, where either is material, — — — is falsely stated therein."

För äktheten enligt engelsk förfalskningsrätt är alltså inte bara utställaruppgiftens riktighet väsentlig. Även uppgifterna om tidpunkt och ort för utfärdandet måste vara riktiga. Någon tvekan kan därför inte råda om att enligt engelsk rätt även en i efterhand verkställd ändring av urkundsutfärdaren själv kan utgöra forgery. Detsamma är fallet i Förenta Staternas Model Penal Code, där enligt section 224.1. (1) (b) såsom forgery bestraffas åstadkommandet av

"any writing so that if purports — — — to have been executed at a time or place or in a numbered sequence other than was in fact the case, — — —."

Den svenska rättens ståndpunkt att ändring i efterhand av urkundsutfärdaren själv skall kunna bestraffas som urkundsförfalskning under vissa betingelser stämmer med den här förordade grundsynen. En dylik ändring framgår inte alltid direkt av urkunden, speciellt inte då ändraren lagt sig vinn om att dölja den. Möjligheten att göra en sådan ändring och väcka sken av att urkunden är i sitt ursprungliga skick betingas av den medelbara kommunikationens natur och innebär därför en nackdel i jämförelse med motsvarande omedelbara kommunikation. Då syftet bör vara att motverka och upphäva sådana nackdelar så långt det är möjligt och därigenom befrämja användningen av medelbar kommunikation i samfärdseln, bör denna lagstiftning träffa även sådana förfaranden.

[29] Forgery Act section 1 (2); se ovan s. 165 första delen härav.

Den lagtekniska konstruktion, som den svenske lagstiftaren använder sig av för att nå detta syfte, kan däremot inte anses tillfredsställande. Enligt SRK följer kriminaliseringen av de som straffvärda ansedda fallen av lagens ord att ändringen skall ske "falskeligen". Detta innebär att i sådana fall handlingsrekvisitet skall anses uppfyllt; en falsk urkund har åstadkommits. I de fall av sådan ändring, som inte anses straffvärda, skall däremot handlingsrekvisitet inte anses uppfyllt; om ändringen skett före utgivandet eller om den avser en icke-dispositiv urkund skall produkten inte betecknas som falsk.

Kriminaliseringsgrunden motiverar en annan lagteknisk lösning. Eftersom varje ändring, således även av utställaren själv, utgör ett tänkbart medel att vilseleda, vilket inte har någon motsvarighet vid omedelbar kommunikation, måste varje sådan ändring betecknas som en förfalskningsåtgärd. Varje ändring i efterhand, av utställaren eller annan person, måste täckas av lagens handlingsrekvisit. De omständigheter, som gör att vissa ändringar inte ter sig straffvärda, har inte avseende på själva handlingsmönstret, utan de ligger utanför detta. De bör därför inte beaktas redan vid handlingsrekvisitet utan först vid ett tredje rekvisit, som fyller funktionen att inskränka kriminaliseringen till konkret straffvärda fall. Sker inskränkningen där, rubbas inte förfalskningsbestämmelsernas funktion att trygga användningen av materialiseringar i allmänhet[30].

SRK:s lagtekniska lösning kan således inte anses sakligt tillfredsställande. Emellertid kan mot denna lösning även anföras kritik i ett avseende, som är av en mer omedelbar betydelse för rättstillämpningen: regleringen innebär en inkonsekvens ifråga om handlingsrekvisitets bestämning. Med Lampe kan hävdas att inbegripandet av vissa fall av ändring av utställaren själv spränger äkthetsbegreppet[31]. Enligt SRK är en urkund att beteckna som falsk då den[32]

"icke i allo härrör från den person, viken framstår som urkundens utfärdare."

En av utfärdaren själv i efterhand ändrad urkund härrör inte från någon annan än den, som den ger sken av att härröra från. Sådana fall kan omöjligt föras in under ett handlingsrekvisit, som bestäms på detta sätt. Ändå för SRK in vissa sådana fall, utan att antyda att handlingsrekvisitets innebörd därigenom rubbas.

[30] Se nedan s. 255.
[31] Se ovan s. 212.
[32] SOU 1944: 69 s. 261.

Förfaranden av detta slag täcks alltså inte av den vedertagna falsk-definitionen. För att uppnå den reglering, som är motiverad med hänsyn till kriminaliseringsgrunden, d. v. s. ett inbegripande av varje efterföljande ändring i handlingsrekvisitet, måste detta rekvisit och därmed uttrycket falsk urkund ges en annan, vidare innebörd. De av Zeiler och de Vabres framförda synpunkterna synes därvid väl värda beaktande. Än större tyngd kan tillmätas regleringen i den engelska rätten. Enligt min åsikt talar starka logiska skäl för, att även vissa andra oriktigheter än sådana, som avser utfärdarens identitet, bör beaktas med förfalskningsbestämmelsen. En gärning, som medför att tidpunkt och plats för urkundsutfärdandet blir oriktigt angivet, är av samma natur som en vanlig förfalskning. Sådana oriktigheter kan inte jämställas med innehållsmässiga lögner, vilka i och för sig inte befrämjas av valet av den medelbara kommunikationsformen. Det är denna form, som skapar möjligheten att vilseleda genom oriktiga uppgifter om tidpunkt och plats för urkundsutfärdandet, liksom fallet är beträffande uppgiften om utställaren. Förfalskningsbestämmelsen utgör ett medel att säkra riktigheten av alla uppgifter, som rör den förkroppsligade tankens identitet, dess autenticitet[33]. Alla dessa uppgifter bildar underlag för mottagarens bedömning av den förmedlade informationen.

Med den utvidgning av handlingsrekvisitet, som jag de lege ferenda anser motiverad, kommer ändring i efterhand av utställaren själv eller någon av denne bemyndigad person utan vidare att omfattas därav. Förutsatt att urkunden inte upplyser om ändringen, ger urkunden därefter sken av att vara utfärdad vid en tidpunkt, vid vilken den inte i sitt föreliggande skick blivit utfärdad[34].

4. Utfyllande av urkund.

Till den andra huvudformen av förfalskningsåtgärd hänförs i BrB 14: 1 falskeligt utfyllande av urkund. Ovan har framhållits[1] att ett sådant utfyllande enligt SRK inte föreligger då underskriften utelämnats och sedermera ditskrivs av en obehörig person. I ett dylikt fall föreligger framställande av en falsk urkund. Här avses ett utfyllande, som rör urkundens "innehåll", till skillnad från utställarangivelsen[2].

I framställningen om samtycke konstaterades att SRK beträffande ut-

[33] Se om detta uttryck nedan s. 238 f.
[34] Se om den föreslagna utvidgningen nedan s. 232.
[1] Se ovan s. 194.
[2] Jfr ovan s. 54 f.

fyllande av urkund begagnar ett behörighetsresonemang[3]; ett utfyllande av en in blanco underskriven urkund uppfyller inte handlingsrekvisitet i BrB 14: 1 då utfyllaren ägt behörighet. Gränserna för behörigheten bestäms av uppdraget. Har en person undertecknat en urkund in blanco och denna sedermera ifylls på ett av undertecknaren inte avsett vis, anses urkunden ändå äkta om ifyllaren haft i uppdrag att ifylla urkunden[4]. I betänkandet anmärks[5] att en urkund blir falsk om den ifylls av en innehavare, som fått besittningen till urkunden men endast för förvaring och inte för användning eller utfyllande[6]. SRK:s inställning i detta hänseende är helt i linje med den civilrättsliga version av den andliga äkthetsteorien, som präglar kommitténs utformning av handlingsrekvisitet[7].

Den svenska regleringen avviker i detta avseende från tysk rätt. Före 1943 års reform fanns i StGB 269 § en särskild bestämmelse rörande *Blankettfälschung*[8]. Enligt denna straffbelades utfyllande av urkund inte bara i de fall, då behörigheten överskreds, utan även då utfyllandet skedde undertecknarens "Anordnungen zuwider", d. v. s. vid överskridande av befogenheten inom behörighetens ram. Stadgandet ansågs överflödigt och borttogs vid reformen; 267 § täcker nu även dessa fall[9]. Hänförandet av fall av befogenhetsöverskridande inom ramen för behörigheten till förfalskning kan inte anses förenligt med den i tysk doktrin förhärskande civilrättsliga äkthetsuppfattningen[10]; denna reglering utgör istället en tillämpning av den andra varianten av den idella äkthetsteorien, ovan benämnd faktiska vilje-teorien.

I fransk rätt regleras vissa fall av urkundsutfyllande som ett särskilt, från förfalskning artskilt, brott; om gärningsmannen fått sig anförtrodd en in blanco undertecknad handling och sedan missbrukar denna före-

[3] SOU 1944: 69 s. 265; se ovan s. 166.

[4] Jfr fallet NJA 1941 s. 478 (därom Strahl SvJT 1945 s. 46). Ett sådant uppdrag har uppenbarligen inte ansetts föreligga i fallet NJA 1967 C 377, där en bilförsäljares utfyllande av en inblanco undertecknad växelblankett och d:o kontrakt ansetts utgöra urkundsförfalskning. Undertecknaren och utfyllaren hade inte träffat avtal om någon försäljning.

[5] SOU 1944: 69 s. 266; kommittén hänvisar till rättsfallet NJA 1943 s. 490, jfr ovan s. 153. Se om fallet Strahl SvJT 1945 s. 46.

[6] Jfr BrB Kom I s. 406.

[7] Se ovan s. 168.

[8] "Der fälschlichen Anfertigung einer Urkunde wird es gleich geachtet, wenn jemand einem mit der Unterschrift eines anderen versehenen Papiere ohne dessen Willen oder dessen Anordnungen zuwider durch Ausfüllung einen urkundlichen Inhalt gibt."; jfr fallet RG 63 s. 39.

[9] LK s. 509.

[10] Jfr ovan s. 168, s. 172; se Weismanns motivering ZStrW 11 s. 33 f.

ligger en s. k. abus de blanc-seing[11]. Begås missbruket av en person, som inte på detta sätt anförtrotts med utfyllandet, bedöms förfarandet som förfalskning[12]. I doktrinen kritiseras denna reglering som en kvarleva av en äldre uppfattning om förfalskningens väsen[13]. Det anses oriktigt att tillmäta undertecknarens oförsiktighet (imprudence) betydelse för bedömningen; abus de blanc-seing utgör rätteligen ett förfalskningsbrott. En mer ingående teoretisk analys av det aktuella förfarandet gör Donnedieu de Vabres[14]. Denne anser inte abus-fallen utgöra materiell förfalskning. Dokumentet ljuger inte om sin identitet, ty att det delvis är skrivet av annan än undertecknaren är helt i linje med dennes intentioner. Däri består inte sanningsförvrängningen; denna utgörs istället av en innehållslig lögn. Förfarandet innebär intellektuell förfalskning.

SRK:s ståndpunkt kan inte biträdas de lege ferenda. Även ett överskridande av befogenheten inom behörighetens ram bör anses uppfylla handlingsrekvisitet vid urkundsförfalskning. Skälen härför har anförts ovan[15]. Den inställning till fall av urkundsutfyllande, som härav följer, överensstämmer förutom med den tyska rätten även med regleringen av sådana förfaranden i engelsk rätt[16].

5. Bedömningen av ändring eller utfyllande då flera urkunder föreligger på samma bärare.

I framställningen om brottsobjektet anfördes att fenomenet flera urkunder på samma bärare uppmärksammas av Lampe och att denne inriktar sig helt på frågan hur vissa missbruk till följd härav skall bedömas[1]. Den term Lampe använder, abhängige Urkunden, tjänar att belysa hans inställning härvidlag: en urkund kan vara avhängig av en annan, och ändring i den senare kan därför innebära förfalskning av den förra[2]. Även ett framställande av en urkund kan, menar Lampe, utgöra för-

[11] Code Pénal art. 407, samma *section* som bedrägeri.
[12] Code Pénal art. 407 st. 2.
[13] Garraud T. 4 s. 162 f, T. 6 s. 479, Vouin s. 71, Naerstad s. 99 f, Jacobsen s. 231 ff.
[14] Donnedieu de Vabres RevScCrim 1941 s. 288 ff.
[15] Se ovan s. 170 ff.
[16] Kenny s. 377, Harris s. 358; jfr ovan s. 171.
[1] Lampe NJW 1965 s. 1746 ff., se ovan s. 145 f.
[2] Så redan Binding, s. 240, även Naerstad s. 109. Jfr Hessler angående verkan av förfalskning av skuldebrev för en borgensmans förbindelse (s. 33): "Förfalskningen måste kunna åberopas vare sig den skett genom ändring av en självständig borgensförbindelse eller den skett i huvudförbindelsen och borgensförbindelsen hänvisar till denna. I detta sistnämnda fall kan man säga, att huvudförbindelsens text ingår som ett led i avfattningen av borgensmannens skuldförbindelse."

falskning av en redan därav avhängig urkund; så är t. ex. fallet då någon accepterat en växel in blanco och därefter ett högre belopp än överenskommet insätts i grundväxeln;[3]

"Denn hierdurch wird die Beziehung des Akzeptes zum Grundwechsel verändert und ihr ein vom Willen des Akzeptanten abweichender (falscher) Inhalt gegeben."

I det av Lampe anförda exemplet utgör enligt tysk rätt själva införandet av det högre beloppet i grundväxeln en urkundsförfalskning[4]. Enligt svensk rätt kan däremot ifyllaren inte anses förfalska själva grundväxeln, om han blott äger behörighet att ifylla belopp i denna. Lampes synpunkter kan därför tänkas vara av betydelse vid bedömningen av en sådan gärning enligt svensk lag; genom att förfarandet betraktas som förfalskning av en redan gjord in blanco-accept kan, trots SRK:s behörighetsregel, gärningen hänföras under förfalskningskapitlet. Som ovan utvecklats är dock uppfattningen att ett överskridande av befogenhet inom ramen för behörighet inte fyller handlingsrekvisitet vid urkundsförfalskning inte systematisk-logiskt tillfredsställande. Den påvisade möjligheten att straffa utgör enligt min mening en onödig omväg.

I den aktuella artikeln kommer Lampe inte in på bedömningen av ändring i efterhand av utställaren själv. Han konstaterar endast rent allmänt att erkännandet av förekomsten av abhängige Urkunden får till följd att en ändring av en urkund kan innebära förfalskning av en därav avhängig urkund[5]. I dansk rätt anses, som ovan anförts, en ändring av utställaren själv utgöra förfalskning då en av annan gjord påteckning berörs av ändringen[6]. Liknande tankegångar återfanns hos v. Buri[7]. Enligt vad i avsnittet om brottsobjektet anförts rörande urkundsenheten måste en påteckning av detta slag betraktas som en separat urkund. Den ursprungliga urkunden och påteckningen existerar på samma bärare[8]. Till grund för de återgivna ståndpunkterna synes dock inte ligga någon insikt ifråga om urkundsenheten. Erkännandet av påteckningen som en separat urkund medför att en ändring av den ursprunglige utställaren blir att betrakta inte som en förfalskning av dennes egen urkund, utan som en förfalskning av påteckningen, vilken utgör en från annan person härrörande urkund.

[3] Lampe NJW 1965 s. 1749.
[4] Se ovan s. 219.
[5] Lampe NJW 1965 s. 1749.
[6] Se ovan s. 210.
[7] Se ovan s. 211.
[8] Se ovan s. 144 ff.

Som ovan närmare utvecklats bör enligt mitt förmenande varje ändring i efterhand, således även av utställaren själv, täckas av handlingsrekvisitet[9]. För straffbarhet torde det med ett sådant betraktelsesätt i de flesta fall sakna betydelse huruvida därigenom även en annan urkund på samma bärare kan anses förfalskad. Emellertid kan det tänkas att i vissa fall förfalskningen av den egna urkunden inte blir straffbar därför att det tredje rekvisitet inte anses uppfyllt. I sådana fall kan en indirekt förfalskning av en annan urkund på samma bärare tänkas få praktisk betydelse.

Om en urkund har mer än en utställare, som fallet är t. ex. beträffande kontrakt, är det otillåtliga i en ensidig ändring i efterhand uppenbar. Om ändring av utställaren själv inte anses innebära förfalskning kan i sådana fall hävdas att en ändring företagits i en av annan person utställd urkund. Med här förfäktat synsätt blir dock en sådan distinktion inte nödvändig[10].

Ett fall där förfalskning av en annan, på samma bärare befintlig urkund kan motivera en förfalskningsbedömning enligt det här hävdade synsättet, är det förfarandet att en telegraftjänsteman i ett telegram anger oriktig tidpunkt för avlämnandet. Denna uppgift kan vara av avsevärd betydelse om telegrammet innebär en rättshandling. Då tjänsteanteckningarna och den återgivna telegramtexten måste anses utgöra två skilda urkunder, utgör endast den förra det omedelbara objektet för det angivna missbruket. Detta måste emellertid även anses träffa den senare urkunden. Denna får härigenom sken av att vara utfärdad vid en annan tidpunkt än den då den i själva verket utfärdats. På detta sätt, d. v. s. som en förfalskning, bedöms förfarandet i engelsk rätt[11].

I ett speciellt hänseende får insikten om fenomenet flera urkunder på samma bärare betydelse för bedömningen av missbruk de lege lata. Lampe påpekar, att förfalskning föreligger[12]

"wenn die äussere Verbindung der abhängigen Urkunde von der anderen Urkunde gelöst und der Anschein einer Abhängigkeit von einer dritten Urkunde hergestellt wird."

[9] Se ovan s. 217.

[10] I fallet NJA 1959 B 4 har HD betecknat en avbetalningssäljares utfyllande av ett avbetalningskontrakt som en "ändring"; då säljaren saknade rätt att förfoga över kontraktet (jfr SOU 1944: 69 s. 265, cit. ovan s. 209) var inte någon närmare analys av urkundskaraktären nödvändig.

[11] Kenny s. 377, jfr ovan s. 215 f.

[12] Lampe NJW 1965 s. 1749.

Om en urkund, som är avhängig av en eller flera andra, på samma bärare befintliga urkunder, på något sätt avlägsnas från bäraren och fogas till en annan handling, kan det synas tveksamt huruvida den flyttade urkunden i och för sig blir förfalskad. Insikten om att denna urkunds innehåll delvis är förlagt utanför densamma, får härvid avgörande betydelse. Genom anknytningen till en eller flera andra urkunder i den nya handlingen får den flyttade urkunden delvis ett ändrat innehåll. Ett sådant förfarande uppfyller obestridligen handlingsrekvisitet vid urkundsförfalskning.

Ett annat hänseende där frågan om urkundsenheten får avgörande betydelse för bedömningen av ändring i en handling är det, som illustreras av den tyska rättsfiguren *Gesamturkunde*. Därmed avses en samling enskilda urkunder, som tillsammans bildar en bevisenhet, t. ex. en handelsbok[13]. Åsikten att de olika införingarna i en handelsbok utgör en enda urkund medför att en utplåning av en införing inte endast utgör ett undertryckande utan är straffbar såsom förfalskning[14]. Rättsfiguren Gesamturkunde kritiseras i tysk doktrin[15]. Kritiken synes berättigad. Med hänsyn till vad ovan anförts om urkundsenheten kan det inte anses riktigt att betrakta en handelsbok som en enda urkund. Varje införing utgör en urkund, och utplåning av en sådan innebär undertryckande av urkund. Emellertid kan det tänkas att en annan urkund på samma bärare genom denna utplåning får sitt innehåll ändrat; i sådant fall kan förfarandet vara att bedöma som förfalskning av denna urkund[16].

F. Särskilt om missbruk beträffande tryckt skrift.

I framställningen om brottsobjektet urkund konstaterades att tryckt skrift, i den mån den kan anses materialisera en tanke, måste anses fylla brottsbalkens krav härför[1]. Vid den nu företagna genomgången av olika slags förfalskningsåtgärder har fråga ofta varit om bedömningen av fall av bristande egenhändighet. Jag har därvid sökt klargöra hur den ökande frekvensen av dylika situationer i det moderna samhällslivet aktualiserat och nödvändiggjort en andlig äkthetssyn, och hur ett sådant synsätt ger

[13] Schönke-Schröder s. 1397[30], [36].

[14] Enligt Lampe GA 1964 s. 321 ff är syftet med denna rättsfigur främst att möjliggöra bestraffning av oriktiga införingar i handelsbok som materiell förfalskning; intellektuell förfalskning är inte generellt kriminaliserad i tysk rätt, se nedan s. 320, även not 13.

[15] Lampe GA 1964 s. 321 ff, Binding s. 238 not 5: "ein Monstrum von Urkunde!"

[16] Jfr SOU 1944: 69 s. 264, dock en annan uppfattning om urkundsenheten.

[1] Se ovan s. 116 not 19.

en tillfredsställande straffrättslig reglering i dessa situationer. Fastän således bedömningen av det brottsliga förfarandet vid missbruk med tryckt skrift ur förfalskningssynpunkt kan anses behandlad i det föregående, torde det ändå vara befogat att ägna denna gärningstyp speciell uppmärksamhet: dels bör den andliga äkthetssynens konsekvenser här ytterligare klargöras, dels, och praktiskt viktigast, måste förfalskningsbestämmelsernas förhållande till viss annan lagstiftning fastställas.

1. Missbruk, varigenom annan med orätt ges sken av att vara skriftens upphovsman.

Den som avger en tryckt tankematerialisering, det må vara ett aktiebrev, en obligation, ett prospekt eller en hel bok, i annan persons namn framställer en urkund med sken av att härröra från någon annan än den, som den i själva verket härrör från. Hans gärning uppfyller handlingsrekvisitet i BrB 14: 1. Detsamma är förhållandet då någon avger en tankematerialisering såsom del i en tryckt skrift, en artikel, en annons e. d., i annans namn. Varje sådan del utgör, enligt vad ovan anförts rörande urkundsenheten, en särskild urkund. Det är alltså möjligt att framställa en falsk urkund genom publicering i annans namn. Vidare kan den andra huvudformen av förfalskningsåtgärd förekomma vid dessa objekt; den som ändrar i en tryckt urkund så att denna ger sken av att i det förändrade skicket härröra från den angivne utfärdaren, uppfyller förfalskningsbestämmelsens handlingsrekvisit.

I det underrättsfall rörande publicering av tidskriftsartikel i annans namn, som berörts i framställningen om brottsobjektet[1], fann sig RR inte föranlåten att pröva om handlingsrekvisitet i BrB 14: 1 var uppfyllt; artikeln ansågs sakna urkundskaraktär. Enligt vad nyss anförts får det åtalade förfarandet, publiceringen av artikeln, anses fylla detta rekvisit. För frågan huruvida stadgandet i BrB 14: 1 täcker denna gärning återstår att pröva om åtgärden innebar fara i bevishänseende. Avgörande härför är innehållets art. Som ovan[2] konstaterats inlägger SRK i rekvisitet fara i bevishänseende funktionen att från det som förfalskning straffbara området avskilja sådana gärningar, där det förfalskade objektet saknar bevisbetydelse i rättssamfärdseln. Den aktuella tidskriftsartikeln torde inte kunna tillmätas sådan bevisbetydelse.

I detta sammanhang måste emellertid även beröras en fråga, som aktualiserades i det omtalade underrättsfallet, nämligen inverkan på för-

[1] Se ovan s. 116 not 19.
[2] Se ovan s. 102 ff.

falskningsbestämmelsens tillämplighet av regleringen i *tryckfrihetsförordningen.*

I det aktuella fallet yrkade åklagaren på uppdrag av JK alternativt ansvar jämlikt 3 kap. 5 § 1 st. andra punkten TF. Där stadgas ansvar för gärning, varigenom å tryckt skrift

"såsom författare, utgivare eller meddelare utsättes namnet å eller pseudonym för annan person än den verklige författaren, utgivaren eller meddelaren."

RR fann, att tt förskyllde ansvar jämlikt detta lagrum. Denna prövning skedde först sedan rekvisitet urkund i BrB 14: 1 befunnits inte vara uppfyllt och det konstaterats, att åtalet för urkundsförfalskning därför inte kunde bifallas.

Den i TF, en lex specialis, upptagna ansvarsbestämmelsen måste anses utesluta möjligheten att i fall av detta slag tillämpa BrB:s stadgande om urkundsförfalskning. Den aktuella bestämmelsen återfinns visserligen inte bland tryckfrihetsbrotten i TF 7 kap. utan utgör en s. k. ordningsförseelse. Principen om TF:s exklusivitet som strafflag har dock i praxis tillämpats även på ordningsförseelser[3]. Den möjlighet, som anses föreligga att tillämpa straffbestämmelser utanför TF på förfaranden, som innebär missbruk med tryckt skrift, synes vara begränsad till brott av förmögenhetskaraktär. Sådan karaktär äger inte brottet urkundsförfalskning i den gällande rätten[4]. Om den gärning, som uppfyller det aktuella stadgandet utanför TF, är helt identiskt med den gärning, som träffas av en bestämmelse i TF, torde principen om TF:s exklusivitet vara tillämplig[5]. För möjligheten att i det här aktuella fallet tillämpa förfalskningsbestämmelsen kan visserligen några uttalanden i motiven till tryckfrihetsförordningen anses utgöra ett stöd; det framhålls där[6] att exklusivitetsregeln endast gäller ifråga om missbruk av *tryckfriheten.* Det i kapitlet om anonymitetsskydd upptagna förbudet att å tryckt skrift som författare utsätta namnet på annan person än den verklige författaren synes inte avse ett missbruk av tryckfriheten. Eftersom emellertid det aktuella förfaringssättet finns direkt reglerat i en straffbestämmelse i TF synes mig avgörande skäl tala för ståndpunkten att TF här är att anse som exklusivt tillämplig. Framställning av falsk urkund och förfalskning av urkund kan, till följd av detta stadgande, inte beivras som förfalskning om urkunden utgör eller ingår i en tryckt skrift, som är av sådan art

[3] Jfr H. Strömberg s. 36, även rättsfallet NJA 1957 s. 352.
[4] Jfr nedan s. 255 ff.
[5] Jfr Svennegård SvJT 1947 s. 111.
[6] SOU 1947: 60 s. 115 ff.

att den ger uttryck åt en opinion eller förmedlar nyheter. Påpekas bör att TF däremot inte kan anses utesluta tillämpligheten av förfalskningsbestämmelsen på missbruk, som rör tryckta skrifter av andra slag, såsom aktier, obligationer o. d. Dessa objekt innefattar nämligen överhuvud taget inte något bruk av *tryckfriheten.*

2. Missbruk, varigenom gärningsmannen själv anges som upphovsman.

Från förfalskning avskiljs enligt den gällande rätten missbruk bestående i att någon med orätt uppger *sig själv* som upphovsman. Ansvar för urkundsförfalskning kan endast följa då en urkund ges sken av att härröra från någon annan än gärningsmannen själv. Likaså kan signaturförfalskning endast ifrågakomma då någon åsatt annans signatur på ett konstverk. Som ovan anförts[1] ifrågasattes i ett remissyttrande över 1944 års strafflagsförslag om inte även oberättigat signerande av annans verk med eget namn borde föranleda ansvar för signaturförfalskning. I sitt svar anför departementschefen att ett sådant förfarande kan utgöra osant intygande. Detta med SRK:s uttalanden angående begreppet urkund oförenliga yttrande har föranlett ett par HD-avgöranden, som klargör att inte heller stadgandet om osant intygande är tillämpligt i sådana fall.

Av handlingsrekvisitets utformning i BrB 14: 1 följer alltså klart att det inte är urkundsförfalskning att med orätt utge sig själv som upphovsman till en urkund. Detta förhållande är föga omdiskuterat[2], vilket torde förklaras av att ett sådant förfaringssätt vanligen inte kan ha något rationellt syfte och därför inte praktiskt förekommer. Att utge sig för en handlings utställare innebär ofta ett iklädande av förpliktelser. Ett dylikt förfaringssätt vid märkestypen konstnärssignatur kan däremot ha ett rationellt motiv: att ta åt sig äran och eventuellt ett mer påtagligt vederlag för någon annans arbete och skicklighet.

Med den vidsträckta innebörd, som begreppet urkund äger enligt brottsbalken, kan emellertid ett missbruk av detta slag tänkas även beträffande urkunder. Eftersom något krav på bevisbetydelse eller -bestämning inte ligger i urkundsbegreppet, inbegrips däri skrifter av vilket innehåll som helst, bara det kan karaktäriseras som mänsklig tanke. Artiklar och böcker av facklig eller skönlitterär natur etc. faller under la-

[1] Se ovan s. 80 f.

[2] Av det otryckta materialet från SRK:s arbete framgår, att problemet i förbigående noterats: enligt protokollet efterlyste en av ledamöterna en rationell gräns mellan auctorlagstiftningen (det öppna eftergörandet) och förfalskningskapitlet (det oäkta utges för äkta). (Utdrag av SRK:s protokoll, kapitelvis sammanställda i september 1942, s. 43. SRK prot. 14 vol.)

gens urkundsbegrepp. Att utge sig själv som upphovsman till en sådan urkund kan vara rationellt på samma grund som beträffande konstverk. Klarläggandet av urkundsbegreppet i sagda hänseende aktualiserar alltså frågan om förfalskning kontra *plagiat*.

Vad som främst föranleder denna fråga är emellertid anammandet av den andliga äkthetssynen vid bestämmandet av handlingsrekvisitet. Så länge man endast inriktar sig på att säkra riktigheten av uppgifter rörande det rent kroppsliga upphovsmannaskapet, är det *materialiseringens* äkthet man värnar om. Straffvärda är då endast gärningar, varigenom produkten, förkroppsligandet av tanken, ges ett oriktigt sken i avseende på sitt ursprung. I och med att den formella teorien överges för den ideella är det emellertid inte längre den materiella produktens ursprung, som ter sig skyddsvärt. Vad man då föresätter sig att säkra genom förfalskningsbestämmelserna är istället att uppgifterna angående den förkroppsligade *tankens* ursprung är riktigt. Riktigheten, eller sanningshalten, i avseende på materialiseringsinnehållets andliga ursprung är den väsentliga förutsättningen för användningen av medelbar kommunikation i samhällslivet.

Då någon med orätt signerar annans litterära verk ges en oriktig uppgift om urkundsinnehållets andlige upphovsman. Det här hävdade synsättet medför obestridligen att i sådana fall såväl objekt- som handlingsrekvisit vid urkundsförfalskning måste anses uppfyllt. Den olikhet, som här föreligger mellan den gällande rätten och min ståndpunkt de lege ferenda, får dock inte någon betydelse för straffskyddets utsträckning. Plagiat bör inte heller med det här förfäktade synsättet straffas som förfalskning. Kriminaliseringsgrunden motiverar inte ett straffskydd, som går utöver för rättssamfärdseln skadliga gärningar. Ett tredje rekvisit måste uppställas med funktionen att avskilja gärningar, där objektet saknar betydelse för rättssamfärdseln. Ett sådant rekvisit förekommer i BrB 14:1; enligt SRK fyller kravet på fara i bevishänseende denna funktion[3].

Till sist måste dock konstateras, att frågan huruvida gärningar av nu behandlat slag uppfyller rekvisiten i BrB 14:1 inte torde behöva prövas i rättstillämpningen. TF 3:5 1 st. 2 p. innebär att även plagiat, i den mån objektet är en tryckt skrift, som ger uttryck åt en opinion eller förmedlar nyheter, är undantaget från BrB:s tillämpningsområde. Vidare synes ett plagiat innebära ett intrång i den författaren tillkommande upphovsrätten, vilket aktualiserar tillämpningen av en annan lex spe-

[3] Se ovan s. 102 ff., nedan s. 242.

cialis, nämligen 1960 års lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (53 §).

3. Sammanfattning.

> "Der Gedanke ist naheliegend, dass unter praktischem Gesichtspunkt, ja, was mehr ist, unter dem Gesichtspunkt der Gerechtigkeit, der Tatbestand der Urkundenfälschung von Grund aus unrichtig gebildet sei."
> Weismann VD s. 338.

Som avslutning på avsnittet om handlingsrekvisitet skall en sammanfattning göras av de ovan behandlade frågeställningarna. Därvid anges dels den lösning, som befunnits utgöra gällande svensk rätt, dels den syn de lege ferenda, som anförts i de olika frågorna.

Enligt BrB 14: 1 krävs inte att det förfalskade begagnats för att fullbordad urkundsförfalskning skall föreligga. Denna reglering måste anses motiverad med hänsyn till grunden för kriminaliseringen. Redan åstadkommandet av en falsk urkund utgör en potentiell skademöjlighet av det slag, som förfalskningsbestämmelserna syftar till att förhindra.

Handlingsrekvisitet är enligt SRK inte uppfyllt då en urkund framställs för annan med behörighet. Kommittén talar vid framställning av med underskrift försedda urkunder om verkan av samtycke och vid andra förfalskningsmetoder om betydelsen av behörighet, men uppenbarligen avses i båda fallen civilrättslig *behörighet*. Detta innebär ett anammande av den ideella äkthetssynen i dess civilrättsliga version: en urkund är äkta då den härrör från den, som den ger sken av att härröra från; föreligger inte egenhändighet krävs för äkthet att ett företrädande, som medför civilrättslig giltighet, föreligger (dock att egenhändighetskrav enligt särskilda rättsregler inte medför brist i äktheten).

De lege ferenda bör, med här anfört synsätt, handlingsrekvisitet utformas på ett annat sätt. Det bör täcka varje åstadkommande av en urkund i annans namn, där urkunden inte motsvarar namnbärarens faktiska vilja. Detta är innebörden av den andra versionen av den ideella äkthetsteorien, här benämnd faktiska vilje-teorien. Skillnaden gentemot BrB:s reglering är att behörigheten inte avgör urkundens karaktär av falsk eller äkta. Istället blir det i fall av företrädande *befogenheten,* som är det avgörande. Varje handlande utan befogenhet vid urkundsframställning blir med detta synsätt en förfalskningsåtgärd. Endast om handlingsrekvisitet på detta sätt utformas med hänsyn till den angivne utfär-

darens faktiska vilja får detta rekvisit den generella innebörd, som kriminaliseringsgrunden kräver. Att redan vid handlingsrekvisitet beakta civilrättsliga aspekter är enligt min uppfattning logiskt och systematiskt oriktigt. Därmed indras i handlingsrekvisitet omständigheter, som inte hör till handlingsmönstret som sådant, och som inte är objektivt iakttagbara. Varje person, som har att befatta sig med en urkund, måste kunna utgå ifrån att varje åtgärd som rubbar urkundens autenticitet[1] är en förfalskningsåtgärd, d. v. s. en principiellt straffbelagd gärning[2]. De inskränkningar i straffskyddet, som kan uppställas utan att samhällsmedlemmarnas vilja att begagna materialiseringar minskar, är sådana som motiveras av att de själva i konkreta fall inte befinns löpa risk för skada.[3] Det oriktiga i att genomföra sådana inskränkningar redan via handlingsrekvisitet illustreras i bestämmelsen om brukande av falsk urkund. Däri straffbeläggs sådant brukande under förutsättning att brukandet innebär fara i bevishänseende. SRK:s reglering innebär att vissa omständigheter vid förfalskningsåtgärden *utanför själva handlingsmönstret,* vilka omständigheter äger betydelse för bedömningen av den genom förfalskningsåtgärden uppkomna faran, får betydelse för bedömningen av ett efterföljande, separat brukande. Detta är uppenbarligen inte kommitténs medvetna avsikt. I motiveringen till stadgandet om brukande framhålls särskilt att objektet endast skall ha producerats genom ett förfarande, som fyller handlingsrekvisitet i stadgandet om urkundsförfalskning, inte en straffbar förfalskning, och att det saknar betydelse huruvida fara i bevishänseende förelegat vid förfalskningsåtgärden, om blott sådan fara kan påvisas vid brukandet[4].

Handlingsrekvisitet i BrB 14: 1 anges inte generellt vare sig i lagtexten eller i motiven. Två huvudtyper uppställs, framställande av falsk urkund och falskeligt ändrande eller utfyllande av äkta urkund. Beträffande framställande av falsk urkund understryks särskilt det fallet att någon skriver annans namn. Den av SRK uttryckligen anammade lagskrivningsmetoden att istället för abstrakta beskrivningar ange de praktiskt

[1] Se om detta uttryck nedan s. 238 f.

[2] Thyrén påpekar vikten av att handlingsrekvisitet får ett objektivt innehåll i anslutning till frågan vilken betydelse det har att mottagaren ges kännedom om att handlingen inte härrör från indikaten (s. 212):
"ville man anse, att själfva handlingens egenskap af falsk därigenom försvunne, så skulle man stå rådlös inför det fall, att handlingen genom vidare öfverlåtelse o. s. v. komme i annan mottagares hand, hvilken icke hade sig nämnda omständighet bekant." Jfr nedan s. 245.

[3] Se nedan s. 270 ff.

[4] SOU 1944: 69 s. 275 f och s. 277.

mest betydelsefulla fallen har för denna lagstiftnings del blivit en källa till betydande tolkningsproblem.[5]

Avsaknaden av definition på begreppet falsk urkund är en avgörande orsak till de svårigheter, som uppstått vid gränsdragningen mellan BrB 14: 1 och 15: 11 första fallet. Detta speciella problem har dock här inte tagits upp till behandling i anslutning till handlingsrekvisitet utan behandlas nedan i ett särskilt kapitel.

Betoningen av skrivande av annans namn har föranlett en benägenhet att vid bedömningen av en urkunds äkthet endast beakta *namnteckningens* äkthet[6]. SRK synes själv i ett avseende vara offer för denna felsyn: skrivande av annans namn med tillägg av det egna namnet och en oriktig uppgift om behörighet att företräda den angivne urkundsutfärdaren uppges av kommittén inte vara förfalskning:[7]

"Hans egen namnteckning är då äkta och det oriktiga ligger i den i handlingen innehållna förklaringen att han handlat enligt uppdrag."

Denna ståndpunkt är inte förenlig med den av kommittén anammade andliga äkthetssynen. Det väsentliga är att en person anges som (andlig) utfärdare av en urkund i strid mot det verkliga förhållandet. Därmed är urkunden falsk; hur det sedan förhåller sig med namnteckningen i uppgiften om företrädandeförhållandet är irrelevant.

Genom HD-avgörandet NJA 1959 s. 31 har för svensk rätts del fastslagits regeln att det namn, som används vid utställandet av en urkund, inte är det allena avgörande momentet vid prövningen av en urkunds sken ifråga om sitt ursprung. Även andra omständigheter, som finns angivna i handlingen, kan vara bestämmande härför.

Denna regel måste anknytas till det ovan konstaterade förhållandet att SRK företräder den ideella äkthetssynen i civilrättslig version: det ursprung som avses är det andliga då detta inte sammanfaller med det formella, och om divergens föreligger mellan den angivne andlige upphovsmannens faktiska vilja och vad som enligt civilrättens regler tillräknas honom som "vilja", skall det senare vara avgörande.

En typ av gärning där HD:s regel måste anses tillämplig är skrivande

[5] Jfr den uppfattning om handlingsrekvisitet, som uttrycks av Nelson i Brott och påföljd (s. 66):
"*Förfalskar* gör man genom att *skriva annan,* verklig eller diktad, *persons namn, falskeligen förskaffa sig annans* (äkta) *underskrift* eller genom att *framställa falsk urkund eller falskt märke* eller *falskeligen ändra* (äkta) *urkund eller märke.*"

[6] Jfr Agge s. 145 f: Betoningen av skrivande av annans namn anges vara ägnad att leda till ett krav på egenhändighet, som inte finns i den gällande rätten.

[7] SOU 1944: 69 s. 262.

av eget namn med oriktigt tillagd titel eller ställning. Sådan oriktighet kan innebära att urkunden får sken av att härröra från en annan person än den i själva verket härrör från. Mot denna uppfattning kan motiven inte anses utgöra något hinder, trots den osäkerhet som omnämnandet i kommentaren till bestämmelsen om osant intygande och tystnaden i motiveringen till 12: 1 i förslaget kan vålla.

Regeln får även konsekvenser på bedömningen av det fallet att eget namn tecknas på blankett, tillhörande annan persons checkkonto. En sådan check måste anses falsk, då den genom kontonumret äger sken av att vara utfärdad av den behörige kontoinnehavaren.

I lagtexten anges det brottsliga förfarandet kunna bestå i ett falskeligt förskaffande av annans underskrift. Att en sådan gärning, där alltså namnbäraren själv tecknat sitt namn, betraktas som materiell förfalskning utgör ett klart belägg för lagstiftarens andliga äkthetssyn. SRK motiverar sin reglering i detta hänseende med en hänvisning till de civilrättsliga konsekvenserna. Enligt mitt förmenande ger detta inte någon tillfredsställande motivering till handlingsrekvisitets utformning. En sådan motivering erbjuder däremot den faktiska viljeteorien.

Avsaknaden av generellt formulerat handlingsrekvisit har vållat tolkningsproblem i ytterligare hänseenden. Den andra huvudtypen, falskeligt ändrande eller utfyllande av urkund, kräver enligt lagtexten en äkta urkund som underlag. Frågan har uppkommit huruvida förfalskning av falsk urkund därför är straffritt. Med den innebörd handlingsrekvisitet i BrB 14: 1 befunnits äga kan så inte anses vara fallet. Ett oriktigt ändrande eller utfyllande innebär åstadkommande av en falsk urkund, oberoende av underlagets karaktär av falskt eller äkta. Frågan belyser enligt min mening klart, att den nuvarande formuleringen av handlingsrekvisitet inte är tillfredsställande.

En av urkundsutfärdaren själv i efterhand verkställd ändring kan enligt SRK:s uttalanden utgöra urkundsförfalskning under vissa omständigheter. Det krävs (med viss tvekan) att urkunden skall vara en dispositivurkund och ha kommit ut i omsättningen. De lege ferenda bör varje ändring i efterhand, även av en urkundsutställare själv, fylla handlingsrekvisitet. Därigenom rubbas urkundens autenticitet, vilket innebär att förfalskningsansvar enligt kriminaliseringsgrunden är principiellt påkallat. Förutom den kritik, som med hänsyn till skälen bakom bestämmelserna sålunda kan anföras mot den gällande rättens reglering i detta avseende, måste denna dessutom betecknas som en inkonsekvens. Inbegripandet av vissa fall av ändring av utställaren själv innebär en sprängning av det äkthetsbegrepp, som i övrigt hävdas i denna lagstiftning.

Genomgången av handlingsrekvisitet vid urkundsförfalskning visar enligt min uppfattning att SRK:s äkthetsbegrepp inte är följdriktigt med hänsyn till skälen bakom kriminaliseringen. Den nackdel vid medelbar kommunikation i förhållande till omedelbar d:o, som är mest uppenbar, är möjligheten att vilseleda beträffande det andliga upphovsmannaskapet. Rätt uppgift härom är en nödvändighet för en riktig bedömning av den förmedlade tanken. Men en nackdel av samma slag utgör möjligheten att vilseleda beträffande andra omständigheter, som tjänar att identifiera den materialiserade tanken. Sådana omständigheter är tidpunkt och plats för urkundens utfärdande. Alla sådana omständigheter är av betydelse som underlag för sagda bedömning. Förfalskningsbestämmelserna måste syfta till att, så långt det är möjligt, erbjuda garanti för urkunders *autenticitet* i alla avseenden[8].

För den här hävdade inställningen ifråga om handlingsrekvisitets utformning tjänar den engelska rätten som mönster.

4. Om benämningarna falsk – äkta.

Ordet *falsk* används i svensk förfalskningsrätt för att beteckna produkten av en åtgärd, som uppfyller handlingsrekvisitet i någon av lagens stadganden om positiv materiell förfalskning. Den föregående framställningen, som syftat till att bestämma handlingsrekvisitet i stadgandet om urkundsförfalskning, utgör alltså ett försök att fastställa innebörden av ordet falsk i detta hänseende. På sistnämnda sätt har dock, som av det föregående framgår, den aktuella frågan inte formulerats och angripits. Det väsentliga för den rättsliga analysen är klarläggandet av rättsreglernas innebörd i olika avseenden. Användningen av en viss term i lagstiftning eller motiv förklarar inte rättsreglernas faktiska innebörd. Vid undersökningen av handlingsrekvisitet har jag sökt undgå att förfalla till sådan fruktlös begreppsjurisprudens, som jag i den äldre förfalskningsdoktrinens undersökningar av begreppet falsk urkund tyckt mig finna åtskilliga exempel på.

[8] Även framställning av ny urkund med felaktig tids- eller ortsangivelse blir med detta synsätt en förfalskningsåtgärd (jfr Zeiler, ovan s. 214). Vid genomgången av rättsfall har påträffats ett fall, NJA 1960 C 752, där en anställd vid Statens Järnvägar ansetts ha begått urkundsförfalskning genom att i ankomstjournal, som det i tjänsten ålegat honom att föra, lämna oriktiga datumangivelser. Jfr även det ovan s. 191 not 14 omtalade fallet Svea hovrätts dom den 4 april 1962 nr I: B 45 (åtalspunkt 10). Likaså blir handlingsrekvisitet att anse som uppfyllt då en person framställer en med orätt såsom avskrift betecknad handling, vari som utställare av det föregivna originalet anges vederbörande själv. En sådan urkund är inte autentisk. Jfr fallet NJA 1953 s. 23, referat ovan s. 42 f., där tt med detta synsätt begått en materiell förfalskning.

Efter den undersökning av handlingsrekvisitets faktiska innebörd, som nu företagits, anser jag det emellertid befogat att ta upp uttrycken falsk — äkta till särskild behandling. Handlingsrekvisitets utformning i den gällande rätten ger dessa uttryck en viss betydelse som bestämning till ordet urkund. I det följande skall diskuteras lämpligheten av den valda benämningen, falsk urkund, för det därmed betecknande begreppet: produkten av ett förfarande, som fyller handlingsrekvisitet i BrB 14: 1.

Härvid är utgångspunkten inte densamma som vid diskussionen av termen urkund i detta strafflagsavsnitt[1]. SRK införde termen urkund som en samlande beteckning för de objekt man ansåg sig böra skydda. Termen gavs en speciell, i motiven angiven betydelse. Detta lät sig enligt kommittén göras därför att detta ord i det allmänna språkbruket inte äger någon bestämd betydelse.

Ordet falsk äger otvivelaktigt djupa rötter i svensk förfalskningsrätt. Dess etymologiska ursprung är latinska falsus, egentligen perfekt particip-formen av verbet fallere[2]. Bruket av denna term kan alltså ledas tillbaka till den västerländska förfalskningslagstiftningens ursprung, det romerskrättsliga falsuminstitutet. Detsamma är förhållandet med tyskans falsch och franskans faux.

Som i det föregående visats har emellertid innebörden av det straffrättsliga falsuminstitutet ingalunda varit klar. Begreppet bakom benämningen förlorade tidigt de fasta konturerna, och den straffrättsliga doktrinen i olika länder har alltsedan dess strävat att fastställa dess innebörd.

I Svenska Akademiens Ordbok urskiljs tre huvudbetydelser av ordet falsk i svenskt språkbruk.

Den första betydelsen är "oriktig, felaktig" i en icke värdeladdad bemärkelse: ett falskt påstående (ogrundat), en falsk ton. Som andra huvudbetydelse anges "svekfull, bedräglig, opålitlig": en falsk människa, falskt vittnesbörd. I denna betydelse är ordet alltså negativt värdeladdat. Den tredje betydelse, som upptas i Ordboken, är "förfalskad, eftergjord, icke äkta — genuin, skenbar". Ordet falsk uttrycker här en efterhärmning av det, som uttrycks genom huvudordet. Det betecknar att något endast äger sken av att vara det, som uttrycks genom huvudordet, eller i ett eller annat avseende påminner därom men inte är vad som egentligen benämns så: falska juveler, ett falskt anfall.

I syfte att söka klarlägga betydelsen i allmänt språkbruk av ordet falsk har jag till ett betydande antal personer (främst grupper av juris studerande) riktat frågan: vad innebär det att något är falskt? De tillfråga-

[1] Se ovan s. 147 ff.

[2] Se Svenska Akademiens Ordbok, Bd. 8, F 204.

de har genomgående angivit den andra av de i Ordboken upptagna betydelserna, "bedrägligt, svekfullt" eller liknande, negativt värdeladdade uttryck. Då jag efterlyst en närmare definition har många kommit in på den tredje betydelsen, "eftergjord, skenbar". Påfallande har dock varit att sådana formuleringar givits av personer med kännedom om brottsbalkens falskbegrepp.

Min uppfattning är att ordet falsk i det allmänna språkbruket används i den andra i Ordboken angivna betydelsen. Ordet har alltså en negativ värdeladdning av tämligen obestämt innehåll. Den i Ordboken först angivna betydelsen får betraktas som en specialbetydelse. Den tredje betydelsen, "eftergjord, skenbar", kan till följd av sin starkare precisering uppfattas som den "rätta" innebörden av ordet. Emellertid bör enligt min mening denna betydelse snarare uppfattas som en kvalificerad användning av en term, som rent faktiskt inte äger en så preciserad innebörd i allmänt språkbruk.

Beträffande betydelsen av ordet falsk i rättsspråk kan omedelbart konstateras att ordet inte heller där äger någon enhetlig innebörd. I brottsbalkskommentaren påpekas[3] att ordet falsk i svensk lagtext används i skiftande betydelser: i BrB betyder det "förfalskad, oäkta", i RB 58: 1 andra punkten betyder det såväl detta som "osann"[4]. Emellertid måste det första påståendet modifieras ytterligare; inte ens i brottsbalken äger ordet falsk någon enhetlig betydelse. Vad lagstiftaren menar med en falsk urkund i 14 kap. framgår av den företagna undersökningen av denna bestämmelses handlingsrekvisit. SRK understryker i sitt betänkande den skillnad, som föreligger mellan en falsk och en osann urkund: falsk är en urkund, som vilseleder om sitt ursprung; innehåller urkunden däremot någon annan uppgift, som inte stämmer med det verkliga förhållandet, gör detta den endast osann. Men kommittén själv upprätthåller inte denna distinktion. Att man i betänkandet talar om "falsk förklaring i skrift" i betydelsen osann[5], kan möjligen förklaras med att den angivna definitionen uppställs först längre fram i betänkandet. Som en klar inkonsekvens ter sig dock användningen av ordet falsk i det för äkta men osanna bevismedel reserverade 13:e kapitlet (BrB 15 kap.). I brottsbeteckningarna *falskt åtal* (5 §) och *falsk tillvitelse* (7 §) betyder falsk

[3] BrB Kom II s. 49, 160.

[4] Jfr Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk, II Motiv m. m., SOU 1938: 44 s. 573: "Att handlingen är falsk innefattar såväl det fall, att handlingen är förfalskad i strafflagens mening, som ock det fall, att dess innehåll är medvetet oriktigt."

[5] SOU 1944: 69 s. 246.

"med rätta förhållandet icke överensstämmande", d. v. s. osann enligt kommitténs egen distinktion.[6]

Den innebörd kommittén ger ordet falsk i uttrycket falsk urkund kan synas vara av det tredje i Ordboken angivna slaget. Att en urkund är falsk betyder att den ger sken av att äga en egenskap, som den i själva verket saknar. Den saknade egenskapen är det andliga härrörandet från den angivne utställaren. Som ovan framhållits[7] innebär dock den ideella teorien att sagda egenskap är av rättslig, inte saklig natur. Innebörden är därför inte att den falska urkunden till följd av avsaknaden av denna egenskap (äktheten) saknar urkundskaraktär, d. v. s. är en icke-urkund. En falsk urkund är inte en skenbar urkund utan en skenbart äkta urkund (och dock en urkund). De försök, som gjorts i tysk doktrin[8], att fastställa innebörden av det straffrättsliga äkthetsbegreppet genom jämförelser med användningen av orden falsk — äkta i sådana formuleringar (äkta guld, äkta pilsner), där falsk är en negation av huvudordet och alltså uttrycker likhet men inte identitet, kan därför inte anses träffande.

I brottsrubriceringarna falskt åtal och falsk angivelse synes ordet falsk begagnas i den andra, i Ordboken angivna betydelsen. Åtskilliga andra exempel kan ges på användning av ordet falsk i denna betydelse i svensk strafflagtext. Före 1948 års revision bestraffades enligt SL 13: 1 den som "emot bättre vetande, burit falskt vittnesbörd eller eljest avgivit falsk utsaga"[9]; år 1915 infördes i SL 22: 8 ett stadgande med lydelsen: "Avgiver någon emot bättre vetande falsk utsaga i sådan försäkran, som enligt lag skall avläggas angående frihet från äktenskapshinder ———"; enligt BrB 16: 6 straffas för samhällsfarlig ryktesspridning den som "bland allmänheten sprider falskt rykte eller annat osant påstående." Formuleringen återfinns även i TF 7: 4. Ordet falsk innebär här, att "uttalandet måste vara till sitt innehåll osant"[10].

Beträffande användningen i rättsspråk utanför lagstiftningsområdet kan anföras att Thyrén använder ordet falsk i den första i Ordboken upptagna betydelsen: "falska motiver"[11], "falsk uppgift"[12]. Dessa formuleringar synes inte överensstämma med modernt språkbruk.

Som ovan antytts har frågan om innebörden av falsk — äkta diskute-

[6] Jfr även ovan s. 73 f. och 81 ff. angående handlingsrekvisitets annorlunda utformning vid penning- och märkesförfalskning.
[7] Se ovan s. 109.
[8] Se Timpe 20 ff, Widmann s. 13 f.
[9] Jfr SOU 1944: 69 s. 316.
[10] BrB Kom II s. 192.
[11] Thyrén s. 21, cit. ovan s. 11.
[12] Thyrén s. 209, cit. ovan s. 180.

rats livligt i den tyska förfalskningsdoktrinen. Förhållandet är härvid inte helt likartat inom det svenska och det tyska språkområdet. Tyskans *falsch* motsvarar inte det svenska falsk; den adekvata svenska översättningen är "oriktig, felaktig". Falsch är det vanliga sättet att uttrycka att något är behäftat med oriktighet av något slag. Det förhållandet, att ordet falsch i allmänt språkbruk äger denna opreciserade innebörd framhålls av ett flertal författare[13]. I den tyska förfalskningslagstiftningen används inte heller ordet falsch utan *unecht,* till skillnad mot stadgandena i StGB 153—164 §§ om mened, falsk tillvitelse o. d., där ordet falsch används i betydelsen "objektiv unrichtig"[14].[15]

Sagda förhållande har inneburit att det för den tyska rättens del varit mer uppenbart att bestämningen unecht i förfalskningssammanhang äger en speciell, från det allmänna språkbrukets diffusa falsch skild betydelse.[16] I försöken att finna denna betydelse har man utgått från det positiva *echt.* Semantiskt har detta ord befunnits stamma från det latinska aequum, via êhaft, där ê betyder "Gesetz"; echt betyder alltså "gesetzmässig"[17]. Mot försöken att utröna innebörden av ordet echt kan enligt min uppfattning riktas avgörande kritik: för besvarande av frågan de lege lata har man inte hållit sig till rättskällorna och för diskussionen de lege ferenda inte till realiteterna bakom kriminaliseringen. Istället har man resonerat som om begreppet falsk urkund ägt en primär, av lagbestämmelserna oberoende betydelse, vilken skulle vara avgörande för rättens innebörd. Om inte dessa försök skall rubriceras som relikter av naturrättstanken innebär de i alla händelser en radikal felbedömning av förhållandet såväl i rättsspråk som i allmänt språkbruk, eftersom någon bestämd, enhetlig betydelse av ordet falsk inte står att finna.

Mot bakgrund av vad nu anförts bör enligt min uppfattning ordet falsk inte användas i lagstiftning utan att klart definieras. För den svenska förfalskningsrättens del ger SRK en definition av termen i dess funktion som bestämning till ordet urkund[18]. Beträffande dess betydelse som bestämning till andra mot förfalskning skyddade objekt lämnas utrymme för avsevärd tvekan[19]. Det kan inte anses tillfredsställande att en term används i en viss lag eller överhuvud taget i ett lands lagstiftning

[13] Binding s. 116, Mommsen GS 36 s. 42, Maurach s. 421.
[14] Schönke-Schröder s. 900[7].
[15] Jfr dock ovan s. 207 not 5: ordet falsch används i tysk förfalskningsdoktrin i en starkt preciserad betydelse.
[16] Jfr dock John ZStrW 6 s. 62 not 15, cit. ovan s. 23.
[17] Timpe s. 20 not 43.
[18] SOU 1944: 69 s. 261.
[19] Se ovan s. 73 f. och 81 ff.

i olika betydelser utan att detta påpekas på ett sätt, som utesluter möjlighet till tvekan.

Som ovan framhållits anser jag inte den av SRK i betänkandet givna definitionen av uttrycket falsk urkund tillfredsställande. Den överensstämmer inte helt med innebörden av handlingsrekvisitet i BrB 14: 1, vilket är uttryckets lagtekniska funktion. I andra avseenden är den inte tillräckligt klargörande[20]. Enligt min uppfattning erfordras en generell beskrivning av uttryckets, och därmed handlingsrekvisitets, innebörd, om möjligt i själva lagtexten, annars med nödvändighet i motiven; allt förutsatt att man överhuvud taget anser sig böra använda ordet falsk i lagskrivningen.

Slutligen skall de lege ferenda diskuteras frågan huruvida användningen av ordet falsk är lämplig vid utformandet av stadgandet om urkundsförfalskning. För användningen kan anföras historiska skäl: ordet kan ledas tillbaka till uppkomsten av den västerländska förfalskningsrätten. Enligt min mening talar historiska och rättstraditionella skäl för ett bibehållande av termen *förfalskning* vid brottsrubriceringen. Detta ord är fast förankrat i det allmänna språkbruket (om ock dess innebörd inte är entydig), och det torde genom sin negativa laddning äga ett visst allmänpreventivt värde[21].

Vid utformningen av rekvisiten i en straffbestämmelse måste däremot andra synpunkter anläggas. Det gäller därvid att på ett så klart och koncist sätt som möjligt ange vad som skall vara rättens innebörd[22]. Den såväl i rättsspråk som allmänt språkbruk opreciserade termen falsk kan inte fylla denna funktion[23].

I avsnittet rörande benämningen för objektbegreppet framhölls på samma sätt, att detta begrepps verkliga (immateriella) innebörd måste anges på ett för rättstillämpningen vägledande sätt.[24] Det befanns dock

[20] För den faktiska innebörden av SRK:s handlingsrekvisit utgör formuleringen i SLÄ (12: 4) ett mer träffande uttryck: "varmed sken av gällande handling däråt beredes."

[21] Jfr borttagandet av brottsrubriceringen *ringa urkundsförfalskning* och införandet av benämningen *förvanskning av urkund,* K. prop. 1962: 10 B s. 452 och C s. 598.

[22] Att termerna falsk — äkta inte är lämpliga vid formuleringen av handlingsrekvisitet illustreras av de problem, som detta rekvisit vållat vid utformningen av bestämmelsen om skydd för automatiska uppteckningar i den tyska rätten, se ovan s. 66 ff.

[23] Vid genomgången av praxis befanns åklagare ofta använda formuleringar av typen: "Genom att lämna falska uppgifter om — — — har N. N. gjort sig skyldig till osant intygande."

[24] Jfr ovan s. 149.

inte lämpligt att *primärt* ange objektet med en sådan, teoretiskt utformad formulering. Enligt min uppfattning vore det lämpligast att inleda brottsbestämmelsen med en på vedertagna termer uppbyggd formulering av typen:

"Den som förfalskar[25] en skrift" (ev. "en handling eller ett bevismärke") "straffes — — —",

och att därefter söka ange den exakta innebörden av såväl objekt- som handlingsrekvisit. Som ovan framhållits är det av vikt att objektets *immateriella* innebörd klart redovisas. Handlingsrekvisitets formulering diskuteras i det avsnitt, som här närmast följer.

5. Ordet **autentisk** (i negerad form) uttrycker det de lege ferenda förordade handlingsrekvisitet.

Den bestämning till objektbegreppet, som enligt min uppfattning förmår uttrycka vad som bör innefattas i urkundsförfalskningsstadgandets handlingsrekvisit, har ovan framskymtat: istället för uttrycken äkta — falsk vill jag föreslå ordet *autentisk* och negationen härav. Ordet autentisk är visserligen inte lika vanligt i svenskt språkbruk som de förra uttrycken; det tillhör ett mindre vardagligt ordförråd. Detta förhållande kan dock inte anses tala mot användningen av termen i lagtext. Beledsagad av en klar definition i motiven skulle denna term vara mer lättillgänglig än åtskilliga i lagtext begagnade formuleringar[1].

Att ordet autentisk äger en klar betydelse och att denna betydelse är just den, som svarar mot det ovan de lege ferenda angivna handlingsrekvisitet, bekräftas i Svenska Akademiens Ordbok. Där ges följande definition av ordet autentisk[2]:

"som verkligen härrör från den person, tid o. s. v. som uppgifves; som verkligen är af den beskaffenhet som uppgifves;"

Samma betydelse äger orden *authentisch* i tyskan respektive *authentique* i franskan[3]. Detsamma synes vara fallet med det engelska *authentic;*

[25] Jfr BrB Kom II s. 160, cit. ovan s. 207 not 4.

[1] Det väsentliga är att en klar betydelse finns och kan förmedlas via professionella uttolkare (jurister).

[2] Svenska Akademiens Ordbok, Bd. 2, A 2697.

[3] Jfr v. Buri GS 36 s. 199, Schönke-Schröder s. 1419[31]: "Ähnlich wie bei § 267 ist die *Unechtheit* technischer Aufzeichnungen also als mangelnde Authentizität zu verstehen." Donnedieu de Vabres RevScCrim 1941 s. 278 (cit. ovan s. 215), Donnedieu de Vabres Essai s. 32, Chappuis s. 15. Märk dock den särskilda betydelse av ordet authentique, som framgår av rubriken "Des faux en écriture publique ou authentique" före art. 145 i Code Pénal.

substantivet *authenticity* begagnades i ett tidigare förslag till modellstrafflag för Förenta Staterna för att ange handlingsrekvisitet i en vid förfalskningsbestämmelse:

"A writing or other object is forged if and only if it is so made or altered as to convey a false impression as to authorship, authority, date, or other aspect of its authenticity."

Härom framhålls i kommentaren till 1962 års förslag[4], att ordet authenticity

"was relied on both as a catch-all to reach all forms of essential falsification and as a criterion by which to distinguish forgery from ordinary false pretense by misrepresentation of facts outside the document."

Det förhållandet att ordet autentisk förekommer i ett flertal andra språk, där äger samma betydelse och där aktualiserats i samband med försök att formulera handlingsrekvisitet vid urkundsförfalskning, utgör enligt min mening ett starkt argument för dess användning i svensk lagtext.[5]

[4] Model Penal Code s. 176; jfr Law Commission s. 18 och 21.

[5] Griew använder i sin artikel rörande utkastet till ny reglering av förfalskning i engelsk rätt (Criminal Law Review 1970 s. 549) uttrycket *automendacious* för att beteckna resultatet av materiell förfalskning; i motsats härtill ställer han *extramendacious,* som betecknar annan skriftlig oriktighet. Dessa beteckningar kan möjligen tjäna ett praktiskt syfte i teorien; för lagskrivningsändamål lämpar de sig inte.

Kapitel V

Fara i bevishänseende; det tredje rekvisitet i BrB 14:1

I framställningen om objekt- och handlingsrekvisiten har lagtextens ytterligare krav för straffbar urkundsförfalskning vid upprepade tillfällen berörts. Detta krav, här benämnt det tredje rekvisitet, lyder sedan år 1948 *om åtgärden innebär fara i bevishänseende.* I de föregående kapitlen har åtskilliga frågor inte kunnat slutbehandlas; hänvisningar har istället gjorts till en samlad framställning rörande kravet på fara i bevishänseende. I föreliggande kapitel skall jag söka ge svar på de frågor, som sålunda lämnats öppna.

Kravet på att en förfalskningsåtgärd, för att vara straffbar, skall innebära fara i bevishänseende är av vital betydelse för förståelsen av lagbudet om urkundsförfalskning. Betydelsen av ett tredje rekvisit vid sidan av objekt- och handlingsrekvisit är omvittnat i doktrinen[1]. Uppställandet av ett sådant rekvisit har emellertid visat sig vara förenat med betydande teoretiska problem. Donnedieu de Vabres konstaterar beträffande den franska förfalskningslagstiftningens tredje rekvisit, kravet på possibilité de préjudice, att detta är ett av straffrättens mest oklara och kontroversiella begrepp[2]. I svensk doktrin har bl. a. Thornstedt uttalat sig om de svårigheter, som vållas av lagens krav på fara i bevishänseende[3]. Hoflund talar om det[4]

"uppenbarligen mycket komprimerade uttrycket fara i bevishänseende".

På annat ställe anförs[5]:

"Detta begrepp synes som objektivt farerekvisit vara särskilt svårt att precisera."

[1] Donnedieu de Vabres Essai s. 27 f, Richard Revue de droit pénal et de criminologie 28 s. 37.
[2] Donnedieu de Vabres Essai s. 1.
[3] Thornstedt SvJT 1957 s. 636.
[4] Hoflund s. 22.
[5] Hoflund s. 98.

1. Det tredje rekvisitets lagtekniska funktion.

I det följande skall jag söka klarlägga den funktion, som ett vid sidan av objekt- och handlingsrekvisit uppställt rekvisit fyller i ifrågavarande lagstiftning. Rent allmänt kan ett sådant rekvisit sägas fungera som ett medel att ge kriminaliseringen önskad omfattning. Denna funktion synes kunna vara av två slag, beroende på den utformning som ges objekt- och handlingsrekvisit:

1) Om objekt- och handlingsrekvisit fått starkt preciserad avfattning, så att i objektivt hänseende ofarliga gärningar bortsållas redan vid prövningen av dessa rekvisit, används ett därutöver uppställt rekvisit till att avskilja vissa gärningar, som till följd av gärningsmannens subjektiva inställning inte anses straffvärda.

2) Om objekt- och handlingsrekvisit däremot anges mindre preciserat får ett därjämte uppställt rekvisit till funktion att avskilja dels vissa gärningar, som i objektivt hänseende anses ofarliga, dels vissa sådana, som till följd av gärningsmannens subjektiva inställning inte anses förtjäna straff.

Ett klarläggande av rekvisitets lagtekniska funktionsmöjligheter synes väsentligt för diskussionen rörande kriminaliseringens av detta rekvisit i hög grad bestämda räckvidd. För straffl.gstiftningen väsentligt är inte bara att dess effekter stämmer med rådande kriminalpolitiska värderingar. Den måste också, för att kunna fungera tillfredsställande, vara uppbyggd på ett logiskt och systematiskt riktigt sätt.

A. BrB 14:1.

Vid en prövning av den gällande rättens krav på fara i bevishänseende enligt det schema, som angivits ovan, kan SRK:s uttalanden tjäna som utgångspunkt. I sitt förslag anför kommittén, att man[1]

"i denna punkt uppställt en objektiv bestämning av brottet".

Kravet på fara i bevishänseende är ett vanligt brottsrekvisit, som skall täckas av den konkreta gärningen såväl i objektiv som i subjektiv bemärkelse. Frågan i vilken utsträckning SRK till detta rekvisit hänfört uppgiften att från det kriminaliserade området avskilja i objektivt hänseende ofarliga gärningar har i viss mån besvarats ovan i framställningen rörande brottsobjektet. Lagens urkundsbegrepp prövades där bl. a. ur synpunkten huruvida i själva detta begrepp ligger ett krav på

[1] SOU 1944: 69 s. 267.

bevisbetydelse[2]. Trots att relativsatsen i BrB 14: 1, "som upprättats till bevis eller eljest är av betydelse såsom bevis", pekar på förekomsten av ett sådant krav, befanns antagandet av en sådan systematik inte förenlig med kommitténs övriga utformning av bestämmelsen rörande urkundsförfalskning. SRK uppger sig nämligen i rekvisitet fara i bevishänseende inlägga just det krav på bevisbetydelse, som att döma av nyssnämnda relativsats skulle ingå i objektbegreppet[3]. Det synes alltså rimligt att anta att det tredje rekvisitet i BrB 14: 1 fyller funktionen att från kriminalisering avskilja gärningar, som ter sig ofarliga på den grunden att den berörda urkunden med hänsyn till sitt innehåll saknar bevisvärde. Sådant bevisvärde saknas t. ex. i regel i litterära verk. Ovan[4] har konstaterats, att missbruk med sådana objekt kan uppfylla såväl objekts- som handlingsrekvisit i bestämmelsen om urkundsförfalskning. Kravet på att gärningen skall innebära fara i bevishänseende måste dock anses få till följd, att sådana gärningar i regel inte täcks av stadgandet om urkundsförfalskning[5].

Genom att inlägga kravet på bevisbetydelse i det tredje rekvisitet istället för i objektrekvisitet ernås möjlighet att beakta inte bara en handlings typiska bevisvärde utan även dess betydelse för bevisning i ett särskilt, i det konkreta fallet aktualiserat hänseende. Belysande är fallet NJA 1965 C 1035 (åtalspunkt 4). Två makar hade på en inteckning tecknat övertagande av det personliga betalningsansvaret i egenskap av ägare till berörda fastigheter. Fastigheterna ägdes av annan person. Åklagaren yrkade ansvar för osant intygande. De tilltalade invände, att fara i bevishänseende inte uppkommit. RR fann, att åtgärden inneburit fara i bevishänseende och dömde makarna för osant intygande. HovR ogillade däremot åtalet i denna del med motiveringen:

"Hovrätten finner uteslutet att den som innehade inteckningen eller ämnade förvärva densamma skulle, för att förskaffa sig kännedom om äganderätten till fastigheten, begagna sig av den uppgift inteckningen härutinnan innehöll. På grund härav och då den oriktiga uppgiften ej heller i annat avseende inneburit fara i bevishänseende, kan åtalet icke bifallas."

Även i ett annat avseende har det tredje rekvisitets funktion som avskiljare av i objektivt hänseende icke straffvärda fall diskuterats i den

[2] Jfr ovan s. 91 ff.
[3] SOU 1944: 69 s. 268, cit. ovan s. 102.
[4] Se ovan s. 116 not 19, s. 224 ff.
[5] Betr. tryckt skrift, som uttrycker en opinion eller förmedlar nyheter, är att märka att TF är exklusivt tillämplig; jfr ovan s. 225.

föregående framställningen. I kapitlet om brottsobjektet ifrågasattes huruvida lagen till detta begrepp knutit något krav på *förkroppsligandeavsikt* från avgivarens sida[6]. Det hänvisades där främst till den tyska doktrinen, där ett sådant krav hävdas med stor bestämdhet. Innebörden av detta krav är bl. a. att avskrifter frånkänns urkundskvalitet på den grunden, att de inte utgör "verkörperte Erklärungen". De betraktas endast som reproduktioner av sådana förklaringar. Jag anförde där som min uppfattning att SRK inte avsett att inlägga något sådant krav i själva objektbegreppet. Avgörande härför är ett uttalande av SRK, som rör just frågan om avskrifters urkundskvalitet[7].

Den tyska doktrinens krav på förkroppsligandeavsikt är inte bara avsett att avskilja sådana *grupper* av objekt, som typiskt sett anses sakna bevisbetydelse. Dessutom anses kravet fylla funktionen att från tillämpningsområdet för StGB 267 § avskilja gärningar, som företas i skämtsyfte e. d.[8]. SRK ger i sin motivering klart belägg för att denna funktion inte tilldelats objektrekvisitet i den svenska rätten utan inlagts i kravet på fara i bevishänseende. Kommittén anför nämligen, att i uttrycket "fara i bevishänseende" ordet "bevis" bör fattas tämligen inskränkt[9]:

"Visserligen behöver det, liksom enligt den gällande rätten, icke vara fråga om något förfarande inför domstol eller annan myndighet eller om någon ekonomisk angelägenhet, men å andra sidan uteslutas sådan situationer där någon vill åstadkomma villfarelse hos någon annan endast på skämt, för att ernå försteg eller framgång i umgängeslivet eller eljest i rent personliga angelägenheter utan allvarligare innebörd. I sådana situationer talar man icke om "bevis". Denna begränsning hänför sig även till urkunder, som i och för sig ha en påtaglig karaktär av bevismedel, t. ex. ett av prästerskapet utfärdat åldersbevis eller ett falskt pass, om anledning icke finnes att räkna med någon annan användning därav än för ett ofarligt skämt."

Det kan alltså till en början konstateras att det tredje rekvisitet i BrB 14: 1 fyller funktionen att från kriminalisering undanta gärningar, som ter sig ofarliga antingen på grund av den berörda urkundens bristande bevisbetydelse eller med hänsyn till gärningsmannens avsikt med urkunden.

Undersökningen av objektbegreppet ledde fram till slutsatsen att detta begrepp äger en vidsträckt innebörd. Funktionen att begränsa kriminaliseringen i de hänseenden, som ifrågasatts vid själva objektbegreppet,

[6] Jfr ovan s. 112 ff.
[7] SOU 1944: 69 s. 254 f., cit. ovan s. 118.
[8] Oetker s. 37.
[9] SOU 1944: 69 s. 268.

befanns inlagd i rekvisitet fara i bevishänseende, varför hela den diskussion om kriminaliseringens rätta utsträckning, som i förfalskningsdoktrinen vanligen förs i anslutning till urkundsbegreppet hänfördes till framställningen om det tredje rekvisitet[10].

Om alltså rekvisitet fara i bevishänseende i nu angivna hänseenden fyller en funktion, som svarar mot 2) i det ovan angivna schemat, kan så inte anses vara fallet i vissa andra avseenden. I framställningen om handlingsrekvisitet konstaterades att detta rekvisit av lagstiftaren inte givits en så vidsträckt innebörd att det omfattar varje åtgärd, varigenom en icke autentisk urkund åstadkommes[11]. Av SRK:s uttalanden framgår att handlingsrekvisitet inte är uppfyllt i sådana fall, där civilrättens regler gör en icke autentisk urkund giltig. Att en person, som är behörig att utfärda en urkund för en annan, gör detta i strid mot givna föreskrifter, d. v. s. överskrider sin befogenhet, innebär enligt SRK inte framställande av en falsk urkund; handlingsrekvisitet är inte uppfyllt. I detta hänseende är alltså redan handlingsrekvisitet utformat på ett sätt, som inskränker (det tänkbara) området för ifrågavarande kriminalisering.

Ett annat hänseende där SRK givit handlingsrekvisitet en inskränkande funktion är regleringen av sådana fall, där en urkunds utfärdare i efterhand företar en ändring i urkunden. SRK anför att en sådan ändring i många fall kan vara lovlig. Så uppges vara fallet om urkunden är av icke-dispositiv karaktär och även vid dispositiva urkunder för det fall att utfärdaren äger förfoga över urkunden som sak[12]. Att ändringen är lovlig innebär utan tvivel att handlingsrekvisitet inte är uppfyllt. Även i detta avseende har alltså SRK valt att låta de civilrättsliga aspekterna påverka själva handlingsrekvisitets utformning; även här är det handlingsrekvisitet, som fyller funktionen att begränsa kriminaliseringen till gärningar, som med hänsyn till de civilrättsliga konsekvenserna uppfattas som straffvärda. Kravet på fara i bevishänseende fyller ingen funktion härvidlag.

Slutligen har den svenske lagstiftaren i ett avseende bestämt handlingsrekvisitet på ett sätt, som utesluter stora grupper av gärningar, vilka innebär åstadkommande av icke autentiska urkunder. Handlingsrekvisitet har fått en innebörd, som uteslutande rör bristande autenticitet ifråga om avgivaruppgiften. Den brist i autenticitet, som följer av oriktiga

[10] Se ovan s. 102 ff. och 116.
[11] Se ovan s. 228 ff.
[12] SOU 1944: 69 s. 265.

uppgifter om tidpunkt och plats för urkundsutfärdandet och som täcks av den engelska rättens handlingsrekvisit och satts ifråga i tysk och fransk doktrin[13], avses inte med handlingsrekvisitet i BrB 14: 1. Eftersom sålunda varje sådan åtgärd faller utom området för straffbar urkundsförfalskning redan som en följd av lagens krav på det brottsliga handlingssättet, får rekvisitet fara i bevishänseende inte till funktion att bland sådana gärningar gallra ut de icke straffvärda fallen[14].

SRK har alltså utformat handlingsrekvisitet i flera hänseenden så inskränkande, att för det tredje rekvisitet inte återstår funktionen att tjäna som avgränsare mellan straffbart och straffritt. Kravet på att åtgärden skall innebära fara i bevishänseende fyller dock i ett flertal andra avseenden en sådan, avskiljande funktion. Detta rekvisit innebär ett krav på att den skaderisk, som därmed avses och vars närmare beskaffenhet kommer att diskuteras nedan, skall ha *aktualiserats*. De ovan behandlade omständigheterna att objektet saknar bevisvärde i rättssamfärdseln och att gärningen företagits i skämtsyfte e. d. innebär att skaderisken inte aktualiserats på sätt, som krävs för straffbarhet. Även i andra avseenden inlägger SRK i det tredje rekvisitet ett krav på att en skaderisk aktualiserats. Om en person framställer en falsk urkund inför ögonen på den, som närmast skulle kunna vilseledas därav, eller efter framställningen behåller och avser att även fortsättningsvis behålla produkten, skall enligt kommittén[15] prövas huruvida varje fara i bevishänseende därigenom är utesluten. Det kan t. ex. inte uteslutas att gärningen blir straffbar därför att falsifikatet kan förväntas komma till användning av någon annan eller mot någon annan.

Av kravet på fara i bevishänseende framgår vidare enligt kommittén[16]:

"att det förfalskade skall ha en sådan grad av likhet med en äkta urkund att det är något så när sannolikt att en förväxling kan ske eller det förfalskade eljest tagas för äkta."

[13] Jfr ovan s. 214 ff.

[14] Förfaranden av detta slag fyller emellertid handlingsrekvisitet i BrB 15: 11, där rekvisitet fara i bevishänseende också förekommer. En undersökning av rekvisitets funktion vid tillämpningen av detta stadgande faller utom ramen för föreliggande arbete. Enligt vad ovan (s. 232) anförts bör dock de lege ferenda dessa fall täckas av förfalskningsbestämmelsens handlingsrekvisit; det tredje rekvisitets funktion därvid diskuteras nedan (s. 277 ff.).

[15] SOU 1944: 69 s. 269. Jfr beträffande äldre praxis fallet NJA 1931 s. 501, där HD ansåg strykning i kvittenser icke utgöra förfalskning med motivering, att strykningen skett öppet, i den persons åsyn, som hade att åberopa kvittenserna.

[16] SOU 1944: 69 s. 266.

Något krav på resultatets kvalitet synes alltså inte ligga i handlingsrekvisitet[17]. Funktionen att avskilja sådana fall från det kriminaliserade området fyller istället rekvisitet fara i bevishänseende[18].

Det förhållandet att det tredje rekvisitet i BrB 14: 1 i några avseenden fyller funktionen att från kriminalisering avskilja i objektivt hänseende ofarliga gärningar är delvis en konsekvens av *konsummationspunktens* förläggning. SRK uttalar härom att straff för förfalskning bör kunna ådömas innan det förfalskade kommit till användning[19]. Stadgandet om urkundsförfalskning har därför utformats så att brottet är fullbordat redan i och med förfalskningsåtgärden; härvid skall dock krävas att åtgärden innebär fara i bevishänseende.

Om för straffbarhet krävs att det förfalskade begagnats, innebär detta en precisering av handlingsrekvisitet. Detta rekvisit fungerar då som avskiljare av vissa som ofarliga betraktade förfalskningsgärningar, nämligen sådana där ett begagnande inte kommit till stånd.

Som en konsekvens av konsummationspunktens förläggning kan betecknas det tredje rekvisitets funktion att avskilja vissa fall där gärningsmannen framställer den falska urkunden inför ögonen på den, som närmast skulle kunna vilseledas därav. Ovan framhölls[20], att ett sådant falsifikat kan komma att begagnas gentemot någon annan, om förfalskningen helt ovetande person, och att kravet på fara i bevishänseende fått till uppgift att därvidlag göra en avgränsning, så att endast fall där så-

[17] Viss osäkerhet härvidlag kan dock utläsas ur kommittébetänkandet (s. 266): "— — — ett krav på den falska produktens yttre beskaffenhet, som måhända icke med full tydlighet kan anses ligga i själva uttrycket "falsk urkund" — — —";

[18] Ett exempel på tillämpningen av denna aspekt av fara i bevishänseende-kravet utgör RR:s dom i det ovan på s. 63 refererade fallet Svea hovrätts dom den 9 september 1958 nr V: B 105. RR anför där: "Enligt vad utredningen givit vid handen ha — — — noteringarna på diagrambladen — åtminstone såvitt avser väglängdskurvan — i så hög grad skilt sig från opåverkade diagram att avvikelsen måste anses ha varit uppenbar för en sakkunnig granskare av bladen. Det får därför hållas för uteslutet eller i vart fall osannolikt att de förfalskade diagrambladen skulle ha tagits för äkta. Vid sådant förhållande har fara i bevishänseende icke förelegat. Ansvar för urkundsförfalskning skall förty icke ifrågakomma." HovR är av annan uppfattning; därvid hänvisas bl. a. till vad i målet framkommit rörande tillvägagångssättet vid granskning av diagramblad å Statens biltrafiknämnd. I fallet NJA 1956 C 704 ansågs tecknande av falskt namn på en som licensansökan betecknad handling inte utgöra urkundsförfalskning "enär handlingen i den utformning han givit densamma saknar betydelse som bevis." Invändning härom ogillad i fallet NJA 1957 C 1004 och i fallet NJA 1968 C 909 (förfalskat läkarintyg för utfående av sjukersättning).

[19] SOU 1944: 69 s. 251.

[20] Se ovan s. 245.

dan användning är otänkbar faller utanför det straffbara området. Ett krav på begagnande i själva handlingsrekvisitet skulle ersätta denna funktion och innebära en längre gående inskränkning: från det som fullbordad förfalskning kriminaliserade området skulle avskiljas inte bara fall där begagnande inför annan person än den beträffande förfalskningen ondtroende är otänkbar, utan alla fall där sådant begagnande faktiskt inte ägt rum. Uppställandet av ett krav på begagnande i handlingsrekvisitet lämnar alltså inget utrymme för ett tredje rekvisit med nu angiven funktion.

På samma sätt förhåller det sig med regleringen av sådana fall där gärningsmannen efter framställningen behåller och avser att även i fortsättningen behålla produkten. Kravet på fara i bevishänseende innebär i det avseendet, som ovan framhållits[21], att från det straffbara området skall avskiljas sådana fall där det är otänkbart att falsifikatet skall komma att användas av någon annan än förfalskaren, dennes goda föresatser till trots. Genom ett krav på begagnande avskiljs från det som fullbordat brott kriminaliserade området inte bara dessa fall, utan alla sådana fall där något dylikt begagnande faktiskt inte skett.

Den funktion, som rör falsifikatets kvalitet, kan däremot inte ses som en direkt konsekvens av att begagnande inte krävs för brottets fullbordan. Ett krav på begagnande skulle endast till en viss del ersätta denna funktion, nämligen beträffande sådana fall, där resultatets dåliga kvalitet föranleder förfalskaren att inte begagna falsifikatet. Det tredje rekvisitets innebörd i detta hänseende får till följd, att en alltför klumpigt gjord förfalskning inte blir att bedöma som fullbordad urkundsförfalskning. Däremot kan en sådan gärning utgöra ett straffbart *försök*. SRK framhåller särskilt att kravet på fara i bevishänseende endast hänför sig till de fullbordade brotten[22]. En bedömning som försök istället för fullbordat brott kan alltså motiveras av att detta rekvisit är kuperat. Emellertid påpekas, att för straffbart försök i sådana fall krävs att risk förelegat att fara i bevishänseende skulle uppstå. Försöksbrottet är ett faredelikt[23], och den erforderliga faran utgörs alltså i detta fall av "fara för fara i bevishänseende".

Frågan om innebörden av det för straffbart försök uppställda farekravet prövades i rättsfallet

[21] Se ovan s. 245.
[22] SOU 1944: 69 s. 309.
[23] Se härom nedan s. 273 ff.; jfr Hoflund s. 22.

SvJT 1962 rf. s. 19:
Tt, som tillgripit ett körkort, hade raderat och med ny text ersatt födelsetid och tidpunkt för kortets utfärdande. Han hade därefter förvarat kortet i sin plånbok.

RR ogillade åtalet med motivering, att ändringarna var så klumpigt utförda att, även om de för gärningens fullbordan ytterligare erforderliga åtgärderna vidtagits, det föreföll föga sannolikt att därav skulle föranledas någon fara i bevishänseende.

HovR dömde tt för försök till urkundsförfalskning; trots att åtgärderna var klumpigt utförda saknades anledning att anta annat än att när förfalskningen påbörjats fara förelegat att tt:s åtgärder skulle leda till fullbordat brott på sätt tt avsett.

Om gärningsmannens avsikt är att genom ytterligare åtgärder söka framkalla sådan fara i bevishänseende, som krävs för fullbordad förfalskning, och det inte kan uteslutas att han skulle lyckas i detta sitt uppsåt, måste den för försöksstraff erforderliga faran anses föreligga. Om däremot tt:s avsikt inte är att vidta ytterligare åtgärder uppstår vid klumpigt utförda förfalskningar frågan, huruvida detta *tillbakaträdande* är att anse som *frivilligt*. Detta problem diskuteras i brottsbalkskommentaren i anslutning till det nu refererade hovrättsfallet[24] och det ovan på s. 60 f. refererade fallet NJA 1963 s. 373, i vilket HD ansåg frivilligt tillbakaträdande från försök föreligga[25]. Strahl, som kommenterar dessa fall i sina rättsfallsöversikter i SvJT[26], lutar åt uppfattningen att ett sådant tillbakaträdande bör anses frivilligt.

B. SLÄ och Thyréns förslag.

Skillnaden i funktion mellan SRK:s krav på fara i bevishänseende och det tredje rekvisitet i SLÄ framgår av följande kommittéuttalande[1]:

"Kravet på fara i bevishänseende ersätter det nu i de mot 1 § svarande paragraferna uppställda kravet på att den brottslige skall ha handlat "sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra." Denna förutsättning för straffbarhet är enligt en allmänt rådande åsikt att uppfatta såsom subjektiv, innebärande ett särskilt syfte: utöver att den brottslige har vanligt uppsåt skall han handla för att åstadkomma nytta eller skada."

[24] BrB Kom II s. 115 och s. 565.
[25] BrB Kom II s. 115 och s. 566.
[26] Strahl SvJT 1964 s. 72 f., SvJT 1967 s. 413 f.
[1] SOU 1944: 69 s. 267. — I SRK:s förslag i 1940 års betänkande bibehölls den då gällande rättens tredje rekvisit; kommittén anförde: "Frågan om att utbyta uttrycket "sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra" mot någon klarare avfattning lärer böra anstå till en allmän revision av förfalskningsbrotten". (SOU 1940: 20 s. 85).

SLÄ:s tredje rekvisit är närmast att hänföra under 1) i schemat ovan[2]. Beträffande objekt- och handlingsrekvisitets utformning har i det föregående konstaterats en relativt stor precisering. Summan av de i de olika stadgandena angivna förfalskningsobjekten motsvarar inte det av SRK införda enhetsbegreppet urkund[3]. I handlingsrekvisitet (undantag 12: 1) ingick ett krav på att falsifikatet begagnats[4]. Om alltså dessa två rekvisit i vissa avseenden fyllde funktionen att från kriminalisering undanta i objektivt hänseende ej straffvärda gärningar, var de enligt SRK:s uppfattning inte helt tillräckliga härvidlag. Med SLÄ:s reglering skulle, anför kommittén, straff följa om skada inte varit att befara men förfalskaren avsett att åstadkomma sådan skada[5]; avsaknad av objektiv skademöjlighet kunde inte beaktas vare sig med det tredje rekvisitet eller med kraven på objekt och handling.

Thyrén använder sig i sitt lagförslag av den "objektiva klausulen" *är skada att befara av gärningen*[6]. Beträffande Thyréns objektbegrepp har ovan[7] framhållits att detta äger en vidsträckt innebörd. Bl. a. kan han inte anses uppställa något krav på bevisbetydelse för egenskapen av skyddat objekt. Det har också framhållits att Thyrén i förslaget straffbelägger förfalskning utan efterföljande begagnande beträffande alla slags urkunder utom sådana, som behandlades i 12: 5 SLÄ[8]. Även hans handlingsrekvisit får därför betecknas som mindre starkt preciserat. Det sätt, varpå Thyrén begagnar sin objektiva klausul, är, som nedan skall visas[9], belysande för hans syn på kriminaliseringens lämpliga omfattning. Här skall endast konstateras, att Thyréns föreslagna reglering närmast faller under 2) i det ovan angivna schemat.

C. Övrig nordisk rätt.

Dansk rätt är i detta lagtekniska hänseende snarast att jämställa med SLÄ. Objektrekvisitet är preciserat i så måtto att för dokumentegenskap krävs bevisbestämning alternativt faktiskt bruk för bevisningsändamål. Till handlingsrekvisitet hör ett krav på begagnande. Det tredje rekvisi-

[2] Se ovan s. 241.
[3] Jfr ovan s. 33, 36 ff.
[4] Jfr ovan s. 152.
[5] SOU 1944: 69 s. 267; omvänt räckte det inte med vanligt uppsåt (= insikt) att framkalla sådan skada, som avsågs med rekvisitet (se nedan s. 258 f.); direkt avsikt härtill måste styrkas. Jfr fallet NJA 1934 s. 396.
[6] Thyrén Utkast VI s. 151.
[7] Se ovan s. 98 f.
[8] Se ovan s. 35.
[9] Se nedan s. 259 f.

tet utgörs av ett krav på uppsåt att *skuffe i retsforhold*. Regleringen kan alltså hänföras under 1) i schemat.

Den norska strafflagens objektbegrepp är inskränkt genom ett krav på bevisbetydelse alternativt bevisbestämning. Förfalskningsåtgärden som sådan, utan begagnande, är visserligen kriminaliserad som fullbordat brott (185 §), men den primära bestämmelsen innehåller ett krav på begagnande (182 §). Så är också fallet i 371 §, vari behandlas ett brott av förseelsekaraktär; i gengäld är i detta lagrum objektrekvisitet så vidsträckt att det närmast motsvarar vad som här betecknats "materialisering av tanke". Det tredje rekvisitet är i den norska rätten formulerat som ett krav på *retsstridig Hensigt*. Regleringen synes därför närmast hänförlig under 1) i det ovan angivna schemat.

D. Tysk rätt.

Det tredje rekvisitet i StGB 267 § utgörs av ett krav på att förfalskningen skett *zur Täuschung im Rechtsverkehr*. Sedan kravet på begagnande år 1943 borttagits skall själva förfalskningsåtgärden ha företagits för att vilseleda i rättssamfärdseln. Häri läggs en enbart subjektiv innebörd[1]. Ovan har framhållits, att den tyska rättens handlingsrekvisit fyller en inskränkande funktion i flera avseenden. Genom att i fall av skrivande av annans namn äktheten görs beroende av det andliga sambandet i rättslig bemärkelse avskiljs en hel del gärningar som resulterar i icke autentiska urkunder[2]. Vidare fyller handlingsrekvisitet en inskränkande funktion i fall av ändring i efterhand av utställaren själv[3]. Slutligen motsvarar den tyska rätten den svenska ifråga om bristande autenticitet i annat avseende än avgivaruppgiften (tidpunkt och plats)[4]. I det hänseendet fullgör alltså handlingsrekvisitet en betydande, avskiljande funktion.

Beträffande den tyska rättens objektrekvisit har ovan framhållits att innebörden i flera avseenden är starkt preciserad[5]. Den tyska regleringen passar alltså väl in under 1) i schemat[6]. Detta kan ses som en bekräftelse på vad i doktrinen anförts beträffande uppkomsten av det till StGB:s urkundsbegrepp knutna bevisbetydelsekravet[7]. Detta krav har influtit i

[1] Schönke-Schröder s. 1410 f.
[2] Jfr ovan s. 168 f.
[3] Jfr ovan s. 210 ff.
[4] Jfr ovan s. 214.
[5] Jfr ovan s. 92 ff., 112 ff.
[6] Det tredje rekvisitet har i de senaste strafflagförslagen oförändrad formulering och innebörd (E 1962 s. 477).
[7] Jfr ovan s. 95.

objektbegreppet genom påverkan av den franska rättens krav på possibilité de préjudice, varvid en förskjutning ägt rum. Följden av en sådan förskjutning är, lagtekniskt sett, liktydigt med en glidning från alternativ 2) till alternativ 1) i schemat ovan.

E. Fransk rätt.

Den franska rättens krav på *possibilité de préjudice* återfinns inte i lagtexten[1], men full enighet råder om att ett dylikt krav ingår i brottet faux en écriture. Den närmare innebörden härav är dock föremål för olika uppfattningar i doktrinen. Till en del hänför sig debatten härom till frågan om rekvisitets lagtekniska funktion.

Flertalet franska författare uppfattar kravet på possibilité de préjudice som ett vanligt rekvisit, d. v. s. med både en objektiv och en subjektiv sida. Detta framhålls särskilt av Blanche[2], som kritiserar den i teorien vedertagna indelningen av brottet faux i tre element: altération de la vérité, possibilité de préjudice och intention frauduleuse. Blanche finner denna indelning ägnad att fördölja brottets normala karaktär, d. v. s. dess bestående i en objektiv och en subjektiv sida.[3]

De författare, som tillägger kravet på possibilité de préjudice en objektiv innebörd, inlägger häri bl. a. det krav på bevisbetydelse, som i tysk rätt ligger i själva objektbegreppet[4]. Chappuis framhåller[5]:

"Cet élément viendra remédier, dans une certaine mesure, à ce que la notion de document peut avoir d'imprécis: ne peut être l'objet d'un faux que l'écrit dont l'altération est susceptible de causer un dommage à autrui."

Eftersom den franska lagen behandlar materiell och intellektuell förfalskning som ett enda brott, får ett eventuellt krav på bevisbetydelse avseende på båda dessa typer av förfaranden. Kravet fattas, som ovan framhållits[6], därvid särskilt strängt för den intellektuella förfalskningens del. För den materiella förfalskningens vidkommande hävdas, bl. a. av Garraud[7], att bevisbetydelse skall presumeras, vilket innebär att kravet för dessa gärningars del saknar praktisk betydelse. Trots att Garraud behandlar denna fråga i samband med "grundelementet" altération de

[1] Code Pénal art. 145 o. följ.
[2] Blanche s. 171 ff.
[3] Garraud (T. 4 s. 91 f) delar Blanches uppfattning. Även Garçon sällar sig till Blanche men ställer sig kritisk till den utveckling Garraud anför (T. 1 s. 529).
[4] Jfr ovan s. 96.
[5] Chappuis s. 20.
[6] Se ovan s. 96.
[7] Garraud s. 108; även Garçon T. 1 s. 547, Goyet s. 114.

la vérité, erkänner även han att kravet på bevisbetydelse egentligen är att hänföra till rekvisitet possibilité de préjudice. Som motivering för sin systematik anför han[8], att

"la notion de préjudice est tellement imprécise qu'il est plus sûr de rechercher, dans le concept juridique qui met en rapport les sanctions pénales du faux avec le respect des règles de la preuve, le moyen légal et pratique de restreindre les poursuites aux faux qui méritent vraiment cette qualification."[9]

Ifråga om den lagtekniska funktionen hos rekvisitet possibilité de préjudice hävdar Donnedieu de Vabres en från den förhärskande meningen avvikande uppfattning: han betraktar inte detta krav som ett vanligt objektivt brottsrekvisit utan inlägger en enbart subjektiv innebörd häri. För att ernå nödvändig begränsning av kriminaliseringen går han samma väg som den tyska rätten: vissa krav på bevisbetydelse inläggs i själva objektbegreppet. Brottsobjektet *document* är enligt de Vabres lätt att fysiskt definiera;[10]

"Mais lorsqu'on veut analyser ses caractères *juridiques,* on n'y parvient qu'en partant du *préjudice:* sont seuls susceptibles d'être l'objet du faux les écrits dont l'altération cause un préjudice individuel ou social."

Det tredje rekvisit, som återstår för de Vabres, är[11] "un élément du dol spécifique, élément moral du faux en écritures". Den närmare innebörden härav hör till den följande framställningen[12].

Beträffande handlingsrekvisitet i den franska rätten har ovan framhållits dels att det till följd av den gemensamma behandlingen av materiell och intellektuell förfalskning äger en vidsträckt innebörd, dels att däri återfinns vissa kroppsligt-formella tankegångar, som innebär en inskränkning av det kriminaliserade området.

Den franska förfalskningsregleringen kan sålunda närmast hänföras under 2) i schemat ovan. Mellan den tyska och den franska rätten föreligger alltså på denna punkt en väsentlig olikhet.

F. Engelsk rätt.

Den engelska förfalskningslagstiftningen, Forgery Act av år 1913, har ett vidsträckt objektbegrepp[1]. I den vedertagna definitionen av detta begrepp,

[8] Garraud s. 117 not 35.
[9] Jfr ovan s. 105 om SRK:s inställning.
[10] Donnedieu de Vabres Essai s. 27 f.
[11] Donnedieu de Vabres Essai s. 227.
[12] Se härom nedan s. 267 f.
[1] Jfr ovan s. 97.

"writing in any form, on any material, which communicates to some person or persons a human statement",

saknas varje antydan till bevisvärdeskrav. Beträffande den engelska rättens handlingsrekvisit har också konstaterats en i flera avseenden vidsträckt innebörd. Anvisningarna i Forgery Act section 1 (2) innebär, att med "a false document" avses en icke autentisk materialisering av tanke[2], även en sådan där den bristande autenticiteten avser annat än avgivaruppgiften[3]. För att straffbar förfalskning skall föreligga krävs att gärningen företagits antingen med *intent to defraud* eller med *intent to defraud or deceive*. För tolkningen av dessa krav fästs avgörande vikt vid följande domarord[4]:

"To deceive is, I apprehend, to induce a man to believe that a thing is true which is false, and which the person practising the deceit knows or believes to be false. To defraud is to deprive by deceit; it is by deceit to induce a man to act to his injury. More tersely it may be put, that to deceive is by falsehood to induce a state of mind; to defraud is by deceit to induce a course of action."

Deceive torde alltså närmast kunna översättas med vilseleda och defraud med förleda. Det svagare av dessa båda krav, intent to defraud or deceive, uppställs vid förfalskning av offentliga handlingar[5], medan det längre gående kravet på intent to defraud stadgas för förfalskning av enskilda handlingar[6].

Det angivna subjektiva kravet kan inte ensamt anses utgöra det tredje rekvisitet i den engelska lagstiftningen. Vid en jämförelse med de ovan genomgångna rättssystemen måste hit även hänföras kravet på att förfalskningen skall vara *material*[7]. Handlingsrekvisitet uttrycks i engelsk rätt inte, som fallet är i tysk och nordisk lagtext liksom, med doktrinen hjälp, i fransk rätt, med en verbkonstruktion. Kravet på den brottsliga handlingen får istället utläsas ur lagens anvisningar om när ett dokument är falskt.[8] Det i dessa anvisningar ingående kravet på att förfalskningen skall vara material kan inte betraktas som en del av handlings-

[2] Jfr ovan s. 165.
[3] Jfr ovan s. 215 f.
[4] Re London and Globe Finance Corporation Ltd, 1903, cit. av Kenny s. 369.
[5] Forgery Act section 3 (1), (2), (3), section 5 (1), (2), (3), (4), (5), section 4 (b).
[6] Forgery Act section 2 (1), (2), section 4 (a). Jfr Kenny s. 368.
[7] Jfr ovan s. 165, 205, 216.
[8] Jfr Cross-Jones s. 251: "Confining ourselves to the forgery of documents, there are three ingredients of the crime. These are a document, a false document and an intent to deceive or defraud."

rekvisitet. Genom detta krav bortsållas inte vissa handlingsmönster; istället fungerar kravet på samma sätt som den svenska rättens fordran att åtgärden skall innebära fara i bevishänseende: därigenom avskiljs gärningar, som med hänsyn till objektets brist på bevisbetydelse eller andra omständigheter inte uppfattas som straffvärda.[9] Den engelska regleringen synes därför vara att hänföra under 2) i schemat.

I sitt förslag till ny förfalskningslagstiftning föreslår Law Commission att kravet på materiality skall slopas. Som motivering anförs att i sådana fall, där en tilltalad kan tänkas hänvisa till detta krav som försvar, endera av två andra omständigheter kan anföras istället: antingen kan objektet, trots ändringen, inte anses "tell a lie about itself", eller också brister det i uppsåt.[10]

G. Unifieringsförslagen.

I denna genomgång av den lagtekniska funktionen hos de olika rättssystemens tredje rekvisit skall slutligen beröras de förslag, som i unifieringssyfte utarbetades vid den ovan omnämnda "VIIIe Conférence pour l'Unification du Droit Pénal" i Bryssel år 1947[1]. Dessa förslag gick på linje 1) i schemat ovan. Av de två förslag, som framlades, hade det ena utarbetats av Donnedieu de Vabres och var helt i linje med dennes ovan redovisade ståndpunkt. Det andra förslaget avgavs av belgaren Richard[2]. Art. 1 i de bägge förslagen, som är i det närmaste likalydande, klargöi uppdelningen mellan de olika rekvisiten:[3]

"Le faux en écritures est l'altération de la vérité commise, avec conscience de nuire, dans un écrit destiné ou apte à la preuve d'un droit ou d'un fait ayant des effets de droit."

H. De lege ferenda.

Av den föregående framställningen rörande objekt- och handlingsrekvisiten torde relativt tydligt framgå vilken lagteknisk funktion det tredje rekvisitet enligt min åsikt bör fylla. Jag har sökt leda i bevis att såväl rekvisitet för objektet som handlingsrekvisitet måste ges en generell ut-

[9] Jfr Russell s. 1235.
[10] Law Commission s. 13 f; jfr s. 50, där remissinstanserna ombeds uttala sig särskilt på denna punkt.
[1] Jfr ovan s. 123.
[2] Richard Revue de droit pénal et de criminologie 28 s. 46.
[3] Donnedieu de Vabres Essai s. 231.

formning för att stadgandet om urkundsförfalskning skall fylla den funktion, som det enligt min mening är avsett för. Var och en, som har att befatta sig med en urkund, skall veta att denna som objekt principiellt är skyddad mot förfalskning och att varje oriktighet, som rör autenticiteten, principiellt utgör en förfalskningsåtgärd.

Men den verkliga kriminaliseringsgrunden gör det inte motiverat att *inskrida med straff* mot varje gärning, som täcker de sålunda bestämda objekt- och handlingsrekvisiten. Kriminaliseringen måste inskränkas. Att så bör ske är en åsikt gemensam för alla dem, som sysslat med urkundsförfalskning i egenskap av lagstiftare eller rättsvetenskapsmän. Var denna gräns mellan straffbart och straffritt skall dragas är ett ur praktisk synpunkt verkligt väsentligt problem. I det följande skall behandlas de åsikter, som framlagts härom i lagstiftning, rättstillämpning och doktrin samt den inställning, vartill den här hävdade grundsynen leder. Här skall endast understrykas att det lagtekniska redskapet för denna inskränkning enligt min mening måste vara det tredje rekvisitet. Varje försök att genomföra begränsningen med hjälp av något av de två övriga brottsrekvisiten synes mig, med hänsyn till grunden för kriminaliseringen, förfelat.[1] Upprätthållandet av tilltron till materialiseringar kräver att varje samhällsmedlem kan fastställa ett objekts karaktär av principiellt skyddat förfalskningsföremål genom en objektiv bedömning av objektet som sådant, samt att objektets egna uppgifter om den innehållna tankens identitet till sin riktighet principiellt understöds genom förfalskningskriminalisering. Den önskvärda och nödvändiga begränsningen av kriminaliseringen måste genomföras på ett sätt, som inte berör denna primära, oeftergivliga innebörd.

2. Beskaffenheten av den skada, som enligt rekvisitet skall vara riskerad respektive åsyftad.

A. SRK.

Då SRK i sitt betänkande behandlar rekvisitet fara i bevishänseende anförs inledningsvis att förfalskningsbrottet härigenom erhåller[1]

[1] Om begränsningen skall genomföras via objektrekvisitet, får objektbegreppet en mycket svårtillgänglig innebörd. Jfr den av Samson (s. 159) föreslagna legaldefinitionen:
"Urkunde ist eine Gedankenerklärung, die ganz oder teilweise in herkömmlicher Schrift und Sprache oder solchen Zeichen verkörpert ist, die in einem grösseren oder aus der Erklärung erkennbaren Personenkreis nicht nur vorübergehend in Gebrauch sind, die den Aussteller erkennen lässt und die — — —."

[1] SOU 1944: 69 s. 266.

"en närmare bestämning, som i flera hänseenden innebär en betydelsefull begränsning av det straffbara området."

Därefter följer en redogörelse för rekvisitets begränsande funktion. Kommittén framhåller först att kravet har avseende på falsifikatets kvalitet, innebärande att alltför klumpigt utförda förfalskningar bortsållas[2]. Så följer det ovan citerade[3] uttalandet om SLÄ:s krav "sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra". Det är med utgångspunkt från detta krav i den då gällande rätten, som SRK tillkännager sin ståndpunkt i fråga om innebörden av den skada, som genom förfalskningsåtgärden skall riskeras:[4]

"Frågan om innebörden av den nytta eller skada, vartill enligt den gällande rätten skall finnas syfte, har berett rättstillämpningen avsevärd svårighet. Principiellt råder visserligen enighet om följande. Nyttan behöver icke vara orättmätig i den mening att den skulle motsvaras av rättsförlust eller annan nackdel för någon annan; den behöver icke heller vara ekonomisk. Ej heller skadan behöver avse ekonomiska intressen eller eljest vara av rättslig art. Det behöver sålunda icke heller bestå någon motsvarighet mellan nytta å en sida och skada å en annan. Framför allt gäller, att nyttan för förfalskaren mycket väl kan bestå däri, att han lyckas genomföra någon rättighet eller befrielse från förpliktelse, varå han verkligen har ett giltigt anspråk. Förfalskning av ett skuldebrev för att erhålla betalning för en verkligen bestående fordran, av ett kvitto för att slippa erlägga betalning ånyo eller av ett intyg för att styrka riktiga uppgifter, exempelvis genom att under en vittnesmening till styrkande av en äkta namnteckning teckna diktade namn som vittnen, är utan något tvivel att bestraffa enligt den gällande rätten. Denna ståndpunkt, vars närmare genomförande icke sällan vållat meningsskiljaktighet, är förvisso välgrundad. Vad lagen vill uppnå med bestraffning av förfalskning är, såsom i inledningen till kapitlet framhålles, icke att skydda särskilda rättigheter utan att upprätthålla tilltron till de i samhällslivet brukade bevismedlen. Man söker därför såvitt möjligt undertrycka användning av oäkta bevismedel, även om den sker för ett syfte som i och för sig är lovligt. Den gällande rättens ståndpunkt har därför, med den i föregående stycke berörda jämkningen,"[5] "i stort sett bibehållits i förslaget (se vidare 2 §). För att undvika de missförstånd, till vilka den hittillsvarande formuleringen givit anledning, har istället för nytta eller skada såsom nämnts använts uttrycket fara i bevishänseende."

SRK säger här klart ifrån att förfalskningsåtgärden, för att vara straffbar, inte behöver sätta något individuellt rättssubjekts intresse i fara.

[2] Jfr ovan s. 245.
[3] Se ovan s. 248.
[4] SOU 1944: 69 s. 267 f.
[5] Här åsyftas kommitténs beslut att använda ett tredje rekvisit av objektiv karaktär, i motsats till SLÄ:s subjektiva krav.

Även om förfalskningen skett i rättmätigt syfte är rekvisitet fara i bevishänseende uppfyllt. Som formuleringen indikerar avses därmed endast en risk för skada *på bevisningen i allmänhet.*[6]

Av kravet på att en förfalskningsåtgärd skall ha företagits följer en latent skaderisk på bevisningen i vidsträcktaste bemärkelse. Vad som inte omedelbart följer av objekt- och handlingsrekvisitens utformning är att denna latenta risk måste ha på visst sätt *aktualiserats.* Den gällande rättens begränsning i dessa avseenden erhålls genom att rekvisitet fara i bevishänseende innehåller vissa krav på objektets bevisbetydelse, falsifikatets kvalitet och omständigheter, som kan inverka på frågan om ett eventuellt framtida begagnande[7]. Det citerade motivuttalandet innebär att lagstiftaren däremot inte avsett att låta detta rekvisit fylla någon inskränkande funktion i avseende på den riskerade skadans närmare beskaffenhet. Den skada, som avses, är uppenbarligen endast den oriktighet i bevisningen i samfärdseln, som möjliggörs genom en förfalskningsåtgärd.[8]

Risken för skada på något individuellt rättssubjekts intresse beaktas däremot av SRK ifråga om straffmätningen. Detta har kommit till uttryck vid graderingen av urkundsförfalskning i ringa, normala och grova fall. Som exempel på ringa urkundsförfalskning (numera förvanskning av urkund) nämns att gärningen skett för att förhjälpa någon till hans rätt. Härom anför kommittén[9]:

"Dylika fall, såsom då man falskeligen skrivit ett kvitto å en verkligen fullgjord betalning eller ett intyg med riktigt innehåll, ha vid tillämpningen av den gällande rätten ansetts förenade med förmildrande omständigheter och böra uppenbarligen alltjämt bedömas lindrigt. Vanligen är det den brottslige själv, som skall förhjälpas till sin rätt, men på enahanda sätt äro att bedöma fall, i vilka han vill bistå någon annan."

Med formuleringen "om gärningen eljest är (var) av särskilt farlig art" i stadgandet om grov urkundsförfalskning avses enligt SRK[10]

"att förfalskningen är ägnad att med stor sannolikhet på ett kännbart sätt leda till kränkning av ett intresse av stor vikt. Det kan t. ex. gälla en handling som innebär bevis för rikets säkerhet eller rättigheter emot annan makt — — —,

[6] Jfr SOU 1944: 69 s. 238, cit. ovan s. 12.
[7] Jfr ovan s. 242 ff.
[8] Någon möjlighet att beakta ett eventuellt hypotetiskt samtycke erbjuder sålunda inte detta rekvisit; jfr ovan s. 177 f., nedan s. 270 not 5.
[9] SOU 1944: 69 s. 271.
[10] SOU 1944: 69 s. 273.

förutsatt att handlingen icke blott formellt utan även reellt är av väsentlig betydelse för tillvaratagande av rikets säkerhet eller rätt. Eller det är fråga om en allmän expeditionshandling som riktar sig till en vidsträckt krets och angår t. ex. förordnande att utöva någon allmän funktion i samband med rikets försvar eller eljest i en kritisk situation. Även det förhållandet att en värdehandling avser ett mycket betydande belopp torde kunna föranleda att den bör hänföras hit."

B. SLÄ och Thyréns förslag.

Då Thyrén i motiveringen till sitt lagförslag kommer in på frågan om förfalskningskriminaliseringens räckvidd konstaterar han, att lagstiftaren med uttrycket "sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra" i SLÄ[1]

"under ordet *nytta* icke förstått rättsenlig utan endast orättmätig nytta (men naturligen icke begränsat ordet nytta, lika litet som ordet skada, till förmögenhet)."

För denna tolkning anför Thyrén historiska skäl: med formuleringen "sig til nytto, eller annan til skada" respektive "at thermed skada giöra" i Missgärningsbalkens 8 kap. 1 respektive 3 § i 1734 års lag[2]

"förstods *icke*, vad den moderna lagstiftningen och teorien stundom uttrycker genom — — — rekvisitet *"rättsstridigt* uppsåt". Blotta avsikten att genom begagnande av falsariet framkalla rättsrelevanta verkningar ansågs icke för avsikt att *skada."*

Thyrén belyser detta med praxis och finner det inte troligt att man till 8: 3 skulle ha hänfört det fall att någon genom förfalskning av där omtalade handlingar sökte skydda en rättighet eller avvärja en rättskränkning[3].

Enligt Agge äger SLÄ:s tredje rekvisit en annan innebörd. Han konstaterar, att detta rekvisit[4]

"omfattar jämväl fall då den eftersträvade förmånen består i genomförandet av ett rättmätigt anspråk eller tryggandet av ett legitimt bevisningsintresse."

Från praxis kan anföras fallet NJA 1922 s. 539, som utgör ett stöd för den av Agge hävdade tolkningen. Samma uppfattning framförs av SRK i det ovan på s. 256 citerade uttalandet; på detta sätt tolkades uppen-

[1] Thyrén Utkast VI s. 150 f; jfr även s. 56.
[2] Thyrén Utkast VI s. 123.
[3] Thyrén Utkast VI s. 123; jfr Thyrén s. 74.
[4] Agge s. 211; jfr Bergendal s. 241, Stjernberg s. 60. Agges hänvisning till Thyrén Utkast VI s. 150 synes anmärkningsvärd (jfr ovan).

barligen SLÄ:s tredje rekvisit vid tiden för revideringen av detta strafflagsavsnitt.

Thyrén uttalar som sin principiella uppfattning att lagstiftaren inte genomgående bör fordra[5]

"att ingreppet i bevismedlets funktion skall hava — objektivt eller subjektivt — syftat åt skada, d. v. s. kränkning av något ur samhällets synpunkt berättigat intresse, oberäknat intresset av bevismedlens ostörda funktion. Detta sistnämnda intresse är i stor utsträckning starkt nog att i och för sig förtjäna straffskydd. Emellertid får det ingalunda anses som ett axiom, att det alltid har denna styrka. Och även där så är förhållandet, är det mycket möjligt, att skillnaden i samhällsfarlighet är så betydlig mellan sådan förfalskning, där intet annat samhällsintresse angripes än just bevismedlets ostörda funktion, och sådan, där funktionsstörandet är medel till ett vidare angrepp (på förmögenhet, ära, politiska intressen o. s. v.), att det visar sig lämpligast för deliktets struktur att uppställa olika rättsverkningar för de båda fallen."

Som ovan anförts[6] utformar Thyrén sitt tredje rekvisit som ett vanligt objektivt brottsrekvisit, "är skada att befara av gärningen". Detta rekvisit använder han som instrument för att genomföra sin i citatet angivna bedömning av kriminaliseringens lämpliga utsträckning. Med rekvisitet avses[7]

"det angrepp (utöver angreppet på bevismedelsfunktionen), som *kan* innefattas i brottet."

I stadgandena om positiv och negativ materiell förfalskning av viktig allmän arkivhandling (1 § och 11 § 1 st.) väljer Thyrén att inte uppställa detta krav. Likaså saknas kravet i utkastets 6 §, som behandlar förfalskning av sådana enskilda urkunder, som inte ingår under 3 eller 4 §[8]. I 2 § om förfalskning av expeditionshandlingar och i 3 och 4 §§ om förfalskning av enskilda urkunder av i SLÄ 12: 4 och 5 behandlade slag uppställer Thyrén olika straffskalor för det fall att möjlighet till skada förelåg och att så inte var fallet:[9]

"Här gäller sålunda, att t. ex. förfalskande av ett kvitto för att avvärja ett dubbelkrav visserligen alltid straffas men efter en väsentligt mildare straffskala än vanlig förfalskning av dylik handling."

[5] Thyrén Utkast VI s. 151.
[6] Jfr ovan s. 249.
[7] Thyrén Utkast VI s. 151.
[8] Jfr ovan s. 99.
[9] Thyrén Utkast VI s. 152.

I 5 §, som avser förfalskning genom begagnande av vad som oriktigt utges för avskrift[10], och i 7 §, där förfalskning utan begagnande straffbelagts ifråga om expeditionshandlingar och enskilda urkunder av SLÄ 12:4-typ, krävs för straffbarhet att möjlighet till skada verkligen förelåg.

En jämförelse mellan Thyréns tredje rekvisit och SRK:s fara i bevishänseende understryker den slutsats, som ovan dragits beträffande det senare rekvisitets funktion: medan Thyréns rekvisit utgör ett instrument, varmed beaktas gärningens egenskap av angrepp på ett annat ur samhällssynpunkt berättigat intresse än bevismedlens ostörda funktion, frånkänner SRK sitt tredje rekvisit varje sådan funktion. Med fara i bevishänseende avses inte alls den eventuella skaderisken för något individuellt rättssubjekts intresse. Förekomsten av sådan risk skall överhuvud taget inte beaktas vid prövningen huruvida en gärning utgör urkundsförfalskning. Först vid graderingen av brottet som ringa, normal och grov urkundsförfalskning får denna omständighet betydelse.[11]

C. Praxis.

I rättstillämpningen märks vissa svårigheter att uppfatta kravet på fara i bevishänseende på det av SRK avsedda sättet. Domstolarna är vid prövningen av detta rekvisit benägna att se till risken för skada på individuella rättssubjekts intressen. Några exempel på sådana tolkningar skall här anföras.

I en dom av Svea hovrätt den 30 december 1958[1] ansågs fara i bevishänseende föreligga genom tt:s åtgärd att teckna oriktigt namn på ett s. k. rapportkoncept, medan samma åtgärd på en visitationsrapport inte befanns innebära sådan fara. Motiveringen var att förstnämnda handling kunde komma att användas som bevis mot namnets rätte bärare.

I fallet NJA 1966 s. 299[2] fann HD tecknande av oriktigt namn på postväxlar innebära fara i bevishänseende

"genom att de falska urkunderna skulle bevaras som verifikationer i bokföring."

Detta kan tolkas som ett konstaterande att det i rekvisitet ingående kravet på urkundens bevisbetydelse är uppfyllt. Två skiljaktiga justitie-

[10] Jfr ovan s. 122.

[11] Vissa uttalanden av Thyrén tyder på att denna skillnad gentemot SRK beror på en olikhet i grunduppfattningen av deliktet, se Thyrén Utkast VI s. 162, s. 152, cit. ovan s. 259. — Av SRK:s otryckta protokoll framgår att en reglering av det slag Thyrén föreslår diskuterades under lagstiftningsarbetet; se Utdrag ur SRK:s protokoll, kapitelvis sammanställda i sept. 1942, vol. 14, SRK prot.

[1] Nr V: B 156/1958, ref. nedan s. 289 f.

[2] Ref. nedan s. 298 f.

råds motivering visar däremot att dessa uppfattar kravet på fara i bevishänseende som avseende risken för skada på något individuellt rättssubjekts intresse (i detta fall statens fiskala intresse):

"åtgärderna innebar därjämte fara i bevishänseende åtminstone såtillvida att de var ägnade att vid taxeringskontroll dölja, att växelbeloppen utgjorde intäkter i H:s — — — rörelse."

På samma sätt tolkades kravet på fara i bevishänseende av HR.

I det ovan refererade[3] fallet NJA 1961 C 177, där en vaktkonstapel manipulerat med ett kontrollur, anförde HR som stöd för att åtgärden inneburit fara i bevishänseende att det

"anstaltsledningen ovetande kommit att föreligga särskilda risker för säkerheten inom kolonien."

I fallet NJA 1959 B 4 fann HovR tt:s åtgärd att utfylla ett avbetalningskontrakt innebära fara i bevishänseende med motiveringen, att därigenom åstadkommits risk för att avbetalningsgodset — i strid mot vad eljest kunnat ske — skulle återtas.[4]

I de anförda fallen är visserligen gärningsmannens syfte inte rättmätigt, men motiveringarna synes ändå visa att domstolarna vid prövningen av rekvisitet fara i bevishänseende inte beaktat enbart den abstrakta risk för bevisningen, som kan anses aktualiserad om den förfalskade urkunden kan tillmätas bevisvärde. Istället är det risken för skada på något individuellt rättssubjekts intresse, som framhålls i domskälen.

I ett relativt nyligen publicerat rättsfall har HD emellertid fattat en klar ståndpunkt i frågan om den riskerade skadans närmare beskaffenhet:

NJA 1968 s. 213:
Åklagaren hade yrkat ansvar å en försäljare av målarfärg för urkundsförfalskning under påstående, att försäljaren efter det att vid beställningar upprättats ordersedlar, undertecknade av beställarna, framställt falska ordersedlar rörande dessa beställningar. I dessa ordersedlar var villkoren för beställarna i vissa avseenden ändrade till nackdel för dessa.

HR fann tt förskylla ansvar för urkundsförfalskning, som inte kunde anses ringa. Beträffande åtgärderna att framställa falska ordersedlar anfördes, att de senare

[3] Jfr ovan s. 63.
[4] Se om detta fall ovan s. 222 not 10. Samma tolkning av rekvisitet då detta förekommer i annat lagrum återfinns i fallet NJA 1969 s. 201 (osant intygande).

"i den mån och på det sätt de avvikit från de ursprungliga urkunderna inneburit fara i bevishänseende."

Rörande uppsåtet konstaterades, att tt

"framställt de falska ordersedlarna i avsikt att framkalla fara i bevishänseende i de delar de avviker från de ursprungliga ordersedlarna."

HovR fann inte skäl göra ändring i domen.
Tt sökte revision; hans försvarare anförde, att han fann det

"uppenbart, att de nya ordersedlarna i de delar däri de överensstämmer med de ursprungliga icke innefattar fara i bevishänseende."

I övrigt hävdades, att uppsåt att framkalla fara i bevishänseende inte styrkts. Åklagaren bestred ändringsyrkandet under anförande att åtgärderna,

"i vad de avvikit från de ursprungliga urkunderna, inneburit fara i bevishänseende."

HD yttrade i sin dom:

"I enlighet med vad A. avsåg vid framställningen av de falska ordersedlarna har han överlämnat dessa till det bolag, vars varor han hade uppdrag att sälja, för att tjäna som bevis för beställningar från Ö:s och U:s sida. Vid sådant förhållande har framställningen av de falska ordersedlarna — oavsett om dessa till innehållet överensstämt med eller avvikit från de ordersedlar Ö. och U. själva undertecknat — inneburit fara i bevishänseende."

I detta fall synes såväl de båda underrätterna som åklagare och försvarare ha varit av den uppfattningen att fara i bevishänseende endast kunde förekomma i den mån de falska ordersedlarna avvikit från de ursprungliga. HD framhöll däremot att rekvisitet är uppfyllt även genom åtgärderna i övrigt, d. v. s. i vad de falska ordersedlarna var till innehållet helt överensstämmande med de ursprungliga ordersedlarna. HD:s formulering rimmar med SRK:s uppfattning: de falska ordersedlarna inlämnades till arbetsgivaren — bolaget för att tjäna som bevis för beställningar; det faktum att de var falska ansågs apriori utgöra en fara för bevisningen; således förelåg risk för skada av den art, som erfordras för straffbarhet.[5]

HD har genom detta uttalande anslutit sig till SRK:s i motiven uttalade ståndpunkt[6]. Innan denna inställning prövas de lege ferenda skall

[5] Beträffande bedömningen som normal, inte ringa (förvanskning av urkund) urkundsförfalskning, se BrB Kom II 2 s. 74, Strahl SvJT 1970 s. 363.

till belysning anföras några i andra rättssystem framförda åsikter i detta hänseende.

D. Tysk rätt.

Den tyska förfalskningslagstiftningen innefattar, som ovan anförts[1], ett subjektivt utformat tredje rekvisit: förfalskningen skall ske zur Täuschung im Rechtsverkehr. Med den reservationen att den riskerade skadan endast behöver existera i gärningsmannens tankevärld kan konstateras, att den tyske lagstiftaren intagit samma ståndpunkt ifråga om skadans närmare beskaffenhet, som SRK gjort för svensk rätts del. Rekvisitet innebär inte något krav på att syftet skall vara orättmätigt:[2]

"Es genügt die Absicht, irgendeinen Einfluss auf das Rechtsleben auszuüben; rechtswidrig braucht der Erfolg nicht zu sein."

Rekvisitet tolkas så att det synes överensstämma med vad som i svensk rätt inläggs i kravet på uppsåt[3], dock att eventuellt uppsåt inte torde vara tillräckligt.

I den år 1943 upphävda 268 § i StGB upptogs som försvårande omständighet, att Urkundenfälschung[4]

"in der Absicht begangen wird, sich oder einem anderen einen Vermögensvorteil zu verschaffen oder einem anderen Schaden zuzufügen."

Enligt Thyrén[5] utgjorde detta egentligen en kvalificering av fall där något individuellt rättssubjekts rättmätiga intresse riskerades, men rättspraxis hade, i strid mot en utbredd åsikt i doktrinen och i inkonsekvens med förfalskningens placering bland förmögenhetsbrotten, ansett rekvisitet uppfyllt även då fördelen inte varit rättsstridig. Den tyska regleringen fram till år 1943 skilde sig alltså från den nu gällande svenska rätten däri, att i StGB avsikt att framkalla särskild skaderisk utöver bevisningsstörningen utgjorde en kvalifikationsgrund, medan enligt BrB avsaknad av sådan skaderisk regleras som ett fall av privilegiation.

[6] I fallet NJA 1962 C 1007 har en osann uppgift i ansökan om fri rättegång bedömts som osann försäkran; fara i bevishänseende har ansetts föreligga till följd av den osanna uppgiften, trots att bedrägeriansvar befunnits ej kunna utdömas med motiveringen, att det inte kunde uteslutas att tt skulle ha beviljats fri rättegång även om han hållit sig till sanningen.

[1] Se ovan s. 250.

[2] Schönke-Schröder s. 1411[87b]; jfr Weismann ZStrW 11 s. 48. I VD (s. 360) anför Weismann stark kritik mot straffskyddets utsträckning i detta hänseende.

[3] Binding s. 246, Sparr s. 39.

[4] Jfr gällande rätt 272 § om grov intellektuell förfalskning.

[5] Thyrén Utkast VI s. 52.

E. Övrig nordisk rätt.

Även den danska rätten begagnar, som ovan nämnts[1], ett subjektivt utformat tredje rekvisit. För konsummation krävs att falsifikatet begagnats, och det är till den åtgärden, inte till själva förfalskningen, som kravet på att skuffe i retsforhold knyts. Härmed avses inte enbart orättmätigt syfte; straffbarhet är inte utesluten därigenom att gärningsmannen endast avsett att använda dokumentet för att genomföra ett berättigat krav[2]. I 172 § 2 st. anges en mildare straffskala för fall där syftet varit rättmätigt. I dansk doktrin har av Goos starkt hävdats att något krav på orättmätigt syfte inte bör uppställas; det är tillräckligt med[3]

"hint Forsaet, som gaaer ud paa ved et saereget Middel at kraenke en Enkelts og i ham Samfundets Handlefrihed. Enthvert Plus af retstridig Hensigt er i og for sig en vilkaarlig Fordring."

Även Jacobsen hävdar att ett längre gående krav är oförenligt med en rationell uppfattning om förfalskningsbrottens juridiska natur[4].

Den norska rättens krav på retsstridig Hensigt, som återfinns både i den primära bestämmelsen om begagnande (182 §) och den sekundära kriminaliseringen av själva förfalskningsåtgärden (185 §), liksom i den omfattande förseelseparagrafen (371 §), tolkas inte heller som något krav på rättsstridigt syfte. Att lagens uttryckssätt med hänsyn härtill inte kan anses lyckat framhålls av Naerstad; det danska uttrycket, at skuffe i retsforhold, anses klarare uttrycka den avsedda innebörden[5]. Avsaknad av orättmätigt syfte utgör en privilegiationsgrund; i 182 § 2 st. stadgas en mildare straffskala då begagnandet skett

"i Hensigt at skaffe Bevis for et berettiget eller at beskytte mot et uberettiget Krav."

[1] Se ovan s. 249 f.
[2] Hurwitz s. 144 f.
[3] Goos 2 Del s. 66; se om Goos' formulering av kriminaliseringsgrunden ovan s. 10.
[4] Jacobsen s. 303 f.
[5] Naerstad s. 145. — Jfr formuleringen av det tredje rekvisitet i den schweiziska strafflagen (art. 251.1): "Wer in der Absicht, jemanden am Vermögen oder an andern Rechten zu schädigen oder sich oder einem andern einen unrechtmässigen Vorteil zu verschaffen, — — —". Trots ordalagen anses detta inte innebära något krav på risk för skada på något individuellt rättssubjekts rättmätiga intresse (Germann s. 338, Schwander s. 458 f); i fallet BGE 1957 83. Bd. IV. Teil s. 91 bedömdes framställande av falsk urkund i avsikt att styrka en gärningsmannen tillkommande rätt som förfalskning.

F. Fransk rätt.

I fransk doktrin har framförts två motsatta åsikter ifråga om den närmare beskaffenheten av den skada, som avses med kravet på possibilité de préjudice.

Den ena ståndpunkten återfinns hos Chauveau-Hélie. Där diskuteras den gärningen att en borgenär med hjälp av en falsk handling utverkar skuldsumman från en tredje person, som har tillgångar, tillhörande gäldenären, i deposition. Denna gärning jämförs med regleringen i den romerska rätten, enligt vilken en person, som med våld tillskansade sig vad offret var skyldigt honom, inte straffades för stöld utan endast för sin våldshandling[1]:

"Or, dans l'hypothèse où nous nous renfermons, nous voyons une altération matérielle, une intention immorale, mais nous cherchons vainement le dessein et la possibilité de causer un préjudice, puisque le faux n'a pour but que le remboursement d'une dette légitime."

Författarna menar således att det inte räcker med den nackdel ur bevisningssynpunkt, som en förfalskningsåtgärd i och för sig medför. Rättmätigt syfte uppfattas som ett hinder för straffbarhet. Att denna inskränkning är avsedd att tillämpas restriktivt framgår av uttalandet att i det begagnade exemplet straffrihet inte skall följa om skulden är på något vis tvistig;[2]

"car, dans ce cas, la fraude n'a plus seulement pour but de surprendre le débiteur et de lui arracher un légitime paiement, mais de nuire à ses intérêts et de léser ses droits."

I nyare doktrin hävdas denna ståndpunkt av Garraud. Kravet att förfalskningsåtgärden skall gynna ett orättmätigt intresse framgår enligt denne direkt av lagtexten; det är formuleringen i Code Pénal art. 162,

"d'où il pourrait résulter, soit lésion envers les tiers, soit préjudice envers le Trésor",

som tolkas som ett dylikt krav.[3] Garraud formulerar regeln:[4]

"Le préjudice ne peut consister que dans la violation d'un droit ou d'un intérêt légitime"

[1] Chauveau-Hélie s. 396.
[2] Chauveau-Hélie s. 396.
[3] Garraud T. 4 s. 178.
[4] Garraud T. 4 s. 178.

och hänvisar liksom Chauveau-Hélie till den romerska rätten:[5]

"Nemo damnum fecit, nisi qui id fecit quod facere jus non habet."

Han betonar att det sagda inte är tillämpligt om rättmätigheten är på något sätt omtvistad och understryker att rekvisitet är uppfyllt inte bara då förfalskningen kan skada en enskild persons intresse, utan också då staten eller det allmänna utsätts för skaderisk, såsom t. ex. då förfalskningen begås för att undgå skatt.[6]

Mot Garrauds tolkning av det objektiva kravet på possibilité de préjudice svarar den innebörd han lägger i det subjektiva kravet på intention criminelle; därmed avses[7]

"la volonté *de faire valoir, comme preuve contre un intérêt juridique protégé, un document que l'on sait mensonger.*"

Den andra ståndpunkten i denna fråga möter redan vid studiet av Chauveau-Hélies arbete i sjätte upplagan. I anslutning till den ovan återgivna passusen, vari författarna hävdar ett krav på att ett orättmätigt intresse skall främjas för att straffbar faux skall föreligga, uttalar nämligen den sjätte upplagans utgivare, Villey, en motsatt mening[8]:

"Cette opinion nous semble contestable: la fin ne justifie pas les moyens; nous avons soutenu déjà que le faux n'est simplement un acte préparatoire, mais une infraction caractérisée. On demande où est la possibilité du préjudice? Mais le débiteur ne peut-il pas, dans des circonstances malheureuses, obtenir un *délai de grâce?* Si l'actif du débiteur ne suffit pas à payer le passif, ne fait-on pas tort aux autres créanciers?"

Denna kommentar avser alltså det av Chauveau-Hélie diskuterade fallet att en borgenär medelst falsk handling utverkar sitt krav från en tredje person, som har tillgångar från gäldenären i deposition. Som ett skäl att i ett sådant fall anse kravet på possibilité de préjudice uppfyllt anför Villey risken för att övriga fordringsägare åsamkas skada genom gärningen.

[5] Garraud T. 4 s. 180.
[6] Garraud T. 4 s. 180 f.
[7] Garraud T. 4 s. 171.
[8] Chauveau-Hélie s. 396, not 1**; på s. XVI i förordet till 1:a delen av detta arbete anmärker Villey, att av honom vidtagna ändringar eller tillägg gjorts i finstilta noter nederst på sidorna, vilka noter till skillnad från de ursprungliga utmärkts med två asterisker.

Den, som starkast hävdat denna ståndpunkt i kritik mot Chauveau-Hélie och Garraud, är Donnedieu de Vabres. För att de Vabres ståndpunkt i den nu aktuella frågan skall kunna rätt förstås krävs en redogörelse för hans allmänna syn på det tredje rekvisitet.

I framställningen om detta rekvisits lagtekniska funktion anfördes[9] att de Vabres däri lägger en enbart subjektiv innebörd, medan han åstadkommer den erforderliga begränsningen till i objektivt hänseende straffvärda förfaranden genom att inlägga vissa krav i själva objektbegreppet, document. Utöver contenu intellectuel[10] fordrar han, för att en skrift skall utgöra skyddat förfalskningsobjekt, att denna har valeur probatoire och portée juridique[11].

Begreppet préjudice vid brottet faux en écriture uppdelar de Vabres i *préjudice de droit* och *préjudice de fait*. Med det förra avser han[12]

"l'atteinte à la *foi publique*, qui résulte, immédiatement, de l'altération de la vérité dans un document."

Det härvid avsedda intresset uttrycks enligt de Vabres genom att till objektbegreppet knyts krav av ovannämnda slag:[13]

"La notion d'un "préjudice de droit" s'est cristallisée dans la définition du "document", objet du faux: un écrit valant comme preuve, destiné ou apte à donner naissance à un droit."

Med det utöver objekt- och handlingsrekvisit uppställda kravet på possibilité de préjudice avses enligt de Vabres endast préjudice de fait,[14]

"c'est-à-dire du dommage infligé, de façon concrète, soit à l'Etat, soit à une personne privée".

Detta rekvisit bör uppfattas enbart subjektivt, som ett krav på "un dol spécifique".[15] Även om préjudice de droit är själva kärnpunkten i kriminaliseringen av förfalskning kan man enligt de Vabres vid lagstiftningen inte helt bortse från den skada, som sålunda kan vållas enskilda rättssubjekt eller det allmänna. Vid förfalskning av enskilda handlingar är det angreppet på enskilda rättssubjekts intressen, som är dominerande;

[9] Se ovan s. 252.
[10] Jfr ovan s. 84.
[11] Donnedieu de Vabres Essai s. 67; jfr ovan s. 96 f.
[12] Donnedieu de Vabres Essai s. 227.
[13] Donnedieu de Vabres Essai s. 167; även s. 227.
[14] Donnedieu de Vabres Essai s. 167.
[15] Donnedieu de Vabres Essai s. 108, 135 ff, 168.

även sådana gärningar innebär dock angrepp på ett staten tillkommande intresse i dennas egenskap av lagstiftare.[16]

Donnedieu de Vabres kritik av Chauveau-Hélies och Garrauds ståndpunkt ifråga om det för skaderisk utsatta intressets beskaffenhet innebär att han även vid förfalskning i rättmätigt syfte anser kravet på préjudice de fait uppfyllt. Den motsatta åsikten grundar sig, menar han, på en alltför trång uppfattning om skyddsintresset. Visserligen är la foi publique ett alltför abstrakt intresse för att konstituera förfalskningsbrottet, men även i fall av rättmätigt syfte föreligger den préjudice de fait, som utgörs av en skaderisk för statens lagstiftarintresse[17]. Beträffande det av Garraud anförda exemplet att en gäldenär, som efter att ha betalat sin skuld men inte erhållit kvitto själv tillverkar ett falskt sådant, anför de Vabres att gäldenären inser att[18]

"en usant de moyens illégaux pour obtenir la reconnaissance de son droit, il nuit à l'autorité de l'Etat. — — — Le dol spécifique, l'intention frauduleuse est constituée."

För ståndpunkten att straffbar förfalskning kan föreligga även då syftet är rättmätigt uttalar sig även Garçon och Vouin. Någon mera djupgående undersökning företar dock inte dessa författare. Det kan inte förutsättas att de helt delar de Vabres synsätt; dennes uppfattning att till objektbegreppet hör krav på valeur probatoire och portée juridique har nämligen motsagts av en så gott som samlad doktrin[19]. Någon klar ståndpunkt synes inte heller föreligga i praxis[20].

G. Engelsk rätt.

Ovan har anförts att till det tredje rekvisitet i engelsk förfalskningsrätt får hänföras dels de subjektiva kraven på intent to defraud or deceive och intent to defraud, dels det i beskrivningen på a false document upptagna kravet på att förfalskningen skall vara material.[1] Innebörden av de subjektiva kraven och skillnaden mellan de två formuleringarna härav har livligt diskuterats i engelsk doktrin. I praxis har man varit noga med att betona avsikten att vålla förmögenhetsskada. Nyare avgöranden tolkas emellertid så, att även gärningsmannens avsikt att genom för-

[16] Donnedieu de Vabres Essai s. 37.
[17] Donnedieu de Vabres Essai s. 218.
[18] Donnedieu de Vabres Essai s. 218.
[19] Se ovan s. 96.
[20] Jfr Chappuis s. 24.
[1] Se ovan s. 252 ff.

ledande tillvinna sig vad som rätteligen tillkommer honom uppfyller lagens krav[2]. Klart är att det för straffbarhet inte erfordras att avsikt att vilseleda eller förleda någon bestämd person styrks[3]; detta framgår av Forgery Act section 17 (2), vilken skall inläsas i definitionen av brottet forgery[4].

Law Commission föreslår att kravet på "ulterior intent" istället uttrycks med ordet *dishonestly,* vilket skulle äga samma innebörd som det nuvarande rekvisitet (eller närmare bestämt kravet på intent to defraud, därest en skillnad i innebörd kan anses föreligga)[5].

H. De lege ferenda.

Under denna rubrik skall jag söka klarlägga min egen ståndpunkt ifråga om det berättigade i en kriminalisering av förfalskningar, vilka inte kan anses innebära risk för skada på något individuellt rättssubjekts rättmätiga intresse. I motiven till den gällande svenska rätten deklarerar SRK som sin ståndpunkt att en sådan kriminalisering är motiverad. Som skäl anförs[1]:

"Vad lagen vill uppnå med bestraffning av förfalskning är, såsom i inledningen till kapitlet framhålles, icke att skydda särskilda rättigheter utan att upprätthålla tilltron till de i samhällslivet brukade bevismedlen."

Denna motivering är enligt min mening inte tillfredsställande. Den lider brist på konkretion, eftersom SRK underlåter att redovisa några realiteter bakom talet om "tilltron" i samhällslivet[2]. Kommitténs metod att i lagskrivningen och kommentarerna därtill bortse från det kränkta intresset och istället lägga huvudvikten vid sättet för brottets förövande[3] får till följd att själva grunden för kriminaliseringen inte klart framgår. Kommittén gör här en hänvisning, utformad så att den tyder på att kriminaliseringsgrunden verkligen blivit klarlagd. Avsaknaden av analys rörande kriminaliseringsgrunden får i detta hänseende enligt min uppfattning påtagligt menliga konsekvenser.

Donnedieu de Vabres gör i sitt arbete om det tredje rekvisitet ett försök att motivera sin ståndpunkt utifrån grunden för kriminaliseringen. En jämförelse mellan SRK:s reglering och de Vabres synpunkter är belysande:

2 Russell s. 1235 f, Kenny s. 369 f.
3 Kenny s. 379, Smith-Hogan s. 452.
4 Stephen s. 387, även not 8.
5 Law Commission s. 29 ff.
1 SOU 1944: 69 s. 267 f., cit. även ovan s. 256.
2 Se ovan s. 15 f.
3 Jfr SOU 1940: 20 s. 54, SOU 1953: 14 s. 101.

de Vabres anser förfalskningar i rättmätigt syfte straffvärda, därför att det även vid sådana gärningar föreligger préjudice de fait; därigenom skadas staten i sin lagstiftande funktion. Straffvärdheten följer alltså inte enbart av att gärningen innebär préjudice de droit, d. v. s. den skada på la foi publique, som vållas av varje sanningsförvrängning i avseende på skrifter, som är av betydelse som bevis i rättsligt avseende.

Något försök att skilja mellan allmänhetens intresse, publica fides, och ett staten i egenskap av lagstiftare och således som individuellt rättssubjekt tillkommande intresse av att förfalskningar inte skall förekomma gör inte SRK. Med "tilltron till de i samhällslivet brukade bevismedlen" avser kommittén uppenbarligen vad de Vabres inlägger i préjudice de droit[4]. de Vabres har ansett det nödvändigt att utöver detta i objektbegreppet inlagda krav uppställa ett krav på särskilt uppsåt. SRK förkastar SLÄ:s motsvarighet härtill och deklarerar att ett aktualiserande av den abstrakta rättskränkning, som ligger i själva handlingsmönstret, är tillräckligt för kriminalisering. de Vabres har uppenbarligen inte ansett en sådan konstruktion logiskt möjlig.

I motsats till såväl SRK som de Vabres är jag av den uppfattningen att endast förfalskningar, som innebär risk för skada på något individuellt rättssubjekts rättmätiga intresse, bör beläggas med straff. En längre gående kriminalisering synes mig inte kunna accepteras, med mindre än att den kan kriminalpolitiskt motiveras[5]. På senare tid har nödvändigheten av att inskränka kriminaliseringen till verkligt straffvärda gärningar påpekats från flera håll. RÅ uttalade en sådan uppfattning inför Svenska Kriminalistföreningen den 17 april 1969[6]. I en artikel i SvJT år 1969 tar Nelson bl. a. upp frågan om kriminaliseringens lämpliga omfattning vid urkundsförfalskning:[7]

"Man kan även diskutera, om det varit erforderligt att såsom fullbordat brott bedöma alla fall av t. ex. *urkundsförfalskning* — — —, där gärningen "inneburit fara i bevishänseende"."

Nelson går dock inte närmare in på problemet i just detta fall.

Den verkliga grunden för kriminaliseringen av urkundsförfalskning, såsom denna inledningsvis karaktäriserats[8], motiverar enligt min mening

[4] Jfr ovan s. 12.
[5] Jfr Thyrén Utkast VI s. 145. — Ett eventuellt hypotetiskt samtycke bör således kunna beaktas; jfr ovan s. 177 f., s. 257 not 8.
[6] Romander NTfK 1970 s. 209 ff.
[7] Nelson SvJT 1969 s. 213.
[8] Se ovan s. 14 ff.

inte en sådan utsträckning av kriminaliseringen, som SRK hävdar. Enligt denna grundsyn är det användningen av tanke-materialiseringar i samfärdseln det gäller att trygga. Härför utgör förfalskningslagstiftningen ett tjänligt medel. Med detta syfte måste lagstiftningen utformas så att människor vågar använda sig av medelbar kommunikation istället för omedelbar d:o i önskvärd utsträckning. Därmed är det befogat att utsträcka kriminaliseringen så långt att den person, som har att befatta sig med en urkund, kan sluta sig till att förfalskningsåtgärder i avseende på denna urkund, vilka kan innebära någon skada för honom själv, är straffbelagda. En längre gående kriminalisering kan inte öka denne persons tilltro i detta avseende och därmed inte heller hans tilltro till medelbar kommunikation i allmänhet. Vill man utsträcka kriminaliseringen till gärningar, som inte kan innebära skada för något individuellt rättssubjekt, får detta motiveras på annat sätt. Man måste då, för att använda den kritiserade formuleringen, påvisa ett annat skyddsintresse. Så kan t. ex. under vissa omständigheter förfalskningar i rättmätigt syfte vara straffvärda; om falsifikatets användning som bevis i process aktualiseras kan kriminalisering vara påkallad med hänsyn till intresset av säkerhet i rättstillämpningen. I BrB finns (bortsett från förfalskningsstadgandena) ingen så långtgående bestämmelse upptagen. För brottet bevisförvanskning i BrB 15: 8 krävs "uppsåt att oskyldig må bliva fälld till ansvar". I SRK:s förslag fanns i 10 kap. om brott mot allmän verksamhet en bestämmelse, 9 §, som täcker även sådan bevisförvanskning, som inte skett i syfte vare sig att misstänkliggöra eller hjälpa någon[9]. Denna bestämmelse ansågs dock innebära en alltför långtgående kriminalisering[10].

Villey ifrågasätter i det ovan citerade uttalandet[11] om inte den gärningen, att en borgenär medelst falsk handling hos tredje man utverkar sin fordran på gäldenären innebär en skaderisk för andra individuella rättssubjekt, nämligen gäldenärens eventuella övriga fordringsägare. Ovan har visserligen framhållits[12] att den genom en reglering som ett brott mot allmänheten vunna möjligheten att beakta inte blott ett bestämt rättssubjekts skaderisk är väl förenlig med den anförda grundsynen. Denna motiverar emellertid inte att därvid beaktas annan skada än den, som ett eventuellt begagnande kan vålla dem, gentemot vilka falsifikatet då begagnas. Gäldenärens eventuella övriga fordringsägare i det angivna exemplet är inte aktuella som mottagare av den förfalskade handlingen.

[9] SOU 1944: 69 s. 190.
[10] K. prop. 1948: 80 s. 170 ff.
[11] Se ovan s. 266.
[12] Se ovan s. 157.

Förfalskningen kan inte anses utgöra en adekvat orsak till den skada, som dessa borgenärer kan komma att lida. Deras situation skulle i lika mån försämras genom en frivillig betalning från gäldenärens sida. Vid en eventuell konkurs, där en borgenärs fordran skulle komma i beroendeförhållande till de övrigas, regleras ett eventuellt gynnande genom reglerna om återvinning. Den brottslighet, som därvid kan föreligga, regleras i stadgandet i BrB 11:4 om mannamån mot borgenärer (jfr. 11:7 2 st.). Denna brottslighet hör till förmögenhetsområdet. Något skäl att bestraffa ett förfarande av i exemplet angivet slag som förfalskningsbrott kan inte anses föreligga. En sådan kriminalisering skulle inte befrämja samhällsmedlemmarnas vilja att utnyttja medelbar kommunikation.

Lagstiftarens obenägenhet att uppställa krav på risk för skada å något individuellt rättssubjekts rättmätiga intresse är uppenbarligen en följd av den nyvunna insikten om förfalskningsbrottets självständighet i förhållande till bedrägeri och övriga brott mot statens eller enskildas intressen. Denna insikt har medfört en ovilja att tillerkänna individuella intressen någon som helst betydelse vid utformandet av deliktet. De diffusa publica fides-formuleringarna har haft till syfte att understryka detta oberoende i förhållandet till andra brott, främst bedrägeri. Enligt min mening har här, som så ofta är fallet, "pendeln" svängt över alltför långt. En prövning av skälen bakom denna kriminalisering visar att ett visst beaktande av individuella intressen krävs för att det straffbara området skall få en kriminalpolitiskt motiverad omfattning. Uppställandet av förfalskning som en självständig brottstyp bland brotten mot allmänheten motiveras av att dessa gärningar då kan konstrueras som fullbordade brott utan att därför måste krävas att något bestämt, individuellt intresse *skadats*. En sådan systematik hindrar dock inte att *risk* för skada å individuella intressen beaktas[13].

Till sist några synpunkter de lege ferenda i anslutning till fallet NJA 1968 s. 213. I detta fall förelåg, som av referatet ovan framgår[14], vissa olikheter mellan de ursprungliga och de av tt framställda urkunderna. De senare var inte autentiska, varför handlingsrekvisitet, såsom detta ovan de lege ferenda bestämts, är uppfyllt. HD:s uttalande, att framstäl-

[13] Jfr det allmänfarliga brottet mordbrand i BrB 13:1; även Thyrén Utkast VI s. 51. Av annan åsikt är Hurwitz JFFT 1954 s. 290; denne hävdar, i likhet med vad här anförts de lege ferenda, att en kriminalisering av förfalskningar, som skett i rättmätigt intresse, är obefogad. Härav drar han emellertid slutsatsen att förfalskning inte bör uppställas som en självständig brottstyp.

[14] Se ovan s. 261 f.

landet av de nya ordersedlarna även i vad dessa överensstämde med de ursprungliga inneburit fara i bevishänseende, ger anledning till reflexioner över ett tänkt fall, där de nya handlingarna helt och hållet överensstämmer med de ursprungliga. De lege ferenda bör ett tredje rekvisit förhindra tillämpningen av förfalskningsstadgandet på ett sådant förfarande. Inte heller *handlingsrekvisitet* kan emellertid anses uppfyllt i ett sådant fall enligt det här anförda synsättet; de nya handlingarna innehåller då de ursprungliga avgivarnas tankar i oförvanskat skick. Urkunderna, uppfattade på ovan angivet icke-materiellt sätt[15], är autentiska. Med SRK:s och HD:s synsätt är i ett sådant fall inte bara handlingsrekvisitet uppfyllt; åtgärderna måste också anses uppfylla kravet på fara i bevishänseende. Detta tänkta fall understryker enligt min mening de kriminalpolitiskt olämpliga konsekvenserna av den gällande rättens reglering.

3. Fara i bevishänseende – ett farerekvisit?

Rekvisitet fara i bevishänseende har i doktrinen karaktäriserats som ett *farerekvisit*[1]. I det följande skall undersökas vad som avses med denna term och hur de synpunkter, som anlagts härpå, passar in på det tredje rekvisitet i BrB 14: 1.

I straffbestämmelserna utformas brotten som effektdelikt eller handlingsdelikt. Det förra innebär att brottet lagtekniskt konstrueras med sikte på handlingens effekt[2]. Effektdelikten kan vara av två slag: skadebrott eller farebrott. Vid ett handlingsdelikt, däremot, innehåller brottsbeskrivningen inte något krav på dylik effekt. Denna anger istället ett visst handlande som straffbart. Beskrivningen av detta handlande kan visserligen i sig innesluta ett resultat, men detta lösbryts inte till ett särskilt brottsrekvisit[3].

Handlingsrekvisitet i BrB 14: 1 utgörs av ett krav på att en falsk urkund skall ha åstadkommits. Tillkomsten av den falska urkunden är uppenbarligen ett resultat, som innefattas i handlingsbeskrivningen, och utgör alltså inte någon effekt av ovan angivet slag.

Av kravet på att en falsk urkund skall ha åstadkommits följer enligt lagstiftaren en latent risk för bevisningen i samhällslivet. Angreppsobjektet vid urkundsförfalskning är ett abstrakt äkthetsintresse i samfärdseln.

[15] Jfr ovan s. 146 f.
[1] Hoflund s. 22, 98 f. (cit. ovan s. 240), Thornstedt Om rättsvillfarelse s. 290 f.
[2] Agge SAD II s. 271.
[3] Jfr Agge SAD II s. 275.

Den fara, som varje förfalskningsåtgärd framkallar för detta intresse, utgör det rättspolitiska skälet för kriminaliseringen. Denna följd har alltså lagtekniskt inte heller konstruerats som någon effekt av det straffbelagda handlandet. Brott i vilka det beskrivna handlandet anses implicera uppkomsten av viss fara, vilken inte särskilt nämns i brottsbeskrivningen, brukar betecknas som brott med *presumerad fara.*

Ovan har konstaterats att rekvisitet fara i bevishänseende inte innebär krav på skaderisk för något individuellt rättssubjekts intresse; "i bevishänseende" syftar endast på det i handlingsrekvisitet innefattade angreppsobjektet, det abstrakta äkthetsintresset. I det tredje rekvisitet ligger däremot ett krav på att denna latenta skaderisk skall ha *aktualiserats* på visst sätt. Med denna innebörd innefattar rekvisitet fara i bevishänseende ett krav på viss effekt (=fara) som följd av handlingen. Det tredje rekvisitet i BrB 14: 1 är alltså ett farerekvisit och brottet urkundsförfalskning ett effektdelikt av typen farebrott.

Emellertid synes detta brotts konstruktion inte helt överensstämma med teoriens kategori faredelikt. Den skada, som skall vara riskerad genom gärningen, uppfattas i och för sig som en konsekvens av själva det straffbelagda handlandet; varje åstadkommande av en falsk urkund innebär en risk för skada på det abstrakta äkthetsintresset. Det ytterligare krav, som uppställs, fungerar närmast som en avskiljare av rena bagatellfall. Brottet urkundsförfalskning uppvisar en stor likhet med handlingsdelikt med presumerad fara[4]; det är visserligen ett faredelikt och således ett effektbrott, men det är dessutom uppbyggt på en farepresumtion.

Konstruktionen som ett farebrott innebär att domstolen har att utföra en farebedömning. Till ledning härför anför SRK, att sannolikheten för att det förfalskade skall komma till användning vid bevisning måste vara[5]

"så pass stark att den enligt ett objektivt bedömande är att praktiskt taga i beräkning. En avlägsen teoretisk möjlighet (abstrakt fara) räcker alltså icke."

[4] Jfr Agge SAD II s. 287: som exempel på detta slags brott anförs bl. a. penningförfalskning; i stadgandet härom har något krav på fara i bevishänseende inte uppställts därför att några bagatellfall där inte anses kunna förekomma (SOU 1944: 69 s. 283 f). Jfr även Donnedieu de Vabres Essai s. 227: "Le crime de faux offre — — — cette particularité que le préjudice concret — — — n'est que la conséquence indirecte et médiate de l'action de faussaire. Son effet direct et inmédiate est le trouble social que détermine l'atteinte portée à la *foi publique,* c'est-à-dire au sentiment général de confiance dans les actes. On exprime généralement cette idée en disant que le faux est un crime *formel* et non un crime matériel. Nous avons préféré dire que c'est un *délit de moyens* en opposant ce terme au mot: *délit de résultat.*"

[5] SOU 1944: 69 s. 268.

Det sätt varpå kommittén här begagnar uttrycket abstrakt fara synes inte vara det i teorien rörande farerekvisit vanligen förekommande. Farebrotten brukar indelas i brott med konkret och brott med abstrakt fara. Vid farebrott med *konkret fara* krävs att fara föreligger i det särskilda fallet, medan vid brott med *abstrakt fara* faran kan vara utesluten på grund av någon omständighet, från vilken man bortser[6]. I SRK:s uttalande är uppenbarligen innebörden av abstrakt fara istället att faregraden är av viss, låg nivå. Denna betydelse uppmärksammas av Waaben, som anför[7]:

"Man taler gerne om *abstrakte* og *konkrete* faredelikter og bør maerke sig en dobbelthed i brugen af ordene. (1) Når de anvendes på deliktstyper betegner de en sondring med hensyn til de generelle krav som *paragrafferne* stiller. Et abstrakt faredelikt er en strafbar handlingstype der kan have skadeevne, men i det enkelte tilfaelde muligvis foreligger som noget aldeles ufarligt. Et konkret faredelikt forudsaetter at der i alle enkelttilfaelde skal vaere bevis for en skadeevne, som dog kan vaere ret ringe hvis der ikke er stillet et kvalificeret krav til den. (2) Ved siden af denne sprogbrug benyttes en anden som lader ordene konkret og abstrakt betegne faren *i de enkelte tilfælde:* man taenker her på den større eller mindre, den naermere eller fjernere fare."

Det är i den sistnämnda betydelsen, som SRK här använder ordet abstrakt[8]. Klart är dock att den fara, som krävs för straffbar förfalskning, även med den vanliga innebörden av uttrycken abstrakt och konkret fara är av konkret art. Den bedömning, som domstolen har att göra, betecknas av Thornstedt som[9]

"en sannolikhetsbedömning av närmast sociologisk och socialpsykologisk natur. — — — Denna sannolikhetskalkyl går ut på att fastställa risken — — — för att ifrågavarande falsifikat eller oriktiga handling skall komma att användas som bevismedel och därvid verka vilseledande."

För förståelsen av brottsbalkens stadgande om urkundsförfalskning är det väsentligt att farekravets innebörd klarläggs. Den skaderisk, som skall föreligga, är inte någon annan än den, som presumeras i själva handlingsrekvisitet. Kravet på fara i bevishänseende innebär endast att i det konkreta fallet denna skaderisk måste ha på visst sätt aktualiserats. Mot denna innebörd skulle, synes det mig, bättre svara en negativ for-

[6] Jfr Hoflund s. 54 ff, Elwin s. 297.
[7] Waaben s. 199.
[8] Jfr Hoflund s. 58.
[9] Thornstedt Om rättsvillfarelse s. 290 f.

mulering, som bortsållade bagatellfallen[10]. Om däremot det tredje rekvisitet utformas på det sätt jag ovan förordat de lege ferenda blir brottet konstruerat som ett typiskt faredelikt: utöver den fara för ett abstrakt, kriminaliseringsgrundande intresse, nämligen behovet av tilltro till materialiseringar, vilken beaktas genom utformningen av objekt- och handlingsrekvisit, skulle då erfordras en risk för skada å något individuellt rättssubjekts rättmätiga intresse.

4. Sammanfattning av det tredje rekvisitets innebörd.

A. De lege lata.

Brottsobjektet urkund i BrB 14: 1 innefattar varje materialisering av tanke; några inskränkningar i avseende på materialiseringens innehåll utöver den minimala meningsfullhet, som ordet "tanke" indikerar, kan inte påvisas. Istället tilldelar SRK rekvisitet fara i bevishänseende funktionen att från det straffbara området avskilja gärningar, som befinns ofarliga med hänsyn till materialiseringsinnehållets karaktär.

SRK deklarerar vidare att vid bedömningen av en gärnings farlighet i angiven mening skall beaktas enbart dess eventuella störande inverkan på bevismedlens funktion. Prövningen kommer därför praktiskt att gå ut på huruvida materialiseringsinnehållet överhuvud taget kan komma att fylla en uppgift som bevis. Med bevis avses då inte endast sådant, som kan få omedelbar rättslig betydelse; ordet bevis skall enligt SRK fattas i betydelsen[1]

"medel för utredning av en angelägenhet som vid behov underkastas en verklig prövning."

Däremot är det för bedömningen av en gärnings farlighet i detta hänseende helt betydelselöst huruvida den är ägnad att skada något individuellt rättssubjekts intresse.

Rättstillämpningen har haft svårigheter att följa SRK:s intentioner i detta avseende. I fallet NJA 1968 s. 213 har dock HD deklarerat en ståndpunkt, som ligger i linje med SRK:s uppfattning.

Lagtekniskt innebär SRK:s reglering att handlingsrekvisitet innefattar en farepresumtion: varje åstadkommande av en falsk urkund anses innebära en risk för skada på det abstrakta äkthetsintresse, som utgör den rättspolitiska grunden för kriminaliseringen. Dessutom uppställs dock i tredje rekvisitet ett krav på konkret fara: den latenta risken för bevisningen skall ha på visst sätt aktualiserats genom gärningen.

[10] Jfr nedan s. 279.
[1] SOU 1944: 69 s. 268.

B. Kritik. Synpunkter de lege ferenda.

Vid utformningen av det tredje rekvisitet tillämpar SRK konsekvent principen att förekomsten av skaderisk för individuella rättssubjekts intressen inte är relevant. Detta innebär att något hänsynstagande till civilrättsliga förhållanden inte görs vid detta rekvisit. Som av undersökningen rörande handlingsrekvisitet framgår[1], beaktar SRK däremot vid utformandet av det rekvisitet vissa civilrättsliga aspekter *och därmed* risken för skada på individuella rättssubjekts intressen. Detta kan inte anses konsekvent. Genom att utforma själva handlingsrekvisitet på ett sätt, som innebär att sådan risk beaktas, har SRK, utan närmare motivering, gjort avsteg från sin i övrigt deklarerade och på ett skyddsintresseresonemang stödda grundinställning.

Belysande för den bristande följdriktigheten i SRK:s reglering är en argumentering, som Donnedieu de Vabres utnyttjar till stöd för sin åsikt att även förfalskningar i rättmätigt syfte bör vara straffbelagda. Mot dem, som menar att avsaknaden av brottslig vilja i sådana fall bör medföra straffrihet, anför de Vabres att i fransk rätt samtycke av namnbäraren till användande av dennes namn i urkund inte tillerkänns sådan verkan. Han uppger att förhållandet är detsamma i de flesta rättssystem[2]. Som skäl för denna inställning anför de Vabres en motivering av samma slag som beträffande förfalskning i rättmätigt syfte[3]:

"L'altération de la vérité qu'implique une fausse signature n'est pas couverte par l'assentiment du prétendu signataire parce que ce dernier n'est pas, en réalité, la seule victime."

Argumentet att förfalskning i rättmätigt syfte bör vara straffbelagt därför att skrivande av annans namn med samtycke är det är helt otillämpligt för den gällande svenska rättens del.

Som i avsnittet om handlingsrekvisitet understrukits[4] kan en utformning av detta rekvisit under hänsynstagande till civilrättsliga förhållanden inte anses tillfredsställande ur systematisk-logisk synpunkt. Handlingsrekvisitet måste istället utformas så att varje samhällsmedlem, som har att befatta sig med en urkund, kan utgå från att varje åtgärd, som rubbar dennas autenticitet, principiellt utgör en förfalskningsåtgärd.

Emellertid bör även enligt den här de lege ferenda hävdade synen ci-

[1] Jfr ovan s. 166 ff., 218 f., 244.
[2] Donnedieu de Vabres Essai s. 211.
[3] Donnedieu de Vabres Essai s. 211 f.
[4] Jfr ovan s. 228 ff.

vilrättsliga förhållanden beaktas vid straffbeläggandet av urkundsförfalskning. Elwin konstaterar i anledning av frågan om godtrosförvärvs inverkan på häleribestämmelsens tillämpning, att[5]

"även om straffrätten i stor utsträckning är obunden av den civilrättsliga begreppsbildningen kan den inte undgå att ta hänsyn till civilrättsliga regler."

Kriminaliseringsgrunden vid urkundsförfalskning, så som vi här har funnit den, gör ett sådant hänsynstagande till en nödvändighet. På den grunden är det inte befogat att straffbelägga andra förfaranden än sådana, som innebär en risk för skada å någon tänkbar urkundsmottagares rättmätiga intresse. Vid bedömningen av eventuell skada måste civilrättens regler beaktas. Det är ofta dessa regler som bestämmer var en skada skall falla[6].

De civilrättsliga följderna av en gärning bör enligt min mening beaktas vid prövningen av det tredje rekvisitet[7]. Handlingsrekvisitet bör anses uppfyllt så snart en icke autentisk urkund framställts. Har en urkund framställts, vilken äger sken av att andligen härröra från någon annan än den formelle framställaren, är urkunden autentisk om den återger den skenbare upphovsmannens (namnbärarens) faktiska vilja; denne är då identisk med den verklige (andlige) upphovsmannen. Så är inte fallet enbart därför att framställaren ägt *behörighet* att företräda namnbäraren; han måste ha varit *befogad* att utfärda en urkund med just detta innehåll. Handlingsrekvisitet kommer härvid att omfatta en hel del gärningar, som inte kan anses straffvärda därför att ingen tänkbar urkundsmottagare kan komma att förorsakas skada härigenom. Civilrättens regler innebär att en mottagare under vissa förutsättningar hålls skadeslös, om framställaren handlat med *behörighet*. Om urkunden rör en rättshandling, som företagits av en behörig ställföreträdare, blir enligt avtalslagens regler rättshandlingen giltig gentemot den företrädde även om därvid den givna befogenheten överträtts. Konsekvensen härav för urkundsförfalskningens del måste bli att behörighet i stor utsträckning bör kunna åberopas som grund för en frikännande dom.

[5] Elwin s. 163.

[6] Jfr ovan s. 171.

[7] Jfr Boldt DR 1941 s. 993 om det tredje rekvisitets funktion i den tyska rätten: "das Merkmal der „rechtswidrigen Absicht" — — —, das als ein subjektives Unrechts- oder Tatbestandsmerkmal die typische und spezielle Rechtswidrigkeit des mit der Fälschung erstrebten Zieles kennzeichnet. Hier also ist der systematische Ort für die behandelte Frage: soweit die Rechtsordnung auch den mit einem fremden Namen ausgestellten Urkunden Gültigkeit im Rechtsverkehr zuerkennt, handelt der Aussteller trotz Gebrauchs des fremden Namens nicht subjektiv-rechtswidrig."

Emellertid bör någon generell regel om straffrihet vid behörighet inte uppställas. För att en utom befogenhetens men inom behörighetens gränser företagen rättshandling skall bli gällande mot den företrädde och således urkundsmottagaren hållas skadeslös måste den senare vara i god tro. Med hänsyn härtill kan den av SRK valda metoden att beakta behörigheten redan genom handlingsrekvisitet inte anses tillfredsställande. Det tredje rekvisitet, däremot, möjliggör ett hänsynstagande till alla faktorer, som faktiskt äger betydelse för bedömningen av en tänkbar mottagares situation.

Av den kritik, som här anförts mot SRK:s tredje rekvisit, framgår att det råder betydande olikhet mellan kommitténs utformning härav och den innebörd, som ett sådant rekvisit mot bakgrund av den här anförda grundsynen bör äga. Formuleringen fara i bevishänseende kan inte godtagas de lege ferenda[8].

Ett försök att finna en formulering för det tredje rekvisitet, sådant detta de lege ferenda befunnits böra utformas, är här motiverat endast i syfte att ytterligare klargöra min ståndpunkt. Det kunde därför synas tillräckligt att hänvisa till den formulering, som Thyrén använder i sitt lagförslag: "är skada att befara av gärningen". Mot den här anförda uppfattningen svarar emellertid bättre en *negativ* formulering, som utsäger att straff skall ådömas, såvitt inte varje risk för skada på någon tänkbar urkundsmottagares rättmätiga intresse kan anses utesluten. Genom att de "rättmätiga" fallen på detta sätt uttrycks som undantag understryks de höga krav, som skall ställas för att en förfalskningsåtgärd på denna grund skall vara straffri. Det kan nämnas att en negativ konstruktion av det tredje rekvisitet föreslogs av kommittéledamoten Strahl under SRK:s arbete med detta strafflagsavsnitt[9].

Ett rekvisit av det slag, som här skisserats, skulle även kunna ersätta det i BrB 14:4 om undertryckande av urkund stadgade kravet på saknad av förfoganderätt, på samma sätt som Thyréns "är skada att befara av gärningen" tjänar att begränsa räckvidden av stadgandet om negativ förfalskning (utom beträffande allmän inneliggande urkund) i dennes lagförslag (11 §). Kravet på saknad av förfoganderätt i BrB 14:4 innebär i själva verket att kriminaliseringen av negativ materiell förfalskning

[8] SOU 1944: 69 s. 268, cit. ovan s. 256. — Av det otryckta materialet från SRK:s arbete framgår, att vissa andra formuleringar varit aktuella: "att framkalla fara för att annan vilseledes angående omständighet av praktisk betydelse", "där fara är att annan genom förvanskning av bevisläge tillskyndas förfång". Se SRK prot. vol. 14.

[9] Se SRK prot. vol. 14, Utdrag ur SRK:s protokoll, kapitelvis sammanställda i september 1942 s. 13.

av lagstiftaren begränsats till fall, där risk för skada å något individuellt rättssubjekts intresse föreligger.[10] Här har tydligen varken förfalskningsbrottens självständiga ställning eller regleringen som ett brott mot allmänheten ansetts utgöra hinder för ett beaktande av individuella rättssubjekts intressen.

Slutligen skall något diskuteras, hur de här de lege ferenda anförda synpunkterna på det tredje rekvisitet förhåller sig till gällande rätt.

Hyllar man en utpräglat subjektiv lagtolkningsmetod[11] är det inte möjligt att hävda att dessa synpunkter gäller även de lege lata. Emellertid kan en extremt subjektiv lagtolkningsmetod inte anses omfattad i svensk straffrätt. Den historiske lagstiftarens avsikter är inte allena utslagsgivande vid tolkningen av lagreglerna.

Hur förhåller sig då de här anförda de lege ferenda-synpunkterna till gällande rätt med utgångspunkt från en objektiv lagtolkningsmetod, d. v. s. jämfört med den mening, som framgår ur lagtexten som sådan?[12] På den frågan är det betydligt svårare att finna ett entydigt svar. Medan den historiske lagstiftarens avsikt är klart uttryckt i motiven, möter avsevärda svårigheter att ur lagstadgandet om urkundsförfalskning utläsa vad som avses med "fara i bevishänseende". Denna formulering är ett klart exempel på den abstrakta lagskrivningsmetod, som SRK begagnar sig av. Med hänsyn till de svårigheter, som detta rekvisit vållar rättstillämpningen, ter sig den kritik mot lagskrivningsmetoden, som bl. a. framförts av Thornstedt[13] med hänvisning till legalitetsprincipen, starkt befogad. Metoden medför att en objektiv lagtolkningsmetod här synes omöjlig att tillämpa.

Thornstedt förordar i sin artikel om legalitet och teleologisk metod i straffrätten[14] en lagtolkningsmetod, innebärande dels en närmare analys av lagtexten ur semantisk, syntaktisk och logisk synpunkt, dels ett begagnande av motiven, vilka inte bör frångås utan särskilda skäl. Den här anförda de lege ferenda-ståndpunkten utgör onekligen främst en analys ur logisk synpunkt av rekvisitets lagtekniska funktion samt ett kriminal-

[10] Jfr Thornstedt SvJT 1952 s. 187. Jfr även fallet NJA 1960 s. 537 angående radering i körkort; åtal för undertryckande av urkund ogillades där av HD med motiveringen, att "körkort, allmänt sett, icke utgör en handling av sådan art att innehavaren är skyldig att räkna med att handlingen kan vara av betydelse i bevishänseende annat än för honom själv."

[11] Jfr Thornstedt Festskrift Herlitz s. 341.

[12] Jfr Thornstedt Festskrift Herlitz s. 341.

[13] Thornstedt Festskrift Herlitz s. 335 ff.; jfr remissyttrande av Föreningen Sveriges Häradshövdingar, K. prop. 1948: 80 s. 55.

[14] Thornstedt Festskrift Herlitz s. 319 ff.

politiskt ståndpunktstagande. Det kan inte förnekas, att den delvis innebär ett frångående av motiven. Till stöd för ett hävdande av denna ståndpunkt som en tillåten tolkning av lagen kan endast anföras det förhållandet, att det då är fråga om ett s. k. reduktionsslut. Om en sådan tolkning anför Thornstedt[15]:

"En av teleologiska skäl företagen *begränsning* av ett stadgandes tillämpningsområde, sådant detta bestämts av lagtexten, möter icke samma betänkligheter med hänsyn till legalitetsprincipen som en utvidgning. Särskilt om lagtexten — såsom numera icke sällan är fallet — är så vag, att den tillåter antagandet av ett tillämpningsområde utan klara gränser, kan en med hänsyn till stadgandets syfte och tänkbara sociala konsekvenser begränsad tolkning vara att rekommendera."

Med hänsyn till den inställning, som HD givit uttryck för i fallet NJA 1968 s. 213, finns emellertid inte skäl att anta att rättstillämpningen utan att en lagändring sker kommer att avvika från den av SRK anvisade ståndpunkten.

[15] Thornstedt SvJT 1959 s. 12 f.

Kapitel VI
Gränsdragningsproblemet urkundsförfalskning — osant intygande vid oriktiga namnunderskrifter

I framställningen rörande handlingsrekvisitet i BrB 14: 1 konstaterades[1], att den i svensk rättstillämpning och doktrin mest uppmärksammade frågan i anslutning till namnunderskrifter i urkunder gäller gränsdragningen urkundsförfalskning — osant intygande. Frågan befanns kräva en så omfattande undersökning att den borde behandlas i ett separat avsnitt. Denna systematik motiverades även med att rekvisitet fara i bevishänseende lämpligen borde behandlas före detta speciella problem.

Den följande undersökningen inleds med en presentation av problemet i historisk belysning. Härefter följer en genomgång av svensk praxis och doktrin. I de därpå följande avsnitten försöker jag fastställa lagstiftarens respektive praxis' ståndpunkt. Härvid framförs kritik, främst ur systematisk synpunkt men även utifrån kriminalpolitiska värderingar. Den diskussion de lege ferenda, som därefter följer, aktualiserar den kriminalpolitiska frågan huruvida generell kriminalisering av skriftliga osanningar är av behovet påkallad. Undersökningen av gränsdragningsproblemet mynnar ut i en slutsats, som knyter an till de i de föregående undersökningsavsnitten vunna resultaten.

1. Gränsdragningsproblemets uppkomst.

I BrB 14: 1 anges som ett exempel på därmed avsett handlingssätt framställande av en falsk urkund genom skrivande av annan, verklig eller diktad, persons namn. I BrB 15: 11 upptas som ett fall av osant intygande att någon i intyg eller annan urkund lämnar osann uppgift om vem han är. Såväl 14: 1 som 15: 11 kräver för straffbarhet att åtgärden innebär fara i bevishänseende.

Det förhållandet att skrivande av oriktigt namn i urkund sålunda straffbeläggs i två skilda lagrum, som två skilda brott, har vållat rättstillämpningen betydande svårigheter. Någon tillfredsställande lösning på

[1] Se ovan s. 179.

frågan hur dessa lagrum förhåller sig till varandra kan ännu inte anses föreligga.[1]

Att lagtexten inte innehåller någon anvisning i denna gränsdragningsfråga kan ses som ett utslag av den ovan påpekade *metoden* för lagskrivningen[2]. Lagstiftarens strävan är att i lagtexten ange de praktiskt mest betydelsefulla huvudfallen. "Gränsfallen" lämnas till rättstillämpningen att lösa. Vid remissbehandlingen av förslaget till brottsbalk framfördes önskemål om ändringar och förtydliganden rörande frågan om gränsdragningen mellan osant intygande och urkundsförfalskning[3]. Departementschefen svarade, att problemet är[4]

"alltför komplicerat för att det skall vara möjligt att utan närmare utredning lösa det i förevarande sammanhang. Det torde därför tills vidare få ankomma på rättstillämpningen att lösa de gränsproblem som kan uppkomma i ifrågavarande avseende."

Gränsdragningsproblemet uppkom genom 1948 års strafflagsrevision. Dessförinnan fanns, som ovan framhållits[5], endast en mycket begränsad kriminalisering av intellektuell förfalskning. I dessa stadganden (SLÄ 22: 17 — efter år 1942 12: 21 — respektive 22: 2 p. 4 och § 8 sista st. — efter år 1942 12: 22 —) nämndes inte oriktiga namnunderskrifter. För sådana gärningar kunde endast förfalskningsbestämmelserna komma ifråga. Beträffande enskilda urkunder tillämpades visserligen före 1942 för det fall att namnet var diktat[6] ett lagrum utanför själva förfalskningskapitlet, nämligen 22: 16, men detta ansågs trots placeringen behandla ett verkligt förfalskningsbrott[7]. I Thyréns förslag finns ingen antydan om att några fall av oriktiga namnunderskrifter skulle betraktas som immateriell förfalskning.

En utblick på praxis från tiden före 1948 års reform synes nödvändig som bakgrund till SRK:s reglering.

Fallet *NJA 1916 s. 373* rörde en person som, efter att ha anhållits för

[1] I BSA anförs optimistiskt (s. 362): "— — — 13: 11. Tillkomsten av sistnämnda lagrum torde underlätta avgränsningen av området för urkundsförfalskning i fall av denna typ". I BrB Kom II konstateras (s. 64): "Gränsdragningen mellan förfalskning och osant intygande är på denna punkt osäker och någon stadgad praxis har icke utbildat sig."
[2] Jfr ovan s. 1.
[3] K. prop. 1962: 10 B s. 221 f.
[4] K. prop. 1962: 10 B s. 225.
[5] Se ovan s. 34.
[6] Se härom ovan s. 152 f.
[7] SOU 1940: 20 s. 82, s. 84, Thyrén s. 101, Thyrén Utkast VI s. 137, s. 149, Agge s. 4.

förargelseväckande beteende och därvid muntligen uppgivit oriktigt namn, tecknat detta namn på ett tryckt erkännande, vilket också innefattade fullmakt att inge erkännandet till domstol. HD, som fann att namnet var diktat och ansåg urkunden vara av i 12: 4 nämnt slag, dömde tt jämlikt SL 22: 16 1 st. Intressant är den avvikande mening, som framfördes av en ledamot av HD. Denne ville frikänna tt: hans oriktiga muntliga namnuppgift var inte något brott, och underskriften hade

"icke inneburit något, varigenom polismyndigheten kunnat ytterligare vilseledas i avseende å L:s person."

SL 22: 16 1 st. tillämpades också av HD i fallet *NJA 1936 s. 423*. Tt hade på polisstationen undertecknat en del handlingar, bl. a. en rättegångsfullmakt, med ett namn, som han vissa tidsperioder levat under. I fallet *NJA 1944 s. 328* frikände däremot HD en person, som undertecknat erkännande av faderskap och avtal om underhållsbidrag med ett förnamn, som han under några år levat under i syfte att hålla sig dold för hustru och barn. Det antagna namnet förekom också i själva avtalstexten. HD motiverade sitt domslut med, att anledning inte fanns att anta att tt ämnade förhindra att handlingen gjordes gällande mot honom och att han därför inte kunde anses ha ägt uppsåt att ge sken av att avtalet undertecknats av annan än honom själv. Två ledamöter ville fastställa HovR:s dom enligt 22: 16 1 st.[8]

I fallet *NJA 1946 s. 473* hade tt, efter att vid anhållande för fylleri muntligen ha uppgivit oriktigt namn, med detta namn undertecknat erkännande av mottagen stämning och rättegångsfullmakt. HD dömde tt jämlikt 12: 5 för den förra namnteckningen men frikände för den senare med motivering att fullmakten inte blivit begagnad. 12: 5 tillämpades också i fallet *NJA 1944 s. 245*[9]. Där använde sig tt visserligen av sitt riktiga efternamn och ett av sina förnamn, men i handlingarna angavs även ett annat förnamn, vilket tt muntligen uppgivit (G. Adolf J. istället för sitt rätta namn G. Edvard J.). HovR fann det

"uppenbart att J. genom att underteckna delgivningsbevisen på sätt skett avsett att därmed — sig till nytta — giva sken av att dessa undertecknats av den i stämningen och beskedet omförmälde G. Adolf J."

Förutom de omnämnda delgivningsbevisen hade tt här undertecknat bl. a. en rättegångsfullmakt; trots förekomsten av detta brottsobjekt har

[8] Den betydande dissensen kommenteras av Strahl i brev till övriga kommittéledamöter, se SRK prot. vol 14.
[9] Se ovan s. 184 f. om detta fall.

här, i motsats till de ovan nämnda fallen NJA 1916 s. 373 och NJA 1936 s. 423, 12: 4 (22: 16 1 st.) inte tillämpats[10].

I fallet *NJA 1942 s. 271* hade tt, efter att vid anhållande för fylleri muntligen uppgivit oriktigt namn, med detta namn undertecknat kvittens å återbekomna medel i s. k. mottagningsbok. Här var de tre instanserna ense om att 22: 16 1 st. skulle tillämpas. Tt hade invänt att han blott vidhållit en tidigare lämnad muntlig uppgift. HD anförde som motivering för domen, att det styrkts att tt handlat i avsikt att undgå återförande till tvångsarbetsanstalt.

Fallet NJA 1942 s. 271 kom att få avgörande betydelse för utformningen av SRK:s förslag och därmed den nya lagtexten. Domen stärkte uppenbarligen kommittén i dess redan i 1940 års betänkande antydda åsikt[11], att ansvar för förfalskning under vissa omständigheter inte borde ådömas[12]. Kommittéledamoten Strahl ger i sin rättsfallsöversikt i SvJT 1945 uttryck för denna åsikt. Han finner utgången i rättsfallet hård, då det kunde ifrågasättas om tt givit handlingen sken av att vara utfärdad av någon annan än honom själv. Strahl ifrågasätter om inte gärningen bort betraktas endast som ett uppgivande av falskt namn, vilket efter upphävandet av 22: 16 inte längre kunde anses straffbelagt[13].

SRK anför i 1944 års betänkande beträffande urkundsförfalskning genom skrivande av oriktigt namn[14]:

"För att förfalskning skall föreligga fordras, att utställaren givit urkunden sken av att vara utfärdad av någon annan än honom själv. Att man undertecknar en urkund med annat namn än sitt eget kan ofta vara att uppfatta blott såsom lämnande av oriktig uppgift om namn, något som icke i och för sig innefattar förfalskning. Enligt förslaget är det såsom förfalskning straffbara området i sådana fall mera begränsat än enligt den rättspraxis, som utbildat sig med stöd av de år 1942 upphävda bestämmelserna i SL 22: 16."

Här hänvisar kommittén till fallet NJA 1942 s. 271 och fortsätter:

"Emellertid kan den som i urkund lämnat osann uppgift om vem han är ofta straffas enligt 13: 10 i förslaget."

Vid förslagets 13: 10, stadgandet om osant intygande, ges följande kommentar till lämnande av osann uppgift om vem man är[15]:

[10] Jfr Thyrén s. 146, Agge s. 236 not 36.
[11] Se nedan s. 294.
[12] SOU 1944: 69 s. 263, cit. nedan.
[13] Strahl SvJT 1945 s. 46.
[14] SOU 1944: 69 s. 263.
[15] SOU 1944: 69 s. 345.

"I många fall blir visserligen den som undertecknar en handling med falskt namn att straffa för förfalskning. Härför fordras emellertid, att handlingen genom underskriften är ägnad att vilseleda angående undertecknarens person. Om så icke är fallet utan undertecknandet blott innebär att handlingens utställare uppger falskt namn, äro förfalskningsbestämmelserna icke tillämpliga. En sådan oriktig uppgift synes emellertid icke böra gå straffri. Den som t. ex. öppnar bankräkning i diktat namn torde icke, även om han sedermera gör uttag med begagnande av samma namn, kunna fällas för förfalskning, men väl torde det otillbörliga i förfaringssättet böra föranleda straff för den skriftliga osanning vartill han gjort sig skyldig."[16]

Dessa uttalanden innebär att kommittén beträffande oriktiga namnunderskrifter skiljer mellan två slag av gärningar. Den ena gruppen är sådana, där urkunden genom underskriften är ägnad att vilseleda angående undertecknarens person; dessa för kommittén till stadgandet om urkundsförfalskning. Den andra gruppen består av sådana gärningar, där detta inte är fallet utan undertecknandet endast innebär ett uppgivande av oriktigt namn. Dessa förs under den nytillkomna bestämmelsen om osant intygande. Enligt kommitténs mening var enligt den då gällande rätten endast den förra gruppen kriminaliserad; den senare typen av gärningar hade täckts av 22: 16 om skrivande av diktad persons namn, men genom denna bestämmelses upphävande hade sådana förfaranden kommit att ligga utanför det straffbelagda området.

Till motiven hör emellertid även ett uttalande av departementschefen, som svårligen kan förenas med kommitténs angivna uppfattning:[17]

"Med anledning av vad kommittén uttalat om tillämplighetsområdet för stadgandet om straff för oriktig uppgift "om vem han är" och vad därmed äger samband vill jag anmärka, att kommittén därvid synes ha givit straffbestämmelserna i 12 kap. om förfalskning en alltför snäv innebörd. Att t. ex. hos en bank i diktat namn skriftligen begära en bankbok och göra uttag i samma namn synes mig vara att hänföra under 12: 1 eller 2 i förslaget."[18]

Departementschefens invändning ger inte stöd för generella slutsatser. Klart är att denne förordar ett vidare tillämpningsområde för förfalsk-

[16] Jfr Schönke Urk.fälschung s. 261, vilket uttalande (utk. år 1944) kan ha inspirerat kommittén: "Für die Lehre vom Zeichnen mit fremden Namen muss man sich stets an ein Erfordernis der fälschlichen Anfertigung einer Urkunde erinnern. Erforderlich ist, dass eine Täuschung über die Identität der Person, nicht nur über den Namen des Ausstellers bezweckt wird und vorliegt. Verfolgt die Urkunde nur den Zweck, über den Namen des Ausstellers zu täuschen, so stellt dies nur eine schriftliche Lüge dar."

[17] K. prop. 1948: 80 s. 275.

[18] I fallen NJA 1935 s. 76 och SvJT 1941 rf. s. 25 hade HD respektive HovR bedömt vissa efter anskaffande av bankbok i diktade namn företagna uttag i dessa namn enligt 22: 16 1 st. Se härom Strahl SvJT 1953 s. 570 f.

ningsbestämmelsen och ett snävare d:o för stadgandet om osant intygande än SRK avser. Hur denna förskjutning skall göras kan svårligen utläsas ur uttalandet. Däri sägs endast att uttag av bankbok i oriktigt namn kombinerat med penninguttag i detta namn bör utgöra urkundsförfalskning. Åtskilliga frågor lämnas obesvarade. Hör enligt departementschefens mening dessa bankboksfall till den förra av SRK:s två grupper istället för till den senare, som kommittén hävdar? Är en uppdelning efter SRK:s linje inte alls hållbar? Vilka andra kriterier för gränsdragningen kan i så fall uttalandet anses stödja? Till dessa frågor finns anledning återkomma längre fram[19].

2. Gränsdragningsproblemet i praxis och doktrin.

En genomgång av praxis rörande gränsdragningen mellan urkundsförfalskning och osant intygande bör inledas med ett avgörande, som faktiskt träffats före den nya lagstiftningens ikraftträdande. I motsats till de ovan omnämnda domarna är detta rättsfall emellertid inte bara av betydelse för klarläggandet av rättsläget före reformen; det måste tillerkännas en direkt betydelse för innebörden av den då föreslagna och strax därpå ikraftträdda regleringen.

NJA 1948 s. 487:
Åklagaren hade yrkat ansvar å B. för bl. a. förfalskning för att denne, som anhållits för fylleri och därvid uppgivit ett diktat namn, vid frigivningen undertecknat ett kvitto å återbekomna tillhörigheter med det diktade namnet.

HR ogillade åtalet för förfalskning och fann, att förfarandet inte var av beskaffenhet att medföra ansvar.

HovR fastställde HR:s dom.

JK anförde i sin revisionsinlaga, att det måste anses klart att detta kvitto var en handling av i SL 12:4 nämnt slag. Strahl hade dock i SvJT 1945 s. 46[1] påstått att detta förfarande efter upphävandet av 22:16 inte föll under 12:4 respektive 5 därför att tt inte givit handlingen sken av att vara utfärdad av någon annan än honom själv.

"Riktigheten av denna uppfattning torde dock ej vara allmänt erkänd."

JK hänvisade också till SOU 1944: 69 och departementschefens invändning rörande tillämpningsområdet för stadgandet om osant intygande. Han konstaterade att viss oklarhet följaktligen rådde och att ett avgörande av HD skulle upplysa om tillämpningen av den kommande lagstiftningen.

HD fann, att B. handlat i avsikt att undgå åtal för fylleri och att han sålunda var förvunnen till ansvar enligt SL 12:4.

[19] Se nedan s. 305.
[1] Jfr ovan s. 285.

JR Beckman ville fastställa HovR:s dom. Han anförde:

"Härigenom kan B. — — — icke anses hava förfalskat annan, verklig eller diktad persons namn utan allenast hava skriftligen lämnat osann uppgift om vem han är, vilket sist angivna förfarande för närvarande icke är straffbart."

Beckman, som var ledamot av SRK, ger här uttryck för kommitténs till grund för den föreslagna regleringen liggande uppfattning. Genom att hänvisa till Strahls uttalande erbjuder JK HD denna lösning. Men HD:s majoritet accepterar inte den ståndpunkten; förfarandet anses utgöra förfalskning.

I fallet NJA 1942 s. 271[2] motiverades domen enligt då gällande 22: 16 1 st. med att tt handlat i avsikt att undgå återförande till tvångsarbetsanstalt. I detta fall anför HD att tt handlat i avsikt att undgå åtal för fylleri. Dessa motiveringar måste ses mot bakgrund av det i SLÄ uppställda kravet på att gärningsmannen handlat "sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra". I båda fallen befanns tt ha handlat sig själv "till nytta" och därmed det tredje rekvisitet i förfalskningsbestämmelsen vara uppfyllt. Utgången i 1948 års fall visar emellertid också att HD anser förfaranden av denna art falla under förfalskningsbestämmelsen vad *handlingsrekvisitet* beträffar[3]. HD vidhåller sin i fallet NJA 1942 s. 271 uttalade åsikt; man delar inte SRK:s uppfattning att skrivande av oriktigt namn under sådana betingelser, som i båda fallen förelåg, utgör en speciell kategori gärningar, vilka inte täcktes av SL 12: 4 och 5[4].

HD:s dom i fallet NJA 1948 s. 487 innebär att SRK:s ståndpunkt ifråga om den före reformen gällande rätten avvisas. Det är denna, avvisande ståndpunkt, som utgör grundvalen för den sedermera genomförda regleringen. HD-domen 1948 har visserligen inte direkt avseende på denna reglerings tillämpning. Men den innebär att HD redan före ikraftträdandet deklarerar en gentemot SRK i grund avvikande uppfattning.

Först år 1962 har HD haft att ta ställning till den nya regleringen. Det skedde i fallet

NJA 1962 s. 328:
J. hade i samband med omhändertagande för fylleri muntligen uppgivit sig heta T. H. M. och legitimerat sig med ett sjukförsäkringsbesked för en person med detta namn. Vid frigivandet kvitterade J. å ett s. k. rapportkoncept med

[2] Ref. ovan s. 285.
[3] Jfr nedan s. 304 f.
[4] Se härom Strahl i SvJT 1949 s. 170 f.

namnet T. H. M. att han bekommit de tillhörigheter, som fråntagits honom vid avvisitering, och han undertecknade även med detta namn en rättegångsfullmakt. Åklagaren yrkade ansvar för bl. a. urkundsförfalskning.

RR dömde J. för osant intygande med motivering, att undertecknandet endast inneburit ett vidhållande av den tidigare lämnade osanna uppgiften om namnet och därför ej kunde anses utgöra förfalskning.

HovR bedömde kvitteringen å rapportkonceptet som osant intygande i likhet med RR. Beträffande fullmakten fann HovR, att det visserligen var troligt att åtgärden främst haft till syfte att dölja J:s identitet. Men det måste hållas för visst att han, som insett fullmaktens innebörd, genom sin underskrift velat ge sken av att denna utfärdats av T. H. M. och handlat i syfte att undandraga sig lagföring och straff för fylleri. På grund härav och då åtgärden inneburit fara i bevishänseende var denna gärning att bedöma som urkundsförfalskning, som dock med hänsyn till omständigheterna vid handlingens tillkomst var att anse som ringa.

Två dissidenter anförde:

"Genom att — sedan M:s sjukförsäkringsbesked kommit att av polisen uppfattas såsom legitimationshandling för J. — med M:s namn underteckna ifrågavarande kvitto och rättegångsfullmakt har J. givit sistnämnda båda handlingar sken av att vara utfärdade av M. Enär J. således framställt falska urkunder och åtgärderna inneburit fara i bevishänseende, är J. i enlighet med åtalet förfallen till ansvar för urkundsförfalskning, som emellertid med hänsyn till omständigheterna vid handlingarnas tillkomst är att anse som ringa."

RÅ sökte revision under yrkande, att även underskriften av kvittot skulle bedömas som ringa urkundsförfalskning.

HD fann, att åtgärden med kvittot uppenbarligen för J. ej framstått som något väsentligt annat eller mera än att han, för att undgå att röja sin identitet, skriftligen vidhållit den osanna uppgift han tidigare muntligen lämnat om sitt namn. Gärningen borde därför ej bedömas svårare än som osant intygande.

RÅ hänvisade i sin revisionstalan i detta mål till följande två hovrättsavgöranden av likartad beskaffenhet:

Svea hovrätts dom den 30 december 1958 nr V:B 156[5]*:*
J., som rymt från fångvårdsanstalt och omhändertagits för fylleri, hade muntligen uppgivit sig vara K. S. S., en för honom känd person. Med detta namn kvitterade han på polisstationen å ett s. k. rapportkoncept vissa tillhörigheter samt tecknade på kriminalavdelningen godkännande å en visitationsrapport, avseende honom fråntagna föremål.

Underrätten ansåg i enlighet med åklagarens påstående båda gärningarna innebära urkundsförfalskning.

HovR konstaterade, att syftet med J:s uppgivande av oriktigt namn var att, genom att dölja sin identitet, fördröja ett återförande till fångvårdsanstalt. Undertecknandet av de båda handlingarna var i första hand endast ett skrift-

[5] Se NJA 1962 s. 335 ff.; se om fallet ovan s. 260.

ligt vidhållande av tidigare lämnad muntlig namnuppgift. Emellertid hade J. härigenom åstadkommit två oäkta urkunder, och i de delar dessa sammanhängde med namnteckningarna hade dessa givits sken av att härröra från annan person än J. Dock förelåg endast beträffande den första handlingen fara i bevishänseende; denna kunde tänkas komma att användas som bevis mot namnets rätte bärare. J. dömdes beträffande kvitteringen å rapportkonceptet för ringa urkundsförfalskning och frikändes beträffande godkännandet å visitationsrapporten.

En dissident ansåg båda gärningarna utgöra ringa urkundsförfalskning.

Svea hovrätts dom återgiven av RÅ i NJA 1962 s. 337[6]*:*
En finländsk medborgare, som uppehöll sig i Sverige under annan, verklig persons namn med utnyttjande av ett för denne person utställt soldatpass och här gripits för förargelseväckande beteende m. m., underskrev hos polisen en rättegångsfullmakt med det oriktiga namnet. Han undertecknade även med detta namn kvittenser å sina omhändertagna tillhörigheter, ett delgivningsbevis å beslut om reseförbud m. fl. handlingar.

HovR bedömde undertecknandet av samtliga handlingar utom fullmakten som osant intygande, enär anledning ej funnes till antagande att dessa åtgärder för tt framstått som tillskapande av handling med sken av att härröra från någon annan än honom själv. Hans avsikt var endast att vidhålla tidigare muntlig uppgift för att dölja sin identitet. Hans förfarande med rättegångsfullmakten bedömdes däremot som urkundsförfalskning, enär det med hänsyn till den betydelse fullmakten skulle få för lagföringen av tt för denne måste ha framstått såsom mer än ett vidhållande av oriktigt namn. Tt hade därigenom åstadkommit en oäkta urkund, vilket inneburit fara i bevishänseende.

En dissident ville bedöma samtliga gärningar som urkundsförfalskning med motiveringen, att tt tecknat det oriktiga namnet å samtliga handlingar icke allenast för att dölja sin identitet utan fastmera för att ge urkunderna sken av att vara utfärdade av den person, som bar detta namn.

Bland refererat rättsfallsmaterial återfinns tre hovrättsavgöranden av denna art:

SvJT 1951 s. 494:
A., som omhändertagits för fylleri m. m., hade därvid muntligen uppgivit sig heta P. E. J., ett diktat namn. Han undertecknade därefter med detta namn ett vitsordande av en dagsbotsuppgift.

RR bedömde i enlighet med åklagarens yrkande gärningen som förfalskning, enär handlingen var av sådan art som avsågs i SL 12: 1. Då emellertid dagsbotsuppgiften angav högre inkomst än A. hade och förfalskningen jämväl i övrigt innebar endast obetydlig fara i bevishänseende, befanns förfalskningen vara att anse som ringa.

[6] Denna dom anförs av RÅ i dennes revisionstalan i fallet NJA 1962 s. 328 (s. 337). En felskrivning föreligger emellertid beträffande datum för domen: den 25 januari 1962 avdömde Svea hovrätt inte något sådant mål; detta är istället datum för hovrättens dom i fallet NJA 1962 s. 328. Eftersom tt:s namn inte anges av RÅ, har det inte varit möjligt att återfinna det fall RÅ avser.

HovR, dit åklagaren fullföljt talan, fann att A. uppenbarligen för att undgå lagföring uppgivit sig vara P. E. J.;

"Då dagsbotsuppgiften icke är en handling avsedd att styrka vederbörandes identitet, finner HovR:n i likhet med RR:n vad som ligger A. till last icke böra bedömas svårare än som ringa urkundsförfalskning."

SvJT 1957 rf. s. 68:
A., som anhållits och ställts under åtal för stöld, hade därvid uppgivit sig vara N. och legitimerat sig med debetsedlar för denne, existerande person. Han undertecknade med detta namn delgivningsexemplaret av stämningen samt kvitto å återbekomna tillhörigheter.

RR och HovR dömde båda A. för förfalskning. Huvudfrågan i referatet gäller betydelsen av att A. dömts för stölden i oriktigt namn (domvilla, res judicata).

SvJT 1960 rf. s. 72:
Åklagaren hade yrkat ansvar å B. för urkundsförfalskning för att denne i samband med omhändertagande för fylleri å avvisiteringsprotokoll utkvitterat sina tillhörigheter genom att skriva diktat namn.

RR dömde B. för osant intygande.

HovR fastställde RR:s domslut med motivering, att B. i avsikt att undgå lagföring muntligen lämnat oriktig uppgift om sitt namn, och att hans åtgärd att därefter underteckna kvittensmeningen med det oriktiga namnet inte inneburit annat än ett vidhållande av vad han tidigare muntligen uppgivit i syfte att dölja sin identitet.

De nu refererade sex rättsfallen utgör föremål för en undersökning av Tore Strömberg i dennes uppsats "Osann uppgift om vem han är". Strömberg söker där finna en princip för domstolarnas ställningstagande, antingen en sådan tillämpats medvetet eller endast låter sig uppställas i efterhand. Några av rättsfallen har också behandlats av Strahl i dennes översikter över svensk rättspraxis på straffrättens område, publicerade i SvJT[7].

I 1953 års rättsfallsöversikt anför Strahl:[8]

"Att någon utkvitterar vad som fråntagits honom eller undertecknar delgivningsbevis eller dagsbotsblankett med det namn han uppgivit synes, åtminstone

[7] Fallet NJA 1962 s. 328 behandlas i SvJT 1964 s. 82, fallet SvJT 1951 s. 494 i SvJT 1953 s. 571 och fallet SvJT 1960 rf. s. 72 i SvJT 1964 s. 83.

[8] Strahl SvJT 1953 s. 571. Jfr Strahl SvJT 1949 s. 171 om det ovan på s. 284 refererade fallet NJA 1946 s. 473: "Vad han gjort var emellertid blott att skriftligen vidhålla en av honom muntligen lämnad oriktig uppgift om vem han var. Däremot gav han icke åt delgivningsbeviset sken av att vara undertecknat av annan än honom själv. Enligt nu gällande rätt synes han därför, om den här förordade meningen är riktig, ha bort dömas enligt 13: 11." Detsamma gäller, anför Strahl vidare, fallet NJA 1944 s. 245 (ref. ovan s. 284).

om namnet är diktat, naturligt uppfattas allenast som ett skriftligt vidhållande av den muntliga uppgiften, icke såsom att han därutöver också framställer en urkund som har sken av att härröra från annan."

Strahl synes här fästa avgörande vikt vid det förhållandet att en skriftlig namnuppgift innebär ett *vidhållande av en redan lämnad muntlig uppgift*. En genomgång av praxis från tiden före reformen visar att detta inte är något nytt argument. I fallet NJA 1916 s. 373 anförde en dissident i HD att en oriktig muntlig namnuppgift inte var något brott och att en efterföljande underskrift inte inneburit något, varigenom polismyndigheten kunnat ytterligare vilseledas[9]. HD:s majoritet gick dock inte på denna linje. Detta argument anfördes också invändningsvis av tt i fallet NJA 1942 s. 271 men föranledde inte heller där något frikännande[10].

Argumentet måste i de anförda, äldre fallen ses mot bakgrund av den då gällande rättens krav på nytta- eller skada-avsikt. Invändningen att namnunderskriften endast utgjort ett vidhållande av en redan lämnad muntlig uppgift synes innebära att dylik nytta eller skada inte kunde följa just av undertecknandet, därför att detta inträffat redan genom den muntliga lögnen.

Även Strömberg berör frågan vilken betydelse det kan tänkas ha att en underskrift innebär ett vidhållande av en redan lämnad muntlig uppgift. Han finner att detta förhållande inte kan förklara den olikartade bedömningen i de av honom refererade fallen, eftersom i samtliga dessa gärningsmannen först ljugit muntligen om sitt namn[11].

I fallet SvJT 1960 rf. s. 72[12] intar detta argument en framträdande plats i HovR:s motivering att döma för osant intygande. Detsamma är fallet i Svea hovrätts motivering i den av RÅ i NJA 1962 s. 337 återgivna domen[13] beträffande samtliga urkunder utom rättegångsfullmakten. I 1962 års HD-avgörande[14] utnyttjas argumentet av RR beträffande såväl kvitto som fullmakt, och HD anför det i sin motivering för bedömningen av åtgärden med kvittot som osant intygande.

Vilken betydelse kan då den anförda omständigheten äga vid en bedömning enligt den nu gällande rätten? SRK:s tredje rekvisit innebär ett krav på att den latenta risken för bevisningen skall ha aktualiserats

[9] Jfr ovan s. 284.
[10] Jfr ovan s. 285.
[11] T. Strömberg s. 642.
[12] Ref. ovan s. 291.
[13] Ref. ovan s. 290.
[14] Ref. ovan s. 288 f.

genom den konkreta gärningen. En hänvisning till en föregående, muntlig namnuppgift kunde innebära att skrivandet av det oriktiga namnet inte ansågs utgöra ett sådant aktualiserande.

Det är emellertid inte i denna betydelse, som argumentet utnyttjas av Strahl i det ovan citerade uttalandet i 1953 års rättsfallsöversikt[15]. Denne sätter det blotta skriftliga vidhållandet av en muntlig uppgift i motsatsförhållande till framställandet av en urkund med sken av att härröra från annan. Detta innebär, att argumentet anförs som stöd för åsikten att *handlingsrekvisitet* vid urkundsförfalskning inte skulle vara uppfyllt under dessa omständigheter. Som nedan närmare utvecklas kan SRK:s uttalanden om gränsdragningen inte förstås på annat sätt, än att fråga är om uppfyllelsen av det för brottet urkundsförfalskning uppställda handlingsrekvisitet[16]. Med en sådan ståndpunkt synes svårligen kunna förenas uppfattningen att det nu behandlade argumentet äger relevans för gränsdragningen[17].

Strahl gör i ovan anförda uttalande reservationen "åtminstone om namnet är diktat". Han fortsätter:[18]

"Är namnet verkligt, ligger det närmare till hands att anse, att han givit urkunden sken av att härröra från annan än från honom själv."

Här antyder Strahl ett annat tänkbart kriterium för en gränsdragning: det begagnade namnets egenskap av *verkligt eller diktat.*

Tanken att användande av ett verkligt namn bör bestraffas hårdare än användande av ett diktat namn är inte ny. Förfalskningsbestämmelserna i 1734 års lag tolkades visserligen i praxis så att även användande av diktat namn inbegreps, men i Lagkommitténs förslag till Allmän Criminallag och i Lagberedningens förslag till Straffbalk talades endast om förfalskning genom skrivande av annans namn. I KF 1858 straffbelades den förra gärningstypen som ett bedrägeribrott[19]. I SLÄ behandlades, som ovan anförts, före 1942 års reform begagnande av i diktad persons namn skriven handling i SL 22: 16 med en mildare straffskala än den, som föreskrevs för motsvarande förfaranden i verklig persons namn i 12: 4 respektive 5. Den följande utvecklingen är utan tvivel av betydelse

[15] Cit. ovan s. 291 f.
[16] Se härom nedan s. 304 f.; jfr även Strahl i SvJT 1964 s. 83 om fallet SvJT 1961 rf. s. 85 (ref. ovan s. 198), där samma inställning formuleras med hänvisning till handlingsrekvisitets subjektiva sida.
[17] Jfr nedan s. 305 ff.
[18] Strahl SvJT 1953 s. 571 f.
[19] Jfr Thyrén Utkast VI s. 130 f.

just för gränsdragningsproblemet urkundsförfalskning — osant intygande i den nu gällande rätten och förtjänar därför en närmare undersökning.

SRK föreslog i 1940 års betänkande att 22: 16, som inte avsåg brott mot förmögenhet, skulle inarbetas i 12: 4 och 5. I 5 § skulle då tilläggas möjlighet att, då diktat namn använts, döma till böter[20]. Detta skulle endast tillämpas då det var helt klarlagt att namnet var diktat. Härefter anför kommittén:[21]

"En annan sak är att man, då diktat namn använts, stundom kan tveka huruvida gärningsmannen verkligen velat giva handlingen sken av att vara utfärdad av någon annan än honom själv eller om han blott velat dölja sin egen identitet. I sistnämnda fall skulle det kunna ifrågasättas att med tillämpning av 12: 5 b i kommitténs förslag ådöma honom ansvar för det han uppgivit vad han vet osant vara, då han lämnat oriktig uppgift om sitt namn. Lösningen av denna fråga torde emellertid liksom hittills kunna överlämnas åt rättstillämpningen."

Redan här förfäktar alltså SRK den uppfattningen, att vissa fall av oriktiga namnunderskrifter i urkunder efter slopandet av 22: 16 skulle komma att falla utanför det som förfalskning straffbelagda området. Enligt förslaget skulle dock i sådana fall stadgandet i 12: 5 b om intellektuell förfalskning vara tillämpligt. Detta uttalande, som uppenbarligen är ett utkast till SRK:s sedermera genomförda reglering, är av synnerligen stort intresse därigenom, att gärningsmannens syfte här betonas på ett sätt, som inte har någon motsvarighet i 1944 års motivuttalanden[22]. Detta förhållande diskuteras närmare nedan[23]. Vad som i förevarande sammanhang är av betydelse är det faktum att SRK här anger bedömningen som intellektuell förfalskning såsom möjlig *endast i de fall där namnet är diktat*[24].

De fall, som mellan åren 1942 och 1948 synes ha föranlett tvekan, har just avsett användande av diktad persons namn (NJA 1942 s. 271, NJA 1948 s. 487). Från denna tid kan anföras ett annat fall, NJA 1948 s. 509, där alla tre instanserna uppenbarligen utan att känna tvekan tillämpat SL 12: 5. Det gällde där bl. a. användande av verklig persons namn på en försäkran om en rapports riktighet[25].

I den år 1949 ikraftträdda lagstiftningen kom stadgandet om urkunds-

[20] SOU 1940: 20 s. 83 f.
[21] SOU 1940: 20 s. 84.
[22] Cit. ovan s. 285 f.
[23] Se härom nedan s. 302.
[24] Jfr Strahl SvJT 1949 s. 170 not 1.
[25] Se härom Strahl SvJT 1953 s. 571.

förfalskning att uttryckligen nämna att det använda namnet kan vara antingen verkligt eller diktat[26]. SRK:s uttalanden om gränsdragningen mellan urkundsförfalskning och osant intygande i 1944 års betänkande ger ingen antydan om att namnets egenskap av verkligt eller diktat kan äga betydelse härför. Istället utsägs att användningen av diktat namn är en omständighet, som kan föranleda att urkundsförfalskningen skall bedömas som ringa[27]. Med den utformning lagtext och motiv sålunda fått är det inte överraskande, att praxis vid gränsdragningen lagt föga vikt vid det begagnade namnets egenskap av verkligt eller diktat. Strömberg konstaterar att de av honom refererade fallen inte uppvisar något generellt samband mellan detta förhållande och brottsrubriceringen[28]. I fallet NJA 1962 s. 328 bedömde HD ett fall av användande av verklig persons namn som osant intygande.

Strahl antyder också ett annat tänkbart kriterium för en gränsdragning, nämligen *urkundens art*. I sin rättsfallsöversikt i SvJT 1949 anför han att ordalagen i straffbestämmelsen om osant intygande närmast pekar på de fall, där urkunden just avser att ge upplysning om undertecknarens person, såsom förhållandet exempelvis är med en resandes anmälan enligt hotellstadgan[29]. Han konstaterar dock att SRK utgår från att bestämmelsen täcker inte endast de mindre vanliga fall, där urkunden bara äger denna uppgift, utan även sådana, där texten handlar om annat men utställaren genom underskriften uppger sig ha annat namn än det verkliga; det är, anför Strahl, överhuvud taget främmande för de båda lagrummen att låta gränsdragningen bero av rättsärendets beskaffenhet[30].

Samma teori framför hovrätten över Skåne och Blekinge i sitt remissyttrande över förslaget till brottsbalk:[31]

"Sålunda kan avfattningen av 13:11 möjligen anses tyda på att stadgandet, såvitt det nu är i fråga, endast tager sikte på sådana fall, då urkunden icke har annan bevisfunktion än att lämna upplysning om undertecknarens person."

[26] Formuleringen *annans namn* i förslaget avsåg enligt SRK (SOU 1944:69 s. 263) såväl diktat som verkligt namn; tillägget fick på departementschefens inrådan inflyta "för tydlighets skull" (K. prop. 1948:80 s. 225).
[27] SOU 1944:69 s. 271.
[28] T. Strömberg s. 639.
[29] Strahl SvJT 1949 s. 171. Se om nämnda urkundstyp ovan s. 140 ff.
[30] I 1953 års rättsfallsöversikt synes Strahl dock i kommentaren till fallet NJA 1946 s. 473 (SvJT 1953 s. 572) förorda just en sådan gränsdragning.
[31] K. prop. 1962:10 B s. 222.

Av motsatt mening är RÅ i sin revisionstalan i fallet NJA 1962 s. 328[32]:

"Att såsom HovR:n låta bedömningen bli beroende av rättsärendets beskaffenhet, så att undertecknandet av en rättegångsfullmakt med falskt namn anses som förfalskning men icke motsvarande åtgärd med avseende å ett kvitto på återbekomna tillhörigheter, torde emellertid icke ge några logiskt godtagbara hållpunkter för en gränsdragning. Varken lagtext eller förarbeten synas ge stöd för en sådan åtskillnad."

Även detta argument bör ses i historisk belysning. I äldre svensk, liksom i ett flertal andra länders, förfalskningsrätt var urkundens art en omständighet av primär betydelse för den rättsliga bedömningen. Alltefter urkundens art hänfördes gärningarna till olika lagrum med olika straffskalor. Beträffande enskilda urkunder skedde enligt SLÄ uppdelningen mellan 12:4 och 5 just efter urkundens art.

I den gällande rätten har emellertid denna omständighet mist sin principiella betydelse för gärningsbedömningen. Efter införandet av det enhetliga brottet, urkundsförfalskning, är objektets art endast en av flera omständigheter av betydelse för bestämmandet av svårhetsgraden och överhuvud taget för straffmätningen. I stadgandet om urkundsförfalskning av ringa grad, d. v. s. med BrB:s terminologi förvanskning av urkund, nämns i lagtexten uttryckligen den omständigheten, att urkunden är av mindre vikt[33], och i stadgandet om grov urkundsförfalskning ges exempel på olika urkundstyper av stor vikt[34]. Däremot kan ur lagtext och motiv inte utläsas något, som skulle ge vid handen, att termen urkund i stadgandet om osant intygande skulle avse ett begrepp med annan innebörd än det, som avses med termen i bestämmelsen om urkundsförfalskning[35].

Helt i linje med lagtext och motiv i detta avseende synes det ovan refererade fallet SvJT 1951 s. 494 vara.[36] Såväl RR som HovR bedömde där ett vitsordande med diktat namn av dagsbotsuppgift som ringa urkundsförfalskning. HovR underströk det förhållandet att dagsbotsuppgiften inte hade till uppgift att styrka identitet. Som ovan i framställningen rörande rekvisitet fara i bevishänseende framhållits[37], är urkundens art en omständighet av betydelse för bedömningen av risken för

[32] NJA 1962 s. 341.
[33] Jfr SOU 1944:69 s. 271.
[34] Jfr SOU 1944:69 s. 273.
[35] Se ovan s. 40 f.
[36] Ref. ovan s. 290 f.
[37] Se ovan s. 257.

skada på något individuellt rättssubjekts intresse, och sådana omständigheter skall enligt den gällande rätten beaktas genom utnyttjande av lagens gradering av brottet urkundsförfalskning. Emellertid riktas stark kritik mot 1951 års hovrättsavgörande av Strahl i dennes rättsfallsöversikt i SvJT 1953. Den invändning Strahl, själv ledamot av SRK, anför synes mig anmärkningsvärd[38]:

"Sedan denna bestämmelse" (SL 13: 11) "influtit i strafflagen, måste denna tolkas så, att bestämmelsen får tillräckligt tillämpningsområde för att vara motiverad."

I fallet SvJT 1957 rf. s. 68[39] var brottsobjekten ett delgivningsexemplar av en stämning och ett kvitto å återbekomna tillhörigheter. Såväl RR som HovR dömde för förfalskning. I Svea hovrätts dom den 30 december 1958 nr V: B 156[40] hade de oriktiga namnteckningarna givits dels på ett rapportkoncept såsom kvitto å återbekomna tillhörigheter, dels ett godkännande av en visitationsrapport. RR bedömde båda gärningarna som urkundsförfalskning; HovR rubricerade den förra gärningen som ringa urkundsförfalskning och frikände från den senare, med motiveringen att fara i bevishänseende därvid inte förelegat[41].

För osant intygande dömdes däremot tt i fallet SvJT 1960 rf. s. 72,[42] där objektet var kvittering å avvisiteringsprotokoll. I Svea hovrätts dom, återgiven av RÅ i NJA 1962 s. 337,[43] blev utgången densamma beträffande de gärningar, där objekten var kvittenser å omhändertagna tillhörigheter, delgivningsbevis å beslut om reseförbud m. m. För den gärning, där objektet var en rättegångsfullmakt, tillämpades däremot lagrummet om urkundsförfalskning.

I HD-fallet från år 1962 hade RR bedömt båda gärningarna, d. v. s. både den, där objektet var ett kvitto å återbekomna tillhörigheter och den, där objektet var en rättegångsfullmakt, som osant intygande. HovR anlade samma bedömning på den förra gärningen men rubricerade den oriktiga underskriften på fullmakten som förfalskning. Föremål för HD:s prövning var, väl att märka, endast den gärningen, där objektet var ett kvitto å återbekomna tillhörigheter[44]. Denna bedömdes som ett osant intygande.

[38] Strahl SvJT 1953 s. 571.
[39] Ref. ovan s. 291.
[40] Ref. ovan s. 289 f.
[41] Jfr ovan s. 260.
[42] Ref. ovan s. 291.
[43] Ref. ovan s. 290.
[44] Frågan om HD:s prövningsrätt i detta mål diskuteras i SvJT 1964 s. 448 och 1966 s. 114, 716 och 718.

Utvecklingen i rättspraxis synes sålunda ha gått mot en allt större betoning av urkundens art vid valet mellan rubriceringarna urkundsförfalskning och osant intygande. Genom följande avgörande får HD anses ha sanktionerat denna utveckling[45]:

NJA 1966 s. 299:
Åklagaren hade yrkat ansvar å pälsdjursuppfödaren H. C. och hans hustru B. C. för urkundsförfalskning under påstående bl. a., att B. i enlighet med H:s önskemål endosserat två postväxlar med det fingerade namnet B. J., vilka postväxlar utgjorde likvid för minkskinn, som H. försålt i detta namn.

HR, som dömde H. och B. för urkundsförfalskning, anförde:

"Vad B. anfört därom till sitt fredande att hon trott, att hon haft rätt att även efter sitt giftermål använda sitt flicknamn är icke av beskaffenhet att fritaga henne från ansvar. B. har genom sitt handlingssätt avsett att ej allenast undandraga sig sin identitet utan avsikten har uppenbarligen fastmera varit att framställa urkund med sken av att härröra från annan och innebära fara för vilseledande i detta hänseende. Åtgärden att skriva annan persons namn på postväxlarna har — såsom framgår av åtalet för falskdeklaration — jämväl inneburit fara i bevishänseende."

H. ansågs ha handlat som medgärningsman.

HovR, som fastställde HR:s domslut, yttrade:

"H. har förmått B. att endossera ifrågavarande postväxlar med namnet B. J. Härigenom har hon framställt en urkund som givit sken av att härröra från annan. Åtgärden har inneburit fara i bevishänseende."

HD meddelade prövningstillstånd och yttrade i dom:

"— — — måste anses, att hon genom att å vardera växelns baksida skriva namnet B. J. gjort en växelöverlåtelse i annan persons namn, oaktat det sålunda tecknade namnet tillkommit henne såsom ogift.

B. har gjort gällande, att hennes åtgärder i vart fall icke bör bedömas strängare än som osant intygande. Med hänsyn till beskaffenheten av de skriftliga handlingar, som var föremål för åtgärderna, måste hon emellertid anses ha framställt falsk urkund i den bemärkelse som avsågs i 12 kap. 1 § SL (numera 14 kap. 1 § BrB). Åtgärderna innebar fara i bevishänseende genom att de falska urkunderna skulle bevaras som verifikationer i bokföring. B. har således gjort sig skyldig till urkundsförfalskning."

[45] Se om detta rättsfall Strahl SvJT 1970 s. 362 f (tryckfel i sidangivelsen) samt BrB Kom II 2 s. 65. — I ett helt likartat fall, NJA 1965 C 346, hade HD något tidigare vägrat prövningstillstånd sedan HovR dömt för urkundsförfalskning. Se betr. det i fallet invända förhållandet att det begagnade namnet utgjort tt:s flicknamn ovan s. 185 not 9.

I likhet med HovR ansåg HD H. böra dömas såsom gärningsman för samma brott.

Två JR var skiljaktiga ifråga om motiveringen:

"B. har gjort gällande, att hennes åtgärder med postväxlarna icke inneburit annat än på sin höjd lämnande av osann uppgift om vem hon var och därför i vart fall icke bör bedömas strängare än som osant intygande. Åtgärdernas betydelse inskränker sig emellertid icke till att de var ägnade att, allmänt sett, dölja hennes identitet, utan åtgärderna innebar därjämte fara i bevishänseende åtminstone såtillvida att de var ägnade att vid taxeringskontroll dölja, att växelbeloppen utgjorde intäkter i H:s — — — rörelse. Detta måste B. ha insett. Hon har följaktligen gjort sig skyldig till urkundsförfalskning."

HD bemöter här tt:s invändning att stadgandet om osant intygande bör tillämpas genom att hänvisa till *beskaffenheten av de skriftliga handlingarna*. Dessa utgjordes av postväxlar, en i omsättningen betydelsefull urkundstyp. HD:s majoritet anser därigenom klarlagt att *handlingsrekvisitet* vid urkundsförfalskning är uppfyllt.

Dissidenterna i HD grundar också sin bedömning på det förhållandet att urkunderna är av visst, betydelsefullt slag. Skiljaktigheten ligger däri, att dessa beaktar detta förhållande först vid en prövning huruvida rekvisitet fara i bevishänseende i stadgandet om urkundsförfalskning är uppfyllt; den ståndpunkt ifråga om gränsdragningsproblemets lösning, som härav kan utläsas, diskuteras närmare nedan[46].

Med detta avgörande måste HD anses ha utsagt att den betraktar urkundens art som ett för valet av rubricering (urkundsförfalskning eller osant intygande) relevant kriterium. HD:s formulering återkommer i nyare underrättsavgöranden, såsom t. ex. fallet SvJT 1969 rf. s. 33: B., som stoppats av polis för att han cyklat i mörker utan tänd lykta och därvid uppgivit oriktigt namn, underskrev med detta namn ett föreläggande om ordningsbot. HovR anför:

"Med hänsyn till beskaffenheten av den skriftliga handling, som uppkommit genom godkännandet, måste B. anses ha framställt falsk urkund i den bemärkelse, som avses i 14 kap. 1 § BrB."

HD:s motivering i fallet NJA 1966 s. 299 torde också kunna tillmätas en viss betydelse för fastställandet av praxis' ståndpunkt beträffande ett annat, av Strömberg anfört kriterium för gränsdragningen: huruvida skrivandet av det oriktiga namnet skett *öppet eller i det fördolda*[47]. Tyd-

[46] Se härom nedan s. 312; Betr. tolkningen av rekvisitet fara i bevishänseende, se ovan s. 260 f.
[47] T. Strömberg s. 644 ff.

ligt är, framhåller Strömberg, att ett öppet skrivande inte ansetts utesluta ansvar för förfalskning[48]. I inget av de fall, som Strömberg refererar, har gärningsmannen sökt dölja sambandet mellan namnteckningen och sin konkreta person. Strömberg påpekar att gärningsmannen i andra fall, där situationen inte varit av det nu aktuella slaget, handlat öppet och att domstolarna där inte tvekat att rubricera oriktigt undertecknande av urkunder som urkundsförfalskning[49]. Han framhåller därvid även fallet SvJT 1961 rf. s. 85[50], där RR dömt för osant intygande men HovR ändrat till urkundsförfalskning. Däremot framhåller Strömberg att det, för att osant intygande skall kunna komma ifråga, är nödvändigt att skrivandet sker öppet. I en not omnämner han rättsfallet NJA 1957 s. 67, där en kvinna med annans namn undertecknat ett brev till en tidningsredaktion med anhållande att en insändare skulle införas i tidningen. HR dömde för ringa urkundsförfalskning, HovR fastställde domen och HD vägrade prövningstillstånd. HR anförde bl. a. att kvinnan undertecknat brevet med annans namn ej endast för att dölja sin identitet utan även för att ge sken av att brevet undertecknats av den person, vars namn hon använde. Strömberg kommenterar:[51]

"Motiveringen synes antyda, att förfarandet skulle ha bedömts som osant intygande, om kvinnan endast hade haft för avsikt att dölja sitt eget författarskap. Även i sådant fall hade hon dock begått förfalskning, eftersom hon dolde sammanhanget mellan namnteckningen och hennes konkreta person och följaktligen icke alls lämnade någon identitetsuppgift."

Att Strömbergs uppfattning stämmer med SRK:s i detta hänseende synes stå utom tvivel. Endast i öppna situationer kan den oriktiga namnuppgiften tänkas vara att betrakta "blott såsom lämnande av oriktig uppgift om namn." I praxis har rubriceringsfrågan aktualiserats främst i sådana situationer, där en person direkt inför polis eller annan myndighet haft att underteckna en urkund[52]. HD-avgörandet av år 1966

[48] Detta framhålls av RÅ i fallet NJA 1962 s. 328 (s. 340 f.), liksom av HovR över Skåne och Blekinge i remissyttrandet över förslaget till BrB (K. prop. 1962: 10 B s. 221): "Den omständigheten, att undertecknandet skett i närvaro av andra personer, som kan lämna identifierande uppgifter om den verklige undertecknaren, synes icke kunna betaga urkunden såsom sådan dess sken av att vara utställd av annan än den verklige utställaren."

[49] T. Strömberg s. 645; som exempel anförs fallet NJA 1959 s. 31 (ref. ovan s. 183).

[50] Ref. ovan s. 198.

[51] T. Strömberg s. 633 not 6.

[52] Hänsyn härtill synes även ligga bakom bedömningen i vissa andra situationer där vilseledandet inte riktas mot en myndighet, så t. ex. i fallet NJA 1960 C 675

bryter emellertid med denna praxis; där är situationen inte av samma slag som i de övriga, här refererade fallen. Tt har i det fördolda tecknat det oriktiga namnet på urkunderna. Detta är vad Strömberg betecknar som den "typiska namnförfalskningen", i motsats till den osanna identitetsuppgiften[53]. Sedan tt gjort gällande att gärningen endast utgör ett osant intygande, är det emellertid *inte detta förhållande,* som HD anför som motivering för sin dom på urkundsförfalskning. Vad HD framhåller som grund för valet av rubricering är beskaffenheten av de aktuella urkunderna. Härmed torde det stå klart, att praxis uppgivit försöken att upprätthålla en *artskillnad* mellan urkundsförfalskning och osant intygande i detta hänseende och istället betraktar det senare som *en lindrig grad* av förfalskning. Detta förhållande kommer att diskuteras närmare nedan[54].

Slutligen skall som ett tänkbart kriterium för gränsdragningen anföras *gärningsmannens syfte,* hans avsikt med åtgärden. I det ovan[55] återgivna uttalandet av SRK i 1940 års betänkande säger kommittén att det vid användande av diktat namn kan tänkas att gärningsmannen inte velat ge urkunden sken av att vara utfärdad av någon annan än honom själv. Då kan, menar SRK, ansvar för förfalskning inte komma ifråga. Innebörden härav måste vara, att vid sådant förhållande en brist på den subjektiva sidan föreligger. Gärningsmannen har inte det för straffbarhet erforderliga uppsåtet, närmare bestämt i avseende på handlingsrekvisitet, framställandet av en falsk urkund. Detta resonemang synes helt invändningsfritt[56].

Beträffande äldre rättspraxis anför Thyrén[57] ett fall, NJA 1884 s. 311, som utvisar att hänsyn togs till gärningsmannens syfte vid valet mellan SLÄ 12: 4 och 5. I detta fall bedömdes en fyllerists tecknande av oriktigt namn på en rättegångsfullmakt som förfalskning enligt 12: 5, trots att rättegångsfullmakt var en sådan urkund, som avsågs i 12: 4[58]. Av omständigheterna framgick att tt endast haft till syfte att själv undvika offentlighet.

Svea hovrätt använder i den av RÅ i NJA 1962 s. 337 återgivna do-

(oriktigt namn vid godkännande av kreditnota bedömt som osant intygande). Annan myndighet än polisen rör fallet NJA 1951 C 28 (åtalspunkt 18: osant intygande i visumansökan å konsulat).

[53] T. Strömberg s. 644.

[54] Se härom nedan s. 311.

[55] SOU 1940: 20 s. 84, cit. ovan s. 294.

[56] Se nedan s. 313 f.

[57] Thyrén s. 146.

[58] Jfr ovan s. 284 f., även not 10.

men[59] ett resonemang av detta slag. Som motivering för bedömningen som osant intygande av samtliga gärningar utom den, som avsåg en rättegångsfullmakt, anförs att det inte fanns anledning anta att dessa åtgärder *för tt framstått* som tillskapande av handling med sken av att härröra från någon annan än honom själv. Beträffande namnteckningen på fullmakten motiveras rubriceringen urkundsförfalskning med att det med hänsyn till fullmaktens framtida betydelse *för tt måste ha framstått* som mer än ett vidhållande av oriktigt namn. I fallet NJA 1962 s. 328[60] anför HovR som stöd för bedömningen av undertecknandet av fullmakten som förfalskning att tt genom sin underskrift *velat* ge sken av att denna undertecknats av namnets rätte bärare. I samma fall motiverar HD sin bedömning av åtgärden med kvittot som osant intygande med att denna uppenbarligen *för J. ej framstått* som något mer än ett skriftligt vidhållande av den osanna namnuppgiften.

De uttalanden SRK gör i 1944 års betänkande[61] avviker emellertid i detta avseende markant från den ståndpunkt, som uttryckts i det föregående betänkandet. Där finns ingen antydan om att skillnaden skulle ligga på det subjektiva planet. För att förfalskning skall föreligga, anför kommittén, fordras att handlingen genom underskriften *är ägnad* att vilseleda angående undertecknarens person. Innebär undertecknandet bara ett uppgivande av falskt namn föreligger inte förfalskning.[62]

I 1949 års rättsfallsöversikt konstaterar Strahl, i överensstämmelse med 1944 års motivuttalanden, att det är främmande för de båda lagrummen att låta gränsdragningen bero av gärningsmannens mer eller mindre klandervärda syfte.[63] Till samma resultat kommer hovrätten över Skåne och Blekinge i sitt remissyttrande över förslaget till brottsbalk[64]:

"Att skillnaden mellan förfalskning och osant intygande skulle vara att hänföra till gärningsmannens syfte, är heller icke lätt att utvinna ur lagtexten."

I 1953 års rättsfallsöversikt synes Strahl dock ha ändrat uppfattning[65]:

[59] Ref. ovan s. 290.
[60] Ref. ovan s. 288 f.
[61] SOU 1944: 69 s. 263 och 345, cit. ovan s. 285 f.
[62] Jfr tysk rätt, Schönke-Schröder s. 1401[48]: "auf die Absicht des Täters kann es aber bei der Feststellung der Unechtheit einer Urkunde nicht ankommen, da die Qualität eines Beweismittels nur nach objektiven Kriterien beurteilt werden kann."
[63] Strahl SvJT 1949 s. 171.
[64] K. prop. 1962: 10 B s. 222.
[65] Strahl SvJT 1953 s. 570 f.; kursiveringarna gjorda här.

"Det förhåller sig också så, att den som skriver annan persons namn under en text i regel *åsyftar* att det skall se ut som om annan än han själv undertecknat denna; att straffa honom för förfalskning står då i god överensstämmelse med den tanke som ligger till grund för förfalskningsbestämmelserna. Understundom *avser* han emellertid alls icke att dölja, att det är han som verkställt underskriften: att han undertecknar med annat namn än sitt eget beror istället på att han *vill* inbilla omgivningen att han bär detta namn. Vad han *vill* är alltså att lämna en osann uppgift om sitt namn, något som hör under 13: 11. — — — Att underteckna en text med oriktigt namn bör därför falla under 13: 11, om åtgärden med hänsyn till omständigheterna icke framstår, *i allt fall icke för undertecknaren,* såsom något väsentligt annat eller mera, nämligen såsom framställande av en urkund med sken av att härröra från någon annan och innebärande fara för vilseledande i detta hänseende."

De ovan angivna domsmotiveringarna synes, i linje med uttalandet i 1940 års betänkande, avse *uppsåtet,* d. v. s. gärningsmannens insikt om förhandenvaron av de omständigheter, som enligt lagen konstituerar brottet. Samma innebörd kan det sist anförda uttalandet av Strahl tilläggas; Strahls uttalande i 1949 års rättsfallsöversikt, liksom remissyttrandet över brottsbalksförslaget av hovrätten över Skåne och Blekinge, synes däremot avse ett syfte utöver uppsåt. Frågan vilken betydelse en avsikt i sistnämnda mening kan tillmätas för gränsdragningen diskuteras av Strömberg. Denne konstaterar[66] att i samtliga de av honom undersökta fallen förelegat en sådan avsikt, nämligen att undslippa någon rättslig åtgärd, varför detta inte kan förklara den skiftande rubriceringen. Han ifrågasätter därefter om ett eventuellt *bisyfte* kan tänkas äga betydelse; detta skulle i så fall innebära en av rättspraxis gjord komplettering till lagen, som inte knutit något särskilt syfte till förfalskningsbrottet. Strömberg finner att något sådant bisyfte, såsom avsikt att utsätta namnets rätte bärare för de otrevliga följderna av en namnförväxling, inte genomgående åberopats till grund för förfalskningsansvar. Själv tar Strömberg dock fasta på denna omständighet i det förslag till lösning av gränsdragningsproblemet, vari hans undersökning utmynnar: hithörande fall bör generellt bedömas som osant intygande; endast då det kan styrkas att motivet varit att skada den person, vars namn gärningsmannen begagnat, bör man döma för urkundsförfalskning[67].

Betydelsen av en avsikt utöver uppsåt för gränsdragningen urkunds-

[66] T. Strömberg s. 640.

[67] T. Strömberg s. 648. — På detta sätt begränsas i situationer av nu aktuellt slag det som förfalskning straffbara området i italiensk (enligt Weismann VD s. 271) och fransk (enligt Donnedieu de Vabres RevScCrim 1940 s. 174) praxis. Jfr Jacobsen s. 315 f.

förfalskning — osant intygande diskuteras av Jareborg[68]. Denne finner att en sådan avsikt, "avsiktS" med Jareborgs terminologi, används som tolkningsdatum i vissa undantagsfall, nämligen dels då avsikt att vålla olägenhet för namnets rätte bärare åsyftas, vilka fall skall bedömas som urkundsförfalskning, och dels då gärningsmannens avsikt är att urkunden skall kunna åberopas av eller mot honom i någon angelägenhet av praktisk betydelse, vilka fall skall bedömas som osant intygande. Mellan dessa fall ligger enligt Jareborg alla de ordinära fallen, där ingendera av dessa avsikter kan styrkas.[69]

3. Försök att fastställa lagstiftarens ståndpunkt.

A. SRK.

SRK:s uttalanden i 1944 års betänkande kan inte rimligen tolkas på annat sätt än att kommittén avser att göra en åtskillnad mellan två *i objektivt hänseende* olikartade gärningstyper. Uttalandena måste sättas i samband med kommitténs i förslaget i övrigt förfäktade ståndpunkt. Till 12 kap. skall, under beteckningen förfalskningsbrott, hänföras endast sådana gärningar, som innebär materiell förfalskning[1]. Som urkundsförfalskning skall bestraffas gärningar, som innebär åstadkommande av[2]

"en urkund, som är falsk, d. v. s. icke i allo härrör från den person, vilken framstår som urkundens utfärdare."

Immateriell förfalskning skall däremot inte föras till 12 kap.; vid sådana gärningar är produkten, till skillnad från vad fallet är vid den materiella förfalskningen, en äkta urkund. Immateriell förfalskning sammanförs istället med mened och andra brott, som innebär osanna utsagor.

Den sålunda genomförda systematiken ger vid handen att enligt kommittén endast en del fall av tecknande av oriktigt namn å urkunder innebär åstadkommande av falsk urkund och således materiell förfalskning. Det är dessa, som enligt kommittén skall rubriceras som urkundsförfalskning. För övriga fall kan bestämmelsen om osant intygande, det immateriella brottet, komma ifråga; de innebär då missbruk med urkund utan avseende på dennas äkthet.

[68] Jareborg s. 291 ff.
[69] Se om Jareborgs radikala rekommendation för gränsdragningsproblemets lösning nedan s. 319.
[1] SOU 1944: 69 s. 247.
[2] SOU 1944: 69 s. 261.

Det är således *handlingsrekvisitet* vid brottet urkundsförfalskning, som enligt kommitténs mening utgör prövosten. Endast i de fall, där detta rekvisit är uppfyllt, skall rubriceringen urkundsförfalskning användas.

För prövningen huruvida detta handlingsrekvisit är uppfyllt ger kommittén följande anvisning: är urkunden genom underskriften ägnad att vilseleda om undertecknarens person skall rekvisitet anses uppfyllt; är gärningen bara att uppfatta som (innebär den blott) lämnande av oriktig uppgift om namn skall rekvisitet inte anses uppfyllt.

B. Departementschefen.

Genom det av departementschefen i motiven gjorda uttalandet[1] måste lagstiftningen i nu aktuellt hänseende anses ha fått en slutlig utformning, som i viss mån avviker från SRK:s ovan angivna ståndpunkt. Som ovan[2] framhållits är det emellertid svårt att närmare ange denna förskjutning. Departementschefen uttalar sig om ett bestämt typfall, nämligen uttag av bankbok med efterföljande penninguttag i oriktigt namn. Klart är, att han för just detta fall vill sätta SRK:s princip ur kraft. Det synes rimligt att anta att han därvid fäster avgörande vikt vid urkundens art. Uttagningskvitto är en för omsättningen viktig och för förfalskningsrisk särskilt utsatt urkundstyp. Oriktiga namnuppgifter i en sådan urkund bör därför enligt departementschefens åsikt inte av det av kommittén anförda skälet undgå den stränga bedömningen som urkundsförfalskning.

4. Kritik mot SRK:s ståndpunkt.

Mot SRK:s ståndpunkt i gränsdragningsfrågan kan enligt min mening riktas allvarlig kritik. Kommittén bryter härigenom sin egen systematik[1] på ett sätt, som ger ett logiskt icke godtagbart resultat.

Handlingsrekvisitet vid urkundsförfalskning har, som i den tidigare framställningen konstaterats, av SRK utformats som ett vanligt objektivt brottsrekvisit. I lagtexten har rekvisitet angetts genom exemplifikation, men den generella innebörden måste anses vara *åstadkommande av en falsk urkund*. Konstruktionen som ett vanligt objektivt brottsrekvisit innebär att för straffbarhet krävs dels ett objektivt framställande av en falsk urkund, dels uppsåt att framställa en falsk urkund. En urkund är falsk då den ger sken av att (andligen) härröra från någon annan än

[1] K. prop. 1948: 80 s. 275, cit. ovan s. 286.

[2] Se ovan s. 286 f.

[1] Uppdelningen i materiell förfalskning i 12 kap. — immateriell d:o i 13 kap. bryts även genom stadgandet om oriktiga tekniska och fotografiska kopior i förslagets 13: 11; se härom ovan s. 124 ff.

den, som den i själva verket (andligen) härrör från. Om vid en oriktig namnunderskrift på en urkund en verklig persons namn används måste det anses stå utom allt tvivel att en i objektivt hänseende falsk urkund framställs. Detsamma måste anses gälla om det begagnade namnet är diktat. Kännedom om namnets egenskap av verkligt eller diktat kan inte förutsättas hos varje person, som kan tänkas komma att befatta sig med urkunden[2]. Att detta förhållande inte bör inverka vid prövningen av handlingsrekvisitet vid urkundsförfalskning har SRK fastslagit redan genom 1942 års inarbetande av 22: 16 i 12: 4 och 5 SL:[3]

"Då det ofta visat sig vanskligt att avgöra, om förfalskaren med det använda namnet åsyftat en verklig person eller ej, torde det otvivelaktigt vara lämpligt att, såsom kommittén föreslår, låta den konstlade skillnaden mellan annan persons namn och diktad persons namn bortfalla — — —."

I kommitténs förslag i 1944 års betänkande talas visserligen bara om annans namn, men det påpekas att därmed avses såväl verkligt som diktat namn. På departementschefens förordande kom detta att uttryckligen anges i lagtexten, där det alltså talas om framställande av falsk urkund genom skrivande av annan, verklig eller diktad, persons namn[4].

I doktrinen har uppenbarligen det förhållandet att en oriktig namnunderskrift alltid måste anses innebära framställande av en i objektiv mening falsk urkund tagits för självklart. Strahl anför i 1953 års rättsfallsöversikt:[5]

"Vad han vill är alltså att lämna en osann uppgift om sitt namn, något som hör under 13: 11. Men denna uppgift lämnar han medelst framställande av en oäkta urkund."

Samma uttalande återfinns i BSA[6]. Strömberg bygger hela sin framställning på att samtliga hithörande fall av oriktiga namnunderskrifter

[2] Jfr härom Binding s. 233: "Ein ganz unbrauchbares Kriterium! Wer kennte denn auch nur alle deutschen, geschweige alle ausländischen Namen? Und wer dürfte für die falsche Urkunde fordern, was die echte tausendfältig vermissen lässt: die Leserlichkeit der Unterschrift!?" I engelsk rätt fastställdes genom ett rättsfall år 1754, fallet Anne Lewis, att utfärdande av en handling i diktad persons namn kan utgöra forgery (se härom Gooderson MLR 15 s. 11).

[3] SOU 1940: 20 s. 84.

[4] En motsatt ståndpunkt intas i norsk rätt: användande av diktat namn är där en omständighet, som gör dokumentet äkta. Uttryckligt likställande krävs därför, se 181 §.

[5] Strahl SvJT 1953 s. 570.

[6] BSA s. 473.

innebär framställande av oäkta urkunder[7]. I sitt remissyttrande över förslaget till brottsbalk yttrar hovrätten över Skåne och Blekinge:[8]

"Det kan vidare ifrågasättas, om icke en urkund, som någon undertecknat med annat namn än sitt eget, alltid är ägnad att vilseleda angående undertecknarens person."

Samma uppfattning torde ligga bakom Thornstedts uttalande i dennes anmälan av BrB Kom[9]:

"Det är troligt, att den skillnad mellan materiell och immateriell förfalskning, som är tänkt att ligga till grund för gränsdragningen mellan urkundsförfalskning och osant intygande, inte är möjlig att göra rent teoretiskt, när det gäller skrivande av oriktigt namn."

Omständigheterna kring tillkomsten av passusen om oriktig uppgift om vem han är i stadgandet om osant intygande ger stöd för uppfattningen att SRK därmed avsett att genomföra en form av *privilegiation*.[10] Man fann det hårt att straffa för förfalskning i vissa fall av oriktiga namnunderskrifter på urkunder. Kommitténs uttalanden i 1944 års betänkande ger emellertid ingen som helst upplysning om att det här skulle röra sig om en privilegiering av fall, som i och för sig faller under stadgandet om urkundsförfalskning. Passusens placering framstår istället som ett vägande argument mot en sådan uppfattning.

5. Försök att fastställa rättspraxis' ståndpunkt.

HD:s bedömning i fallet NJA 1948 s. 487[1] innebär att HD vid denna tid inte delar den av SRK liksom av kommittéledamoten Strahl personligen hävdade uppfattningen att genom upphävandet av 22: 16 vissa oriktiga namnuppgifter i urkunder, där det begagnade namnet är diktat, kom-

[7] T. Strömberg s. 637 (om "poliskundens" skriftliga namnuppgift): "Därigenom har han dels fortfarande utgett sig för att vara någon annan än han var och dels framställt en oäkta urkund."; s. 644: "de relaterade fallen, där oriktig uppgift om namn har lämnats under sådana omständigheter att en oäkta urkund därigenom har kommit till"; s. 647 kursiverat: "poliskunden framställer en oäkta urkund".
[8] K. prop. 1962: 10 B s. 221.
[9] Thornstedt SvJT 1968 s. 122.
[10] Jfr ovan s. 285. Av motivutkast i det otryckta materialet från SRK:s arbete samt ett däri bevarat brev från Strahl till övriga kommittéledamöter framgår att passusen och de därtill hörande avsnitten i motiven tillkommit på ett sent stadium, sedan utformningen av brottet urkundsförfalskning slutförts. Se SRK prot. Vol. 14.
[1] Jfr ovan s. 287 f.

mit att falla utanför det straffbelagda området. Domen visar att HD anser det stå utom allt tvivel att handlingsrekvisitet vid förfalskning är uppfyllt, vilket är den enligt SRK relevanta frågan.

De ovan refererade fallen från början av 1960-talet röjer en tendens att vid bedömningen ta hänsyn till arten av den urkund, som förses med oriktig underskrift. I hovrättens dom i fallet NJA 1962 s. 328[2] och i det av RÅ i NJA 1962 s. 337 anförda fallet[3] görs en sådan åtskillnad. Till gruppen betydelsefulla urkunder hänförs rättegångsfullmakt, till gruppen mindre betydelsefulla d:o kvitto å återbekomna tillhörigheter[4]. Genom fallet NJA 1966 s. 299[5] har HD, dock med betydande dissens, uttalat sig för denna systematik: bedömningen av oriktiga namnunderskrifter på postväxlar såsom urkundsförfalskning och inte osant intygande motiveras med "beskaffenheten av de skriftliga handlingarna".

Motiveringen i 1966 års fall,

"Med hänsyn till beskaffenheten av de skriftliga handlingarna — — — måste hon emellertid anses ha framställt falsk urkund"

synes visa att HD numera accepterat SRK:s ståndpunkt att gränsdragningen är beroende av huruvida urkundsförfalskningsbestämmelsens *handlingsrekvisit* i objektivt avseende är uppfyllt. Om detta vore HD:s ståndpunkt kunde man förvänta att en bedömning som osant intygande skulle motiveras med att förfarandet inte inneburit ett framställande av falsk urkund. Så är emellertid inte fallet i 1962 års HD-avgörande. Där anförs istället ett subjektivt resonemang. Tt uppges inte ha haft något annat omedelbart syfte än att dölja sin identitet.

Det synes ligga närmast till hands att anta att HD med sin motivering i 1962 års fall menar att handlingsrekvisitet framställa falsk urkund inte är subjektivt täckt. Gärningsmannens uppsåt skulle inte sträcka sig så långt som till framställande av en falsk urkund utan endast till lämnande av oriktig uppgift om vem han är. Ett sådant antagande skulle emellertid innebära att HD befanns utan lagstöd ha satt den vanliga uppsåtsläran ur kraft i avseende på brottet urkundsförfalskning. Beträffande de subjektiva kraven vid urkundsförfalskning anför SRK[6]:

[2] Ref. ovan s. 288 f.
[3] Ref. ovan s. 290.
[4] Ytterligare exempel på detta bedömningssätt utgör fallen NJA 1958 C 175, NJA 1960 C 301, NJA 1963 C 570, NJA 1965 C 73 och NJA 1966 C 436.
[5] Ref. ovan s. 298 f.
[6] SOU 1944: 69 s. 269 f.

"I subjektivt hänseende fordras vanligt uppsåt. Förfalskaren skall alltså handla med vilja och med insikt om vad han gör. Detta innebär att han skall känna till beskaffenheten av den handling eller det märke, som han framställer eller förändrar, ävensom de omständigheter varav kan slutas att åtgärden innebär fara i bevishänseende. Tvivel hos den handlande om de omständigheter, som han sålunda skall känna till, bliva att bedöma enligt de vanliga reglerna om eventuellt uppsåt; straff skall inträda, om det kan antagas, att han skulle ha handlat på samma sätt ifall han ägt visshet om den omständighet, som låter gärningen framstå såsom brottslig."

För handlingsrekvisitet framställa falsk urkund uppställs alltså inga strängare krav i subjektivt avseende än den vanliga uppsåtsläran förestavar. Eventuellt uppsåt är tillräckligt. Vid den typ av gärningar, varom här är fråga, måste gärningsmannen anses ha insett att hans handlingssätt inneburit risk för att urkunden skulle få sken av att härröra från någon annan. Vidare måste resultatet av ett hypotetiskt prov beträffande dessa personer regelmässigt bli att de skulle ha handlat som de gjort även om de varit säkra på att ett sådant sken skulle komma att väckas. Av den vanliga uppsåtsläran följer alltså att "poliskunden" har sådant uppsåt, att rekvisitet framställa falsk urkund är subjektivt täckt.

Lagtekniskt återstår då möjligheten att HD med sitt subjektiva resonemang avser att fastslå att rekvisitet *fara i bevishänseende* i stadgandet om urkundsförfalskning inte är subjektivt täckt.

Ovan har konstaterats[7] att enligt SRK vid prövningen av rekvisitet fara i bevishänseende endast skall beaktas gärningens eventuella störande inverkan på bevisningen in abstracto. Risken för skada på något individuellt rättssubjekts intresse är däremot inte relevant. Till denna ståndpunkt har HD anslutit sig i fallet NJA 1968 s. 213[8]. I BrB 15: 11 om osant intygande återfinns samma tredje rekvisit; i motiven finns ingen antydan om att detta där skulle äga en annan innebörd än i 14: 1. I båda lagrummen tjänar rekvisitet endast att avskilja gärningar där den abstrakta bevisningsrisken av särskilda skäl inte anses vara aktualiserad.

Den utformning, som det tredje rekvisitet sålunda fått i de båda lagrummen, ger ingen möjlighet att därmed beakta vare sig den faktiskt föreliggande risken för skada på något individuellt rättssubjekts intresse eller gärningsmannens avsikt ifråga om sådan skaderisk. För straffbar urkundsförfalskning krävs uppsåt att störa bevismedlens funktion; med SRK:s synsätt kan ingen tvekan råda om, att "poliskunden" äger sådant uppsåt. Samma subjektiva inställning krävs för tillämpningen av stad-

[7] Se ovan s. 276.
[8] Ref. ovan s. 261 f.

gandet om osant intygande. Något kriterium för en gränsdragning erbjuder uppenbarligen inte detta rekvisit.[9]

Därmed är de lagtekniska möjligheterna att förena praxis' lösning av gränsdragningsproblemet med den skrivna rätten uttömda. Man nödgas konstatera att rättstillämpningen intagit en ståndpunkt, som lagtekniskt inte går att förena med lagstiftarens. Avvikelser föreligger i flera avseenden:

1) För valet av rubricering tillmäts *urkundens art* i praxis en avgörande vikt.[10] SRK:s införande av det enhetliga brottet urkundsförfalskning innebär att urkundens art inte längre är en omständighet av primär betydelse för valet av rubricering utan istället utgör en bland ett antal omständigheter av betydelse för bestämmandet av detta brotts svårhetsgrad. Praxis' ståndpunkt ter sig som en återgång till det äldre systemet.

2) Gärningsmannens uppsåt ifråga om vållande av skada på något individuellt rättssubjekts intresse tillmäts betydelse för valet av lagrum[11]; en-

[9] I dansk rätt avskiljes enligt Hurwitz (s. 144) från dokumentfalsk fall, där ett fingerat namn används endast för att dölja det egna namnet. Vanligen anges som grund härför, att uppsåt "at skuffe i retsforhold" då inte föreligger. Enligt Hurwitz motiverar dock inte detta krav att sådana fall undantas från förfalskning; (jfr ovan s. 264: med rekvisitet avses ej endast orättmätigt syfte;) orsaken måste istället, menar Hurwitz, sökas i dessa falls särskilda ursäktlighet.

[10] Stöd härför ger fallen NJA 1963 C 14 (åtalspunkt 10: erkännande av delgivning om beslut om körkortsindragning bedömt som urkundsförfalskning, utkvittering av bil och -nycklar i oriktigt namn som osant intygande) och NJA 1965 C 801 (ansökan om erhållande av körkort, försäkringsbesked, ordersedel vid bilköp, kontrakt vid mopedköp samt mantalsuppgift i oriktigt namn bedömt som osant intygande) liksom fallet NJA 1957 C 766, (åtalspunkt C. 7) där kvittering av bensinnota i oriktigt namn med utnyttjande av kreditbevis för annan person bedömts som urkundsförfalskning.

[11] Stöd härför ger fallen NJA 1952 C 391 (oriktiga namn på kvitton å vederlag för försålt skrot; HovR anförde: "Då B. icke härigenom givit handlingarna sken av att vara undertecknade av någon annan än honom själv, utan synes ha avsett endast att dölja sin identitet, kan ansvar ej ådömas för urkundsförfalskning"; tt dömd för osant intygande), NJA 1959 C 898 (oriktigt namn i ett antal avbetalningskontrakt; tt invände, att gärningarna endast utgjort osant intygande enär han endast velat undgå upptäckt och återförande till fångvårdsanstalt men ämnat uppfylla avbetalningsförpliktelserna; två av gärningarna bedömdes som urkundsförfalskning med motivering att avsikt att undgå förpliktelserna styrkts, de övriga gärningarna bedömdes som osant intygande), NJA 1959 C 1220 (oriktigt namn i äganderättsanmälan och anmälan om registrering av motorfordon bedömt som osant intygande med motivering, att tt lämnat de oriktiga namnuppgifterna endast för att undgå upptäckt och återförande till fångvårdsanstalt) samt Svea hovrätts dom den 6 november 1969 nr X: B 153, där RR:s i detta hänseende frikännande dom ändrades till urkundsförfalskning med motivering att tt tecknat det oriktiga namnet på kvittot för att ge detta sken av att härröra från annan och sålunda inte framdeles röja vem som uppburit det kvitterade beloppet; genom beslut den 8 juni 1970 nr 643 har HD vägrat prövningstillstånd i detta mål.

ligt SRK skall förekomsten eller avsaknaden av sådant uppsåt inte beaktas vid prövningen huruvida materiell förfalskning föreligger.
3) SRK:s ståndpunkt att det här rör sig om två *artskilda* gärningstyper, i linje med teoriens indelning i materiell och immateriell förfalskning, har inte anammats i praxis. Istället uppfattas osant intygande i detta hänseende som en *ringa form* av samma brott, som det i BrB 14: 1 straffbelagda. I fallet NJA 1962 s. 328 slutar HD sin motivering med formuleringen:

"Gärningen bör därför ej bedömas *svårare* än såsom osant intygande."[12]

Samma inställning synes framgå av HD:s motivering i fallet NJA 1966 s. 299, där man helt bortser från de omständigheter, som kunnat åberopas som stöd för uppfattningen att osant intygande utgör en annan art av brott än det åtalade förfarandet.

Materialet från HD ger inte tillräckligt underlag för några bestämda slutsatser ifråga om förhållandet mellan de under 1) och 2) angivna kriterierna för gränsdragningen. I 1962 års fall förelåg i HD endast förfarandet med kvittot å återbekomna tillhörigheter till bedömande. Av den domen kan därför inte utläsas huruvida det begagnade avsiktsresonemanget enligt HD bör tillämpas på alla gärningar av detta slag, oavsett urkundens art, eller om detta endast skall användas då urkunden är av mindre betydelsefullt slag. Motiveringen i fallet NJA 1966 s. 299 kan synas styrka uppfattningen att urkundens art är ett primärt kriterium, och att fråga om gärningsmannens avsikt utöver uppsåt inte uppkommer vid gärningar rörande mer betydelsefulla urkunder. En så långtgående innebörd kan dock inte tillmätas detta fall.[13]

Om HD-domarna sammanställs med det genomgångna underrättsmaterialet synes dock en viss klarhet kunna nås. Det är då nödvändigt att närmare undersöka det avsiktsresonemang, som praxis tillämpar och som kan ledas tillbaka till SRK:s uttalande i 1940 års betänkande[14] och Strahls formuleringar i 1953 års rättsfallsöversikt[15].

[12] Kursiveringen gjord här.
[13] I motsatt riktning går Svea hovrätts dom den 11 april 1961 nr V:B 50, där en för fylleri omhändertagen person tecknat oriktigt namn dels på kvittering i s. k. avvisiteringslista, dels på en fullmakt att motta stämning; HR hade bedömt den förra gärningen som osant intygande och den senare som urkundsförfalskning; HovR bedömde även undertecknandet av fullmakten som osant intygande med motiveringen, att inte heller denna gärning inneburit annat än ett vidhållande av vad tt tidigare muntligen trodde sig ha uppgivit i syfte att dölja sin identitet.
[14] SOU 1940: 20 s. 84, cit. ovan s. 294.
[15] Strahl SvJT 1953 s. 570 f., cit. ovan s. 303.

De formuleringar, som härvid används, synes innebära att en person, som skriver oriktigt namn under en urkund, i vissa fall kan anses ha som enda syfte att *dölja sitt namn*. Detta är enligt mitt förmenande en logisk omöjlighet. Även om bakom ett sådant handlingssätt inte ligger någon annan avsikt än att dölja ett namn, som man skäms för eller av annan anledning ogillar, så kan den skrivande inte sägas enbart ha för avsikt att dölja sitt namn; hans avsikt är då att undvika att väcka löje, ovilja e. d. Istället måste det anses förhålla sig så att bakom skrivande av oriktigt namn kan ligga avsikter av varierande slag, och att somliga av dessa avsikter uppfattas som klandervärda, medan andra uppfattas som icke klandervärda.

I de fall, som i praxis aktualiserat gränsdragningsfrågan, har det uppenbarligen alltid förelegat ett längre gående uppsåt än att dölja namnet. "Poliskunderna" har genomgående handlat i avsikt att undgå följderna av sina gärningar, och tecknandet av det oriktiga namnet kan inte ses annat än som ett led i detta handlande. Skall en åtskillnad göras mellan den avsikt, som ligger bakom undertecknandet av en rättegångsfullmakt, och den, som föranleder undertecknandet av ett kvitto å återbekomna tillhörigheter, kan i det förra fallet gärningsmannen sägas handla i direkt avsikt att klara sig undan rättvisan och i det senare i avsikt att inte spräcka sin plan att undgå hotande följder.

För att ett avsiktsresonemang skall få en logiskt hållbar innebörd vid bedömningen av nu aktuella gärningar måste det enligt min uppfattning infogas i ett vidare synsätt. Så synes också ha skett i praxis: vad praxis i själva verket tagit som kriterium för grändragningen mellan urkundsförfalskning och osant intygande är *risken för att genom gärningen skall förorsakas skada å något individuellt rättssubjekts intresse*. För straffbar urkundsförfalskning vid oriktiga namnunderskrifter uppställs i praxis helt enkelt ett krav på sådan risk.[16] Det uppställda kravet ges både en objektiv och en subjektiv sida. Om urkunden, varå det oriktiga namnet tecknas, är av betydelsefullt slag är den objektiva sidan uppfylld; urkunden kan då tänkas få betydelse i något väsentligt hänseende utöver funktionen att upplysa om undertecknarens identitet, och därmed föreligger en risk för skada. För att den subjektiva sidan skall vara uppfylld

[16] I fallet NJA 1966 s. 299 formulerar visserligen HD:s majoritet detta som ett krav för handlingsrekvisitets täckning (se ovan s. 298 f.); två JR utsäger dock klart som sin uppfattning, att den av urkundsarten föranledda skaderisken innebär ett uppfyllande av det tredje rekvisitet i förfalskningsbestämmelsen, vilket i sin tur motiverar tillämpningen av BrB 14:1 istället för 15:11.

krävs, att undertecknaren har avsikt att vålla sådan skada[17]. Vid undertecknandet av en rättegångsfullmakt anses uppenbarligen insikten om sambandet mellan denna underskrift och den kommande rättegången tillräcklig för att styrka sådan avsikt.

Avsiktsresonemanget kan visserligen inte heller beträffande ett tänkt rekvisit av här angiven innebörd anses förenligt med den vedertagna uppsåtsläran; även i de fall, som rubricerats som osant intygande med motiveringen, att "poliskunden" endast haft för avsikt att dölja sitt namn, måste regelmässigt åtminstone eventuellt uppsåt att framkalla risk för skada av angivet slag anses föreligga. Den subjektivt utformade motiveringen får ses som ett försök att anpassa domskälen till motiven.

6. De lege ferenda.

Av den anförda kritiken mot SRK:s ståndpunkt framgår att enligt min mening *handlingsrekvisitet* i stadgandet om urkundsförfalskning inte kan fungera som prövosten i objektivt hänseende vid en fördelning av fall av oriktiga namnunderskrifter mellan stadgandena i BrB 14: 1 och 15: 11. Varje med oriktig namnunderskrift försedd urkund ger objektivt sken av att härröra från någon annan än den, som den i själva verket härrör från. Med hänsyn till urkundernas självständiga funktion kan omständigheter utanför urkunden som sådan inte anses inverka på detta sken[1].

I subjektivt hänseende måste dock rekvisitet framställa falsk urkund anses fylla en viss avskiljande funktion beträffande fall av oriktiga namnunderskrifter. För straffbar urkundsförfalskning krävs genom detta rekvisit, att undertecknaren har uppsåt att framställa en urkund med sken av att härröra från någon annan än honom själv[2]. Dylikt uppsåt kan inte

[17] Jfr de två villkoren för tillämpningen av SLÄ 12: 3: dels att handlingen var av viss, mindre viktig art, dels att gärningsmannens syfte var av visst, mindre klandervärt slag. Se härom ovan s. 32.

[1] Jfr Widmann s. 24: "— — — die Beurteilung der Frage, ob eine unechte Urkunde vorliegt, nach rein objektiven Gesichtspunkten erfolgt und es vom Willen des Herstellers unabhängig ist, welche Person als angeblicher Aussteller anzusehen ist und ob eine Identitätsverschiedenheit zwischen angeblichem und wirklichem Aussteller besteht."

[2] Jfr Thyrén s. 206. Detsamma i tysk doktrin Weismann ZStrW 11 s. 37: "So fehlt es dann auch an der Fälschungs*absicht* insofern, als der Aussteller, zwar ohne Vorwissen dessen, für welchen die Urkunde bestimmt ist, sich einen falschen Namen beilegt, aber damit doch eben nur sich und keinen andern bezeichnen will". Från tysk praxis kan citeras en dom från år 1908 (RG dom den 31 mars 1908, GA 55 s. 311): "— — — ist für den inneren Tatbestand der Urkundenfälschung zu erfordern, dass der Täter mit dem Vorsatze handelte, die Urkunde als von einer bestimmten andern Person herrührend erscheinen zu lassen. Will der Täter diesen Anschein nicht erwecken, eine Täuschung darüber

anses föreligga i sådana fall, där vid undertecknandet används ett namn, varunder vederbörande en längre tid levat och under vilket han är känd[3]. HD har i fallet NJA 1944 s. 328[4] givit klart uttryck för denna ståndpunkt. På samma sätt måste det anses förhålla sig i det i doktrinen omnämnda fallet att en kvinna undertecknar ett hyreskontrakt med efternamnet på den man, med vilken hon sammanbor, för att dölja att hon inte är gift med honom[5]. Uppsåt att väcka sken av att någon annan person än hon själv undertecknat hyreskontraktet kan då inte anses föreligga.

Frågan om subjektiv täckning av handlingsrekvisitet framställa falsk urkund bör enligt min mening prövas genom en undersökning av hur gärningsmannen ställer sig till urkundsinnehållet. Om han ämnar stå för detta[6] och alltså uppträda som urkundsutfärdare har han inte uppsåt att framställa falsk urkund. Som ovan utvecklats är en urkund falsk då den äger oriktigt sken i avseende på det andliga upphovsmannaskapet; den som är och avser att uppträda som en urkunds andlige upphovsman kan

nicht hervorrufen, als wolle eine bestimmte andere Person den in dem Schriftstück niedergelegten Inhalt sich zu eigen machen, — — — so fehlt der Vorsatz der fälschlichen Herstellung einer Urkunde". Beträffande engelsk rätt uttalar Kenny (s. 376): "— — — you may sign in a name which is that of another person (whether real or non-existent) and yet not necessarily thereby make a false document, for a man is free to adopt a pseudonym if he wishes". Jfr även Gooderson MLR 15 s. 16 f.

[3] I fallet NJA 1968 C 230 har Svea hovrätt som osant intygande rubricerat kvitteringar å postgiro- och postanvisningsblanketter med oriktigt namn. Tt hade under en kortare tidsperiod levat under detta namn. Domen motiveras med en hänvisning till tt:s subjektiva inställning: "Dessa gärningar har uppenbarligen för honom endast utgjort ett led i utförandet av hans allmänna plan att vid ifrågavarande tid dölja sin identitet genom att i arbetet uppträda under falskt namn". I ett till hovrättens akt fogat PM konstateras, att tt inte kunde anses ha haft uppsåt att framställa falska urkunder; han ansågs dock inte ha levat tillräckligt länge under det oriktiga namnet för att ha "växlat identitet", varför ansvar för osant intygande ansågs böra följa.

[4] Ref. ovan s. 284. Se härom Strahl SvJT 1949 s. 172. Jfr Schönke Urk.fälschung s. 261 samt Pagel s. 251; den senare anför ett fall angående ett testamente och konstaterar, att om testator använt sitt riktiga namn skulle testamentet inte ha godtagits.

[5] Schönke Urk.fälschung s. 261, Strahl SvJT 1953 s. 571.

[6] Det krävs härvid en vilja att stå för urkundsinnehållet gentemot allmänheten, ej blott inför någon eller några aktuella urkundsmottagare; jfr Svea hovrätts dom den 6 december 1969 nr X: B 153 (K. Maj:t vägrat prövningstillstånd genom beslut nr 643 den 8 juni 1970), där tt dömdes för urkundsförfalskning trots att urkundsmottagarna var införstådda med begagnandet av oriktigt namn; RR hade ogillat åtalet i denna del. Se om fallet ovan s. 310 not 11.

inte samtidigt tänkas ha uppsåt att med underskriften dölja detta förhållande[7].

Den avgränsning, som jag sålunda anser följa av kravet på subjektiv täckning av handlingsrekvisitet, överensstämmer med förhållandet i tysk rätt. Enligt denna är från Urkundenfälschung undantagna sådana fall, där gärningsmannen står för urkundens hela innehåll utom just namnet. Maurach anför[8]:

"Zu unterscheiden von der für die Urkundenfälschung wesentlichen *Identitätstäuschung* sind infolgedessen die Fälle, in denen nur über den *Namen* getäuscht wird, der wirkliche Aussteller sich aber im übrigen zum Inhalt seiner Erklärung bekennt, so z.B. wenn der Täter einen Vertrag unter falschem Namen unterzeichnet, aber gewillt ist, sich selbst als aus diesem Vertrage Verpflichteten behandeln zu lassen."

De fall, som jag sålunda anser falla utanför bestämmelsen om urkundsförfalskning till följd av kravet på uppsåt att framställa falsk urkund, är *inte* de, som SRK uppenbarligen avsett att privilegiera genom införandet av passusen osann uppgift om vem han är i stadgandet om osant intygande. Vad kommittén därvid haft i åtanke är uppenbarligen den kategori, beträffande vilken gränsdragningsfrågan i praxis aktualiserats, nämligen "polisfallen". I sådana fall är enligt min mening rekvisitet framställa falsk urkund subjektivt täckt. "Poliskunden" har inte för avsikt att stå för någon urkund, som han undertecknar under utförandet

[7] På detta sätt resonerade RR, med vilken HovR instämde, i fallet NJA 1959 C 898. Tt hade där tecknat oriktigt namn på ett antal avbetalningskontrakt. Förfarandet bedömdes som urkundsförfalskning endast i de fall, där det befanns styrkt en avsikt att "icke blott — — — fördölja sin identitet" utan även "att utnyttja de sålunda tillskapade oäkta urkunderna för att till undkommande av avbetalningen göra sken av att kontrakten voro utfärdade av annan än honom själv." Jfr om detta fall ovan s. 310 not 11. I fallet NJA 1965 C 100 synes hovrätten däremot inte beakta tt:s vilja att stå för avbetalningsförpliktelserna. En oriktig namnuppgift i ett avbetalningskontrakt hade av HR bedömts som osant intygande sedan åtalet för bedrägeri ogillats med motiveringen att gärningen inte inneburit vinning för tt och skada för säljaren. HovR anförde att tt uppgivit oriktigt namn av det skälet att han trott att en expedit skulle igenkänna honom och förhindra köpet om han skrev sitt rätta namn; det kunde därför
"hållas för visst att M. genom att lämna de oriktiga uppgifterna avsett icke blott att dölja sin identitet utan även att giva sken av att avtalet träffats med någon annan än honom själv. På grund härav och då — såsom häradsrätten funnit — det skriftliga köpeavtalet är att anse såsom urkund samt M:s åtgärder inneburit fara i bevishänseende finner hovrätten vad M. låtit komma sig till last vara att bedöma såsom urkundsförfalskning."

[8] Maurach s. 431. Även Kohlrausch-Lange s. 601.

av sin plan att undgå rättvisan; en sådan avsikt är helt oförenlig med denna hans plan[9].

Emellertid delar jag till fullo SRK:s inställning att vissa förfaranden av det berörda slaget bör undantas från förfalskningsbestämmelsens tillämpningsområde. Min inställning härvidlag grundar sig på samma kriminalpolitiska värderingar, som uppenbarligen ligger till grund för praxis' ståndpunkt i gränsdragningsfrågan; oriktiga namnunderskrifter, som inte kan innebära någon risk för skada å något individuellt rättssubjekts intresse, bör inte träffas av förfalskningsbestämmelsen[10].

Som analysen av praxis' ståndpunkt visat kan emellertid en sådan uppfattning inte förenas med den gällande lagstiftningen. Det tredje rekvisitet i BrB 14: 1 innebär inte något krav på risk för skada å individuellt rättssubjekts intresse. Därmed avses endast ett för båda de ifrågavarande lagrummen gemensamt krav på att åtgärden skall innebära risk för att bevismedlens funktion störs. För den begränsning av urkundsförfalskningsbestämmelsens tillämplighet, som jag sålunda vill förorda och som praxis faktiskt synes tillämpa i detta hänseende, krävs att till denna bestämmelse fogas ett rekvisit, som innebär krav på risk för skada i angiven bemärkelse.

Med en reglering av det skisserade slaget kommer de fall, som i praxis bedömts som osant intygande, att i avsevärd utsträckning falla utanför förfalskningsstadgandet. Detsamma kommer emellertid att gälla den typ av gärningar, som enligt departementschefen[11] bör bedömas som urkundsförfalskning. Ur underrättspraxis kan anföras ett fall, som väl illustrerar hur föga straffvärt ett dylikt förfarande ter sig. Tt hade öppnat

[9] Jfr fallet NJA 1966 C 436, där undertecknande av rättegångsfullmakt bedömts som förvanskning av urkund (inte osant intygande) med motiveringen, att gärningen främst utgjort ett led i tt:s strävan att dölja sin identitet. — I tysk rätt finns ingen tvekan i detta avseende: (Schönke-Schröder s. 1411[87b]) "Wer unter falschem Namen bei der Polizei mündlich Anzeige erstattet und nunmehr, um sich nicht blosszustellen, das Protokoll mit fremdem Namen unterzeichnet, ist aus § 267 strafbar."

[10] Som ofarlig i denna mening betraktar jag inte den i fallet NJA 1953 C 678 behandlade gärningen, att en person på ett låntagarkort vid ett bibliotek använder oriktigt namn. Här tjänar kortet att upplysa om var utlånad bok finns. RR och HovR dömde för osant intygande. Förfarandet synes böra bedömas som urkundsförfalskning om ej klart framgår, att tt saknat uppsåt att vålla den skaderisk, som består i att biblioteket kommit att sakna möjlighet att återkräva boken. Samma kritik vill jag anföra mot bedömningen osant intygande i fallet NJA 1951 C 28, där urkunden utgjordes av en ansökan om visum. Uppenbarligen har i dessa fall gärningsmännens öppna tillvägagångssätt föranlett rubriceringen som osant intygande.

[11] K. prop. 1948: 80 s. 275, cit. ovan s. 286.

ett konto i postsparbanken i en väns namn och därpå insatt 10 kronor. Avsikten var att ge vännen postsparbanksboken som födelsedagspresent. Innan födelsedagen var inne fick emellertid tt ont om pengar. Han tog därför ut 5 kronor av den tilltänkta gåvan, varvid han tecknade vännens namn på uttagningskvittot. HR bedömde gärningen som urkundsförfalskning, dock av ringa grad, förvanskning av urkund. Med hänsyn till departementschefens åsikt i rubriceringsfrågan och SRK:s anvisningar beträffande tolkningen av kravet på fara i bevishänseende[12] får domen anses motsvara gällande rätt. Ur kriminalpolitisk synpunkt ter den sig dock föga motiverad. Tt hade säkert ingen känsla av att förfara brottsligt; pengarna var ju hans så länge han inte överlämnat gåvan. Vännen hade ännu inte fått gåvan. Banken led ingen skada genom åtgärden. Något hållbart argument för en kriminalisering av en sådan gärning kan enligt min mening inte anföras. Intresset att förhindra användningen av oriktigt namn i urkunder är i och för sig inte ett tillräckligt skäl härför[13].

Från dansk praxis kan anföras ett rättsfall, UfR 1964 s. 477, där tt, en norrman, som levde under antaget namn i Danmark för att hålla sig dold för den norska polisen, hade öppnat ett checkkonto och utställt checkar i detta namn. Østre Landsret dömde tt för dokumentfalsk med motiveringen, att han dolt sin identitet för checkmottagarna. Att dessa vilseletts beträffande checkutställarens verkliga namn bör enligt min mening inte göra gärningen till ett förfalskningsbrott, om uppsåt saknas att ge checkarna sken av att härröra från annan än den verklige utställaren. Kriminaliseringen *som förfalskning* bör enligt min mening begränsas till gärningar, som innebär risk för skada på en tänkbar framtida urkunds*mottagares* rättmätiga intresse. Statens fiskala intresse, som kan anses åsidosatt genom banktransaktioner i oriktigt namn med ty åtföljande möjligheter att undanhålla medel från beskattning, bör enligt mitt förmenande inte tillgodoses genom förfalskningsbestämmelser. Kriminaliseringsgrunden är därvid av ett helt annat slag.

Enligt min åsikt bör alltså oriktiga namnunderskrifter, som inte innebär någon risk för skada på någon tänkbar mottagares rättmätiga intresse, hållas utanför det som förfalskning straffbara området. Härefter åter-

[12] Jfr ovan s. 257.

[13] Jfr ang. engelsk rätt följande uttalande, som enligt Weismann (ZStrW 11 s. 37 not 93) och Naerstad (s. 94 not 2) återfanns i 1883 års utgåva art. 356 nr 14 respektive 1887 års utgåva s. 272 nr 14 av Stephen's Digest:
"A, personating B, draws a cheque in his assumed name of B, on a bank with which in his assumed name he had opened a genuine account by the actual payment of money to his credit. A does not make a false document."

står att diskutera frågan om sådana förfaranden bör straffbeläggas generellt vid sidan härom.

7. Särskilt om behovet av generell kriminalisering av osanna skriftliga utsagor.

Det är min uppfattning att tillräckliga skäl inte kan anföras för en generell kriminalisering av i ovan angiven mening ofarliga, oriktiga namnunderskrifter. Skälen härför har berörts ovan i anslutning till kritiken av SRK:s "sanningsplikt"-resonemang[1] och gäller inte bara kriminalisering av oriktiga namnunderskrifter utan generellt straffbeläggande av osanna skriftliga utsagor överhuvud taget. Det konstaterades där att bakom en sådan kriminalisering inte kan ligga den motivering, som anfördes som grund för bestämmelsen om straff för urkundsförfalskning; den medelbara kommunikationsformen är i avseende på meddelandets sanningshalt inte "handikappad" i jämförelse med den omedelbara formen. Någon primärt existerande sanningsplikt befanns inte heller kunna åberopas. En sådan bestämmelse är helt enkelt ett medel att, om så befinns lämpligt, stadga en straffrättsligt sanktionerad plikt till sanning. Frågan huruvida en sådan bestämmelse är motiverad är således av rent kriminalpolitisk natur.

Frågan om det straffbelagda områdets berättigade omfattning har på senare tid fått stor aktualitet i den straffrättsliga debatten. I sitt ovan omnämnda anförande inför Svenska Kriminalistföreningen anförde RÅ några allmänna synpunkter[2]:

"Vi måste — — — ställa oss frågan huruvida alla de straffsanktionerade begränsningar som samhället har uppställt för medborgarnas livsföring verkligen är rationellt grundade. Sedan vi genom brottsbalken har fått ett påföljdssystem, som torde vara ett av de mest avancerade i världen, även om det har sina skönhetsfläckar, är det enligt min uppfattning berättigat att ge prioritet åt frågan om avkriminalisering. Ett ledmotiv för kriminalpolitiken i denna del bör vara att straffbestämmelserna inte skall sträcka sig längre än nödvändigt. Straffhotet bör utnyttjas bara till att förebygga handlingar som *dels* innebär påtagligt men eller verklig fara och *dels* inte på effektivt sätt kan mötas genom skadestånd, socialvårdande insatser eller andra åtgärder som inte har straffets negativa sidor."

Beträffande kriminaliseringen i BrB 15: 11 anför Nelson i en artikel i SvJT[3]:

[1] Se ovan s. 19.
[2] Romander NTfK 1970 s. 210; jfr ovan s. 270.
[3] Nelson SvJT 1969 s. 213.

"För egen del har jag aldrig insett nödvändigheten av den omfattande kriminaliseringen av *osant intygande* och vill föredraga angivande av vissa skyddsvärda intyg och andra urkunder."

Jareborg pekar på möjligheten att helt slopa passusen om vem han är i BrB 15: 11[4].

I artikeln "Jag brände mina böcker" i SvJT 1952[5] tar Thornstedt upp frågan om det berättigade i att kriminalisera vissa förfalskningsåtgärder, bl. a. oriktiga namnunderskrifter[6], ur en speciell synpunkt: han förordar där att den privilegiering av den misstänkte i brottmål, som kommer till uttryck bl. a. i BrB 15: 4 2 st. (dåvarande SL 13: 4 2 st.), bör utsträckas att gälla även förfalskningsbrott[7]. Ett stadgande efter mönster av nyssnämnda bestämmelse borde införas, innefattande krav på att omständigheterna skall innebära skälig ursäkt för den misstänkte. Skälig ursäkt skulle enligt Thornstedts uppfattning föreligga då gärningen — förutom att den försvårar brottsutredningen — inte skadar allmänt eller enskilt intresse av större vikt; däremot inte om urkunden är av stor vikt som omsättningsmedel, eller då oskyldig genom gärningen utsätts för misstanke om brott eller om gärningen ingått som ett led i en större brottsplan. Att Thornstedt bl. a. har de ovan behandlade "polisfallen" i åtanke framgår av, att rättsfallet SvJT 1951 s. 494[8] anförs som exempel på vad som enligt Thornstedts uppfattning bör vara straffritt.

Thornstedts argumentering synes mig tillämplig även på sådana fall, som avser oriktiga identitetsuppgifter i gästförteckning på hotell. Vid dessa gärningar föreligger i regel ettdera (eller båda) av två motiv: antingen är gärningsmannens syfte att söka undgå betalning, varvid förfarandet är straffbart som bedrägligt beteende, eller också ingår den osanna uppgiften som ett led i en för brott misstänkt eller dömd persons försök att hålla sig undan rättvisan. Dessa fall kan, som ovan utvecklats[9], med här förfäktat synsätt inte anses täckta av bestämmelsen i BrB 15: 11, därför att gästen inte kan betraktas som urkundsutställare. De skäl Thornstedt åberopar synes kunna anföras som ett ytterligare argument mot den i praxis vedertagna bedömningen.

[4] Jareborg s. 291.

[5] Thornstedt SvJT 1952 s. 177 ff.

[6] Främst har dock Thornstedt undertryckande i åtanke; hans inställning innebär en betydande inskränkning av tillämpningsområdet för BrB 14: 4, som av det genomgångna rättsfallsmaterialet att döma främst tillämpas just ifråga om förstörande av bokföringsmaterial.

[7] Blanche ifrågasätter detta för fransk rätts vidkommande (s. 230 ff); han kommer därvid till en gentemot Thornstedt motsatt uppfattning.

[8] Ref. ovan s. 290 f.

[9] Se härom ovan s. 140 ff.

Ett avskiljande av "hotellfallen" ur tillämpningsområdet för BrB 15:11 innebär en praktiskt mycket betydande inskränkning. Vid den företagna rättsfallsgenomgången har mer än en tredjedel av alla domar enligt BrB 15: 11 avsett just denna gärningstyp. Beträffande behovet av brottstypen osant intygande i övrigt vill jag betona dels möjligheten av specialstraffrättslig reglering av typen skattestrafflagen och 213 § aktiebolagslagen[10], dels den metod som står till buds att göra BrB 15: 10 om osann försäkran tillämplig på fall, som anses straffvärda; så kan ske genom att till utsagan knyts någon form av försäkran.

Det synes i detta sammanhang värt att påpeka att man i åtskilliga andra rättssystem klarar sig utan generell kriminalisering av intellektuell förfalskning. Så är fallet i dansk rätt; Jacobsen avvisar tanken på införande av sådan generell kriminalisering[11]. I norsk rätt straffbeläggs intellektuell förfalskning av offentliga urkunder och läkarintyg i 189 §, medan dylika förfaranden i enskilda intyg upptas i 372 § 1 st. som en förseelse. Naerstad ställer sig kritisk mot generell kriminalisering[12]. Tyska StGB straffbelägger intellektuell förfalskning i offentliga urkunder i 271 och 272 §§ (av ämbetsman i 348 §) och d:o i vissa intyg i 278 §[13]. Varken engelsk rätt eller Förenta Staternas modellstrafflag innehåller någon generell kriminalisering av intellektuell förfalskning. Den generella kriminaliseringen av sådana förfaranden i fransk rätt får ses som en följd av

[10] Jfr fallet NJA 1958 s. 369.

[11] Jacobsen s. 357 ff.

[12] Naerstad påpekar på s. 156, att intellektuell förfalskning i äldre rätt var jämställd med materiell d:o av det skälet, att man så länge läs- och skrivkonsten var dåligt utbredd använde sig av notarier o. d. och att ett oriktigt återgivande av den muntliga utsagan ansågs mycket straffvärt. Med här anfört och i BrB faktiskt rådande synsätt innebär ju ett sådant förfarande materiell förfalskning!

[13] Weismann anför mot generell kriminalisering (VD s. 381): "— — —; es handelt sich hier in der Tat um Betrügereien, für die kaum das Bedürfnis besteht, sie bloss darum besonders zu behandeln, weil die Täuschung auf schriftlichem Wege verübt ist." — Jfr däremot Lampe GA 1964 s. 321 ff. — Inte heller E 1962 innefattar någon generell kriminalisering av intellektuell förfalskning (s. 483). — Oriktiga identitetsuppgifter i avsikt att hålla sig dold för myndigheterna straffbeläggs i s. k. Meldeordnungen. I doktrin och praxis har fråga uppkommit om dessa bestämmelsers förhållande till StGB 267 §. RG har i två domar (den 8 december 1938, JW 1939, s. 275 nr 1, och den 23 september 1940, RG 74 s. 290) bedömt angivande av oriktiga personuppgifter i skriftliga handlingar hos polismyndighet som Urkundenfälschung utan att ens omnämna MO-bestämmelserna. Enligt doktrinen är det riktigt att använda StGB 267 § i sådana fall, ty det föreligger då "Identitätstäuschung" (jfr ovan s. 315); MO-bestämmelserna tar endast sikte på "camouflage"-momentet. Koppenhöfer (NJW 1956 s. 1345) framför dock åsikten, att de båda lagrummen bör tillämpas samtidigt, eftersom ingetdera, till följd av artskillnaden i skyddsintresse, kan anses subsidiärt i förhållande till det andra. — Jfr Schönke-Schröder s. 1389[5].

metoden att behandla all sanningsförvrängning i skrift som ett enda brott; kravet på att objektet skall utgöra en titre utgör ett starkt inskränkande moment.

8. Slutsats.

Departementschefen antyder i det inledningsvis i detta kapitel[1] citerade uttalandet i anslutning till brottsbalksförslaget behovet av en utredning av frågan om förhållandet mellan urkundsförfalskning och osant intygande i fall av oriktiga namnunderskrifter. Den undersökning, som nu företagits, synes mig visa att behovet av en sådan utredning är akut. Rättstillämpningen fick "i uppdrag" att lösa gränsdragningsproblemet; resultatet har blivit ett system, som är praktiskt tillämpbart. Detta system kan emellertid inte med de accepterade principerna för lagtolkning förenas med den skrivna lagen. Därmed råder ett läge, som enligt grunderna för det svenska rättssystemet inte kan accepteras.

Den lösning av problemet, som jag ovan förordar, förutsätter en ingående översyn av bestämmelsen om urkundsförfalskning. Det tredje rekvisitet i detta stadgande måste ges en annan utformning än den, som SRK givit sitt krav på fara i bevishänseende. För en sådan reform har ovan anförts skäl av mer principiell karaktär.

Det akuta gränsdragningsproblemet urkundsförfalskning — osant intygande är enligt mitt förmenande[2] teoretiskt olösligt utan en reform av angivet slag. På det förhållandet grundar jag en förhoppning om att några av de i denna undersökning behandlade frågeställningarna så småningom skall lösas lagstiftningsvägen.

---

[1] K. prop. 1962: 10 B s. 225, cit. ovan s. 283.
[2] Jfr Thornstedt SvJT 1968 s. 122, cit. ovan s. 307.

Zusammenfassung

Über Urkundenfälschung.

Die vorliegende Arbeit behandelt das hauptsächlichste Fälschungsverbrechen, die Urkundenfälschung, nach schwedischem Recht. Für Wahl und Abgrenzung des Stoffes sind mehrere Gesichtspunkte entscheidend gewesen.

In der schwedischen Strafrechtslehre ist das Verbrechen der Fälschung seit 1941, als Ivar Agges Arbeit „Bidrag till läran om förfalskningsbrotten" erschien, nicht mehr Gegenstand einer umfassenden Untersuchung gewesen. Seitdem hat aber die Gesetzgebung auf diesem Gebiete eine durchgreifende Revision erfahren. Die jetzt geltenden Bestimmungen stammen aus dem Gesetz über Verbrechen gegen den Staat und die Allgemeinheit des Jahres 1948. Die Einführung eines neuen Strafgesetzes (BrB) im Jahre 1965 hat keine sachlichen Änderungen dieses Gesetzes gebracht.

Die Aufstellung von Regeln für diese Materie scheint in der Mehrzahl der Rechtssysteme eines der umstrittensten und schwer zu bewältigenden Gebiete des Strafrechts zu sein. Die Literatur darüber ist besonders in Deutschland sehr umfangreich. Zu den alten, die Rechtsgelehrten dieses Faches seit mehr als einem Jahrhundert beschäftigenden Problemen sind in der Gegenwart verschiedene neue getreten, die für die Abfassung und Erklärung der Bestimmungen über Fälschung von Bedeutung sind. Die Industrialisierung, die Fortschritte der Technik und der gesteigerte Umsatz haben eine Vielfalt von neuen, dem Mißbrauch ausgesetzten Gegenständen geschaffen und die Ausbildung von Verfahren bei Mißbrauch, wie sie früher nicht vorgekommen sind, zur Folge gehabt. Diese Veränderungen im Gesellschaftsleben dürften auch die Ursache für die starke Vermehrung der Fälschungsverbrechen während der letzten Jahre sein. Dadurch sind die Probleme und Unklarheiten auf diesem Gebiete der Gesetzgebung in verstärktem Maße fühlbar geworden.

Die vorliegende Untersuchung begann mit der Durcharbeitung der Rechtspraxis bei Urkundenverbrechen. Etwa 850 Prozesse wurden durchgearbeitet, u.zw. sämtliche einschlägige Rechtsfälle, über die in NJA und SvJT berichtet wurde, ferner alle einschlägigen, als B- und C-

Notizen in NJA aufgenommenen Prozesse, angefangen vom Inkrafttreten des heute geltenden Gesetzes (1949), sowie mehrere Urteile von Gerichten erster Instanz. Diese Durcharbeitung lieferte eine Vorstellung davon, ob und welche der von der Rechtslehre behandelten Fragestellungen in der Praxis vorkommen, und verschaffte Kenntnis der übrigen, bei der Anwendung der gesetzlichen Bestimmungen aufgetretenen Fragen.

Für die Disposition der Arbeit wurde die Systematik des Gesetzes als Ausgangspunkt gewählt. Bestimmte Probleme ergeben sich aus dem Strafbarkeitsmerkmal des Objektes (der Urkunde), andere aus dem Strafbarkeitsmerkmal des Tatbestandes, wieder andere aus dem Strafbarkeitsmerkmal der Gefahr für den Beweis. Diesen drei Abschnitten über die Strafbarkeitsmerkmale sind zwei Kapitel vorangestellt, in denen die Gesetzgebung über Urkundenfälschung aus einem mehr allgemeinen Gesichtspunkt behandelt wird. Im ersten dieser Kapitel „Über die Gründe der Kriminalisierung der positiv materiellen Fälschung von Schriftstücken u. dgl." wird gezeigt, wie sich die geltende Gesetzgebung historisch entwickelt hat. Dann werden verschiedene Standpunkte bezüglich der „Natur" dieser Verbrechen erörtert und schließlich lege ich meine eigene Beurteilung der hinter der Kriminalisierung der Urkundenfälschung liegenden Realitäten dar. Im zweiten dieser vorangestellten Kapitel wird die äußerliche Regelung, d.h. der Platz der Bestimmungen im Strafgesetz besprochen. Am Schluß der Arbeit ist ein nur die schwedische Gesetzgebung betreffendes Problem zu besonderer Behandlung ausgesondert worden, nämlich das Verhältnis der Urkundenfälschung zu der durch das Gesetz von 1948 eingeführten Kriminalisierung bestimmter unrichtiger Namensangaben in Urkunden, genannt „unwahres Zeugnis" (BrB 15: 11).

Kapitel 1 wird mit einer Schilderung der historischen Entwicklung des Fälschungsverbrechens eingeleitet, angefangen vom falsum-Institut des römischen Rechts über die Eingliederung in eine diffuse Kategorie von Betrugsverbrechen bis zur Auffassung als eines delictum sui generis. Dieser letzte Standpunkt ist im schwedischen Recht erst durch die Reform von 1948 vollständig durchgeführt worden. Darauf wird der Versuch der Rechtslehre, einen für die Fälschungsverbrechen speziellen Kriminalisierungsgrund zu formulieren, besprochen. Dabei wird der sogen. publica fides-Lehre besondere Beachtung gewidmet, die von vielen deutschen und französischen Verfassern, aber auch von der skandinavischen Rechtslehre, z.B. von Goos und Thyrén vertreten wird. Auf dieser Auffassung beruht die systematische Behandlung der Fälschung

als eines Verbrechens gegen die Allgemeinheit. Es wird hervorgehoben, daß das englische Recht, dem ja eine vollständige Kodifikation des Strafrechts fehlt, ohne den Rückhalt an einem publica fides-Raisonnement ausgebildet worden ist. In ihrem jüngst vorgelegten Entwurf zu einem neuen Fälschungsgesetz weist jedoch die Law Commission auf „the social danger" als Motivierung für die Kriminalisierung der Fälschung hin. Dann wird die Kritik erwähnt, die von mehreren Verfassern an der publica fides-Lehre geübt wurde. In der schwedischen Forschung ist dies vor allem durch Agge geschehen, der sich teils gegen die allgemeine Lehre vom Verbrechen als gegen bestimmte Interessen gerichtet, teils gegen die darauf gegründete Auffassung vom Fälschungsverbrechen als gegen ein primäres Interesse der Allgemeinheit gerichtet, wendet. Nach Agge betont die publica fides-Theorie allzu stark die selbständige Stellung der Fälschung gegenüber den Vermögensdelikten, besonders gegenüber dem Betrug. Zwischen diesen Strafbestimmungen müsse eine Übereinstimmung bestehen, von der man nicht absehen könne. Das Kapitel wird mit dem Versuch, die Funktion der Urkunde zu analysieren, abgeschlossen, um so die Ursachen der Kriminalisierung, wie sie sich in BrB 14: 1 findet, aufzudecken. M.E. genügt es nicht, dabei auf die verschiedenen allgemeinen oder privaten Interessen, die mit dem Gebrauch von Urkunden verbunden sind, hinzuweisen. Als wirkliche Ursache der Kriminalisierung betrachte ich das im gesellschaftlichen Leben vorhandene Bedürfnis nach Vertrauen zu dem, was ich mittelbare Kommunikation (Materialisierung) nenne, und die Tatsache, daß diese mittelbare Kommunikation im Vergleich zur unmittelbaren einen Nachteil hat: der Empfänger kann den Ursprung der Mitteilung nicht unmittelbar kontrollieren. Im Gespräch (unmittelbare Kommunikation) tritt der Empfänger mit dem Mitteiler in direkten Kontakt und kann sich von dessen Identität überzeugen. Beim Gebrauch von Materialisierungen ist das Verhältnis ein anderes: der Empfänger muß da der Angabe der Materialisierung über die Person des Mitteilers vertrauen. Daher wird eine Art „Garantie" verlangt, um das Vertrauen zu sichern. Die Strafbestimmungen sind motiviert.

Im zweiten Kapitel wird zuerst untersucht, welche Stellung die positiv materielle Fälschung in den verschiedenen Rechtssystemen einnimmt. Dies geschieht auf dreierlei Weise: 1) Die Fälschung wird zum Betrug und zu anderen Verbrechen, die sich gegen einzelne individuelle Rechtssubjekte richten, gerechnet; so im Strafrecht der BRD und im finnischen Strafgesetz. 2) Die Fälschung wird als besonderer, gegen die

Allgemeinheit gerichteter Verbrechenstyp betrachtet; das bedeutet eine Kodifizierung der publica fides-Lehre. Dies geschieht im norwegischen Strafgesetz von 1902, im dänischen von 1930, seit der Reform von 1948 im schwedischen, ferner im französischen, schweizerischen, italienischen sowie in den letzten Strafgesetzvorschlägen der BRD. 3) Die Fälschung wird als Verbrechen gegen den Staat betrachtet; so im sowjetischen Strafgesetz von 1960 und im Strafgesetz der DDR von 1968. Die angelsächsischen Rechte können hier nicht eingeordnet werden; in diesen Rechtssystemen scheint man sich über die Stellung der Fälschung wenig Gedanken gemacht zu haben.

Im folgenden Abschnitt wird untersucht, wie das Verhältnis der materiellen zur immateriellen (intellektuellen) Fälschung geregelt wurde. Hier besteht ein Unterschied zwischen einerseits dem französischen Recht, das beide Verfahrenstypen als *ein* Verbrechen, faux en écriture, betrachtet, und anderseits dem deutschen und den skandinavischen Rechten, in denen zwischen diesen beiden Verfahren ein deutlicher Unterschied gemacht wird. Im englischen Recht kommt diese theoretische Unterscheidung nicht vor. Der Begriff der Fälschung im Forgery Act, dem die Fälschung regelnden Statut, deckt sich im wesentlichen mit dem Verfahren der materiellen Fälschung in der kontinentalen Strafrechtslehre. Das schwedische Strafgesetz macht in systematischer Hinsicht einen durchgreifenden Unterschied zwischen materieller und immaterieller Fälschung. Im 14. Kapitel, überschrieben „Von Fälschungsverbrechen", werden nur materielle Verfahren behandelt. Im 15. Kapitel werden bestimmte Arten der immateriellen Fälschung zusammen mit u.a. Meineid und falscher Anschuldigung mit Strafen belegt. In den Motiven (SOU 1944: 69) wird hervorgehoben, daß immaterieller Mißbrauch ebenso wie die erwähnten anderen Verbrechen den Charakter eines Verbrechens gegen die Wahrheitspflicht habe. Gegenüber der Systematik des schwedischen Gesetzgebers nehme ich eine kritische Haltung ein. Eine primär existierende Wahrheitspflicht gibt es m.E. nicht. Soferne die generelle Kriminalisierung der intellektuellen Fälschung als kriminalpolitisch motiviert angesehen wird, — eine Frage, die später behandelt werden wird — muß dies m.E. in direktem Anschluß an die Bestimmungen über materielle Fälschung geschehen.

Das 3. Kapitel über das Verbrechensobjekt Urkunde wird mit einer Erörterung über den Urkundenbegriff des schwedischen Rechts, wie er aus Gesetzestext und Motiven hervorgeht, eingeleitet. Die Regeln des älteren Rechts und der von Thyrén vorgelegte Reformvorschlag bilden den notwendigen Hintergrund. Darauf folgt eine genaue Analyse des

Begriffes Urkunde. Verschiedene denkbare Erfordernisse für den Charakter der Urkunde werden als mögliche Präzisierungen hinsichtlich eines Grundbegriffes mit umfangreichem Inhalt, genannt Materialisierung, geprüft. Bei jedem dieser Erfordernisse wird gefragt, inwieweit dieser Grundbegriff eine solche Präzisierung verlangt, um dem Begriff Urkunde de lege lata bzw. einem de lege ferenda gesuchten Objektbegriff zu entsprechen.

Das Erfordernis, das zuerst behandelt wird, ist die Angabe des Ausstellers. Die lebhafte Debatte, die darüber in der deutschen Rechtslehre geführt wurde, kreiste meist um den Urkundencharakter der Stimmzettel. Die vorherrschende Ansicht scheint zu sein, daß Stimmzettel deshalb keine Urkunden sind, weil sie das Erfordernis, daß der Aussteller angegeben oder wenigstens „notorisch" sein solle, nicht erfüllen. M.E. muß der Objektbegriff im Hinblick auf die Gründe für die Kriminalisierung das Erfordernis der Ausstellerangabe enthalten und dieses Erfordernis muß so formuliert werden, daß Stimmzettel darunter fallen. Das Erfordernis der Nicht-Anonymität ist deshalb begründet, weil Materialisierungen, deren Ursprung objektiv nicht festgestellt werden kann, nicht unecht hergestellt oder verfälscht werden *können*. Bei den Stimmzetteln bürgt das Wahlverfahren selbst dafür, daß diese nur von den zu einer bestimmten Wahl Berechtigten abgegeben werden; deshalb kann ein Stimmzettel unecht hergestellt oder verfälscht werden. Die Auffassung, daß Stimmzettel Urkunden seien, scheint dem geltenden schwedischen Recht zu entsprechen. Nach dem schwedischen Gesetz genügt es, wenn der Aussteller einigermaßen bestimmt werden kann, z.B. als einer bestimmten Personengruppe zugehörig. Schließlich wird das Verhältnis zwischen der Bestimmung über unbefugte Tätigkeit beim Wahlvorgang (BrB 17:8) und der Fälschungsbestimmung erörtert. Hat jemand bei einer öffentlichen Wahl (BrB 17:8 bezieht sich nur auf eine solche) durch Fälschung der Stimmzettel unbefugt gehandelt, dann muß dies m.E. als unbefugte Tätigkeit beim Wahlvorgang mittels Urkundenfälschung bezeichnet und als schweres Verbrechen beurteilt werden (vgl. unten die Konkurrenzbeurteilung Fälschung — Betrug).

Im nächsten Abschnitt werden Erfordernisse behandelt, die den sonstigen Inhalt des Objektes betreffen. Dabei wird der Versuch der Rechtslehre, die Absonderung der Augenscheinsobjekte zu begründen, besprochen. In den Vorarbeiten zur Reform von 1948 wird angeführt, daß der Strafschutz auf solche Gegenstände beschränkt werden soll, die einen nicht unmittelbar aus einer Betrachtung des Gegenstandes

sich ergebenden Vorstellungsinhalt vermitteln, eine wohl nicht ganz klare Formulierung. Das Erfordernis, das bezüglich der Gründe für die Kriminalisierung verlangt werden muß, ist m.E., daß das Objekt die Materialisierung *eines Gedankens* darstelle. Nur solche Materialisierungen können als Substitut für die menschliche Sprache dienen und sind somit aus dem in der Einleitung angeführten Grunde schützenswert. Der Charakter der Urkunde als Erklärung von Gedanken eines Menschen ist im deutschen Recht jetzt anerkannt. In den letzten Entwürfen zum Strafgesetz der BRD wird dies auch im Gesetzestext festgelegt, ebenso im geltenden Strafgesetz der DDR. Auch das norwegische und dänische Gesetz drückt sich ähnlich aus. In der englischen Rechtslehre wird das Fälschungsobjekt „document" als „a writing ——— which communicates ——— a human statement" gekennzeichnet. Für das schwedische Recht gestatten weder Gesetzestext noch Motive die Annahme, daß eine solche Betrachtungsweise der Abfassung des Gesetzes zugrunde gelegen habe. Die Prüfung des Erfordernisses der Verkörperung eines Gedankens als Präzisierungsgrund de lege lata erfolgt durch eine Untersuchung der faktischen Abgrenzung des Urkundenbegriffes in verschiedener Hinsicht. Vorher wird jedoch eine spezielle, für die Praxis bedeutsame Frage behandelt: kann eine Photographie, die an und für sich nicht den Charakter einer Urkunde hat, Teil einer Urkunde sein? Nach deutschem Recht ja; die deutsche Rechtslehre hat für diese Urkundenform, die dadurch entsteht, daß der Aussteller ein Augenscheinsobjekt in seine Erklärung einschließt, die Bezeichnung „zusammengesetzte Urkunde" eingeführt. Die Rechtspraxis in Schweden verfährt ebenso.

Die Frage, inwieweit der Urkundenbegriff das Erfordernis der Materialisierung eines Gedankens enthält, wird bei Mißbrauch mit automatisch hergestellten Aufzeichnungen aktuell. In der deutschen Rechtslehre ist die strafrechtliche Problematik solcher Verfahren in besonders klärender Weise von Kienapfel behandelt worden. Wesentlich ist, daß die Frage der Forderung nach eigenhändiger Herstellung davon getrennt bleibt. Automatisch hergestellte Aufzeichnungen wie z.B. Fahrtschreiberdiagramme, EEG, EKG, die Produkte von Datenmaschinen verschiedener Art fallen nicht unter den Urkundenbegriff des deutschen Rechts, weil sie nicht den Gedanken eines Menschen verkörpern. Dieses Erfordernis hängt mit der Auffassung von der Art der strafwürdigen Mißbräuche zusammen, die bei der Formulierung des Strafbarkeitsmerkmales des Tatbestandes in der Bestimmung über Urkundenfälschung zum Ausdruck kommt. Darin wird die Herstellung einer Urkunde, die anschei-

nend von einem anderen als von dem wirklichen Urheber herrührt, bestraft. Auf die Unzweckmäßigkeit, die darin liegt, eine solche Prüfung der Echtheit bei automatisch hergestellten Aufzeichnungen vorzunehmen, ist man während der Vorarbeiten zum neuen Strafgesetz der BRD aufmerksam geworden. Es wird daher eine besondere Objektkategorie, „technische Aufzeichnungen", mit einem in gewisser Hinsicht abweichenden Schutz vorgeschlagen. Man hat jedoch die Lösung dieser Frage für so dringend erachtet, daß schon am 1. September 1969 unter § 268 im StGB eine neue Bestimmung über diese Kategorie eingeführt wurde. Der schwedische Gesetzgeber hat die zur Zeit des Zustandekommens des Gesetzes kaum aktuelle Kategorie automatisch hergestellte Aufzeichnungen nicht beachtet. Im Kommentar (BrB Kom II) wird die Ansicht vertreten, daß derartige Aufzeichnungen unter den Urkundenbegriff des Gesetzes fallen. M.E. ist der deutsche Standpunkt der richtige. Der Kriminalisierungsgrund für Materialisierungen menschlicher Gedanken und automatisch hergestellter Aufzeichnungen ist nicht derselbe, auch das Bedürfnis nach Strafschutz nicht.

Die Objektkategorien Geld und Wertzeichen können als Träger wirtschaftlicher Werte bezeichnet werden. In dieser Eigenschaft sind sie schutzwürdig, nicht als Materialisierungen menschlicher Gedanken. Die Absonderung dieser Gruppen vom Objektbegriff Urkunde in der schwedischen Fälschungsgesetzgebung muß daher als begründet angesehen werden. Kritisch allerdings stehe ich dem Schweigen gegenüber, das in den Motiven bezüglich des Funktionsunterschiedes zwischen Urkunden und Wertzeichen bzw. Geld herrscht. Damit fehlt eine Motivierung für die Abweichungen in den Bestimmungen über Strafschutz.

In dem folgenden Abschnitt werden die Erfordernisse bezüglich der Verkörperung behandelt. Die Frage, auf welche *Weise* diese Verkörperung geschehen soll, enthält auch die praktisch wichtige weitere Frage nach der Behandlung der sogen. Beweiszeichen. Der Bedeutungsunterschied zwischen dem schwedischen Ausdruck „bevismärke" und dem deutschen „Beweiszeichen" muß beachtet werden. Der letztere umfaßt auch das, was in der Terminologie des schwedischen Gesetzgebers als „kontrollmärke" bezeichnet wird. Die „bevismärken" sind im Urkundenbegriff des schwedischen Rechts inbegriffen, was als wohl begründet angesehen werden muß. Eine Grenzziehung nach dem Grad der Ausführlichkeit oder allgemeinen Verständlichkeit ist mit dem Grund für die Kriminalisierung nicht vereinbar. Der schwedische Urkundenbegriff umfaßt ferner nicht nur die mit dem Gesichtssinn wahrnehmbaren Materialisierungen, sondern auch verschiedene Typen von Tonauf-

nahmen, im Gegensatz zum deutschen Recht, wo in den letzten Gesetzesvorschlägen Tonaufnahmen neben Urkunden, Beweiszeichen und technischen Aufzeichnungen als besondere Gruppe aufgestellt werden.

Die Frage der Behandlung der sogen. Kontrollzeichen berührt sich mit dem, was ich als *Grad* der Verkörperung bezeichne. Ein Kontrollzeichen ist ein auf einem Gegenstand angebrachtes, über diesen etwas aussagendes Zeichen, wie z.B. Gold- und Silberstempel, Registrierungsschilder auf Verkehrsmitteln und S-Zeichen auf elektrischen Apparaten. Zwischen diesen Zeichen und den Urkunden besteht ein Funktionsunterschied: die Urkunde vermittelt selbständig einen vollständigen Vorstellungsinhalt, mag dies auch durch Abkürzungen oder Hinweise geschehen. Das Kontrollzeichen verkörpert zwar auch einen Vorstellungsinhalt von der Art, die Schutz gegen Fälschung verlangt, aber nur *in Verbindung mit dem gemerkten Gegenstand.* Dieser Funktionsunterschied hat eine Ungleichheit bezüglich des Schutzbedürfnisses zur Folge. Bei Kontrollzeichen genügt es nicht, durch Strafbestimmungen zu garantieren, daß der Ursprung des Zeichens richtig angegeben wird. Es ist vielmehr die *Bezeichnung,* deren Richtigkeit garantiert werden soll. Die Absonderung der Kontrollzeichen vom Urkundenbegriff de lege lata ist also wohl begründet.

Dann wird darüber gehandelt, ob die Forderung, daß der verkörperte Gedanke von bestimmter, qualifizierter Art sein muß, richtig ist. In der schwedischen Rechtslehre hat Agge die Forderung nach „typicitet" erhoben, d.h. daß ein Schriftstück, um Schutz gegen Fälschung zu verdienen, einer speziellen Kategorie mit besonderen Eigenschaften als Hilfsmittel des Rechtsverkehrs zugehören soll. Diese Forderung fand Agge in dem Gesetz vor der Reform von 1948 gut erfüllt. Denn in diesem Gesetz wurden verschiedene Typen von Schriftstücken in einer Reihe verschiedener Paragraphen behandelt und die allgemeine Forderung, daß das Schriftstück eine sogen. Absichtsurkunde darstelle, erhoben. Durch das Gesetz von 1948 wurde der einheitliche Begriff Urkunde eingeführt und in diesen die Forderung, daß das Schriftstück oder das Zeichen in der Absicht, als Beweis zu dienen, gemacht wurde, nicht hineingelegt. Das geltende Recht enthält also nicht die Forderung nach „typicitet".

Diese Forderung führt zu einem weiteren Problem bezüglich des Objektbegriffes: gehören dazu die Erfordernisse der Beweisbestimmung oder Beweis-(Rechts)erheblichkeit? Der Text des schwedischen Gesetzes (BrB 14: 1, 2. Stück) gibt einige Beispiele, die den Urkundenbegriff erläutern:

"Als Urkunden gelten Protokolle, Kontrakte, Schuldbriefe, Zeugnisse und andere Schriftstücke, die zum Beweis angefertigt wurden oder sonst als Beweis von Bedeutung sind, — — —".

Hier wird eine bedeutsame Erweiterung des Urkundenbegriffes zu mehr als einer sogen. Absichtsurkunde vollzogen und in den Motiven wird die Formulierung gebraucht, daß auch Zufallsurkunden strafgeschützt sind. Doch der Relativsatz im Text des Gesetzes scheint noch mehr auszusagen, eine positive Forderung nämlich bezüglich des Inhalts des Schriftstückes, damit dieses Urkundencharakter besitzt. Das deutsche Recht tritt hinsichtlich des Urkundencharakters mit starker Bestimmtheit für das Erfordernis sowohl der Rechtserheblichkeit als auch der Beweisbestimmung ein. Trotz einer offenbaren Unklarheit nicht nur in der Terminologie, sondern auch bezüglich des genauen Inhalts der Begriffe Rechtserheblichkeit und Beweisbestimmung scheinen diese beiden Forderungen im deutschen Recht tief verwurzelt zu sein. Freilich ist teils der Subjektivismus, den das Erfordernis der Beweisbestimmung enthält, teils die Verlegung der Forderung nach rechtlicher Relevanz in den Objektbegriff selbst verschiedentlich kritisiert worden. Mehrere Forscher weisen darauf hin, daß dies die Folge eines Einflusses der französischen Juristen ist, wodurch der Vorstellungsinhalt der „possibilité de préjudice", eines vom Objekt- und Tatbestandsstrafbarkeitsmerkmal unabhängigen Erfordernisses, in die deutsche Strafgesetzgebung Eingang fand. Eine Autorität wie Weismann hat die Frage aufgeworfen, ob ein solches Erfordernis für den Urkundencharakter berechtigt ist. Doch bildet der Beweismittelcharakter der Urkunde, wie Kienapfel zeigt, ein unumstößliches Dogma in der deutschen Rechtswissenschaft. Das französische Recht hat, wie oben angedeutet, ein derartiges Erfordernis für den Objektcharakter selbst nicht verlangt, sondern ein Schadenmöglichkeitserfordernis, eine vom Objekt- und Tatbestandsstrafbarkeitsmerkmal unabhängige „possibilité de préjudice". Auch vom englischen Recht kann man nicht sagen, daß es das Erfordernis des Beweiswertes für die Zuerkennung der Dokumenteigenschaft verlangt. Für das schwedische Recht stellte Thyrén in seinem Gesetzesvorschlag ein nicht im Objekt liegendes Erfordernis mit den Worten auf: „ist Schaden durch die Tat zu befürchten". Mit dem Urkundenbegriff verband er kein solches Erfordernis. Mehrere Umstände sprechen m.E. dafür, daß das geltende schwedische Recht trotz des oben angeführten Relativsatzes nach demselben Prinzip gestaltet ist. In den Motiven wird der Relativsatz auf diese Weise kommentiert, daß er betonen sollte, daß eine Schrift, um Urkunde zu sein, durch ihren

Inhalt, d.h. durch das, was darin erläutert oder erklärt wird, und nicht durch die rein äußere Beschaffenheit von Bedeutung sein soll. Diese Formulierung scheint nur das Erfordernis der Materialisierung eines Gedankens zu enthalten. Durch die Reform des Jahres 1948 wurde ferner ein mit dem Objekt nicht zusammenhängendes Merkmal eingeführt, die „Gefahr für den Beweis". Gerade in diesem Merkmal liegt nach den Motiven das Erfordernis der Beweiserheblichkeit, das, nach dem Relativsatz zu urteilen, im Objektbegriff liegen sollte.

Für die Regelung des französischen, englischen und, nach diesen Ausführungen hier, auch des schwedischen Rechts sprechen m.E. schwerwiegende logische und praktische Gründe.

Im folgenden Abschnitt werden Erfordernisse behandelt, die das Verhältnis des angegebenen Ausstellers zum Zustandekommen der Materialisierung betreffen. Für gewöhnlich werden diese Erfordernisse im Anschluß an das Strafbarkeitsmerkmal des Tatbestandes gestellt, d.h. sie werden als Bedingung der Echtheit in Erwägung gezogen. Die Tatsache, daß gewisse Verfasser diese Erfordernisse auch für den Urkundencharakter selbst beanspruchen, rechtfertigt jedoch ihre Behandlung im Anschluß an das Strafbarkeitsmerkmal des Objektes. Es ist ferner wesentlich, auch das Verhältnis zwischen Urkundencharakter und Echtheit zu klären.

Zuerst werden die Erfordernisse des physischen Verhältnisses des angegebenen Ausstellers zum Zustandekommen der Materialisierung behandelt. Solche Erfordernisse verfechten die Vertreter der faktischen oder Körperlichkeitstheorie in der deutschen Rechtslehre. Diese betrachten Eigenhändigkeit in größerem oder geringerem Ausmaße als Bedingung der Echtheit. Manche Fürsprecher dieser Theorie erblicken in der Echtheit eine Voraussetzung des Urkundencharakters, was zur Folge hat, daß sie die Eigenhändigkeit zu einer Eigenschaft der Urkunde erklären. Diese Theorie wird jetzt als veraltet angesehen. Statt dessen ist heute die ideelle oder Geistigkeitstheorie vorherrschend. Danach ist die Echtheit keine körperliche Eigenschaft, sondern etwas Geistiges, Ideelles. In diesem Zusammenhang hat diese Theorie nur insoferne Bedeutung, als sie von der älteren faktischen Theorie der Eigenhändigkeit als Bedingung für den Urkundencharakter Abstand nimmt. Im schwedischen Recht gibt es diese Forderung nicht. Man kann sie auch nicht de lege ferenda als begründet ansehen. Die Materialisierungen haben ihre schutzwürdige Funktion als Mitteilungsmittel eines menschlichen Gedankens durch ihre selbständige Existenz. Sie können den Gedanken eines Menschen übermitteln, ohne daß dieser

Mensch an der Übermittlung selbst mitwirken muß. Physische Verhältnisse beim Zustandekommen der Materialisierung haben für diese Funktion keine Bedeutung. In einer hoch entwickelten Gesellschaft muß man Materialisierungen benützen können, die nicht von dem angegebenen Aussteller selbst, sondern durch anderer Menschen Arbeit und/oder mit Hilfe maschineller Geräte hergestellt worden sind. Auch solche Materialisierungen verdienen daher die Zuverlässigkeitsgarantie, die die Fälschungsbestimmungen geben.

Nach deutschem Recht hat Zeichnen mit fremdem Namen Mangel an Echtheit zur Folge, wenn Eigenhändigkeit für die Gültigkeit der Urkunde nach gesetzlicher Vorschrift oder nach ihrer Eigenart verlangt wird. Diese Bedingung wird auch von den Vertretern der ideellen Theorie gestellt. Für diejenigen Anhänger dieser Theorie wie z.B. Binding, die die Echtheit als Bedingung für den Urkundencharakter betrachten, ist daher die Eigenhändigkeitsforderung für den Urkundencharakter bestimmter Objekte entscheidend. Im schwedischen Recht gibt es keine derartige Forderung. De lege ferenda kann sie als nicht berechtigt angesehen werden. Wer unerlaubt an einem wegen eines Formfehlers (z.B. mangelnde Eigenhändigkeit) ungültigen Testamente Änderungen vornimmt, stört dessen Funktion, die Gedanken eines bestimmten Menschen zu übermitteln und muß daher grundsätzlich von den Folgen einer Urkundenfälschung getroffen werden. Die Funktion der Urkunde, eine dem Gesetz entsprechende Verfügung über eine Erbschaft zu sein, geht über deren primären Charakter als materialisierter Gedanke hinaus. Es kann sicherlich an und für sich berechtigt sein, eine konkrete Tat deshalb, weil ein derartiger Ungültigkeitsgrund vorliegt, von der Strafbarkeit auszuschließen. Das muß aber doch rechtstechnisch auf andere Weise als durch eine Einschränkung des Verbrechensobjektes geschehen. Nach schwedischem Recht kann in solchen Fällen dadurch, daß das Erfordernis „Gefahr für den Beweis" als nicht erfüllt erachtet wird, Strafbarkeit ausgeschlossen sein.

Nach deutschem Recht bildet auch der sogen. Verkörperungswille, daß nämlich der angegebene Aussteller „geistig" mit dem Zustandekommen der Materialisierung zu tun gehabt haben soll, ein Erfordernis für den Urkundencharakter. Dadurch fallen u. a. Abschriften weg. Diese — so wird erklärt — sind keine verkörperten Erklärungen, sondern nur Reproduktionen solcher. Dieser Standpunkt scheint im deutschen Recht vorherrschend zu sein, doch hat Schönke die Berechtigung dieser Forderung in Frage gestellt[1].

[1] Schönke, Umgestaltung S. 138.

Die Frage der Abschriften als Fälschungsobjekte und wie bei Mißbrauch mit ihnen verfahren werden soll, wird im Anschluß an die Ausführungen über physische bzw. geistige Mitwirkung bei der Materialisierung gesondert behandelt. Die Ausführungen in den Motiven des Gesetzes von 1948 müssen m.E. bedeuten, daß Abschriften, u.zw. auch nicht beglaubigte, Urkunden im Sinne des Gesetzes sind. Da eine Urkunde aus der Angabe des Ausstellers und aus dem Erklärungsinhalt besteht, muß auch in einer Abschrift die Angabe des Urhebers des Originales eine solche Ausstellerangabe sein, die zusammen mit dem Erklärungsinhalt eine echte Urkunde konstituiert. Das bedeutet, daß bei einer tatsächlichen Materialisierung (Abschrift) keine Erfordernisse der physischen bzw. geistigen Mitwirkung verlangt werden. Eine andere Einstellung kommt im Kommentar des schwedischen Gesetzes (BrB Kom II) zum Ausdruck. Dort wird behauptet, daß die Herstellung einer unrichtigen unbeglaubigten Abschrift nicht materielle Fälschung bedeutet. Erst durch die verschaffte Beglaubigung wird ein solches Verfahren strafbar, nämlich als Anstiftung zu unwahrem Zeugnis, intellektueller Fälschung. Hinter diesem Raisonnement liegt offenbar eine andere Auffassung von *der Einheit der Urkunde* bei Abschriften als die oben angeführte. Der Verfasser des Kommentars betrachtet die Angabe des Ausstellers des Originals auf der Abschrift nicht als eine solche Ausstellerangabe, die zusammen mit einem Erklärungsinhalt eine Urkunde konstituiert.

Die Bestimmung der Einheit der Urkunde, d.h. welche Ausstellerangabe zusammen mit einem bestimmten Erklärungsinhalt im konkreten Fall das Verbrechensobjekt Urkunde bildet, ist von primärer Bedeutung. Die Relevanz der Urheberschaft ergibt sich aus der Art und Weise der Angabe der strafbelegten Tatbestände. Als materielle Fälschung, d.h. als Urkundenfälschung nach BrB wird die Herstellung einer Urkunde bezeichnet, in der der angegebene Urheber mit dem wirklichen Urheber nicht identisch ist. Ist der Urheber richtig angegeben, aber die Urkunde in anderer Hinsicht unrichtig, dann kann die Herstellung als unwahres Zeugnis, d.h. als intellektuelle Fälschung beurteilt werden. Anders ausgedrückt: es erfolgt die Prüfung der Echtheit durch einen Vergleich des wirklichen Urhebers — dessen Bestimmung eine Frage des Beweises ist — mit dem scheinbaren Urheber, d.h. mit dem in der Materialisierung angegebenen. Die ideelle Theorie besagt also, daß in den Fällen, in denen geistige und physische Urheberschaft nicht identisch sind, als scheinbarer Urheber der zu betrachten ist, der als *geistiger* Urheber angegeben wird. Für die unbeglaubigten Abschriften ist die Folge dieser

Auffassung schon oben angegeben worden: die für die Echtheitsprüfung relevante Angabe ist die Angabe des Originalausstellers. Bei beglaubigten Abschriften muß die Frage der Urkundeneinheit dahingehend beantwortet werden, daß eine solche Abschrift nicht nur *eine* Urkunde ist. Die Angabe des Originalausstellers mit der Wiedergabe des Originaltextes bildet die eine, die Unterschrift des Beglaubigers mit dessen Erklärung die andere Urkunde.

Gegen den hier angeführten Standpunkt liefert die Bestimmung über gewisse Kopien im BrB 15: 12 ein bedeutsames Argument: als intellektuelle Fälschung wird dort der Fall behandelt, daß jemand ein auf technischem oder photographischem Wege hergestelltes Schriftstück unwahr als richtige Kopie einer bestimmten Urkunde ausgibt. Wenn die Angabe des Originalausstellers bei der Prüfung der Echtheit als relevant angesehen wird, dann muß ein solcher Tatbestand als materielle Fälschung beurteilt werden. Weil diese Satzung m.E. mit der sonst die schwedische Fälschungsgesetzgebung auszeichnenden Systematik unvereinbar ist, kann sie kein Hindernis sein, die hier vorgetragene Ansicht von der Urkundeneinheit de lege lata anzunehmen.

In besonderen Abschnitten wird die Frage der Urkundeneinheit bei anderen Objekttypen behandelt, deren Mißbrauch für die Rechtsgelehrten und Gerichte spezielle Probleme aufgerollt hat. So das sogen. Telephonrezept. M.E. muß man dieses als zwei getrennte Urkunden auffassen, nämlich die Verschreibung des Arztes und die Empfangsbestätigung des betreffenden Pharmazeuten. Eine unbefugte telephonische Einschaltung muß dann als materielle Fälschung beurteilt werden. Wenn man, wie es der Verfasser des Kommentars zum BrB und gewisse Gerichte tun wollten, das Telephonrezept nur als eine Urkunde des Pharmazeuten betrachtet, können nicht einmal die Strafbestimmungen über intellektuelle Fälschung zu einem gerichtlichen Verfahren führen. Die Bestätigung des Pharmazeuten muß nämlich als wahr angenommen werden, vorausgesetzt bloß, daß er die in seiner Bestätigung angeführten Angaben wirklich telephonisch aufgenommen hat. Dann wird der Objekttyp Telegramm behandelt, der in der deutschen Lehre von der Fälschung Gegenstand einer besonders lebhaften Debatte gewesen ist. Ein Telegramm besteht nach der hier vorgetragenen Auffassung teils aus der Urkunde des Aufgebers, teils aus der Urkunde des Beamten des Telegrafenamtes. Der zuletzt behandelte Objekttyp, der Meldezettel eines Hotels oder einer Pension, kann dagegen nur als eine einzige Urkunde u.zw. von seiten des Hotelbesitzers betrachtet werden. Aus den Bestimmungen der Hotelverordnung geht hervor, daß diese Aufzeich-

nungen eine Mitteilung des Hotelbesitzers an die Polizei darstellen. Der Gast behauptet oder anerkennt keine Urheberschaft daran. In der Praxis wird eine unrichtige Identitätsangabe bei der Aufnahme in ein Hotel oder eine Pension als unwahres Zeugnis beurteilt. Nach der hier vorgetragenen Auffassung ist eine solche Beurteilung nicht möglich, ebensowenig eine Beurteilung als Anstiftung des Hotelbesitzers zu unwahrem Zeugnis. So wie beim Telephonrezept muß die Urkunde des Hotelbesitzers als wahr angenommen werden, wenn er bloß die im Meldezettel enthaltenen Angaben empfangen hat. Hier müssen m.E. Strafbestimmungen der Hotelverordnung angewendet werden.

Zusammenfassend wird ausgeführt, daß die Untersuchung über die Urkundeneinheit zu zwei Ergebnissen geführt hat. Das erste Ergebnis ist eine Folge der ideellen Theorie: wenn physische und geistige Urheberschaft nicht zusammenfallen, ist für die Echtheitsprüfung die Angabe der geistigen Urheberschaft wesentlich. Das zweite Ergebnis ist, daß ein Schriftstück, das eine Person als geistigen und eine andere Person als physischen Urheber angibt, nicht eine, sondern zwei verschiedene Urkunden darstellt.

Es wird dann darauf hingewiesen, daß das Phänomen „mehrere Urkunden in ein und demselben Schriftstück" von mehreren Verfassern[2] und auch von manchem Gesetzgeber beachtet worden ist, doch nur, wenn es sich um mehrere Urkunden mit verschiedenen physischen Urhebern handelte (z.B. um Schuldbriefe mit unterschriebener Bürgschaftsverpflichtung oder um verschiedene Unterschriften auf einem Wechsel). Es wird festgestellt, daß die ideelle Theorie zu einer Immaterialisierung des Begriffes Urkunde führt. Eine Urkunde besteht aus der Ausstellerangabe und dem Erklärungsinhalt. Sie ist nicht identisch mit Schriftstück oder auch nur mit dem Teil eines solchen. Wenn ich schließlich kurz auch auf die Wahl der Bezeichnung des Objektbegriffes eingehe, so halte ich es weder für ratsam noch für möglich, das Verbrechensobjekt primär so zu bezeichnen, daß dessen immaterieller Inhalt ersichtlich wird. Es dürfte notwendig sein, dazu einen materiellen Begriff zu benützen wie Schriftstück, Schrift oder etwas Ähnliches. Wie der immaterielle Inhalt angegeben werden soll, wird in einem anderen Zusammenhang erörtert werden, wenn auch der Tatbestand durchbesprochen worden ist.

Kapitel 4 behandelt das Strafbarkeitsmerkmal des Tatbestandes, d.h. das verbrecherische Verfahren bei Urkundenfälschung. Das Kapitel wird mit einer allgemeinen Durchbesprechung des Gesetzestextes und der

[2] Vgl. z.B. Lampe, NJW 1965 S. 1746 ff.

Begründung dazu im Hinblick auf die früheren Bestimmungen, auf Thyréns Vorschlag sowie auf allgemeine Gesichtspunkte de lege ferenda eingeleitet. Darauf folgt eine Detailuntersuchung.

Nach dem BrB wie auch nach dem StGB seit der Reform von 1948 ist Urkundenfälschung schon mit der Ausführung der Fälschung vollendet, auch wenn von der unechten Urkunde kein Gebrauch gemacht wird. Dann wird der Zusammenhang zwischen der Frage nach dem Zeitpunkt der Vollendung und der Auffassung der Fälschung als eines vom Betrug verschiedenen, gegen die Allgemeinheit gerichteten Verbrechens sowie der Zusammenhang dieser Frage mit der Konkurrenzbeurteilung Fälschung — Betrug erörtert. Nach schwedischem Recht ist im allgemeinen ein mit Hilfe von Fälschung begangener Betrug bloß als Betrug zu beurteilen, durch die Fälschung jedoch als schwerer Betrug. Der Gesetzesartikel über Fälschung darf im Urteil genannt und der Tatbestand als schwerer Betrug mittels Urkundenfälschung bezeichnet werden.

Das Strafbarkeitsmerkmal des Tatbestandes ist im schwedischen Recht wie auch im deutschen (in Bezug auf die Fälschungshandlung selbst) von zweierlei Art: Fälschung — so heißt es — kann entweder durch Herstellung einer falschen Urkunde oder durch fälschliche Änderung oder Ausfüllung einer echten Urkunde geschehen. Die erste Hauptform wird durch einige Beispiele erläutert: als erstes Beispiel wird die Schreibung des Namens eines Anderen behandelt. Unter den Fragen, die sich über diesen Passus des Gesetzestextes erheben, wird zuerst die praktisch bedeutsame Frage der Wirkung der Einwilligung behandelt. Nach schwedischem Recht kann Einwilligung verantwortungsbefreiende Wirkung haben. Wie dies aber rechtstechnisch zu erklären ist, wird nicht klar gesagt. M.E. fehlt bei Einwilligung das Strafbarkeitsmerkmal des Tatbestandes. Wenn Einwilligung von seiten des angegebenen Ausstellers vorliegt, kann die Urkunde nicht als unecht angesehen werden. Der schwedische Gesetzgeber hat sich hier offenbar die ideelle Theorie, die mit dieser Auffassung übereinstimmt, zu eigen gemacht. Nach dieser ist eine Urkunde nicht nur, wenn sie von dem angegebenen Aussteller eigenhändig hergestellt worden ist, sondern auch wenn dieser einen Menschen oder ein (maschinelles) Werkzeug zur Herstellung benützt hat, echt. Nach der ideellen Theorie kann die in den Motiven nicht näher kommentierte Regel über die Wirkung der Einwilligung bei Urkundenfälschung inhaltlich genauer bestimmt werden: für die Straflosigkeit genügt nicht die Einwilligung zur Benützung des Namens, es muß auch die Einwilligung zur Ausstellung einer Urkunde des Namensträgers gegeben wor-

den sein. In einer Hinsicht glaube ich in den Motiven eine klare Anweisung zu finden, wie die Einwilligungsregel aufzufassen ist. Es wird nämlich bezüglich der Herstellung gedruckter Urkunden wie auch bezüglich der Änderung oder Ausfüllung von Urkunden betont, daß zivilrechtlich zuständige Handlungen echte Urkunden erzeugen, auch wenn dabei die Grenzen der Befugnis überschritten werden. Die Abfassung einer Urkunde in Widerspruch zu gegebenen Anweisungen wird also nach schwedischem Recht im Gegensatz zum deutschen nicht als Fälschung beurteilt. De lege lata dürfte also in Übereinstimmung damit die Einwilligungsregel als Zuständigkeitsregel aufzufassen sein. Die Herstellung einer Urkunde in eines Anderen Namen ist Fälschung, wenn der Täter dafür nicht zuständig war. Liegt Zuständigkeit vor, dann kann man wegen Fälschung nicht belangt werden, auch wenn die Befugnis überschritten wurde. Der Standpunkt, den m.E. also der schwedische Gesetzgeber einnimmt, paßt gut zu der Variante der ideellen Theorie in der deutschen Rechtslehre, die u.a. von Weismann und Schönke vertreten wird. Danach sollen bei der Prüfung der Echtheit zivilrechtliche Gesichtspunkte berücksichtigt werden: rechtliche Zuständigkeit ist für strafrechtliche Echtheit entscheidend. In gewissen Beziehungen, u.a. in der Frage der Bedeutung der gesetzlichen Eigenhändigkeitsforderung (s.oben) scheint die deutsche Regelung diese Auffassung widerzuspiegeln. In anderen Beziehungen, z.B. bei der Beurteilung der Änderung oder Ausfüllung einer Urkunde im Widerspruch zu gegebenen Anweisungen zeigt jedoch die Regelung des deutschen StGB eine andere Auffassung der ideellen Theorie. Diese betont den wirklichen Willen ohne Rücksicht auf zivilrechtliche Gesichtspunkte.

De lege ferenda nehme ich bezüglich der Einwilligungsregel sowie bezüglich des Strafbarkeitsmerkmals des Tatbestandes überhaupt den zuletzt angegebenen Standpunkt ein. M.E. ist es nicht ratsam, zivilrechtliche Gesichtspunkte schon bei der Formulierung des Strafbarkeitsmerkmales des Tatbestandes zu beachten. Die Gründe für die Kriminalisierung motivieren die Formulierung der Strafbarkeitsmerkmale des Objektes wie auch des Tatbestandes auf allgemeine Weise, so daß dadurch ein Bild des beabsichtigten Verfahrensmusters gewonnen werden kann. Die zivilrechtlichen Gesichtspunkte haben für die Beurteilung der Schädlichkeit eines konkreten Falles Bedeutung und müssen m.E. bei der Gesamtbeurteilung des Falles beachtet werden. Rechtstechnisch muß dies aber durch ein drittes Strafbarkeitsmerkmal erfolgen. Die Unzweckmäßigkeit einer „zivilrechtlichen" Echtheitsbeurteilung geht aus deren Konsequenzen für die Beurteilung des Falles des Gebrauchs einer

falschen Urkunde hervor. Die durch die Fälschung entstandene zivilrechtliche Lage wird für die Beurteilung eines nachträglichen, separaten Gebrauchs von Bedeutung. Dies ist jedoch offenbar nicht die Absicht des Gesetzgebers gewesen und kann in kriminalpolitischer Hinsicht nicht als zufriedenstellend angesehen werden.

Im folgenden Abschnitt behandle ich verschiedene, zur Schreibung des Namens eines Anderen gehörende Fragen. Der Fall, daß jemand unzuständig eine Urkunde mit dem Namen eines Anderen mit einem Zusatz unterzeichnet, der zeigt, daß der Name nicht vom Namensträger geschrieben worden ist, z.B. in der Formulierung „durch N.N. laut Auftrags", soll auf Grund des Motivs zur Reform von 1948 in der Regel nicht als Urkundenfälschung angesehen werden. Als Grund wird angeführt, daß die eigene Unterschrift echt ist; doch die Angabe, daß ein Auftrag vorlag, ist unwahr, es ist daher intellektuelle Fälschung. Derselbe Standpunkt findet sich in der deutschen Rechtslehre bei Weismann. Nach der Echtheitsauffassung der ideellen Theorie, die übrigens sowohl die schwedische Gesetzgebung als auch Weismanns Darstellung kennzeichnet, kann jedoch der Echtheit der eigenen Unterschrift für die Bestimmung der Echtheit der Urkunde selbst keine Bedeutung beigemessen werden. Scheint jemand entgegen dem wirklichen Sachverhalt der geistige Urheber einer Urkunde zu sein, dann muß die Urkunde nach der Auffassung der ideellen Theorie als unecht angesehen werden. Die mangelnde Übereinstimmung zwischen den Motiven des Gesetzes in diesem Punkt und dem m. E. geltenden Recht wird noch deutlicher durch einen für die Praxis bedeutsamen Rechtsfall, NJA 1959, S. 31: der HD (Oberste Gerichtshof) hat hier die Handlungsweise einer Person, die eine an eine andere Person gleichen Namens mit gleicher Postlageranschrift adressierte Postgiroüberweisung irrtümlich erhalten, aber den Empfang des Betrages trotz Entdeckung des Irrtums bestätigt hat, als schweren Betrug mittels Urkundenfälschung klassifiziert. In der Urteilsbegründung hat sich der HD daran gehalten, daß aus der Überweisung deutlich hervorgegangen war, daß sie an eine andere Person gleichen Namens gerichtet war. Dieser Sachverhalt, daß materielle Fälschung auch durch Schreibung des eigenen Namens begangen werden kann, weil eben auch andere Umstände als nur die Unterschrift für die Bestimmung der Echtheit einer Urkunde maßgebend sind, ist in mehreren Rechtssystemen beachtet worden[3]. M. E. macht die Art und Weise der Abfassung des Gesetzes, die man bezüglich des Strafbarkeits-

[3] Vgl. RG 4, S. 157.

merkmales des Tatbestandes anwandte, diesen Sachverhalt nicht ersichtlich. Das Strafbarkeitsmerkmal des Tatbestandes wird dort durch Beispiele angegeben, unter denen das Schreiben des Namens eines Anderen einen ganz dominierenden Platz einnimmt. Aus dem gleichen Grunde scheint es fraglich, inwieweit das Schreiben des eigenen Namens mit unrichtig zugelegtem Titel, Stellung oder Ähnlichem Urkundenfälschung ist. Wenn die Unrichtigkeit zur Folge hat, daß eine andere Person als der wirkliche Urheber als Aussteller der Urkunde erscheint, ist dies m.E. der Fall[4]. In diesem Zusammenhang wird auch die Frage erörtert, ob die Ausstellung eines Schecks mit eigenem Namen, aber auf dem Überweisungsvordruck (Blankett) des Kontos eines Anderen, als Urkundenfälschung zu betrachten ist. In der Praxis wurde diese Frage bald mit ja, bald mit nein beantwortet. Da in solchen Fällen das Schriftstück selbst eine Angabe, nämlich die Kontonummer, enthält, die auf eine bestimmte andere Person als Aussteller hinweist, muß m.E. die Echtheitsauffassung der ideellen Theorie die Beurteilung als materielle Fälschung zur Folge haben.

Das zweite Beispiel, das im Gesetz zur Illustration der Herstellung einer unechten Urkunde gegeben wird, ist das Verschaffen der Unterschrift eines Anderen in Fälschungsabsicht. Wie im deutschen ist es auch im schwedischen Recht strafbare Urkundenfälschung, durch Irreführung in bezug auf die Urkunde selbst jemanden zur Unterschrift zu veranlassen. An dieser Regelung zeigt sich vielleicht die Echtheitsauffassung der ideellen Theorie am deutlichsten: in solchen Fällen gilt trotz der eigenhändigen Unterschrift die Urkunde als unecht Entscheidend ist, daß die geistige Urheberschaft unrichtig angegeben ist. Bezeichnenderweise betrachtet das französische Recht, das in der Hauptsache auf der formellen Theorie beruht, das Verschaffen einer Unterschrift in Fälschungsabsicht nicht als materielle Fälschung.

Bezüglich des zweiten im Text des Gesetzes gegebenen Haupttypus von Urkundenfälschung, der in Fälschungsabsicht vorgenommenen Änderung oder Ausfüllung einer echten Urkunde, wird betont, daß dieser zu dem zuerst angegebenen Haupttypus nicht in einem theoretischen Gegensatzverhältnis steht. Die Angaben des Gesetzes müssen als Beispiele für ein allgemeines Verfahrensmuster bei der Herstellung einer unechten Urkunde betrachtet werden. Damit ist klar, daß die von der Rechtslehre diskutierte Frage, ob eine unechte Urkunde verfälscht werden kann, bejahend beantwortet werden muß. Für die Prüfung, ob das Strafbar-

[4] Vgl. Binding, S. 235; Jagusch, LK, S. 504 f., 534; E 1962, S. 486.

keitsmerkmal des Tatbestandes im konkreten Fall vorhanden ist, ist nicht entscheidend, ob das Verfahren mit einem der im Gesetzestext angeführten Beispiele übereinstimmt. Wesentlich ist, ob eine unechte Urkunde zustande gekommen ist. Eine andere diskutierte Frage, die den zweiten der beiden Haupttypen des Gesetzes betrifft, ist die Beurteilung der nachträglichen Änderung durch den Aussteller der Urkunde selbst. Der schwedische Gesetzgeber ist der Auffassung, wie sie auch in der deutschen Rechtspraxis vorzuherrschen scheint, daß nämlich eine solche Änderung dann Urkundenfälschung ist, wenn der Aussteller die tatsächliche und rechtliche Verfügungsgewalt über die Urkunde verloren hat, was sich durch Erwerb eines Anspruchs oder Interesses auf Unversehrtheit des gedanklichen Inhalts der Urkunde durch einen Dritten zeigt. Dagegen muß aber doch kritisch eingewendet werden, daß eine solche Regelung den Echtheitsbegriff sprengt[5]. Nach den Motiven ist eine Urkunde echt, wenn der wirkliche (geistige) Urheber mit dem angegebenen übereinstimmt. Eine nachträgliche Änderung durch den Aussteller selbst hebt diese Übereinstimmung nicht auf. Trotzdem müssen m.E. gewisse derartige Fälle als Urkundenfälschung behandelt werden. Eine stichhaltige Motivierung dafür finde ich im englischen Recht, wo nicht nur solche Fälle, in denen die Angabe des Ausstellers, sondern auch solche, in denen der Zeitpunkts- oder die Ortsangabe der Ausfertigung unrichtig sind, als materielle Fälschung behandelt werden[6]. Eine derartige Formulierung des Strafbarkeitsmerkmales des Tatbestands ist im Hinblick auf den Grund für die Kriminalisierung, wie dieser oben bestimmt wurde, motiviert. Der meist offenbare Nachteil bei mittelbarer gegenüber unmittelbarer Kommunikation ist die Möglichkeit, hinsichtlich der Urheberschaft zu täuschen. Die richtige Angabe dieser ist für die richtige Beurteilung des vermittelten Gedankens notwendig. Aber einen Nachteil derselben Art bildet die Möglichkeit, auch bezüglich anderer Umstände, die den materialisierten Gedanken identifizieren, irrezuleiten. Solche Umstände sind Zeitpunkt und Ort der Ausfertigung der Urkunde. Alle diese Umstände sind als Unterlage für die Beurteilung von Bedeutung. Die Fälschungsbestimmungen müssen den Zweck haben, so lange wie möglich in jeder Hinsicht die Authentizität der Urkunden zu garantieren.

Das Kapitel über das Strafbarkeitsmerkmal des Tatbestandes wird mit einer Diskussion über die Bezeichnungen „unechte (falsche) Urkunde — echte Urkunde" abgeschlossen. Es wird auf die schwankende Be-

[5] Vgl. Lampe, GA 1964, S. 330.
[6] Forgery Act section 1 (2); vgl. Zeiler, ZStrW 34, S. 846 ff.

deutung der schwedischen Eigenschaftswörter „falsk—äkta" sowohl im allgemeinen wie auch im juridischen Sprachgebrauch hingewiesen. M. E. ist es am besten, bei der schriftlichen Fixierung von einer konventionellen Formulierung von der Art „Wer ein Schriftstück fälschlich herstellt oder verfälscht ——— wird bestraft ———" auszugehen und dann die Strafbarkeitsmerkmale sowohl des Objektes (der immateriellen Bedeutung) als auch des Tatbestandes (Schutz der Authentizität) genau anzugeben zu versuchen.

Im 5. Kapitel wird das letzte Strafbarkeitsmerkmal behandelt, das im BrB in der Forderung, daß die Fälschung eine Gefahr für den Beweis bilden soll, besteht.

Zuerst wird die rechtstechnische Funktion, die ein weiteres Strafbarkeitsmerkmal neben dem des Objektes und des Tatbestandes erfüllen kann, besprochen. Zwei Funktionsarten sind da zu unterscheiden. Bei der ersten haben die Strafbarkeitsmerkmale des Objektes und des Tatbestandes eine so präzise Ausgestaltung bekommen, daß das dritte Strafbarkeitsmerkmal aus dem strafbelegten Bereich nur jene Taten, die infolge der subjektiven Einstellung des Täters nicht als strafwürdig angesehen werden, absondern kann. Ein Beispiel dafür bildet die deutsche Regelung, deren Forderung, daß die Tat „zur Täuschung im Rechtsverkehr" geschah, ausschließlich subjektiven Charakter hat. Die zweite Funktionsart ist im schwedischen Recht vorhanden. Die Strafbarkeitsmerkmale des Objektes und des Tatbestandes sind hier nicht so einschränkend; dem dritten Strafbarkeitsmerkmal ist hier in gewissem Ausmaß die Funktion zugeteilt, aus dem kriminalisierten Bereich jene Taten, die in objektiver Hinsicht nicht als strafwürdig betrachtet werden, auszusondern. In dieser Weise ist auch im französischen Recht die Bestimmung über faux en écriture aufgebaut. In Übereinstimmung mit den obigen Ausführungen über den infolge des Kriminalisierungsgrundes sich ergebenden Bedarf einer generellen Formulierung der Strafbarkeitsmerkmale des Objektes und des Tatbestandes, wodurch man ein Bild des grundsätzlich strafbelegten Handelns erhält, teile ich den Standpunkt des französischen und schwedischen Rechts. Verschiedene im deutschen Recht vorhandene Unklarheiten und Widersprüche haben m.E. ihren Grund darin, daß man dort mit den Strafbarkeitsmerkmalen des Objektes und des Tatbestandes verschiedene Umstände verknüpft hat, die zum Objekt bzw. zum Verfahrensmuster als solchen nicht gehören.

Darauf folgt eine Untersuchung des dritten Strafbarkeitsmerkmales. In den Motiven zum schwedischen Gesetz wird hervorgehoben, daß das Erfordernis der Gefahr für den Beweis als erfüllt zu betrachten ist, auch

wenn die Fälschung in rechtmäßiger Absicht erfolgte. Die Herstellung einer falschen Quittung, um die tatsächliche Bezahlung einer Schuld zu bekräftigen, wird als eine solche Gefahr betrachtet. Im dritten Strafbarkeitsmerkmal ist nur das Erfordernis enthalten, daß die Gefahr, die jede Fälschungshandlung für den Beweis im allgemeinen bedeutet, in gewisser Weise aktualisiert worden sein soll. Hier stimmt das deutsche mit dem schwedischen Recht überein, während für das französische Recht zwei entgegengesetzte Standpunkte unterschieden werden können. Thyrén verwendete in seinem Vorschlag ein drittes Strafbarkeitsmerkmal mit der Funktion, solche Taten, die für das rechtmäßige Interesse eines individuellen Rechtssubjektes kein Schadensrisiko enthalten, abzusondern. Die Untersuchung der schwedischen Praxis zeigt, daß die Gerichte dazu neigen, das Erfordernis des geltenden Rechts auf Gefahr für den Beweis in dieser Weise auszulegen.

Die schwedische Regelung des dritten Strafbarkeitsmerkmales bedeutet, daß das Verbrechen der Urkundenfälschung ein Gefährdungsdelikt ist, aber die Darstellung des Verbrechens stimmt nicht mit der herkömmlichen Auffassung eines solchen überein. Sie baut auf einer Präsumtion der Gefahr auf und zeigt dadurch große Ähnlichkeit mit dem sogen. Tätigkeitsdelikt mit präsumierter Gefahr.

De lege ferenda wird betont, daß das dritte Strafbarkeitsmerkmal als ein Erfordernis des Schadensrisikos für das rechtmäßige Interesse eines individuellen (allgemeinen oder einzelnen) Rechtssubjektes gestaltet werden soll. M.E. ist es nicht gerechtfertigt, Taten, die keine derartige Gefahr darstellen, als Urkundenfälschung zu bestrafen. Die Kriminalisierung muß im Hinblick auf ihre Gründe nicht so weit gehen. Das dritte Strafbarkeitsmerkmal wird mit der de lege ferenda empfohlenen Ausgestaltung ein Gefährdungsstrafbarkeitsmerkmal traditioneller Art. Außer der Gefahr für ein abstrakt die Kriminalisierung begründendes Interesse, für das Bedürfnis nämlich nach Vertrauen zu den Materialisierungen, das durch die Ausgestaltung des Strafbarkeitsmerkmales des Objektes und des Tatbestandes berücksichtigt wird, sollte dann außerdem das Bestehen einer weiteren Gefahr gefordert werden, nämlich des Schadensrisikos für das rechtmäßige Interesse eines individuellen Rechtssubjektes.

Im 6. Kapitel wird ein für die schwedische Fälschungsgesetzgebung spezielles Problem behandelt, das Verhältnis nämlich zwischen dem Verbrechen Urkundenfälschung und dem im BrB 15:11 als intellektuelle Fälschung (unwahres Zeugnis) behandelten Verfahren, daß jemand in einer Urkunde eine unwahre Angabe über seine Identität macht. Der

betreffende Passus in 15:11 hatte in dem vor der Reform von 1948 geltenden Recht keine Entsprechung. Er scheint anläßlich eines speziellen Falles, NJA 1942, S. 271 zustande gekommen zu sein, als nämlich die Unterschrift einer wegen Trunkenheit angehaltenen Person auf einer Quittung in einem sogen. Empfangsbuch, um Geld zurückzubekommen, als Fälschung beurteilt wurde. Es wurde damals als hart empfunden, in solchen Fällen wegen Urkundenfälschung zu strafen. In den Motiven wird hervorgehoben, daß zwischen Taten nach 14:1 und solchen nach 15:11 ein Artunterschied bestünde; nur die ersteren, so meinte man, erfüllten das Strafbarkeitsmerkmal des Tatbestandes der Urkundenfälschung, d.h. der Herstellung eine unechten Urkunde.

Die Grenzziehung zwischen diesen beiden Verbrechensarten bereitet der Rechtspraxis bedeutende Schwierigkeiten. Aus den veröffentlichten gerichtlichen Entscheidungen geht hervor, daß zwei verschiedene Kriterien beachtet werden: teils wird die Art der Urkunde, die Beschaffenheit des Rechtsgeschäftes insoferne für bedeutsam angesehen, als Handlungen, die für den Rechtsverkehr bedeutsame Urkunden betreffen, als Urkundenfälschung beurteilt werden, teils wird die Absicht des Täters berücksichtigt. Die Absicht, „nur seine Identität zu verbergen", wird als Begründung für eine Beurteilung als unwahres Zeugnis angeführt. Diese Erwägungen befriedigen m.E. in logischer Hinsicht nicht. Denn hinter dem Verbergen der Identität muß immer ein Beweggrund dazu gefunden werden.

Die Art, wie die Rechtspraxis diese Probleme löst, zeigt, daß man tatsächlich ein weiteres Strafbarkeitsmerkmal für Urkundenfälschung aufstellt, wofür allerdings im Gesetzestext und in den Motiven keine Stütze vorhanden ist. Dieses Erfordernis bezieht sich auf den Schaden, den die Tat zu verursachen geeignet ist. Daß unrichtige Unterschriften in für den Umsatz bedeutungsvollen Urkunden den Interessen eines individuellen Rechtssubjektes beachtenswerten Schaden zufügen können, ist zu erwarten. Bei dieser Schadensbeurteilung wird auch auf die psychische Einstellung des Täters zur Verschuldung eines solchen Schadensrisikos Rücksicht genommen. Das aufgestellte Strafbarkeitsmerkmal hat also eine objektive und eine subjektive Seite.

Diese Lösung der Abgrenzung kann nach den für die Gesetzesauslegung gültigen Grundsätzen mit dem Gesetzestext nicht für vereinbar gehalten werden. Ohne Gesetzesänderung scheint das Abgrenzungsproblem theoretisch unlösbar zu sein.

Die Kriminalisierung des ersten im BrB 15:11 behandelten Falles ist m.E. überflüssig. Die Fälle, die aus dem angegebenen Kriminalisie-

rungsgrunde strafwürdig sind, fallen unter die Bestimmung 14:1 des BrB. Für andere Fälle von unrichtigen Unterschriften halte ich eine allgemeine Kriminalisierung für unnötig.

Lagförslag, betänkanden m. m.

Straffrättskommitténs protokoll o. a. material år 1940—1944. Vol. 14—17. Riksarkivet Komm. nr. 798. (Otryckt.)

Förslag till Allmän Criminallag. Andra upplagan, med de förändringar, hwilka Lag-Commiteen wid slutlig granskning af Förslaget infört. Stockholm 1839. (Cit. LagC.)

Förslag till Straff-Balk. Stockholm 1844. (Cit. LagB.)

Lag-Utskottets Betänkande N⁰ 40: Betänkande i anledning af dels Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition med förslag till Författning angående ansvar för förfalskning och bedrägeri, dels enskilde motioner i enahanda syftning. (Bihang till samtlige Riks-ständens Protokoll vid Lagtima Riksdagen i Stockholm åren 1856, 1857 och 1858. Sjunde samlingen. Första Afdelningen: Lag-Utskottets Memorial, Utlåtanden och Betänkanden.)

SOU 1925:22. Thyrén, J.C.W., Förberedande utkast till strafflag. Speciella delen. VI, Förfalskningsbrotten. Lund 1925. (Cit. Thyrén Utkast VI.)

SOU 1929:26. Thyrén, J.C.W., Förberedande utkast till strafflag. Speciella delen. VIII, Falsk förklaring. Falsk angivelse m. m. Lund 1929. (Cit. Thyrén Utkast VIII.)

SOU 1938:44. Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk. II; motiv m. m. Stockholm 1938.

SOU 1940:19. Förslag till ändrad lagstiftning om straff för försök till brott. Lund 1940.

SOU 1940:20. Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om förmögenhetsbrott. Stockholm 1940.

K. prop. 1942:4. Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i vissa delar av strafflagen m. m.; given Stockholms slott den 19 december 1941.

SOU 1944:69. Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten. Stockholm 1945.

SOU 1947:60. Förslag till tryckfrihetsförordning avgivet av 1944 års tryckfrihetssakkunniga. Stockholm 1947.

K. prop. 1948:80. Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i strafflagen m. m.; given Stockholms slott den 20 februari 1948.

SOU 1953:14. Förslag till brottsbalk. Avgivet av straffrättskommittén. Stockholm 1953.

SOU 1956:25. Upphovsmannarätt till litterära och konstnärliga verk. Lagförslag av auktorrättskommittén. Stockholm 1956.

K. prop. 1962:10. Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till brottsbalk; given Stockholms slott den 15 december 1961.

SOU 1966:60. Offentlighet och sekretess. Offentlighetskommitténs betänkande. Lagförslag med motiv. Lund 1966.

SOU 1969:9. ADB inom inskrivningsväsendet. Principbetänkande av Inskrivningskommittén. Stockholm 1969.

Entwurf eines Strafgesetzbuches für den Norddeutschen Bund nebst Motiven und Anlagen. Separat-Abdruck aus den amtlichen Aktenstücken des Reichstags. Berlin 1870. (Cit. E 1870.)

Niederschriften über die Sitzungen der Grossen Strafrechtskommission. Bes. Teil. (Cit. Niederschriften.)
6. Bd. Bonn 1958.
8. Bd. Bonn 1959.
13. Bd. Bonn 1960.

Entwurf eines Strafgesetzbuches (StGB). E 1960 mit Begründung. Deutscher Bundestag. 3. Wahlperiode. Drucksache 2150. Bonn 1960. (Cit. E 1960.)

Entwurf eines Strafgesetzbuches (StGB). E 1962 mit Begründung. Deutscher Bundestag. 4. Wahlperiode. Drucksache IV/650. Bonn 1962. (Cit. E 1962.)

The Law Commission. Published Working Paper N⁰ 26. Second Programme — Item XVIII (2) (a). Criminal Law. Forgery. 4 March 1970. (Cit. Law Commission.)

Model Penal Code. Proposed Official Draft. July 30, 1962. (The American Law Institute.) Philadelphia 1962.

Citerad litteratur

(Åberopas endast ett arbete [eventuellt jämte tidskriftsartiklar] av en författare, citeras detta med enbart författarnamn.)

Abensour, A., Le faux en expertise comptable pénale. (Med förord av H. Donnedieu de Vabres.) Paris 1939.

Agell, A., Samtycke och risktagande. Studier i skadeståndsrätt. Stockholm 1962.

Agge, I., Bidrag till läran om förfalskningsbrotten, företrädesvis enligt gällande svensk rätt. Stockholm 1941. (Cit. Agge.)

— Abstrakt norm och konkret verklighet. Reflexioner kring några lagtekniska spörsmål. (Festskrift tillägnad G. Eberstein. Stockholm 1950, s. 7 ff.) (Cit. Agge Abstrakt norm.)

— Straffrättens allmänna del. Föreläsningar. Andra häftet. Stockholm 1961. Tredje häftet. Stockholm 1964. (Cit. Agge SAD II, III.)

Almén, T., Eklund, R., Lagen om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område. 7 uppl. Stockholm 1960.

Alsberg, M., Zur Rechtsprechung des Reichsgerichts in Strafsachen. 2. Erkennbarkeit der Individualität des Ausstellers als wesentliches Merkmal des Urkundenbegriffs. (GA 61 [1914] s. 208 ff.)

Ancel, M., se Garçon, É.

Aydalot, M., se Dalloz.

Beckman, N., Bergendal, R., Strahl, I., Strafflagen jämte förklaringar till den nya lagstiftningen om brott mot staten och allmänheten. 2 uppl. Stockholm 1957. (Cit. BSA.)

Beckman, N., Holmberg, C., Hult, B., Strahl, I., Brottsbalken jämte förklaringar. Bd. I. Brotten mot person och förmögenhetsbrotten m. m. Stockholm 1964. (Cit. BrB Kom I.) Bd. II. Brotten mot allmänheten och staten m. m. Stockholm 1965. (Cit. BrB Kom II.) Bd. II. 2 uppl. Stockholm 1969. (Cit. BrB Kom II 2.)

Bergendal, R., Lärobok i rättskunskap för blivande landsfiskaler. III, Straffrätt. 2 uppl. Lund 1928.

— Anm. av I. Strahl: Om rekvisiten skada och vinning vid förmögenhetsbrotten. (SvJT 1949 s. 42 ff.)

Berman, H., Soviet Criminal Law and Procedure. Cambridge, Massachusetts 1966.

Binding, K., Lehrbuch des Gemeinen Deutschen Strafrechts. Bes. Teil. 2. Bd. 1. Abt. 2. Aufl. Leipzig 1904.

Blanche, A., Études pratiques sur le Code Pénal. 2 éd. par G. Dutruc. 3 étude. Paris 1888.

Boerne, L., Über den Begriff der Urkunde im Strafgesetzbuche. (GS 41 [1889] s. 383 ff.)

Boldt, Anmerkung. (DR 1941 s. 992 f.)

Brodmann, Über den Begriff der Urkunde. (GS 47 [1892] s. 401 ff.)

Bruns, H.-J., Die Befreiung des Strafrechts vom zivilistischen Denken. Beiträge zu einer selbständigen, spezifisch strafrechtlichen Auslegungs- und Begriffsbildungsmethodik. Berlin 1938.
— Urkundenfälschung an Stimm- und Wahlzetteln? (NJW 1954 s. 456 ff.)
— Nochmals: Urkundenfälschung an Stimm- und Wahlzetteln? Ein notwendiges Wort der Erwiderung zur Methode der Rechtsfindung im Strafrecht. (NJW 1954 s. 948.)
Buri, M. v., Erörterung der von den Professoren Wahlberg, Merkel und v. Holtzendorff zu dem Processe Arnim erstatteten Gutachten. (GS 28 [1876] s. 1 ff.)
— Zum Begriffe der Urkundenfälschung. (GS 36 [1884] s. 173 ff.)
— Zum Begriffe der Urkundenfälschung als Nachtrag zur Abhandlung S. 173 ff. (GS 36 [1884] s. 310 ff.)
— Zu § 267 des Strafgesetzbuchs. (GS 39 [1887] s. 36 ff.)
Carlén, R., Kommentar öfver Strafflagen. Stockholm 1866.
Chappuis, J.-C., Le faux intellectuel et la simulation. Lausanne 1950.
Chauveau, A., Hélie, F., Théorie du Code Pénal. 6 éd. par E. Villey. T. II. Paris 1887.
Cross, R., Jones, Ph., An Introduction to Criminal Law. 6 ed. London 1968.
Dalloz, Répertoire de droit pénal et de procédure pénale. Publié sous la direction de M. Aydalot. T. II. Paris 1968.
Donnedieu de Vabres, H., se Abensour, A.
— La notion de document dans le faux en écritures. Examen critique du système constructif français. (RevScCrim 1940 s. 157 ff.)
— Sur la notion de faux intellectuel en droit pénal français. (RevScCrim 1941 s. 273 ff.)
— Essai sur la notion de préjudice dans la théorie générale du faux documentaire. Paris 1943. (Cit. Donnedieu de Vabres Essai.)
Dutruc, G., se Blanche, A.
Ebermayer, L., Urkundenfälschung. (Beiträge zur Strafrechtswissenschaft. Festgabe für Reinhard von Frank. 2. Bd. Tübingen 1930, s. 418 ff.)
Ebermayer, L., Lobe, A., Rosenberg, W., Leipziger Kommentar, Strafgesetzbuch, fortgeführt von J. Nagler, herausgegeben von H. Jagusch, E. Mezger, A. Schaefer, W. Werner. 2. Bd. 8. Aufl. Berlin 1958. (Cit. LK.)
Egedal, N. Hj., Något om bestraffning av fusk med s. k. färdskrivare på bil. (SvJT 1960 s. 354 ff.)
Elwin, G., Häleribrottet. De objektiva rekvisiten i brottsbalken 9 kap. 6 § i komparativ belysning. Stockholm 1969.
Frank, R. v., Zur Lehre vom Zeichnen mit fremdem Namen. (ZStrW 32 [1911] s. 82 ff.)
— Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich. 16. Aufl. Tübingen 1925. (Cit. Frank StGB.)
Freieslebeń, H., se Olshausen, J. v.
Fuhrmann, F., Die Bedeutung der Zustimmung für die Fälschung und Verfälschung von Urkunden. Magdeburg 1936.
Garçon, É., Code Pénal annoté. Nouvelle éd. refondue et mise à jour par M. Rousselet, M. Patin, M. Ancel. T. 1 (Art. 1 à 294). Paris 1952.

Garraud, R., Traité théorique et pratique du droit pénal français. T. 4. 3 éd. Paris 1922. T. 6. 3 éd. Paris 1935.

Germann, O. A., Schweizerisches Strafgesetzbuch mit kurzen Erläuterungen. 7. Aufl. Zürich 1962.

Gerstenberg, E., Löschen von Tonbändern als neuer strafrechtlicher Tatbestand. (NJW 1956 s. 540.)

Goldschmit, F., Der strafrechtliche Begriff der Urkunde. (GS 55 [1898] s. 161 ff.)

Gooderson, R. N., When is a document false in the law of forgery? (MLR 15 [1952] s. 11 ff.)

Goos, C., Den danske Strafferets specielle Del. 2 Del. Köpenhamn 1895.

Goyet, F., Droit pénal spécial. 7 éd. par M. Rousselet et M. Patin. Paris 1958.

Griew, E., The Law Commission's Working Paper on Forgery. I. A General Comment. (Criminal Law Review 1970 s. 548 ff.)

Gutjahr, G., se Olshausen, J. v.

Gürtner, F., se Lorenz, K.

Hafter, E., Schweizerisches Strafrecht. Bes. Teil. Zweite Hälfte. Berlin 1943.

Hagerup, F., Formuesindgreb og dokumentforbrydelser. Kristiania 1898.

Harris's Criminal Law. 20 ed. by H. A. Palmer and H. Palmer. London 1960.

Hasselberg, K.-P., Urkundenfälschung und Fälschung von Augenscheinsobjekten. Göttingen 1962.

Hessler, H., Obehöriga förfaranden med värdepapper. En studie över de civilrättsliga verkningarna av förfalskning och annan oegentlighet beträffande löpande skuldebrev, växlar, checkar och bankböcker. (Svenska Bankföreningen, skrift nr. 84.) Stockholm 1958.

Heusler, A., Die Grundlagen des Beweisrechtes. (AcP 62 [1879] s. 209 ff.)

Hoflund, O., Om farebegreppet i straffrätten. Stockholm 1967.

Holmberg, E., Annat än egna angelägenheter (SL 13:11)? (SvJT 1963 s. 628 ff.)

Holtzendorff, Fr. v., se Merkel, A.

Hult, Ph., Lagens bokstav och lagens andemening. (SvJT 1952 s. 579 ff.)

Hurwitz, S., Et par spørgsmål om "Forbrydelser vedrørende bevismidler". (JFFT 90 [1954] s. 286 ff.)

— Den danske kriminalret. Spec. del. 2 uppl. Köpenhamn 1962.

Jacobsen, J. H., Dokumentforbrydelserne. Köpenhamn 1927.

Jagusch, H., se Ebermayer (LK).

Jareborg, N., Handling och uppsåt. En undersökning rörande doluslärans underlag. Stockholm 1969.

— Straffbelagt häleri. Anteckningar till en avhandling. (SvJT 1970 s. 432 ff.)

John, R., Beiträge zu der Lehre von dem Thatbestande der Urkundenfälschung. (ZStrW 4 [1884] s. 1 ff.)

— Zur Bestimmung des Urkundenbegriffes. (ZStrW 6 [1886] s. 1 ff.)

Kaeser, H., Das rechtliche Verhältnis der in § 267 StGB genannten Ausführungsmodalitäten. Mainz 1967.

Kaufmann, A., Die Urkunden- und Beweismittelfälschung im Entwurf 1959. (ZStrW 71 [1959] s. 409 ff. Även i Niederschriften 13. Bd. s. 683 ff.)

Kenny's Outlines of Criminal Law. 18 ed. by J. W. C. Turner. Cambridge 1962.

Kienapfel, D., Urkunden im Strafrecht. Frankfurt am Main 1967.

Kirchner, C., se Olshausen, J. v.
Kleineberg, J., Der Begriff der Urkunde. (LZ 19 [1925] sp. 794 ff.)
Kohlrausch — Lange, Strafgesetzbuch. 43. Aufl. Berlin 1961.
Koppenhöfer, Über das Verhältnis von Urkundenfälschung und Übertretung der Reichsmeldeordnung. (NJW 1956 s. 1345 f.)
Lampe, E.-J., Die sogenannte Gesamturkunde und das Problem der Urkundenfälschung durch den Aussteller. (GA 1964 s. 321 ff.)
— Unterdrückung unechter Urkunden. (JR 1964 s. 14.)
— Zusammengesetzte und abhängige Urkunden. (NJW 1965 s. 1746 ff.)
Lenz, A., Die Fälschungsverbrechen in dogmatischer und rechtsvergleichender Darstellung. 1. Bd. Die Urkundenfälschung. Stuttgart 1897.
Liszt, F. v., Anmerkung. (JW 47 [1918] s. 514 f.)
— Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. 25. Aufl. Berlin und Leipzig 1927.
Lorenz, K., se Olshausen, J. v.
— Urkundenfälschung. (Das kommende deutsche Strafrecht. Bes. Teil. Bericht über die Arbeit der amtlichen Strafrechtskommission, herausgegeben von Dr. F. Gürtner. Berlin 1935, s. 186 ff.)
Löfmarck, M., Om falska telefonrecept. (SvJT 1969 s. 606 ff.)
— Ny förfalskningsbestämmelse i den tyska strafflagen. (SvJT 1970 s. 592 ff.)
Maurach, R., Deutsches Strafrecht. Bes. Teil. Ein Lehrbuch. 3. Aufl. Karlsruhe 1959.
Merkel, A., Urkundenfälschung. (Handbuch des deutschen Strafrechts. In Einzelbeiträgen herausgegeben von Fr. v. Holtzendorff. 4. Bd. Ergänzungen zum Deutschen Strafrecht. Berlin 1877, s. 441 ff.)
Merkel, P., Die Urkunde im Deutschen Strafrecht. Eine historische und kritisch-dogmatische Untersuchung. München 1902. (Cit. P. Merkel Urkunde.)
— Anmerkung. (JW 65 [1936] s. 664 f.)
Meszger, E., se Ebermayer (LK).
Meyer, H., Die Vollendung der Urkundenfälschung. (GS 47 [1892] s. 81 ff.)
Mommsen, Die Privaturkunde als Gegenstand der Fälschung. (GS 36 [1884] s. 34 ff.)
Naerstad, H., Om dokumentfalsk efter norsk rett. Oslo 1936.
Naess, A., Empirisk semantik. Stockholm 1961. (Till svenska av J. Berg.)
Nagler, J., se Ebermayer (LK).
Nelson, A., Rätt och ära. Studier i svensk straffrätt. Uppsala 1950.
— Brott och påföljd. En orientering om svensk straffrätt enligt Brottsbalken. 2 uppl. Lund 1967.
— Ingripanden mot brott. Några kvalitativa och kvantitativa iakttagelser. (SvJT 1969 s. 207.)
Niethammer, E., se Olshausen, J. v.
Nybergh, G., Oriktiga kopior såsom förfalskningsbrott. (JFFT 91 [1955] s. 110 ff.)
Oetker, F., Zur Urkunden-Lehre im Strafrecht. (Festschrift für K. Binding. 1. Bd. Leipzig 1911, s. 1 ff.)
Olbricht, K., Die Urkundenfälschung in § 282 des deutschen Vorentwurfs zu einem StGB. unter vergleichender Berücksichtigung des neuen österreichischen und schweizerischen Vorentwurfs. (ZStrW 31 [1911] s. 357 ff.)

J. v. Olshausen's Kommentar zum Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich, neu bearbeitet von K. Lorenz, H. Freiesleben, E. Niethammer, C. Kirchner, G. Gutjahr. 11. Aufl. 2. Bd. Berlin 1927.

Ortloff, H., Fälschung telegraphischer Depeschen. (GA 28 [1880] s. 194 ff.)

Pagel, A., Fälschung und Handeln unter falschem Namen. (Beiträge zur Erläuterung des Deutschen Rechts. 53. Bd. Berlin 1909, s. 229 ff.)

Palmer, H., se Harris.

Palmer, H. A., se Harris.

Patin, M., se Garçon, É.

— se Goyet, F.

Ragnemalm, H., Förvaltningsbesluts överklagbarhet. Stockholm 1970.

Richard, J., Unification des textes réprimant le faux commis en écritures publiques et privées. Rapport général présenté à la VIIIe Conférence pour l'Unification du Droit Pénal les 10 et 11 juillet 1947. (Revue de droit pénal et de criminologie 28 [1947—1948] s. 30 ff.)

Richter, H., Urkundenfälschung an Stimm- und Wahlzetteln. Ein Wort zur Methode der Rechtsfindung. (NJW 1954 s. 664 ff.)

Riedel, E., Ueber die historische Entwicklung des Urkundenbegriffs im Strafrecht. (GA 34 [1886] s. 159 ff.)

— Zur Bestimmung des strafrechtlichen Urkundenbegriffs. (GS 38 [1886] s. 534 ff.)

Rigaux, M., Trousse, P.-E., Les crimes et les délits du Code Pénal. T. 3: Les faux en écritures. Bryssel och Paris 1957.

Romander, H., Nelson, A., Är brottsbalken redan omodern? Inledningsanföranden vid Svenska Kriminalistföreningens årsmöte i Stockholm den 17 april 1969. (NTfK 1970 s. 209 ff.)

Rousselet, M., se Garçon, É.

— se Goyet, F.

Russell On Crime. 12 ed. by J. W. C. Turner. Vol. 2. London 1964.

Samson, E., Urkunde und Beweiszeichen. Die verkörperte Gedankenerklärung als Merkmal des strafrechtlichen Urkundenbegriffs. Baden-Baden 1968.

Schaefer, A., se Ebermayer (LK).

Schaffstein, F., Zur Abkehr der strafrechtlichen Tatbestandsauslegung von der zivilrechtlichen Begriffsbildung. (Deutsche Rechtswissenschaft 1939 s. 241 ff.)

Schilling, G., Der strafrechtliche Schutz des Augenscheinsbeweises. Ein Beitrag zur Lehre von der Beweismittelfälschung. Bonn 1965.

Schröder, H., Anmerkung. (JR 1965 s. 232 f.)

Schwander, V., Das Schweizerische Strafgesetzbuch unter besonderer Berücksichtigung der bundesgerichtlichen Praxis. 2. Aufl. Zürich 1964.

Schönke, A., Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich. Kommentar. München och Berlin 1942.

— Die Umgestaltung der Urkundendelikte. (Deutsches Strafrecht. Strafrechtswissenschaftliches Ergänzungsblatt der „Deutschen Justiz". 10. Bd. [1943] s. 137 ff.) (Cit. Schönke Umgestaltung.)

— Urkundenfälschung und Zeichnen mit fremdem Namen. (Probleme der Strafrechtserneuerung. E. Kohlrausch zum 70. Geburtstage dargebracht. Berlin 1944, s. 253 ff.) (Cit. Schönke Urk.fälschung.)

Schönke, A., Schröder, H., Strafgesetzbuch. Kommentar. 12. Aufl. München och Berlin 1965. 14. Aufl. München 1969. 15. Aufl. München 1970. (Cit. Schönke-Schröder [15. Aufl. om ej annat anges].)

Screvens, R., Les infractions dans les codes pénaux des États socialistes. Bryssel 1965.

Siepmann, W., Die Bedeutung der Abschrift einer Urkunde im Strafrecht, insbesondere auf dem Gebiete der Urkundenfälschung. Köln 1937.

Skeie, J., Den norske Strafferett. II. Spec. del. 2 uppl. Oslo 1946.

Smith, J., Om samtykke til udstedelse af dokumenter i andenmands navn. (NTfK 1952 s. 423 ff.)

Smith, J. C., Hogan, B., Criminal Law. 2 ed. London 1969.

Sparr, G., Die telegraphische Depesche als Gegenstand der Urkundenfälschung. Breslau 1911.

Spohr, W., Fragen der Urkundenfälschung an Handelsbüchern. (Hanseatische Rechts- und GerichtsZeitschrift 20 [1937] A sp. 5 ff.)

Stephen's Digest of the Criminal Law. 9 ed. by L. F. Sturge. London 1950.

Stjernberg, N., Strafflagen. Kap. 8, 12 och 13. Föreläsningar. (Stockholms Högskolas Juridiska Förenings Kompendier N:o 50.) Stockholm 1934.

Strafrecht der Deutschen Demokratischen Republik. Lehrkommentar zum Strafgesetzbuch. Band II. Herausgeber: Ministerium der Justiz, Deutsche Akademie für Staats- und Rechtswissenschaft „Walter Ulbricht". Berlin 1970. (Cit. DDR StGB Kom.)

Strahl, I., Kompendium i straffrättens allmänna del. 7 uppl. Uppsala 1969.

— Svensk rättspraxis. Straffrätt. (SvJT 1945 s. 44 ff, SvJT 1949 s. 168 ff, SvJT 1953 s. 570 ff, SvJT 1960 s. 257 f, SvJT 1964 s. 81 ff, SvJT 1967 s. 413 f, SvJT 1970 s. 362 f.)

Strömberg, H., Tryckfrihetsrätt. Malmö 1970.

Strömberg, T., "Osann uppgift om vem han är". (Festskrift tillägnad K. Olivecrona. Stockholm 1964, s. 630 ff.)

Sturge, L. F., se Stephen.

Svennegård, C., Ytterligare om tryckfrihetsförordningens exklusivitet. (SvJT 1947 s. 108 ff.)

Svenska Akademien, Ordbok öfver svenska språket. Bd. 2. Lund 1903. Bd. 8. Lund 1926.

— Excerpter till Ordboken (otryckt).

Thornstedt, H., Om företagaransvar. Studier i specialstraffrätt. Stockholm 1948.

— Jag brände mina böcker ... Några frågor rörande undertryckande av urkund enligt SL 12: 4. (SvJT 1952 s. 177 ff.)

— Legalitet och teleologisk metod i straffrätten. (Festskrift tillägnad N. Herlitz. Stockholm 1955, s. 319 ff.) (Cit. Thornstedt Festskrift Herlitz.)

— Om rättsvillfarelse. Stockholm 1956.

— Anm. av S. Hurwitz: Den danske kriminalret. (SvJT 1957 s. 635 ff.)

— Domaren och straffbudet. (SvJT 1959 s. 1 ff.)

— Översikt över straffrättens allmänna del. Omarbetad upplaga. Stockholm 1967. (Cit. Thornstedt Komp.)

— Anm. av N. Beckman m. fl.: Brottsbalken jämte förklaringar. (SvJT 1968 s. 113 ff.)

Thyrén, J. C. W., Förfalskningsbrotten. Med särskildt afseende på det objektiva reqvisitet vid förfalskning af handlingar enligt svensk gällande straffrätt. Lund 1895. (Cit. Thyrén.)
— Principerna för en strafflagsreform. II. Brottsbegreppets objektiva sida. Lund 1912. (Cit. Thyrén Principer.)
— se SOU 1925: 22.
— se SOU 1929: 26.
Timpe, H., Echtheit und Gültigkeit der Urkunde und Urkundenvollziehung durch Stellvertreter. Berlin 1908.
Turner, J. W. C., se Kenny.
— se Russell.
Waaben, K., Det kriminelle forsaet. Köpenhamn 1957.
Wallén, P.-E., Har brottsrubriceringen någon betydelse? Installationsföreläsning hållen i Lund den 26/3 1966. (NTfK 1967 s. 286 ff.)
Weismann, J., Der Thatbestand der Urkundenfälschung. (ZStrW 11 [1891] s. 1 ff.)
— Urkundenfälschung. (Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts. Bes. Teil. VII. Bd. Berlin 1907, s. 243 ff.) (Cit. VD.)
— Die Urkundenfälschung im § 282 des deutschen Vorentwurfes. (ZStrW 31 [1911] s. 779 ff.)
Welzel, H., Das Deutsche Strafrecht. Eine systematische Darstellung. 5. Aufl. Berlin 1956. 11. Aufl. Berlin 1969.
Wendt, O., Beweis und Beweismittel. (AcP 63 [1880] s. 254 ff.)
Werner, W., se Ebermayer (LK).
Widmann, S., Die unechte Urkunde in § 267 StGB. Versuch einer Begriffsbestimmung unter besonderer Berücksichtigung der Geistigkeitstheorie. München 1961.
Villey, E., se Chauveau, A., Hélie, F.
Williams, G. L., What is a document? (MLR 11 [1948] s. 150 ff.)
Vouin, R., Précis de droit pénal spécial. 2 éd. Paris 1968.
Zeiler, A., Zur Lehre von der Urkunde und der Urkundenfälschung. (Fälschung einer Urkunde durch den Aussteller selbst. — Bedeutung des Datums. — Kopie und Duplikat.) (ZStrW 34 [1913] s. 846 ff.)
Zint, H., Die Vollendung der Urkundenfälschung. (GA 54 [1907] s. 55 ff.)

I övrigt använd litteratur

Archbold, Pleading, Evidence and Practice in Criminal Cases. 35 ed. by T. R. Fitzwalter Butler and Marston Garsia. London 1962. Suppl. London 1966.

Bellon, J., Droit Pénal Soviétique et Droit Pénal Occidental. Paris 1961.

Brinck, B., Nyquist, O., Ohlson, B., Straffrätt. Grundläggande lärobok i allmän straffrätt enligt brottsbalken. 2 uppl. Stockholm 1965.

Butler, F., se Archbold.

Dreher, E., Strafgesetzbuch mit Nebengesetzen und Verordnungen. 31. Aufl. München 1970.

Garsia, M., se Archbold.

Garçon, É., Code Pénal annoté. Nouvelle éd. refondue et mise à jour par M. Rousselet, M. Patin, M. Ancel. T. 3 (Art. 402 à 463). Paris 1959.

Gessler, Th., Zur Lehre von der Urkunden-Fälschung. (GS 14 /1862/ s. 120 ff.)

Goos, C., Den danske Strafferets specielle Del. 1 Del. Köpenhamn 1895.

Hafter, E., Das unwahre ärztliche Zeugnis. (ZStrW 32 /1911/ s. 271 ff.)

Holmberg, E., Frihet och ansvar i tryck och i radio. Stockholm 1968.

Malmgren, R., Sveriges grundlagar och tillhörande författningar. 8 uppl. utgiven av G. Petrén och H. G. F. Sundberg. Stockholm 1961.

Malmström, Å., Till frågan om lagtolkningsmetoderna. (SvJT 1952 s. 657 ff.)

Munktell, H., Till förfalskningsbrottens historia. (Minnesskrift ägnad 1734 års lag. Bd. II. Stockholm 1934, s. 773 ff.)

Petrén, G., se Malmgren, R.

Regner, N., Rättspraxis i litteraturen. Nytt Juridiskt Arkiv 1930—1965. Stockholm 1968.

Sax, W., Das rechtliche Verhältnis fälschlicher Herstellung (Verfälschung) und Gebrauchen einer Urkunde in § 267 StGB. (Monatschrift für Deutsches Recht 5 /1951/ s. 587 ff.)

Stahl, L., Die Erkennbarkeit der Rechtszweckbestimmung einer „Urkunde" nach der Legaldefinition des Strafgesetzentwurfes von 1927 und in der Judikatur des Reichsgerichts. Emsdetten 1930.

Stewart, S. W., A Modern View of the Criminal Law. (Pergamon Modern Legal Outlines.) Oxford, London etc. 1969.

Sundberg, H. G. F., se Malmgren, R.

Welinder, C., Något om motivens betydelse för lagtolkning. (SvJT 1953 s. 78 ff.)

Åberopade rättsfall

Sverige

NJA	1884 s. 311	301
	1915 s. 371	181
	1916 s. 373	283, 285, 292
	1920 s. 41	77
	1922 s. 539	258
	1927 s. 194	153
	1927 s. 313	153
	1931 s. 501	245
	1934 s. 396	249
	1935 s. 76	286
	1936 s. 390	180
	1936 s. 423	284, 285
	1941 s. 478	219
	1942 s. 271	285, 288, 292, 294
	1942 s. 559	33, 85
	1943 s. 490	153, 219
	1944 s. 245	184, 284, 291
	1944 s. 328	284, 314
	1944 s. 354	156
	1944 s. 394	164
	1946 s. 473	284, 291, 295
	1947 s. 302	160, 162, 164, 166
	1948 s. 487	287, 288, 294, 307
	1948 s. 509	294
	1949 C 187	83
	1949 C 264	140
	1951 s. 620	81
	1951 C 28	301, 316
	1951 C 690	166
	1951 C 830	119, 203
	1952 C 390	139
	1952 C 391	310
	1952 C 857	61
	1953 s. 23	42, 119, 232
	1953 C 291	196
	1953 C 678	316
	1954 s. 364	81
	1954 C 455	182
	1954 C 574	181
	1954 C 748	158
	1954 C 848	120
	1955 s. 574	181
	1955 C 113	139
	1955 C 318	181, 202, 203
	1955 C 691	166
	1956 s. 301	43, 53
	1956 C 704	246
	1957 s. 67	103, 300
	1957 s. 352	225
	1957 C 673	164
	1957 C 766	310
	1957 C 773	121
	1957 C 1004	246
	1958 s. 369	320
	1958 s. 401	82
	1958 B 49	164
	1958 C 175	308
	1958 C 866	121
	1958 C 1075	167
	1959 s. 31	182, 183, 188, 191, 195, 197, 199, 230, 300
	1959 B 4	222, 261
	1959 C 474	189
	1959 C 682	140
	1959 C 898	310, 315
	1959 C 981	54
	1959 C 1053	19
	1959 C 1220	310
	1960 s. 537	280
	1960 C 21	61
	1960 C 43	132
	1960 C 208	134
	1960 C 301	308
	1960 C 311	164
	1960 C 675	300
	1960 C 752	232
	1961 s. 415	40
	1961 C 177	63, 261
	1962 s. 328	288, 291, 292, 295, 296, 297, 300, 302, 308, 311
	1962 s. 631	40
	1962 C 1007	263
	1962 C 1113	134
	1963 s. 373	60, 248
	1963 C 14	61, 310
	1963 C 570	308
	1963 C 1032	196
	1964 s. 142	105, 119, 151
	1964 C 310	121

1964 C 450 169
1965 C 29 196
1965 C 73 308
1965 C 100 315
1965 C 346 298
1965 C 639 196
1965 C 670 196
1965 C 801 310
1965 C 1035 242
1965 C 1126 121
1966 s. 299 185, 260, 298, 300, 308, 311, 312
1966 B 17 126
1966 C 271 203
1966 C 436 308, 316
1966 C 533 125
1967 C 377 219
1967 C 451 196
1967 C 565 140
1967 C 1121 182
1967 C 1212 182
1968 s. 213 261, 272, 276, 281, 309
1968 s. 523 139
1968 C 230 314
1968 C 692 61
1968 C 909 246
1968 C 1129 182
1968 C 1275 134
1969 s. 201 261

SvJT 1930 rf. s. 71 188
1941 rf. s. 25 286
1951 s. 494 290, 291, 296, 319
1957 rf. s. 68 291, 297
1958 rf. s. 32 140
1959 rf. s. 36 77
1960 rf. s. 72 291, 292, 297
1961 rf. s. 81 (nr 51) 19
1961 rf. s. 85 198, 293, 300
1962 rf. s. 19 248
1963 rf. s. 61 175
1963 rf.s. 73 19
1966 rf. s. 19 20
1969 rf. s. 33 299
1969 rf. s. 44 127

Hovrätten över Skåne och Blekinge den 12 oktober 1964 nr. 280 132, 134
den 5 maj 1967 nr. III 107 128, 132

Svea hovrätt den 4 oktober 1957 nr. IV: B 107 63
den 9 september 1958 nr. V: B 105 63, 246
den 30 december 1958 nr. V: B 156 145, 260, 289, 297
den 25 oktober 1960 nr. Ea I: B 152 129, 133
den 11 april 1961 nr. V: B 50 311
den 4 april 1962 nr. I: B 45 129, 134, 191, 232
den 18 maj 1962 nr VIII: B 59 19
återgiven av RÅ i NJA 1962 s. 337 290, 292, 297, 301, 308
den 30 april 1963 nr IX: B 67 20
den 13 december 1963 nr. V: B 186 129
den 22 januari 1964 nr. IV: B 9 192
den 20 mars 1964 nr. II: B 43 193
den 5 december 1966 nr. VII: B 146 178
den 6 november 1969 nr. X: B 153 310, 314

RÅ 1965 ref. 25 78

Norge

Rt 1958 s. 1034 133
1963 s. 1343 76
1965 s. 706 76
1965 s. 911 76

Danmark

UfR	1964 s. 477	317
	1965 s. 896	156

Tyskland

RG	4 s. 3	RG den 31 januari 1881 84
	4 s. 157	RG den 9 maj 1881 45, 186
	17 s. 103	RG den 19 december 1887 93, 95
	17 s. 282	RG den 12 mars 1888 45
	22 s. 182	RG den 19 oktober 1891 46
	26 s. 270	RG den 3 december 1894 107
	34 s. 435	RG den 11 juli 1901 64
	62 s. 203	RG den 18 juni 1928 72
	63 s. 39	RG den 7 februari 1929 219
	74 s. 290	RG den 23 september 1940 320
Rspr	1 s. 400	RG den 28 februari 1880 95
GA	55 s. 310	RG den 31 mars 1908 313
JW	1918 s. 514	RG den 19 februari 1918 210
	1939 s.275	RG den 8 december 1938 320
Das Recht	1913 N. 2361	RG den 17 juni 1913 64
DR	1941 s. 992	RG den 9 december 1940 111
	1942 s. 1469	RG den 26 juni 1942 64
NdsRpfl	1948 s. 113	OLG Oldenburg den 9 augusti 1947 114
BGH	12 s. 108	BGH den 14 november 1958 47
NJW	1954 s. 486	OLG Stuttgart den 11 december 1953 47
	1959 s. 1379	OLG Stuttgart den 17 april 1959 64
	1959 s. 1380	OLG Hamm den 8 maj 1959 64

Schweiz

BGE	1947 73 IV s. 47	Kassationshof den 31 januari 1947 142
	1957 83 IV s. 81	Kassationshof den 5 april 1957 264

England

The Law Reports. Queen's Bench Division. Vol. 5 (1880) s. 34 R. v. Martin 188

Sakregister

Abhängige Urkunde 145 f 185 f 220 ff
Abstrakt fara 274 f
Abus de blanc-seing 219 f
Accept, se växel
Agent 204
Aktie 35 71 73 110 165 224 226
Allmän arkivhandling 32 35 152
Allmän handling 78
Allmän ställning, föregivande av, se föregivande
Altération de la vérité 11 23 205
Amerikansk (USA) rätt 22 97 122 146 157 158 165 216 320
Andlig befattning, se befattning
Angreppsobjekt 14 273
Ankomstjournal 232
Ankunftsdepesche, se telegram
Annons, se tryckt skrift
Anmälan om registrering av motorfordon 310
Anonymitet 41 ff 107
Se även tryckfrihetsförordningen
Ansvarsfrihetsgrund, objektiv 158 ff
Ansökan om erhållande av körkort 310
Ansökan om fri rättegång 263
Antaget namn 284 314 317
Anteckning i gästförteckning, se gästförteckning
Artikel, se tryckt skrift
Attest 33
Augenscheinsobjekt 55 ff 59 ff 72 90
Ausstellererkennbarkeit 44 ff 107
Autenticitet 215 ff 238 f
Automatische Anzeige 65
Automatische Aufzeichnung 65
Automatisk databehandling (ADB) 69 f
Automatisk uppteckning 62 ff 110
Automendacious 15 239
Avbetalningskontrakt 222 261 310 315
Avliden persons namn 153
Avsiktsurkund 34 36 38 40 90 92
Avskrift 35 114 f 117 ff 136 f 146 232
Avtal om underhållsbidrag 284
Avvisiteringsprotokoll, -lista 291 297 311

Bandspelare 16 78 ff
Bankbok 169 286 f 305 316 f
Barometer 68
Bedrägeri 7 ff 14 21 128 133 181 183 188 192 f 198 f 199 f 204 263 315
i förhållande till förfalskning 14 54 156 f
Bedrägligt beteende 143 319
Befattning,
fysisk 43 65 108 ff 111 ff 119 124 230
Se även Körperlichkeitstheorie
andlig 43 112 ff 185
Se även Geistigkeitstheorie
Befogenhet 151 152 166 168 176 219 f 244 278
Begagnandekrav, se konsummation
Behörighet 82 f 151 152 153 165 ff 176 178 181 193 218 ff 278 f
Se även föregivande av allmän ställning, obehörig tjänsteutövning
Behörighetsmissbruk 169
Benannte Urkunde 46
Berichtsurkunde 132 138 141
Beslut av myndighet 70
Bestandteilsprinzip 60
Bestyrkande av avskrift, se vidimation
Betalningsmedel 72 73
Betyg 40
Beurkundungswille 113
Beweiserheblichkeit 92 ff 114 250 f
Beweisfunktion 17 45 92 ff
Beweisqualität 45 92 ff 111 114
Beweiszeichen 48 60 75 f 87 94
Bevisbestämning 91 ff
Bevisbetydelse 91 ff 115 224 242 251 f 260
Bevisenhet 59
Bevisfunktion, objektiverad 51 f
Bevisförmåga 91 ff
Bevisförvanskning 27 191 271
Beviskraft, formell 102 ff

Beviskraft, materiell 102 104
Bevismedel 12 14 15 17 19 45 55 f 72 87 90 95 105 148
Bevismedelsläran, den processuella 56 105
Bevismärke 36 37 ff 74 ff 110
Bevisprövning, se bevismedelsläran
Bevisvärde 48 91 ff 148
Bild 56 f 60
Biljett 38 77 166
Blankettfälschung 219
Blindskrift 79
Bok 224 226 f
Bokföring 215 260 298 319
Se även handelsbok
Borgen (-sförbindelse) 144 220
Boupptеckning 33 121 132
Brev 90 138
Brottskonkurrens, se konkurrens
Brottslighetens uteslutande, grund för 158 ff
Brukande av falsk urkund 39 125 162 174
Brukande av osann urkund 40 f
Bud 182

Check 73 175 192 ff 317
Cirkulationsmedel 15 17 19
Civilrättslig giltighet, se giltighet
Civilrättsliga teorien 168 f 172 ff 177 219
Concordienformel 93
Crime formel 274
Crime matériel 274

Dagsbotsuppgift, vitsordande av 290 f 291 296
Dansk rätt 21 24 50 58 76 f 87 98 101 122 137 156 157 158 186 191 201 f 210 249 f 264 310 320
Datamaskin 67 69 f
Definitionsläran 93
Delgivningserkännande 184 284 290 291 297 310
Délit de moyen 274
Délit de résultat 274
Differentieringsläran 93
Diktad persons namn 152 f 181 198 283 287 290 291 292 293 ff 306
Diktafon 16 78 ff
Dispositivurkund 19 33 72 152 209 217 244
Domstolshandling 121 126 f
Dreielemententheorie 44 f 57
Dubbelkrav, se rättmätigt syfte
Duplett, duplikat 117 f 136
Duplicering, se fotostatkopia, teknisk kopia

Effektdelikt 273 ff
Egenhändighet, se befattning, fysisk, samtycke
Elektroencefalogram (EEG) 65
Elektrokardiogram (EKG) 65 67
Elmätare 65
Engelsk rätt 11 22 24 58 60 70 f 79 97 122 137 157 158 163 165 171 186 f 196 202 205 216 220 222 252 f 268 f 306 314 320
Erkennbarkeit des Ausstellers, se Ausstellererkennbarkeit
Erklärung, se tankeförklaring
Erklärungsfälschung 213
Erklärungstheorie 57
Erkännande av faderskap 284
Erkännande av mottagande av varning 184
Se även delgivningserkännande
Eventuellt uppsåt 309
Exlibris 87
Expeditionshandling 32 258
Extramendacious 239

Facsimile 110 165
Faderskap, erkännande av 284
Faktische Theorie, se Körperlichkeitstheorie
Faktiska vilje-teorien 168 f 170 ff 219
Falsk 150 212 213 ff 232 ff 305 ff
Se även handlingsrekvisit, äkthet
Falskt åtal, falsk angivelse, falsk tillvitelse 26 27 234 f
Falsumläran 9
Falsumreglering 21
Fara i bevishänseende 61 63 74 91 102 ff 111 116 118 127 152 160 171 173 ff 176 191 203 224 227 240 ff 309 f 316 317
Farebedömning 274 ff
Se även abstrakt f., konkret f., presumerad f.
Faredelikt 247 273 ff
Farerekvisit 273 ff
Fides publica, se publica fides
Fingeravtryck 55
Finsk rätt 21 123 f 157
Firmanamn, -teckning 180
Fjärrskrift 139

Flicknamn, användande av 164 298
Flytta (urkund från en bärare till en annan) 223
märke 73 f 83
Formell beviskraft, se beviskraft
Formfel 111 f
Fotografi 56 f 59 ff 87 f
Fotostatkopia 40 118 124 ff
Fotspår 55
Fraktsedel 203
Fransk rätt 9 21 22 f 50 f 96 f 123 137 142 157 158 167 186 200 f 203 205 214 f 219 f 251 ff 265 ff 277 303 320 f
Fri bevisprövning, se bevismedelsläran
Frimärke 38 73
Fri rättegång, ansökan om 263
Frivilligt tillbakaträdande, se tillbakaträdande
Fullbordanspunkt, se konsummation
Fullmakt(-sförhållande) 117 152 160 f 166 f 168
Se även rättegångsfullmakt, samtycke, stämning
Fysisk befattning, se befattning
Färdskrivare(-diagram) 62 ff 246
Följesedel 198 f
Föregivande av allmän ställning 129 133 189 f
Föreläggande om ordningsbot 299
Föreställningsinnehåll 55 ff 88 f
Förfalskning, se immateriell f., intellektuell f., materiell f., märkes f., penning f.
Förkortning 77
Förkroppsligande 16 30 55 ff 74 ff 80 ff
Förkroppsligandevilja, -avsikt 79 113 ff 119 136 243
Förmyndare, samtycke av 111
Förnekande av underskrift 41
Förskaffande av underskrift, falskeligt 130 151 199 ff
Försäkran, om rapports riktighet 294
Försäkran, osann, se osann försäkran
Försäkran, äktenskapsrättslig 34 235
Försäkringsansökan 40
Försäkringsbesked 310
Förvanskning av urkund 237 257 262 296 316 317
Försök till förfalskning 61 f 151 156 247 f
Garantiefunktion 17 45
Gasmätare 65 71
Gedankenerklärung, se tankeförklaring
Gegenstandslehre 57
Geistigkeitstheorie 109 f 112 ff 136 143 167 ff 172 200 227
Gesamturkunde 223
Giltighet, civilrättslig 111 f 151 152 168 f 169 ff 200 203 208 244 277 ff
Godkännande av visitationsrapport, se visitationsrapport
Grund för brottslighetens uteslutande 158 ff
Guldstämpel, se kontrollstämpel
Gästförteckning, anteckning i 140 ff 295 319 f

Handelsbok 34 40 223
Handling 32 ff 36 39 149
Se även allmän arkivh., allmän h., expeditionsh., utländsk h.
Handlingsdelikt 273 ff
Handlingsfrihet, social 10 11
Handlingsrekvisitet 4 112 113 116 150 ff 228 ff 293 305 ff 308 f 313 ff
Historiskt dokument 103 f 147 f
Hot 201
Hotelliggare, se gästförteckning
Human statement 58 97
Hypotetiskt prov 309
Hypotetiskt samtycke 177 f 257 270
Hyreskontrakt 314

Ideelle Theorie, se Geistigkeitstheorie
Immateriell förfalskning 22 ff 125 215 304
Immateriell förfalskning, positiv 24 34 35 40 117 188 f
Immateriell förfalskning, negativ 24 34 35 41
Imprudence 203 220
In blanco-underskrift 153 166 203 219 f 221
Individualiserande moment 184 ff
Indossament 144 211 298
Inlaga i rättegång 139
Inlösen, Riksbankens utfästelse om 73
Innocent agent 137 187 202
Inskrivningsväsendet 69 f
Insändare 103 300
Inteckning 242

Intellektuell förfalskning 19 22 ff 34 35 40 49 80 f 117 128 ff 137 151 180 200 f 220 283
Intellektuell förfalskning, generell kriminalisering av 318 ff
Intellektuell förfalskning, kriminalisering av culpös 19
Intyg 33 35 209 257 320
Intygande, osant, se osant intygande
Italiensk rätt 21 303

Judiciell funktion (statens) 27
Jugoslavisk rätt 158 191 201
Järnvägsbiljett, se biljett

Kassakvitto 38
Kennzeichen 75 f 87
Klumpigt utförande, se kvalitet
Kod 68 76
Konkret fara 275
Konkurrens, brotts- 54 199
Konkurrens, skenbar lag- 53 156
Konkurrens, verklig lag- 54 156 f 190 199
Konstnärssignatur 80 f 85 87 88 158 226
Konsummation 152 153 155 ff 246
Kontrakt 91 111 144 203 209 222 310 314
Kontramärke 39
Kontrollmärke 37 80 ff
Kontrollstämpel 37 80 f 88
Kontrollur (-skiva) 63 ff 261
Kopia 40 118
Se även avskrift
Kreditbevis 310
Kreditnota 301
Kvalitet 245 f 247 257
Kvitto, kvittens 40 145 164 180 183 ff 211 245 257 259 268 310
Kvitto å återbekomna tillhörigheter 287 288 290 291 296 297 308 312
Se även avvisiteringsprotokoll, mottagningsbok, rapportkoncept, visitationsrapport
"Kö-lapp" 38 84
Körkort 59 ff 88 248 280
Körkort, ansökan om erhållande av 310
Körkortsindragning, delgivning av beslut om 310
Körperlichkeitstheorie 108 135 137 167 213

Lagkonkurrens, se konkurrens
Lagskrivningsmetod 1 30 147 ff 197 f 206 ff 283
Lagtolkningsmetod 280 f 321
Lagtolkningsmetod, objektiv 280
Lagtolkningsmetod, subjektiv 280
Lagtypicitet, formell 158
Lagtypicitet, materiell 159
Law Commission 11 15 71 74 86 254 269
Legal bevisprövning, se bevismedelsläran
Legalitetsprincipen 30 212 280
Legitimationskort 38 59
Legitimationsmedel 15 17 19
Licensansökan 246
Litterärt verk, se tryckt skrift
Ljudupptagning 16 78 ff 94 113
Lottsedel 110
Låntagarkort 316
Läkarintyg 134 189 246 320
Lönebesked (från datamaskin) 70

Mannamån mot borgenärer 272
Mantalsuppgift 310
Manuskript 115
Materialisering 16 ff 29 55 ff
Materiality 165 205 216 253 f
Materiell beviskraft, se beviskraft
Materiell förfalskning, negativ 33 f 35 39 f 74
Materiell förfalskning, positiv 18 f 21 f 22 ff 32 f 35 39 73 f 117 125 136 188 ff 215
Meddelelsemedel, -funktion 16 ff 73 112 133 f
Medelbar kommunikation 18 f
Mened 24 27 161 191
Missbruk av urkund 40 f 118 124 ff
Missivbrev 103 300
Model Penal Code 22 97 122 157 158 165 216 239 320
Modernister 75
Mordbrand 272
Motivering för kriminalisering 15 ff
Mottagarexemplar, se telegram
Mottagningsbevis 38
Mottagningsbok 285
Myndighets beslut, se beslut
Märke 35 f 37 56
Se även bevismärke, kontrollmärke, osjälvständigt märke, värdemärke
Märkesförfalskning 71 ff 80 ff
Märkt papper 121

Namnteckning 88 f 184 184
Namnteckning medelst karbonpapper 127
Natur, förfalskningens 20 264
Norsk rätt 21 24 58 76 87 97 122 f 133 137 157 158 191 f 201 f 206 210 250 264 306 320
Notorietät 46 f 50
Nummerskyltar på motorfordon 76 77 82 f

Obehörig tjänsteutövning 189 ff
Objektiv ansvarsfrihetsgrund 158 ff
Objektiv straffrihetsgrund 158 ff
Objektrekvisitet 4 29 ff
Obligation 35 71 110 165 224 226
Offentlig kontrollmärkning 82 83
Oförsiktighet 203 220
Ombud 182
Se även samtycke, ställföreträdarskap
Omedelbar kommunikation 18
Omslagsrevers 181
Ordersedel 261 f 310
Ordningsbot, föreläggande om 299
Ort (för urkundsutfärdande) 214 ff 245 250
Osann försäkran 40 263 320
Osant intygande 40 117 120 f 123 126 f 129 ff 135 140 ff 181 189 ff 226 242 261
Osant intygande, förhållande till urkundsförfalskning 282 ff
Osjälvständigt märke 84 ff
Otillbörligt verkande vid röstning 44 53 f

Pass 40
Pengar 71 ff
Penningförfalskning 71 ff 274
Perpetuierungsfunktion, -leistung 17 45 76
Plagiat 227 f
Plats (för urkundsutfärdande) 214 ff 245 250
Polett 38 f
Postanvisning, postgiroutbetalningskort 145 160 182 183 188 314
Poströst 54
Postväxel 260 298 f 308
Precicering 29 f
Presumerad fara 274 ff
Prospekt 224
Protokoll, domstols- 126 f
Pseudonym, se antaget namn
Publica fides (-läran) 9 ff 13 f 15 f 21 86 159 163 272
Publicering, se tryckt skrift
Påteckning 210 221

Ransoneringskort 38 144
Rapport från trafikkontroll 105
Rapportkoncept 260 288 f 289 f 297
Ratihabering 173 176 f
Recept 128 131 134
Se även telefonrecept
Rechtsgut 10 f 48
Rechtswidrigkeit 159 278
Reduktionsslut 281
Registrering av motorfordon, anmälan om 310
Registreringsskylt, se nummerskylt på motorfordon
Resecheck 196
Revisionsinlaga 139
Ringa urkundsförfalskning 63
Se även förvanskning av urkund
Ritning 60
Räkning 144
Rättegångsfullmakt 138 184 284 f 288 f 290 296 297 301 308 313 316
Rättmätigt syfte 255 ff
Rättsstridighet 159
Röstning, otillbörligt verkande vid, se otillbörligt verkande vid röstning

Sachbeschriftung 87
Samtycke 111 f 123 151 157 ff 277
Se även hypotetiskt samtycke, ratihabering, villfarelse
Sannhet (-sbedömning) 131 ff 138 142
Sanningsplikt 26 318
Schweizisk rätt 21 23 f 79 86 142 205 264
Sigill 60
Signatur, se konstnärssignatur
Signaturförfalskning, se konstnärssignatur
Silverstämpel, se kontrollstämpel
Självdeklaration 33
Skenbar lagkonkurrens, se konkurrens
Skens skull, upprättande för 40 164
Skrift (-lighet) 16 35 74 ff 148

Skuldebrev 73 111 144 209 220
Skyddsintresse 12 ff 15 271 320
Skyddsobjekt 13 15 76
Skämtsyfte 243
S-märke 84
Social danger 11 15
Sovjetisk rätt 22
Språklig form 36 56 59 74 ff
Standardisering 13 91
Stiftelseurkund 148
Stipulativ definition 30
Straffrihetsgrund, objektiv 158 ff
Ställföreträdarskap 117
Se även samtycke
Ställning, se titel
Ställningsfullmakt 160 167
Se även samtycke
Stämning, erkännande om mottagande av, se delgivningserkännande
Stämning, fullmakt att mottaga 311
Syfte vid oriktig namnuppgift 310 ff 312 f
Syneobjekt, se Augenscheinsobjekt
Systematik (lagens) 21 ff

Talfilm 78
Tankautomat, kvitto från 65
Tankeförklaring 30 45 55 ff 65 ff 76 94 113
Tatbestand 162
Tatbestandsmässigkeit 158 f
Tatsachenfeststellungsurkunde 132 ff
Taxameter 65
Technische Aufzeichnung 66 f 79 f
Teknisk kopia 40 118 124 ff
Telefonrecept 128 ff 144
Telegram 134 ff 144 f 222
Teleprinter 69
Telex 69
Testamente 111 f 167 314
Thyréns förslag 11 27 35 f 42 51 52 98 f 122 153 f 180 248 f 258 ff 283
Tidpunkt (för urkundsutfärdande) 214 ff 222 245 250
Tidskrift (-sartikel, -annons), se tryckt skrift
Tillbakaträdande från försök (frivilligt) 61 f 248
Tillfällighetsurkund 36 f 92 101 103
Tilltro, behovet av 17 ff 154 163 270 ff
Tilltro, till automatiska uppteckningar 69
Titel 188 ff
Titre 96 321
Tolkningsmetod (lag-) 30
Traditionalister 75
Trafikkontroll, rapport från, se rapport
Trolöshetsbrott 152
Tryckfrihetsförordningen 225 f 227
Tryckt skrift 110 115 116 223 ff 242
Typicitet 13 51 89 ff
Tysk (väst-) rätt 21 24 44 ff 57 f 59 f 63 ff 72 75 f 78 ff 86 f 92 ff 101 107 f 108 f 111 f 113 ff 125 f 134 ff 157 158 163 f 172 186 192 201 206 ff 210 ff 219 223 236 243 250 f 263 f 313 315 316 320
Tyska strafflagförslag 21 f 24 48 58 66 f 75 f 78 87 93 f 192 207

Underhållsbidrag, avtal om 284
Underskrift, krav på 41 ff
Underskrift, falskeligt förskaffande av, se förskaffande
Undertryckande av urkund 39 f 46 118 151 208 212 223 280 319
Se även materiell förfalskning, negativ
Unifieringsförslagen 123 254
Uppdrag 160
Se även samtycke
Upphovsrätt 85 f 227 f
Uppsåt 301 ff 308 f 310 f 313 ff
Uppteckning, se automatisk uppteckning
Urkund 29 ff
Se även avsiktsurkund, dispositivurkund, stiftelseurkund, tillfällighetsurkund, urkundsenheten
Urkund, i allmänt språkbruk 39 49 146 147 ff
Urkunde 93 95
Se även abhängige Urkunde, zusammengesetzte Urkunde
Urkundsenheten 116 ff 143 ff 220 ff
Utfyllande 152 153 171 193 f 218 ff 220 ff
Utländsk handling 33
Utplåning, se undertryckande
Utställarangivelse 41 ff 54 f 64
Uttagningskvitto 305
Se även bankbok

Valsedel 43 ff
Varning, erkännande av mottagande av 184
Varubeskrivning 60 87
Varumärke 85 f
Verklig lagkonkurrens, se konkurrens
Verkörperungswille 79 113 ff
Vidhållande (av muntlig namnuppgift) 284 285 289 290 291 292 f 311
Vidimation, vidimerad avskrift 118 ff, 131 f 144 146
Se även avskrift
Viljeriktningsteorien 177
Villfarelse (rörande samtycke) 175 f
Se även förskaffande av underskrift
Visibilität 46 50
Visitationsrapport 260 289 f 297
Visitkort 89
Visumansökan 301 316
Vitsordande av dagbotsuppgift, se dagsbotsuppgift
Vittnesmål 55
Våg 65
Våld 201
Vägmätare 65
Värdemärke 37 f 39 71 ff
Värdepapper 71 258
Se även aktie, obligation
Växel 73 91 144 146 164 178 187 202 203 211 221

Zufallsurkunde 101
Zusammengesetzte Urkunde 59 f 62 78 87 f 145
Zusammengesetzte technische Aufzeichnung 67
Zweielemententheorie 45 f 49 108

Åtkomsthandling 164

Äganderättsanmälan 310
Ägaremärke 85 ff
Äktamake-röst 54
Äkthet 45 66 ff 107 f 119 130 139 143 168 169 f 181 191 195 ff 200 202 208 210 227 234 305 f
Se även falsk, handlingsrekvisitet
Ändring 204 ff 220 ff
Ändring av falsk urkund 206 ff
Ändring av utställaren själv 209 ff 221 f 244

Öppet handlande 245 246 299 ff
Östtysk rätt 22 58 79